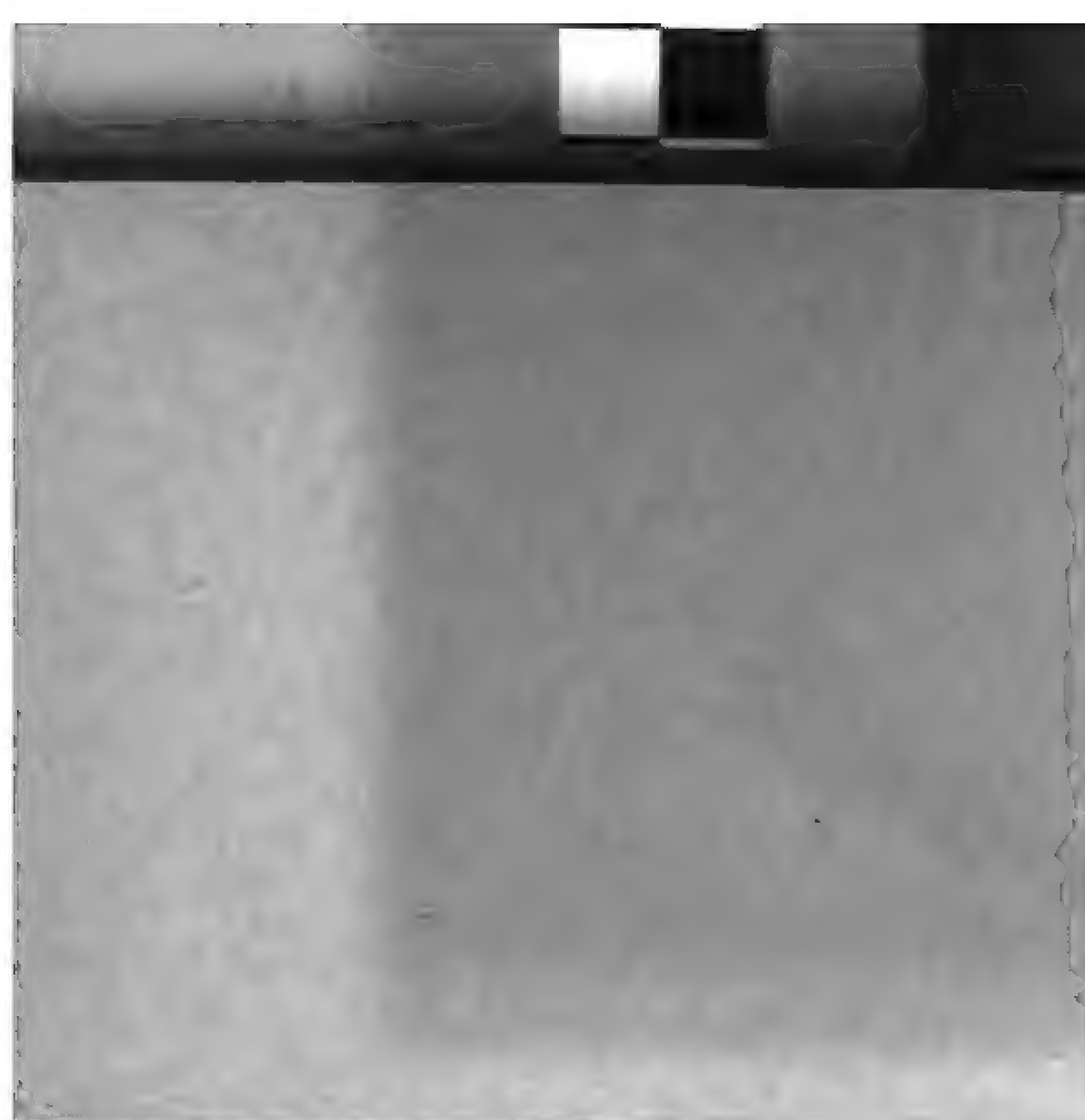
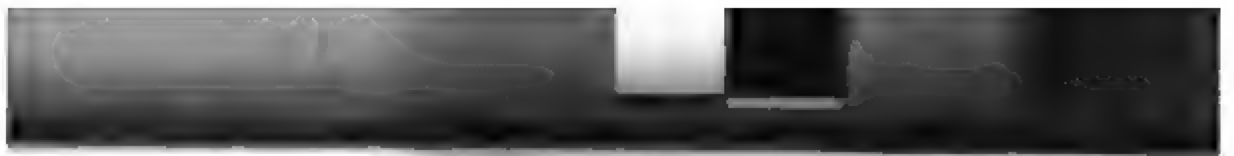

[redacted]

Kjøbenhavns
Universitets Historie

fra 1537 til 1621

af

Holger Fr. Rørdam.

Udgivet af den danske historiske Forening.

Tredie Del.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1873—77.

II

[redacted]

Kjøbenhavns

Universitets Historie

under Regjeringsraadet og i Kong Christian IV's første Tid.

(1588—1621).

Af

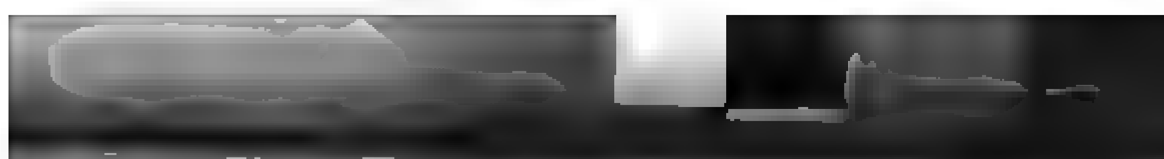
Holger Fr. Rørdam.

Udgivet af den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1877.

[redacted]

Indhold.

[redacted]

Kjøbenhavns Universitets

Historie

under Regjeringsraadet og i Kong Christian IV's første Tid.

(1588—1621.)

I.

Universitetets almindelige Historie

under Regjeringsraadet og i Christian den Fjerdes første Tid.

(Resens Tidsalder.)

1.

Regjeringsraadets Tidsrum (1588—96).

Det af fire Adelsmænd, med Kansler Niels Kaas i Spidsen, bestaaende Regjeringsraad, der i Christian IV's langvarige Mindreaarighedsperiode styrede Rigerne, ansaa det vistnok ikke som sin Opgave at indføre noget nyt paa Undervisningens eller i det hele paa Aandens Omraade, men væsentlig kun at holde alting gaaende i den Skik og Orden, der var overleveret fra Kong Frederik II's Dage, dog saaledes, at intet forringedes, men at hvad der maatte agtes for godt og gavnligt indskjærpedes og hævdedes med Kraft. Et af Raadets første Foretagender bestod derfor i Fornyelsen af Forbudet mod Behandlingen af de meget omstridte theologiske Spørgsmaal. Bestemmelsen havde vel nærmest Kirken for Øje, men maatte naturligvis ogsaa gjælde for Universitetet, der jo i alt væsentligt dengang kunde kaldes Kirkens Forgaard. Som Vidnesbyrd om, at man havde Sind til at opretholde hvad godt, der havde Hævd fra Kong Frederiks Tid, kan mindes om den Beskyttelse, der i udstrakt Om-

at Regjeringsraadet havde en Konse…
dog for den højere Undervisnings ve…
antyde noget nyt, der vel endnu ik…
ning, men dog fortjener Opmærksom…
hvad der i en senere Tid vandt …
Skikkelse. Vi sigte hermed til den …
risk Professor ved Universitetet, der …
vi finde det betydningsfuldt, at da …
kaarne Repræsentanter stod for Sty…
første Gang til sin Ret ved vor Høj…
mere end nogen anden Stand i Rig…
fra Fædrene, maatte være særlig ka…
riens Betydning; og mindes vi, …
Jørgen Rosenkrands havde Sæde i R…
gyndelsen af, og at Arild Hvitfeldt …
stor Indflydelse i alle Regjeringsanlig…
undre os, at disse Mænd følte Kald…
Historiens Studium, da de selv hav…
ved en flittig Syslen med de his…
Fædrelandets [1].

Det skal heller ikke glemmes, naar Talen er om, hvad der gjordes for Universitetet, i den Tid da Adelen saa at sige uindskrænket stod for Styret, at det var i dette Tidsrum, at det første akademiske Kollegium stiftedes, og det af en af de Mænd, som havde Sæde i Regjeringsraadet. Det var jo nemlig i Aaret 1589 at Christoffer Valkendorf lagde Grunden til den smukke Stiftelse for trængende Studenter, som endnu bærer hans Navn og har været et kjært Ungdomshjem for ikke faa Mænd, hvis Navne ere os uforglemmelige — vi minde her blot om Trekløveret Grundtvig, Ingemann, Sibbern, fra dette Aarhundredes Begyndelse [1]).

Endelig skal allerede her fremhæves, at Regjeringsraadet lagde Grunden til den anseelige Nybygning ved Universitetet, der rigtignok først fuldendtes 1601, men hvortil man allerede siden Aaret 1593 med Flid havde søgt at skaffe de fornødne Midler.

De Forordninger, Regjeringsraadet udstedte for at hævde en strængere Tugt over Studenterne, en bedre Orden i Kommunitetet og et skjærpet Tilsyn med Skolerne, samt flere kirkelige Bestemmelser, hvoriblandt især kan fremhæves det strænge Forbud fra 1593 mod Salg og Kjøb af Præsteembeder [2]) — alt dette vidner om en handlekraftig Dygtighed hos Regjeringen og en Vilje til at holde alt i en saadan Skik, at intet «forargedes» ved døsig Ligegyldighed fra Embedsmændenes og de tilsynhavendes Side.

Vi kunne saaledes ikke anse det for noget betydningsløst Tidsrum hverken for Rigerne i Almindelighed eller for

[1]) Om Stiftelsen af Valkendorfs Kollegium skal meddeles nærmere Oplysninger mod Slutningen af dette Bind, under akademiske Stiftelser.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V. 460—2.

unge Kong Christians Myndiggjørelse

Vi have med Skolen og Kirken f
Del af Christian IV's Regjeringstid
idet vi anse det for uomtvisteligt, a
øvet en større Indflydelse paa Bestem
Gang og Maal hertillands end noge
der samtidig virkede i Skolens og Ki
har mere end han bidraget til at giv
saar og til at gjennemføre den strænge
Orthodoxi, der ikke lod den mindste
Frihedsbevægelse paa Troens og Lære
gogisk og videnskabelig Henseende v
idetmindste en Tidlang, mere tilbøjeli
Udvikling Rum, ligesom han til en v
til at støtte de Forsøg paa Reformer
Tiden krævede. Men ogsaa paa dett

i sin Orden, at Regelen, »denominatio fit a parte potiori«, her kommer til Anvendelse.

Det Tidsrum, vi her omhandle, har navnlig sin historiske Interesse ved de stærke aandelige Brydninger, som paa saa mange Punkter komme tilsyne. Det var som om en ny Tid skulde fødes. Under ydre Forhold, der i det hele vare gunstige for aandelig Virksomhed, og under livlig Forbindelse med Udlandets aandelige Strømninger, begyndte paa mange Punkter Foraarstegn at vise sig. Men Tiden var dog endnu ikke moden dertil. Almuens Mundheld: »saa mange Dage som Lærken synger før Kyndelmisse, saa mange Uger skal den tie derefter« — gik i Opfyldelse paa det aandelige Omraade. De smaa Foraarsbebudere maatte atter tie, og i Trediveaarskrigens isnende Vinternat dræbtes utallige spæde Blomsterspirer, alt efter Ordet: »ubi regnat Mars, ibi silent Musæ«.

Hvad der særlig tildrager sig Opmærksomheden i dette Tidsrum er, ved Siden af de theologiske Kampe, hvoraf ogsaa Universitetet berørtes, de Tegn der vise hen til, at der var i det mindste enkelte, der begyndte at faa et klarere Blik for Modersmaalets Betydning som det rette Organ for Meddelelsen af aandelige Ting, samtidigt med at man under Paavirkning fra Udlandet søgte at finde bedre og mere hensigtsvarende Undervisningsmaader, end man tidligere havde kjendt, og at gjøre Lærestoffet mere frugtbringende for Aandsudviklingen, medens flere begavede Mænd med en frisk og ungdommelig Forskerglæde kastede sig over forskjellige naturvidenskabelige Undersøgelser.

Hvad her er sagt, er dog kun Antydninger; den nærmere Paavisning kan først gives i det følgende, efterhaanden som vi rykke frem i Tiden. Vi vende da atter tilbage til

en lille Stat i Staten, bevirkede dog d…
Rigers eneste højere Læreanstalt, at …
her omhandle, vanskelig kunde opko…
Spørgsmaal hertillands, uden at det …
Grad kom til at berøre Universitetet…
noget andet tildrager sig vor Opmærk…
gen af det 16de og Begyndelsen af d…
er de religiøse eller rettere theol…
som Niels Hemmingsen havde sat …
vist var han bleven afsat og fjernet f…
hans Betydning som aandelig Storm…
ophørt; der var endnu ikke opstaaet …
som havde kunnet fylde hans Plads e…
Myndighed fortrænge hans Indflydelse …
delige Opmærksomhed hen i andre R…
mod Behandling af disputable theologi…
Stridigheder om den hellige Nadver, s…
1574 havde udstedt, var ingenlunde a…
Retning til Jorden, hvis vigtigste T…
havde været her hos os. Tvertimod …

I den første Tid, efter at Regjeringsraadet var kommet til Styret, var der heller ingen Tegn til Forandring i denne Henseende. Da nemlig den menige Adel ikke længe efter Kong Frederiks Død, blandt forskjellige andre Andragender til Raadet, den 6te Juni 1588 havde stillet følgende: «at den kristelige Religion, som nu trakteres og forhandles i Danmarks Rige, maa være og blive i den Skik og Ordning, som den nu forefunden er, uden al Disputering og Forandring i alle Maader», saa blev der fra Regjeringsraadets Side den 12te Juni svaret derpaa: «Efterdi Gudsfrygt og den sande Religion er en Begyndelse til alt godt, og Splid og Uenighed udi Religionen medfører Usamdrægtighed iblandt Undersaatterne, derfor have vi allerede under os, førend vi af Adelen vare besøgte, saaledes derom besluttet, at vi ville haandhæve og beskytte den Religion og Lærdom, som nu prædikes her udi Riget efter den hellige bibelske og apostoliske Skrift og den augsburgske Konfession, uden al Forhindring; ikke skal heller nogen disputerlig Materie føres paa Prædikestolen, eller nogen privat Person nogen Forandring understaa sig at foretage i de vedtagne Ceremonier og Lærdom» [1]). Og Regjeringsraadet indskrænkede sig ikke til dette Svar, men udstedte den 10de Juli samme Aar i den udvalgte Konges Navn en Befaling, der paa den bestemteste Maade gjorde det samme gjældende. Den var stilet til Biskopperne, og det første Hovedafsnit af den lyder, som

[1]) Slange meddeler (Kong Christian IV's Historie S. 11—12) baade Adelens Andragende og Regjeringsraadets Svar, men det sidste ialfald meget ufuldstændigt, da man hos ham ikke finder mindste Antydning af det ovenfor anførte Afsnit af Svaret, hvilket jeg har fundet i en gammel Afskrift i Kgl. Bibl., Langebeks Excerpter Nr. 134.

følger: «Vider, at som højbaarne Fyrste vor kjære H
Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, nogen Tid forle
for adskillige ny Disputatser udi nogen den kristelige T
Artikler, som fast allevegne udenlands baade udi Kirke
Skoler af nogen urolige Mennesker og Sværmere, som
have søgt deres egen Ærgjerrighed end Guds Lov og Æ
er bleven yppet og opvakt, haver været foraarsaget alvo
Mandater til alle Superintendenterne over alt Riget at
udgaa, hver udi sit Stift alvorligen at skulle forbyde P
sterne ingen ny unyttige Disputatser eller disputerlige M
terier enten udi Prædiken eller anden Samtale at beg
eller opvække, og det nu vel kan være at befrygte, at n
saadanne urolige Mennesker, som udi disse Riger saa vel
andensteds kunde findes, efter Hans Kjærligheds død
Afgang kunde dennem forlyste, imod den Rolighed og S
drægtighed, som Gud allermægtigste af sin store Naade
Riger og Undersaatter til des udi den kristelige Reli
haver undt og givet, af Egensindighed noget nyt eller n
Forandring, ny Disputering eller Ceremonier . . . at beg
eller sig fornemme lade, hvoraf udi disse Riger, som an
densteds, videre Kiv, Disputering og Usamdrægtighed k
foraarsages, Guds Navns Ære til Forhindring og Mennes
til Forargelse: da paa det saadant her efter som til
formedelst Guds Naade og Øvrigheds tilbørlige Opsyn
forekommes, bede vi eder og ville, at I paa vore V
alvorligen foreholder, tilsiger og forbyder alle Præster, L
mestere og andre Lærere udi eders Stift, nogen ny Dis
tats at opvække, enten udi deres Prædiken, Læsen og L
eller udi anden Samtale om Sakramentet eller anden kris
Tros Artikle, men at de paa det enfoldigste, saa m
som paa Saligheds Vegne Behov gjøres, efter

augsburgske Konfession deres Sognefolk lære og undervise»[1]).

Skjønt der i denne Forordning ikke er noget, der antyder, at den danske Kirke- eller Højskole stod paa Springet til at forlade den lutherske og gaa over i den kalvinske Lejr, saa vil det dog, nærmere beset, neppe kunne nægtes, at Stillingen var betænkelig nok. En stor Del af den studerende Ungdom og vistnok ikke faa Præster og Lærere stode nemlig allerede, i det mindste i væsentlige Stykker, med deres Sympathier paa Kalvins Side. Læser man den Dagbog, som den unge danske Adelsmand Sivert Grubbe, der ikke mange Aar efter blev kongelig øverste Sekretær, førte under sine gjentagne Rejser i Udlandet i Aarene 1580—89, da forundres man unægtelig, thi han udtaler sig ved enhver Lejlighed, som om Kalvinismen var den rene Lære, og den strænge Lutherdom i Konkordieformlens Stil var et Kjætteri. Genf var for ham et Himmerig, medens han næsten rystede Støvet af sine Fødder, da han forlod Vittenberg[2]). Og det er aabenbart nok, at denne Mand ingen Undtagelse var. Der berettes om flere Rektorer ved de latinske Skoler her i Landet, som med Flid søgte at indpode deres Disciple kalvinske Lærdomme[3]). Blandt de Mænd, som fik Plads i Regjeringsraadet, efter at en Del af de oprindelige Medlemmer vare afgaaede, heldede Sten Brahe utvivlsomt stærkt til Kalvins Side[4]). Et Brev, som

---

[1]) Danske Mag. V, 87—8. Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 743—5. Af Kirkehist. Saml. I, 244 skulde man næsten antage, at Regjeringsraadet ogsaa havde fornyet Forbudet mod Hemmingsens Syntagma.

[2]) Danske Mag. 4 R. II, 368 flg.

[3]) Se Worms Lexicon over lærde Mænd II, 163. Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 26—7.

[4]) Se mit Skrift, Klavs Lyskanders Levned. S. 57.

Theologen D. Samuel Huber i Vittenberg den 16de Septbr. 1593 tilskrev Regjeringsraadets Medlem Jørgen Rosenkrands, og hvormed han sendte ham en Bog imod Kalvinisterne, som han havde tilegnet ham, indeholder ogsaa mærkelige Ytringer. Han beretter nemlig, at han for nogen Tid siden i Tybingen var truffen sammen med adskillige danske Studenter, der ikke blot, som det fremgik af deres Ytringer, vare aldeles indtagne af Kalvinismen, men ogsaa udtalte, at de havde i Sinde at virke for dens Udbredelse i deres Fædreland. Huber gav Hemmingsen Skyld herfor og udtalte sig meget skarpt imod ham og hans Skrifter[1]). En Udtalelse fra den modsatte Side møder os i et Brev (af 1596) fra Forstanderen i Sorø M. Christian Machabæus til en god Ven. «Hvad Vittenberg angaar», skriver han, «da er den skjønne Tilstand, som herskede der, da vor kjære, evig

Kiv og Ærgjerrighed, saa at der nu intet findes der, som smager af Lærdom eller Fromhed. Vort Universitet udmærker sig, Gud være lovet, ved mange lærde Mænd og ved en talrig Tilhørerkreds. Men det Tab, som det har lidt ved Hemmingsens Afskedigelse, vil sent eller aldrig kunne erstattes» [1]).

Det betænkelige ved den Overvægt, som den kryptokalvinistiske Retning havde faaet, var, som ovenfor er berørt, at den udpræget lutherske Bekjendelse ikke paa den Tid havde nogen eneste særlig begavet eller fremragende Talsmand i den danske Kirke, som ved sin Personlighed kunde danne et Værn mod den fremtrængende Kalvinisme og værge Arven fra de lutherske Fædre. Da var det, at omtrent samtidig to unge Mænd traadte frem paa Kamppladsen; den ene af dem kom fra en af Landets stolteste Herreborge, den anden fra en fattig jydsk Præstegaard; men begge var udrustede med udmærkede Evner, og skjønt de fulgte højst forskjellige, ofte næsten modsatte Veje, bleve de dog begge Redskaber i en højere Styrelses Haand til at bevare den danske Kirke i det Spor, hvori den var ført ind ved Luther. De to Mænd, jeg hentyder til, vare Holger Rosenkrands, Søn af den ovennævnte Rigsraad Jørgen Rosenkrands, og Hans Povlsen Resen: den første udrustet med Troens Inderlighed og Følelsens Dybde, den anden med Tankens Klarhed og Viljens Kraft. Men saa underlig gik det: han, der syntes skabt til Præstelærer, saa vist det gamle Ord er sandt: pectus est, quod facit theologum — blev Regjeringsmand; han, der var præget med Myndighedsstemplet, blev Theolog. — Rosenkrands lagde allerede som ganske ungt Menneske, da han 1593 studerede

[1]) Se Tillæg, Nr 308.

i Vittenberg, for Dagen, i hvad Retning hans Hovedinteresse gik, da han vovede sig ind i en theologisk Polemik med en anset Kalvinist, til Forsvar for et af de Dogmer, som dengang vare brændende Stridsemner mellem de to Kirkepartier; og da den bekjendte D. Niels Krag omtrent samtidig tilegnede ham et Skrift, og i Tilegnelsen anbefalede ham at uddanne sig til Statsmand, betragtede han det næsten som en personlig Fornærmelse, idet han deri saa et Forsøg paa at drage ham bort fra de kjære theologiske Studier[1]. Resen, som var 13 Aar ældre end Holger Rosenkrands, havde, efter i syv Aar at have færdedes i Udlandet som Hovmester for dennes Fætter Frederik Rosenkrands, i Aaret 1591 faaet Ansættelse som Professor ved Universitetet, hvor han efterhaanden vandt betydelig Indflydelse, om end hans skarpt udprægede theologiske Retning først senere traadte klart for Dagen.

Saalænge den ovenomtalte Forordning af 10de Juli 1588 var i frisk Minde og holdtes i Hævd, vare Professorerne jo nemlig afskaarne fra Polemik imod Kalvinisterne. Stridsspørgsmaalene maatte ikke fremdrages; man skulde kun positivt fremsætte den med den augsburgske Konfession stemmende Lære, og turde ikke hengive sig til at gjennemhegle sine theologiske Modstandere, saaledes som det nu var Skik ved mange tydske Universiteter. Meningen var dog ikke, at enhver Polemik skulde være forbudt; thi over Papisterne var der dog ingenlunde lyst Fred, ligesaa lidt som over Jøder eller Muhamedanere[2]. Og hvad Katholikerne særlig angaar, da var der Grund nok til netop paa denne

---

[1] Suhms Nye Saml. III, 38—41.

[2] I den Tids theologiske Skrifter findes ofte Polemik mod Muhamedanerne, Anledning hertil var vistnok Tyrkernes truende Fremtrængen i Europa

Tid at advare imod dem, da der fra mange Sider lød Efterretninger om, hvorledes de med overordentlig Snildhed og Udholdenhed, under klog Benyttelse af Protestanternes indbyrdes Stridigheder, søgte at trænge sig frem paany. I Nabolandet Sverig havde de jo alt gjort et Forsøg paa at snige sig ind, og Spørgsmaalet, om de skulde faa Fodfæste der eller ej, var endnu ikke afgjort. Kjøbenhavns Universitet forholdt sig da heller ikke passivt i denne Sag; navnlig gjorde den theologiske Professor Hans Slangerup sig bemærket ved en Række Disputatser, hvorved han søgte at hævde den rene Lære mod Papisternes Forfalskninger [1]. Og da han 1596 døde, fortsatte hans Medlærer D. Jørgen Dybvad med Iver Polemikken [2]. Da Mag. Jens Aagesen (Raaby) i December 1595 forlangte Tilladelse til at optræde som Privatdocent ved Universitetet, blev det ham nægtet, »fordi han var mistænkt« [3]. Sagen var, at han havde studeret hos Jesuiterne, og det viste sig senere, at Professorernes Mistanke imod ham ikke savnede Grund. Det er overhovedet først paa denne Tid, at vi finde Spor af, at Jesuiternes Skoler begyndte at udøve en tiltrækkende Kraft over danske Studenter. Da der endnu ikke var noget Forbud udstedt mod Studeringer hos Jesuiterne, søgte man heller ikke saaledes som senere at dølge, at man havde været hos dem. En Student (Hans Nielsen fra Kjøbenhavn) omtaler i et Andragende til Universitetet, omtrent fra 1593, uden Sky, at han havde opholdt sig en Tid i Wien, »hvor jeg mine Studia continuerede hos patres societatis Jesu«. Og da han ikke strax opnaaede den Beskyttelse og Hjælp af Professorerne i Kjøbenhavn, som han attraaede, bad han

[1] Se 2den Del, S. 653.
[2] Danske Mag. 4 R. II, 112. 120.
[3] Ny kirkehist. Saml. V, 78.

atter, at han maatte nyde nogen ringe Hjælp, at han ikke med Elendighed skulde nu romme sit Fædreland og siden for stor Armod renunciere sin Tro» [1]).

Naar det ovenfor antydedes, at Kalvinismen i visse Maader var fredlyst, saa er det jo ingenlunde Meningen, at nogen uden Paatale kunde fremsætte aabenbare kalvinske Lærdomme, tvertimod lagde Regjeringsraadet ved flere Lejligheder for Dagen, at det var bestemt paa med Alvor at hævde Lærens Renhed. Dette viste sig navnlig 1594 i en Sag mod Præsten M. Isak Grønbæk ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. Denne Mand, som understøttet med det saakaldte Stipendium Regium i en Række Aar havde studeret udenlands, sidst i Leiden i Holland, og havde aflagt Prøver paa sin videnskabelige Dygtighed, var 1593 bleven Sognepræst i Hovedstaden [2]); her havde han den Dristighed i nogle af Regjeringsraadernes Nærværelse i en Pindseprædiken at fremsætte og forsvare den reformerte Lære om Naadevalget. Da man havde bemærket, at han ogsaa ved andre Lejligheder havde «ført adskillige andre disputerlige Materier paa Prædikestolen», saa blev han af Regjeringsraadet tiltalt derfor. Sagen forhandledes for Kjøbenhavns Universitets Konsistorium, men Byens Præster, Borgmestere og Raadmænd, samt nogle af Sognemændene til S. Nicolai Kirke vare ogsaa tilstede. Rigskansler Arild Hvitfeldt, til hvem Grønbæk forøvrigt maa antages at have staaet i et venligt Forhold, da han et Par Aar tidligere havde tilegnet ham

---

[1]) Ny kirkehist. Saml V, 834—8.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 348—9. Han havde 1590 tilegnet Kjøbenhavns Universitets Professorer sit Skrift, Synopsis historiæ Christi (se Ny kirkehist. Saml. V, 64). I hans Skrift, De accentibus Ebraicis, er Tilegnelsen til Domkapitlet i Lund dateret: Lugduni Batav. April. 1593.

et af sine Skrifter [1]), optraadte som Aktor og fremlagde paa Regjeringens Vegne det skriftlige Klagemaal imod ham; men forøvrigt ledede Biskop Peder Vinstrup udelukkende Forhandlingen. Universitetets Rektor, D. Klavs Theophilus, var ikke tilstede, maaske fordi han som Jurist ikke egnede sig til at lede denne rent theologiske Forhandling, medens det dog ikke passede sig for ham som Rektor at være blot Bisidder i Retten. Da Biskoppen aabenbart var venlig stemt mod Grønbæk, og denne ikke viste nogen høj Grad af Paastaaelighed, idet han, *efter* nogle Forsøg paa at hævde sine Udtalelsers Overensstemmelse med den hellige Skrift, erklærede, at han *aldrig mere vilde fremsætte* de Anskuelser, som havde vakt Anstød, *og at han* bad enhver om Tilgivelse, hvem han maatte have givet Forargelse, saa blev det ikke vanskeligt at faa Sagen jevnet. Den endte med, at Grønbæk den 17de Avgust 1594 udstedte en skriftlig Forpligtelse, om at han under Straf af sit Embedes Fortabelse vilde afholde sig fra alle unyttige Disputationer om stridige Religionsartikler og ikke indføre nogen ny, vildfarende Lærdom, men lære overensstemmende med den hellige Skrift og den augsburgske Konfession samt dennes Apologi, alt efter det edelige Løfte, som han ved sin Embedstiltrædelse havde aflagt [2]).

Skjønt Regjeringsraadet altsaa viste Vilje til at opretholde den rene lutherske Lære her i Landet, i hvilken Henseende Jørgen Rosenkrands uden Tvivl har været den ivrigste [3]), saa gik man dog ikke saa vidt, at man derfor

[1]) Isahaci Grenbeccii Partitionum Oeconomicarum ex Xenophonte et Aristotelete liber. Ad generosum et Magnificum Dn. Arnoldum Hvitfeldium, Regni Daniæ Cancellarium. Witeb 1592. 4.

[2]) Danske Mag. I, 82—5. VI, 337—40.

[3]) Jvfr. 2den Del, S. 136 flg. I et Brev af 27de Marts 1592 til Sønnen Holger, der da studerede i Rostok, skriver Rosenkrands: »Jeg

kunde ønske at lægge Hindringer i Vejen for den ære
Forbindelse, der tilbød sig for den danske Prindsesse A
da den unge skotske Konge, Jakob VI, Arving
Englands Krone, bejlede til hendes Haand. Forhandling
i denne Sag, ved hvilke man dog stræbte at sikre Pr
sessen fri Religionsøvelse efter luthersk Ritus og Ret t
tage en Præst med herfra, høre ikke til vort Emne [1]);
da Kong Jakob under sit Ophold her i Landet ogsaa
i Berøring med Universitetet, maa disse Berøringspun
omtales, saa meget mere som derved kjendeligt nok ka
des en vis Glands over det lærde Væsen hertillands
stiftedes Forbindelser, der siden droge adskillige sk
Studenter til Kjøbenhavn og danske til Skotland, hvo
tilbragte en Tid ved Universitetet i St. Andrews.

Allerede ved Festlighederne i Anledning af Prindse
Trolovelse var Universitetet paa en Maade i Virksom
idet Studenterne under deres Læreres Vejledning den
August 1589 opførte en af Plautus's Komedier paa Kjø
havns Slot, naturligvis paa Latin. Da Prindsessen
Ugestid efter gik ombord i en dansk Flaade, der sk
føre hende til hendes Brudgom i Skotland, fulgte

kan vel agte, at det vel kunde være dig nyttigt og gavnligt,
med Tiden skulde forsøge Dig paa andre Steder udi Univers
dersom jeg vidste, paa hvad Sted du tryggelig kunde være og
fremme og forbedre dig noget udi Lærdommen, thi efter
Tids Lejlighed er det meget vanskeligt at beslutte noget
hvorhen jeg kunde forskikke dig, der som (o: hvor) Lærdom
er ren» Suhms Nye Saml. III 37

[1]) Se navnlig den udførlige Beretning i Norske Saml. I, 45
hvor Tilsagnet om Dronningens fri Religionsøvelse findes S
(jvfr Slange Chr IV's Hist S. 29), men hvor der tillige S
efter en skotsk Kilde bemærkes, at da Dronning Anna kron
Edinburg, sagde man til hende «We crave from your Majest
confession of the faith and religion which we profess»

[redacted]

Universitetets Professorer, D. Anders Krag, med, udentvivl som Prindsessens Læge [1]). Som bekjendt løb Rejsen meget uheldig af, saa Prindsessen ikke kom længere end til Norge, hvor hendes utaalmodige Brudgom opsøgte hende, og hvor Brylluppet stod i Oslo. Da det imidlertid var blevet Vinter, saa de ikke før Foraaret kunde tænke paa at komme til Skotland, rejste de nogen Tid efter Brylluppet over Land ned til Danmark, hvor de saa forblev omtrent i tre Maaneder. Ved Ankomsten til Kjøbenhavn den 2den Febr. 1590 blev Kongeparret modtaget udenfor Byen ikke blot af Hoffet og Adelen, men ogsaa af Professorerne og Studenterne, som dertil vare opfordrede ved et Program udstedt af Universitetets Rektor, Biskop Povl Madsen, og det akademiske Senat [2]). Den lange Tid, Kong Jakob tilbragte i Kjøbenhavn, benyttede han blandt andet ogsaa til at besøge Universitetet, maaske for at forslaa Tiden, maaske af Interesse for det lærde Væsen, eller for at lægge for Dagen, at han selv besad lærd Dannelse, som han ogsaa havde givet Vidnesbyrd om under sit Ophold paa Varbjerg Slot

[1]) Studenten Peder Christensens hist. Almanakoptegnelser i Hjelmstjernes Samling. Han var selv med paa den mislykkede Skotlandsfærd som Famulus hos D. Anders Krag.

[2]) Dette Program indeholdt blandt andet følgende: »Æqvum est tales Ecclesiæ nutricios et parentes, tamqvam Divinæ Majestatis Legatos in hisce terris colere, venerari, suspicere. Cum itaqve die hodierna Illustrissimus Princeps Jacobus Scotorum ejus nominis Rex VI, hanc Civitatem ingredietur, judicavimus illum qvovis honore afficiendum et excipiendum, totumqve ejus comitatum benigne et amice, qvamdiu nobiscum manserit, tractandum. Initium facturi sumus hodie, qvando ejus adventum freqventes excipiemus: qvod vos (Studiosos) etiam facere, et nos extra portam comitari tempore convenienti, volumus et serio mandamus. Facite itaqve Studiosi sponte vestra, qvod vestrum postulat officium et jusjurandum pietasqve et obedientia svadet» (Vinding, Acad. Haun. p. 93—4).

2*

paa Nedrejsen til Danmark [1]). Om Kongens Besøg p
Universitetet fortæller en samtidig Beretning følgend
»Den 7de Marts er Hs. Majestæt med en prægtig Comita
opgangen paa det kongelige Akademi udi Kjøbenhavn, o
ved en to Timers Tid haver hørt først D. Johannem Sla
gendorphium Theologum, dernæst D. Andream Christien
Medicum. Endelig haver D. Povel, Superintendent ov
Sjælands Stift, gratuleret Hs. Majestæt, at Hs. kgl. Naa
vilde værdes til deres Akademi at besøge etc. Der H
Majestæt gik ud, stod han i Døren, indtil D. Povel kom, og sa
gav hannem paa det naadigste Haand og sagde: Ego
teneris annis addictus sum litteris, quod etiam hodie vol
declarare. Det er: Jeg er af Barndommen holden til bo
lige Kunster og haver haft Lyst til dennem, hvilket jeg o
idag vilde give tilkjende. Hvortil D. Povel svarede, H
fyrstelige Naade dermed at have efterladet sig et evig h
berømmeligt Navn her paa dette kongelige Akademi; o
dermed gjort Afsked. Siden sendte Hs. kgl. Maj. ved s
Hofprædiker [2]) et forgyldt Bæger og syv Volumina ell
store Bøger til Doct. Paulum, der kunde æstimeres ved 7
Daler« [3]). Ifølge en anden og i det Stykke vistnok bed

---

[1]) Se Hans Lauritzen, Ligprædiken over Anders Bing (1593), i hvilk
Skrift et latinsk Digt, som Kong Jakob forfattede paa Varbjerg Sl
findes aftrykt. Jvfr. Pontopp. Annal. III, 516).

[2]) M. David Lindsay. Det er dog et Spørgsmaal, om vor Hjemmel
mand her ikke fejler. I Universitetets Regnskab findes nemlig fø
gende Post: »19 Martii (1590) forærit det bud, som frembar Ko
Mat[ts] skenck aff Skotland, 4 daler« (se Tillæg, Nr. 222). Ho
præsten vilde ikke have været omtalt som et »Bud«. Men natu
ligvis har M. David Lindsay ikke selv baaret de syv Folianter, m
Efterretningerne dog maaske kunne forenes.

[3]) Se den af P. A. Munch udgivne gamle Beretning om Prindses
Annas Giftermaal med Kong Jacob VI og paafølgende Kroni
(Norske Saml. I, 478). Denne Beretning er forøvrigt tidligere

underrettet Kilde var det til Universitetet Kongen skjænkede disse Gaver. Der bemærkes tillige, at Bægerne vare forsynede med hans Navn og kongelige Vaaben, og at D. Hans Slangerup, der overrakte Kongen sin nys udkomne udførlige latinske Fortolkning af Prædikerens Bog, fik til Foræring 30 Daler, ligesom at ogsaa Universitetets Betjente fik 3 Rosenobler [1]. Kong Jakobs Pokal bevaredes som et ærværdigt Minde ved Universitetet i over 200 Aar, indtil de engelske Bomber i Aaret 1807 tilintetgjorde den engelske Konges Gave [2].

Et Par Dage efter rejste Kong Jakob til Roskilde for at bese Domkirken og dens Mærkværdigheder, i hvilken Anledning der var indkaldt et extraordinært Provstemode, for at han tillige kunde have Lejlighed til at se en Samling danske Præster. Der blev af Hensyn til Kongen og hans Følge holdt Gudstjeneste paa Latin, idet Biskop Povl Madsen prædikede til Højmesse, og Sognepræsten ved Domkirken M. Morten Pedersen til Aftensang. Det hele skal have vundet hans særdeles Bifald [3]. Til Middag og Aften havde han den gamle D. Niels Hemmingsen til Gjæst hos sig og underholdt sig længe med ham, navnlig skal Samtalen have drejet sig om Prædestinationslæren, som Kongen søgte at hævde, medens Hemmingsen, trods sin øvrige kal-

benyttet af flere, og da navnlig af Zwergius (Sjælandske Cleresi, S 100). Munch udtaler den Formodning, at Beretningens Forfatter kunde være Dronning Annas Hofprædikant M Johan Seering, en Formodning der kan støttes ved nogle Ytringer i et Brev fra D. David Chytræus til denne (se Zwergius, Sjæl. Cler S 600—4), men saa maa den være oversat, da Seering var en Sachser.

[1] Optegnelser af Willum Worm i Kgl Bibl, Langebeks Excerpter, Nr 220. Jvfr. Slange, Chr. IV's Hist. S. 33.

[2] Nyerup, Kbhvns. Univ. Annaler, S. 46.

[3] Slange, Christian den IV's Historie, S. 33—4.

vinske Retning, var en Modstander af denne Lære. Ved Afskeden forærede Kongen ham et forgyldt Bæger[1]).

Ogsaa den anden af Danmarks berømte Videnskabsmænd ønskede Kong Jakob at lære at kjende. Den 20de Marts sejlede han derfor over til Hven for at gjæste Tyge Brahe og lade sig forevise alle de Mærkværdigheder, der vare samlede paa Uraniborg og som drog saa mange fremmede herhen. Tyge Brahes Anseelse hjemme og ude stod dengang paa sit Højdepunkt. Han havde, ikke længe efter at Regjeringsraadet var traadt i Virksomhed, den 8de Juli 1588 haft Besøg af tvende af dets Medlemmer, Kansler Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands[2]), vistnok fordi de vilde gjøre sig bekjendte med hans Bygningsforetagender og Instrumenter. Dette Besøg havde haft vigtige Følger for Tyge Brahe; thi faa Dage derefter (12te Juli) var der udgaaet et Kongebrev, hvorved der som Gave af Statskassen tilstodes ham den for hin Tid særdeles betydelige Sum af 6000 Daler, som han angav at have sat sig i Gjæld for foruden hvad han af sit Arvegodses Indkomst og af den ham tilstaaede Pension havde anvendt paa dette Værk. En Maanedstid efter (23de Avgust) havde de fire Regjeringsraader paa egne og det øvrige Rigsraads Vegne endvidere givet ham Brev og Forsikring om, at de af yderste Evne vilde hjælpe til og befordre, at de Bygninger, han havde ladet opføre paa Hven, og de astronomiske Instrumenter han havde forskaffet, maatte vedligeholdes paa Kongens og

---

[1]) Norske Saml I, 478—9 W. Worms anf. Optegnelser. Af den haandskrevne Fremstilling af Samtalen mellem Kong Jakob og Hemmingsen (se 2den Del, S. 454) skulde man antage, at den især havde drejet sig om Nadverlæren Jeg har dog Tvivl om, at disse Spørgsmaal og Svar ere et virkeligt Referat af Samtalen.

[2]) T. Brahes meteorol.-hist. Dagbog ved F R Friis, S 108, hvor den Cancellarius og Geo. Rosenkrantz bør adskilles ved et Komma

Kronens Bekostning, og at de vilde formaa Hs. Majestæt, naar han blev myndig, til at stifte nogen vis Rente og Indkomst til den astronomiske Kunsts Fortsættelse og Vedligeholde paa Hven, hvilken Indkomst efter Tyge Brahes Død først skulde tilfalde hans Børn eller nærmeste Slægt, om nogen af dem var duelig til at forestaa samme Værk, hvis ikke, da andre af indfødt dansk Adel eller hvem andre Danske dertil kunde tjene. Denne Forsikkring var atter Aaret efter bleven gjentaget af de samlede Rigsraader, under enhvers Haand og Segl, idet de havde erklæret, at det var dem vel vitterligt, hvor stor Møje, Studering og Besværing Tyge Brahe havde anvendt paa sine astronomiske Foretagender, og at de vel «kunde besinde, hvad Nytte, Gavn og Lov samme lovlige Kunst medfører, over den rømelige Eftersavn (ɔ: berømmelige Omtale) og Ære, som følger, naar den udi disse Riger og Lande fuldkommeligere end andensteds læres og undervises» [1]). Den unge skotske Konges Besøg maatte under disse Forhold ligesom sætte Kronen paa T. Brahes Hæder; thi vel var han vant til Besøg af høje Herrer, men Konger hørte unegtelig dog til Sjeldenhederne. Kong Jakob var i høj Grad tilfreds med Udbyttet af sit Besøg, hvilket han baade da og senere udtalte paa en for Tyge Brahe yderst smigrende Maade [2]). — Efter saaledes at have stiftet et grundigere Bekjendtskab med de videnskabelige Forhold i Danmark, end det ellers var almindeligt med besøgende fremmede Fyrster, forlod Kong Jakob den 21de April 1590 Landet, ledsaget af en Del danske Mænd, der skulde overvære Kroningshøjtidelighederne i Edinburg, deriblandt to af Universitetets Professorer nemlig Juristen

---

[1]) Danske Mag. II, 249 flg. 260 flg.
[2]) Danske Mag. II, 163. 266—7.

n derved knyttedes med Skotland og sene
ngland, Forbindelser, der ikke bleve uden
ente til at udvide danske Videnskabsmænde
Retning, der hidtil havde været dem temmeli
Ikke længe efter at Biskop Povl Madsen
tetets og Kirkens Vegne havde ført Ordet til
r hans egen Livsgjerning til Ende. Han
n 30te Oktober 1590, efterladende et bædre
niversitetets Rektor og Professorer nogle Dage
ttede Kansler Niels Kaas om det Tab, Ki
olen havde lidt, knyttede de dertil den Bø
alget af en Eftermand maatte blive taget He
rsitetets Tarv og Hæder[3]). Sjælands Biskop v
ke blot tillige theologisk Professor, men havd
r Indflydelse paa Afgjørelsen af mange ak
gender, at det maatte være Professorerne m
faa en Mand paa denne Plads, der var det
en og med Ære kunde repræsentere Uni
gtige og højtidelige Lejligheder. Valget
der Jensen Vinstrup, Biskop i Aarhus Stift

fremragende synes han heller ikke at have været hverken som Biskop eller som theologisk Docent, om han end med Anseelse og uden egentlig Anstød i en Række Aar beklædte sit dobbelte Embede.

Noget før D. Povl Madsen var et Par andre af de ældre Universitetslærere bortdøde, nemlig Theologen D. Anders Lavritsen (Roskilde) og Fysikeren M. Klavs Lavritsen Skavbo [1]; senere bortkaldtes M. Peder Aagesen, Professor i Dialektik († 16de September 1591) og M. Christen Michelsen, Professor i Græsk; den sidste døde i September 1592 under en Pestepidemi, der gav Anledning til at Forelæsningerne ved Universitetet standsedes fra Sommerferien af og indtil midt i November, medens Studenterne hjemsendtes [2]. Endelig døde i Februar 1594 M. Johannes Sascerides, Professor i Hebraisk og en af de faa Lærere, der endnu vare tilbage fra Kong Christian III's Tid [3].

Disse Dødsfald gave naturligvis Anledning til Oprykning ved Universitetet og til Ansættelse af flere ny Lærere. Det kan saaledes nævnes, at M. Jørgen Dybvad, der i en Række Aar havde været Professor i Mathematik, 1590 overtog den ved D. Anders Lavritsens Død ledige Lærerstol i Theologien; D. Anders Krag, der i et Par Aar havde været Professor Pædagogicus, blev da først Lærer i Mathematik efter Dybvad; senere overtog han efter Klavs Skavbos Død (18de August 1591) det fysiske Professorat, hvilket Fag han i Forbindelse med Lægevidenskaben særlig havde lagt sig efter. Den sidste Udnævnelse skete efter Bestemmelse af Regjeringsraadet, der samtidig befalede Universitetet at

[1] Se 2den Del, S. 486—90. 615—21.

[2] Se 2den Del, S. 605—7. 630—2, samt Tillæg, Nr. 285—86. Ny kirkehist. Saml. V, 65.

[3] Se 2den Del, S. 495—502.

kalde Dr. med. Thomas Fincke fra Flensborg til Professor Mathematik. Da han imidlertid var Læge hos Hertugen Gottorp, varede det en rum Tid, inden han formaaede frigjøre sig saaledes, at han kunde efterkomme Kaldelsen. I ham fik Universitetet en Lærer, der allerede ved fl Skrifter havde godtgjort sin Duelighed som Mathematik senere gik han dog over til Medicinen, og i hele to Men skealdere stod han som Lærer ved Kjøbenhavns Universit og blev saa vidt vides den ældste af alle dem, der nog sinde have været Professorer her.

Blandt de Lærerkaldelser, som skete i Regjeringsraad Tid, er der dog maaske ingen, der mere tildrager sig Opmærksomhed end D. Niels Krags. Denne Mand hav tidligere været Rektor ved Vor Frue Skole i Kjøbenha og havde allerede her lagt betydelige Evner for Dag derpaa havde han i adskillige Aar færdedes i Udlandet, m laa nu ledig og kunde som det synes ikke ret finde Plads, maaske fordi visse ubeldige og ubyggelige person Forhold havde kastet en vis Skygge paa hans Karakt Da var det at Niels Kaas tog sig af ham og 1589 gav h en extraordinær Ansættelse ved Universitetet, saaledes at h Løn afholdtes af det kongelige Rentekammer, saa læ indtil han kunde faa en af de ordinære Professorpladser En saadan Stilling havde enkelte andre Universitetslære som Jørgen Dybvad og Hans Slangerup, ogsaa tidlig haft; men det særegne ved Krags Ansættelse var, at blev ham paalagt at holde historiske Forelæsninger, vist ikke blot fordi han selv med Flid havde lagt sig efter d

[1] Se Tillæg. Nr. 265—67. 271. 279.

[2] Kongebrevet af 1ste Juli 1589 om D Niels Krags Ansættelse fi hos Wegener, Efterretn. om A. S Vedel. 2. Udg., S. 191, Not.

Fag, men ogsaa fordi flere af Regjeringsraadets Medlemmer nærede en afgjort Forkjærlighed for Historien. Det fulgte af hele Tidens Betragtning, at det særlig, om ikke udelukkende, maatte blive den klassiske Oldtids Historie, med hvilken Krag som Professor kom til at beskjæftige sig. Men meget var alligevel vundet ved, at Historien for første Gang havde faaet Plads blandt de akademiske Lærefag[1]). Thi skjønt Krag allerede 1592 efter Regjeringsraadets Bestemmelse rykkede op i en af de ordinære Lærerpladser og blev Professor i Græsk[2]), hvorved den extraordinære Lønning for ham sparedes, saa blev dog hans midlertidige Ansættelse som Læsemester i Historien en Indledning til at dette Fag senere fik en blivende Plads ved vort Universitet. I Aaret 1594 blev Krag desuden ved Siden af sin Professorpost i Græsk beskikket til kongelig Historieskriver med en efter de Tiders Forhold meget rigelig Løn og med den Opgave at skrive en udførlig og fuldstændig Danmarkshistorie paa Latin »inden sex Aars Tid udi det længste, om det nogenlunde kunde være muligt«[3]) — en Opgave, som det dog ingenlunde lykkedes ham at faa løst.

Som Konkurrent til Lærerstolen i Græsk havde D. Niels Krag haft M. Iver Stub, der, efter i nogle Aar at have været Rektor ved vor Frue Skole, siden 1590 var Professor Pædagogicus. Da han ikke opnaaede den forønskede Forfremmelse, fik han Løfte om at komme i Betragtning ved

---

[1]) I Chr. Bruuns smukke Skrift, Ludvig Holberg som Lærer i Historie Kbh 1872, hvor der er givet en Udsigt over de historiske Forelæsninger ved Universitetet før Holberg, er det mærkeligt nok aldeles overset, at Niels Krag var den første, der udtrykkelig havde det Hverv at foredrage Historien.

[2]) Se Tillæg, Nr 286

[3]) Se Tillæg, Nr. 292.

den næste Vacance i det filosofiske Fakultet. Som F… af dette Tilsagn, blev han 1594 efter M. Johannes Sa… rides's Død Professor i Hebraisk, skjønt der neppe for… Beviser for, at han særlig egnede sig for dette Fag. In… lertid var han dog vistnok en velstuderet Mand, men … sin egen Ulykke tillige en saa kantet og stridbar Pers… lighed, at han snart havde langt flere Fjender, end … kunde magte.

Vi have allerede tidligere i Forbigaaende omtalt … Hans Povlsen Resens Ansættelse ved Universitetet 15… han blev foreløbig Professor i Dialektik, hvorved han … havde sat Foden paa Stigen, der førte op til den theolog… Lærerstol. Legemlig som aandelig var han en svæ… bygget, kraftig vesterjydsk Natur, Hovedet højere end … samtidige, blandt hvilke vel Brødrene Anders og Niels K… — ogsaa Vesterjyder — kom ham nærmest i Evner og B… gavelse, medens de i aandeligt Fysiognomi vare ikke li… forskjellige fra ham, Anders Krag ved sin stærkt udpræg… kritiske Granskernatur, Niels Krag ved sin klassiske Stil, … fine Veltalenhed og hele sin noget fornemme Hofman… holdning.

Naar vi endnu have nævnt, at M. Lavrits Skavbo, … Søn af den gamle Fysiker M. Klavs Skavbo, 1594 blev … Stubs Eftermand i det pædagogiske Professorat, saa h… vi formentlig berørt alle de Læreransættelser, der skete … Universitetet i Regjeringsraadets Tid, og hvorved forhol… vis mange ny Elementer vare blevne indpodede i det aka… miske Legeme. Af Lærere fra ældre Tid var der, for… dem, som lejlighedsvis foran ere nævnte, endnu følge… tilbage: Theologen D. Hans Slangerup, en vel beg… Mand, der imidlertid var noget svagelig, Juristen D. K… Theophilus, en endnu kraftig og virkedygtig Lærer, og …

to Medicinere D. Anders Lemvig og D. Anders Christensen, ret dygtige Videnskabsmænd, men altfor meget optagne af det temmelig brydsomme Hverv som Kommunitetsforstandere, i hvilket Embede Lemvig 1595 afløstes af Anders Christensen [1]). I det filosofiske Fakultet var endnu den gamle, aandelig udslidte og økonomisk fortrykte M. Hans Guldsmed (Aurifaber), og endelig var der den ligeledes fortrykte og tilsidesatte M. Hans Rasmussen (Skomager), hvis Lyst var kemiske Granskninger, men som maatte gjøre Bod for adskillige slemme Forløbelser i det fattige pædagogiske Professorat [2]).

Skjønt de akademiske Læreres Antal ikke var stort, herskede der dog langt fra altid den ønskeligste Enighed imellem dem. Undertiden kunde det være Smaating, der voldte Ufred, undertiden var det Tvisteemner, der greb dybere ind i de akademiske Forhold. Nogle saadanne skulle her omtales.

Ved Kommunitetsfundatsen var Bestyrelsen af denne Stiftelse væsentlig lagt i de theologiske Professorers Hænder; den eneste af de andre akademiske Lærere, der under visse Forhold skulde deltage i Tilsynet, var Dekanus i det filologiske Fakultet [3]). Men i det i Kommunitetets Historie vigtige kongelige aabne Brev af 27de Januar 1574 havde Regjeringen selv udtalt sig, som om Tilsynet med Kommunitetsalumnernes «Lærdom» tilkom «Rektor, Dekanus og menige Professores», eller med andre Ord Rektor og Konsistorium [4]). Ved denne Vaklen eller Unøjagtighed fra Regjeringens Side var der udsaaet en frugtbar Sæd til Strid,

---

[1]) Se 2den Del, S. 621—6. 632—8. 648—59.
[2]) Se 2den Del, S. 490—6. 638—45.
[3]) Se 2den Del, S. 81—83.
[4]) Se Tillæg, Nr. 172.

nnet gjort til Gjenstand for Forhandling, i
aal opkastedes, hvorvidt de theologiske Pr
ghed strakte sig med Hensyn til at straffe
Studenter, der nød »Kongens Kost«, og
ektorens Samtykke eller imod hans Vilje h
m nogen Straf. Ligeledes forhandledes om
et de Love havde, som Theologerne hav
m gjaldt for Kommunitetet; og der blev sp
ogerne havde nogen Ret til at udstede ny I
de fælles, der gjaldt for hele Universitet
midlertid ikke til nogen Afgjørelse af disse
heologerne bestemt holdt paa den dem ve
ts Fundats tillagte Myndighed, medens de
rer gjorde gjældende, at derved skete der
erordnede Myndighed (majestas), som ved
ndats var tillagt Rektoren. Striden drej
rom, hvorvidt Kommunitetet skulde bestaa
eud med Universitetet paa flere Maader
e, eller om det skulde indordnes under

skoppen paa Grund af sine Visitatser og øvrige Forretninger fritoges for at deltage i Tilsynet med Kommunitetet, og at Rektoren paa en Maade indtraadte i hans Plads. For Fremtiden skulde da Universitetets Rektor med Professorerne i det theologiske Fakultet (Biskoppen undtagen) og Decanus facultatis artium fire Gange om Aaret »indgaa udi samme Studenters Konvent og Forsamling og examinere og overhøre dem, hvad de sig forbedre udi deres Studier, og hvorledes de sig forholde udi Levned og Omgjængelse, saa og om deres Underholdning og alt andet fliitteligen forfare, paa det at alting dermed skikkeligen, rigtigen og vel kunde blive ved Magt holdet, og de udi ingen Maade skulle forsømmes eller ske noget for kort. Dersom der og kan findes nogle, som enten udi Lærdom eller Levned ikke ere saa dygtige til samme Benaadning og Kost, da skulle de forvises og afskaffes, og andre fromme, skikkelige og dygtige Personer udi deres Sted igjen annammes og indtages. Men dersom de befindes at være Straf værd, da skal fornævnte Rektor med Professorerne i det theologiske Fakultet og Dekanus tage dem udi tilbørlig Straf« [1]). — Saaledes havde Regjeringsraadet da indtil videre bragt denne Strid til Hvile; men Kompetencespørgsmaalet kom dog snart op igjen, om end i en anden Skikkelse. Kommunitetsfundatsen havde nemlig udelukkende forbeholdt de theologiske Professorer Udnævnelsen af Alumner; men det var blevet Skik, at Studenter, der havde taget Bakkalavrgraden, betragtedes som særlig kvalificerede. Hvis der imidlertid tillagdes disse en absolut Ret til Nydelsen af »Kongens Kost«, kunde det ske, at faktisk ikke Theologerne, men de filosofiske Professorer og særlig Dekanus kom til at besætte de fleste ledige

[1] Se Tillæg, Nr. 288. Jvfr. Ny kirkehist. Saml V, 66.

Pladser, idet disse nemlig afgjorde, hvem der kunde erholde den nævnte Grad. Antog de et større Antal Studenter til Graden, og det stod fast, at enhver trængende Bakkalavr skulde have Kommunitetet, blev Theologernes Udnævnelsesret illusorisk. At man har havt Øje for denne Mulighed fremgaar af Konsistoriets Forhandlinger den 31te Marts 1595, da der berettes, at den daværende Dekanus M. Hans Resen under Paaberaabelse af Sædvaneretten gjorde Krav paa fri Kost for de ny Bakkalavrer. Men da Theologerne modsatte sig hans Forlangende, blev Sagen henstaaende uafgjort [1]. Den 3die Oktober samme Aar spurgte M. Iver Stub, der da var Dekanus, om Bakkalavrerne maatte nyde Kosten. Der blev svaret: »det skal staa oppe iaar, og ingen promoveres uden Magistre« [2]. Den 29de Januar 1596 berettede Rektoren (D. Anders Krag) i Konsistorium, at Exspectanterne klagede over, at der skete dem Uret, idet de ny Bakkalavrer fik Adgang til Kosten for dem. I den Anledning bemærkede Theologen D. Hans Slangerup, at man ikke havde Behov saa tidt at promovere til denne Grad, »helst fordi promoti ere stolte, drikke og ikke kan bestaa

[1] Ny kirkehist. Saml V, 69. Af Resens Program (i Univ.-Bibl.) ses, at der den 22de Marts 1595 promoveredes 17 »egregii juvenes« til Bakkalavrer. Den 16de Marts 1594 havde D. Th. Fincke promoveret 15 (Program smst.). I den Indbydelse D. Anders Krag d. 1ste Febr. 1593 som Decanus collegii Philosophici udstedte til den forestaaende Bakkalavrpromotion i Marts s. A., bemærkes, at der i de foregaaende ni Aar ingen saadan Promotion var holdt: »Constituit collegium philosoph. cum hæc examina et gradus à lauri baccis denominatos, totos IX annos exulantes, quasi jure postliminij reuocare, et honorifica testimonia aliquot honestis et doctis adolescentibus tribuere« (Program i Univ.-Bibl.).

[2] Ny kirkehist. Saml. V, 76. Den 2den April 1596 holdt Stub dog som Dekanus en Bakkalavrpromotion, som man ser af hans i den Anledning udstedte Programmer (i Univ.-Bibl.).

[redacted]

in disputatione publica» [1]). — Vi ville senere oftere faa Anledning til at komme tilbage til disse undertiden temmelig hvasse Forhandlinger om Retten til Styrelsen af Kommunitetet, der fortsattes, saalænge til Theologerne vare komne i ubestridt Besiddelse af samme.

I Universitetsaaret 1592—3, da ovenomtalte Afgjørelse faldt, var M. Johannes Sascerides Rektor. Han var en ældre og svagelig Mand, hvem det faldt besværligt at præsidere i de sædvanlige Konsistoriemøder paa Studiegaarden og derfor lod Professorerne komme til sig og holdt Møderne i sit Hus. Sligt var vel ikke uden tidligere Exempel, men maatte dog anses for en Uskik. Efterat den daværende Dekanus i det filosofiske Fakultet, D. Anders Krag, nogle Gange mundtlig havde mindet om det urigtige deri, indsendte han den 18de November 1592 en skriftlig Protest med Forlangende om, at den skulde indføres i Konsistoriets Forhandlingsprotokol. Heri ytrede han: «Jeg har ikke idag villet møde efter Rektors Befaling, fordi jeg, som jeg alt tidligere har gjort opmærksom paa, holder for, at Møder, i hvilke der forhandles Sager, der angaa Religionens Anliggender og Universitetets Myndighed, ikke bør afholdes i Privathuse eller Fruerstuer (in gynæceis), men paa det Sted som af Øvrigheden viselig er bestemt til slige Forhandlinger, især deleshed da det staar i Strid med den ved Universitetet, ved Raadsforsamlinger og ved alle Kapitler vedtagne Sædvane. I Tiden vilde slige Privatmøder blive til stor Skade for Universitetet. Og hvis nogen vil undskylde eller forsvare sligt med tidligere Exempler, han viser, at han hellere vil blive i den slette Vane, end tænke paa, hvad der tjener til Højskolens Ære. Den Ed, jeg har aflagt, og det offent-

[1] Ny kirkehist. Saml. I, 60.

lige Embede, jeg beklæder, gjør mig det til Pligt aabent og uden Omsvøb at erklære mig saaledes, som jeg her har gjort». Selvfølgelig har dette ikke været nogen behagelig Skrivelse for den gamle, sygelige Rektor at læse; han søgte da ogsaa i en, samme Dag afgiven, skriftlig Erklæring at forsvare sig, saa godt han kunde. Navnlig gjorde han gjældende, at det Sted, hvor han paa Grund af sin Sygdom havde forsamlet sine Medlærere, ikke var noget «Gynæceum», og at aldrig nogen Kvinde eller nogen anden af hans Husfolk havde vist sig i Stuen, medens Forhandlingerne holdtes der. Han mente ogsaa, at hans Professorresidens, lige saa fuldt som den egentlige Universitetsbygning (domus collegii), ikke blot i dette Aar var Rektorens men ogsaa selve Universitetets Hus. Forøvrigt undskyldte han sig især med sin Sygdom, og endte med at erklære, at han intet havde imod,

[redacted]

havde givet sit Samtykke til, at en af Universitetets Bønder, ved Navn Oluf Lock, havde hugget et Træ i et Vænge ved en Bondegaard i Tornmark i det nuværende Fjurendal Sogn, som laa til det fysiske Professorat, hvilket Anders Krag beklædte. Denne Gaard hørte til de af Ærkebiskop Jens Grand i sin Tid stiftede «sex Præbenders» Gods under Roskilde Kapitel, som Kong Frederik II den 11te September 1571 havde henlagt til Underholdning for Professorerne i det filosofiske Fakultet, og som var blevet fordelt mellem de enkelte Professorater ved Delingsakten af 8de Oktober 1571, dog med det Forbehold, at Skovene paa Godset skulde være fælles, altsaa tilhøre hele Fakultetet, og at Udbyttet af dem ligelig skulde fordeles mellem Professorerne[1]). Nu drejede Striden sig om, hvorvidt det Vænge, hvori det fatale Træ var fældet, hørte til Fælleskoven eller til Bondegaarden under det fysiske Professorat. Det var ganske vist ikke noget meget vigtigt Spørgsmaal, og dog førtes Striden i fulde to Aar[2]), og behandledes næsten som en Sag, der gjaldt Universitetets Ve og Vel. Krag lod Bonden tiltale til Tinge for ulovlig Skovhugst, og Stub tog ham i Forsvar. Fra Flakkebjerg Herredsting flyttede Forhandlingen af Stridsemnet ind i Konsistorium, og medens Krag forfulgte Bonden, truede Stub med at appellere til Universitetets Konservatorer. I et Konsistoriemøde den 5te April 1596, hvor Krag som Part i Sagen havde maattet vige sit Rektorsæde, forestillede Vicerektor D. Klavs Theo-

[1]) Ny kirkehist. Saml. IV, 165 flg. Jvfr. Tillæg, Nr. 160.
[2]) Da Professorerne i det filosofiske Fakultet d. 7de Novbr. 1594 udstedte en Pergamentstransumpt af Delingsakten af 8de Okt. 1571, hvilken senere produceredes til Tinge i denne Sag (Ny kirkehist. Saml. IV, 170), maa det antages, at Striden alt da var udbrudt; den endte først den 12te Oktober 1596.

philus, »i hvor stor Fare Universitetet (res Academicæ) befandt sig paa Grund af Striden mellem Rektor Anders Krag og Dekanus Iver Stub, og bad Professorerne, at de dog vilde pleje Raad om, hvorledes der kunde raades Bod paa dette Onde. Han forelagde derhos det Spørgsmaal, om M. Iver burde søge Overøvrigheden, førend Sagen var forhandlet for Vicerektor og Professorerne. Selv mente han nej, og spurgte videre, om der ikke burde nedlægges Protest imod, at Sagen bragtes for Overøvrigheden, før Konsistorium havde afgivet sin Kjendelse. Biskop Vinstrup afgav det Votum, at de ikke burde føre Sagen til Tinge eller for nogen anden Øvrighed, førend det akademiske Senat havde kjendt derpaa. Alle de andre Professorer med Undtagelse af D. Niels Krag og D. Anders Christensen, som ikke vare tilstede, stemte i hermed, og det blev enstemmig vedtaget.

[redacted]

hvis de endelig ville Sagen med Retten udføre, da skulle Professorerne efter Fundatsens Lydelse samme Dag her i Konsistorium forhandle enten til Minde eller til Rette. Og hvis de det ikke ville endda gjøre, skal Universitetet finde andet Raad dertil». Ligeledes besluttedes, «at dersom de ikke vilde indgive sig under Universitetet, saaledes som Fundatsen lød, da skulde man med et offentligt, forseglet Skrift til Tinge forbyde noget Tings Dommer at befatte sig med Sagen imod Universitetets Privilegier». Efter at disse Beslutninger vare tagne, bleve Parterne indkaldte, og det blev dem forelæst, hvad man havde vedtaget. Krag viste sig villig til at underkaste sig en Kjendelse af Universitetets Professorer og Konservatorer, men gjorde dog Fordring paa, at hvis hans Broder og D. Anders Christensen (hvilken sidste ligesom Brødrene Krag var fra Ribe og vistnok i Slægt med dem) skulde udskydes af Dommernes Tal, at da M. Hans Guldsmed, D. Thomas Fincke og Resen ogsaa maatte blive udskudte som partiske for hans Modstander [1]). Stub gjorde større Vanskeligheder og forlangte Ret til at søge Vidner i Sagen, hvilket blev ham afslaaet. Tilsidst enedes man dog om at lade Sagen staa hen, til en Kansler var bleven udnævnt. I de to Aar, der vare hengaaede siden Niels Kaas's Død, havde Universitet nemlig ingen Kansler haft, noget der vistnok væsentlig havde bidraget til at forlænge denne Strid. I Mellemtiden maatte ingen af Parterne forulempe hinanden i nogen Maade. — Nu hengik der nogle Maaneder, i hvilke vi ikke høre noget om Sagen; men saa snart Christian Friis til Borreby var bleven udnævnt til

[1]) Hans Guldsmed og Fincke vare Slesvigere, og Stub havde slesvigske Slægtforbindelser. Vicerektor Klavs Theophilus var ogsaa en Slesviger. Resen var i en anden Sag kommen paa Kant med Niels Krag.

Kongens og Universitetets Kansler, tog man fat paa en frisk. Den 9de Juli 1596 »begjærede D. Anders Krag af Universitetet, at han maatte faa sin Haand (Forpligtelse) igjen, efterdi han lovede ikkun at afstaa den Tiltale, han havde til M. Iver, indtil man fik en Kansler«. Om den Bitterhed, der var tilstede, faa vi en Forestilling, naar der, idet Krags Ord gjengives, tilføjes: »Og siger han offentlig, at dersom nogen Bonde, vil vidne imod ham andet, end der er indskrevet i Tingbogen, da skal han aldrig vidne mere« — med andre Ord da skulde det gjælde hans Fred eller maaske endog hans Liv. Der gik dog endnu et Fjerdingaar hen, inden Afgjørelsen faldt, og da den endelig kom, gik Stub i det væsentlige af med Sejren. Konsistoriets Forhandlingsprotokol indeholder herom følgende: »Den 12te Oktober vare nogle af Professorerne tilstede i Konsistorium

[redacted]

Anledning til Strid, og hvor det derfor gjalt om at have faste Regler. Den 6te November 1594 vedtoges i Konsistorium, »at Konstitutionerne om Naadensaaret med det første skulde udskrives klart paa Dansk og herefter uryggelig holdes« [1]). En Maanedstid efter berettes følgende: »De ny Konstitutioner, som Resen havde forfattet paa Latin, bleve læste (i Konsistorium); ligeledes nogle andre, som D. Niels Krag havde skrevet paa Dansk; og disse sidste mente de tilstedeværende Professorer at man burde underskrive, med Undtagelse af D. Thomas Fincke, som sagde, at han ikke vilde gjøre det, da det kunde blive til Præjudice for Efterfølgerne, med mindre det, hvad det nu maatte være, først var bifaldet af Overøvrigheden. M. Hans Resen vægrede sig ogsaa, da han ikke vilde være med til aldeles at kassere Forgjængernes gamle Konstitutioner, som disse ny for en Del syntes at stride imod. Det blev da besluttet, at disse kragske Konstitutioner skulde sendes om til de enkelte Professorer, for at de hjemme nøjere kunde undersøge dem, hvorpaa man i et senere Møde kunde forhandle Sagen og tage Beslutning« [2]). — Det er kjendeligt, at Resen her led et Nederlag, da der ikke blev Tale om nærmere Drøftelse af hans Konstitutionsudkast. Imidlertid gik der lang Tid hen, inden Sagen kom til Afgjørelse, skjønt flere Spørgsmaal, der i Mellemtiden forefaldt, gjorde det indlysende, at det var af Vigtighed snart at faa en bindende Vedtægt, der kunde afværge de uhyggelige Stridigheder om Naadensaar mellem ny tiltrædende Professorer og deres Forgjængeres efterladte [3]). Ventelig har Manglen af

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 57.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 68.

[3]) Saaledes havde D. Niels Krag i Januar 1595 Strid med sin Formand M. Christen Michelsens Enke om en Sagefald, han havde

en Universitetskansler ogsaa forhalet Afgjørelsen af denne Sag; thi først efter at Christian Friis var bleven Kansler, blev den optagen paany. Det var da atter Niels Kragss Udkast, som blev taget frem — om Resens var der ikke mere Tale —, og Gram, som har kjendt den ny Vedtægt, giver den den Berømmelse, «at den var saa billig og fornuftig indrettet, som nogen kan forestille sig den, samt ganske kort og tydelig»[1]). Imidlertid gik det ikke af uden Rivninger, inden Udkastet naaede saa vidt, at det fik Lovskraft.

Den unægtelig ikke lidet begunstigede Stilling, som D. Niels Krag indtog, navnlig efter at han 1594 var bleven kongelig Historieskriver, satte iøvrigt ondt Blod hos flere af hans Kolleger. Allerede i April 1593 omtales et Sammenstød mellem ham og D. Thomas Fincke; men vi vide intet nærmere om Anledningen[2]). I Konsistoriets Møde den 25de

[redacted]

komme til Afgjørelse, saalænge de ovenomtalte Konstitutioner endnu ikke vare vedtagne [1]).

Disse mindre Sammenstød vare kun Præliminærer til den heftigere Strid, som senere udbrød. I Juni 1595 rejste nemlig flere Professorer, hvoriblandt vi med Bestemthed kunne udpege Resen og Stub, Klage over, at D. Niels Krag forsømte sit Embede ved Universitetet. Hertil svarede han, at han i Juli forrige Aar havde faaet Bestalling som kongelig Historieskriver med Paalæg om, at han skulde drage om i Riget og samle historiske Dokumenter, men alligevel ved Siden deraf beholde sit Professorat. Ved Mortensdagstid var han rejst over til Skaane for at samle Materialier; efter sin Hjemkomst havde han antaget fire Skrivere til Hjælp, og han var nødt til stadig at føre Tilsyn med deres Arbejde. Efter Jul havde hans Helbred været svagt, og var det endnu; og Sygdom maa undskylde enhver. Vilde man derfor gjøre Universitetet Gavn og paatale Forsømmelser, «da skulde begyndes med flere end en fattig Mand». Eftersom han endnu i en 8 Dage eller to Uger havde med Hvælvingen (Arkivet paa Slottet) at gjøre, begjærede han, at en anden af Professorerne saa længe maatte læse for ham. Derpaa gik Biskoppen og de øvrige tilstedeværende Professorer ind, med Undtagelse af Dekanen M. Hans Resen, der mente, at man først maatte henvende sig derom til Universitetets Konservatorer. Dertil svarede Krag: «Hvis I ikke vil indrømme mig dette, vil jeg vel faa Raad til, at I skal gjøre det. Imidlertid skal jeg nok selv besørge mit Embede indtil Sommerferien» [2]). Og hvad han her havde lovet, det viste han, at han var Mand for at holde; thi nogle Maaneder efter indløb der følgende Kongebrev til Universitetets Rektor og Professorer:

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 70.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 71.

«Christian IV. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom os elskelige højlærd Mand D. Niels Krag, foruden den Bestilling han haver her udi Universitetet, sig og underdanigst godvilligen haver foretaget at skrive vore danske Historier og fremfarne Kongers Bedrift her udi Riget, og efterdi han undertiden maa forrejse og begive sig paa adskillige Steder at samle Dokumenter og andet at forfare, som til samme historiske Arbejde kan være tjenligt, og dog ikke gjerne vilde, naar han i saa Maade var forhindret, at hans Lectie der udi Universitetet skulde slet være remitteret og staa ledig, Ungdommen, som sig agter udi boglige Kunster at forfremme, til Forsømmelse; underdanigst derfore begjærendes, vi med vor Bevilling naadigst vilde tilstede, at han maatte handle med en af Professoribus, som udi hans Fraværelse vilde lade sig hans Lectie være be-

[redacted]

Universitetsfundatsen. Det var hans Mening, at man derfor skulde oplyse Regjeringsraadet om det Brud med Fundatsen, der var sket, og han spurgte sine Kolleger i det filosofiske Fakultet, om de ansaa det for Dekanens Pligt at paaminde Regjeringsherrerne derom. Hertil svarede D. Anders Krag, som baade var Medlem af Fakultetet og paa den Tid Universitetets Rektor, at ganske vist var det Dekanens Pligt at varetage, hvad der i Almindelighed vedkom Fakultetet, men han for sin Del vilde ingenlunde give sit Minde til, at der opsattes noget imod Regjeringsraadets Befaling. Derimod stemte D. Fincke og M. Hans Resen for, at Dekanus skulde fremstille Sagen for Herrerne. Den gamle M. Hans Guldsmed, som forøvrigt maatte forudsættes enig med de øvrige filosofiske Professorer imod Brødrene Krag, var ikke tilstede i Mødet. Da Dekanus imod Sædvane ogsaa opfordrede Notarius, Professor Lavrits Skavbo, til at ytre sig, svarede denne blot, at en saadan Henvendelse til Raadet maatte være Dekanens Sag. De højere Fakulteters Medlemmer toge ikke Del i Forhandlingen, da Sagen ikke umiddelbart berørte dem. Da der altsaa var et Flertal i det filosofiske Fakultet, der stemte for en aktiv Optræden, gjorde D. Anders Krag det Forbehold, at hans Navn i ethvert Tilfælde skulde forbigaas i Andragendet, ellers vilde han nægte dem Brugen af Fakultetets Segl. Da Stub ytrede, at Universitetet højlig trængte til en Vicekansler, dels af Hensyn til denne Sag, dels paa Grund af den tidligere omtalte Strid, som han da havde med D. Anders Krag, saa svarede denne: »Naar vi ingen Kansler have, hvorledes kunne vi da have en Vicekansler«? — Forøvrigt forlangte Stub, at der om en Uges Tid skulde holdes et nyt Møde, for at en endelig Beslutning kunde blive tagen.

Professorerne raadede ham imidlertid til aabent at
D. Niels Krag, hvad han havde for imod ham [1]).

Det er os ikke bekjendt, om der virkelig er b
indgivet nogen Forestilling til Regjeringsraadet; me
Stemningen mellem Niels Krag og hans filosofiske Kol
endnu en Tid lang ikke var den bedste, skjønnes af
Klage, som Resen den 7de Januar 1596 førte over, at
Krag «havde i Konsistorium slaaet Knep for hans
og gjort ham den Spot», ligesom ogsaa «at han l
kastet ham i Næsen, at han ikke havde gjort sit Offici
noget der var den flittige Resen haardt at døje. Ha
bød derfor at gjøre Regnskab for sit Arbejde, at e
kunde dømme, om der fattedes noget deri. Professo
vilde dog ikke indlade sig derpaa, men gave ham det

[redacted]

han ikke kunde gjøre tilbørligt Regnskab for Vor Frue Kirkes Midler, som han en Tid lang havde haft under sin Bestyrelse [1]). Theologen D. Jørgen Dybvad gav samtidig en Prøve paa den stiklende Maner, som han til sin egen senere Ulykke vænnede sig til at anvende i sine akademiske Lejlighedsskrifter. I Konsistoriets Forhandlinger berettes herom under 27de Juni 1595: »Dybvads Intimatio blev læst, i hvilken han syntes at drage tilfelts mod nogle af Professorerne. Rektoren (D. Klavs Theophilus) sendte derfor Bud efter ham, for at han skulde staa til Regnskab. Men han undskyldte sig og vilde ikke møde«. Formodentlig var det et Program, som Dybvad, uvist i hvad Egenskab, samme Aar havde udstedt, hvorover man stødte sig. Det er endnu bevaret og indeholder en alvorlig Formaning til Studenterne om at klæde sig paa sømmelig Maade og at vogte sig for Drik, Spil og andre Laster. Det bestaar af et aabent Folioblad, bestemt til Opslag [2]); men slige Programmer tilkom

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 70. 76. 88—9.

[2]) Programmet har til Overskrift: »Adolescentibus solidæ eruditionis veræque pietatis studiis addictis in Academia Hafniensi S. D. Georgius C. Dibvadius«. Slutter: »Hafniæ impressit Mathias Vinitor Anno MDVC«. Af Indholdet kan følgende hidsættes som Prøve paa Dybvads Nidkjærhed for den akademiske Tugt: »Sit auditorum nostrorum vita casta et sobria et ab omni luxu et ebrietate aliena. Nam certum est eos, qui crapulæ indulgent, paulatim amittere Dei timorem, et mille Diaboli insidiis exponi . . . . Vestitu eo vtantur, qui solet vsitatus esse scholasticis, qui hactenus longus fuit, vt etiam hoc pacto ostendant se ab omni leuitate et fastu esse alienos, et aliquod specimen edant modestiæ et pudoris, qui Deo et Angelis placet. Ornatus et sordes pari modo fugienda sunt, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet . . . . Sicut autem Bernhardus singulare votum habebat, cuius ut compos fieret vehementer optabat, quod ita exponit epistol. 237. quis mihi det antequam moriar, videre Ecclesiam Dei sicut in diebus antiquis, quando Apostoli laxabant retia, non ad capturam argenti et auri, sed ad capturam animarum: ita ego teneor ingenti desiderio,

det Rektor og det akademiske Senat at udstede; Dybvad var ikke paa den Tid Rektor, og en enkelt Professor kunde ikke uden Brud paa den akademiske Orden tiltage sig Myndighed til paa egen Haand at udstede Monitorier til Studenterne. Her som ved senere Lejligheder var det vistnok Dybvads Nidkjærhed for akademisk Disciplin og hans Misfornøjelse over, at de andre Professorer ikke tog den Sag saa strængt, som han ønskede, der var løben af med ham.

Sammenfatte vi alt det ovenanførte, og agte vi paa, at Stridighederne blandt Professorerne og andre Misligheder navnlig forefaldt i den Tid, Universitetskansler-Posten stod ledig, saa vil det neppe kunne nægtes, at Savnet af en saadan Tilsynsmand, der kunde give de højlærde andet at tænke paa end at gjøre hinanden Livet surt, var føleligt nok. Den 29de Juni 1594 var jo nemlig Niels Kaas død[1]

[redacted]

linger berettes under 19de Maj 1593: «Hs. Magnificens Hr. Kansleren kom i vort Konsistorium, og efter at han havde takket Professorerne, fordi de efter hans Ønske vare komne tilstede, fremsatte han i den udvalgte Konges Navn følgende: 1. Om den Uskikkelighed og Tøjlesløshed, som findes blandt Studenterne, hvilke skikkede sig som Baadsmænd og gjorde det, som utaaleligt og ulideligt var: at de maatte føre et godt Levned og ikke være andre til Forargelse. 2. At de hørte sjeldent Forelæsninger, skjønt Kongl. Majestæts Almisse (Kommunitetet) var given i den Hensigt, at der skulde blive skikkelige og duelige Personer: at der derfor maa blive holdt flittigt Opsyn med dem, som nyde Kongl. Majestæts Almisse, at de give andre, som komme her, et godt Exempel. 3. Om den Modvillighed mod Forstanderen (i Kommunitetet) og i andre Maader, saa man ikke kan koge dem tilmaade, med Steg og andet saadant: at de ikke skulle bevise dem usømmelig mod Forstanderen, om de end ikke altid kunne fange en Ret saa propert ud, som de ønske; at ingen skulde haandhæve dem i saadan Modvillighed mod Forstanderen eller andre, men at de straffes derfor, som tilbørligt er. Ligeledes tilføjede Kansleren: Her er ingen Disciplin hos dem, ved deres Uskikkelighed bringe de Professorerne i Foragt, som om de ikke gjorde deres Embedspligt». I Anledning af disse Anker gjorde Dybvad det Forslag, om det ikke kunde paalægges Studenterne i Kommunitetet, at de skulde høre i det mindste 4 Forelæsninger daglig, et Forslag, der i høj Grad vandt Kanslerens Bifald. Efterat der endnu var forhandlet noget om, hvorledes man ogsaa paa andre Maader kunde fremme Flid og Orden blandt Studenterne, skiltes Kansleren paa en venskabelig Maade fra Professorerne, idet han

saaledes opbevaret et Brev omtrent
versitetets Rektor fra Lensmanden]
Kansler siden bekjendte Christian]
han beretter om grove Uordener, t
denter havde begaaet i en Landsby
vare de komne op at slaas indbyrde
var bleven livsfarlig saaret. Lensm
ind til Universitetet, for at de kunc
tredie skulde følge, saa snart hans S
at han kunde transporteres. I sit
tillige over, at mange andre Stud
paa Landet og vare til stort Besvær
bad Professorerne alvorlig om at s
de tre, der vare paagrebne, at det
for andre, og saa forøvrigt være for
nier, som de udstedte, og ikke gi
En saadan Mindelse var neppe gansl
fra anden Side vide, at Studenter
vandrede tiggende omkring i Landet
mode 1594 befalede Bispen, «at ma

[redacted]

Testimonier eller Vidnesbyrd, og han klagede over, at nogle Studenter havde misbrugt hans Breve i tre Aar eller længere [1]). Dertil kom, at det efter den Tids Retsforfatning ikke var saa ganske let at faa de Excesser straffede, som slige Omløbere tillod sig, eftersom de, naar de havde et Testimonium i Lommen, kunde pukke paa, at de ikke behøvede at svare for nogen anden Ret end for Konsistorium i Kjøbenhavn. Det er endog rimeligt, at flere have vidst at gjøre deres akademiske Forret gjældende uden at være i Besiddelse af de Beviisligheder, hvortil den skulde støtte sig. Vi finde ialfald, at det theologiske Fakultet netop i Aaret 1593 maatte advare Bisperne imod at ordinere nogen til Præsteembede, der ikke havde studeret i nogle Aar og havde Testimonium fra Universitetet [2]).

Medens Studenterne saaledes ved deres Levned og Adfærd gave Anledning til forskjellige og neppe ugrundede Klager — i Juni 1595 besværede Rigsraad Jørgen Rosenkrands sig for Konsistorium over, «at de lod sig finde med Kort og Terninger i Skuder og Kjældere ved Stranden» [3]) — saa have vi dog samtidig et ret mærkeligt Vidnesbyrd om en vis Justits mellem dem selv indbyrdes. Der findes nemlig et trykt Blad, hvorved Kjøbenhavns Universitets Studenter den 20de April 1595 advare alle Europas Højskoler og Studenter mod en vis Martin Schwartzbach fra

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 35.

[2]) Pontoppidan, Annal. eccl. Dan. III, 522. Af en kgl. Forordning af 16de April 1602 om Behandlingen af Løsgjængere ser man, at der var mange, som «strippede om i Landet»; nogle udgav sig for «Krigsfolk, der søgte en Herre», andre for Studenter, andre for tjenesteløse Folk. Kongen befalede, at de skulde paagribes, og alle føre og stærke Karle blandt dem skulde sendes til Kjøbenhavn til Arbejde (Danske Mag. V, 154—5).

[3]) Ny kirkehist. Saml. V. 70—1.

fra Schlesien, »juris et fictitiæ poetic. studiosum«, en lil
sortskjægget Karl, der, efter at have begaaet adskillig
Skurkestreger i Sverig og Polen, nu var her i Landet, me
som enhver burde sky som en foragtelig, bedragersk, ty
agtig og løgnagtig Person« [1]). Den nævnte Schwartzbac
var forøvrigt, saa vidt vi kjende ham, en af de for den Ti
ejendommelige vandrende Litterater, der levede af at gjø
latinske Vers, som de tilegnede høje Mæcener og hvori d
overdængede disse med højtravende og intetsigende Ros fo
desto bedre at udpresse Penge af dem. Naar vedkommend
saa havde drevet denne Haandtering paa et Sted, saa læng
der var noget at opnaa derved, og naar han ved Sida
deraf havde gjort saa megen Gjæld, som han kunde komm
afsted med uden at blive sat fast, saa gjorde han sig e
skjøn Dag usynlig for nogen Tid efter at dukke op paa e

Anledning Universitetets Qvæstor fik Befaling at udbetale ham 10 Daler [1], vistnok mindre end Forfatteren havde ventet som Frugt af sit Hykleri, hvis ikke de enkelte Professorer — hvad nok kan antages — tillige privat have honoreret ham for de Behageligheder, han havde sagt dem. Den 11te Januar 1595 foreviste M. Hans Resen i Konsistorium et latinsk Digt af Schwartzbach, som han, naar det var trykt, agtede at tilegne og overrække Christian IV, hvis det kunde ske med Professorernes Samtykke. Hertil blev dog svaret: »Det er forbudt Professorerne at samtykke noget til Trykken, som Prindsen skal dediceres; men hvis han vil, kan han jo skrive det elegant af og saaledes overrække Prindsen det« [2]. Kort efter var Schwartzbach atter paa Færde; han havde som det synes skrevet en Studenterkomedie, som han ønskede at lade opføre offentlig for Professorerne. Men i Konsistorium viste man sig lidet gunstig for hans Ønske, der blev ham rent ud afslaaet af følgende tre Grunde: for det første fordi Universitetets øverste Konservator (Niels Kaas) var død; for det andet fordi det fra Prædikestolen var bekjendtgjort, at Studenterne i denne Fastelavnstid ikke forklædte maatte støje om paa Gaderne; og for det tredie fordi Studenternes Laster droges frem for Offentligheden ved en saadan Komedie. Det blev derhos paalagt tvende Professorer at begive sig til Byens første

---

Petr. Winstrupium, Thalia D. Joh. Slangendorphium, Melpomene D. Georgium Dibvad, Terpsicore D. Petrum Severini, Polyhymnia D. Andream Lemvicum, Erato D. Andr. Christierni, Calliope D. Andr. Kragium, Aglaia D. Nicol. Kragium, Urania D. Th. Finckium, Euphrosyne M. Joh. Aurifabrum, Charis M. Joh. Resenium, Pallas M. Iwarum Stubbæum, Thalia M. Laur. Scavenium». (Langebeks Excerpter i Kgl. Bibl. Nr. 209).

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 68.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 68—9.

betalt Bogtrykker Mads Vingaard
Skriftet; dette havde han hørt af
tjente Mads Vingaard. Da den si
paa Konsistorium, tilstod han, at
Marburg, der var i Huset hos D.
betalt ham for Arbejdet. Det ved
Møde at indkalde den omtalte Go
lertid er sket, maa vi af Mangel p
uafgjort; derimod omtales nogle U
bach i en Skrivelse til Universitet
over, at man uden Aarsag besky
brydelser, hvorfor han bad om, a
fra Professorerne maatte befries f
vedlagt Brev fra Statholderen i S
Rantzov, anbefalede hans Begjæring
have Professorerne efterkommet A
vel ogsaa at skylde en Forfatter n
ikke havde taget i Betænkning a
Gratierne synge deres Pris.

Dermed slutter hvad vi vide om Martin Schwartzbach. Venteligt har han kort efter søgt sig en Virkeplads andensteds. Vi have omtalt hans Forhold saa udførligt, fordi de give et ret betegnende Tidsbillede. Om det nævnte Smædeskrift (libellus famosus) imod ham har været det tidligere omtalte Testimonium famosum, hvorved alle Europas Universiteter advares imod ham, er vel ikke ganske afgjort, men kunde dog formodes, eftersom Stykket endnu findes i Konsistoriets Arkiv.

Forøvrigt leder den omtalte Sag os til at mindes forskjellige andre, der i dette Tidsrum enten af Regjeringsraadet henvistes til Universitetets Afgjørelse eller efter de stridende Parters eget Ønske fandt deres Forum her, idet Konsistorium betragtedes som højeste Ret i de Sager og Forhold, der siden samledes under Lovens anden Bog.

Her møder os da først en Sag fra Norge. I Bergen holdtes i det 16de Aarhundrede slemt Hus baade i den ene og den anden Henseende. Mod Slutningen af Aarhundredet grasserede navnlig Trolddomssager; den ene Hex og Troldkarl blev brændt efter den anden, og det var ikke blot Folk af den laveste Almue, som sligt ramte, men endog Personer af de højeste Samfundsklasser bleve inddragne i disse Sager. Blandt andre blev Anne Pedersdatter, Enke efter den som historisk Forfatter vel fortjente Mester Absalon Pedersen (Bayr), Læsemester ved Bergens Domkirke, brændt den 7de April 1590, i Henhold til den af Lensmand Peder Thott og Borgmester og Raad afsagte Dom. Præsterne i Byen, og da navnlig Sognepræsten ved Korskirken M. Hans Jørgensen, der havde været hos hende paa hendes yderste, ansaa hende imidlertid for uskyldig og udtalte dette baade paa Retterstedet og senere paa Prædikestolen. Man kan let forstaa, at dette maatte volde stor Uro i Staden, og at

der opstod en bitter Strid mellem Præsterne og den verdslige Øvrighed, hvortil endnu kom, at den ovennævnte Lensmand, der laa i Fjendskab med Biskoppen, Mester Anders Fos, anklagede denne for at have overskredet sin Embedsmyndighed ved at give Forordninger om kirkelige Sager, hvilke det tilkom Statsmagten at udstede. Efter at Norges Statholder Axel Gyldenstjerne ifølge Regjeringsraadets Befaling havde anstillet en Undersøgelse om disse Forhold, der havde ført til den ovennævnte Præsts Suspension fra sit Embede, og havde aflagt en udførlig Beretning derom til Regjeringsraadet, udgik der den 30te November 1590 en Befaling fra dette i Kongens Navn, om at Sagen skulde overgives til de højlærdes Kjendelse, hvorfor baade M. Hans Jørgensen og Lensmandens Fuldmægtig skulde møde for Universitetets Domstol [1]). Da Konsistoriets Forhandlinger fra den Tid desværre ere tabte, savne vi Kundskab om, hvorledes Universitetet har stillet sig til Sagen, men vi have Grund til at antage, at dets Dom har været af mæglende Karakter. Hvad angaar den Klage, som Lensmand Peder Thott førte over, at Bispen i Bergen havde udstedt Forordninger, hvortil han ingen Myndighed havde, saa ophævede Axel Gyldenstjerne vel de af Bispen givne Bestemmelser; men da han ogsaa gjorde Indberetning herom, fik han Befaling til efter Raadførelse med sagkyndige selv at gjøre Udkast til saadanne ny Forordninger om kirkelige Sager, som der maatte være Trang til, saa vilde Regjeringsraadet lade de højlærde ved Universitetet gjennemse hans Udkast og siden i den udvalgte Konges Navn udstede Forordninger om de paagjældende Forhold [2]).

[1]) Norske Samlinger. I, 531 flg. Norske Rigsregistranter. III, 143.
[2]) Norske Rigsregistranter. III, 150.

Nogen Erklæring fra Universitetet i denne Sag er ikke bevaret; men det er kjendeligt nok, at Regjeringsraadet ikke ønskede at afgjøre kirkelige Spørgsmaal uden at have hørt Professorernes Mening. Det samme fremgaar af en kongelig Rettertingsdom af 31te Juli 1590. Bispen i Aarhus, M. Peder Vinstrup, var nemlig kommen i Strid med Beboerne i Randlev og Bjergager Sogne angaaende et Præstevalg, idet Beboerne ikke vilde have den af Bispen anbefalede Skolemester i Vejle, der var i Slægt med Bispens Hustru, til deres Præst, medens Vinstrup nægtede at ordinere den Mand, som Sogneudvalget havde kaaret til Præst, idet han gjorde gjældende, at denne i sin Skolegangstid havde været befængt med »de onde Saar» og havde smittet et Barn, som var dødt af Sygdommen. Da Sagen blev indstevnet til Paadømmelse af det kongelige Retterting, der under Forsæde af Niels Kaas holdtes paa Koldinghus i den unge udvalgte Konges egen Nærværelse, saa fandt Retten, at efterdi gejstlige Personer bedst kunde dømme i denne Sag, skulde begge Parter møde med deres Bevisligheder for de højlærde i Universitetet, der i denne Sag skulde afsige og forordne, hvad dem syntes kristeligt og ret [1]). Vi have nu ikke mere Professorernes Dom, men tør dog antage, at de have givet Sognemændene Ret, siden den af dem udvalgte Præst beholdt Embedet.

Medens denne Sag altsaa henvistes til Professorerne i Almindelighed, bleve andre af lignende Art nærmest henviste til Theologernes Granskning, undertiden i Forbindelse med Kjøbenhavns Sognepræster. Saaledes en Trætte mellem Adelsmanden Klavs Hundermark til Gjerdrup i Sjæland og Præsten Hr. Peder Vinter i Høve, foranlediget

[1]) Rosenvinge, Gamle danske Domme IV, 185—8.

dig Ret og stadfæstede den Dom, s
denne Sag af Provsten i Flakkebje

Da en Del af Professorerne var
Domkapitel, idet Kannikepræbender
Løn, saa paalaa det dem egentlig a
af de sædvanlige Tamperretssager e
sager, der paadømtes i de derti
(Temperdage)[2]. Men som oftest
udeblevne og have overladt de resi
gjøre disse lidet lystelige Stridighe
vedkommende Sag gjaldt fremragen
særlig kongelig Befaling om at mø
sens Afsigelse. Saaledes den 6te
af at Ludvig Munk til Nørlund (i
(Arnfeld) til Rugaard (i Jylland,
Ugerup til Allerup (i Skaane) agted

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 51
gjemmes endnu i Gehejmearkivet. —
mark gjorde d. 2den Sept. 15...

til Bremersvold (paa Laaland), som i lang Tid havde været i Ægteskab med deres Hustruers Mormoder, Fru Helvig Gjøe, »og dog imidlertid ikke havde haft saadant kristeligt Samkvem og Omgjængelse med hende, som en kristen Ægtemand bør have med sin Ægtehustru, men havde levet i Skjørlevned og utilbørlig Utugt med andre, og udi samme Skjørlevned avlet Børn«, hvorfor de mente, at Mogens Gjøe og Fru Helvig burde være adskilte fra hinanden. Skjønt ingen af Parterne havde Bolig i Sjælands Stift, indstævnedes Sagen dog for Roskilde Kapitel, hvorpaa Regjeringsraadet i Kongens Navn paalagde Rektor og Professorer at møde i Roskilde, naar de derom modtog nærmere Tilsigelse, og deltage i Sagens Undersøgelse og Paakjendelse, »efterdi det er en meget vigtig Sag, som der med Forstand og Flid vil dømmes udi« [1]).

Ogsaa fra det fjerne Island modtog Professorerne saadanne Spørgsmaal til Besvarelse, som man ikke paa Stedet selv kunde komme til Ende med. Saaledes i November 1594 en Sag angaaende et Ægteskab, der faktisk havde været ophævet i 14 Aar, i hvilket Tidsrum Konen havde været borte fra Manden, men som man nu ønskede retslig opløst. Efterat have overvejet de fremlagte Andragender og Vidnesbyrd, afgave Professorerne den Erklæring, at de ikke fandt nogen gyldig Grund til Ophævelse af Ægteskabet. Konen, som letsindig havde forladt sin Mand, skulde af Stedets Øvrighed tvinges til at vende tilbage til ham, og hvis hun ikke vilde, skulde hun indsættes i et Fængsel. Men Manden maatte paa ingen Maade gifte sig igjen, saalænge Konen var i Live [2]).

1) Se Tillæg, Nr. 276.
2) Ny kirkehist. Saml. I, 56—7.

En mærkeligere Sag fra Island kom omtrent samtid til Professorernes Erklæring. Det var en Række Forslag t Forbedringer i Øens kirkelige Forhold, der siden Refor mationen ikke i nogen særlig Grad havde været Gjenstan for Regjeringens Opmærksomhed, og hvori derfor var mang og følelige Mangler, saa meget mere som Islands særegn Forhold gjorde særegne Bestemmelser fornødne, og ma ingenlunde uden videre kunde bringe de i den danske Kirke ordinans givne Regler til Anvendelse her. Skjønt der n kun er bevaret Brudstykker af Professorernes Erklæring ov de indsendte Andragender, have vi dog nok til at skjønn at de i det hele billigede og anbefalede de Forslag, som d islandske Præster og Superintendenter havde gjort, saa a naar det alligevel varede længe, inden Kirkevæsenet pa Island modtog de Forbedringer, som det trængte til, sa var det ialfald ikke Professorernes Skyld [1]).

Da Universitetet i tidligere Tid jevnlig var blevet spurg til Raads af Regjeringen med Hensyn til Besættelsen a Bispestole i Norge [2]), henvendte Kapitlet i Trondhjem si 1595 efter Biskop M. Hans Mogensens Død sig til Bisko Peder Vinstrup og Professorerne, med indstændig Begjærin om, at den afdøde Biskops Søn, M. Mogens Hansen, e ung Mand, der efter vel fuldendte Studeringer i Kjøbenhav og udenlands nys var bleven Sognepræst ved Domkirken i Trondhjem, maatte faa sin Faders Embede, især af Hensy til de slette økonomiske Vilkaar, hvori den afdøde Bisko havde efterladt sin Familie. Ogsaa Lensmanden i Trond hjem, Ludvig Munk til Nørlund, skrev til Professorerne o anbefalede Sagen paa den mest indtrængende Maade. Allige

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 441 flg.
[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 341—3. Danske Mag. VI, 334.

vel fik M. Mogens Hansen dog ikke Bispeembedet — maaske fordi han døde inden Afgjørelsen faldt — men den tidligere omtalte Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, M. Isak Grønbæk, blev 1596 beskikket til Biskop i Trondhjem, hvoraf da synes at fremgaa, at man ikke mere lagde Vægt paa den Mistanke for Helden til Kalvinismen, han faa Aar i Forvejen havde paadraget sig [1].

Blandt de mange Sager, hvori Regjeringsraadet æskede Universitetets Erklæring eller Dom, findes neppe nogen mærkeligere end Sagen mod M. Jon Jensen Kolding. Denne Mand var Præst i Andst og Gjesten ved Kolding og havde i Aaret 1594 i Frankfurt ladet trykke en latinsk Danmarksbeskrivelse (Descriptio Daniæ), tilegnet den udvalgte Konge, Christian IV. Det var et for sin Tid fortjenstligt og nyttigt Arbejde; men uheldigvis havde Forfatteren ladet sin patriotiske Følelse vel meget løbe af med sig, saa at han paa flere Steder havde udtalt sig paa en Maade, der ikke kunde andet end være stødende for Svenskerne. Saaledes gjør han ved Sagnhistoriens Hjælp det Kunststykke at opregne 22 danske Konger, hvem Svenskerne havde maattet sværge Troskab, efter at være overvundne af dem. At han i de stærkeste og haanligste Udtryk, som det er ham muligt at finde, afviser de Angreb, som Svenskeren Olaus Upsalensis (som Udgiver af Broderens, Johannes Magnus Gothus's Værk, »Gothorum Sveonumque historia«) havde udslynget mod det danske Folk, er egentlig kun Svar paa Tiltale, og kunde derfor mindre regnes ham til Last. Derimod kom han ved Beskrivelsen af Halland ind paa den nordiske Syvaarskrigs Historie og det var i den Tid et meget farligt

[1] Se foran S. 16—7. Ny kirkehist. Saml. I, 343—8. L. Daae, Throndhjems Stifts geistlige Historie, S. 55.

Emne at røre ved, naar man ikke vilde indskrænke sig en kort og lidenskabsløs Beretning om ubestridelige Kjæ gjerninger. Den 15de Artikkel i den stetinske Fredstr indeholdt nemlig Bestemmelser, der forbød alt hvad kunde kaldes Smædeskrifter i Anledning af Krigen, fra ene eller fra den anden Side, og truede Overtrædere at straffes paa Kroppen «foruden al Naade» [1]). Hvad h M. Jon Kolding nu sagt? Han havde for det første fo om Slaget ved Falkenberg eller Svarteraa: «Her, siger ere 6000 Svenskere blevne slagne; men af en tapper Kr mand, som den Dag modig forsvarede sin Post har hørt, at langt flere ere blevne nedlagte. Hvorledes dette end forholder sig, saa meget er vist, at Dansk her vandt en glimrende Sejr: mangfoldige Faner og S darter, og alle de Kartover og Feltslanger, som den førtes i Marken mod vore, ialt 48, bleve erobrede; og Natten ikke havde afbrudt Slaget, vare de tiloversbl adspredte Svenskere ikke undkomme, men de vilde alle een Mand være gaaede til Grunde». Efter at have fo noget mere om Krigen, siger Forfatteren, at Svensk tilsidst bleve nødte til at bede om Fred paa enhver B gelse. Derpaa giver han, i liden Overenstemmelse Værkets Plan, sig til paa 5—6 Blade at fortælle en he om den svenske Konge Erik XIV, som han maler me allermørkeste Farver, medens Kong Frederik II i Dan fremstilles som Modstykke til ham.

Da M. Jon Jensen Koldings Skrift af Bogførere br til Sverig, vakte det, som man let kan forstaa, ikke Misfornøjelse der. Saarene fra Syvaarskrigen vare nø

---

[1]) Kong Frederik II's Krønike udgiven af Resen S. 249. Den gjældende Artikkel er ogsaa aftrykt i Ny kirkehist. Saml. V. S

endnu ikke lægte. Og da den svenske Adelsmand Jørgen Klassen til Biby ved Nytaarstid 1595 i en Statssendelse som til Kjøbenhavn, forebragte han en Klage fra den svenske Regjering over Skriftet. Det danske Regjeringsraad, som gjerne vilde bevare et godt Forhold til Sverig, kunde under disse Omstændigheder ikke godt gjøre andet end drage Forfatteren til Ansvar for hvad han havde skrevet. At Bogen var tilegnet den udvalgte Konge maatte give den en mere offentlig Karakter og gjøre Forfatterens Adfærd mere strafværdig, hvis han, som Svenskerne paastod, havde forbrudt sig imod den ovenomtalte Artikkel i den stetinske Fredstraktat.

Efterat M. Jon Kolding af Regjeringen var kaldt over til Kjøbenhavn, blev der den 7de Maj 1595 givet Universitetets Rektor og Professorer Befaling til at indstævne ham og efter nøjagtig Undersøgelse at dømme i Sagen, hvad ret og billigt kunde være. Allerede et Par Dage efter (Lørdag den 10de Maj) blev Sagen foretagen. Paa Regjeringens Vegne mødte Dr. jur. Jørgen Skomager, der var ansat i det tydske og udenrigske Kancelli, som Sagfører og nedlagde Paastand om at faa Mester Jon dømt, fordi han havde udgivet sin Bog udenlands uden først at have adspurgt Kongen og Rigsraadet samt dem, »som slige Bøger skulle revidere og overse, førend de udgaa eller trykkes«, og fordi han i samme Bog havde indført noget, som kunde være Kongen af Sverig og dette Riges Indbyggere til Spot og Ulempe, og kunde give Aarsag til Splid og Uenighed, »saa at han i saa Maade højlig haver forgrebet sig imod de Fredsforbund, som til Stetin imellem disse tvende Konger er gjort«. Som Bevis fremlagdes et Exemplar af M. Jons Bog, i hvilket Rigsraad Jørgen Rosen-

krands havde sat Mærke ved de Steder, som især vare Gjenstand for Klage.

Der fortælles, at det navnlig lagdes Mester Jon til Last, at han havde sagt, at der i Slaget ved Falkenberg var faldet 6000 Svenskere, medens den i Anledning af de Danskes Sejr slagne Skuemynt ikkun angav Tallet til 5000; men at han forsvarede sig med, at han herom kun havde skrevet, hvad han havde fundet i et trykt svensk Skrift om dette Slag [1]. Herom have vi dog ingen vis Efterretning; i Dommen saavelsom i de endnu bevarede Acta Consistorii siges kun, at han med Taarer bekjendte, at han havde forset sig i denne Sag, og derfor bad Professorerne, om at de vilde gaa i Forbøn for ham hos Kongen og Rigens Raad, at hans Forseelse maatte tilgives ham, »efterdi han ikke havde gjort det af noget ondt Forsæt men af Ubetænksomhed, tildels efter Anvisning af et svensk Skrift trykt i Stokholm«.

Universitetets Dom, der afsagdes endnu samme Dag, kom til at lyde paa, at Mester Jon højlig og grovelig havde forset sig og derfor burde tilintetgjøre alle de Exemplarer af sin Bog, som han kunde overkomme, og siden med offentlig og skriftlig Bekjendelse gjenkalde, hvad der var fejlet i samme Skrift, samt derhos anvende sin største Flid paa at afbede saadant hos Øvrigheden. Tvende af Universitetslærerne, nemlig Biskop Peder Vinstrup og D. Niels Krag, sendtes derpaa til Regjeringsraadet med Udkastet til Dommen, inden denne endnu var endelig udfærdiget, idet de tillige havde det Hverv at gaa i Forbøn for Mester Jon. De fik imidlertid ikke strax Svar; men nogle Dage efter skrev Manderup Parsberg, der var Medlem af Regjeringsraadet, til Biskop Vinstrup, at man ønskede Dommen noget

[1] Fyhn, Efterretn. om Kjøbstaden Kolding, S. 104—5.

anderledes affattet. Tillige sendte han et Udkast til en Domsslutning, der lød paa, at Mester Jon skulde være i Kongens Naade og Unaade. Dette var en stor Forandring i Dommen; thi at kjendes i »Kongens Naade og Unaade« var i de fleste Tilfælde det samme som at dømmes paa Livet. Som gejstlig Ret indlod Professorerne sig imidlertid ikke paa at dømme i Livssager. Da Universitetets Rektor derfor paany den 15de Maj forelagde Sagen om Mester Jon i Konsistorium, erklærede Professorerne, at de ikke kunde »dømme i hans Blod«. Imidlertid gjorde de dog nogle Forandringer i deres tidligere vedtagne Domsudkast, idet de bemærkede, at deres Kjendelse kun strakte sig »saa vidt, som vi bør og kunne i denne Sag kjende og dømme«. Da Regjeringsraadets Udkast til Dommen intet nævnede, om at M. Jon skulde udstede en skriftlig Tilbagekaldelse, hvilket maaske ikke ansaas for nødvendigt, naar han dømtes i Kongens Naade og Unaade, saa henstillede Professorerne i deres endelige Domsslutning dette til Øvrigheden, »om den det saa vilde have«. Den saaledes forandrede Dom, som endnu haves i Original udfærdiget under Universitetets Segl[1]), er mærkeligt nok fremdeles dateret den 10de Maj 1595, skjønt den bevislig har været underkastet Forandringer efter denne Dag, og først endelig blev vedtagen den 15de Maj.

Medens Professorerne paa den sidstnævnte Dag, som vi ovenfor have omtalt, forhandlede om Dommens endelige Form, overbragte Mester Jon selv det Budskab, at Regjeringsraadet havde frafaldet Paastanden, om at han skulde dømmes i Kongens Naade og Unaade, og at de vilde lade sig nøje med i et Aarstid at suspendere ham fra hans Em-

[1]) Originalen findes i Geh.-Ark., Samlingen »Sverig«. Dommen er trykt i Langebekiana ved Nyerup, S. 378—82, og i Badens Universitets-Journal II, 113—5.

lige Maade, hvorpaa Regjeringsr
skrive Professorerne, hvad Dom
kunde være tiltalende for upartiske
ogsaa ved flere Lejligheder en kje
rerne til at dømme i Sager, d
Universitetet eller dets undergiv
krævede at udøve Jurisdiktion over
hvortil ogsaa ældre Litterater, afsk
ligestillede Personer regnedes, f
i Kjøbenhavn [2]), saa utilbøjelige

[1]) Se Ny kirkehist. Saml. V, 378—400
af Jon Kolding er meddelt tilligemed
hans Pressesag.

[2]) Den 3 Oktober 1595 mødte saaled
Navn Mester Friderich for konsisto
Jacob Hejnedsen, en forhenværende
havde en privat Sag, ikke efter Ste
ham for Professorerne, men sagde
righed uden Prindsen (Christian IV
anset sig som hørende under Mili
dog ingenlunde tage dette for gode

en Jurisdiktion, der mulig med større Ret kunde tilkomme andre eller kunde volde dem selv unødvendige Bryderier.

Da saaledes en Borger i Kjøbenhavn ved Navn Knud Kræmmer 1595 havde en Retssag med Rektoren paa Herlufsholm, M. Peder Michelsen Errebo (eller Arrebo), og sagsøgte ham for Konsistorium, i den Formening at han som Litterat henhørte under denne Domstol, saa vilde Professorerne ikke udstede Stevning i Sagen, men henviste den til Arild Hvitfeldt, der var Forstander for Herlufsholm, og Sjælands Biskop. Og selv efter at Hvitfeldt havde skrevet til Universitetets Rektor, at han gjerne saa, at Professorerne dømte i Sagen, vilde disse dog ikke have noget dermed at gjøre, men henviste den til Biskoppen som rette foresatte for Lærerne ved de latinske Skoler i Stiftet [1]).

En lignende Utilbøjelighed til at være Dommere i Sager, der ikke ligefrem vedkom Universitetet, viste Professorerne ogsaa med Hensyn til den langvarige Trætte, der førtes mellem Tyge Brahe og D. Gellius Sascerides, i Anledning af at den sidste 1594 havde hævet sin Forlovelse med T. Brahes Datter Magdalene [2]). Sagen var af en privat

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 74—6. Samt Tillæg, Nr. 303.

[2]) Omtrent samtidig maatte Professorerne ogsaa se at faa jevnet en anden Sag, der berørte Tyge Brahe. Den 6te Novbr. 1594 indgav nemlig en af Universitetets Tjenere, Lauge Møller i Clare Mølle i Roskilde, en Klage over sin Nabo, Peder Møller i Helligtrekongers Mølle sammesteds, af hvem han paa flere Maader blev forulempet. Da den sidstnævnte Mølle hørte til Tyge Brahes Præbende i Roskilde, skrev Universitetet den 11te November s. A. til ham om Sagen og bad ham holde sin Tjener, Peder Møller, til Orden (Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600. Fol. 1—3). I et Brev, dat. Uraniborg 7 Decbr. 1594, svarer Tyge Brahe, at han har givet Mogens Bertelsen, Forstander i Hospitalet i Kjøbenhavn, i Hverv at undersøge Sagen, da han ikke kunde indlade sig paa at straffe sin Tjener, inden hans Sag var nøje undersøgt. Orig. i Konsist. Arkiv. Pakken Nr. 99. Vedlagt findes et Forlig mellem de to Møllere.

og meget delikat Natur, og den egnede sig kun lidet til være Gjenstand for en Retssag. Men Tyge Brahes kræn Stolthed trak den ikke desto mindre frem for Offent heden, og hvor nødig end de fleste af Professorerne v have med disse vanskelige Forhold at gjøre, saa lykk det dog ikke for dem at undgaa vidtløftige Forhandlin der borttog meget af deres Tid, uden dog at bringe no somhelst Udbytte uden dette, at Sagen nær havde v endnu større Splid blandt de højlærde indbyrdes, end d Forvejen var. Den samme Partistilling, der kjendes andre Forhandlinger, kommer ogsaa her til Syne: paa ene Side Brødrene Anders og Niels Krag, af hvilke sidste var Tyge Brahes fortrolige Ven; paa den an Side især Resen og Fincke, der med Biskop Vinstrup sø at holde Haanden over Gellius Sascerides. Det var nav i den første Halvdel af Aaret 1596 at Forhandlinge førtes. Nogen Dom kom det dog ikke til, da Professor ikke vilde indlade sig herpaa; men kun en Del Vidnesb og Erklæringer afgaves, der imidlertid ikke førte til no egentligt Resultat, uden for saa vidt den langvarige og tr tende Forhandling bidrog til hos Tyge Brahe at fremk og modne den Plan om at forlade Danmark, som han nere satte i Værk [1]).

[1]) Forhandlingerne i Konsistorium findes refererede i Danske Ma 292—307. 4 Række II, 16—31. Kun et Par Brudstykker af sa skal her meddeles. Saaledes 3. Marts 1596: »Rektor (D. An Krag) gav tilkjende, at D. Gellius sendte ham et Brev med sp Ord ved tvende Mænd. Tyge begjærede, det maatte læses, ef det gik hannem noget an. Men Biskoppen (Vinstrup) mistæ Rektor, at han havde gjort det Tyge Brahe til Vilje, paa det og selv kunde have Sag med D. Gellius. Og strax stod Bisko vred op og tillige med de andre Professores gik bort, da He Tyge Brahe og Mogens Bertelsen (en Ven af T. Brahe, Forstan for Helliggejst Hospital i Kjøbenhavn) bleve tilbage i Consist

Professorerne vare endnu ikke færdige med denne Sag, da de besværedes med en anden, der ikke var af en behageligere Natur, og som de derfor ogsaa gjerne havde set sig fritagne for. Det var ogsaa en Familiestrid, nemlig mellem Tyge Brahes Ven M. Anders Fos, Biskop i Bergen, og dennes Svigersøn M. Jon Mogensen (Skanke), forhen Rektor ved Bergens Skole. Den 8de Juni 1596 fremlagde Biskop Peder Vinstrup i Konsistorium et Brev, som Arild Hvitfeldt havde tilskrevet ham, om at han skulde sammenkalde Professorerne, for at holde Forhør i Anledning af den Tiltale, Bispen af Bergen havde mod sin Svoger (Svigersøn), og for at dømme dem imellem. Professorerne gik da ind paa at høre deres skriftlige Beretning paa begge Sider. Men da Biskop Fos nogle Dage efter mødte i Konsistorium med sin skriftlige Klage, sagde Universitetets Rektor, D. Anders Krag, at Professorerne ikke vidste, hvor vidt de kunde tage sig af Sagen, eftersom de kun havde faaet en Seddel fra Arild Hvitfeldt derom og ikke et kongeligt Mandat. Imidlertid gik de dog ind paa at gjennemgaa de fremlagte skriftlige Indlæg og at høre Parterne, og de vedtog at ville give Regjeringsherrerne en mundtlig Beretning om Forholdene. «Men dersom det skal gives beskrevet, skal af Herrerne begjæres et kongeligt Mandat, at Universitetet kan have noget for sig». Nu toge da Forhandlingerne deres Begyndelse og fortsattes i flere Konsistoriemøder. Biskop Fosses Klage gik navnlig ud paa, at M. Jon Mogensen paa en aldeles utilbørlig Maade havde mishandlet sin Hustru,

---

Da lovede Rektor Tychoni en Kopi af det Brev, D. Gellius havde sendt ham». Den 29. Marts s. A. protesterede M. Hans Resen imod, at der «obtruderes Professoribus judicium» i Sagen, hvilken han i det hele betegnede som noget, der ikke kom Professorerne ved, saa at Forhandlingen af den var en ørkesløs Beskjæftigelse

Biskoppens Datter, og at han, efter at han paa Gr
forskjellige Uordener var afsat fra Rektorembedet, i et
monium havde givet Biskoppen Skyld for at have
Skolen. Efter ogsaa at have hørt Mester Jons Forsv
forøvrigt kun var svagt — blandt andet maatte ha
romme, at han oftere havde banket sin Kone —
tvende af Professorerne sig den 28de Juni op paa
til Regjeringsraadet for at meddele Beretning om
Dette havde til Følge, at der nogle Dage efter (1s
1596) udgik kongelig Befaling til Rektor og Professo
at paadømme den Klage, som Biskop Anders Fos
ført over, at M. Jon Mogensen i et Testimonium
fremført uhjemlede Beskyldninger mod Biskoppen og
gejstlige Personer i Bergen. Nu blev da denne Sag
taget for. Mester Jon søgte at gjøre gjældende,
Ytringer ikke særlig gjaldt Biskoppen, da han ikke
nævnet hans Navn, skjønt han rigtignok ganske t
havde betegnet ham [1]; derhos stræbte han at vise,
Anke over Skolestyrelsen var vel grundet, idet Skol
stod under Biskoppens Tilsyn) var saa forfalden,
ikke kunde bruges til Undervisning; ved de Retter
sager, Biskoppen havde paaført ham i Anledning
Forhold til sin Hustru, havde han desuden afholdt ham
forrette sit Embede; og endelig havde Biskoppen la
Del af Skolens Disciple indsætte i Byens Fængsel.
de Forsvarsgrunde, M. Anders Fos fremførte, skulle
kun meddele hans Svar paa den sidste Anke, da det
ligt betegnende for den Tids Sæder og Forhold: »Deg

[1] Han havde skrevet: »Verum cum hujus loci Ephori i ecl invidia, importuna morositate, violentiaque si non tyrannide pareter hæc schola« etc.

[2] Saaledes kaldtes de ældre Disciple, der tog Del i Kirketjene navnlig forrettede Tjeneste som Kirkesangere.

[redacted]

ıre ikkun indelukte i et Kammers, medens Borgmester og
ıad delibererede om, hvad Straf de skulde have; thi først
ıvde de været med og slæbt Bispens Hustru og Datter i
endestenen, dernæst havde Skolemester M. Jon selv syvende
ort Gaardgang i Bispens Residens i hans Fraværelse, og
r det tredie havde samme Disciple gjort Slagsmaal udenfor
spens Laage og kastet et Jernlod ind ad Laagen». —
ı Professorerne, inden Dommen afsagdes, formanede Mester
n til at falde til Føje og at bede sin Svigerfader om
ıade og Venskab, «paa det alting siden maatte komme til
god Ende», takkede han dem vel for deres gode Raad,
ın erklærede derhos, «at dersom han saadant gjorde,
ılde det lade sig anse, ligesom han kjendte sig skyldig
tog de uærlige Sager til sig, som vare ham tillagte, saa
han neppelig derefter skulde nyse op blandt Godtfolk».
ımmen kom da til at lyde paa, at endskjønt M. Jon
'egav, at han ikke havde sigtet til sin Svigerfader i de
aklagede Udtryk i Testimoniet, saa kunde man dog ikke
jenne andet, end at han virkelig havde ment M. Anders
ıs dermed, «og haver fordi gjort Uret og bør at straffes
rfor» [1]).

Sagen angaaende M. Jon Mogensens forargelige For-
ıld til sin Hustru havde Professorerne ikke faaet nogen
ıngelig Befaling til at kjende i, og de havde derfor hen-
st Biskop Fos til at søge ham for Kapitlet, der jo var
ommer i Ægteskabssager. Imidlertid maa det dog senere
ıa en Maade være betydet dem, at man ønskede deres
lægling i Sagen. I Konsistoriets Forhandlinger findes nem-
g følgende under 29de September 1596: «Kom i Konsi-
torium Hans Pedersen, Norges Riges Kansler, med en

[1]) Ny kirkehist. Saml. III, 631—5. V, 84—90.

[illegible]
heden befalet, at disse gode
skulle forlige dem med saadanne
her offentlig afbede; 2. han ska
holde sig fra hvis han har ladet
sin Hustru med Slag; 3. at M
skulle skikke sig imod deres Søn
Fader og Moder. Da begyndte M
eder gjerne, Domine Pater, at
hos mig af Misforstand, at I for
giver mig det. Jeg vil næst G
en god Søn i alle Maader. De
Anderses (ɔ: Biskop Fosses Hu
begge gav ham deres Haand og
lovede de aldrig at ville tænke
sket, med Skjel at han lever me
Mand, agter hende, som han be
og ikke heller foragter hendes
sagde hendes Moder, at Hjært
meget forvendt fra ham, at han
[illegible]

igjen, og det sidste blive værre end det første» [1]). — Saa endt den smukke Forsoningsscene, — kun Skade, at virkelig det sidste med M. Jon Mogensen blev værre end det første, da han i den Grad fremturede i sit slette Levned, at han tilsidst endte paa Retterstedet. Men da hans senere Bedrifter ikke kom til Universitetets Paakjendelse, skulle vi ikke her dvæle ved dem.

Medens Universitetet saaledes maatte være Mægler eller Dommer i Sager af højst forskjellig Natur, bleve de højlærde dog ogsaa undertiden nødte til at paakalde andres mæglende Bistand eller at underkaste sig deres Kjendelse. Det var dog nærmest kun i Sager vedkommende Universitetsgodset. Man har saaledes en Voldgiftskjendelse, udstedt den 21de Maj 1591 af Arild Hvitfeldt til Oddersbjerg, samt til Niels Parsberg til Sandbygaard, Anders Dresselbjerg til Vognserup og Peder Basse til Sørup, i en Strid mellem Universitetets Bonde Lavrits Jyde i Kyrringe og Sorø Skoles Bonde Lavrits Sørensen i Vielsted angaaende et Markeskjel. Paa Universitetets Vegne var dets Rektor, D. Anders Christensen, mødt og paa Sorø Skoles Vegne dens Forstander, velbyrdige Christian Machabæus. Sagen havde tidligere (1590) været til Herredsting og Landsting uden at kunne finde endelig Afgjørelse; nu var den efter kongelig Befaling (af 28. April 1591) henvist til gode Mænds Granskning paa selve Aastederne. Først paa denne Maade lykkedes det at faa Tvisten jevnet, idet begge Parter bekvemmede sig til at give lidt efter i hvad de ansaa for deres retmæssige Krav [2]). Sager af den Art faldt oftere for. I Aarene 1594—95 havde

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 92.

[2]) Alle de originale Akter i Sagen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 100.

Universitetet saaledes en lignende Sag med den kong Lensmand paa Ringstedkloster, Lave Beck til Førslev, Lensmanden paa Roskildegaard, Christoffer Parsberg Sødal, angaaende et Markeskjel mellem Kongens By To og Universitetets Overdrev Skeold, i hvilken Sag Prof rerne maatte anmode Anders Dresselbjerg om Raad og stand [1]. Undertiden gjaldt Tvistighederne Forurettelser formentlig vare tilføjede Universitetets Tjenere af omb Adelsmænd [2], eller ogsaa søgte Professorerne at hævde, de ansaa for deres egne godsherrelige Rettigheder, og derved i Strid med andre Godsejere. Man har saaled Brev (dat. Roskildegaard, 7de Marts 1596) fra Johan B kow til Universitetet, om at det skulde undlade at og forfølge en Bonde, der boede i et ham tilhørende i Faxe, for hans Fødested, ellers vilde Barnekow fo 10—12 af de højlærdes Bønder for deres Fødested [3].

Den sidstnævnte Sag leder os til i det hele at o flere Bestræbelser fra Universitetets Side paa at hævde Rettigheder. Først da med Hensyn til Studiis eller den Afgift af Kirkerne i Skaane og Sjæland, som Fundatsen var tillagt Universitetet, tilligemed den lig Afgift af Kirkerne paa Laaland og Falster, som v senere Kongebrev var henlagt til Lønning af en Profe Hebraisk. Det var navnlig Adelen, der, efter i Tidens L have faaet Patronatsret til flere Kirker, gjorde Vanskelig

---

[1] En Del Breve udstedte af Universitetet i denne Sag og tvende Henvendelser til Regjeringsraadet, findes i Konsist. K i Kvart, 1594—1600, Fol 4—13

[2] Saaledes klagedes der i November 1594 over Forurettelser Universitetets Bonde Jens Sverkesen i Borup af velb Niels sen Arnfeldt til Gundetved (Konsist. Kopibog i Kvart, 1600, Fol. 6—8).

[3] Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145

ved Udredelsen af denne Skat og mente ogsaa paa dette Punkt at kunne gjøre Krav paa Skattefrihed. Den 15de December 1591 fremsendte Biskop Mogens Madsen i Lund til Universitetets Qvæstor Niels Pedersen en Del af Studiiskatten for Skaane Stift, men bemærkede derhos, at han ikke kunde faa det fulde Beløb fra de Kirker, hvortil Adelen havde Jus patronatus. «Hertil synes» — skrev han videre — «ej at være andet Raad, end at Universitetet, som eders Formand Niels Vinke foreslog, kunde forhverve et aabent, beseglet Kongebrev, at de, som have bekommet Jus patronatus, siden Fundatsen gjort blev, skulle dog lade deres Kirker udgive den aarlige Pension, som de vare taxerede før og aarligen plejede at udgive, førend Kirkerne bleve bortforlente» [1]). Professorerne maa have haft den samme Tanke, thi allerede førend dette Brev var indløbet, havde de truffet Foranstaltninger til at hævde deres Ret. Paa Roskilde Landemode 1591 havde Biskoppen saaledes givet Provsterne Befaling til at optegne de Sogne, der vare fri for Studiiskat, og at skikke Universitetets Qvæstor en Fortegnelse over dem [2]). Og endnu samme Aar lykkedes det Professorerne at erhverve tre aabne kongelige Breve (af 4de December 1591), eet til hvert af de tre ovenomtalte Landskaber, hvorved det strængelig befaledes «Provster og Kirkeværger eller alle andre, som have nogen af de i Fundatsen ommeldte Kirker i Forsvar», at de skulde yde de højlærde, hvad der var dem tillagt og med Rette tilkom dem ifølge tidligere kongelige Befalinger; og det udtaltes udtrykkelig, at de, der havde Patronatsret, ikke med Billighed kunde holde deres Kirker fri. Det paalagdes derhos de kongelige

---

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 84.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 25.

Lensmænd og Superintendenterne hver i sit Len og Stift at have Tilsyn med og hjælpe til, at Universitetet aarlig til rette Tid og uden Forhindring fik den det tilkommende Afgift af Kirkerne. De erhvervede Kongebreve lod Universitetet siden læse til Tinge paa forskjellige Steder i de paagjældede Landskaber, eftersom Fornødenhed krævede det [1].

Det heldige Udfald af Professorernes Bestræbelser i denne Sag gav dem Lyst til ogsaa paa andre Punkter at hævde Universitetets Rettigheder, hvorfor de udsendte Breve til Kapitlerne om nøje at vaage over, at Universitetet fik den det tilkommende Del af Naadensaaret efter afdøde Prælater og Kanniker, ligeledes til Bisperne om at indkræve den Daler af enhver afdød Præsts eller Vikars Bo, som ifølge Fundatsen skulde ydes til Universitetet. Af de Svar paa disse Henvendelser, der efterhaanden indløb, synes det at fremgaa, at Professorerne paa de fleste Steder have mødt Villighed til at efterkomme deres Begjæring [2]. Da Indkrævningen af disse Afgifter, paa Grund af vedkommende Arvingers slette Omstændigheder, dog mangen Gang havde noget pinligt ved sig, varede det imidlertid ikke meget længe, inden Professorerne mente atter at have Grund til Klage.

Blandt Universitetets Rettigheder var dets Skattefrihed en af dem, paa hvilke man med Føje satte mest Pris. Da Riget ingen overordentlige Udgifter havde i Regjeringsraadets Tid, led dette Privilegium heller ingen Indskrænkning i dette Tidsrum, naar man undtager, at der den 1ste April 1596 udgik Kongebrev til Universitetet, om at dets Bønder

[1] Se Tillæg, Nr. 281.
[2] Se Tillæg, Nr. 283 284 Ny kirkehist. Saml. V, 25. Samt Breve i Konsist. Arkiv

[redacted]

i Kjøbenhavns Len «denne ene Gang» maatte hjælpe til at age noget Tømmer fra Vedbæk til et Ladested, der nærmere skulde blive anvist af Lensmanden paa Kjøbenhavns Slot, Karl Bryske. Tømmeret, der var hugget i Lenet, var bestemt til «nogen foretagen Bygning paa Kronborg Slot»; men Kronens Bønder kunde ikke alene overkomme de besværlige Kjørsler. Af et senere Kongebrev (af 15de Maj s. A.) ser man, at en Del af Bønderne ikke vare mødte; det paalagdes derfor Universitetet at sørge for, at de indfandt sig med Heste og Vogne, naar Karl Bryske forlangte det, noget som da vel ogsaa er sket, da man har Universitetets Befaling af 1ste Juni samme Aar til dets Tjenere i Ramsø, Tune og Sømme Herreder om ifølge Kongl. Majestæts Brev at møde med Heste og Vogne ved Vedbæk for at kjøre det omtalte Tømmer [1]).

Medens Regjeringsraaderne altsaa i det hele respekterede Universitetets ældre Rettigheder, viste de det en ny og stor Begunstigelse ved at skaffe det Midler til at fuldende den Bygning paa Studiigaarden, som det havde været paatænkt at opføre i Kong Frederik II's Tid, men som allerede var bleven afbrudt i Aaret 1575, efterat der kun var gjort en ringe Begyndelse paa Arbejdet [2]). Den første Efterretning om dette vigtige Foretagende indeholdes i et kongeligt aabent Brev af 20de Februar 1593 til alle Kirkeværger i Sjæland, Skaane, Laaland, Falster og Møen,

---

[1]) De orig. Kongebreve findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145; Univesitetets Skrivelse til Bønderne i Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 65.

[2]) Se anden Del, S. 91—2 og 685. Af Tillæg Nr. 287 og 289 fremgaar, at der i Frederik II's Tid dog er gjort mere ved Bygningsarbejdet, end man efter de tidligere bekjendte Efterretninger havde Grund til at antage.

hvori det hedder: «Vider, eftersom højbaarne Fyrste, Kong Frederik den Anden, nogen rum Tid forleden har funderet noget Gods og Rente til hundrede fattige Studenters Underholdning, som flittig have begyndt deres Studier, og om hvilke der er godt Haab, at de med Tiden kunne være nyttige og bekvemme at bruges udi Religionen og andre Maader, Riget til Tjeneste og Bedste, og dog ikke saa formuendes ere, at de deres begyndte Studier kunne fuldende, uden de dertil bekom nogen Hjælp og Bistand; og paa det fornævnte Antal Studenter des bedre kunde holdes under god Tugt og Disciplin, har Hs. Kjærlighed nogen Tid derefter bevilget, at i Kollegiigaarden[1]) skulde opmures og opbygges et Hus til et Kollegium, paa det at de hundrede Studenter des bedre kunde have deres Værelse og Kammer i de andre

[redacted]

Majdag være indbetalte til D. Anders Lemvig, der var Forstander for de hundrede Studenter, og som skulde sørge for deres Anvendelse til Bygningen af det omtalte Hus og til ingen anden Brug [1]).

I Overensstemmelse med dette Brev fik D. Anders Lemvig den 7de Marts samme Aar kongelig Befaling om at modtage Kirkernes Bidrag, naar de indsendtes gjennem Lensmændene, og siden i Forbindelse med en Mand, som dertil skulde beskikkes, anvende dem til Bygningen. Foreløbig skulde han strax gjøre Indkjøb af Kalk, Sten og andet, som agtedes fornødent, for at Arbejdet snarest mulig kunde tage sin Begyndelse [2]). Det tør da vel antages, at man allerede i Sommeren 1593 har taget fat paa at samle Materiale til de Bygninger, som nu havde staaet som en Ruin i atten Aar. Men skjønt det var en efter de Tiders Forhold ikke ubetydelig Sum, der indkom fra Kirkerne, var den dog langt fra tilstrækkelig. Den 29de Juli 1594 udgik der da et Kongebrev til Lensmændene »over alt Riget«, af følgende Indhold: »Eftersom vi nu have bevilget, at her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn udi Studiigaarden skal bygges et Stenhus til et almindeligt Lectorium, saa og til de hundrede Studenters Behov, at de deri skulle have deres Værelse, Vaaning og Bespisning, og efterdi samme Hus bygges for det gemene Bedstes Skyld, og Præsternes Børn og Efterkommere kunne nyde godt deraf saa vel som andre, have vi med Danmarks Riges Raad overvejet den Lejlighed og anset for godt, at Præsterne over alt Riget skulle give nogen Hjælp til, paa det samme Bygning kunde have des rigtigere Fremgang«. Lensmændene skulde derfor sammenkalde alle

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 287.
[2]) Se Tillæg, Nr. 289.

Præsterne i deres Len, foreholde dem Kongens Vilje og handle med med, at enhver af dem skulde udgive en Daler til den nævnte Bygning. Pengene skulde saa inden førstkommende Mortensdag gjennem Lensmændene indsendes til Regjeringsraadet, der skulde sørge for deres videre Anvendelse til Bygningens Behov [1]). Da endel af Pengene imidlertid ikke indkom til den bestemte Tid, udgik der den 28de Januar 1595 nyt Kongebrev til Lensmændene om snarest mulig at indsende, hvad der stod til Rest, til den kongelige Rentemester, »efterdi med samme Bygning nu strax paa tilkommende Foraar endeligen skal igjen begyndes og foretages, og samme Hjælp da højligen dertil vil fornøden gjøres» [2]).

Imidlertid havde Regjeringen ogsaa søgt at skaffe Penge ad andre Veje. Den 21de Avgust 1594 var der nemlig udgaaet kongelig Befaling til Kapitlet i Roskilde, om at Domkirken sammesteds skulde yde 300 Daler til den ny Bygning, og alle Kannikerne og Vikarierne, med Undtagelse af dem, der vare i Kongens daglige Tjeneste eller i andre Maader vare privilegerede, skulde tilsammen bidrage ligesaa meget, hvilken sidstnævnte Sum dog senere blev nedsat til 150 Daler [3]). En lignende Befaling udgik ogsaa omtrent samtidig til Kapitlet i Lund. Aaret efter kom Raden til de jydske og norske Kapitler. Kongebreve herom ere daterede den 26de Avgust 1595. Aarhus Kapitel blev sat for

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 291.

[2]) Se Tillæg, Nr. 294.

[3]) Sjælandske Tegnelser XVIII, 356. 367. Kongebrevet, hvorved Nedsættelse af Roskilde Kapitels Bidrag bevilliges, er dat. 6 Novbr. 1594. Ifølge Thura, Hafnia hodierna, S. 346—7, maatte de ikke residerende Prælater og Kanniker i Roskilde, hvortil adskillige af Universitetets Professorer hørte, særlig yde 300 Dlr., medens de 150 Dlr. kun faldt paa de residerende Præbendebesiddere.

[redacted]

200 Daler, Viborg og Ribe hver for 150 Daler, hvori Domkirkernes Bidrag som det synes ogsaa vare iberegnede [1]). Af et Brev (dat. 2den Januar 1596) fra Prælaterne og Kannikerne i Ribe til Universitetets Rektor ser man dog, at Kapitlet her ikke mente sig i Stand til at udrede den forlangte Sum, da Domkirken kun havde saare ringe Formue og Indkomst, og Taarnet havde lidt stor Skade, der krævede Udbedring [2]). De norske Kapitlers og Domkirkers Bidrag var sat endnu lavere end de jydskes, idet Oslo skulde yde 150 Daler, Bergen og Trondhjem hver 100 Daler; om Stavanger var der ikke Tale. Men samtidig udgik der Befaling til de fire norske Biskopper, om at de skulde afkræve Præsterne i deres Stifter et lignende Bidrag, som de danske tidligere havde maattet yde, nemlig af hver Præst 1 Daler, dog saaledes at de mere velhavende skulde komme de fattige til Hjælp [3]). Da Norge ellers næsten intet Bidrag ydede til det fælles Universitet, medens Studenterne derfra, hvis de ikke allerede havde lovhjemlet Adgang til Kommunitetet, dog snart fik en saadan, saa kan man ingenlunde kalde den Fordring ubillig, som her stilledes.

Foruden disse forskjellige Bidrag til «det ny Kollegiihuses» Bygning, som Regjeringsraadet skaffede Universitetet, søgte det ogsaa paa anden Maade at fremme Værket. Saaledes fik Lensmanden Johan Barnekow paa Roskildegaard den 1ste Avgust 1595 Kongebrev om, at Professorerne maatte faa de Bjælker og Sparrer af det nylig nedbrudte «store Hus paa Bistrup» (den gamle Bispegaard), som de havde fornøden «til det Kollegiihuses Bygning, som de

---

1) Se Tillæg, Nr. 298.
2) Se Tillæg, Nr. 302.
3) Norske Rigsregistranter. III, 390—1. Werlauff, Kjøbenhavns Universitetsbygnings Historie. S. 11—12.

havde begyndt og foretaget[1]. Og da det senere viste sig, at dette Tømmer ikke ret duede til det omtalte Brug, fik Karl Bryske, Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, den 31te Oktober samme Aar Befaling til at udlevere Universitetet en Del Tømmer, der var kommet fra Gulland og som egentlig var bestemt til en Bygning, der skulde opføres paa Holmen. Det var som det synes Arild Hvitfeldt, der havde udvirket denne Befaling. I en lille Billet til Universitetets Rektor D. Anders Krag, som han lod følge med Kongebrevet, føjede han til: »Kjære Hr. Doctor, raader jeg eder, at I udi Tide tager det, I kunne faa, ellers bliver det i Glemme og kan blive forsømt, saa faar I intet« [2]).

Som tidligere er antydet, naaede Bygningsforetagendet dog ikke sin Afslutning i Regjeringsraadets Tid. Æren for Værket tilfaldt Kong Christian, efter at han som myndig

[redacted]

Uddannelse i de humanistiske Fag som han; den eneste, der maaske skulde kunne sættes ved Siden af ham i den Henseende, var Christiern II. I den hæderlige Mester Hans Michelsen, tidligere Rektor ved Herlufsholm Skole og en Ven og Discipel af den berømte Pædagog Johan Sturm, havde Christian IV havt en duelig og samvittighedsfuld Lærer, der ikke havde tilladt ham at forsømme sin Ungdomstid, men havde givet ham en grundig Undervisning i Kristendom og Latin, den Tids tvende Hovedmidler for Dannelse [1]). Alligevel var det meget langt fra, at Christian IV blev hvad man kalder en lærd Konge, eller at de videnskabelige Sysler vare ham en Hovedsag; dertil havde han en altfor praktisk Natur. Dog blev den Sands for en kraftig Virksomhed, der særlig udmærkede denne Konge og har efterladt sig saa mange Spor, heller ikke uden Betydning for Universitetet, der ligesom Folket i det hele har gjemt Kong Christians Navn i taknemlig Erindring, uden strængt at gaa i Rette med ham for de Fejl, der klæbe ved hans Kongegjerning ikke mindre end ved hans private Liv.

De afgjørende Momenter med Hensyn til Christian IV's selvstændige Overtagelse af Regjeringen vare Udstedelsen af Haandfæstningen samt Kroningen. Haandfæstningen udfærdigedes den 17de Avgust 1596 under Kongens og Rigsraadets Haand og Segl. Blandt dens 48 Artikler er der ingen, der særlig angaar Universitetet eller det lærde Væsen. Dog skulle vi her erindre om to Artikler, der middelbart vare af ikke ringe Betydning for Universitetet og dets Lærere, nemlig den i Haandfæstningerne sædvanlige

---

[1]) C. Molbech, Historiske Bidrag til Kundskab om K. Christian den Fjerdes Opdragelse og Ungdomsundervisning, i Nyt hist. Tidsskrift. III, 245 flg. H. Rørdam, Mester Hans Michelsen, Christian IV's Lærer, i Ny kirkehistoriske Saml. VI, 154 flg.

1ste Artikkel: «Først ville og skulle vi over alle Ting elske og dyrke den alsommægtigste Gud og hans hellige Ord og Lære, og styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og beskjærme til Guds Ære og den hellige kristelige Tros Forøgelse og Religionens Fordring af vor Magt og Formue, og des til Behov ville vi det saa bestille, at alle Sognekirker og Skoler over begge Rigerne bliver besørget og forset (forsynet) med kristelige, fromme, lærde Mænd og med nødtørftig og ærlig Underholdning, hvis det ikke tilforne sket er i vor kjære Herre Faders Tid»; samt den 36te Artikkel: «Alle Klostere, Prælaturer, Digniteter, Kannikedømmer og andre gejstlige Len skulle ved deres Magt blive, til saa længe at Kongen og Danmarks Riges Raad derom med flere vise og lærde Mænd, som de til dennem tagendes vorder, en

[redacted]

ning om, at de vilde berede sig paa at afgive Bolig for nogle af de mange Gjæster, som ventedes til Staden i Anledning af den forestaaende Højtidelighed, da det ikke var at vente, at Borgerne alene kunde overkomme at skaffe Husrum til alle disse fremmede, der kom med talrigt Tjenerskab og mange Heste[1]). I den Anledning foreslog Rektor i Konsistorium, at to af Professorerne skulde gaa til den kongelige Oversekretær (Christian Holck) og bede om, «at de maatte logere deres egne Kjendinger af Adelen», hvorved Indkvarteringsbyrden blev mindre følelig[2]). Senere kom der Anmodning fra Regjeringsherrerne, om at Professorerne vilde sørge for, at der ved Kroningen kunde blive opført nogle Komedier af Studenterne til Forlystelse for de fremmede Gjæster. Den 11te Juni paalagde Rektor Universitetets Notarius (M. Lavrits Skavbo) «efter Fundatsen at tage sig det paa». Tillige anmodede man Resen om at staa ham bi, et Hverv hvortil denne dog ikke viste nogen stor Tilbøjelighed[3]). I det hele synes Professorerne ikke at have vist stor Iver i denne Sag. Den 17de Avgust — 12 Dage før Kroningen — var man ikke videre, end at Rektor i Konsistorium mindede om, at skulde Komedier opføres, da krævedes der Udgifter til at udstyre de spillende (ad ornamenta et larvas). De pædagogiske Professorer (Skavbo og M. Hans Rasmussen), der forestod Indstuderingen af Rollerne, spurgte, om Universitetet vilde forstrække med de fornødne Midler og navnlig anskaffe Dragter. Herpaa blev svaret, at Professorerne først vilde se Studenterne agere, og naar man da saa, hvad der manglede,

[1]) Se Tillæg, Nr. 305.
[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 82.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 84.

skulde enten Universitetet gjøre Udlæg, eller man vilde henvende sig til Rigshofmesteren (Christoffer Valkendorf) derom. Den 23de Avgust blev der atter forhandlet om at gjøre Bekostninger paa Komedierne, i hvilken Anledning Professorerne vedtog at henvende sig til Kansleren, »at dersom han tænker, vi ikke skal komme for, da skal Universitetet ikke forgjæves gjøre Sumptus [1])«. Enden paa Sagen blev, at Studenterne ikke kom til at opføre Komedier denne Gang, rimeligvis fordi Christian IV's Svoger Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Lyneborg sendte sine »Komedianter og Springere«, i alt 18 Personer og uden Tvivl Englændere, der dengang synes at have været ligesaa særlig oplagte for det dramatiske, som de nutildags synes uoplagte [2]). At disse øvede Kunstnere ganske anderledes kunde forlyste de fremmede Gjæster, end det havde været Studenterne muligt

[redacted]

over deres Privilegier, var det en Tilfredsstillelse, at det i Kongebrevet udtrykkelig bemærkedes, at Begjæringen kun gjaldt for denne Gang, og at det ikke skulde regnes for en Pligt men for en Villighed fra Universitetets Side [1]). Man skyndte sig derfor med at lade forkynde for Bønderne, at de skulde møde med Kronens Bønder paa de Steder, de kongelige Lensmænd bestemte, for at befordre de fyrstelige Personer, der ventedes til Kongens Kroning, tilligemed deres Folk og Gods. Men da Lensmanden paa Roskildegaard, Johan Barnekow til Nielstrup, ved sin Foged havde ladet et Par af Universitetets Bønder i Svogerslev udpante, fordi de ikke efter Tilsigelse vare mødte til Kongeægt, tog Professorerne dem kraftig i Forsvar, idet de godtgjorde, at Bønderne, da de fik Tilsigelse af Lensmandens Foged, endnu ikke havde modtaget Underretning fra Professorerne om, at de i dette Tilfælde skulde rette sig efter Lensmandens Befaling [2]).

Kroningshøjtiden, den 29de Avgust 1596, gik for sig med en Glands og Pragt, som neppe nogensinde forhen var set her i Landet [3]). En utrolig Mængde Mennesker var i den Anledning samlet i Hovedstaden. Man faar maaske bedst en Forestilling om Mængden, naar det bemærkes, at alene een af de fremmede Gjæster, Hertug Johan Adolf af Gottorp, førte 674 Heste med sig, og de andre vare forsynede næsten i samme Forhold, saa at de fremmede Fyrsters og Sende-

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 91.

[2]) Universitetets Brev til Bønderne, dat. 12 Avgust, og dets Skrivelse til Johan Barnekow, dat. 14 Avgust 1596, i Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600. Fol. 71—2.

[3]) Christian Machabæus skrev: »Nunquam in Dania fuit illustrissimorum Principum maior frequentia, splendidior apparatus equestris, spectacula ludorum et certaminum magnificentiora« (se Tillæg, Nr. 308).

buds Heste beløb sig til 2200, og Personernes Antal var neppe synderlig mindre. Saaledes bestod alene den skotske Konges Gesandtskab, der ingen Heste førte med sig, af 60 Personer. Dertil kom nu saa godt som hele den danske Adel med Heste og Tjenerskab og desuden naturligvis mange andre, der havde Lyst til at være Tilskuere ved Højtidelighederne [1]. Intet Under derfor, at ikke blot Professorerne maatte tage imod Indkvartering, men at endog selve Studiigaarden maatte tages i Beslag, idet 34 af Markgrev Johan Sigismund af Brandenborgs Folk i fjorten Dage bleve indlagte der med deres Heste.

Vi kunne naturligvis ikke her gaa ind paa de mangfoldige Forlystelser med Ringrenden, «Inventioner og Mummeri», der fulgte efter Kroningen, skjønt ogsaa disse paa en vis Maade berøre Universitetet, idet Administratoren

[redacted]

Konge hans store Ansvar. »Eders Majestæt«, sagde han, »skal betænke, at I skal gjøre Gud Regnskab paa den yderste Dag for saadan høj Kald og Bestilling, og vide, at jo mere Gud ophøjer Menneskene udi Verden, og jo ypperligere Kald dennem af Herren tilskikkes, jo større Regnskab skulle de gøre hannem paa Dommens Dag for saadant deres Fogderi; og de, som det ilde have forestaaet, skulle langt haardere straffes end andre, som ringere havde at bestille i Verden. Som Salomon siger i sin Visheds Bog 6. Kapitel: De vældige skulle straffes vældigen, og der skal holdes stræng Dom over de mægtige. Men de, som have vel forestaaet deres Kald og Regimente, elsket Gud, forfremmet hans Ære og deres Undersaatters Velfærd og Salighed, dennem skal han krone med Ære og Herlighed« [1]).

Universitetets Rektor, D. Jørgen Dybvad, synes ogsaa at have spillet en Rolle ved Kroningen; ialfald haves endnu i Haandskrift en lang latinsk Tale, der tillægges ham, og som efter Indholdet at dømme maa være holdt eller dog bestemt til at holdes paa Kroningsdagen [2]). Det er ikke nogen akademisk Tale; thi det er Kong Christian selv og de ved Kroningen tilstedeværende Fyrster og høje Herrer, som tiltales; altsaa maa den antages at være gaaet forud for Biskoppens Tale og selve Kroningsakten. Hvad der navnlig vækker vor Opmærksomhed for Dybvads Tale, er den Strænghed, hvormed han heri revser slette og ugudelige Regenters Synder. Vistnok dvæler han ogsaa udførlig ved de gode Regenters Egenskaber og udtaler det bedste Haab

---

[1]) Aug. Erich, Beskriv. af Christian IV's Kroning, overs. af Dallin. Bl. Lij—lij.

[2]) Den findes i en Afskrift fra forrige Aarhundrede i Kgl. Bibl., Ny kgl. Samling 988. 4to. Paa Ryggen har Langebek skrevet: Geo. Dibvadii Oratio in Coronatione Chr. 4ti.

om den unge Konge; men for vor Tids Øren vilde alligevel hans strænge Dom over de slette Regenter synes mindre passende ved en saa festlig Anledning[1]). Men i hin Tid taaltes det bedre end nu, at man nævnte Synd og Last

---

[1]) Som Exempel kan følgende Sted af Dybvads Tale hidsættes: «O infelices Reges et Principes qui tantum opes, divitias et hujus vitæ gloriam et potentiam sectantur, aut qui aulicis solummodo vacant deliciis, ad inanes puerilesque exercitationes ingenia convertentes, indulgent lusibus, choreis, venationibus, hastiludiis, vanitati et levitati desultoriæ: Aut ex oppressione aliarum gentium sibi gloriam summamque potestatem quærunt et conciliant, ut pro libidine multis imperent, vi ac metu alios coherceant, et ventrem deliciis expleant. Hi voluptatibus ebrii ignarique proprii et præcipui finis officii sui, et se et subditos momentaneis hujus vitæ rebus, neglectis æternis, pascunt et oblectant. O inanes cogitationes hominum! o spem fallacem, o ludibria infelicis miseræque

[redacted]

ved deres rette Navn. At imidlertid en vis Tilbøjelighed hos Dybvad til at sige de mægtige drøje Sandheder her gav sig tilkjende, kan neppe nægtes. Han fik senere, til sin egen Ulykke, Lejlighed til end tydeligere at lægge denne Tilbøjelighed for Dagen.

Nogen Tid før Kongens Kroning havde Universitetet faaet et Savn afhjulpet, som i længere Tid havde været føleligt, idet der var bleven udnævnt en Kansler. Til denne vigtige Post var Christian Friis til Borreby bleven valgt, en Brodersøn af den gamle Kansler Johan Friis, og en Mand af megen Kraft og Dygtighed. Den 9de Juni 1596 aflagde han Eden som Kongens Kansler, hvori Instruxen for hans Virksomhed var indeholdt. Nogen særlig Forpligtelse med Hensyn til hans Tilsyn med Universitetet findes dog ikke i denne Ed, men vel derimod med Hensyn til Kirken, idet han lovede «at ville befordre, forfremme og haandhæve den rette og rene Religion efter den augsburgske Konfessions Lydelse og efter den Reformation i Religionen, som er gjort i Kong Christian den Tredies Tid, og som i Hs. kgl. Majestæts saa vel som i Kong Frederik den Andens Tid offentlig har været lært og prædiket i den kristne Kirke her i Danmark. Dersom nogen skulde understaa sig imod samme vedtagne Religion noget at indføre i Lærdommen eller Ceremonier, da vilde han med højeste Flid hindre og og afvende det i alle Maader» [1]). Som vi senere skulle se, fik Kanslerens Forpligtelse med Hensyn til Hævdelsen af «den vedtagne Religion» ogsaa Betydning i Forhold til Universitetet i nærværende Tidsrum. Foreløbig kan blot bemærkes, at saa snart hans Udnævnelse var bleven bekjendt, forespurgte Rektoren i Konsistorium, «om Professores ikke

---

[1]) Afskrift af Eden findes i Ny kgl. Saml. 1997 b. 4to.

skulde gaa til Kansleren og commendere hannem Academiet og Privilegierne», hvortil blev svaret: »det skal ske, naar han bliver ledig». Den 25de Juni vedtoges da, at Professorerne Dagen efter skulde hilse paa Kansleren og anbefale Universitetet til hans Omsorg [1]. Den følgende Tids Historie vil vise, at den høje Skole i Christian Friis fik en duelig, men ogsaa en stræng og myndig Tilsynsmand.

Samtidig med at den ny Kansler var bleven udnævnt, var ogsaa Rigshofmesterembedet blevet besat, med hvilket der ifølge Kommunitetets Fundats var forbundet et Overtilsyn med denne Stiftelse. Til dette Embede var Christoffer Valkendorf bleven beskikket, en Mand der for ikke længe siden havde givet saa fyldestgjørende et Vidnesbyrd om sin Omhu for den studerende Ungdom ved Stiftelsen af det »Studenterhus», der endnu bærer hans Navn.

[redacted]

rerne at tøve, indtil Kroningshøjtidelighederne vare forbi. Ialfald er den kongelige Stadfæstelse af Universitetets Fundatser, Privilegier og Friheder først udstedt den 5te Oktober 1596. Heri tog Kong Christian Professorerne med deres Gods og Tjenere i sin kongelige Værn og Beskjærmelse, hvorhos han konfirmerede alle de Fundatser og Gavebreve, hans Fader og Farfader havde forundt Universitetet, navnlig ogsaa Kommunitetsfundatsen, samt Retten til Andel i Naadensaaret efter afdøde Prælater og Kanniker, foruden andre Rettigheder, som det undertiden havde kostet Universitetet Møje at hævde ubeskaarne, og som det derfor var af Vigtighed særlig at faa nævnede i Kongebrevet [1]).

Efterat Universitetet havde faaet en Kansler, bleve de tidligere førte, men uafsluttede Forhandlinger om faste Regler (Constitutiones) angaaende Fordelingen af Naadensaaret efter afgangne Professorer atter optagne [2]). Efter flere Dages Forhandlinger blev man den 19de Januar 1597 i det væsentlige enig om de ny Bestemmelser (veterum constitutionum explicationes), og det vedtoges, at de skulde af Notarius indskrives i en særegen Bog og indlægges i Konsistorium, samt at ingen maatte have nogen Afskrift deraf. »Og fordi samme Constitutiones funderes paa den Ed, som Professores ordinarii sværge, blev det befalet Notarius at aflægge samme Ed, hvilket ogsaa skete» [3]). Et Par Dage efter samledes Professorerne atter for at underskrive de ny Vedtægter; men ved den Lejlighed udbrød der en Strid mellem Biskop Vinstrup og Rektoren, der havde til Følge,

[1]) Se Tillæg, Nr. 309. Universitetets (udaterede) Udkast til et Andragende til Christian IV om Stadfæstelse af dets Privilegier findes i Konsistoriets Kopibog 1538—1602, Fol. 218—21.

[2]) Se foran, S. 38—40.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 96.

at Biskoppen fortørned forlod Mødet uden at underskrive. Man sendte nu Notarius, M. Klavs Skavbo, efter ham for at bede ham dog at komme; men han gav til Svar, at saa længe Dybvad var Rektor, vilde han hverken befatte sig med dette eller andre af Universitetets Anliggender [1]). Det er ikke usandsynligt, at Striden gjaldt et Rangspørgsmaal, idet Bispen og Rektoren ikke kunde blive enige om, hvem af dem der skulde underskrive først. Vi vide nemlig, at dengang Dybvad den 1ste Juli 1596 overtog Rektoratet, havde han gjort Krav paa, at han vilde have Plads over Biskoppen, medens Fundatsen kun hjemlede Rektoren en saadan Forrang ved de akademiske Højtideligheder [2]). Men da havde Professorerne slaaet hans Fordring til Jorden ved enstemmig at vedtage, at Universitetets Rektor altid for Fremtiden skulde indtage den Plads, som Niels Hemmingsen først

havde vundet ikke faa Tilhængere [1]). Den 4de Januar 1597 spurgte Dybvad som Rektor de andre Professorer, om man i det Brev, hvorved Kansleren (der paa den Tid var fraværende) underrettedes om Vacancen i det theologiske Fakultet, skulde gjøre Forslag til Pladsens Besættelse. Biskoppen raadede til at man skulde raadspørge Kansleren om en Efterfølger, saa vilde han uden Tvivl nok indrømme Professorerne nogen Indflydelse paa Valget. Dog skulde man ogsaa give Rigshofmesteren det tilkjende paa Grund af den store Velvilje, han viste mod Universitetet. M. Iver Stub mente rigtignok, at det ikke gjordes Behov at tale med Valkendorf; men da de andre holdt paa, «at man maatte vel gjøre ham den Ære», saa begav Biskoppen og D. Anders Krag sig til ham, navnlig ogsaa for at høre hans Mening, om de i Brevet til Kansleren turde gjøre noget Forslag til Besættelsen af den ledige Plads. Da Valkendorf imidlertid fraraadede det, opgav de Tanken derom og overlod alt til Kansleren [2]). Dennes Valg faldt paa M. Hans Povlsen Resen, der hvad Lærdom og Begavelse angaar vistnok ogsaa var den af alle da levende danske Mænd, der egnede sig bedst for denne Post. Han blev kaldet i April 1597, men maatte dog efter Kanslerens Vilje ved Siden af de theologiske Forelæsninger, som han strax overtog, endnu en Tid lang fortsætte sine hidtidige logiske, saa længe til han kom til Ende med Gjennemgaaelsen af de Bøger af Aristoteles's Organon, som han havde begyndt paa [3]). Et Par Maaneder efter sin Oprykning i det højeste Fakultet kreeredes han af Dybvad til Doktor i Theologien, en

---

[1]) Se 2den Del, S. 648—53.
[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 62—3. V, 95.
[3]) Zwergius, Sjæl. Cleresi. S. 135. Ny kirkehist. Saml. V, 99.

Grad, som enhver ordentlig theologisk Læsemester den maatte have.

Til Resens Eftermand i det dialektiske eller lo Professorat beskikkedes efter Kanslerens Vilje M. Staphensen (Johannes Stephanius), der hidtil havde Rektor ved Sorø Skole. Det er sandsynligt, at i det mi en Del af Professorerne ikke vare saa ganske tilfreds dette Valg, da deres egne lavere stillede Kolleger hindredes i Oprykning. Men den myndige Kansler vovede de ikke at sætte sig imod[1]). I Virkelighed Valget af Stephanius vistnok ogsaa heldigt. Han var Tilfælde en klog og meget forretningsdygtig Mand. som Niels Hemmingsen var han født paa Laaland Landsdel, der ellers just ikke har fostret mange lærde M

ve gjort Skade paa de astronomiske Instrumenter, ltes paa Uraniborg. De to Professorer skulde ıdersøge, om nogen saadan Skade var sket, og egge Beretning til Kongen om Sagen [1]). Denne som her er gjengivet efter authentisk Kilde, e ret forenelig med den traditionelle Beretning, der eks Fremstilling lyder saaledes: «Efter at Tyge r flyttet fra Hven til Kjøbenhavn, har Rigets Hof'hristoffer Valkendorf skikket tvende lærde Mænd Iraniborg, af hvilke den ene var D. Thomas Fincke, Mathematicus ved Kjøbenhavns Universitet, for at ejligheden om Tyge Brahes astronomiske Indret; efterladte Instrumenter. Disse gode Mænd, da ıngang kjendte eller vidste Navn til disse forunderıiner, meget mindre forstode, hvorledes de skulde ıg bruges, kunde saa meget lettere gjøre en Beil Hofmesterens Fornøjelse, nemlig, at Tyge Brahes ıter vare ikkun unyttige Redskaber, og alt hans ıg Indretning ikke andet end en skadelig og alt for Curiositet» [2]). Af den kongelige Befaling synes nu intet af alt dette at fremgaa, meget mere synes ıære udsprungen af Interesse for at bevare Tyge ıstrumenter i uskadt Stand. Det mistænkelige ved vet er imidlertid, at baade Fincke og Stub maa ıt have været den store Astronoms Uvenner, ialfald hans Venners (Brødrene Krags) Fjender [3]). Valget il dette Hverv er i det hele besønderligt, da intet til den Formening, at han forstod sig det mindste

læg, Nr. 313.
ı Mag. II, 319—20.
ınfor S. 37.

paa astronomiske Instrumenter. Der er derfor vel ... der kan tale for den Formodning, som ogsaa i den ny... er udtalt, at Rygtet, om at Bønderne paa Hven skul... gjort Skade paa Instrumenterne, kun har været et ... man valgte, for at faa Tyge Brahes Virksomhed u... og bedømt af Mænd, der vare lidet venlig sinded... ham [1]). Men en Formodning er dog ikke nok til ... Sagen; det var derfor ønskeligt, om der paa dette ... kunde blive fremdraget Oplysninger, der nærmere ku... lyse Forholdet.

Inden D. Jørgen Dybvad i Slutningen af M... nedlagde Rektoratet, havde han givet en Prøve paa d... kjærhed for akademisk Tugt, som udmærkede ... men ogsaa gjorde ham ilde lidt i det mindste a... som hans Strænghed ramte. I Anledning af den Op... af Universitetets Love, som jevnlig skete, og navnl... et Antal ny Studenter vare blevne immatrikulerede, ... Dybvad nemlig en Tale, som han siden udgav under ... »Commonefactio de disciplina, quæ legibus Ac... præscribitur«. Heri ytrer han blandt andet: »Længe ... jeg alt paa denne Sten og ofrer min Nattero i Beky... for, hvorledes den Opgave skal løses: at gjenopre... forfaldne Tugt og bringe Ungdommens Sæder til at ... overens med Universitetets Love. Men medens jeg ... al min Flid herpaa, er der adskillige, som mene, at ... et utaknemmeligt Stykke Arbejde, jeg har paatag... Jeg hører Folk mumle om, at de Trældomsaag, ... lægge paa Ungdommen, ikke er til at udholde. ... trøste sig med, at jeg er ene om det, og man behø... stort at frygte, hvad kun en enkelt tager sig for. ...

[1]) F. R. Friis, Tyge Brahe, S. 234.

[redacted]

vil denne ny Censor, sige de, penser han paa at tilrive sig hele Universitetets Myndighed? Ikke Letsindighed eller Ærgjerrighed driver mig til at paatage mig dette Arbejde, men Guds Befaling, den højeste Øvrigheds Vilje og sand og oprigtig Kjærlighed til den akademiske Ungdom, som af Ufornuft ofte ikke ser, hvorfor den er kommen til Universitetet, eller hvad Ærbarhed og Sømmelighed kræver, og gode og billige Love fordre, men blindt hen følger Lidenskabernes og Begjærlighedernes Tilskyndelser. Jeg ønsker ikke i fjerneste Maade at svække eller formindske Universitetets Myndighed, men jeg arbejder kun paa at opretholde den; og de, der klage over Trældom, vise netop derved, at de mangle den Sædelighed, som vi fordre hos fribaarne Ynglinger, og ikke anvende den Flid paa deres Studeringer, som er nødvendig for den, der skal bringe det til noget i Lærdom og Dyd. Men denne Pest findes lige saa vel ved Universiteterne, som Klinte og Hejre mellem Hveden. Deraf opstaar dette Skrig over, at man ikke vil lade dem blive i deres Lasters Søle, men ved Lovens Myndighed søger at drage dem frem for Lyset af deres Kipper og Fidteboder. Intet Navn er dem kjærere end Frihedens, og hvad der ikke stemmer med deres daarlige Indbildninger, kalde de Trældom. Den sande Frihed fratage vi ingen, men den bestaar i Udøvelse af det gode og skal fremfor alt blomstre ved Universiteterne, der skulde være Religionens, Videnskabernes og Dydens Templer. Naar man undertiden siger, at jeg er den eneste, som bruger saadan Strænghed i Lovens Haandhævelse, da ville mine kjære Medbrødre, de øvrige Professorer, vistnok ikke uden Harme høre sligt. Thi hvilken værre Beskyldning kan man gjøre mod Lærere, end at de som ørkesløse Tilskuere se de dem anbetroede Disciple stedte i yderste Livsfare, uden at ile dem til Hjælp, da de

dog paa saa mange Maader ere forpligtede til at sørge for deres Vel. Jeg tilstaar, at det, en enkelt kan udrette, især i en saa vanskelig Sag, er saare lidet, især naar de øvrige forholde sig uvirksomme eller endog paa en underfundig Maade lægge ham Hindringer i Vejen. Derfor er det saare vigtigt, at Professorerne ere enige i at understøtte hinanden i Arbejdet paa at rense Ungdommens Sæder. Man kalder mig en ny Censor og beskylder mig for at ville tilrive mig et utilbørligt Herredømme, som om det var noget nyt at arbejde paa at hævde de gamle Love i deres gamle Værdighed! Hvis jeg af eget Paafund drev paa en særegen Levevis, eller søgte at forlokke Ungdommen til Ulydighed mod de af den højvise Øvrighed givne Love, ja da var Beskyldningen sand, men jeg holder mig til de skrevne Love og forlanger kun, at man skal følge dem og overensstem-

[redacted]

ijel med en Madjunge[1]). Det er bemærket af en ældre yndig Forfatter, at Studenternes Udsvævelser havde deres dspring mere af en vild og utæmmet Natur, end af rygges-se og fordærvede Grundsætninger[2]), og i det hele kan mne Bemærkning maaske nok være rigtig, skjønt man nder Exempler paa Forseelser, der synes at vidne om alt ndet end sunde Grundsætninger. Saaledes anklagedes en tudent 1566 for, at han havde beskyldt en Moder og endes Datter for utugtigt Levned, fordi han ikke selv havde unnet opnaa sine Hensigter med Datteren[3]). Og mindes et, som tidligere er berettet om M. Hans Hemmingsens evned, da vil det ikke kunne nægtes, at Fordærvelsen ndertiden var meget stor. Denne Mand, som engang avde været saa lovende, var nu siden 1595 Almisselem nder Universitetet[4]). En anden Professorsøn, M. Niels Hammer, viser os en lignende Livsbane. Af Naturen var an, ligesom sin Morbroder M. Hans Hemmingsen, meget rel begavet. Et Vidnedsbyrd, som Professorerne 1587 gav ham, vidner ialfald om de største Forhaabninger, ligesom le 1593 tildelte ham Magistergraden og det kongelige

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 372. Junge er en endnu undertiden brugt Benævnelse for en Spand.

[2]) Om den academiske Disciplin i ældre Tid af J. Baden, i Kjøbenhavns Universitets-Journal. V, 147 flg.

[3]) Ny kirkehist. Saml. I, 18. Personen hed Morten Jørgensen; mon ikke den samme, der siden var indviklet i M. Hans Hemmingsens skidne Affairer? (Se 2den Del, S. 594 flg.)

[4]) Se 2den Del, S. 592—8. Til hvad der er anført kunde endnu føjes, at Hans Hemmingsens Udskejelser vistnok allerede ere begyndte i Vittenberg. Den 28. April 1589 fik Erik Lykke nemlig kgl. Befaling om at tilholde M. Hans Hemmingsen (da Præst paa Gulland) at betale en Sum Penge, han endnu var skyldig fra den Tid han for 18—19 Aar siden studerede i Vittenberg (Skaanske Tegn. II, 35).

Rejsestipendium [1]). Men det synes, at han udenlands er kommen ind paa Fordærvelsens Vej. Han maa have været i Frankrig, thi i September 1596 anlagde en Kjøbmand i Dieppe, Johan Mels, Sag imod ham for Kjøbenhavns Universitets Konsistorium, ved sin Tjener Johan Forbesen, for 120 Rdl., som Niels Hammer skyldte ham, og denne slap kun for alvorlige Ubehageligheder derved, at Professor M. Hans Rasmussen og tre andre Personer gik i Borgen for ham [2]). Inden Stipendietiden var udløben, var Hammer nemlig kommen hjem. I Konsistoriets Forhandlinger den 5te November 1595 læses følgende: »Lars Brun i Gladsaxe klager paa M. Klavs Hammers Arvinger. Ved denne Lejlighed tilkjendegav Hr. Rektoren, at M. Niels Hammer misbruger det kongelige Stipendium, medens han mod Fundatsen ligger her hjemme uden at tage sig nogen hæderlig

[redacted]

freds, skulde Hammer sættes i Fængsel. Blandt hans Kreditorer var hans egen Stiffader og forhenværende Formynder, Bundtmager Henrik Rogenthin, af hvem han havde laant 22 Guldstykker. Denne drev Sagen saa vidt imod ham med «Rigens Forfølgning», at han den 29de April 1597 blev erklæret for fredløs. I nogle Aar var han nu ude af Syne; maaske har han flakket om i Udlandet. Men da hans Morfader D. Niels Hemmingsen døde 1600, og der var tilfaldet ham nogen Mødrenearv, lykkedes det ham at stille Henrik Rogenthin tilfreds. Fra den Tid af synes han igjen at have opholdt sig i Kjøbenhavn, men han var dog fremdeles «Mand desværre» eller æreløs, saalænge til han ved kongelig Oprejsning havde faaet sin Fred tilbage, og det trak ud dermed, som det synes paa Grund af at der ogsaa var andre, der havde Krav paa ham [1]). Den 10de Avgust 1602 fik han endelig ved kongeligt Oprejsningsbrev sin Fred igjen, «saa han herefter som tilforn maa gaa og staa i Lov og Tov, og søge Laug og Gildeshus med gilde Mænd og gjæve, og være og blive fri, fællig og sikker, og ej være Mand desværre for den Sag i nogen Maade» [2]). Kort efter søgte Professorerne, skjønt man skulde synes, at de tilstrækkelig maatte kjende ham, med stor Iver at skaffe ham Rektorembedet i Odense, og det lykkedes. Men her begyndte han paa sit forrige Levned igjen med umaadelig Drukkenskab og Forsømmelse af sin Embedsgjerning, saa at det, som man kunde have forudset, efter faa Aars Forløb endte med hans Afsættelse [3]).

[1]) Se Tillæg, Nr. 310. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. IV, 314—6. Acta Consist. 24/5, 28/6, 6/8 1600. 12/5, 14/8, 2/10 1602.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 14, Fol. 386.

[3]) Henrichsen, Om Rektor Niels Hammers forsømmelige Embedsførelse, i Saml. til Fyns Hist. og Topographi. I, 135 flg.

Kanslerens Raad den Befaling
Klokken 7 om Aftenen maatte
nogen», saa hed det i det dero
agter dette vort Forbud, saa
straffe dem strængelig som gjens
maa ogsaa tilregne sig selv Skyl
noget, hvorved maaske Liv og
Skaaner altsaa eders Liv og ede
Lærere, der ere alvorlig bekymre
hvis Taalmodighed I alt noksom
ikke skulle sige noget strængere.
dem, der leve saa tøjlesløst, som
eller Baand i det menneskelige S
Menneskers men Cyclopers Vis
støje om paa Gaderne, at fylde
med Skjældsord, Stenkast og Va
anfalde fredelige og uskyldige Me

Saa faderlig denne Forman
Student dog saa fræk strax at
ned[8]), og Forbudet blev ogsaa s

[redacted]

ır af en Klage, Mester Thomas van Hussen, Borger og artskjær i Kjøbenhavn, indgav til Universitetet i December 598, og hvori han fortæller følgende: «Den 1ste December, ır Klokken var ni om Aftenen, kom min Søn Albret fra lester Baltzers, der havde ladet sin Svend Jakob følge ım hjem paa Vejen. Som de kom imod D. Jørgen Skoagers Dør, mødte dem tre Studenter ved Navn Christen verring, Jørgen Gha og Niels Gregersen. Min Søn bød ım en god Aften, hvorpaa en af dem svarede: En god ften, Albret. Da saa min Søn sig tilbage og vilde se, rem de vare, der navngav ham. Da traadte Christen verring frem og sagde til min Søn: Hvad skader dig? st du syg? Da svarede min Søn: Jeg er ikke syg, hvad il du have? Saa traadte Christen Hverring tilbage, og og til Albret med en Sten og slog fejl. Saa lagde min Søn appen fra sig og vilde gribe til Spydet, som Jakob havde Haanden. Imidlertid slog en af de tre Studenter til min øn med en Sten og ramte ham bag det højre Øre, saa an styrtede til Jorden og besvimede. Da han nu laa paa aden, gav de dem alle tre til Mester Baltzers Svend, hristen Hverring for fra og de to andre bag fra, og Christen havde en Pludtz eller Tesak (Dolk) i Haanden, og agde til Jakob, at han skulde slippe Spydet, eller han ilde hugge ham Hænder og Fingre af. Dermed var han ødt til at slippe Spydet; hvorpaa Christen tog Spydet og ik op ad Gaden dermed, og de andre to med ham». Den kadelidte havde, dengang Klagen blev indgivet, ligget fire ıger under Lægebehandling; men hans Tilstand var endnu ıeget slet, da Raad og Blod flød ud af hans Næse og g Øren, og Hjerneskallen var beskadiget. Den af Studenerne, som havde hugget Stenen i Hovedet paa Bartskjærønnen, var Jørgen Gha. Han havde Dagen efter sagt til

sin Vært: «Jeg har gjort en ond Gjærning, i Aftes mødte min Faders Værtes Søn os og bød god Aften, og saa veed jeg ikke, hvor vi kom i Parlament». Da han frygtede for Sagens Udfald, rømte han Byen, og mødte ikke senere, skjønt han blev peremtorisk stævnet af Rektor og det akademiske Senat; derimod indfandt hans Fader, der var Borger i Skjelskør, sig for at tale hans Sag. Ved Forhøret forklarede Christen Pedersen Hverring under Ed, at Bartskjærsønnen først havde draget Kniv imod dem, inden Jørgen Gha slog ham. Professorerne kjendte for Ret, «at Jørgen Gha var den rette Hovedmand og derfor burde at holde Albret hans Kost op og give Bartskjærlen, og siden bøde 12 Mark efter Loven». Skulde det vise sig, at M. Thomas's Søn ikke forvandt det Slag, han havde faaet, «da dersom derudaf foraarsages nogen Lyde, som er større end

[redacted]

Resen mente, at der skete ham Uret, efterdi Albret
n Aarsag, og syntes ham bedst, at Kansleren under-
aany derom». Dette vandt dog ikke Samstemning.
b forlangte, at det udtrykkelig skulde siges i Rele-
programmet, at han skulde være af Byen, vakte
ogen Uenighed, da Resen mente, «at man forgreb
man udelukkede ham af Byen». De fleste Profes-
faldt dog Dybvads Votum, som led paa, at dersom
i Byen, saa kunde han ikke andet end være blandt
erne, og saa var han «in coetu scholastico», som
d Relegationen netop skulde udelukkes af. Man
ogsaa opmærksom paa, at det ved andre Universi-
ır brugeligt, at den, der var relegeret, maatte for-
en [1]).

nne Sag er refereret saa udførligt her som et Exem-
ndt mange andre, der tilbyde sig, paa hvorledes
ernes Sæder vare paa hin Tid [2]). Forøvrigt vare de
eneste Urostiftere i Kjøbenhavn, thi «Hofkarlene»,
Adelens Tjenere ogsaa regnedes, synes fuldkomment
kunnet gjøre dem Rangen stridig, hvorfor de ogsaa
laa paa Feltfod imod hinanden. «Peder Cauda»,
Sardug» eller «Peder Skouffte» vare Øgenavne, som
ene raabte efter Studenterne, naar de saa dem paa
og disse svarede med «Las Kiltekniv»; og da begge
sædvanlig gik bevæbnede, om ikke med andet Værge
d den sædvanlige Madkniv, som man dengang gjerne
æltet, saa kunde det snart komme til blodige Slags-
g til Drab. I Konsistoriets Forhandlinger den 30te
1598 omtales saaledes, at en Student var funden

Kirkehist. Saml. V, 113.
eg Nr. 333 indeholder en noget lignende Sag.

dræbt og henslæbt paa Torvet. Da en Slægtning af forebragte Sagen for Professorerne, raadede de ham til han skulde gaa inden Tinge og klage paa, at hans var tagen af Dage uden Skyld og Brøde, om der ikke at tages 16 Mænd derpaa»[1]). Men om Sagens videre er for Resten intet bekjendt. Faa Dage efter var der Slagsmaal, ved hvilken Lejlighed en af Studenterne i K munitetet ved Navn Niels Korsør blev indsat i Univer tets Fængsel. Hans Kammerater søgte imidlertid at sig af ham, og Provsten i Kommunitetet med Dekan gik «paa menige Studenters Vegne» til Universitetets tor og begjærede, «at de maatte forsvares for Ure Ukvemsord, dennem blev tilsagt, desligeste Trusel og sigelse af Hofkarle og Baadsmænd, og at der ikke m handles for strængt med Niels, som var incarcere

[redacted]

os Rektoren og Professorerne, om der tilføjedes dem Uret f nogen, de kunde nævne og angive. Hvad Niels Korsør ; hans Fængsel angik, da kom det dem intet ved. Prossorerne vilde vel ramme Maade og gjøre i den Sag, hvad t kunde være, som de vilde forsvare [1]).

Det er aabenbart, at Professorerne i Grunden stode a Studenternes Side, ligesom de da ogsaa ved andre Lejheder viste, at de vare rede til at tage dem i Forsvar [2]); en Forholdene vare vanskelige; thi det unge Hof nærede ke nogen meget stor Veneration for den lærde Stand. g Hofkarlene havde paa deres Side en formaaende Talsand i Hofmarskalen Henning Gjøe. Denne mødte saades i Konsistorium den 13de November 1598 i Anledning et Sammenstød mellem en Student og en kongelig Enænder (Kureer), hvor han tillige klagede over, at en Stunt «havde ladet sig gjøre en Øxe og gik paa Gaden ; søgte Parlament». Da Professorerne søgte Raad hos ansleren, sagde han: «det var kgl. Majestæts Befaling, at an skulde intimere (ɔ: udstede et Program) og holde Stuenterne af Gaden, naar Klokken var slagen halvgaaen syv, a at naar nogen derefter findes, skal han have Skade for ljemgjæld, om ham noget vederfares» [3]). Ligeledes befalede an, at Professorerne skulde sammenkalde Studenterne og plæse Lovene for dem. Om der samtidig er gjort noget r at holde Hofkarlene i Tømme, erfares derimod ikke;

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 65—6. Beckmann, Communitatis Reg. Havn. historia, p. 26—7.

[2]) Jvfr. Acta Consist, 5 Oct. 1598: «Conclusum, at man skal give Kansler tilkjende, at den fattige Student, som haver mist sin Kappe, ikke kan ske Ret hos Marskalen» (ɔ: Hofmarskalen, under hvem Hofkarlene stod).

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 106. Denne Befaling var altsaa nærmeste Anledning til den ovenfor S. 102 omtalte Program.

tvertimod ser man, at disse i den følgende Tid betragt
sig som en Art Politi, der passede paa, at ingen Stud
efter Kl. 7 fandtes paa Gaden. Saaledes berettede Byfog
faa Dage efter til Konsistorium, at Enspænderne og B
sinderne havde ført en Student for hans Dør og begjæ
at han maatte forvares, hvorpaa han var bleven indsat
Byens Fængsel. Paa Professorernes Begjæring lovede
at tale med Hofmarskalen, om der var nogen, som klag
paa Studenten, thi saa skulde han sættes i Universite
Fængsel. Marskalens Svar var, at han vilde anklage h
fordi han ved at være ude om Natten havde ringea
Kongens Mandat og Befaling. — Samtidig var ogsaa »Baa
mændene« (formodentlig nærmest Matroserne paa Flaa
paa Nakken af Studenterne. I Konsistoriets Forhandli
læses under 18de November 1598: »M. Frants Skoleme

[redacted]

han havde talt med Kongen. At denne imidlertid har taget Sagen alvorligt, ses deraf, at Rektor den 27de Oktober s. A. spurgte Professorerne til Raads, om man ikke burde gaa i Forbøn for den Hofkarl, som havde saaret Studenten, da han nu var dømt til Døden. Blev han nemlig henrettet, «da vilde det falde tilbage paa hele vor Orden, og end mere optænde Hofsindernes Had mod alle Studenter» [1]).

Det er ikke bekjendt, om en saadan Forbøn er sket, hvad dog er sandsynligt; men Forholdet mellem Studenterne og Hofkarlene blev fremdeles meget spændt. I Januar 1600 meldes atter om, at en Student var bleven dræbt [2]), og i November samme Aar skete et storartet Overfald af Hofkarle, hvoriblandt ogsaa en ung «Herremand», paa nogle Studenter, der vaabenløse «gik til Kost» i Kommunitetet. Dette gav Professorerne Anledning til at skrive en indtrængende Forestilling til Kansleren, om at dog de arme Studenter maatte nyde Beskyttelse mod de Forhaanelser og Angreb, som de nu stadig i tre Aar havde været udsatte for, at ikke Gudsfrygt og Videnskab, der hidtil ved Guds og Kongernes Velgjerning havde været dyrket med stor Fremgang her i Riget, skulde gaa sin Undergang imøde [3]). Vi vide ikke, hvorledes Kansler Christian Friis har optaget dette Andragende; men i den følgende Tid kom der dog, nogle Efterdønninger fraregnede, mere Ro i Forholdene [4]).

---

[1]) Acta Consist. 12. Sept. og 27. Okt. 1599.

[2]) Acta Consist. 26. Jan. 1600.

[3]) Se Tillæg. Nr. 346 og 347.

[4]) Af senere Sager kan navnlig mærkes følgende, Acta Consist. 2. Maj 1601: «De Vidnesbyrd, som vidnede om den Student, som havde hugget den Hofkarl, blev hørte og examinerede. Kirsten Lavritses vidnede med oprakte Fingre, at den Hofkarl kom til dem i Fiolstræde, der de vilde gaa ud at spadsere, da spurgte han den Stu-

ıvıuı de paa Værtshuse og Ølk
familiære med Hofkarle og Baa
gik i Hovedet, kom Standsnykker
tog hurtig det andet, eller der
Tærninger, og saa skete det mege
en Tid havde siddet meget venska
endte med at kaste hinanden
greb til Værget, som gjerne var
forhindre den overflødige Drik bl
derfor nærmest være Professorerne

---

dent, som hug ham, om han ikke va
han (Hofkarlen) hans Værge og vilde
(Studenten) bukkede for ham nogle G
paa ham og rendte Værget igjennem
det fornam, underløb han ham og fl
han (Hofkarlen) strax hen til en and
ham, og strax søgte Studenten igjen
nødtes til at værge sig for ham, og
paa hans Hage. Siden hug han sam
igjen. Der det var sket, tog de anc
til Bartskjæren at forbindes. — Det
andre Studenter ved Navn Bjørn An

[1] I Rieker ...

[redacted]

ingen let Sag; thi selv om man vilde gaa saa vidt at forbyde dem at besøge Værtshuse, kunde de dog let faa Øllet hentet derfra, naar de havde Penge. Men Penge var rigtignok som oftest det, Studenterne havde mindst af; dog vidste de midlertidigt at raade Bod paa denne Mangel ved at sætte noget af deres Tøj i Pant. Uhre havde den Tids Studenter ikke; derimod brugte de jævnlig at sætte deres sorte Kapper ud hos Skrædderne. Paa en god Kappe kunde man faa 5 Daler at laane, og det var en betydelig Sum i de Dage. I Konsistoriets Forhandlinger omtales hyppig, hvorledes Skræddere kom op i Konsistorium og «opbød» de pantsatte Kapper. Naar de saa ikke bleve indløste inden tredie Opbud, kunde Panthaveren sælge dem. En anden Maade at skaffe Penge paa var den bekjendte — at gjøre Gjæld. Og den anvendtes i betydeligt Omfang. Den 23de Juli 1600 «begjærede Rektor Professorernes gode Raad, hvorledes han skulde forholde sig med Gjældssager, som kom ham saa mange for. Man lægger dem (Studenterne) en vis Tid for, og naar den Tid er omme, er det lige saa nær som tilforn, og saa besværes Borgerskabet med Stævning og anden Bekostning». Professorerne mente, at en almindelig Bestemmelse ikke kunde gives, men Rektoren maatte selv handle efter Conduite i Henhold til hver enkelt Sags Beskaffenhed. Imidlertid skulde man venlig anmode Stadens Øvrighed om at udstede en Forordning om, at ingen maatte betro en Student mere Øl end for 1 Mark, hvis vedkommende ikke vilde have sit Gjældskrav forbrudt[1]). Om Byøvrigheden imidlertid er gaaet ind paa at udstede en saadan Forordning, kan med Føje betvivles. — En for hine Tiders Retsforhold karakteristisk Gjældssag mod en

---

[1]) Acta Consistorii 23. Juli 1600.

Student kan endnu omtales: Studenten skulde foretage Rejse, og før han drog bort, gav han Værten sin Kappe sin Tesak (et kort Sværd eller en Dolk) i Forvaring. Im lertid kom en Tyv og stjal begge Dele; men han blev g ben, og Værten besørgede ham hængt, alt i Student Fraværelse. Da denne nu kom tilbage, forlangte Værten 13 Mark godtgjorte, som det havde kostet ham at faa ven hængt; men dertil var Studenten ikke villig. Sa kom for Konsistorium, hvor den satte Professorerne i ringe Forlegenhed. Først frifandt de Studenten, «da ikke var Sagvolder»; men senere gjorde de det paa en Maa om igjen, og erklærede: «Borgeren skal tage en Seddel Byfogden om Sagen, hvorledes det skal holdes» [1]).

Den Misfornøjelse, som der paa højere Steder hersk med Hensyn til Studenternes Sæder, i Forbindelse med d

[redacted]

res Alder, Skrøbelighed og Uformuenhed til deres Præste-
ibede at forestaa». Præsterne skulde derimod fremtidig
nvende sig til Bisperne om Kapellaner; ingen maatte
i Successionsret, men naar en Præst var død, skulde Me-
gheden have Ret til med Provstens Samtykke frit at
lde, «hvem dennem synes til Kirketjenesten skikkelig og
ikvem, hvad heller han er den afdøde Præst tillydendes
ler ej»[1]).

Vi skulle ikke opholde os ved den store Bevægelse,
m denne Forordning vakte rundt om i Landets Præste-
use, da vi senere ville komme tilbage til den i Anledning
f den bittre Kritik, som Professor Jørgen Dybvad senere
nderkastede den, og hvorved den blev en medvirkende
arsag til hans Fald; men vi skulle paapege, at den noget
randrede Form, hvori væsentlig samme Forordning den
de Oktober 1597 udstedtes for Norge, viser, at Hensynet
il Studenternes Sæder, som ovenfor antydedes, har været en
edvirkende Grund til Udstedelse af det omtalte strænge
'orbud. I den norske Forordning gjør Kongen nemlig
itterligt, at han har erfaret, at der paa nogle Steder i
Norge skal begive sig stor Uskikkelighed og Misbrug; naar
Præster nemlig en Tidlang have holdt deres Sønner til
Skole og Studering paa Universiteter, «hvor en Del af dem
nyttig have fortæret og forspildt deres Forældres Penge og
store Bekostning, i Drukkenskab, Løsagtighed og andre
utilbørlige Laster og Vellyst», saa faa de dem hjem som
unyttige Drukkenbolte, der bevise sig ulydige mod Foræl-

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 43. I en latinsk Skrivelse af 14de Avgust 1597 (hvoraf en samtidig Afskrift findes i Konsistoriets Arkiv) meddelte Biskop Peder J. Vinstrup samtlige Biskopper denne kgl. Befaling. Dette Brev er aftrykt hos Zwergius, Sjælands Kleresi, S. 109—11.

drene, »ikke uden stor Guds Fortørnelse og mange M
skers Forargelse«. Naar nu Bisperne ikke ville eller
hjælpe og forfremme slige udygtige og ubekvemme Pe
til noget Kald for deres grove Uskikkeligheds Skyld
lade de sig ikke blot høre med Fortalelse og grove
sagn imod Biskopperne, men Præsterne, deres I
»handle og forskaffe det saa hos Almuen, at saadanne
Sønner, Superintendenten uadspurgt, blive før deres Død
og udvalgte efter dem og i deres Sted at skulle igjen
Sognepræster, og i saa Maade ved slig ukristelig og u
Middel fortrænge og forskyde de Kapellaner, som
have tjent, og indtrænge slige Personer til det I
Præsteembede, hvortil gudfrygtige og lærde Personer bi
burde at kaldes« [1].

Der aabenbarede sig i disse Forordninger en stra

[redacted]

negligeres, med mindre Kgl. Majestæt selv skal føre Raad dertil. Dog ikke i den Mening, at M. Johannes Aurifaber noget af sin Besoldning skulde fratages eller afkortes, men Universitetet skal give et Stipendium til en anden smuk Mand, som Lectien extra ordinem kunde forestaa, paa det Universitetet kunde være undskyldt, og Kgl. Majestæt se Universitetets Flid og Omsorg for, at Lectierne vare vel bestillede». Derpaa vilde Kansleren endnu samme Dag have en endelig Resolution. I den Anledning erklærede Resen, at efter hans Mening var Universitetet altfor besværet, til at det kunde have Raad til at udrede Lønnen til en extraordinær Docent; men de andre Professorer kunde jo bøde paa den tilstedeværende Mangel ved at besørge Aurifabers Forelæsninger. Selv tilbød han at læse en Gang om Ugen for ham, et Tilbud der var saa meget mere paaskjønnelsesværdigt, som Resen var i et andet Fakultet. Imidlertid blev det dog Professorernes endelige Beslutning: «Efterdi M. Aurifaber ikke kan for sin Alderdom og Skrøbelighed selv vare sin Lectie, og alligevel ej heller bør efter Fundatsen at miste sit Stipendium, uden han blev anderledes forsørget, og Professionen dog ikke kan forsømmes, vil Universitetet have den Lejlighed udi Betænkende og give noget, saasom 25 eller 30 Daler, til en Mand, som kan forestaa Lectien. Dog efterdi Universitetet er noksommelig tilforn besværet med Gjæld og anden Udgift, (bad man) at det kunde bevilges med ny Konfirmats, at de maatte i Fremtiden bruge deres Friheder til alle Sognene, naar de efterhaanden bleve ledige, forat de, som vare emeriti, kunde aflægges dermed, om fornødent gjordes». Dette overdrog man Rektoren at give Kansleren tilkjende[1]). —

---

[1]) Acta Consistorii 24. Novbr. 1599.

Da M. Hans Rasmussen, der nu i næsten tyve Aar havde staaet som Professor Pædagogicus, en Maanedstid efter bad sine Kolleger om, at han maatte komme i Betragtning, hvis der skete Forandring med det rhetoriske Professorat, blev der svaret ham, at det ikke var Kongens Vilje, at Aurifaber skulde afskediges, men at der skulde ansættes en extraordinær Professor, der kunde læse i hans Sted; derfor kunde Professorerne ikke her gjøre andet end efterkomme Kongens Vilje [1]). Ikke desto mindre høre vi intet om, at der virkelig blev ansat nogen extraordinær Docent. Derimod kom Planen, om at ansætte Professorer, som man ikke satte Pris paa at bevare for Universitetet, i Præstekald snart efter til Udførelse. I Maj 1600 blev nemlig Taarnby Kald paa Amager ledigt, hvortil Universitetet havde Patronatsret...

[redacted]

Mester Kort var en Normand og den første af dette Folk, som fandt Ansættelse ved Kjøbenhavns Universitet efter dets Gjenoprettelse, forøvrigt var han en Discipel af Tyge Brahe og en velstuderet Mand.

Naar M. Hans Rasmussen ikke ønskede at modtage det tilbudte Præsteembede, da var det vistnok ikke blot, fordi hans Studier og Interesser gik i en anden Retning, men især fordi der paa den Tid syntes Udsigt for ham til at opnaa en bedre Stilling ved Universitetet, end den han nu i saa mange Aar havde maattet lade sig nøje med. Den fysiske Professor D. Anders Krag var nemlig saa syg, at hans snarlige Bortgang med Vished kunde forudses. Han døde ogsaa allerede den 8de Juni 1600, hvorpaa M. Hans Rasmussen strax meldte sig til den ledige Post, idet han i en udførlig Tale i Konsistorium fremsatte sit Ønske og sine Adkomster. Professorerne henskjød imidlertid Sagen til Kansleren; men uagtet Mester Hans særlig havde lagt sig efter Fysikken, foretrak Christian Friis dog M. Jon Jakobsen Venusinus, hidtil Sognepræst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn, en Mand, der ved Talenter og alsidig Begavelse og Lærdom vistnok ogsaa ragede betydelig op over M. Hans Rasmussen, og som ved Iagttagelse af Magneten og paa anden Maade havde vist, at fysiske Undersøgelser ikke vare ham fremmede [1]). Desuden besad han en Adkomst, som hans Konkurrent ikke kunde rose sig af, nemlig den i høj Grad at være yndet af Kongen og flere af Rigets Stormænd.

Et Par Uger før Anders Krags Død var en anden

---

[1]) Se 2den Del, S. 642. Tillæg, Nr. 329. 343. 345. Acta Consist. 16. Juli 1600.

Mand gaaet til Hvile, som vel ikke mere beklædte
Stilling ved Universitetet, men dog engang havde
dets Pryd og vigtigste Støtte. Det var den gamle 1
Hemmingsen i Roskilde. Den 23de Maj 1600 slutte
sit lange og indholdsrige Liv. Hans mangeaarige
Kollega i Kapitlet M. Christoffer Knoff meddelte paa
Vegne strax Dødsfaldet til Universitetets Rektor,
Vinstrup, med Begjæring om, at Professorerne vil
den afdøde den sidste Ære ved at følge ham til Grav
Indbydelse som de fleste af dem efterkom med U
tetets Rektor i Spidsen, der i Kirkens og Højskolen
tolkede den Tak, som Fædrelandet skyldte den store
gangne Lærer [1]).

Ved Niels Hemmingsens Død var den Retning
han i Theologien havde repræsenteret, endnu aande

[redacted]

Fra Universitetet Lærere vende vi os til de akademiske Rettigheder og Privilegier, saasom egen Jurisdiktion og Skattefrihed, samt Gods og andre Indkomster, altsammen Goder, som Professorerne med megen Omhu vaagede over. Hvad nu først Jurisdiktionen angaar, da blev den vistnok undertiden krænket ved at Studenter indsattes

---

Epicedium clariss. Theologi D. Nic. Hemmingii, Canonici Roëskildensis.
D. J. O. M. S. G.
Nicolaus Hemmingius Lalandus, doctissimus Theologus merito cognomine Phœnix, patriæque sua ætate Oculus nominandus, quod Deus in eum animi rarissima dona contulerit. Is cum incomparabili ingenii subtilis acumine, post artium et linguarum industriam propagationem, libros propheticos et apostolicos, rara felicitate, eximia cum laude in Regia Academia Hafniensi, explanando ac disputando, illustraret, patrios non tantum eruditos, imo cunctos Europæ doctos in admirationem sui facile convertit. Cæterum non defuere sycophantarum inquietorum morsus obstrepentes, quibus eum, tempestate infelici ista Theologicarum controversiarum ingruente, unice oppressum iri contenderent. Verum magni Numinis providentia factum fuisse fas est credere, ut inopinanti nihilque hujusmodi merenti non dumtaxat parceretur, sed etiam ob labores Ecclesiæ et Scholæ utilitate exantlatos ac devoratos, otio benigno, jucundo, opulento donaretur. Erat profecto admirabili facetiarum lepore ac sale mire perurbanus tantaque morum temperie, ut non eloquio, non cultu, non ipso denique convictu fastum ullum ostenderet. Concessit naturæ plane senex coelo dignus magnum sui desiderium litteratæ posteritati relinquens. Elatus est funere honorificentissimo hominum omnis generis comitatu ad dulce suum cubile in Augusta Basilica Roëskildensi divo Lucio sacrata, in qua inclytos Reges, generosos Episcopos, venerandos patres tumulari mos. Dignum utique sacrosanctum hoc laudatissimum litterarum decus, non solum honorato sepulchri elogio, sed ut illud etiam propter eruditissima ingenii monumenta, immortalique hominum memoria dignissima, æternis omnino laudibus grata posteritas coronet atque perornet. Moritur 1600, die 23 Maij.

Langebeks Afskrift i Kongl. Bibl. (Excerpter Nr. 220): »Ex collectaneis P. Septimii inter reliquias Bibliothecæ Rostgardianæ. Kraagerop 13 Martii 1738«. (Jvfr. Marmora Dan. I, 30.)

ı Byens Fængsel. Thi vel havde Bysvendene Re
anholde Urostiftere, som de om Natten traf paa
men naar det blev Dag, og »Vagt var sat«, skulde
til Universitetets Rektor og overgives til hans V
Byens Øvrighed maatte hverken paa egen Haand
dem eller beholde dem fængslede. Skete det, saa
det ikke Paatale [1]. — Ogsaa rent borgerlige Sager c
og Ejendom kunde Professorerne komme til at d
naar enten begge Parter eller kun den ene, og da
sagsøgtes, stod i Forhold til Universitetet, et Forhc
forøvrigt kunde være temmelig fjernt. I saadan
var der dog Appel til Kongen og Rigsraadet elle
dagen [2]. Slig Indankning af Sager fra Univ
Domstol til Rigets højeste Ret forefaldt vel endnu
hyppig som senere, men vi have dog fra Aaret 1

[redacted]

ævnede han Rektor og Professorer for Kongen og Rigens aad til at forsvare deres Dom. Sagen afgjordes da den 3de Juni 1598 ved en kongelig Rettertingsdom, afsagt paa jøbenhavns Slot i Overværelse af Rigshofmester Christoffer 'alkendorf, Kansler Christian Friis og femten andre Medemmer af Rigsraadet. Paa Universitetets Vegne var dets Rektor, D. Thomas Fincke, og flere af Professorerne mødte. Dommen kom til at lyde paa: «at Rektor og Professores ngen Uret have gjort Peder Andersen i deres Dom, hvilken lerfor bør ved sin fulde Magt at blive, og hannem pligtig at stande dennem til Rette for Kost og Tæring» [1]).

Medens de private Sager, Universitetet fik til Paakjendelse, snarere tiltog end aftog i Antal, var det modsatte Tilfældet med de offentlige eller saadanne, som af Regjeringen henvistes til de højlærdes Afgjørelse. De tidligere saa hyppige Præstesager forsvinde nu, da de langt mere end forhen fandt deres endelige Afgjørelse ved Landemoderne. Og medens man i en tidligere Tid finder, at Præster, naar de bleve tiltalte for borgerlig Ret, indskjød sig «til deres tilbørlige Dommere, de højlærde i Kjøbenhavn» [2]), skete dette neppe mere nu. Regjeringsraadet i Christian IV's Mindreaarighed havde endnu hyppig henvist tvivlsomme Sager angaaende kirkelige eller sædelige Forhold til Professorernes Betænkning eller Dom, men heri indtraadte en kjendelig Forandring, fra den Tid Christian IV selv kom til Styret med Kansler Christian Friis ved sin Side. Enkeltvis forekommer dog endnu saadanne Henvisninger. Saaledes forlangte Regjeringen 1599, at Professorerne i Forbindelse med Biskoppen og Sognepræsterne i Kjøbenhavn skulde afgive

---

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 186.
[2]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. I, 252.

en Kjendelse angaaende en Person ved Navn Søren
sen Galern (Cimber), som havde gjort sig skyldig i
artet Forfalskning af Breve, deriblandt endog af et
brev, og som derved Aaret iforvejen havde opnaaet
tion af Superintendenten paa Gulland til et Pr
sammesteds. Den anklagede mødte selv i Kons
den 1ste September, hvor Ridefogden paa Kjøb
Slot optraadte som Aktor imod ham paa Regj
Vegne. Efter at Forfalskningen klarlig var godtgjo
des til Afstemning. Biskoppen og Præsterne dø
efterdi han har gjort uærlig Gjærning, bør han eft
nansen herefter ikke at holdes for en Præst eller
sig noget med Gudstjeneste«. D. Jørgen Dybvad sa
mede heri. Men Resen og Niels Krag mente, a

[redacted]

rerne unægtelig søgte at udstrække den saa vidt, at det aatte synes vanskeligt i Tiden at hævde den i en saadan dstrækning. Følgende Exempel vil kunne tjene til Oplysing i saa Henseende. En ældre akademisk Borger ved lavn Eske Bertelsen havde drevet adskilligt Kjøbmandskab g Fiskeri, men gjorde dog Krav paa at nyde godt af de kademiske Borgeres Fritagelse for borgerlig og Bys Tynge, nder Paaskud af at den paaklagede Næringsdrift kun var oregaaet med Hensyn til Forbruget i hans eget Hus. Byogden paastod derimod, at han havde drevet almindelig borgerlig Næring og derfor skulde have sin Skude og sit Gods forbrudt. Denne Betragtning kunde Professorerne imidlertid ikke gaa ind paa, men gjorde gjældende, at hvis dette skete, da var det at befrygte, at det vilde komme Universitetet til Skade paa dets Privilegium «anlangendes Universitetets Kjelder at holde Vin og fremmed Drik udi», ligesom ogsaa paa den Skattefrihed, der dels ved Fundatsen dels ved senere Kongebreve var tilstaaet Universitetets Bogtrykker samt Professorers, Kannikers og Præsters Enker, om de end drev borgerlig Næring. Ligeledes bemærkedes, at hvis Byfogdens Paastand indrømmedes, vilde Studenternes og Professorernes Privilegier være ringere her end andensteds, hvor det ikke formentes dem at søge deres Næring ved adskillig Haandtering, især med Bryggen og Vinsalg[1]). Blev det aldeles forment Klereciet at bruge Kjøbmandskab,

---

[1]) I denne akademiske Rettighed maa rimeligvis Kilden søges til den ellers saa paafaldende Tilladelse, der ved denne Tid og senere undertiden gaves slet lønnede Præster og Degne i den slesvigske, til at søge en Bifortjeneste ved Krohold. Se H. N. A. Jensens Oplysning om saadanne Tilladelser i Michelsens og Asmussens Archiv für die Staats- u. Kirchengeschichte der Herzogthümer Schleswig etc. I. 1stes Heft. 1833, S. 261—3.

vilde de, som ikke vare forsynede med nødtørftig Underhold-
ning, lide stor Nød. Det kunde paa den Maade ogsaa bli
forbudt dem, der ikke havde saa stor Kornløn, som deres
Husholdning udkrævede, at kjøbe deres Korn paa Gaden af
Bønderne, hvoraf Følgen vilde blive »stor Irring mellem
Borgerne og de lærde Folk«. Endelig kunde det komme
dertil, at »ingen lærd Mand maatte sig til Fordel i sin
Husholdning handle med sine Venner udenlands og forskrive
Varer med dem, men være nødt til at tage al sin Nødtørft
hos Kjøbmanden paa det dyreste«. I Henhold til disse
Grunde, der tyde paa, at den Tids Professorer ikke vare
saa ganske fremmede for Handelsforretninger, afvistes By-
fogdens Klage [1]).

Overfor Regjeringen var det derimod vanskeligere for
Professorerne at hævde Privilegierne. Indtil videre gik de

[redacted]

orerne viste over Bønderne, naar det gjaldt Kongeægter, om dem imidlertid ikke til Gode, naar Spørgsmaalet var m Afslag i Landgildet, som Universitetet oppebar; thi det ar noget, hvorpaa man paa ingen Maade vilde indlade sig. Da saaledes nogle Bønder i September 1598 gav tilkjende, at hvis det ikke var Universitetet imod, vilde de søge Kongen om Nedsættelse i deres Landgilde, der formentlig var sat for højt, blev der svaret dem, at hvis de ikke vilde nøjes med deres Gaarde for den sædvanlige Afgift, «fik Professorerne at se sig om andre Bønder, og de dem om andre Husbonder» [1]). Dette Udsagn var dog ikke at forstaa saaledes, at Bønderne uden videre kunde rejse bort, da de i saa Tilfælde først maatte erhverve sig et Fribrev fra Universitetet ved at løskjøbe sig fra deres Fødestavn, hvilket paa denne Tid kunde ske for en Sum af 14 Daler [2]). Meningen var derimod, at Bønderne vilde blive udsatte af deres Gaarde, en Straf som vi oftere finde anvendt, men hvorved Professorerne rigtignok ogsaa undertiden paadrog sig Bebrejdelser for utilbørlig Haardhed [3]). Uagtet de nemlig

Basse, Lensmand paa Roskildegaard,. til Universitetets Rektor, M. Iver Stub, hvori han beder ham om Registre paa Universitetets Tjenere i Sømme, Ramsø og Tune Herreder, for at han kunde straffe dem, der havde forsømt den dem paalagte Stenægt til Kjøbenhavns Slot. Han havde tidligere skrevet om Sagen, men ingen Besked faaet hverken af Rektoren eller af Universitetets Foged.

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 64.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 59. Tillæg, Nr. 293, indeholder Prøve paa et saadant Fribrev. Undertiden forlangtes dog en betydelig højere Sum for Frikjøbelse end den ovenfor angivne. Saaledes Act. Consist. 3. Okt. 1604: «Oluf Ibsøns Stifsøn i Vallore vil kjøbe sig fri, at han ikke skal nødes til nogen af Universitetets Gaarde. Responsum: Han skal give 30 Daler; dog naar han fæster en Jord paa Universitetet, skal hannem afslages 10 Daler».

[3]) Den 24. Sept. 1597 skrev saaledes Lave Urne til Beltebjerg, Landsdommer i Skaane, til Universitetets Rektor og ankede over den

vare meget villige til at tage deres Bønder i Forsvar, naar de tiltaltes af de kongelige Lensmænd, var det dog nogenlunde mest kun for at hævde deres egen Ret til Straffemyndighed over dem [1].

Hvad Universitetets Gods og Indkomster angaar, da tænkte man 1598 paa at reklamere Præbendet Smerum og Ledøje, som i Aaret 1522 af Biskop Lage Urne var stiftet til Lønning for en Professor, men som under Opløsningen af Universitetet i Reformationstiden var kommet bort fra samme. Det var den gamle Professor Hans Guldsmed, der drog denne Sag frem, idet han i Konsistorium fremlagde det Dokument, hvorved Præbendet oprindelig var stiftet. Sagen vakte Interesse, og det blev vedtaget, at naar han kunde skaffe de fornødne Oplysninger, vilde man paatage sig den, og hvis Præbendet erhvervedes, skulde han beholde det

[redacted]

tten til Smørum og Ledøje Kirker, hvilke Kirker det
dnu den Dag idag ejer. Derimod fik Universitetet den
de Oktober 1600 fornyet kongelig Stadfæstelse paa Retten
at hæve den saakaldte Studiiskat af Kirkerne i Skaane,
lland og Bleking, i Anledning af de Vanskeligheder, som
lelsen af denne Afgift jevnlig mødte [1]). Endvidere skjæn-
de Kongen ved Gavebrev af 2den Avgust 1600 Universi-
et et Stykke Jord tæt ved Studiigaarde og ud mod Ski-
nstræde, hvilket i sin Tid af Kong Christian III «var
et og funderet til alle de tre Kirker i Kjøbenhavn, at
rpaa skulde bygges tre Vaaninger til Præsteenker, naar
gen Sognepræst der sammesteds døde og afgik». Der var
idlertid ingen Bygninger blevne opførte, men Enkerne
vde aarlig faaet noget til Husleje af Kirkerne. Nu til-
jødedes Pladsen Universitetet for at udlægges til en Have,
ori der skulde «ympes og plantes, sønderlig Simplicia».
nne Have, der omtrent laa paa den Plads, som det na-
rhistoriske Museums Bygning nu indtager, og var det

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 344. Af Tillæg Nr. 318 ses, at Biskop Mogens Madsen i Lund i en Række Aar havde opkrævet Studiiskatten for Universitetet, men at der var opkommen nogen Misforstaaelse mellem ham og Professorerne angaaende Beløbet. Denne førte til, at han den 12. April 1599 skrev til Universitetet: . . . . «petere me amanter, nunc tandem ut me liberet Academia a suorum negociorum omnium apud nos procuratione, cujus plane me tædet· pigetque, partim ingravescente pavlatim ætate, partim aliis quibusdam curis identidem subeuntibus, quæ omnino non permittant, vobis ut vacem diutius» (Orig. i Konsist. Ark. Pakken 93). Om Valget af en anden «Procurator» i Lund for Universitetet findes nogle Efterretninger i Ny kirkehist. Saml. V, 118. I Sommeren 1599 lode Professorerne en af deres Kolleger, D. Anders Krag, rejse over til Landemodet i Lund for at indkassere Studiiskatten hos Provsterne (Act. Consist. 20. Juni og 25. Juli 1599). Senere antoges Kanniken M. Jakob Svaning i Lund til Universitetets «Procurator» sammesteds (A. C. $^{25}/_{6}$ og $^{23}/_{7}$ 1600).

første Forsøg paa en botanisk Have, særlig for Lægedoms-planter, ved Kjøbenhavns Universitet, skulde ifølge Kongens Bestemmelse henlægges til den Professorresidens, som samtidig opførtes paa Studiigaarden, hvorhos det paalagdes Residensens Beboer at føre Opsyn med Haven¹). Herom forefaldt der ogsaa i Konsistorium en Forhandling, som fortjener at omtales. Den 12te Juli 1600 begjærede den daværende Rektor, D. Anders Christensen, »at maatte bekomme den ny Residens, som nu byggedes udi Studiigaarden; saa vilde han i Fremtiden plante der en Hortum Medicum hos«. Biskoppen gav gjerne sit Samtykke dertil: men Resen mente, »at nogen anden kunde have deri at sige«, hvorfor Sagen blev opsat til videre Deliberation, naar Residensen blev færdig. Men allerede i det næste Konsistoriemøde (16de Juli) viste det sig, at Sagen var afgjort. I dette

[redacted]

rigt maa han antages for at have været vel skikket til sætte den ny botaniske Have i Gang, da han ved Siden sine mange andre Interesser ogsaa med Iver havde lagt g efter Botanikken [1]). Hvad Residensen angaar, da belede Kansleren, at den skulde være færdig inden Michelsıg 1600, for at Venusin kunde flytte ind i den [2]). Denne t dog senere Anledning til at være mindre vel tilfreds ed sin forøvrigt saa bekvemt liggende Bolig, idet den ımlig grændsede lige op til den Bygning, hvori Studenterıngselet var, og det var et meget uroligt Naboskab, helst tersom Fængselet sjælden savnede uvillige Beboere, der gte at forkorte sig Tiden ved Hujen og Støj, hvori de ıaa synes at have faaet god Bistand af Kammerater, der m for at give deres Medfølelse tilkjende. Vi høre derfor enusin gjentagne Gange i Konsistorium andrage paa, at engselet maatte blive forlagt til et andet Sted; men det lidet sandsynligt, at hans Begjæring er bleven opfyldt [3]).

Opførelsen af den omtalte Residens minder os om et større Byggeforetagende paa Studiigaarden, m Regjeringsraadet alt havde søgt at skaffe de fornødne lidler til, men som nu i længere Tid synes at have staaet ille, før det paany blev optaget for endelig at fuldføres [4]).

---

[1]) Herom vidner hans Brevvexling med den berømte Botaniker Caspar Bauhin i Basel (se Tillæg, Nr. 385) og andre af hans Breve.

[2]) Acta Consist. 6. Avgust 1600.

[3]) A. C. 20. Juni 1604: M. Jonas conquestus est de inquietudine, quæ ipsi esset ex carcere publico, inclusis vociferantibus et tumultuantibus. Cupivit transferri in locum a suo Musæo longiorem». Ib. 25. Avgust s. A.: »M. Jonas agebat de carcere, unde nimium inquietabatur a captivis et aliis externe accedentibus«.

[4]) Slange beretter (Christian IV's Hist. S. 115), »at neppe 14 Dage efter sin Kroning gjorde Kong Christian de fornødne Anstalter til at bestille og indsamle alt fornødent Bygningstømmer og Materie for at lade opbygge for Academiet udi Kjøbenhavn et Hus, hvor

Det første Tegn paa, at man tænkte paa Sagen, var en Meddelelse, som Universitetets Rektor den 30te Januar 1600 gjorde i Konsistorium, om at et Kongebrev var udgaaet, der lød paa, at en Fjerdedel af de sjælandske Kirkers Beholdninger skulde komme til »det ny Huses Fuldkommelse«. Efterretningen synes dog at have været noget forhastet, ialfald have vi ikke fundet noget saadant Kongebrev; men der var dog kommet Røre i Sagen, thi den paafølgende 11te Februar udgik der kongelig Befaling til Rigshofmesteren og Kansleren om i Forening med nogle af Professorerne at afhøre D. Anders Lemvigs Regnskab for Anvendelsen af de Penge, han havde oppebaaret af Kirkerne i Sjæland, Skaane, Laaland, Falster og Møen til Bygningen af Kollegiehuset ved Universitetet. Da det ved Regnskabsaflæggelsen formodentlig viste sig, at de fleste af Pengene allerede var

[redacted]

ıende Majdag til Fuldførelse af det paabegyndte Kollegii-
us. Pengene skulde leveres til D. Anders Lemvig og D.
homas Fincke, hvilke det samtidig paalagdes at anvende
em paa bedste Maade til Husets Bygning [1]).

I Maj 1600 er det afbrudte Arbejde da vistnok atter
levet optaget, og det skred nu saaledes fremad, at det meste
ar færdigt inden Vinteren [2]), deri indbefattet den ovenfor
mtalte ny Professorresidens, der opførtes ved Hjælp af de
amme Midler og som det synes umiddelbart op til den
tørre, ny akademiske Bygning. I Sommeren 1601 var man
ndelig kommen saa vidt, at Indvielsen af denne sidste
unde foregaa. Kort forinden var D. Niels Krag, Uni-
ersitetets ypperste Taler, bleven valgt til Rektor, og ham
ilfaldt det ærefulde Hverv at fuldbyrde Indvielsens højtide-
ige Akt i Kongens, en Del af Rigsraadets og den lærde
Stands Nærværelse [3]). Dagen iforvejen indbød han ved et
pslaaet trykt Program til den forestaaende Højtid, og alle-
ede her anslog han Festtalertonen, idet han gjennemløb
Rækken af Videnskabernes kongelige Velgjørere ligefra Alex-
ander den Store og Ptolomæus Philadelphus indtil Chri-
stian IV [4]).

Endnu festligere lød hans Tale paa selve Indvielses-
dagen den 26de Juni 1601, da han for første Gang førte

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 339 og 340. Ogsaa Universitetets Kirker maatte yde deres Bidrag. Jfr. A. C. 3. Maj 1600: •Quærit Rector, om mand icke kunde legge fra sig 500 Dallers vis summam for alle Universitetets Kircker, oc slippe dermed, saa mand icke giorde seerdelis Regenskab aff huer Kircke•.

[2]) Saaledes beretter ialfald Slange, S. 157.

[3]) Cragii Annal. Chr. III. Præfatio Gram. p. 18 (Oversætt. S. 25).

[4]) Programmet med Overskrift: •Rector Acad. Hafn. Nicolaus Cragius J. D. et G. L. Professor Lectori S.• findes i Univ.-Bibliothekets Programsamling.

Ordet fra Kathederet i den store Forelæsningssal i det ny Hus, omgiven af saa anseelig og talrig en Tilhørerkreds, som Salen kunde rumme. »Vi maa tilstaa«, saaledes ytrede han sig, »at hvad vi bad Gud om, den Tid vor allernaadigste Herre, Kong Christian, tiltraadte Regjeringen, nemlig at alle Stænder maatte nyde Fred og Lykke, at Kirker og Skoler maatte blomstre under Hs. Majestæts lykkelige Regjering, det Ønske er blevet opfyldt, som Kjendsgjerningerne tilstrækkelig vidne om. Og denne ny »Basilica«, dette kongelige Akademi, som vi nu skride til at indvie til Gud og Videnskaberne, hvad er det vel andet end et glimrende Vidnesbyrd, der skal tale selv til de sene Slægter, om hvad Religionen og boglige Kunster kunne vente sig af Hs. Majestæts Yndest og Gavmildhed. Thi saa meget skjønnere,

[redacted]

lyde Tak til Dig treenige Gud, som siden Evangeliet kom til at lyde rent iblandt os, har skjænket os tre Konger, i hvem Kirker og Skoler have haft trofaste Fosterfædre, som have holdt deres beskyttende Haand over Lærere og Disciple, til hvem enhver har kunnet gaa med fuld Fortrøstning, og under hvis Scepter Evangeliets saliggjørende Lære har vundet Fremgang og Styrke. Herre, vi kunne ikke takke Dig for alle dine Velgjerninger, som vi gjerne vilde, Du maa selv vække vore Hjærter og lægge Taksigelsens Ord paa vore Læber. Herre, velsign det Sted, som vor højlovlige Konges Fromhed idag indvier til din Ære. Vi bede Dig, at Du vil gjøre dette Akademi til et Forraadskammer, hvoraf Mænd kunne udgaa, beredte til at tjene Dig. Omgiv denne Skole med din Englevagt mod ildesindede Menneskers Anslag, lad dit Ord lyde rent i denne Basilica eller kristelige Høresal, og lad det saaledes forplantes til vore Efterkommere i de sildigste Led. Giv, at Videnskaberne her maa dyrkes med Flid og Omhu, at vi ikke skulle falde tilbage til forrige Tiders Raahed, naar vi ikke skjønne paa dine gode Gaver. Tillad ikke, at de Velgjerninger, som ere skjænkede Kirker og Skoler af fromme Konger, forvendes til verdslig Brug. Afvend deres Anslag, som ville tage Brødet fra Børnene og kaste det for Hundene. Tag dette Sted, som i dit Navn indvies til et Videnskabens Sæde, under din Varetægt, og lad alle Misunderes onde Raad blive til Skamme. Dig være dette kristelige Akademi overgivet, lad ingen Storm rokke det. Til din Ære indvie vi os og dette Hus med alle dem, der her færdes som Lærere og Disciple, nu og i alle kommende Tider».

Efter denne Bøn, der maa betragtes som den egentlige Indvielsesakt, vendte Taleren sig først til Kongen i en udførlig Tiltale og takkede ham for, at dette «augusta domus

seu auditorium» var skjænket Højskolen, og at han, paa en Tid da han var beskjæftiget med at opføre saa mange Slotte, Fæstninger og Byer, som aldrig nogen af hans Forgjængere[1], dog ogsaa havde udstrakt sin Omhu til Opførelsen af denne Basilica. Slotte og Fæstninger kunne gaa tilgrunde ved Fjenders Vold, men Pallas Athenes Borg staar uovervunden, selv om den tilsyneladende er jevnet med Jorden. »I Athen var fordum et filosofisk Gymnasium kaldet efter en vis Hekademos's Navn; for mange Aarhundreder siden er Bygningen sunken i Grus, saa at dens Sted ikke mere kjendes; men Navnet vil aldrig udslettes; saaledes spaar jeg, at nærværende Basilica eller Akademi vil blive et uforgjængeligt Mindesmærke til dit kongelige Navns Ære, og at man vil nævne Dig blandt de Konger, som have indlagt sig de største Fortjenester af Videnskaberne. Tro mig, idet Du

[redacted]

berømmelige Kaas og Rosenkrands, I som, dengang I stode for Rigsstyrelsen, sørgede for Midler til denne Bygning, og, saa længe I levede, ikke hørte op med at fremskynde dette Værk. Held over Eder, velbyrdige Sten Brahe og Parsberg, som, dengang I havde Sæde i Regjeringsraadet, villig gave Eders Samtykke til Planens Fremme. Velsignet være dit Minde, Du højtfortjente Valkendorf, som vi have set, trods dine mange Forretninger i Rigets Anliggender, næsten daglig at vandre hen for at have Øje med Værkets Fremgang og give dine Raad og Anvisninger[1]). Held Dig, højbaarne Kansler Friis, Du vor tro Konservator, hvis Raad og Indflydelse det skyldes, at vi nu idag med Glæde kunne indvie den fuldførte Bygning. Herren, som gjorde Dig til vort Værn og til en Støtte for vor Stand, opholde Dig længe og skjænke Dig Lykke og Ære. Du indser, hvor meget Riget vilde miste i Glands, om Højskolen gik til Grunde, og vi erfare daglig, hvor omhyggelig Du sørger for alt, og at Du især glæder Dig, naar Du kan gjøre Dig vel fortjent af de gode. Held Eder, højlærde Medlærere, som have anvendt al den Indflydelse, I besad hos Rigets Stormænd, til denne Bygnings Fremme. Held Eder, som have fremskyndet dette Arbejde; vi føle, hvor meget Højskolen og vi alle skylde Eder i denne Henseende. Held over den kommende Slægt, til hvilken vi kunne overgive vor Højskole i en herligere Skikkelse, end vi have modtaget den. Den treenige Gud give os Naade til at vise os værdige til den Velgjerning, som vi have modtaget, at vi engang maa indgaa til den evige Glæde» [2]).

---

[1]) Christoffer Valkendorf var for ikke længe siden død (den 17de Januar 1601).

[2]) Panegyricus Christiano quarto Daniæ, Norvegiæ etc. regi dictus, in dedicatione augustissimæ basilicæ, sive novæ Academiæ, Deo et

Saaledes omtrent lod D. Niels Krags Ord ved Indvielsesfesten. Hvad nu den Bygning angaar, som han i saa stærke Toner priste, da udgjorde den den østlige Længde af Studiigaarden, og laa omtrent paa den Plads, som nu indtages af Universitetets Solennitetssal[1]). Det var et efter den Tids Lejlighed anseeligt »Stenhus« bestaaende af to Stokværk. I det øverste var det saakaldte Auditorium superius eller Lectorium magnum, en rummelig og smuk Sal, den, hvori den omtalte Højtidelighed havde fundet Sted. Her fandtes to Kathedre, et for Præses og et for Defendens ved Disputationsakter; ved hver af Salens Ender var indrettet aflukkede Stole eller smaa Værelser med Vinduer for, det ene for Kongen det andet for Kansleren, til Brug naar de vilde bivaane akademiske Højtideligheder[2]). I denne Sal holdtes de theologiske Forelæsninger. Professorernes maaned-

[redacted]

losofiske Forelæsninger holdtes[1]). Her fandt senere Bakkaurpromotioner Sted, og de filosofiske Professorer disuterede her «pro Cathedra» eller holdt deres Tiltrædelsestaler[2]). I Konsistoriets Forhandlinger den 16de Fevruar 1605 findes den Bemærkning, at «Decanus ædilis skal lade Bænke gjøre uden[for] Collegia superius et nferius, med Borde, efter Magnif. Dn. Cancellarii Befaling». Ventelig har der allerede fra først af været Bænke og Borde i selve Auditorierne, men hvorfor der ogsaa skulde være saadanne udenfor samme, kunne vi ikke saa lige afgjøre. Forøvrigt er det besønderligt, at Bygningen fik en ganske anden Anvendelse end den, man fra først af havde haft i Tanker. Oprindelig var den jo nemlig bestemt til et Kollegium, hvor de hundrede Kommunitetsalumner kunde have deres Bolig under fornødent Opsyn[3]); men efterhaanden ændredes Planen. Først tænkte man sig «et almindeligt Lectorium» og en Studenterbolig forenede i samme Hus[4]), og tilsidst endte man med udelukkende at holde sig til Lectoriet eller Forelæsningsrummet, medens Fuldbyrdelsen af Tanken om en større Studenterbolig blev udskudt til en senere Tid. Dog vedblev Navnet «Collegium novum», hvormed den ny Bygning sædvanlig kaldtes, at minde om, hvad der havde været den oprindelige Plan med samme.

Naar man iøvrigt bestemte sig til at anvende den ny Bygning til Auditorier, da var det neppe uden god Grund, eftersom de tidligere dertil anvendte Lokaler vistnok vare

[1]) Gram omtaler 3 Auditorier her (Fortalen til Cragii Annal. p. 18); men paa den Tid, vi her omhandle, synes der kun at have været eet (jvfr. Werlauff a. Skr. S. 15.).
[2]) Wolff, Enc. R. Dan. S. 347. Acta Consist. 1. Sept. 1621.
[3]) Se Tillæg, Nr. 287.
[4]) Se Tillæg, Nr. 291.

utilstrækkelige og indskrænkede. Af saadanne
det Auditorium, der fandtes i »Stenhuset paa S
ud til Vor Frue Kirke« (den sydlige Længde), o
Modsætning til den ny Bygning kaldtes det »g
torium«[1], hvilket dog fremdeles benyttedes til Fo
indtil det i Slutningen af Christian IV's Tid in
»anatomisk Theater«[2]. Endvidere de Forelæsn
som fandtes i Vor Frue Kirkes Tilbygninger, e
Lectorium, der kaldes domus capitularis«, hvil
Aaret 1597 omtales[3]), og »det lille Lectorium
der 1605 nævnes som værende i et Rum i Kirk
man gik op ad en Trappe[4]). Samt endelig »Le
dagogicum«, der fandtes i Kommunitetsbygning
gaardens vestlige Længde) ved Siden af Alumne
sal (coenaculum)[5]).

[redacted]

Saaledes var der nu tilvejebragt idetmindste nogle af e ydre Forudsætninger for, at den akademiske Virksomhed unde blive dreven paa en Maade, der svarede til Tidens Krav og til det stigende Antal af studerende. Men ikke ænge efter at D. Niels Krag ved den ovenomtalte Universitetsfest i høje Toner havde prist de heldige Vilkaar, hvorunder de akademiske Forhold hertillands vare stillede, indtraadte en brat Standsning i Skikkelse af en hærgende Landesot, forberedt ved en haard Misvæxt og Dyrtid [1]. Flere af Universitetets Professorer, deriblandt baade dets ovennævnte Rektor og dets Notarius, M. Kort Aslaksen, havde allerede forladt Kjøbenhavn af Frygt for Sygdommen, der havde bortrevet adskillige Studenter [2], da den fungerende Vicerektor, D. Anders Christensen, den 29de Avgust 1601 udstedte et Program (forfattet af Prof. Hans Staphensen, der fungerede for den fraværende Notarius), hvorved han bekjendtgjorde Forelæsningernes Standsning og tillod Studenterne at rejse bort, samtidigt med at han gav dem forskjellige Anvisninger til dels at undgaa Smitte dels at vogte sig for at udbrede den [3]. Hermed ophørte for længere Tid den akademiske Virksomhed. En Del af Profes-

---

[1] Slange, Christian IV's Hist. S. 172. I Biskop Peder Hegelunds Synodalbreve (Ny kirkehist. Saml. VI, 642—4. 662—4) findes en levende Skildring af Datidens tunge Forhold.

[2] Se Tillæg, Nr. 360. I et Brev af 17. Jan. 1601 skriver Studenten Petrus Johannis Saxcopiensis fra Kjøbenhavn til en Slægtning paa Laaland: »M. Petrus Borrichius (Lector i Trondhjem) ex Norvegia huc in Daniam reversus est propter pestem Nidrosiæ majorem in modum sævientem, qvæ hic etiam in qvorundam ædibus grassari coepit, qvam Deus clementer avertat« (Afskr. i Ny kgl. Saml. 271. 8).

[3] Se Tillæg, Nr. 361.

sorerne forlod Byen, og de Studenter, der havde deres Hjem udenfor Kjøbenhavn, skyndte sig saa snart som muligt at komme bort fra den pestbefængte Stad [1]).

3.

Fra Universitetets Gjenaabning efter Pesten til Dybvads Fald (1602—7).

Skjønt den Landfarsot, som 1601 var udbrudt, paa mange Steder her i Landet først naaede sit Højdepunkt langt hen i Aaret 1602 [2]), vare Forholdene i Kjøbenhavn dog saaledes, at man efter omtrent fire Maaneders Forløb

[redacted]

deren for Sorø, M. Hans Michelsen, nemlig var død i December 1601, kaldtes D. Niels Krag i Januar følgende Aar til hans Eftermand i denne anseelige og vel lønnede Post. Til hans Eftermand i Universitetsrektoratet valgtes Theologen D. Hans Resen, medens den hidtilværende Pædagogicus M. Kort Aslaksen rykkede op i den ved hans Bortgang ledige Post som Professor i Græsk. Ikke mange Dage efter (27de Januar 1602) døde den 85aarige M. Hans Guldsmed. I hans Sted blev D. Thomas Fincke Professor i Rhetorik, medens den gamle Pædagogicus M. Hans Rasmussen (Skomager) endelig efter mange Aars forgjæves Venten naaede op til en af de ordinære Pladser i det filosofiske Fakultet, idet han blev Finckes Eftermand som Professor i Mathemathik. I de tvende ledige Begyndelsespladser som pædagogiske Professorer ansattes Jyden M. Christen Hansen (Riber), en af Tyge Brahes bedste Disciple, og Hallandsfaren Hans Jensen Alanus, der i nogle Aar havde været Rektor ved Herlufsholms Skole, efter at han tidligere i ni Aar havde færdedes i Udlandet som Hovmester for forskjellige unge Adelsmænd. Han var allerede en Mand paa henved 40 Aar, men da han endnu ikke var Magister, maatte han først erhverve denne Grad, inden han kunde begynde sin Virksomhed som akademisk Docent.

Da D. Niels Krag allerede døde den 14de Maj 1602, kort efter at han var kommen ud til Sorø, blev Professor D. Anders Christensen beskikket til hans Efterfølger i Forstanderposten der. Som Følge heraf skulde nu en af Pladserne i det medicinske Fakultet besættes. Den gamle kongelige Livlæge D. Peder Sørensen tænkte paa at tilbyde Universitetet sin Tjeneste, ventelig fordi han var kjed af Hoffets Larm og de mange Rejser, Stillingen som Livlæge medførte; men Døden indhentede ham (28de Juli 1602),

demiske Læreres Kreds, idet
der efter D. Niels Krags Død
kongelig Historieskriver, nu ov
eller Eloqventia, og afgav den
Rasmussen, hvis mathematisl
Pædagogicus M. Christen Han
saaledes ledige Plads som pa
M. Klavs Hansen Jæger, Søn
Thomesen, der i sin Tid havd
ved Vor Frue Kirke [3]).

Imellem dem, der i An
1602 havde meldt sig for at fa
maa nævnes D. Jørgen Dybv
Dybvad, en ung Mand af ikke
Aar havde studeret i Udlandet
kaldte Stipendium Regium. Ha
sig efter Mathematik, men var
forskjellige Videnskaber. Da h

[redacted]

› om en Plads ved Universitetet, svarede Professo-
midlertid, »at de ikke fandt det raadeligt, at han paa
Tid stedtes til nogen Lærerstol ved denne Høj-
— et Svar, der synes at tyde paa, at man har haft
imod ham. Da han ikke fik Pladsen, fortsatte han
uderinger i Leiden, hvor han, saa vidt vides, samme
hvervede sig Doktorgraden i Medicin og derhos udgav
nlig ved dets danske Sprogform mærkværdigt mathe-
Skrift, som han tilegnede Sjælands Biskop D. Peder
ıp, ventelig for derved at anbefale sig ved en frem-
'acance blandt Professorerne [1]).
ı saadan lod heller ikke længe vente paa sig. Den
Iaj 1603 døde nemlig den medicinske Professor D.
Lemvig, der havde gjort sig særlig fortjent af Uni-
:et ved at testamentere det sin anseelige Bogsam-
Jørgen Dybvad anholdt om den ledige Plads for
værende Søn; men heller ikke denne Gang kom han
ıgtning, da Professorerne (i Juli s. A.) med Kansle-
3ifald gave en anden Professorsøn, daværende Pro-
medicus i Lund D. Gellius Sascerides, deres Stemmer,
a denne tiltraadte den ledige Plads i det medicinske
ɔt, uden, som de fleste akademiske Lærere ellers
, at begynde fra neden af [2]).
en 2den November 1604 mistede Universitetet ved
sin mangeaarige juridiske Professor, D. Klavs Theo-

ıske Mag. 4. Række. II, 20 flg.
Tillæg Nr. 357 og 401.
ɔske Mag. 4. Række. II, 216. Acta Consist. 25. Juli 1603: »Pro-
ıuit Dn. Magnificus (Rector) de Dno D. Gellio, qvod esset reci-
ndus in locum secundi Medici, et colligebantur vota professorum,
omnes unanimiter vota dabant ex consensu Magn. Dni Can-
larij«.

philus, en Mand, der, saa vidt vi nu kunne skjønne, [illegible]
Ære havde udfyldt sin Plads og havde været virksom i[illegible]
det sidste [1]. Af danske Mænd var der ikke mange, [illegible]
kunde konkurrere til hans Plads; dog var der een, [illegible]
maatte synes vel skikket, nemlig D. Jonas Charisius. [illegible]
var en Præstesøn fra Nykjøbing i Sjæland (født 1571) [illegible]
havde gjort grundige og omfattende Studier i Udla[illegible]
hvor han havde erhvervet den medicinske Doktorgrad. [illegible]
sin Hjemkomst var han, saavidt vides, bleven ansat [illegible]
Sekretær i det udenrigske Kancelli. Han fulgte med K[illegible]
Christian IV paa hans berømte Rejse om Nordkap 159[illegible]
har efterladt sig en paa Dansk forfattet Beretning om [illegible]
Rejse [2]. I Juni 1603 erhvervede han den juridiske Dok[illegible]
grad ved Kjøbenhavns Universitet, efterat denne Grad i[illegible]
var uddelt her i 60 Aar [3]. Hvad havde nu ligget nær[illegible]

[redacted]

ed at tage denne utvivlsomt dygtige danske Mand til den ledige Post. Det skete imidlertid ikke, hvorved dog kan bemærkes, at vi ikke med Vished vide, om Charisius har attraaet Pladsen, hvad dog er højst sandsynligt. Nu blev han dermod indtil sin Død (1619) i sin Kancellivirksomhed, der flere bragte ham i vigtige Statssendelser til fjerne Lande[1]). Den juridiske Professorplads blev efter længere Tids Betænkning i Avgust 1605 af Kongen overdragen til en Embedsmand i det tydske Kancelli ved Navn Dr. jur. Leonhardt Metzner (von Salhausen), som dertil meget indtrængende var anbefalet af Apitz von Grønenberg, en anden tydsk Hofembedsmand, der som det synes i ikke ringe Grad nød Kong Christian IV's Yndest[2]). Om Universitetet imidlertid vandt synderligt ved denne Ansættelse, kan med Føje betvivles. Derimod fik det en heldigere Tilvæxt i sin Lærerbesætning ved Optagelsen af M. Christen Sørensen Lomborg eller Longomontanus i Professorernes Kreds. Han var af Fødsel en Vesterjyde og havde i mange Aar gaaet Tyge Brahe til Haande ved hans astronomiske Arbejder, saa at faa eller ingen af de unge danske Mænd, som Tyge Brahe havde draget til sig, med større Grund kan kaldes hans Discipel end denne, saa meget mere som Longomontanus med sjelden Troskab og Hengivenhed havde sluttet sig til den store

---

[1]) Hofman, Hist. Efterretninger om danske Adelsmænd. II, 222—3. Hundrup, Biografiske Efterretn. om dem, der ved Kbhvn.s Univ. have erholdt de højeste akad. Værdigheder, S. 109—10.

[2]) Se Tillæg, Nr. 403. I et Brev, dat. Croneburgii d. 22. Novbr. 1604, skriver Martinus von Meden til D. Jonas Charisius: »Apitius von Gronberch apud Reg. Majtem pro Domino D. Metznero solenniter intercessit, ut professionem D. Nicolai Theophili piæ memoriæ nancisceretur, sed contrario et inopinato responso dimissus est; fertur quoque ex propria ipsius confessione, illum solam ob hanc causam huc venisse, sed hæc inter nos« (Original i Ny kgl. Saml. 1305 Fol.).

Astronom og hans Familie, ogsaa efter at de havde
Danmark. Den 27de April 1605 gjorde Universitetets
det Forslag i Konsistorium, at man skulde antage M
sten Lomborg til extraordinær Professor i Math
Kansler Christian Friis vilde lønne ham af sin egen L
men han saa dog gjerne, at Universitetet ogsaa vild
et Tilskud til hans Løn. Dog skulde det være en
Sag og ikke noget Paalæg. Det bemærkes, at den
Del af Professorerne af Hensyn til Kansleren indvilli
at Universitetet i det første Aar ydede 50 Daler so
drag til hans Løn. Snart aabnede der sig imidlerti
lighed for ham til Ansættelse i en af de normerede P
I Maj samme Aar forflyttedes nemlig Sognepræsten i T
paa Amager, den tidligere Professor M. Lavrits F

[redacted]

at han interesserede sig for, hvem der tog de akademiske Grader[1]), og at han i April 1603 paabød, at der aarlig skulde udstedes et trykt Program, der indeholdt Meddelelse om, hvilke Forelæsninger Professorerne vilde holde, noget som ikke forhen havde været Skik, men som han med Rette ansaa som nyttigt for Studenterne og til Ære for Universitetet[2]). Ligeledes vaagede han over, at Professorerne med Orden foretog deres maanedlige Disputationer; og da der viste sig Tegn til, at de gjerne vilde skyde denne Byrde fra sig[3]), sørgede han for, at der blev udarbejdet ny Bestemmelser, hvorved det ikke blot blev fastsat, i hvilken af Aarets Maaneder enhver Professor skulde disputere, men ogsaa blev givet forskjellige Regler med Hensyn til Fremgangsmaaden ved disse akademiske Akter[4]).

Aaret 1603 er i det hele mærkeligt i Universitetets Historie ved Ordningen af forskjellige Forhold og ved Udstedelsen af Love, hvorved disse Ordninger fastsloges. Saaledes udstedte de theologiske Professorer og Dekanus i det filosofiske Fakultet, «efter Øvrigheds (ɔ: Kanslerens) Befaling», en Række ny Love for Kommunitetsalumnernes Samliv og Øvelser[5]). De Universitetet tilhørende Bogsam-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 373. 374. 375.

[2]) Acta Consist. 27. April 1603: «Dni Magnifici Cancellarii voluntas et mandatum fuit, referente Magnifico Rectore, ut publico programmate annuæ professorum lectiones Studiosis proponerentur cum in honorem Academiæ, tum in Studiosæ juuentutis emolumentum etc.» Jvfr. Tillæg, Nr. 390.

[3]) Acta Consist. 1603, 12. Marts og 4. Juni.

[4]) «Leges de anniversariis D. Professorum Disputationibus, quas servari voluit Magnificus Cancellarius, D. Christianus Frisius», findes trykte i Engelstofts Univ. og Skole-Annaler. 1811. I, 43—4. Jvfr. Acta Consist. 1605, 6. Februar.

[5]) «Leges pro Studiosis Regiis in Academia Havniensi latæ a R. Professoribus Facultatis theologicæ et Decano Philosoph. An. J. Ch.

linger bleve ved samme Tid eftersete, ordnede og katalogi-
serede, hvorhos der udstedtes Love med Hensyn til dens
Benyttelse og Bevarelse[1]). Maaske gav denne Omsorg for
Bibliotheket, som navnlig skyldtes D. Hans Resen, Anled-
ning til, at Kongen ved Nytaarstid 1605 skjænkede Univer-
sitetet en Samling af 1100 Bind, der havde udgjort Hoved-
massen af den kongelige Bogsamling paa Kjøbenhavns Slot[2]).

Til Aaret 1603 knytter sig ogsaa Planen til en ny Bi-
belrevision. Det vil erindres, at de danske Bibeludgaver af
1550 og 1589, som jo begge vare udgaaede fra Universitetet
og indeholdt en Oversættelse af Luthers tydske Bibel, nær-
mest vare bestemte til Kirkebrug og at de vare i stort
Folioformat og dertil meget kostbare. Der kunde derfor
vel være Trang til en billigere Bibeludgave i et lettere

[redacted]

ligere Bibeludgaver, idet Oversættelsen ikke sluttede sig saa nær til Grundtexten som ønskeligt var. Det maatte derfor synes nu at være en passende Lejlighed til at faa de fornødne Forbedringer i den danske Bibeltext foretagne, og da der skete Forestilling derom til Kongen, udgik der endnu den 24de November samme Aar Befaling til Universitetets Rektor om at drage Omsorg for, at nogle af Professorerne, som maatte findes skikkede dertil, overtog at revidere og rette Bibeltexten, inden den blev trykt. Dette Hverv faldt dog kun lidet i de fleste Professorers Smag; ikke blot det vidtløftige Arbejde virkede afskrækkende, men endnu mere Frygten for, at en eller anden Forandring i den gjængse Text skulde udlægges som en Indrømmelse til Kalvinismen. Naturligvis drev Forlæggerne paa Sagens Fremme; men det vilde dog maaske neppe være lykkedes dem at overvinde Inertiens Modstand, hvis de ikke havde fundet Bistand hos en Mand ved Universitetet, der, om det skulde være, var i Stand til alene at udføre hele Arbejdet. Det var D. Hans Povlsen Resen, der med en ualmindelig Lærdom forbandt en energisk Vilje og en udholdende Flid. Det var rimeligvis ham og maaske ham alene, der havde sat Spørgsmaalet om Bibelrevisionen i Gang, og det blev ogsaa ham, paa hvem Arbejdet kom til at hvile, og det i en Udstrækning, som ikke oprindelig havde været paatænkt. Han behøvede ikke at frygte for Beskyldningen for Kalvinisme, da han i Modsætning til de fleste af sine samtidige var bekjendt som en Tilhænger af den strænge Lutherdom. Han gik da i Kompagni med Forlæggerne om Værket og fik saa udvirket en kongelig Befaling af 25de Oktober 1604, hvorved hele «Korrekturen» blev overladt til ham, kun skulde han forelægge de andre Professorer sine Rettelser til Overvejelse, inden Værket blev trykt. Dette Resultat opnaaede han ved

lighed Kongen ytrede: «det
han Christian IV saaledes oms
lige resolute Maade strax lo
som Resen ønskede det [1]).

Efter at denne nu havd
gik den rask fremad. Han
vilde arbejde. Men et blot
nøjes med, en hel ny Oversætt
stille hans Sands for sproglig
denne grundlærde Mand var li
lærd Sprogfortolker. Thi Følge
efter slavisk at gjengive Grun
ganske uforstaaelig. «Havde l
fatter, «været i Besiddelse af
danske Sprog, som han paa
Lærdom, vilde uden Tvivl de
større Nøjagtighed, hvormed de
meget snarere have fortrængt
sættelse, der uagtet det danske
dog lider af utallige Vilkaarlig

[redacted]

fuldhed, hvad den havde vundet ved en større Paalidelighed og Nøjagtighed» [1]). Da Oversættelsen intet maatte indeholde, uden hvad Grundtexten ordret havde, og der dog hist og her maatte indskydes Mellemord, at det hele ikke skulde blive uforstaaeligt i det fra det hebraiske i Bygningen saa forskjellige danske Sprog, saa indsatte Resen saadanne Mellemord i Klammer, og derfra stamme disse mange Hager især i det Gl. Test., som indtil den nyeste Tid vistnok har været en uløst Gaade for mangen en ulærd Bibellæser. — Men vi skulle lidt nærmere følge Værket i dets fremskridende Gang.

Allerede den 3die November 1604 forelagde Resen den første Prøve af sin ny Oversættelse i Konsistorium. Han begyndte med det Ny Test., og Prøven synes at have vundet almindeligt Bifald blandt Professorerne [2]). Den Hurtighed, hvormed Værket skred frem, tyder ikke blot paa, at Resen har haft betydelige Forarbejder liggende, men ogsaa at de andre Professorer saa at sige ingen Indvendinger have gjort mod hans stærke Afvigelser fra den reciperede danske Bibeltext. I det følgende Aar kunde Resen da allerede forelægge Kongen det Ny Test. trykt, med Texten for første Gang afdelt i numererede Vers. Da Prøven vandt Bifald, fik han og hans tvende Medredere af Bibelværket den 19de September 1605 et nyt Tiaarsprivilegium paa Udgivelsen af den danske Bibel, idet det tidligere Privilegium for Aalborg og Swabe blev kasseret [3]). Nu var da altsaa en god

---

[1]) A. F. Mehren i Nyt theologisk Tidsskrift, udg. af Scharling og og Engelstoft. IX, 75.

[2]) Se de i Ny kirkehist. Saml. VI, 297 Not. anførte Ytringer af Joh. Stephanius i et Brev af 10. November 1604 til Hr. Theophilus Sadolin.

[3]) Privilegiet er trykt Ny kirkehist. Saml. VI, 305—6.

Begyndelse gjort, men Resen var ikke af dem, der blev staaende paa Halvvejen. To Dage efter at det ovennævnte Privilegium var udstedt, protesterede han i Konsistorium mod den Langsomhed, Professorerne viste i det dem paalagte Gjennemsyn af hans Oversættelse, og indskjærpede, at naar Værket ikke skred rask nok frem, da var Skylden ikke hans. Han opnaaede da, at i April 1606, kort for han tiltraadte en Rejse til England med Christian IV, vare de fem Mose-bøger færdigtrykte, og i November samme Aar var hele Bibelen gjennemgaaet og Revisionen fra Professorernes Side tilendebragt. Trykningen stod nu kun tilbage, og den blev fuldendt S. Hans Dag i det følgende Aar (1607).

Saaledes var da den første selvstændige danske Bibel-oversættelse lykkelig bragt for Lyset. Det var vistnok med en stolt Følelse, at Resen betragtede sit Værk; thi det var

Samtidig med at man, som det skete ved Resens Bi-
oversættelse, forlod hvad vi kunne kalde den lutherske
lgata, for i nærmere Overensstemmelse ved Luthers egen
ntegang med fornyet Iver at søge tilbage til den hellige
rifts Grundtext, viste der sig hos os betænkelige Spor til,
den stærke romersk-katholske Reaktion, der alt havde
ettet saa stor Forstyrrelse andensteds, ogsaa skulde trænge
ind paa vore Enemærker. Og da det nærmest var Stu-
iter, udenlands paavirkede af Jesuiterne, hos hvem man
rer en Helden til Katholicismen, saa maa Sagen her om-
es.

Det er bekjendt, at en ikke ringe Del af den store
lydelse, Jesuiterne fik, skyldtes deres ny og velberegnede
n, ad Skolens og Videnskabens Vej at imødegaa og over-
re Protestanterne. Denne Taktik havde noget over-
kende og bedaarende ved sig; thi man var fra protestan-
t Side vant til at betragte Munke som Obscurantismens
te Værger, og nu saa man dem paa een Gang arbejde
op til et Videnskabelighedstrin, der paa flere Punkter
kunde maale sig med det, den protestantiske Videnskabs
lførere indtog. Navnlig blev Øvelsen i at skrive og tale
tin af Jesuiterne dreven til stor Fuldkommenhed, og det
jo netop den samme Færdighed, man i de Skoler, der
ilede paa Reformationens Grund, satte som Undervisnin-
ns højeste Maal. Vi høre derfor Mænd, der maa agtes
undt Skolens og Videnskabens ypperste Repræsentanter
undt Protestanterne, som Johan Sturm og Frants Baco,
tale sig med stor Anerkjendelse om de jesuitiske Skoler.
urm saa i dem Forbundsfæller, og Baco raadede til at
ge Jesuitskolerne til Mønstere, da der efter hans Mening
gen bedre fandtes. Det var den udmærkede Færdighed
er rettere Dressur, der ved Prøverne lagdes for Dagen,

som blændede saa mange, selv skarpsynede Iagttagere, hvor hos det bør erindres, at man dengang endnu ikke saa nøj kjendte den Aand, der raadede i Jesuiternes Skoler, og d fordærvelige og umoralske Grundsætninger, hvorpaa de byg-gede deres Opdragelse af Ungdommen [1].

Det er tidligere berørt, at man i Begyndelsen hell ikke hos os havde Øjet opladt for de jesuitiske Skolers Far-lighed [2]. Selv Mænd, der siden kom til at beklæde vigtig Stillinger, havde i deres Ungdom besøgt saadanne Skoler Dette gjælder f. Ex. M. Jon Jacobsen Venusinus, der som Professor ved Kjøbenhavns Universitet maatte forsvare sig mod Beskyldningen for, at hvad han foredrog som Lærer Fysik, kun var et Opkog af hvad han havde hørt hos Je-suiterne [3]. Det er ogsaa kjendeligt, at i det mindste flere af de Studenter, der vendte tilbage fra Udlandet efter at

[redacted]

Om Tallet paa de danske Studenter, der ved denne '
søgte de jesuitiske Skoler, er det vanskeligt at sige no;
estemt; men forskjellige Notitser, der tilfældig ere naa
il os, gjøre det sandsynligt, at der ikke har været :
anske faa, og forholdsvis var der maaske lige saa mar
ller vel endog flere fra Norge. De fleste af dem gik
esuiterkollegiet i Braunsberg i Preussen[1]; men og
Kollegierne i Augsburg, Olmütz, Wien og Grätz havde l
ciple fra de nordiske Riger.

Ifølge de trykte Indberetninger fra Jesuiterne i Brau
erg til Ordensgeneralen (Annuæ literæ Societatis Jesu) '
t Par unge Adelsmænd, Sønner af Movrits Stygge til H
økgaard i Jylland, nogle af de første Danske, som n
Undervisning i deres Kollegium. Den ene af dem (Mor
Stygge) døde 1601 i Braunsberg, som den over ham samn

---

[1]) I Upsala Univ.-Bibl. findes, ifølge Meddelelse af Lektor Dr. A
qvist i Wexiö, tvende «Catalogi eorum, qui nomina sua Con
gationi beatiss. Virg. Mariæ Annuntiatæ in Collegio Braunsberg
dederunt». I den ene, der begynder med Aaret 1579, findes un
Aaret 1581: Siguardus Noruagus. I den anden findes fra
sidste Aar af det 16de og de første Aar af det 17de Aarhund
følgende indskrevne:

Georgius Stangius, Noruegus.
Martinus Cervinus, Noruegus.
Seuerinus Albinus, Danus, receptus ad corpus 2 Febr. (15
Wilhelmus Coruinus, Danus.
Jacobus Gotlandus, Danus.
Joannes Kydius, Danus. Ingressus Societatem Jesu.
Joannes Vdbynæus, Danus.
Joannes Faronius, Danus.

Denne Liste er dog ingenlunde fuldstændig. Om Joannes Ud
næus skal der i det følgende meddeles Oplysninger. Joannes
dius (Mag. Jens Jørgensen Kyd fra Kjøbenhavn) omtales i A
Consist. 8 Dcbr. 1604, hvoraf man ser, at han stod i Forbind
med Organisten ved Frue Kirke, Truid Aagesen (Sistinus), der
hemmelig Papist.

steds udgivne Ligprædiken viser[1]). Den anden (P
Stygge) kom senere ind i Kancelliet og faldt under
markrigen i Slaget paa Skellinge Hede den 21de Feb
1612. Om en af disse unge Mænd berettes i Jesuit
Breve, at han ved sin Hjemkomst aabenhjærtig tilstod
Kong Christian IV, hvor han havde studeret, og at han
en i den Anledning anstillet Prøve erhvervede Ros for
og sine Lærere[2]). Sligt kunde ikke virke afskrækkende
andre, og netop i den nærmest følgende Tid blev Jes
skolernes Tiltrækningskraft større end nogensinde.
Grunde, der kunde tjene til Undskyldning for, at man se
sine Sønner til disse Skoler, anførtes dengang sædva
at det kun var de filosofiske Videnskaber eller de hu
nistiske Fag, som der her undervistes i, og at man,
man nød saadan Veiledning af Jesuiter, ikke derfor

ar Præst, ligesom han fik en anden højt agtet Præstemand til at sende sin Søn i Skole hos Jesuiterne, hvortil tiftets Biskop endog gav sit Samtykke[1]).

Blandt dem, der hos os først slog til Lyd for at gjøre pmærksom paa den Fare, der truede Kirkesamfundet fra esuiterne, maa Biskop Mogens Madsen i Lund nævnes, der ed Landemodet sammesteds den 29de Juni 1602 holdt n udførlig Tale «De secta Jesvitica», der viser, at han var el underrettet, og at han havde mærket Faren i sin umiddelbare Nærhed. Navnlig advarer han mod Skolen i Braunserg, hvor Jesuiterne ligesom Edderkopper havde udspændt eres Væv for at fange ubefæstede Ynglinge fra Nordens ande[2]). Da Biskoppen sendte sin Tale til Universitetet, andt den udelt Bifald[3]); thi ogsaa her havde man faaet Øje ır, hvad Jesuiterne førte i deres Skjold, og maatte end ere blive opmærksom derpaa, da man modtog et den 1ste ktober 1602 udfærdiget Sendebrev, «som Studenter af anmarks og Norges Riger, værendes udenlands for boglige unsters Skyld, haver til de Professorer og højlærde Mænd Kjøbenhavns Academia skrevet» — forfattet af Normanden

[1]) Münter, Den danske Reformationshist. II, 639. Om en anden Normands (Vincentius Sigvardinus eller Find Sigurdsen fra Oslo) Studering hos Jesuiterne, se Yngv. Nielsen, Jens Aagesen Bjelke, Side 3.

[2] M. Matthiæ, Tessaradecas orationum, p. 142—3: «In foribus laxos suspendit aranea casses, ut Poëta ait, apertà Brunsbergæ scholà nomine Philosophica, revera autem Pontificia et Antichristiana, ad quam juventus vicinarum Regionum, utcunque prius in doctrina pietatis instituta, dum Philosophiæ discendæ causa commeat, fieri facile potest, ni diligenter caveatur, ut dum artium ac Philosophiæ studio incumbit, velut poculum melle illitum ori applicans, venenum simul imbibat doctrinæ Pontificiæ» (etc.).

[3]) Joh. Stephanius's Brev af 16de Maj 1603 til Biskop Mogens Madsen, trykt i Ny kirkehist. Saml. V, 199—201. Jvfr. Tillæg, Nr. 349.

Lavrits Nielsen, der alt for mange Aar siden var gaaet over til Katholicismen og var bleven Jesuit — hvilket Sendebrev indeholdt et saare skarpt Angreb paa den lutherske Reformation [1]).

Under disse Forhold maatte Professorerne blive forsigtigere overfor de Studenter, som i kortere eller længere Tid havde opholdt sig i Jesuiternes Kollegier. Et Par Exempler paa deres Fremgangsmaade kunne her anføres. Den 30te Juli 1603 berettedes saaledes, at «en jesuitisk Student» begjærede Tilladelse til at holde Forelæsninger ved Universitetet, i hvilken Anledning Rektor forlangte Raad af Professorerne. De svarede, at de ikke kunde tilstede det, men vilde afvente Kanslerens Hjemkomst. Den 3die December samme Aar meddelte Rektor, at den jesuitiske Student Udby idelig overlob ham for at faa Tilladelse til at læse paa

[redacted]

kulde underkastes en Prøve med Hensyn til deres
hed, inden de kunde faa Ansættelse. Da den paa-
e Student nu ikke blot havde været ved fremmede,
og ved jesuitiske Højskoler, burde han efter Prorektors
billig at overhøres, hvorfor Resen tilbød, at han i
med D. Jørgen Dybvad vilde prøve, om han var
en. Befandtes det, vilde de anbefale hans An-
; dog burde han, for at kunne optræde som Privat-
ørst lade sig immatrikulere og erhverve idetmindste
rgraden, da ikke engang en Professor kunde op-
n Lærer, før han var indskreven i Matriklen, og
l at holde Forelæsninger var knyttet til de akade-
ader. Forøvrigt besluttede Professorerne, at man,
, Kansleren kom hjem, skulde se at faa udvirket
delig Bestemmelse om, hvorledes der skulde for-
ed Studenter, der kom fra jesuitiske Skoler. An-
det sidst nævnte Punkt blev der atter forhandlet
Maj 1604. Det bemærkedes, at Kansleren gjerne
der blev truffet Bestemmelser, der kunde hindre
ved de jesuitiske Skoler. Han vilde dog ikke selv
gen frem, men den skulde komme fra Universi-
man skulde være vel betænkt paa, hvad man vilde
Kongens mulige Indvendinger. I den Anledning
de Professorerne, at D. Niels Krags Søn for nylig
til Spanien med Anbefaling fra Jesuiterne: «hvad
rt vel til uden til Rigets Undergang» [1]. Kans-
mærkning om Kongens Stemning vidner forøvrigt
esuiterne ikke have været saa ganske fejl under-
aar de i deres Breve fortælle, at da Biskop Vin-
stillede Christian IV Jesuiternes Farlighed og op-

---

[1] kehist. Saml. IV, 754—5.

fordrede ham til at træffe Forholdsregler imod dem, skal Kongen have svaret, at Bispen gjorde bedst i at ruste sig og sine Disciple saaledes, at de kunde være i Stand til i Ordskifte at overvinde Jesuiterne og deres Disciple, og at først da Kongen ogsaa fra de norske Bisper fik indtrængende Forestillinger om Papisternes Fremgang, besluttede han sig til aktiv Optræden imod dem[1]). Ligesom det imidlertid vistnok var politiske Grunde, og da vel nærmest Uvilje mod Jesuiternes Fjende, Kong Karl IX i Sverig, og Ulyst til at støde deres Beskytter, Kong Sigismund af Polen, der en Tid lang gjorde Christian IV utilbøjelig til strænge Forholdsregler mod dem, saaledes var det rimeligvis ogsaa politiske Grunde, der tilsidst bragte ham til at give efter for de Forestillinger, Bisperne og Professorerne gjorde ham.

I Aaret 1604 udkom der nemlig et Skrift af en vis

[redacted]

gende Indhold: «Vider, at eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledes en Part baade iblandt Adelen, Fogeder, Præster, Borgere og andre her udi vort Rige Danmark dennem skulle understaa at udskikke deres Børn paa de jesuitiske Skoler, dennem der sammesteds af Ungdommen (ɔ: fra Ungdommen af) at lade informere og optugte, hvilket med Tiden, dersom saadant ikke bliver forekommet, kunde give udi Religionen en stor Forandring, dersom saadanne Personer her udi vore Riger og Lande med nogen Skole- og Kirketjeneste bleve forsynede; da efterdi vi ingenlunde ere tilsinds, at nogle saadanne Personer, som udi saa Maade hos Jesuiterne ere opdragne, maa stedes til noget Kald enten udi Kirker eller Skoler», — saa paalægges det Bisperne at vaage over, at ingen Jesuitdiscipel fik nogen Ansættelse i deres Stifter[1]).

Kongen indskrænkede sig imidlertid ikke til dette Forbud, men for at gribe Sagen an fra Roden af, lod han træffe Foranstaltninger til Forbedringer i det lærde Skolevæsen. Allerede i Regjeringsraadets Tid var det ved Forordningen af 8de April 1594 meget indtrængende blevet paalagt Biskopperne at føre et strængere Tilsyn med Skolerne og nøje at paase, at ingen sattes til Lærer, der ikke

---

originalt Brev fra Jesuiten Sigismund Grellius til Paulus Boxa, Societatis Jesu per Poloniam et Lithuaniam viceprovincialis, dat. Pragæ prid. ascentionis dominicæ 1608, hvilket gjemmes i Kgl. Bibl., ses, at man dengang endnu omgikkes med disse Planer.

[1]) Ny kirkehist. Saml. IV, 758. V, 838—9. Ikke længe før havde atter en af Jesuiternes Disciple henvendt sig til Universitetet; jvfr. Acta Consist. 25 Avgust 1604: «Søffren Mortenssøn, M. Mortens (den som Forfatter bekjendte M. Morten Pedersens) Søn y Roskylld, som haffde verrit tiill Auffsburgh under de Jesuvitter, begierer aff Universitetet ett subsidium in Angliam (Læsningen af dette Ord er uvis). Res agitabatur varie, an dignus, quia Jesuuita. Advocatus negavit se iis addictum esse. Concessi sunt ipsi — 4 thr».

var Kaldet voxen. Det var nemlig Klagen, at rere mangen Gang indsattes Folk, der vare ulærde, uforstandige og uduelige», idet man private Hensyn og ikke Skolernes Vel for Bisperne vare efterladne med at visitere Sk Følgen var, at «Ungdommen, som deri sku lige Kunster institueres, læres og opdrages, me og menige Indbyggere, som sætte deres Børn den Forhaabning at de til alt godt skulde hol vises, derover bedrages og lide Skade». Bisper for, saa tit de droge ud paa Visitats i deres Stif største Flid og Vindskibelighed» visitere Sko de store som de smaa, og overhøre ikke bl men ogsaa Lærerne, og hvor nogen Skolemest rers Uflid og Brøst befandtes, skulde de af mende, og i hans Sted indsætte en anden, «s Ungdommen med al Flid udi Lærdom og forstaa[1])».

Da denne Forordning imidlertid ikke raade Bod paa alle de tilstedeværende Man Kong Christian, den 22de Oktober 1604, en velse til Bisperne, hvori der under Henvisnin klagelige Kjendsgjerning, at en Del af Rigets sendte deres Børn udenlands til jesuitiske Sk at Aarsagen hertil formemmelig maatte søges Ordning af Skolevæsenet her hjemme. Navnl at der ikke var nogen fast eller almindelig Pl visningen, saa at det havde sine store Vansk blot naar man vilde gaa fra een Skole til en endog naar en Discipel rykkede op i en

[1]) Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, S. 85—5.

Særlig dadledes, at Lærerne, istedenfor at benytte ensartede Lærebøger, misbrugte Tiden til at diktere Disciplene vidtløftige Regler og Antegnelser, som de senere kun havde liden Nytte af. I det Hele manglede der Methode og Orden i Undervisningen, og Kristendomsundervisningen forsømtes i flere Skoler. Kongen havde derfor paalagt Professorerne ved Universitetet »derpaa at gjøre en vis general Forordning, hvorefter sig enhver efter denne Dag kunde have at rette«. Denne Befaling havde de efterkommet og udarbejdet en »Tabella scholastica« — en Art Skoleplan i tabellarisk Form — med tilhørende »Admonitiones« eller nærmere Anvisning til en formentlig frugtbarere Skoleundervisning, hvori der særlig var lagt Vægt paa en omhyggelig Indpræntelse af Begyndelsesgrundene, saavel i det latinske Sprog som i Kristendomskundskab og Skrivning. Ved idelige Repetitioner skulde Læreren skaffe sig Vished om, at Disciplene ikke skred videre, inden de havde fuld Sikkerhed i det, som de tidligere havde lært. Det paalagdes nu Biskopperne at sørge for, at Skolernes Lærere nøje rettede sig efter disse Anvisninger, »saa og at forskaffe til Rectores Scholarum skikkelige og duelige Personer, Magistros eller Candidatos Magisterii Philosophici til de syv Kapitelsskoler her i Riget, saa vel som til Kjøbenhavns og Malmø Skoler, og udi lige Maade have i god Agt ingen at forordne til Skolemestere i de andre smaa Skoler her i Riget, ej heller til øverste Hørere i de fornævnte store Skoler, med mindre de ere promoti Baccalaurei«. Kongebrevet sluttede med strængt Paalæg til Bisperne om at afsætte de Lærere, der ikke efter forudgaaet Paamindelse vilde rette sig efter de ny Bestemmelser, og hvad dem selv angik, om med tilbørlig Nidkjærhed at varetage deres Tilsynsembede, dersom

Kongen »ikke skulde foraarsages at tilskikke andre Visitatores og desforuden straffe derover, som vedbør[1])«.

Af Konsistoriets Forhandlinger ser man, at det var D. Hans Povlsen Resen, som havde udarbejdet den omtalte »Tabella scholastica« med tilhørende »Admonitiones«, ligesom det er sandsynligt, at Kongebrevet til Bisperne for en væsentlig Del skyldes hans Indflydelse hos Kongen[2]) I et-

[1]) Rietz, Skånska Skolevåsendets Hist. S. 86—7 614—6 Hele Kongebrevet med Tabula scholastica og Admonitiones blev indført i den norske Kirkeordinans af 1607. (Paus, Gl kgl Forordninger og Privil for Norge. S 521—31). Nyerup, Udkast til en Hist. om de latinske Skoler (Skildringer III, 1.) S. 80—3. Jvfr Instructio visitationis Saxonicæ, ad Ecclesiarum Pastores, de doctrina Christiana Translata a Doctore Pomerano in Latinum propter Ecclesias Danicas Anno Domini M. D XXXVIII. Nunc rursum emen-

[redacted]

ıert Tilfælde var det ham, der søgte at raade Bod paa angelen af passende og ensartede Skolebøger, idet han i n følgende Tid udarbejdede en Række saadanne, der idetindste for en Del længe holdt sig i Brug i Landets laıske Skoler[1]).

Hvad den tidligere omtalte Jesuitdiscipel Johannes artini Petrafontanus Udby angaar, hvis gjentagne Forsøg a at blive anerkjendt som Privatdocent, for nogen Del nes at have foranlediget Universitetets kraftige Optræden od Jesuiternes Lærlinge, da meldte han sig ved Pindsetid 604 atter for Konsistorium og forlangte Immatrikulation, ı han nu havde erhvervet en kongelig Anbefalingsskrivelse, Anledning af at han skulde rejse udenlands som Hovmeer for Frederik Budde, en Søn af Adelsmanden Godslev udde til Gunderupgaard. Professorerne gik nødig dertil, ıi alle de akademiske Bevisligheder, han kunde fremlægge, ıre fra Jesuiterne, hos hvem han havde tilbragt fem Aar ter at have deponeret ved Akademiet i Grätz. Nogle ıente, at det kun var Forstillelse, naar han nu foregav, t han misbilligede Jesuiternes Lærdomme, og at hans Anragende derfor ialfald indtil videre burde afvises. M. Jon 'enusin gjorde opmærksom paa, at han omgikkes med ırgemesteren ved Frue Kirke, Truid Aagesen, «der maaske igesom flere andre var i Pavens Sold» (qui forte vivit tipendio pontificio, ut forte et alii). Efter at være fremaldt for Konsistorium, fremsatte Resen for Petrafontanus ıarsagerne, hvorfor man havde ham mistænkt, og forlangte, t han, inden han blev optagen i de akademiske Borgeres

sigillo Regiæ Majestatis. Dette allt bleff begieret att indskriffues udi den store Notarii bog, som er huos Rectorem».

[1]) Se Tillæg, Nr. 405. Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin. S. 48.

Tal, skulde fralægge sig de papistiske Lærdomme om de menneskelige Kræfters Tilstrækkelighed, om Synden, om Forudbestemmelsen, om Helgeners Paakaldelse, Skjærsilden, Messen og Sakramenterne, samt at han skulde tilstaa, at Paven kunde fejle. Paa denne Opfordring erklærede Petrafontanus, at han af Hjærtet fralagde sig (ex animo aversari) Papisternes Mening, i hvilken han heller ikke var oplært, lige saa lidt som han havde svoret paa deres Religion. Dette vilde han godtgjøre ved nu med sin Elev at besøge protestantiske Akademier; navnlig var det Planen først at drage til Strasborg. Efter at Professorerne paany havde raadslaaet, og han atter var indkaldt, spurgte Resen, om han, siden han var kommen hjem fra Jesuiterne, havde nydt Nadveren under begge Skikkelser. Dette be-

op Niels Arctander rimeligvis havde givet ham Haab. det tidligere omtalte kongelige aabne Brev af 6te Okto- 1604, der formente Jesuitdisciple Adgang til Embeder i Landet, imidlertid var udkommet, vare Professorerne raadige, om de turde stede ham til Graden. D. Jørgen ad erklærede sig ligefrem derimod, de andre henstil- Sagen til Kansleren. Udfaldet blev dog, at Johannes afontanus den paafølgende 1ste December kreeredes til ister af Professor Hans Rasmussen; men derimod næg- Kongen ham Tilladelse til at overtage Rektorembedet borg og gav saaledes den omtalte Forordning tilbage- ende Kraft. Petrafontanus, der saaledes saa sig afskaa- fra Befordring, søgte derfor og fik ogsaa nogen Un- ettelse af Universitetet, ved hvilket vi i Aarene 1608—9 ham virkende som Privatdocent; senere synes han at været Lærer i adelige Huse; men nogen offentlig An- else har han neppe opnaaet[1]).

Spørgsmaalet om, hvorledes man skulde forholde sig Personer, der havde opholdt sig hos Jesuiterne og begjærede Immatrikulation ved Universitetet, fremkaldte a senere Forhandlinger. Det er kjendeligt, at der raa- nogen Uvished blandt Professorerne, hvorledes de skulde holde sig overfor saadanne. Men sluttelig synes Resul- at være blevet, at naar vedkommende ved Ed fralagde Billigelsen af de jesuitiske Lærdomme og nød Nadveren n lutherske Kirke, saa tilstedte man dem Adgang til akademiske Borgerret. Dog skete dette vistnok i Al-

Forskjellige Notitser af Acta Consistorii og andre Kilder om Johannes Petrafontanus findes samlede i Ny kirkehist. Saml. IV, 753—63. Slutningsbemærkningen sammesteds om hans mulige Ansættelse som Præst bør dog udgaa.

mindelighed først efter Raadførelse med Kansleren[1]). Denne mildere Fremgangsmaade vakte imidlertid undertiden Anstød, som man ser af et Brev, som Biskop Poul Mortensen Ostrup i Lund i Aaret 1613 tilskrev Universitetet, i Anledning af at det havde kreeret en Jesuitdiscipel ved Navn Frants Fechtel til Magister, hvorpaa denne støttet ved Professorernes Anbefaling ansøgte om Rektorembedet i Malmø. Biskoppen kunde ikke forene Professorernes Fremgangsmaade med den kongelige Forordning af 1604 og udbad sig derfor en Forklaring. I Svaret indrømmedes, at bemeldte unge Mand vistnok i sine Drengeaar havde gaaet 1½ Aar i en jesuitisk Skole, men der bemærkedes tillige, at han senere havde aflagt saa fyldestgjørende Vidnesbyrd om, at han ikke var smittet af de papistiske Lærdomme, saa man mente, at der ikke var noget mistæn-

[redacted]

let, da han betjente sit Embede saa slet, at han efter tre lars Forløb maatte afsættes[1]).

Naar Biskoppen var betænkelig ved at faa en Jesuit-iscipel til Rektor i Malmø, da var det maaske ikke mindst, ordi det var i frisk Minde, hvad her var foregaaet for faa iar siden. Siden Aaret 1599 havde nemlig M. Jens Aa-esen Raaby (Johannes Haggæus) været Rektor der. Han avde i længere Tid studeret hos Jesuiterne og «var, for in fornemme og sære Maade at informere paa, meget be-emt[2])», saa at adelige Ynglinger sendtes til hans Skole. len det kunde ikke blive skjult, at han i en meget be-ænkelig Grad heldede til Katholicismen. Universitetet iavde alt tidligere haft sin Opmærksomhed henvendt der-aa[3]), men der maa være kommet ny Indicier til, da der len 30te Juli 1603 forhandledes i Konsistorium, om Skole-nesteren i Malmø ikke skulde hidkaldes for at aflægge ekjendelse om sin Tro, «cum sit suspectæ fidei». Det er log maaske ikke sket paa denne Tid; men da han viste len Dristighed, i en Tale, han i Biskop Mogens Madsens ærværelse holdt ved et Præstemøde, paa en temmelig util-leret Maade at ytre sin Uvilje mod den lutherske Kirkes eformatorer og sin Forkjærlighed for Katholicismen, saa unde det ikke længere gaa upaatalt hen. Han var imid-ertid ikke let at faa fjernet, da Borgerskabet i Malmø atte stor Pris paa ham som Lærer, og han ogsaa fandt en

[1]) Rietz, Skånska Skolväsendets Historie. S. 364—5. Frants Fechtel blev ikke desto mindre kort efter Præst i Skaane, men opførte sig saaledes, at Biskoppen i sin Visitatsbog skrev, at det syntes, som om Faarene her vare betroede til Ulven. Tilsidst blev han forgivet af sin egen Hustru.

[2]) Laur. Jacobsens Ligprædiken over Jørgen Brahe (Rothe, Brave danske Mænds og Quinders berømmelige Eftermæle. I, 115).

[3]) Se foran, S. 15.

Støtte i Lensmanden Sivert Grubbe, der forresten ellers i
var nogen Ven af Katholicismen. I Foraaret 1605 forhs
ledes Sagen. Mester Jens Aagesen ilede til Kjøbenh
og fik Professor Jon Jakobsen Venusin til at tale hans
hos Kansleren. Denne gav imidlertid ikke noget gun
Svar, men raadede til, at han snarest muligt sk
nedlægge sit Embede og vogte sig for at komme I
gen for Øje, at ikke noget værre skulde ramme h
Mester Jens blev fortvivlet ved dette Budskab og y
blandt andet, at der var ingen Grund til at falde
ham, da der var mange andre, som, hvis deres P
rer bleve eftersete, vilde vise sig at være i langt h
Grad knyttede til Jesuiterne end ham. Et Øjeblik s
det virkelig at være lykkedes Sivert Grubbe, ventelig
personlig Henvendelse til Kongen, at faa Uvejret afv
fra hans Hoved; men da det snart efter kom op, hvor
han ved enhver Lejlighed havde anbefalet Jesuiternes S

[redacted]

Denne Mand var, efter hvad der almindeligst berettes, født 1538 i Tønsberg. I sin Ungdom havde han, efter at have gaaet i Kjøbenhavns Skole, medens M. Anders Pedersen Kjøge var Rektor, studeret i Løwen og var her bleven stærkt draget til Katholicismen. Dog kom han hjem og overtog 1562 et Præsteembede i Danmark; men allerede Aaret efter nedlagde han dette og rejste paany til Løwen, hvor han 1564 indtraadte i Jesuiterordenen[1]). Senere var han kommen til Polen, hvorfra han i Aaret 1576 var sendt ind i Sverig for at virke for Papismens Udbredelse. Paa ægte jesuitisk Vis havde han i Begyndelsen anstillet sig som god Protestant, og først lidt efter lidt var han rykket frem med, hvad han egentlig førte i sit Skjold. En Tid lang nød han stor Yndest hos Kong Johan, der som bekjendt i nogle Aar heldede stærkt til Katholicismen; men tilsidst gjorde han det saa galt — navnlig ved en skandaløs Ægteskabsdispensation — at Kongen, hvis katholske Iver imidlertid var kølnet betydelig, i Aaret 1580 gav ham

---

[1]) Hdskr. i kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2073. b. 4to (af Andreas Hojer). Det er mig ubekjendt, hvorfra Hojer har Efterretningen, om at Lavrits Nielsen har været Præst her i Landet. Om hans Skolegang i Kjøbenhavn se Ny kirkehist. Saml. V, 222. I et »Supplementum Catal. Collegii Olmucencis Initio Januarii 1583« (i Staats-Archiv i Wien) findes følgende: »P. Laurentius Noruagus. Ex Asloja. Annos 44. Sanus est. Est in Societate a 2. Febr. an. 1564. Audivit extra Societatem Philosophiam et aliquid Theologiæ, in Societate audivit Theologiam positivam et scholasticam. Magister in artibus. Docuit Rhetoricam, Mathem., Philosophiam, Theologiam. Casus conscientiæ concionabatur. Fuit confessionarius nostrorum et externorum. Dabat exercitia spiritualia. Præfectus scholarum. Catechista. Professus 4 votorum a. 18. Oct. 1575«. (Meddelt af af Dr. Ahlqvist i Wexiø, hvem jeg i det hele skylder en Række Oplysninger om Lavrits Nielsen hentede fra udenlandske haandskrevne Kilder).

i den Hensigt at overbevise der
affaldne fra Kirken og fra den
Vej ved at følge Luther i hans
romersk-katholske Kirke. Skrif
stiana», udkom 1604 paa Lat
Dansk i Braunsberg[3]). Aaret

---

[1]) Om Lavrits Nielsens (af Svenske
en Tid lang var Lektor ved et K
rettet i det forrige Graabrødreklos
Ridderholmen — i Stokholm)
Mængde Efterretninger hos Anjo
Historia. III, 109—68, hos Baa
meddelt Bidrag til Sverigs Kirkeh

[2]) Fra et Hdskr. i »Mährisches Lanc
qvist blandt andet meddelt mig 1
Norvegius, natus 1538 loco igno
1564, ibidem factus Sacerdos 1
est quatuor Vota sub Patre Bald
porro in Sueciam, unde post qu
Romam profectus fuisset, et Vie
1582 circa Novembris Olomucian
diorum, Catechistam et Conciona
Congregationis Majoris, ac viceco

[redacted]

forsynet med en Del Exemplarer af Bogen, sig selv paa Vejen til Danmark. Efter at være ankommen til Helsingør, hvor han angav, at det var hans Hensigt i private Anliggender at rejse til Norge, forblev han der en tre Ugers Tid og samlede imidlertid en Del Katholiker om sig, hvoraf de fleste sandsynligvis vare Udlændinge, for hvilke han flere Gange holdt Messe. Da han imidlertid erfarede, at hans Ankomst var bleven bekjendt i videre Kredse, og endog var kommen Kongen for Øre, begav han sig selv til Kjøbenhavn kort før Pindse 1606. Her sendte han Kongen og Kansleren Exemplarer af sin Bog, idet han tillige udførlig tilskrev den sidste, bad om frit Lejde for sin paatænkte Rejse til Norge og søgte at stemme ham gunstig for sig og sine Planer. Efter et Par Dages Betænkningstid befalede Kongen Pater Laurentius at møde for Universitetskonsistoriet Kl. 6 om Morgenen anden Pindsedag, hvorhos Professorerne samtidig ogsaa fik Tilsigelse. Pateren mødte imidlertid ikke, men skrev derimod et Brev til Kansleren, hvori han søgte at undskylde sin Udeblivelse: han ønskede at tale med Kongen; men med Professorerne havde han intet at gjøre, da han aldrig var bleven immatrikuleret her ved Universitetet. Da Kongen erfarede dette, blev han vred, og lod Pateren vide, at han skulde møde, enten han vilde eller ikke. Kl. 12 samme Dag samledes Professorerne atter, og Pater Laurentius indfandt sig da ogsaa. I Begyndelsen syntes han noget forvirret, men han tog sig dog i det og gik omkring og gav enhver af Professorerne Haanden. Samtidig havde ogsaa den kongelige Sekretær D. Jonas Charisius indfundet sig. Da alle vare samlede og komne til Sæde, traadte Charisius frem og talte omtrent saaledes til Pateren: »Jeg er sendt af kgl. Majestæt for at sige dig, Hr. Laurentius, hvad Hs. Maje-

stæt har givet mig i Hverv at meddele dig som Svar paa dit Andragende. For det Første har du fremsendt en trykt Bog baade i det danske og latinske Sprog; dernæst har du tilbudt din Bistand ved at jevne Tvistigheder og bringe Enhed tilveje i Religionen; og endelig har du begjæret Pas for i private Anliggender at rejse til Norge. Over alt dette maa Hans Majestæt højlig forundre sig: først hvorfra du, som tilhører Jesuiterordenen og er fremmed for vor Religion, faar en saadan Dristighed, at du tør snige dig herind i Riget for at forstyrre Freden og Religionen, og dernæst at du tør være dit Navn og dine Planer i denne Retning bekjendt. Skjønt Hs. Majestæt derfor vilde have haft gyldig Grund til efter andre Kongers og Fyrsters Exempel haardelig at straffe dig for dine oprørske Stemplinger, saa vil han dog af sin sønderlige Mildhed tilstaa dig den Naade, at det for denne Gang maa være dig tilladt uskadt at vende tilbage til dine. Hvad den Bog angaar, som er overrakt Hs. Majestæt, hvilken han ser er helt opfyldt af papistiske og jesuitiske Forvanskninger af den himmelske Lære, saa byder han strengelig, at du strax skal overgive alle de Exemplarer, du har, til en Mand, som bemyndiges dertil, og dem, du har uddelt, skal du tilbagekalde, eller angive, hvem de ere givne til, for at de kunne kræves tilbage fra dem. Hans Majestæt forlanger ingen Bistand hverken af dig eller dine lige, thi hvad der vedkommer Religionen er ved Guds Velgjerning og Hs. Majestæts højlovlige Forfædres Fromhed saaledes ordnet, at det ikke trænger til nogen Reformation, mindst af dig eller af Folk af dit Parti; thi Hs. Majestæt er ikke saa enfoldig, at han ikke skulde kunne indse og dømme, hvorhen I stile med eders Planer. Heller ikke er det skjult for ham, hvad de Paaskud betyde, som du foregiver for at faa Lov til at

til Norge. Denne Tilladelse nægter han dig derfor blot, men han befaler oven i Kjøbet strængelig, at snart du har ordnet dine Sager, hvortil han naadig tildig en Dag- Frist, skal du uden Ophold forføje dig herfra og rømme Riget, og paa Vejen ikke forsøge noget, som kan være til Forstyrrelse af Freden eller til de for Undersaatterne. Og for at intet saadant skal ske, han give dig en Ledsager med paa Vejen, der kan føre til dit Bestemmelsessted, og om fornødent afværge dine ag».

Efter at have talt saaledes til Jesuiten, vendte Charisig til Professorerne og sagde: »Dette er, højærværdige højagtede Mænd, hvad jeg har Befaling i Kongens Navn forkynde Hr. Laurentius i eders Nærværelse og Paahør, for at det kan være eder et Vidnesbyrd om vor allerdigste Konges Omhu for Fredens Bevarelse og Religions Renhed, dels for at dette Menneske ikke skal faa Lejed til falske Beskyldninger, om han, hvad vel kunde ygtes, nogensinde vilde udlægge Hs. Majestæts Vilje, der ders Nærværelse er ham meddelt, anderledes end Konsande Mening er».

Da Doctor Jonas Charisius havde endt sin Tale, fik Laurentius Ordet. Han begyndte med at omtale sin rygt for Fædrenes Minde og sin Iver for Fædrelandets , og at bevidne, at han ikke havde andet i Sinde, end hæderligt var; han havde ventet sig et ganske andet , men han vilde bøje sig for Kongens Vilje; forøvrigt han kommen forsynet med Anbefalinger fra Kejseren t Kongerne af Spanien, Frankrig og Polen; han havde n forbryderiske Planer mod Fædrelandet, han pønsede paa Kongens og Undersaatternes Fordærv, ikke heller de han begaaet noget, der fortjente en strængere Straf.

Han havde kun haft fire Exemplarer af sin Bog med sig, af hvilke han havde givet det ene, men i begge Sprog, til Kongen, det andet til Kansleren, det tredie til Dr. Resen, det fjerde havde han bestemt for M. Jon Venusinus, som dog ikke havde faaet det. I Braunsberg havde han mangfoldige Exemplarer, som han, naar han vilde, kunde sprede over hele Tydskland. Efter Kongens Befaling vilde han paaskynde sin Rejse herfra og ikke gjøre noget Forsøg paa at omgaa det ham givne Paalæg. — Da Venusin spurgte ham, ad hvilken Vej han vilde rejse bort, svarede han, at han ønskede at rejse over Land til Hamborg. Efter endnu et Par Replikker bukkede han og gik sin Vej.

Da Kongen Dagen efter rejste til England, ledsaget af et anseeligt Følge, hvoriblandt Professorerne D. Hans Resen og M.

[redacted]

suiternes Skoler ophørte dog først, efter at Kongen ved senere strænge Forbud havde lagt end yderligere Hindringer i Vejen for dem[1]). Hvad Klosterlasse angaar, da finde vi ham 1621 med syv andre Jesuiter i Riga, da Gustav Adolf erobrede Staden, ved hvilken Lejlighed Kongen tiltalte den gamle Mand med haarde og haanlige Ord. Han døde endelig den 5te Maj 1622 i Vilna i sit 84de Aar[2]). Hvad man end vil dømme om ham, maa han dog regnes for en af de mærkeligste Proselyter, Jesuiterne have vundet fra Nordens Lande.

Inden vi forlade dette Emne, maa vi endnu omtale en ret kuriøs Retssag foranlediget ved Optøjer af en Student, som en Tid lang havde været hos Jesuiterne, idet vi overhovedet bemærke, at hvad end Jesuiternes Disciple lærte, saa synes dog et ærbart og sædeligt Levned just ikke at have været blandt de blivende Frugter af deres Lærdom, da vi i Retssager mod Studenter i første Tiaar af det 17de Aarhundrede oftere finde netop «Jesuiter» nævnte blandt Urostifterne[3]). Sagen var denne. Ved et Præstekalent i

---

[1]) Navnlig ved Forordningen af 10de Juli 1613 (Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 610—1), hvis Hovedindhold optoges i Christian IV's lille Reces af 31te Marts 1615, hvori 1ste Artikel lyder saaledes: «Ingen, være sig enten ædel eller uædel, som bliver overbevist at være af den papistiske Religion, maa tage nogen Arv, men skal være arveløs, og samme hans Arv skal være forfalden til hans næste Slægt og Arvinger; ikke heller skal slige Papister maa bo her udi Riget. Findes og ellers nogen paa jesuitiske Steder at have ganget i Skole eller studeret, skal de ikke til noget Kald enten i Skolerne eller Kirkerne betroes». Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 826.

[2]) Anjou, Svenska Reform. Hist. III, 168. A. Hojers Optegnelser i Ny kgl. Saml. 2073 b. 4to.

[3]) Saaledes i Acta Consist. 8. Dcbr. 1604 (om M. Jens Kyd), 7. Febr. 1607 (om Jens Norbagge Jesuvita.)

lade Urostifteren paagribe og t
benhavns Slot. Efter at han v
Befaling til at forhøre ham og
for slig hans Foragt for den g
færdighed bør at lide». Sagen
16de Juli i Konsistorium, hvor
tensen mødte som Aktor paa l
i dette og et følgende Møde, h
Herred vare indkaldte som V
tilligemed tvende andre Persor
kommen til Ørslev Præstegaard
Dag Kalentet holdtes. Den er
kjørte, de to andre red paa b
gensen var iført «et Par sma
Sparlagen, og havde en Ry
igjennem stukket, og en liden
ingen Larve for Ansigtet, uden
være ham nedsunket for Øjnen
i Haanden, som han bearbejde
de tre Personer ind i Præsterne

deres Lectiones, Sang og anden Bestilling, for hvilder efter gammel kristelig Sædvane vare forsamlede», Lavrits Mogensen med Støvler paa »sprang op i en eng, som stod opredt der i Stuen, og den besudlede el Uskikkelighed». Studenten undskyldte sig med, var sket i Lystighed og Drukkenskab, og at han været indbudt af Provsten (noget som denne dog bede), og at han ikke havde haft til Hensigt at fornærme Dommen kom imidlertid til at lyde paa, at han, det hellige evangeliske Ministerii Foragter og Bespoted Vanære skulde relegeres fra Universitetet», forevrde han straffes af den verdslige Øvrighed; men da a havde paalagt Professorerne at bestemme Straffen, esloge de, «at han denne Gang offentlig med en e o. s. v. skulde føres fra Gammeltorv til Slottet, i en Invention og tiltagne Habit, og siden holdes en g i Lænke til Arbejde, for saadan Spot og Ørkes- Paafund, som han nu har bevist, sig til en Spot af igjen, og andre til Exempel, at de holde det hel- Ministerium i tilbørlig Reverents og Ære, som Gud lig befaler, og det sig bør[1])».

Den Strænghed, hvormed denne Sag blev tagen, hænaske sammen med tidligere Besværinger, der vare mne fra de højeste Myndigheder, i Anledning af at amede Studenter havde tilladt sig forskjellige Uder. Saaledes omtales det, at Universitetets Rektor i ar 1604 berettede i Konsistorium, at Statholderen i nhavn havde forlangt, at man skulde holde skarpt med Studenternes Sæder, og afstraffe nogle, hvori-

de Sagens Akter, forsaavidt de kjendes, findes meddelt i Danske g. 3. R. VI, 168—73.

blandt fremhæves en Søn af Professor Jørgen Dybvad, som havde gjort sig skyldige i natlige Fastelavnsoptog med Trommer og Piber, ligesom der samtidig omtales andre, der havde vist sig klædte i Kvindedragt, og som droges til Ansvar derfor, da slige Forklædninger vare forbudte af Øvrigheden[1]).

Samtidig med at Christian IV, som vi ovenfor have set, afviste Klosterlasses paatrængende Tilbud om Bistand til at tilbageføre Danmark og Norge til Papismen, indledes des Forhandlinger om Afskaffelse af en Kirkeskik, der havde holdt sig som en Levning fra Pavedømmets Tid. Det var den saakaldte Exorcisme eller Besværgelse af Djævelen ved Daaben, en Skik, som allerede tidligere havde vakt Anstød, hvorfor enkelte Præster, som M. Iver Bertelsen i Stege, M. Jon Jakobsen Venusin ved Helliggeist Kirke i Kjøbenhavn
Hr. Jens Jensen paa Hven paa egen ... holdt de

[redacted]

her i Riget ved deres idelige Konversation» havde bragt Kongen til den Indsigt, at denne Kirkeskik var «ganske unødig, og ikke havde nogen sønderlig Grund eller Fundament i den hellige Skrift[1])». Her maa man sikkert nærmest tænke paa M. Jon Venusin, der i høj Grad besad Kongens Tillid og Fortrolighed, og hvis uvillige Stemning mod Exorcismen vi jo kjende fra tidligere Tid. Hvad Kongens Ønske var, ses bedst deraf, at han for sin egen Person foregreb den endelige Afgjørelse, idet han, da han den 10de Maj 1606 skulde have en Datter til Daaben, befalede Biskop Peder Vinstrup at døbe hende uden Anvendelse af Exorcismen, noget som Biskoppen ogsaa gjorde, skjønt han vistnok har haft sine Betænkeligheder derved, eftersom der endnu ikke var udstedt nogen almindelig Befaling om Afskaffelsen af denne Kirkeskik[2]). Sagen vakte da ogsaa megen Opsigt, og medens det foretagne Skridt hilsedes med Bifald af alle dem, der heldede til Kalvinismen, fandt det Misbilligelse hos de strængere lutherske Theologer. Navnlig fremtraadte Professor Hans P. Resen som en ivrig Forsvarer af Exorcismen, og da han ikke blot fik Bistand af sin Kollega D. Jørgen Dybvad, men ogsaa af flere Biskopper, der navnlig gjorde gjældende, at efterat Exorcismen var paabudt i Kirkeordinansen og havde vundet Hævd i Menighedens Bevidsthed, gik det ikke an nu at afskaffe den, saa lykkedes det ham virkelig at faa hele Situationen forandret, skjønt Professorerne Venusin, Kort Aslaksen og Joh. Stephanius anstrængte sig indtil det yderste for at vedlige-

---

[1]) Brevet findes trykt i Dänische Bibl. IV, 17—8.

[2]) Se Tillæg, Nr. 406. Ny kirkehist. Saml. III, 640; her fortæller Joh. Stephanius, at Udeladelsen af Exorcismen ved Prindsessens Daab var sket «invitis quibusdam et frementibus», hvorved han sikkert især hentyder til Prof. Resen.

holde den Stemning, der havde fremkaldt Kongens ov
omtalte Brev. Christian IV, som havde taget saa rask
paa Sagen, blev mere og mere betænkelig; Biskop Vinst
maatte, saa godt det lod sig gjøre, se at trække sig tilb
og paa Landemodet i Roskilde 1607 paalægge Præsterne,
de ikke paa egen Haand maatte foretage nogen Forandr
i den vedtagne Kirkeskik, og at de skulde oplyse Men
hederne om Exorcismens rette Betydning[1]. Tilsidst en
det med, at alt blev ved det gamle[2]. I et Udkast til
Kirkeordinans for Norge, der var sendt Universitetet til Gj
nemsyn og Betænkning, var oprindelig Exorcismen udel
men skjønt næsten alle Professorerne billigede denne F
andring, fik Resen dog sat igjennem, at den udeladte
tualbestemmelse atter blev optagen, og saaledes endte
Forsøget med at godtgjøre, at nu var D. Hans Povl
Resen den Mand, hvis Stemme gjaldt mere end no
andens i den dansk-norske Kirke[3]. Hvad den norske

[1] Ny kirkehist. Saml. V. 56—7.

øvrigt angaar, da udkom den ledsaget af et kon-
v, dateret 2den Juli 1607, hvori det udtrykkelig
, at dette »Arbejde, før det endeligen er bleven
, efter kongelig Befaling er bleven gjennemset og
af hæderlige og højlærde Mænd Professorerne udi
tet i Kjøbenhavn, hvilke og deres Mening, og
s syntes fornødent at være, underdanigst have
g tilkjendegivet»[2].

ns den sædvanlige og daglige akademiske Virk-
mere unddrager sig vort Blik, om der end ikke
Antydninger til Oplysning om den, hendrages Op-
heden derimod i højere Grad paa de Stridigheder,
forefaldt indenfor Universitetets egen Kreds eller
forstaaende, og det navnlig fordi Kilderne særlig
slige Forhold, der krævede retslig Afgjørelse. ·Her
saaledes omtales den langvarige Trætte, Professorerne
1602 4 førte med Domkapitlet i Lund angaaende
(Halvdelen af Naadensaarsindtægterne), der ifølge
og senere Overenskomster tilkom Universitetet
de Præbendebesiddere i Kapitlet. Det vilde dog blive
ftigt, om vi her skulle referere alle Forhandlin-
denne indviklede Sag. Det maa være nok med
Antydninger. Universitetet mente at have Grund

ali 1607 skriver Prof. Joh Stephanius til Biskop Mogens
i Lund: »Nescio, annon scrupulum aliquem injecerit ani-
orundam, etiam ex superioribus, acris illa et vehemens D.
ii) defensio Exorcismi, quæ quotidie quavis occasione magis
ue urgetur, adeo ut cum exemta essent ordinationi Eccle-
Norvegicarum verba illa Far her vdt etc., nobis, qui re-
mus ante editionem, approbantibus omnibus (Dybvad var da
afsat), præter illum solum, jam videam tamen rursus
u superiorum inserta esse«. (Ny kirkehist. Saml. V, 235)
Gamle kgl. Forordninger og Privilegier for Norge. S. 458.

til Klage over Kapitlet, og da skriftlige Mindelser ik
frugtede, henvendte man sig til Sivert Grubbe, der s
Prælat i Roskilde Kapitel var Universitetets Konservator
tillige var Stiftslensmand i Lunds Stift, og bad ham anve
sin Indflydelse, for at Universitetet kunde faa, hvad der m
Rette tilkom det[1]. Da det imidlertid ikke lykkedes Grub
at bringe Sagen i Rigtighed, bevægede Professorerne sam
alle Konservatorerne — Kansler Christian Friis, Sivert Grub
og Holger Gagge — til at indkalde Kapitlets Repræsent
ter til et Forligsmøde i Kjøbenhavn den 14de Septem
1603[2]. Men skjønt en Overenskomst blev tilvejebr
blussede Striden dog snart efter op paany, og der gik
Aar hen, i hvilket der vexledes mange, undertiden temn
lig hvasse skriftlige Indlæg, inden det lykkedes Kansle
at faa Freden oprettet mellem Domherrerne og Profes

[redacted]

I Studenterverdenen raadede, som vi allerede tidligere re haft Lejlighed til at se, en urolig Aand, og de akade-ske Fædre havde mangen Gang vanskeligt nok ved at vde Tugt og Orden. Nogle Exempler kunne tjene til rmere at godtgjøre dette. I Avgust 1603 var der saa-es stor Bevægelse blandt Kommunitetsalumnerne. Mis-nøjede med Maden, som de paastod lugtede ilde, tog de Dag, da Provsten var fraværende, Fadene og gik i stort tog til Rektor og Professorer for at klage. Sligt var idlertid ikke tilladt, og i Henhold til Kommunitetets Love mte Professorerne derfor enhver af Deltagerne i dette tog en Bøde af en Mark. Hvem der ikke vilde betale, ılde miste Kosten. Denne Dom vakte stor Forbitrelse ndt Studenterne, som i Munden paa hinanden raabte: i vil ikke betale.» Da Professorerne nu befalede Pedellen sætte en af Ordførerne ved Navn Christen Madsen ind i ıdenterfængslet, blev det først rigtig galt, idet Synderens mmerater faldt over den ulykkelige Pedel, der under abet: «De vil slaa mig ihjel», maatte flygte ind til Pro-sorerne for at søge Beskyttelse mod den vrede Studenter-b. Nu maatte hele det akademiske Senat frem, men nu vedblev Studenterne at raabe: Nolumus, Nolumus. sidst lykkedes det dog Resen at faa den omtalte Christen ıdsen til at gaa ind i Fængslet, idet han gav ham Valget llem denne Straf eller at blive udelukket fra Universitetet. rpaa adspredtes den øvrige Hob. Dagen efter blev der ldt Ret over de skyldige. Magnificus fremførte selv Kla-n «over den tøjlesløse og uhørte Gjenstridighed og Oprør Studenterne, der nyde Kongens Kost». De bleve ind-ldte en for en, 75 i Tallet. Men kun fem af dem tilstod bent, at de havde raabt: Nolumus. Da disse nu oven-iøbet ikke viste noget Tegn til Anger og bleve faste i

deres Beslutning om ikke at betale den idømte Bøde, faldt deres Dom den 22de Avgust, at de inden næste Dags Aften skulde være ude af Byen og i et Aar være relegerede fra Universitetet. Men saa liden var deres Fortrydelse, at de, efter at have hørt Dommen, under Fnisen forlod det akademiske Senats Forsamlingssal. De øvrige slap med den paalagte Bøde og med en kort Tids Fængsel eller med en Afbigt. Samme Vilkaar fik ogsaa Christen Madsen, der fra sit Fængsel skrev til Dr. Resen og bekjendte og afbad sin Forseelse[1]).

Aaret efter var det atter galt fat med Alumnerne i Kommunitetet. Den 6te Juli 1604 klagede Vicerektor i Konsistorium over »den store Uskikkelighed med Studiosis, at de siden S. Hansdag havde opdrukket 16 eller 18 Tønder Øl, med Maigilde, Krandse o. s. v.». Angivelsen var

gede over, at nogle Studenter havde gjort en Tumult i hans Kjælder. Heraf tog det akademiske Senat Anledning til den 19de Juli at udstede et trykt Program, hvori Studenternes slette Sæder, og navnlig deres Svireri, paa en meget eftertrykkelig Maade revses, og strænge Straffe stilles i Udsigt for dem, der trods Advarselen fremturede paa Lastens Bane[1]). Forbitrede over dette Program, og som for at vise, at Professorerne virkelig ikke havde malet Studenternes Sæder med for mørke Farver, vovede en Del af dem sig en Nat til at slaa Vinduerne ind hos Universitetets Rektor, hos Biskoppen og hos Prof. Resen, medens en Del andre, der, som Skik var, stode paa Pulpituret i vor Frue Kirke for at deltage i Gudstjenesten, ved Støj og Uro forstyrrede Menighedens Forsamling. Det maatte selvfølgelig være Professorerne om at gjøre at udfinde de skyldige for at statuere et alvorligt Exempel paa slige Fredsforstyrrere. Men skjønt det oplystes, at Kirketumulten var formelig vedtagen forud paa en Forsamling, som en Del Studenter havde holdt »paa Biskoppens Eng«, og skjønt der holdtes en Række Forhører, vare Professorerne dog meget uheldige i deres Bestræbelse for at udfinde Hovedmændene, da Studenterne holdt sammen med en Standhaftighed, der var en bedre Sag værdig; og da nu desuden Sommerferien kom imellem, i hvilken en stor Del af Studenterne forlod Byen, og vel især de, der havde en ond Samvittighed, saa maatte Professorerne ende Undersøgelsen uden noget egentligt Re-

[1]) Acta Consist.. 11. Juli 1607: »Peder Knudzøn klager paa nogle Studenter, som hafde giortt en tumult i sinn kielder etc. Conclusum, intimatione publica cohibendos studiosos, ut crebius potandi consvetudo aboleatur vel tollatur, qvantum fieri potest«. Et længere Brudstykke af Programmet er aftrykt som Tillæg, Nr. 416.

sultat, noget der just ikke var heldigt for Haandhævelsen af den akademiske Tugt[1]).

Den samme tugtløse Ustyrlighed, som saa ofte ytrede sig blandt Studenterne, finde vi ogsaa Exempel paa blandt Universitetets Bønder. Den 5te Marts 1596 meddelte Biskop Vinstrup i Konsistorium, at Præsterne klagede over, at Universitetets Tjenere vare ugudelige Kroppe. Som Bevis omtaltes en Bonde, der ikke havde været til Guds Bord i 16 Aar, i hvilken Anledning Professorerne besluttede at skrive til Præsten om at sætte Synderen i Band[2]). Mærkeligst er dog Sagen med Peder Smed i Bukkerup (i Soderup Sogn), en Voldsmand, hvis Adfærd mangen Gang minder os om lignende ustyrlige Voldsmænd, der jevnlig forekomme i de gamle nordiske Sagaer. Han var en sand Svøbe for sine Bymænd og andre, der kom ham i Veien,

...e til med en stor Øxe, som han sædvanlig gik væbnet
...ed, at slaa Arme og Ben i Stykker paa dem. Universi-
...tet, paa hvis Grund han boede, lod ham tiltale og fængsle,
...n han slog sine Vogtere til Jorden og brød ud af Bolt
... Jern. Havde han ikke været farlig før, saa blev han
... nu. Hans Mund strømmede over med Trusler om
...ord og Brand, og han viste i Gjernig, at han ikke var
...nge for at iværksætte Truslerne. Der blev gjort Jagt efter
...m, men han forstod stadig at undgaa sine Forfølgere.
... 21de Februar 1605 lod Universitetet tage Dom over
... paa Merløse Herredsting; selv vovede han ikke at
...de, men hans Søn indlagde paa hans Vegne et udførligt
...evet Indlæg, hvori han søgte at gjøre de mangfoldige
...ger imod ham til løgnagtige Beskyldninger. Dommen
... til at lyde paa, at han for spottelige og haanlige Ord
...d Kongen — hvem han blandt andet havde kaldt »en
...ppere af en Konge« og »en Stakkarlshader«, hos hvem
... ingen Ret var at finde — dømtes »i Kongens Naade
... Unaade«, for Brud paa sit Fængsel dømtes han »at have
...kastet sin Hals«, og for »Affærre, Afslæt, Afførsel, Jord-
...d, Ulydelse, Slagsmaal, Bordag og anden Ulempe« døm-
... han i Bøder efter Loven. Skjønt denne Dom ikke blev
...pelleret af Peder Smed, undlod Universitetet dog at lade
... exekvere. Sagen var den, at Peder Smed samme Aar
...lod Universitetets Gods og flyttede til et Sted i Ugger-
...e, der laa paa et andet Gods. Imidlertid havde Profes-
...erne Opfordring nok til ikke at lade Voldsmanden slippe
... Straf, da Bukkerup Bymænd fremdeles klagede ynkelig
...er, hvad de maatte lide af ham. Saaledes skrev de f. Ex.
... Aaret 1607 til Universitetets Foged, Niels Pedersen: »Maa
...vide, at vi fattige Bukkerups Mænd os endnu haardelig
...klage, at vi ikke kan komme til vort rette Værneting os

der at forsvare eller at udrette vore retfærdige Sager; Peder Smed og hans Sønner, som hver Tingdag gaa Tinget med deres store Øxer og ulovlige Værge, og os og undsiger paa vort fattige Liv og Gods; og ikke heller, hvor vi tryggelig kan vandre eller naar vi Mænd haver vort Liv eller Gods for ham og hans Sel Vi nødes til os at beklage for Gud og Øvrighed, dersom os vederfares nogen Skade af Peder Smed og Selskab, da skal I vist vide, at vores Husbonde og vi have med Eder og de højlærde at skaffe, efterdi det er Rømnings- og Fredløsmand, efter hans Doms Indehol og ingen Straf derefter er kommen; saa vi fattige Mæn Gang kunde komme i Fredsommelighed for hans T Raaben og Skrigen, efterdi han endnu ønsker de gode lige Mænd og os saa meget ondt, og som han sagde t Christoffer i Tostrup, at han bad, der skulde komme mange Plager paa de højlærde, som der kom paa Her hvilket Gud naadelig forbyde. Maa I og vide, Niels P sen, at I tage Eder selv alvorlig vare; thi I er ikke m truet, end som vi fattige Mænd ere. Og var vi nu til get i disse Dage, da overfaldt Peder Smed den gode Bispens Bonde Peder Mortensen med Hødsel og Trusel vel som os andre; og havde sine Sønner med sig, hver en stor Binøxe, som truede usigelig, saa vi arme f Mænd ikke vide, naar vi have vort Liv og Gods, hv nu eller anden Tid, saa Gud naadelig hjælpe os fra Vold og Tyranni. Thi Peder Smed har sagt, at kan ikke anderledes omkomme os, da skal han gaa ind og os ihjel for vor Bordende som andre Hunde«. Trods og flere andre ligesaa indtrængende Forestillinger, lod versitetet dog hengaa over fire Aar, inden det ste Sagen til Landstinget, hvor Dommen den 23de A

609 blev stadfæstet. Men saa gik der atter en Tid hen med at vente paa, om Peder Smed, der stadig befandt sig paa fri Fod, ved Bøder vilde sone ialfald en Del af Sagen. Den 29de November 1609 fremkom i Konsistorium Peder Smeds Sognepræst, Hr. Christoffer i Tostrup, og bød paa hans Vegne Universitetet 50 Daler, »om han maatte komme til sin Fred igjen«. Men der blev svaret, »at efterdi han var dømt i Kongens Naade og Unaade og havde kostet Universitetet meget, skulde han enten give 200 Daler, som man kunde anvende til en ærlig Almisse, eller miste sin Hals«. Der blev givet ham endnu 14 Dages Betænknings-tid. Men da han ikke var villig eller i Stand til at yde den forlangte Bøde, dømtes han efter Universitetets Forlangende fredløs paa Sjælands Landsting den 13de December s. A. Derved var imidlertid kun lidet vundet, saa længe Professorerne savnede Midler til at sætte Dommen i Værk. Peder Smed forblev, som det synes, ganske rolig i sin Bolig i Uggerløse og vedblev, som han plejede, ved Undsigelser og frygtelige Trusler at holde sine Modstandere i Skræk. I Februar 1610 indgav Professorerne derfor et Andragende til Kansleren, om at der maatte blive gjort noget ved Sagen. Følgen heraf var et Kongebrev til Lensmanden i Holbæk om at lade Peder Smed paagribe. Det var imidlertid ingen let Sag. Et Forsøg, som tvende Mænd, der som det synes vare udsendte af Universitetet, gjorde derpaa, mislykkedes ganske, og den ene af Mændene blev ilde saaret i Hovedet under Forsøget. Endelig lykkedes det dog Lensmandens Folk at dræbe Peder Smed, da de ikke kunde fange ham levende. Saaledes endte denne Voldsmand, der i saa mange Aar har trodset Lovene. Hans Historie afgiver formentlig et ret mærkeligt Bidrag til Oplysning om

Retstilstanden og Bondestandens Vilkaar i Begyndels 17de Aarhundrede[1]).

Under Forhold som de ovenfor skildrede var det dIgt, at Universitetets nærmeste Repræsentant overfor derne i en Række Aar var en Mand som Fogeden Pedersen, hvis eget Forhold gav Anledning til mange Kl Allerede i Aaret 1598 havde M. Iver Stub i Konsist «offentlig protesteret, at han ikke længer kunde for sig tavs, men nødtes til at give Godtfolk og Kansleren tilkjende, hvad Mangel der kan findes paa Niels Pede Vegne; og sagde offentlig ud, at det er intet Universit Gavn, at Niels Pedersen er Foged, baade fordi han kan gjøre Regnskab, og fordi han heller ikke kan Rette til Tinge og forsvare Bønderne[2])». Senere Klagerne over ham saa mange, at han tilsidst fik sin sked. Men dermed vare Professorerne ikke færdige ham, da de forlangte Erstatning for det Beløb, hvorfor efter deres Mening havde besveget Universitetet, lig Betaling for den Sum, hvormed han endnu stod til sit Regnskab. Dertil kom, at han senere fik en vidt Proces med Prof. Iver Stub, hvilken førtes for Konsist Domstol. Som Prøve paa, hvilke Vaaben der benytte den sidstnævnte Sag, kan anføres følgende Ytringer Iver Stub, efter dennes udtrykkelige Begjæring indskre Konsistoriets Forhandlingsprotokol, og hvorved han i 1608, efter at Processen allerede havde varet i lang «gav sin Modstander Sag»: «Niels Persen — skrev ha eftersom du for nogen Tid siden haver tillagt mig ære

[1]) Til Peder Smeds Historie haves en stor Samling Dokum Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 145. Jvfr. A. C ²⁸/₇ og ²⁴/₈ ¹⁹/₁₁ 1609. ¹⁰/₃ og ³⁰/₄ 1610.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 102.

ger (hvilke i Brevet enkeltvis anfores og vedrøre Bestyelsen af Universitetets Gods): da skjælder jeg dig her offentlig r en skjælmsagtig Løgner og uærlig Mand, til du beviser ig noget over af det, som du mig tillagt og tilsagt haver, er ogsaa nogen anden uærlig Sag i nogen Maade; og ersom du beklager dig over mig, for du est afsagt fra Fogedembede, som du haver haft over Universitetets ods, da siger jeg dig til her for Retten, at du haver tjent niversitetet som en Tyv og Skalk, saa længe de Tingsvider og Breve staa ved Magt, som derom imod dig ere udane og jeg er overbødig at lægge i Rette». En Sag, on der brugtes saadanne Vaaben, var naturligvis ikke let bringe til en mindelig Afgjørelse, især da mange Perner vare indviklede i den — hvoriblandt Niels Mogensen Klarupgaard, der en Gang i Professorernes Nærværelse ede Niels Pedersen med, »at han vilde skyde ham ihjel, han vilde forfølge ham«. Overhovedet synes Niels Pesen at have været en intrigant Person; men han havde maaende Forbindelser blandt Adelen, der bestandig støtte ham. Sagen endtes først den 20de April 1609, da dertil udmeldte kongelige Kommissærer, nemlig Anders esselberg til Vognserup, Høvedsmand paa Holbæk Slot, ilhelm Dresselberg til Vindinge, Landsdommer i Sjæland, tlef Holk til Eskildstrup, Befalingsmand paa Tryggevælde, Holger Gagge til Frørsløv, »forligte M. Iver Stub og iels Pedersen om hvis ærerørige Sager dennem imellem r; og bleve alle deres Breve kast paa Ilden, og hvad som ndes kan om denne Sag enten udi Notarii Bog eller annsteds, begge deres Navne og Rygte anrørendes, skal aleles være dødt og magtesløst[1]).

[1]) Skjønt Sagens Akter vistnok, ifølge Forliget, ere brændte, indeholde Acta Consistorii dog endnu saare meget om Sagen. Her

I det kongelige Kommissorium til de fire ovennævnte Adelsmænd var det ogsaa paalagt dem at kjende i den Sag, selve Universitetet havde med Niels Pedersen for mislig Embedsførelse, navnlig at han havde taget mere af Bøn-derne, end han havde indført i sit Regnskab, og andre om end mindre graverende Punkter. Her gik det ham ikke saa heldigt som i Sagen med Iver Stub, da han blev dømt til Erstatning af det besvegne Beløb, om han end derhos paa sin Side fik Ret til at gjøre Efterkrav gjældende mod Uni-versitetet, om det skulde befindes, at han havde gjort Ud-læg, som han ved Uagtsomhed ikke havde faaet indført i sit Regnskab[1]).

Stridighederne mellem Stub og Niels Pedersen stam-mede især fra den Tid, den førstnævnte havde været Uni-versitetets Rektor (fra Juni 1604 til Udgangen af Maj 160
... havde søgt at tage sig af Godsbest
... Jordel

…, ifølge hvilket det faktisk var det theologiske Fakultet, … førte Tilsynet med Stiftelsen. Herı vilde nu Stub ikke … sig; han lod sig dog ikke nøje med at gjøre Fordring … den ham tilkommende Stemme i Bestyrelsen, men han … være Formand. Naar man ikke vilde indrømme ham …, vilde han slet ikke have noget med Kommunitetet … gøre, da »han ikke vilde underordne sig det theologiske …ltet«[1]. Kommunitetets Historieskriver, C. E. F. Rein…dt, har ment, at det ikke blot lykkedes Stub at sætte … Fordring igjennem, men endog at Konsistorium i den …ende Tid uimodsagt har deltaget i Kommunitetets Sty…[2]. Denne Antagelse er dog formentlig ganske ubold…, da vi ogsaa senere finde, at Rektor kun med Møje …de hævde den ham indrømmede sideordnede Plads i …yrelsen[3], medens der slet ikke er Tale om, at det

---

[1] Acta Consist 12 Sept. 1604 »Actum est de jure Theologorum, quod soli illi inspiciant in Communitatem · Unde ipsis ista authoritas quæsivit Rector. Lecta est super hac re fundatio nova och Kongens Breff om Rectore, qui una cum illis inspiciat commodum Communitatis· thi Superintendens besueres tidt med Visitation, ut non possit adesse. Rector suarede, att hand uill icke gaa Ind y Communitetet uden hand er Persona Principalis: nec vult se submittere facultati Theologicæ«

[2] Historisk Tidsskrift 3 R III, 49

[3] Danske Mag 4 R II 124 Acta Consist 29de Maj 1607: »Egit Magnificus Rector (D. Thomas Fincke) de inspectione Communitatis quam sibi solam Theologi usurpasse videbantur hactenus quo ad examen et ad inspectionem etc Super quo negocio, scripto proposito opinionem suam declaravit (ut Rectori sua dignitas restituatur), quod lectum est et libro inscriptum est manu notarii. — Collectis suffragiis approbarunt reliqui Domini Professores, ut Rector interesset examini et inspectioni, quantum in illis esset. Atque reliqui Dni Professores petierunt a Dominis Theologis, quod proposuit Magcus Rector« Jvfr Tillæg Nr. 40? I Pontoppidans Ann eccl. Dan III, 576 siges urigtig, at det var Stephanius, der som Rektor bragte Sagen frem.

akademiske Senat havde nogen Inspektion med Stiftelsen som saadan, om end ganske vist Kommunitetsalumnerne ligesaavel som andre Studenters Forseelser kunde paatales for Konsistorium og paadømmes af samme, noget der altid havde været Tilfældet. Desuden kan det bemærkes, at Kongebreve, hvorved en eller anden Person anbefales til Optagelse i Kommunitetet findes stilede til en af de theologiske Professorer og ikke til »Rektor og Professorer«, som ellers var den sædvanlige Udskrift paa Breve til Universitetet[1]), hvoraf det fremgaar, at ogsaa Regjeringen betragtede Theologerne som Kommunitetets rette Tilsynsmænd.

Naar M. Iver Stub ikke kunde sætte sin Fordring igjennem, da var det vel ikke mindst, fordi hans Ord i det hele vistnok ikke havde megen Vægt paa Grund af hans usikre Stilling. Han var nemlig saa haardt trængt af Kreditorer, og det hans egne nærmeste Slægtninge, at det var et Held for Universitetet, at det blev forskaanet for at se sin Rector Magnificus underkastet Rigens Forfølgning[2]). Men efter at han havde nedlagt Rektoratet, brød Uvejret løs over hans Hoved. Hans Halvbroder Lucas Hansen de Hundt sagsøgte ham nemlig til Erstatning, af hvad han i sin Tid havde forbrugt af sin Moders og sine Samsødskendes Fællesbo mere, end hvad der kunde tilkomme ham som Arvepart. Efter at Sagen længe uden Resultat havde været forhandlet for Konsistorium, blev den indstevnet for Herredagen, der holdtes i Marts 1606 i Kjøbenhavn. Her gik Sagen M. Iver Stub imod, og han blev dømt til at betale. Da han ikke kunde det, blev han underkastet Rigens Forfølgning til Fortabelse af sin Fred, hvorfor han skyndsomt

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 423 og 428.
[2]) Se Tillæg, Nr. 394.

[redacted]

maatte rømme af Landet. Forinden havde Kongen dog, af Hensyn til at han ikke paa Grund af nogen uærlig Sag maatte gaa i Landflygtighed, givet ham Tilsagn om, at han indtil videre maatte beholde sin Løn, hvorhos Professorerne M. Kort Aslaksen og M. Christen Hansen Riber velvillig havde lovet, at de imidlertid vilde besørge hans Forelæsninger[1]). Først efter omtrent et Aars Fraværelse lykkedes det ham at komme tilbage fra sin Landflygtighed, efter at Broderen havde opgivet Søgsmaalet imod ham; men selvfølgelig maatte en Sag som denne svække Stubs iforvejen ikke meget store Autoritet.

Medens M. Iver Stub var Universitetets Rektor, udgav D. Jørgen Dybvad, som han sædvanlig aarlig plejede at gjøre, en Samling Theses, denne Gang handlende om Eden, hvilken det var hans Hensigt at gjøre til Gjenstand for en akademisk Disputation, der var bestemt til at holdes den 30te Januar 1605. Men da Theserne forinden bleve sendte til Rektor, bemærkede denne, at nogle af dem indeholdt en skarp Dadel af Regjeringsforanstaltninger, navnlig af Indførelsen af et nyt Tøndemaal, der skulde være anvendeligt før hele Landet og afløse de forskjellige Maal, der hidtil havde gjældt i enkelte Dele af Landet. Da Stub indsaa

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 406. Ny kirkehist. Saml. III, 640. Acta Consist. 21. Juni 1606: »Bleff læst offuer M. Iffuer Kong. Matz. 10 dags breff och paaskreffuit med Notarii haandtt. — Retulit Mag[cus] Dn. Rector, att Mag[cus] Dn. Cancellarius haffde befalit hannom, ex singulari gratia Regiæ Majestatis var beuilgitt M. Iuaro Stubbæo, att hans stipendium motte staa hannom oben forre ad tempus, siquidem non excessisset Regno propter quandam inhonestam causam sed propter debitum cum fratre, och att M. Cunradus och M. Christiernus Rip. haffde loffuit att ville lese disimellom i M. Iffuers stedtt. Et voluntate Regiæ Majestatis et M[ci] Cancellarii consensu bleff beuilgitt«.

det farlige i at gjøre saadanne Regjeringsforanstaltninger til Gjenstand for en akademisk Disputation, forelagde han Sagen i Konsistorium. Her var man enig om at misbillige Dybvads Adfærd, og man vedtog derfor, at han først venlig skulde opfordres til at foretage de fornødne Forandringer eller dog erhverve Kanslerens Samtykke til den offentlige Forhandling af disse Sætninger. Vilde han derimod ikke gaa ind paa noget af disse Vilkaar, skulde det forbydes ham at disputere. Efter at dette var vedtaget, sendte man Bud efter Dybvad og bad ham indfinde sig i Konsistorium. Da han kom, gjorde han imidlertid saa mange Vanskeligheder ved at forandre noget i Theserne, at Rektor endte med at forbyde ham at disputere over dem og at udbrede dem. Fra Universitetets Side synes der ikke at være sket

ham saa ilde lidt. Saaledes fremdrog han flere Spørgsmaalet om Jagten paa Universitetets Gods, der var de andre Professorer imod, da det vilde være ede Kongen, om man vilde hævde sig denne Ret; s Kongen nu af sin egen gode Vilje gav Professo- Dyr om Julefesten som Vederlag for Jagtretten. paa andre Maader lagde han sit misfornøjede Sind agen. Imidlertid forløb hans Rektorat dog uden større d. Men et Halvaarstid efter at han havde overdraget rværdigheden til D. Thomas Fincke, udgav han (i Ja- 1607) en Række Theses (om Sabbathens Helligholdelse), han paa en stærkere Maade end nogensinde tilforn sin Misfornøjelse over den bestaaende Regjering og rede flere af dens Foretagender. Saa vidt vides blev dog ikke saaledes som sidst lagt ham Hindringer i for Disputatsen; men et Par Maaneder efter modtog rsitetet officiel Underretning om, at Kongen agtede en dertil beskikket Aktor at lade D. Jørgen Dybvad for de Angreb paa den høje Øvrighed, hine Theses holdt, og at Professorerne skulde være Dommere i . Den offentlige Anklagers Rolle blev tildelt den e som Norges Riges Kansler og som flittig men aal- elig smagløs Skribent bekjendte Jens Bjelke til Øst- der da var ansat i Kancelliet[1]).

Var der gaaet lang Tid hen, inden Regjeringen havde mt sig til at sagsøge Dybvad, saa gik det nu til Gjen- desto hurtigere med Sagens Fremme. Thi samme som den kongelige Befaling til Universitetet var ud- , blev Stevning ved tvende Professorer forkyndt D.

Danske Mag. 4 R. II, 123–5. Jvfr. Yngvar Nielsen, Jens Åkesen Bjelke. Christiania 1873.

Jørgen Dybvad, at han Dagen efter uden al Undskyldning personlig skulde møde i Consistorii Hus for underdanigst at svare til, hvad Kgl. Majestæt ved sine forordnede havde at beskylde ham i Anledning af hans Theses, og siden ydermere at forvente, hvad Retten kunde tilkjende ham efter samme Beskyldning. Nu tog da Sagen sin Begyndelse. Da Dybvad havde hørt Jens Bjelkes Anklageposter, forsøgte han i et Bønskrift til Kongen at formilde dennes Vrede og at afværge videre Rettergang. Han søgte at gjøre gjældende, at han ikke havde skrevet i nogen ond Mening, men kun for at gavne den kristne Menighed og fremme disse Rigers timelige og evige Vel. Hvad han kunde have forset sig i, bad han om Tilgivelse for, idet han undskyldte sig med, at han, som ikke var øvet i politiske Sager, men alle sine Dage enfoldigen var bleven ved Theologien, maaske ikke altid havde forstaaet at vælge de rette Udtryk.

Det er uvist, om et saadant Bønskrift paa et tidligere Stadium kunde have udrettet noget, nu kom det i ethvert Tilfælde for sent, og Sagen gik sin Gang uden Hensyn dertil. Som tidligere er antydet, indskrænkede Anklagen sig ikke til de sidst udgivne Theses, men tog ogsaa Hensyn til dem fra Aaret 1605. Blandt de Sætninger, som Jens Bjelke ankede over, kunne følgende fremhæves. Dybvad havde i den første Disputats i hæftige Udtryk klaget over dem, som forandrede de engang gjældende Maal og derved gjorde sig en bedragerisk Fordel; herved formentes han at have sigtet til den under 12te Maj 1602 af Kongen udstedte Forordning om ens Tøndemaal over hele Riget, en Forordning, der sigtede til at fremme Handel og Vandel, men ingenlunde havde til Hensigt at begunstige de store i Riget eller at skaffe nogen en bedragerisk Vinding. I samme Disputats havde han kaldt Kardinal Bellarmin, Pavens gjorte

[redacted]

æl og opregnet en Del romerske Paver, hvilke han havde
egnet som Uhyrer, efter hvis Tilskyndelse Kongen af
anien havde søgt at rydde den engelske Dronning af
jen. Herved formentes Forfatteren ikke blot at have
dt an mod Sømmelighedens Love, men ogsaa imod Kirke-
linansen, der ikke uden videre tillod en saadan ubegrænd-
t og bitter Dadel og Nedrivning af Papister eller andre
rigende Religionspartier; desuden vare saadanne Ytringer
a saa ophøjet en Person som den spanske Konge meget far-
ge, og kunde give Anledning til Fjendskab, saa hele Fol-
et kunde komme til at lide for en enkelt Mands Paafund.
sit Svar bemærkede Dybvad hertil, at naar han havde
ldt Paven Antichristus, og Jesuiterne, blandt hvilke Bel-
rmin var en af Hovedmændene, hans svorne Trælle, af hvilke
avrits Nielsen var udsendt, der nylig havde tilegnet Dan-
arks Adel sit oprørske Skrift (den tidligere omtalte Con-
ssio Christiana), da kunde det aldrig falde ham ind at
rivle om, at den gudfrygtige Konge og alle Rigets Under-
atter heri samstemmede med ham.

I Disputatsen om Sabbathens Helligholdelse havde
Dybvad sagt: »De, der have Lejlighed til at modtage god
ærdom, gjøre lettere Fremgang, og blandt disse fornem-
melig Præstesønner. Hvis disse altsaa egne sig dertil,
hvilket Raseri, hvilken Afsindighed, hvilken Galenskab kan
la saaledes ophidse Menneskers Sind og forvirre deres
Dømmekraft, at de kunne mene, at Børn, der ere avlede
af Ordets Tjenere, ikke bør antages af Fædrene til gjensidig
Hjælp i Tjenesten. Naar Fædrene ved god Forvaltning af
deres Embede, ved Lærdom og Tugt have gjort sig vel for-
tjente af Kirken, saa skulle de straffes derfor, ved at man
nægter dem at faa deres Sønner til Medhjælpere i Embe-
det, naar det gjøres fornødent. Jeg kunde opregne en hel

den Gaard, hvori de bo; hv(
de Præstesønner, der ere ski
om der ikke er Sønner, hvo
og Enker at nyde godt af F
stens Forvaltning ikke lider S
bestemmes herimod, da er d
bør altid støtte sig til Fornu
jeg ikke skal bruge Navnet:
sin Anvendelse, hvad Tertul
Lov, som ikke kan taale Pre
mentes af Aktor at være et
talte kongelig Befaling af 15
tage deres Sønner eller Svig
bud, der var udstedt, for at
sens Forskrift, paa ulovlig Vi
enten imod Sognemændenes V
idet de, medens de endnu le
delse for Sønnerne, som dis
lovlig Maade vilde kunne opr

Endvidere havde Dybvad

...rejdet Regjeringen, at den havde paalagt en Præst en ...kkelig Bøde, fordi han under den sidste Pestepidemi ...de overtraadt nogle Bestemmelser, der vare udstedte for ...sikre Kongen mod Smitte. Alle disse og enkelte andre ...ker vare fremførte i den for Dybvad egne bitre og skarpe ..., som han søgte at undskylde ved at give sine Ankla... og Dommere at betænke, at han var graanet under ...ning af Profeterne og deres Fortolkere, og at det ...for vel var muligt, at han havde optaget noget af deres ...trykamaade; men det var ikke skrevet i nogen anden ...nsigt end for at tjene til Opbyggelse efter enhvers Stand ... Stilling.

Efter at der var vexlet Indlæg og Gjensvar fra begge ...er, og efter at den offentlige Anklager havde nedlagt ...stand om tilbørlig Straf over D. Jørgen Dybvad for hans ...lbørlige Skrivemaade, blev Sagen den 11te April 1607 ...adt til Doms[1]. Vi have endnu de enkelte Professorers ...mmegivninger, hvoraf man ser, at de alle vare enige om, ... Dybvad burde afsættes fra sit Embede, kun Juristen D. ...nhardt Metzner stemte tillige for Landsforvisning. I ... udførlige Domsakt, som derpaa udfærdigedes, refereres ...rlig baade Aktors Anklageposter og Dybvads Forsvars...ande, hvorpaa Professorerne gave følgende motiverede ...usslutning: »Da velbemeldte Bjelke nu bestemt forlangte ...m i Sagen, og det ved Kgl. Majestæts særlige Brev var ...rdraget os at afsige en saadan, og da D. Dybvad ikke ...de opnaa, at hin afstod fra sit Forlangende; og efter... der forelaa klare Beviser for, at D. Jørgen Dybvad

[1] Baade Indlæg, Gjensvar og Professorernes Votering findes meddelte som Tillæg Nr. 408—12. Disse Stykker vare endnu ikke fremkomne, da jeg i Danske Mag. 4 R. 2det Bind meddelte »Efterretninger om Jørgen og Christoffer Dybvad«.

gjentagne Gange i sine Theses ikke blot med un
men ogsaa med farlige Ord og Udtryk havde fre
som aabenbarlig og dristelig angreb Kgl. Maj
Rigsraadets offentlige Forordninger og Foretagend
indeholdt unyttige Spørgsmaal om Danmarks Ad
Privilegier, samt angaaende Rigets øvrige Stænd
skadeligt Exempel for Ordets Tjenere og Ungdom
derved let kunde fristes til at gjøre ligesaa og bru
Dristighed; og da Christian III's kgl. Fundats in
Theologernes Disputatser til Emner og Skrifter
Ord, nyttige for Højskolen, og byder dem at und
spørgsmaal, især ved at føre sund Lærdom, d
bedste Middel til Bevarelse af Kirkens Fred, o
vælge Emner, værdige for deres Embede, ikke f
at prale, men for at gavne Skolen; og da samm
begrændser deres Embede med Hensyn til Besv
Samvittighedsspørgsmaal og byder dem i tvivlsom
ikke at give noget afgjørende Svar; og da det fr
af stor Vigtighed for Staten, at ingen selvkald
andre, især saadanne, der ere i højere Værdighed,
fet berøver Øvrigheden noget af den Ære og Ag
tilkommer den: saa kjende vi Rektor og Profess
vel at have gransket Sagen, for Ret, at D. Jørg
har overskredet sit Embedes Maal og Grændse
gjort sig skyldig i det, der er fremmed for hans
embede og Bestilling, og saaledes haardelig har
og krænket Højskolen og sit Embedes Værdighe
ikke er modbevist ved hans Indsigelse, da den f
mer overens med den foreliggende Kjendsgjerni
han privat og venlig, ligesom ogsaa ved Forbu
offentlig Disputats, er bleven advaret af sine M
om denne Sag, uden at have villet tage mo

[redacted]

Raad, men tvertimod er bleven ved at skrive endnu mere graverende Ting: saa dømme vi og erklære herved, overensstemmende med Ret og Billighed og med Universitetets Statuter og kongelige Fundation samt Kirkeordinansen, at han fortjener at afsættes fra sin Bestilling og Professorembede, med mindre Hs. kgl. Majestæt efter sin medfødte Mildhed og Naade vil tilgive ham hans Brøde» [1]).

Fastholdes det, hvad ogsaa udhævedes i Dommen, at de paaklagede Ytringer ikke vare fremsatte i Privatskrifter, men i akademiske Theses, bestemte til at underkastes en offentlig Diskussion i unge Studenters Overværelse, da kan det ikke nægtes, at Professorerne vanskelig kunde fælde nogen mildere Dom. Dybvad faldt ved sin egen Ubesindighed og Lidenskabelighed, der saa meget mindre var tilgivelig, som han var en Mand paa omtrent 60 Aar og Hoved for det theologiske Fakultet. Dermed skal forøvrigt ikke være nægtet, at der kunde være noget rigtigt i hans Bemærkninger. Paa en vis Maade bleve de heller ikke uden Virkning. Saaledes bekjendtgjorde Biskop Vinstrup endnu samme Aar paa Landemodet i Roskilde: «Præstesønner, som have Vidnesbyrd om Lærdom og ustraffelig Vandel, skulle ingenlunde ved den kongelige Befaling udelukkes fra at succedere deres Fædre, men de skulle ordentlig kaldes efter Ordinansen ligesom andre, og ikke mene, at de have Arveret paa Fædrenes Kald». Forbudet, mod at Præster maatte modtage Sjælegave eller Betaling for Begravelse, faldt ogsaa senere hen. Naar en sildigere Forfatter (Peder Hansen Resen i sin haandskrevne «Atlas Danicus») bemærker, at Dybvads Helden til Kalvinismen var en medvirkende Aarsag til hans Fald, da fremgaar det ikke

[1]) Danske Mag. 4 R. II, 128—37.

af Dommen, selv om det maa indrømmes, at Dybvad og
med Ros omtaler reformerte Forfattere og i sine Theses
Budene i Dekalogus følger ikke Luthers, men Kalvins h
deling af disse. Den kongelige Naade, hvortil Professore
i Slutningen af Dommen havde henvist ham, opnaaede h
ikke, men maatte i sine sidste Aar i fuldt Maal føle Li
Bitterhed og Møje.

4.

Fra Dybvads Fald indtil Resens Beskikkelse t Biskop. (1607–15).

[redacted]

Spørgsmaalet om ny Lærere kom paa Bane i Konsistorium den 16de Maj 1607, meddelte Rektor, at det var Kanslerens Vilje, at der skulde ske Oprykning fra de lavere Pladser, saaledes at de, der havde arbejdet længst ved Højskolen, skulde være nærmest berettigede til at komme i Betragtning. Kun de pædagogiske Lærerstole vilde derfor være at besætte med ny Mænd. Herimod havde Professorerne ikke noget at indvende og begyndte derfor strax at forhandle om Besættelsen af disse[1]). Der nævnedes forskjellige, som enten havde tilbudt deres Tjeneste, eller som man kunde ønske at knytte til Universitetet. Rektor berettede saaledes, at D. Christoffer Dybvad havde tilbudt Højskolen sin Tjeneste, ligemeget paa hvad Maade det kunde ske. Om Skolemesteren i Sorø, M. Niels Jørgensen (Ærylæus) bemærkedes, at han ikke vilde modtage den pædagogiske Lærerplads, hvoraf synes at fremgaa, at man havde tilbudt ham den. Rimeligvis har han fundet Lønnen for ringe. Forøvrigt bragte Fincke ogsaa M. Oluf eller Vulfgang Rhuman, der havde rejst udenlands med det kongelige Stipendium, samt Venusins Stifsøn, Lægen M. Dankert Lejel, i Forslag. Fra andre Sider nævnedes M. Herman Nielsen, der nys havde taget Graden, Knud Bjeske, M. Poul Mortensen Ostrup, M. Kasper Bartholin fra Malmø og flere. Vi anfører her disse Navne, fordi de allerfleste af de Personer, som da kom i Forslag, senere bleve Lærere

---

Desiderantur tot professores, desiderantur præterea, uti scis, in vestro regno duo episcopi. Et rumor sparsus est nuper de obitu episcopi Ripensis. Unde successores? Deus pios dabit». — Acta Consist. 16. Maj 1607: »Excusat M. Rector, quod catalogum Lectionum non ediderit hactenus: et ratio est, quia desiderantur Professores».

[1]) Acta Consist. 16. Maj 1607: »Actum est de successione Professorum, postquam romotus esset ab officio D. Dibvadius, et M.

ved Universitetet. Endnu blev der dog ikke taget nogen Bestemmelse. Men den 17de Juni s. A. — da M. Iver Stub første Gang efter et Aars ufrivillig Fraværelse atter var tilstede i Konsistorium, og den nys udvalgte Rektor M. Johannes Stephanius første Gang præsiderede i det akademiske Senat — forebragte denne Kanslerens Ønske, om at man ikke længere maatte lade den rhetoriske Lærerstol staa ubesat, men udvælge en, der kunde indtræde i den ved Venusins Bortgang ledige Plads. Valget faldt paa den hidtilværende pædagogiske Professor M. Hans Jensen Alanus[1]). Samtidig beskikkedes med Kanslerens Samtykke M. Volfgang Hansen Rhuman til Pædagogicus og aflagde endnu samme Dag den sædvanlige Professored. Det bragtes atter paa Tale, at D. Christoffer Dybvad indtrængende ansøgte om en Plads; men man mente, at han maatte have særlig

[redacted]

ırfor ikke godt gik an, at han fik Plads blandt Mastrene[1]).

Naar D. Jørgen Dybvads Plads endnu ikke var besat, jønt velunderrettede havde udpeget M. Kort Aslaksen som ın Mand, der mest egnede sig til at indtage hans Sæde i ıt theologiske Fakultet[2]), da var det maaske dels fordi an ikke vilde afskjære Dybvad fra at søge den Benaadng, hvortil han i Dommen var henvist, dels fordi Resen gtens ikke var tilfreds med den Kollega, man vilde give ım, uden at der dog var nogen af de andre Professorer, ım kunde gjøre Mester Kort Rangen stridig; thi M. Joh. ephanius, der som Professor i Dialektik og Vicarius for ispen i visse Maader var Pladsen nærmest, stak ikke sønırlig dybt i Theologien og var desuden en om muligt ıdnu stærkere Modstander af Resens strængt lutherske etning end Kort Aslaksen. En Afgjørelse maatte dog ımme, og da der derfor den 11te Juli meddeltes i Konsiorium, at Kongen ikke var tilsinds at bruge D. Jørgen ybvad i nogen Universitetsbestilling eller anden Tjeneste, ; at Professorerne skulde udpege en Mand, der kunde indæde i hans Plads, saa lykønskede Biskoppen og de øvrige ıstedeværende Mester Kort som kaldet af Kongen og ansleren til den theologiske Lærerstol og bifaldet af de ıdre Herrer Theologer[3]). Besættelsen af Professoratet i ıræsk, som Kort Aslaksen hidtil havde haft, blev udsat, l man havde faaet Lejlighed til at raadføre sig med Kansıren, som for Øjeblikket var fraværende. Men otte Dage fter afgjordes det, at den hidtilværende Mathematiker M.

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 219.
[2]) Se Tillæg, Nr. 414.
[3]) Danske Mag. 4. R. II, 139.

Christen Hansen Riber skulde være Læsemester i Græsk, og at M. Christen Lomborg, der i et Par Aar havde været Pædagogicus, skulde overtage Mathematikken efter ham. Tillige forhandledes om den saaledes ledige Post som yngste pædagogisk Professor. Det bragtes paany paa Bane, at D. Christoffer Dybvad tilbød Universitetet sin Tjeneste, ligeledes nævnedes Rektor Niels Jørgensen (Ærylæus) i Sorø, som var bragt i Erindring af Abel Svaning,[1] den tidligere Forstanders D. Anders Christensens Enke fra Sorø, en Dame, der nød stor Anseelse. Men da han tidligere havde vist Utilbøjelighed til at modtage Posten, og heller ikke nu havde henvendt sig til Universitetets Rektor for at faa den, saa mente man, at der heller ikke kunde tages videre Hensyn til denne ellers saa dygtige og velan-

[redacted]

kommen derud, saa blev M. Johannes Stephanius i April 1608 beskikket til hans Eftermand og blev saaledes Forstander for den samme Stiftelse, hvor han tidligere havde indtaget den mere underordnede Stilling som Rektor. I Anledning af hans Forflyttelse vedtoges i Konsistorium, at der skulde være «lovlig Succession», det er, at de lavere stillede Professorer skulde rykke op. Det kom derfor strax til Forhandling, hvem der skulde være pædagogisk Professor. Fra flere Sider nævnedes M. Abraham de Cardes, der i flere Aar havde studeret udenlands med det kongelige Rejsestipendium, men i et senere Møde kom desuden M. Knud Bjeske, M. Povl Jensen Kolding[1]) og M. Axel Olsen[2]) i Forslag. Tilsidst samledes Stemmerne om Knud Bjeske, hidtil Rektor i Odense, og man blev enig om at kalde ham, hvis Valget vandt Kanslerens Bifald. M. Abraham de Cardes, der senere blev Lektor i Oslo, søgte man at give Erstatning for det skuffede Haab ved at tildele ham Rejsestipendiet i endnu et Aar. Hvad Professorposten i Dialektik angaar, som Stephanius havde beklædt, da blev den, af Hensyn til de med samme forbundne theologiske Forelæsninger, først tilbudt M. Iver Stub; men da han ikke ønskede den, blev M. Christen Hansen Riber Dialecticus. I hans Sted blev M. Hans Jensen Alanus Professor i Græsk, og den hidtilværende Pædagogicus M. Vulfgang Rhuman blev Alans Efterfølger i det rhetoriske Professorat. Alle

---

[1]) Siden bekjendt som en ualmindelig dygtig Forstander for Herlufsholm og som fortjent dansk Skribent. Jvfr. Tillæg, Nr. 358.

[2]) Var en Skaaning, der i Maj 1607 havde taget Magistergraden og kort efter blev Rektor i Lund, hvor han døde 1631 som Kannik og Sognepræst i Hoby, Haasted og Raaby (Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 252. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 287).

disse Forandringer traadte, efter at have faaet Kansler Samtykke, i Kraft fra den 1ste Juni 1608[1]).

Kort iforvejen havde Biskop Peder Vinstrup modtag Universitetets Rektorat. Han overtog kun ugjerne den Værdighed, da han var svagelig og ofte hindredes ved sit biskoppelige Forretninger. Naar han alligevel føjede sig efter Professorernes Begjæring, da var det vel ikke blot fordi Raden nu var til ham, og man lovede ham, at en Vice-Rektor kunde fungere paa hans Vegne, naar han af en eller anden Grund var forhindret[2]), men ogsaa fordi der forestod en Højtidelighed, ved hvilken det var ønskeligt

[1]) Acta Consist. 16. April 1608 »Proposuit Rector (Stephanius, ... vocatus ad Administrationem Sorensem, ut eligerent professores al quem pædagogicum in professione esse procedendum, ut suc cedatur legitime ... promoveantur pædagogi ... Nominaverunt ...

[redacted]

tet blev repræsenteret af en saa anset Mand, som var. Den 3die Januar 1608 var der nemlig udgeligt aabent Brev til samtlige Rigens Stænder lgelsen af Kongens femaarige Søn, «højbaarne Herre Hr. Christian, Arving til Norge, Hertug g, Holsten» o. s. v. til Konge, om han overlevede Valget skulde foregaa i Kjøbenhavn førstkominitatis Søndag. Rigets fire Stænder (Rigsraad, , Kleresi og Borgerskab) skulde hver sende sine ge og «Udskud», forsynede med Fuldmagter fra . For det sjælandske Kleresis Vedkommende, Professorerne regnedes, sendtes Kongebrevet til Roskilde, der saa atter tilstillede Universitetet en Afskrift[1]). Sidste Gang en saadan Thronfølgers le fundet Sted (1580), var Valget foretaget af alene, medens de andre Stænder kun vare til- den senere Hylding[2]). Det var altsaa nu første Universitetet ved sine Repræsentanter skulde del- Kongevalg. Hertil delegeredes da Rektoren Biskop og Dekanus i det filosofiske Fakultet M. Hans ı. I den Fuldmagt, hvormed de forsynedes, over- dem paa de øvrige Professorers Vegne «at handle indgaa og vedtage, hvis af de andre Rigens Stænnemmelig af Rigens Raad besluttet og forafskedet leles efter Hs. Kgl. Majestæts aabne Brevs Ind- Vi skulle dog ikke her opholde os ved selve Ud-

---

findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 199. Jvfr. Acta Con- . Marts 1608.

ı Del, S. 226—7.

ıt. 16. April 1608 blandt Hyldingsfuldmagter i Geh.-Ark. Af- Konsist. Kopiebog II, Fol. 37. Jvfr. Acta Consist. pridie stes og 2. Pentecostes (ɔ: 14. og 16. Maj) 1608.

vælgeshøjtiden, men kun bemærke, at det særlig laa Universitetet paa Hjærte ved denne Lejlighed at sikre sine Privilegier. Kansleren havde allerede forud givet Professorerne godt Haab i saa Henseende, og dette indfriedes, da Kongen den 25de Maj 1608 gav hele Kleresiet højtideligt Tilsagn om, at det foretagne Valg ikke skulde komme Universitetet, Bisperne, Kapitlerne, eller nogen af den gejstlige Orden og Kleresi eller deres Efterkommere til nogen Forkrænkelse paa deres Statuter, Friheder og Privilegier udi nogen Maade». Da Prindsen paa Grund af sin Ungdom ikke for Tiden kunde stadfæste Privilegierne, lovede Kongen paa hans Vegne, at inden han «indtraadte i en fuldkommen Regjering», skulde han stadfæste de Privilegier, som fremfarne Konger havde givet den gejstlige Stand, tilligemed

[redacted]

Lærerne paa flere Steder vare saa slet lønnede, at det næsten var umuligt at skaffe duelige Fölk til Arbejdet. I Stiftsstæderne tog Antallet af de residerende Kanniker stadig af, da det mere og mere blev Skik, at Kancelliembedsmænd og kongelige Betjente lønnedes med Kapitelspræbender. Derved formindskedes ikke blot Lysten til Studeringerne, naar Belønningerne toges bort; men de fattige Skoledisciple, der plejede at nyde nogen Almisse af de residerende Kanniker, mistede ogsaa derved Udsigten til Subsistensmidler under deres Skolegang. Endelig antydedes ogsaa Ønskeligheden af nogen Forandring i Kaldelsesmaaden til de gejstlige Embeder, saa at der kunde blive taget mere Hensyn til veltjente Lærere ved Skolerne. I det hele gaar der gjennem Andragendet, hvis særlig kirkelige Punkter vi her forbigaa, en vis Tone af Mistrøstighed, der synes at tyde paa, at de kirkelige Myndigheder savnede en Understøttelse fra Statens Side, paa hvilken de mente at have Krav. At der bag det hele laa en Mistemning mod Adelen, — «magni illi Gigantes», som Prof. Joh. Stephanius i et omtrent samtidigt Brev kaldte dem — en Misstemning, der jo ogsaa var kommen til Orde i Dybvads uforsigtige Ytringer, kan neppe betvivles[1]). — Da Andragendet ikke fandt nogen Opmærksomhed 1608, fornyedes det atter ved Hyldingen 1610, idet de theologiske Professorer paa de fraværende Biskoppers Vegne indgav en omtrent ligelydende Forestilling til Regje-

[1]) Andragendet findes trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 578—80. Punktet om den gejstlige Kaldelsesmaade har sikkert Hensyn til den strænge kgl. Forordning af 1ste April 1606, hvorved al Indvirkning paa Præstevalgene forbydes Bisperne, vistnok paa Foranledning fra Adelens Side, der, naar Bisperne intet havde at sige, paa de fleste Steder som «bedste Sognemænd» kunde raade for Valget efter Behag (se Ny kirkehist. Saml. V, 470—2, jvfr. Tillæg Nr. 406).

ringen [1]). Men det var dog først efter at D. Hans I
var bleven Biskop, og særlig efter at Trediveaarsk
Ulykker havde skjærpet Opmærksomheden for Vigtig
af kirkeligt Liv og kirkelig Tugt, at Regjeringen med
Iver tog sig af de Forhold, der havde været Gjenstan
det omtalte Andragende.

Naar Professorerne, som vi ovenfor saa, 1608 vare
hyggelige for at faa deres Privilegier stadfæstede, da va
vel tildels, fordi disse paa denne Tid syntes mindre
og derfor kunde trænge til Støtte. Der havde nemlig
sig en mistænkelig Tilbøjelighed hos Regjeringen t
sætte Universitetets Tjenere i Skat, idet man ikke
nøjedes med at paalægge dem de sædvanlige Ægt
kongelige Slotte og Fæstninger [2]), men begyndte med P
paalæg, der i Almindelighed ansaas for mere trykkend

[redacted]

Kort efter gjorde Byøvrigheden Krav paa, at den Kjø-
avn paalagte Skat til Befæstningen (en Daler af hvert Ild-
ted) ogsaa skulde udstrækkes til Universitetets Jordskylds-
use. Heller ikke denne Begjæring kunde afslaas, da Kans-
ren mente, at den uden Vægring burde indrømmes[1]).
Ien da samtidig ogsaa andre Ulemper ved disse Jordskylds-
aaninger kom paa Tale, idet Universitetet mangen Gang
avde Vanskelighed ved at faa den det tilkommende Afgift
f samme, saa besluttede Professorerne at ansøge Regjerin-
en om Tilladelse til at afhænde dem, naar Lejlighed til-
ød sig. Da dette stemte gødt nok med Kongens Plan om
t forbedre Hovedstadens Bygningsmaade, hvad lettere kunde
ke, naar disse Huse og Bygninger vare Selveje, end naar
e som hidtil kun vare Arvefæste, saa erholdt Universitetet
en 27de Juni 1607 den forønskede Tilladelse til efterhaan-
en at bortsælge af dets Jordskyldsvaaninger, naar det kunde
paa 40 Daler i Betaling for hver Daler Jordskyld, der
vilede paa vedkommende Ejendom[2]). Det er imidlertid
tvivlsomt, om der alligevel er blevet bortsolgt noget større

---

[1]) Acta Consist. 22. Marts 1607: »Indkom to Raadmænd Mogens Michellssøn oc Peder Anderssøn oc førde med sig Kong. breff, att der skulle gaa en daler aff alle ildsteder, som eies aff de Geistlige, Kongens Tienner. Resp. Assensum est«. Ibid 8. April s. A.: »Om Skatter, att alle, som haffuer boder aff Universitetet, ochsaa (ex relatione Mag[ci] Dni Cancellarii) skulle giffue sin daler«.

[2]) Se Tillæg Nr. 415. Jvfr. Acta Consist. 4. April 1607: »Actum om Jordskyldt, libello supplici ad Regiam Maiest., at Kong. Maitz. forbiuder borgerne ingen skøde at tage vden Vniuersitets Sambtøcke«. Ibid. 16. Maj s. A.: »Møgett bleff handlett om Jordskyldt oc den vlempe oc besuerelser: oc bleff concluderit, att mand skulle, om muligt var, affhende samme hussleye for penge; och der offuer haffuer Rev. Dn. Episcopns D. Peder Vinstrupius bødett for de 4 dr., som gaar aff hans gaardt oc boder paa Nørregade, der D. Gellius nu iboer, 160 dr., huilkett alle Professores sambtøchte, oc villde Rector referere dette tiil Mag[cum] Cancellarium«.

Antal af Jordskyldshuse fra Universitetet. Thi ikke l
forekommer der senere Stridigheder mellem Borgersk
og Professorerne angaaende Afgiften af saadanne Hus
men Universitetet oppebærer endnu den Dag idag noget
det samme Beløb af Jordskyldspenge som i Christian
Tid. Men nu er Afgiften for intet at regne, da den er
bleven uforandret, medens Grundenes Værdi er bleven m
ske mere end hundredefold forøget.

Det var rimeligvis Frygten for Paalæg, der i Maj 1
gjorde Professorerne saa utilbøjelige til at efterkom
Roskilde Kapitels Begjæring til dem om at indsende
Jordebog over det af Kapitlets Præbendegods, der var h
lagt til Universitetet, at de først gik ind derpaa, efter
Kansleren havde formanet dem til at holde godt Vens

[redacted]

for disse nye Paalæg, der, til Vanære for Hs. Majestæts fri Universitet sigtede til at gjøre dets Professorer og andre undergivne til skattepligtige Borgere, noget der efter deres Mening stred imod al god Orden og Skik[1]). Tvende ansete Professorer, Resen og Fincke, paatog sig at overbringe Andragendet til Kansleren, som efter nærmere Undersøgelse gav godt Haab om, at Universitetet skulde blive ved sine Privilegier[2]). Noget officielt Svar kom dog ikke; men da Professorerne ikke længe efter fik den Stadfæstelse af Universitetets Privilegier, som udstedtes den 25de Maj 1608 efter Thronfølgervalget, saa betragtede de Sagen dermed som afgjort. Borgmestere og Raad vare imidlertid af en anden Mening. Den 6te Marts 1609 gav Rektor tilkjende i Konsistorium, at Borgmesteren Dagen tilforn havde ladet ham «beskikke» ved tvende Raadmænd, «at menige Professores skulde give Skat til Fæstningens Bygning, og om de ikke vilde gjøre det med det gode, vilde de bruge Magten og fare fort efter Kgl. Majestæts Brev». «Hertil havde Rektor svaret med Beskedenhed og bedet, at de vilde fortøve Kgl. Maj.s Tilkomst, efterdi det første Mandat var kaldet i Tvivl, og selv om det var en fuldkommen Befaling, havde Universitetet dog beneficium appellationis». Man besluttede da, at det skulde gives Statholderen i Kjøbenhavn (Brejde Rantzov) tilkjende, at Borgmesteren havde truet Universitetet, og faa hans Afgjørelse for, at Sagen maatte staa

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 420. Jvfr. Acta Consist. 16. April 1608: «Actum est om en skatt tiill Vollden, Raadhuset och Posten, som forgangen Aar. Deliberandum est de priuilegiis evoluendis et examinandis, att holde an, att dett maatte ansees med deris Priuilegier huos Kong Matz.; thi Professores ere alleniste under Kong Mattz. och Rectore».

[2]) Acta Consist. 26. April og 14. Maj 1608.

des, at de imidlertid ikke skul
vilde gjerne lide Dom af Kgl.
Raad». Den paafølgende 12te
Borgmester havde ladet beslaa
versitetets Huse og Boder». Pı
skulde ikkun lade Borgmester
for Kgl, Majestæt, efterdi Hs.
Universitetets Privilegier saa h
Professorerne vare altsaa ved g
gik Borgmesteren af med Sejre
udgik der Kongebrev til Profes
steskab, om at de, Kongen «t
hag», for denne ene Gang vil
deres Huse og Lejevaaninger
ligesom andre Byens Indbygger
sædvanlige Forsikring om, at
nogen Maade skulde komme de
til Skade paa deres Friheder
dette Brev end var i Formen
noget derimod, og den 7de Jun

[redacted]

Universitetet aarlig, saa længe Krigen varede, at yde 200 Daler til Rigets Fornødenhed. Heri vægrede Professorerne sig ikke, men fordelte Skatten i Forhold til enhvers Løn[1]). Da Byens Øvrighed derimod forlangte, at de højlærde lige saa vel som Borgerne skulde deltage i Vagthold, saa fremkaldte denne Fordring den bestemteste Indsigelse. I en Skrivelse af 5te Avgust 1611 til Kansleren gjorde Professorerne gjældende, at de med deres Bønner laa paa Vagt for Kongens, Hærens og hele Rigets Velfærd, og at de efter Kongens Forlangende gjerne vilde yde deres Skjærv til Krigens Førelse, men at holde Vagt med Borgerne ansaa de for et utilladeligt Indgreb i deres Privilegier. Hellere vilde de lide, hvad Tab det skulde være, end i Eftertidens Omdømme at staa som dem, der havde svigtet det højtidelige Løfte, de havde aflagt, nemlig at værne om Universitetets Friheder og Rettigheder og at overgive dem ubeskaarne til Efterkommerne[2]). Da vi ikke høre mere om Sagen, er det uden Tvivl lykkedes Professorerne denne Gang at slippe for videre Tiltale.

I nær Forbindelse med Universitetets Privilegier stod dets særlige Jurisdiktion. Undertiden kunde der komme vanskelige Spørgsmaal om dens Udstrækning. Saaledes var en Student ved Navn Anders Andersen Kolding, der opholdt sig i Aarhus, bleven anklaget sammesteds for Mishandling af en Pige. Lensmanden Karl Bryske havde ladet ham tiltale og dømme ved Bytinget; men Studenten appellerede til Professorerne som hans rette Dommere. Den 4de Juni

---

[1]) Acta Consist. 13. April og 2. Avgust 1611. Den højeste Skat, nogen Professor gav, var 24 Dlr. 1 Mk. (Rektor, Prof. theol. D. Hans Resen), de filosofiske Professorer gave omtrent halvt saa meget, og de to Pædagogici en Fjerdedel.

[2]) Se Tillæg, Nr. 434; jvfr. Acta Consist. 2. Avgust 1611.

1608 mødte Karl Bryske ledsaget af tre andre Adelsmænd i Konsistorium, hvor han fremlagde Dommen og forlangte en Erklæring, om bemeldte Anders Kolding var en ret Student eller ikke, da han ikke for Tiden studerede i Kjøbenhavn og i længere Tid havde været borte fra Studierne. Professorerne forlangte Betænkningstid; thi paa den ene Side vilde de gjerne hævde deres Jurisdiktion over Studenterne i saa vid en Udstrækning som muligt, men paa den anden Side nærede de Betænkelighed ved at støde Karl Bryske og hans mægtige Venner, saa meget mere som Kansleren raadede dem til Forsigtighed, da Bryske, som det syntes, var meget bestemt paa at ville hævde Gyldigheden af den paa Aarhus Byting afsagte Dom. De søgte da den Udvej at forsøge at bringe et Forlig tilveje, idet de ogsaa opfordrede Anders Kolding til at opsøge nogle af

[redacted]

versitetets Privilegier havde holdt en Student (Andreas Matthiæ Orthoniensis) fængslet i nogen Tid og ikke strax overgivet ham til Rektor. Studenten, der var overbevist om at have stjaalet Brød fra en Bager, blev, efter endelig at være overgivet til Universitetet, den 4de Avgust relegeret for bestandig; men inden Relegationsprogrammet endnu var opslaaet, havde Borgmestere og Raad »ladet hannem udenfor Byen igjen angribe og føre i Byens Fængsel midt om lys Dag, i den Sted dem burde lovligen at have talt Professorerne til, om dem havde fattedes noget derpaa, og de havde saaledes taget sig selv til Rette, hvorudover kunde sket stor Ulyst, som end i andre Universiteter for mindre Sags Skyld desværre sket er«. Aarsagen, hvorfor Byens Øvrighed igjen havde ladet ham paagribe, var den, at der var fremkommet en ny Klage over ham vedrørende en Sag, der dog tidligere i Mindelighed var bilagt af Rektor, men som for Resten ogsaa angik mislig Omgang med andres Ejendom. I Anledning af dette ny formentlige Indgreb i Universitetets Jurisdiktion forlangte Professorerne en Kjendelse, »at de en Gang maatte nyde Fred, og Bys Øvrighed kunde vide at gjøre herefter, hvad dem vedkommer aleneste med Rette, hvori Professorerne aldrig have hindret dem det ringeste, men heller taalmodeligen søgt alle Aarsager til Fredsommelighed«. Striden blev efter nogen Forhandling afgjort af Kansleren og Statholderen i Kjøbenhavn paa følgende Maade: Hvad der var sket skulde ikke præjudicere Universitetets Privilegier; Tyven skulde strax løslades, Relegationsprogrammet opslaas, og Byøvrigheden for Fremtiden intet saadant foretage sig imod Højskolens Rettigheder. Men derhos fik Professorerne ogsaa en Formaning om, at de ikke maatte taale nogen, der var overbevist om Tyveri, i

deres Samfund, men at en saadan burde relegeres, hvis han ikke frivillig forlod Universitetet[1]).

Denne Sag fører os atter ind paa Studenternes Liv, der var af den Art, at det til visse Tider næsten hørte til Sjældenhederne, at der forefaldt noget Konsistoriemøde, hvor der ikke var Sager at paadømme i Anledning af deres Udskejelser. Især var Aaret 1611 rigt paa slige Rettergangssager, som det synes især foranledigede af, at Universitetets daværende Rektor, den myndige D. Hans Povlsen Resen, havde udstedt et Forbud imod, at Studenterne maatte besøge Værtshuse for at drikke der, en Lov, der vakte den heftigste Forbitrelse hos de mange, der vare vante til at forslaa deres ledige Timer paa slige Steder. Især gjorde Kommunitetsalumnerne sig bemærkede, maaske fordi de ved deres Samliv lettere vare udsatte for Fristelsen til at slaa

nder den daværende Stemning mod Sverig denne Skaal
or Uro blandt de tilstedeværende. Navnlig var der en
tudent ved Navn Jens Riber, som baade da og senere i
Kommunitetet oftere udskjældte Jens Lavritsen for en svensk
kjælm, noget der maaske kunde synes berettiget efter
ennes Adfærd; men da Jens Riber tillige havde været en
Hovedmand i andre Uroligheder, kunde hans nationale
ver ikke redde ham. Der var nemlig samtidig dannet
n formelig Sammensværgelse af Studenter, mest Kommunitetsalumner, og deriblandt ogsaa Dekanerne, der skulde
have holdt de andre til Orden. De havde samlet sig paa
Kirkegaarden og ved Ed forpligtet sig til følgende fire
Punkter: 1. Ingen skulde lade sig fange af Pedellerne, om
han drak for sine egne Penge i ærlige Folks Huse og intet
andet gjorde; 2. ingen skulde se paa, at nogen Student
blev fængslet for saadanne Sager, men, saa vidt han kunde,
hjælpe vedkommende mod Pedellerne; 3. de skulde ikke
gaa paa Leitze (Forelæsning), førend den Lov, om at Studenterne ikke maatte gaa paa Kro og drikke, blev afskaffet;

---

inde; da havde de allerede begyndt at drikke Kongens Skaal af Danmark, og der de alle havde den drukket, begyndte Jon at drikke Kong Karls Skaal. Dog svor forne Erik (!) Simensen herpaa dyre, at de andre Studenter, som var i Selskab med, havde kommet Jon til at drikke Kong Karls Skaal med mange spodske Ord, som de gav hannem. Da blev Kong Karls Skaal ikkun drukket af hannem alene. 2. Fremkom Laurentius Severini, vandt, at han og Jon fulgtes ind til den Kvinde. Og der de havde begyndt at drikke, skulde en af Selskabet have sagt, at de vilde drikke en god Mands Skaal. Da svarede Jonas, at det maatte vel være, de vilde drikke Kongens Skaal af Danmark, efterdi, sagde han, vi nyde hans Kost (i Kommunitetet). Og der den Skaal da var drukken, sagde Jonas, at de vilde drikke Kong Karls Skaal. Hvad Ord Jonas sagde derhos, vidste han ikke, ej heller havde han hørt, at han skulde have talt noget utilbørligt paa Kong. Majestæt». (A. C. 19. Juni 1611).

kunde faa Magt med ham,
kommen ud af Fængslet, att
Pedellerne havde kaldt ham
Skjældsord var undflyet og at
Kippe, saa at det først efter
faaet 2—3 Slag af Jens Ped
lykkedes at faa ham ind i St
handlinger og Vidneforhør,
møder, endte disse Sager me
Studenter i Juli 1611 blev
længere Tid[1]).

Naar Professorerne ved
om end vistnok uden blive
Studenternes Drikkelag, da
disse ofte havde sørgelige
ogsaa fordi der fra Regjerin
at lægge Baand paa den Um
dens Skjødesynder. Livet s
var nemlig den Gang omtre
til daglig meget tarveligt, me

[redacted]

ft godt af. Den 6te April 1610 udkom der en kongelig rordning, hvorved det blev forbudt Borgmestere, Raad- end og Kjøbmænd at byde mere end 24 Familier til deres yllupper; Haandværksfolk og Bønder maatte kun byde 12 milier, og Gildet maatte kun vare i to Dage[1]. Ved et iere Reskript (af 12te April s. A.) blev denne Forordning i Indskrænkning af unødige Omkostninger ved Bryllupper saa udstrakt til «den gejstlige Orden» (altsaa ogsaa Pro- sorerne) og Hoftjenerne[2]. Den 12te Maj 1610 blev den ngelige Forordning publiceret i Konsistorium, hvor den nere gav Anledning til videre Forhandlinger. Den 21de ni s. A. berettede D. Hans Resen nemlig, at Kansleren vde foreslaaet, at efterdi Kgl. Majestæt havde ordineret get angaaende Omkostninger ved Bryllupper, saa skulde niversitetet ogsaa have Tilsyn med Magisterpromotionerne, Kandidaterne, eftersom de vare mange eller faa, skulde itvorde Dekanus en vis Sum Penge til et tarveligt Maal- d. «Desligeste at efterdi der er plena Academia, at der saa kunde holdes Promotiones Doctorum, og med hvad mkostning». Begge Dele bleve optagne til videre Over- ejelse.

Resultatet af Overvejelsen blev den akademiske Statut f 6te Oktober 1610, der begynder med følgende Tilslutning l den tidligere kongelige Forordning: «Eftersom vor aller- aadigste Herre og Konning haver det nu nyligen saa kri- teligen forordnet, at her efter skulde holdes Maade og Skik ned Bryllupper og anden Vertskab iblandt Borgere og den aenige Mand, saa have vi efter vores gode Konservators

[1] Paus, Gl. kgl. Forordninger og Privilegier. S. 557—8.
[2] I Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 199, findes Borgmesteres og Raads Vidisse (dat. 23. April 1610) af dette Reskript, tilstillet Profes- sorerne.

Raad ogsaa det samme udi dette kongelige Akademi underdanigst villet efterkomme, saa meget muligt være kunde, baade udi alle andre Samkvem, saa og derhos udi Doctorats og Mesterkost udi Sønderlighed». Af Bestemmelserne kunne følgende fremhæves. Ved saadan «Kost» maatte ikke bydes andre end Professorerne, Borgmestere og Raad med Kongens Foged og andre tilstedeværende Magistre og Doktorer, Kjøbenhavns Sognepræster og Kapellaner, alle med deres Hustruer, og nogle af Kandidaternes Venner efter deres egen Lejlighed, saa hele Gildet kunde bekostes for omtrent 100 Daler. Det skulde bestaa i et Middagsmaaltid paa 7 Retter foruden Konfekt. «Ville vi ogsaa, hvad vores Ordens Folk er anlangendes, aldeles aflyst og forbudet have alle Skaaler og Maning Besked at gjøre, saa vidt det mellem os selv, andre ufortørnet, muligt er, saa at hvo ellers her imod

[redacted]

;ammel Vis, uden nogen vilde give Borgmestere og Raad amt Præsterne noget bedre». For Overtrædelse af denne itatut var sat betydelige Bøder[1]). Men det er et Spørgsnaal, om Bestemmelserne alligevel ere blevne overholdte, alfald er det karakteristisk, at ved den allerførste Promoion, der skete, efter at Forordningen var udstedt, da Herug Christians Livmedicus M. Christen Bordum i Foraaret 1611 tog den medicinske Doktorgrad, viste det sig, at man ikke kunde afholde de sædvanlige Højtideligheder for den fastsatte Sum, saa Fakultetets Dekanus maatte betinge sig forud, at han ikke skulde være pligtig til at betale den fastsatte Mulkt, om Overskridelse fandt Sted[2]).

Den her nævnte Promotion var formodentlig et Forsøg paa at gjøre Kanslerens ovenfor omtalte Krav til «et fuldstændigt Akademi» fyldest. Thi Promotioner i de højere Fakulteter forefaldt overhovedet kun sjelden. De fleste Medicinere forsynede sig nemlig med Graderne udenlands, og af Theologer bleve kun Professorer kreerede til Doktorer. I Aaret 1607, da den til theologisk Professor nylig udnævnte M. Kort Aslaksen tog Doktorgraden, skete rigtignok et Forsøg paa at udvide Doktorernes Kreds, idet M. Hans Knudsen, der for ikke længe siden var beskikket til Biskop i Odense, indbødes til at tage Graden, men han undslog sig,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 432. Jvfr. Wormii Epistolæ p. t.

[2]) Acta Consist. 27. April 1611: «Foregav D. D. Thomas Finckius, at Dn. Bordingius havde sig beklaget, at han ikke kunde komme til med saa ringe Kostning til sin Doctorat, som derom var forordnet. Begjærede derfor D. D. Finckius, at efterdi Invitatio skete nomine Rectoris, at han da maatte [være] kvit for Mulcta, hvis Forseelse der kunde ske». Jvfr. Univ.-Program, dat. 29. April 1611, udstedt af Rektor, M. Joh. Erasmius, i Anledning af M. Chr. Bordums Doktorpromotion, og indeholdende Oplysning om hans Studier, trykt i Bartholins Cista Medica p. 165 sq.

uvist af hvad Grund[1]). Og da i Aaret 1608 den ny Biskop i Bergen, Anders Michelsen Kolding, promoveredes under Resens Præsidium, var det kun den theologiske Bakkalaurgrad, som blev ham meddelt[2]). Først fra Aaret 1616 af se vi en Række Mænd udenfor Professorernes Kreds blive kreerede til Doktorer i Theologien[3]).

Foruden de ved Promotioner forefaldende Disputationer var det, som alt i det foregaaende er omtalt, paalagt Professorerne skiftevis at disputere hver Maaned over Theses, der paa denne Tid stadig forud bleve trykte og omdelte. Mærkeligt nok bleve disse Theses i Løbet af et Par Aar Anledning til at to Professorer bleve afsatte fra deres Embeder: nemlig foruden D. Jørgen Dybvad ogsaa den oftere omtalte stridbare M. Iver Stub. For den sidstes Vedkom-

[redacted]

3ibeloversættelse vare aftrykte, til hvilke Stub i sine Theses ıavde givet nogle formentlige Rettelser. Da Skriftet, endnu ıden den mundtlige Forhandling havde fundet Sted, kom Resen i Hænde, fandt han meget at udsætte derpaa. For ın Ordens Skyld blev det dog ikke ham, men Universitetets Rektor, Biskop Vinstrup, der den 18de December førte Sagen frem i Konsistorium, idet han bemærkede, at der i Stubs Theses fandtes meget, der burde drøftes, inden Disputatsen fandt Sted. Men forøvrigt overlod han den nærmere Udvikling deraf til D. Hans Resen. Denne fremsatte la følgende tre Anklageposter mod Stub: 1. at han havde rist Foragt for den kongelige Universitetsfundatses Bud, om at theologiske Disputatser før Trykningen skulde forevises for Dekanus, et Bud han som Professor i Hebraisk ingenlunde kunde unddrage sig for at adlyde; 2. at han ikke blot i sin første Disputats over Job, men ogsaa i denne havde opkogt alle den gudsbespottelige kalvinistiske Prædestinationslæres Hovedsætninger, hvilket nærmere paavistes; 3. at han paa en hadefuld Maade havde angrebet den af Resen ifølge gjentagne kongelige Befalinger og Forhandlinger med hans akademiske Kolleger besørgede danske Bibeloversættelse og gjort den til Spot for den uvidende Hob, ligesom han havde overtraadt det kongelige Forbud imod Eftertryk af denne Bibel eller nogen af dens enkelte Dele. Til den første Anke svarede Stub, at der ingen Professor i Hebraisk havde været, den Gang det omtalte Bud i Fundatsen udstedtes[1]); forresten havde han en Gang vist D. Jørgen Dybvad en af sine Disputatser, i hvilken denne af Indbildskhed havde udslettet meget; han tvivlede ikke

---

[1]) Som det vil erindres, blev Professoratet i Hebraisk først oprettet 1557 (se 1ste Del S. 243—5).

om, at Theologerne endnu var besatte af den samme Hovmodsaand, som fordum raadede hos D. Jørgen. Til det andet Punkt svarede han, at saa vidt han havde læst Kalvin, var det Guds Sandhed, som denne forkyndte, og at han kun holdt sig til ham i det, der var overensstemmende med Guds Ord; thi han erkjendte Kalvin saa vel som Luther for Mennesker, der kunde fejle; heller ikke troede han, at Doktor Resen kunde paavise saadanne Vildfarelser hos Kalvin, som han havde omtalt, men hans fremsatte Indvendinger imod ham vare Kalumnier. Til det tredie Punkt svarede Stub, at han ved Udgivelsen af de omtalte to Kapitler af Job ikke havde syndet mod det kongelige Privilegium, men kun opfyldt sin Embedspligt, for at Ungdommen kunde faa en grundigere Indsigt i det hebraiske Sprog; forresten mente han, at hvis Tvistepunkterne kom til en vir-

[redacted]

ıvde ventet. Thi den 12te Januar 1609 udgik der
ɜv til Universitetets Rektor om at formene M. Iver
e blot at disputere over de udgivne Theses, men
ɔublice herefter at læse, indtil videre Anordning
liver gjort og berammet». Samtidig skrev ogsaa
n til Vinstrup, at Kongen var ilde tilfreds med
dfærd: «dog hvad videre derved skal ske, vil jeg
r forstaa, naar Gud vil jeg til eder igjen kommen-
er[1]).

med stod Sagen hen i næsten et halvt Aar, thi
Begyndelsen af Juni 1609 fremkom Resen i Konsi-
med et Anklageskrift mod Stub, ordnet under de
ınævnte Punkter, uden at der forøvrigt er os opbe-
ɔgen særlig kongelig Befaling om at anlægge Sag
ım, skjønt en saadan maa være given, om end
kun mundtlig gjennem Kansler Chr. Friis[2]). Nogle
fter afgav Stub sit Tilsvar. Han havde ved den
te Forhandling, særlig med Hensyn til det theolo-
roblem om Guds «Reprobatio» (Forskydelse af dem,
fortabt), sagt til Resen, «at han vilde være ham
ok», og det kan ikke nægtes, at Stubs Gjensvar er
med stor Dygtighed, om end tillige med stor Skarp-
i kunne dog ikke her gjengive hele hans Forsvar;

---

ly kirkehist. Saml. VI, 307—8.

ɜ fremgaar af Indledningen til Dommen af 15. Avg. 1609, hvor
hedder: «Almæ Academiæ Hafniensis Rector et Professores
m facimus, nos de mandato Serenissimi et Potentissimi Prin-
ı, Dni Christian IV. Regis nostri clementissimi, per illustrem
ıagnificum Cancellarium, Dn. Christianum Frisium de Borre-
ad nos promulgato, ut de controversia inter Rev. et Clar.
m D. Johannem Resenium, nomine Facultatis Theologicæ
ıtem ab una parte, et Clar. Virum M. Ivarum Stubæum ab
ra, ob theses quasdam, superiori Decembri editas, exorta, cog-
:eremus et dijudicaremus» (etc.).

det maa være nok med enkelte fremtrædende
Hvad Censurspørgsmaalet angik, svarede han saale
andet følgende: »Jeg indrømmer, at jeg for 12
(thi i 28 Aar har jeg nu staaet i offentligt Læ
som det synes til min store Skade, om end
andres Gavn) har fremlagt mine Theses for en
gerne til Gjennemsyn, ikke fordi jeg mente, at jeg
Lov strængt talt var nødt dertil, som Resen nu
Udseende af for dermed at fremme sit Forsæt, m
for frivillig at vise vedkommende en Ære. Men
Vanskeligheder gjorde denne Theolog mig, at j
Tid aldrig har villet indlade mig derpaa. Og
nogensinde gaaet i Rette med mig derfor; thi
var sket, havde jeg været rede til med Forb
theologiske Materier at holde mig til filosofiske

[redacted]

ke ubekjendt, hvor højt du for faa Aar siden selv satte ham.
g dengang i Basel (om jeg mindes ret), som du selv engang har fortalt, en af de ypperste Doktorer gav dig Haab
n Ansættelse der og tillige om at faa hans Datter til Ægte,
ı maa du dog vist have sat nogen Pris paa Kalvin.
vorledes gaar det da til, at du nu ene og alene raaber
a (crepas) Luther (som jeg for Resten holder i Ære og
kjender for at have været en tro Jesu Kristi Tjener), og
t i den Grad, at du i din sidste Disputats om Treenigden fyrretyve Gange (jeg har nemlig talt efter) citerer
ns Skrifter, og desuden hyppig hans Postiller, medens du
eget mindre beraaber dig paa Apostelen Paulus? Mon det
ke skulde være saa, at du lemper dig efter deres Mening,
ed hvilke du lever, og at du tror, at du ved Luthers
avn vil kunne opnaa større Yndest og Værdighed her, samt
agt til efter Godtbefindende at undertrykke andre, der
verken ville eller kunne gjøre de samme Volter? Saaledes
r det unægtelig ud. Men, Resen, lyt dog til din Samttigheds Røst og frygt Gud, for at jeg ikke skal sige mere!
vem er der nu for Tiden, ved hvis Skrifter den hellige
krift oplyses paa en grundigere Maade end ved Kalvins
; de saakaldte Kalvinisters? Ingen i Sandhed, det maa
ı selv tilstaa. Det er saa vist, som at de, der mest forlge Kalvinisterne, ikke kunne undvære deres Skrifter, skjønt
gle nu for Tiden bære sig ad, som en (hvis Navn nu ikke
l falde mig ind) fordum gjorde, da han havde lært at
aste med Spyd af Herkules, men siden brugte den venstre
aand, hvor Herkules havde brugt den højre, for at det
kulde se ud, som om han ingen Læremester havde haft[1])».
- Hvad Punktet om Bibeloversættelsen angaar, bemærkede

[1] Ny kirkehist. Saml. VI. 320—1.

Stub blandt andet, at han ofte paa sine Forelæsninger over Hebraisk havde sammenlignet forskjellige Bibeloversættelser, ogsaa den danske, med Grundtexten, og at ingen nogen sinde havde opholdt sig derover. Han havde ikke set det Privilegium, som Resen og dennes Medredere af Bibelværket havde faaet, men han havde staaet i den Formening, det gik ud paa at holde dem skadesløse, som havde sat Penge i Værket, mod saadanne, der for Fordels Skyld vilde optrykke noget deraf, men at der ikke var noget til Hinder for, at han til Ungdommens Nytte kunde aftrykke et Par Kapitler deraf som Tillæg til sine Theses[1]).

Den Gang begge Parters Indlæg den 17de Juni 16.. vare blevne forelæste i Konsistorium, befalede Universitetets Rektor D. Gellius Sascerides, formodentlig efter højere Ordre

[redacted]

lst, at han i denne Henseende var i nogen Strid med
iversitetets Fundats og det kongelige Privilegium, ligesom
n forøvrigt ikke vægrede sig ved at afbede sin Forseelse[1])».

Da Rektor samme Dag overbragte Kansleren denne
endelse, syntes denne mindre tilfreds med den og for-
gte, at Professorerne skulde sætte en bestemt Straf for
rseelsen. Om Friis paa Kongens Vegne tillige antydede,
man ønskede Stub afsat fra hans Embede, maa vi lade
nstaa uafgjort. Nok er det, at Professorerne atter maatte
mles Dagen efter for at afsige en bestemt Dom. De fleste
emmer erklærede sig da for, at M. Iver Stub burde sus-
nderes fra sit Embede, indtil han kunde opnaa Kongens
lgivelse. Men forøvrigt var det kjendeligt nok, at flere
Dommerne, som D. Kort Aslaksen, D. Thomas Fincke
; især M. Vulfgang Rhuman helst ønskede at skaane
m. Den sidstes Votum lød endog: «Vel har Mester Iver
jlet, men han bør hellere anbefales til Kongens Naade,
d der bør gaaes frem imod ham efter Rettens største
rænghed[2])».

Nu skulde man tro, at Sagen dermed var afgjort, men
j, sex Uger efter begyndte den forfra igjen. Det er da
benbart, skjønt bestemte Efterretninger mangle, at
ongen og Kansleren, eller vel snarere Resen, ikke have
æret tilfredse med Dommen. Af de Antydninger, der ere
s bevarede, faar man nærmest det Indtryk, at Resen har
engt paa hos Kongen og Kansleren, og har sagt: Det
aar ikke an, Stub har krænket min Ære, jeg kan aldrig
ene sammen med ham, han har paa en skammelig Maade
aanet den Bibeloversættelse, der er udkommen under kon-

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 310—2.
[2]) Ny kirkehist. Saml. VI, 312—3.

gelig Autoritet, og har derved stiftet Forargelse i Kirken, og hvad værre er, han har aabenbart vedkjendt sig at staa i Ledtog med den babyloniske Skjøge (saaledes betegner Resen i sit Indlæg den reformerte Kirke), han maa have en strængere Straf end blot midlertidig Suspension — og at Kansleren da har svaret: Nu vel, saa vil jeg selv have Sagen. Saa meget er ialfald vist, at Kansler Christian Friis den 7de August selv mødte i Konsistorium og lod alle Indlægene oplæse for sig fra Begyndelsen til Enden, hvorpaa han hørte Parternes mundtlige Forklaring, ved hvilken Lejlighed Resen udpegede en hel Række formentlig mod ham fornærmelige — og ganske vist meget skarpe — Udtryk i Stubs Indlæg, medens den sidstnævnte aabent tilstod, at han vilde hævde Rigtigheden af Kalvins Lære

[redacted]

hans Venskab, søgte han forøvrigt at undskylde de haarde Udtryk, der vare fremdragne af hans Indlæg, og stræbte at vise, at de paa en Maade vare ham aftvungne ved hans Modstanders haarde Angreb[1]). Men det er os ikke bekjendt, at dette Brev har udøvet nogen Indflydelse paa Sagens Gang, der nu ved det konfessionelle Spørgsmaals Medinddragelse i Undersøgelsen var indtraadt i et for den anklagede farligere Stadium.

To Dage efter Mødet med Kansleren samledes Professorerne atter. Rektoren lod først Forhandlingsprotokollen fra de tidligere Møder oplæse. Da man kom til det Udtryk af Resen, at Stub »paa en ugudelig Maade havde givet hans Oversættelse af de to Kapitler af Job til Pris for den raa Mængde», protesterede Stub derimod og paastod, at han ikke var sig nogen Ugudelighed bevidst i det Stykke. Dette gav nu Anledning til nogen Ordvexling mellem Parterne; men da Rektoren forlangte, at de fra begge Sider videre skulde forklare sig om Sagens øvrige Punkter, saa svarede Resen, at da han stod ved sine tidligere Erklæringer, vilde han ikke begynde Sagen forfra igjen, med mindre han fik udtrykkelig Befaling derom af Kongen og Kansleren, saa meget mere som ingen af Theologerne, hvis fælles Sag han førte, for Tiden vare tilstede. Rektor vilde da sende Pedellen efter Biskoppen og D. Kort; men Resen sagde, at han vilde selv gaa til Biskoppen, og hvis denne ikke kom, vilde han heller ikke selv vende tilbage. Nogen Tid efter kom der Bud, at Resen ikke kom mere. Skjønt altsaa ingen af Theologerne vare tilstede, fortsattes dog Forhandlingen, idet Rektoren, D. Gellius Sascerides, forelagde Stub tre Spørgsmaal med Hensyn til Klagens tre Hovedpunkter,

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 321—2.

hvortil denne gav udførlige Tilsvar. Hvad angik Censurspørgsmaalet, da mente Stub, at Skylden for Forsømmelsen ligesaa fuldt var Theologernes som hans, da de havde ladet saa mange Aar gaa hen uden at minde ham om, at han burde lade theologisk Theses gjennemses af dem før Trykningen. Men forøvrigt vilde han gjerne nu afbede sin Forseelse og «for Fremtiden være saa forsigtig, at han ikke skulde støde an paa noget theologisk Skjær, men overlade de theologiske Disputatser til Gud og Theologerne». Hvad det Punkt angik, at han hyldede kalvinistiske Anskuelser, bemærkede han blandt andet, at han kun støttede sin Tro til profetisk og apostolisk, det er guddommelig, Autoritet, men ikke til nogen menneskelig, den hedde nu Luthers eller Kalvins; dog holdt han dem begge i Ære og læste deres

kunde være, at Stub var udebleven fra Konsistorium, dengang denne Bibeloversættelse blev gjennemgaaet af Professorerne, og da han uden Fornærmelse kunde være fremkommen med sine Bemærkninger, medens han nu gav sig til at rive den ned. Her undskyldte Stub sig med, at hans private Sager, dengang Bibelrevisionen fandt Sted, vare i en saa fortvivlet Tilstand, at han stod paa Springet til at forlade Fædrelandet, hvorfor han ikke havde haft Ro i sit Sind til at deltage i hint Arbejde. Forøvrigt fastholdt han, at hvis han havde fejlet, da var det kun sket af Tjenstiver, og at han havde bedet Kongen om Forladelse derfor, og endnu haabede paa hans Naade. Sluttelig bad han sine Kolleger om at staa ham bi med deres Forbøn hos Kongen og Kansleren, at han ikke skulde blive et Offer for Lovens allerstrængeste Fortolkning[1]).

Det sidste Retsmøde i Stubs Sag holdtes den 11te Avgust. Heller ikke denne Gang var nogen af Theologerne tilstede. Rektor begyndte med at adspørge den anklagede, om han vilde tilbagekalde noget af det, som han tidligere i Kanslerens Nærværelse den 7de Avgust havde bekjendt, og som var kalvinsk Lærdom, der syntes at stride mod «vore Kirkers» Trosbekjendelse. Hertil svarede Stub: «Jeg anser Kalvin for en from og kristelig Guds Ords Forkynder, derfor kan jeg for min Samvittighed (som jeg ydmygelig beder, at man vil lade mig uskadt) ikke forsvare at vige fra ham, meget mindre at fordømme ham som en Kjætter og Gudsbespotter. Men dersom Kgl. Majestæt naadelig vil unde mig Samvittighedsfrihed og lade mig blive i min tidligere Stilling, da lover jeg, at jeg aldrig vil røre ved noget, hvorved nogens Tro og Samvittighed kan krænkes eller

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 315—17.

foruroliges, men at jeg af alle Kræfter vil bestræbe mig for at bevare Fred og Enighed med de Herrer Theologer saavel som med alle mine øvrige Medlærere».

Efter denne aabne Erklæring forlod Stub Forsamlingssalen, hvorpaa Rektor efter Kanslerens Befaling forlangte Professorernes Dom over ham med Hensyn til det mellemste Punkt af Resens Anklage, det angaaende hans kalvinistiske Lærdom. D. Leonhardt Metzner begyndte med følgende Stemmegivning: «Da det er vist, at Mester Iver bekjender en Religion, der afviger fra vore Kirker, saa mener jeg, at han med Rette i Henhold til Kgl. Majestæts Forordning kan udelukkes af vort Samfund». Selv Fincke maatte erklære, at han ikke længere kunde holde sin Haand over en Mand, der selv havde udelukket sig af vort Religions- og Kirkesamfund. Alle de andre Professorer vare af samme

[redacted]

akes, at en erklæret Kalvinist kunde være Lærer ved et hersk Universitet. Rigtignok havde Stub sin Kalvinisme a et andet Punkt end Hemmingsen og dennes Skole, der r enig med Resen om at bestride Prædestinationslæren, m Stub hyldede; men derved forbedredes ikke den sidstævntes Stilling. Tværtimod kom han til at staa saa meget øre isoleret, uden den Sympathi hos Meningsfæller, som ine vilde have været i Stand til baade at mildne det arde Slag og muligvis at skaffe ham Oprejsning. — Ikke nge efter sin Afsættelse forlod han Fædrelandet. Inden n rejste, begjærede han »et Pas af Universitetet at drage med». Men der blev svaret ham, at det ikke kunde e, »efterdi han havde Universitetets Dom[1])». Ventelig r det været hans Plan at søge om en Plads i Udlandet, en da det ikke lykkedes, kom han efter nogen Tids Forb atter hjem, og døde et Par Aar efter i fattige og forykte Omstændigheder.

Det varede længe, inden Stubs Plads ved Universitetet ter blev besat, maaske af Hensyn til at man havde indømmet ham eller rettere hans Kone Benyttelsen af hans idtidige Professorresidens lige til Michelsdag 1610 tillige ed det sædvanlige Naadensaar af Embedets Indtægter. ørst i Marts 1610 beskikkedes M. Herman Nielsen til rofessor i Hebraisk i Stubs Sted. Til at overtage den ædagogiske Lærerstol i Mester Hermans Sted havde man dvalgt Lægen M. Dankert Lejel, der ogsaa tidligere havde æret paa Forslag, og som ved i en Række af Aar at have ydt det kongelige Rejsestipendium paa en Maade var forligtet til at efterkomme Universitetets Kald[2]). Men da

[1]) Ny kirkehist. Saml. VI, 318.
[2]) Acta Consist. 30. Sept. 1609: »Cooptatus est M. Tancredus Lælius

han dog alligevel trak sig tilbage, venteligt fordi hans Lægepraxis ydede ham større Udbytte, saa henvendte man sig til Rektoren i Ribe, M. Povl Mortensen Ostrup, som ogsaa modtog Pladsen og den 5te Marts 1610 aflagde Professoreden[1]). Samme Aar blev den hidtilværende Professor i Logik eller Dialektik, M. Christen Hansen Riber), kaldet til Biskop i Aalborg Stift. Hans Forflyttelse gav som sædvanligt Anledning til Oprykning, idet M. Hans Jensen Alanus fik Pladsen som Logicus, M. Knud Bjeske blev Professor i Græsk i Alans Sted, medens Bjeskes Plads som Pædagogicus efter Kanslerens Anvisning udfyldtes med en ung, endnu mindre bekjendt Mand, der paa denne Tid almindelig kaldtes Mester Jesper fra Kjøge[2]), men hvis Navn siden kom til at overstraale de fleste af hans samtidi-

[redacted]

Herlufsholm, havde derpaa rejst udenlands omtrent i fem Aar og gjort særdeles grundige og omfattende filosofiske og theologiske Studier; senere havde han i henved to Aar været Rektor paa Herlufsholm, indtil Universitetet nu aabnede sig for ham, hvor han siden i 42 Aar var en af de dygtigste og mest ansete Lærere, samtidig med at han i de sidste 14 Aar af sit Liv med Hæder beklædte Sjælands Bispestol. Ved hans Ansættelse fik Resen en paalidelig og dygtig Forbundsfælle i Kampen for den rene lutherske Lære, til hvis Forsvar og Hævdelse der ved Sagen mod Stub var begyndt den Række af Slag, igjennem hvilke den af Resen repræsenterede Retning kjæmpede sig frem til Eneherredømmet i den danske Kirke og Højskole.

Da den nys ansatte pædagogiske Professor M. Povl Mortensen Ostrup allerede efter et Aars Forløb forlod Universitetet, idet han agtedes værdig til at beklæde det ved den gamle og højtfortjente M. Mogens Madsens Død ledige Bispesæde i Lund, saa blev der atter Spørgsmaal om en Pædagogicus ved Universitetet. I Konsistoriets Møde den 2den Oktober 1611 kom følgende fire Mænd i Forslag: M. Hans Michelsen, Rektor ved Odense Skole (siden bekjendt som Fyns Biskop), M. Jens Holm, Præst i Aalborg Stift og Søn af den afdøde Biskop Jakob Holm sammesteds, M. Rasmus Eriksen Assens, der havde været gamle D. Niels Hemmingsens Famulus i hans sidste Aar og senere i en Del Aar havde opholdt sig ved udenlandske Højskoler[1], samt endelig M. Elias Eisenberg, en Søn af Universitetets forhenværende Konservator af samme Navn, og en Svoger til Biskop Vinstrup[2]). Da Kongen imidlertid havde raadet

[1]) Se Danske Mag. 4. R. II, 221. I September 1608 havde han taget Magistergraden i Basel.

[2]) Se 2den Del, S. 414—6.

til, at man skulde se sig om en Mand, der var vel skikket til at prædike[1]) — ventelig for med Tiden at have en Kandidat til Præsteembedet ved Vor Frue Kirke — saa besluttede man at opsætte Sagen, til Biskoppen i Aalborg, Professorernes gamle Medbroder M. Christen Hansen, kom til Kjøbenhavn, for at man kunde forhøre sig om den ovennævnte Jens Holms Evner i saa Henseende; ligeledes vedtoges, at man med det første »skulde høre M. Elias Eisenberg offentlig«, formodentlig som Prædikant. — Da det kom til Stykket, fik dog ingen af de fire nævnte Mænd Pladsen, men »efter Hr. Kanslerens Raad blev den nederste pædagogiske Lærerstol den 13de December samme Aar overgivet til den hæderlige Mand Doktor Jesper fra Malmø, af hvem den lovbefalede Ed samme Dag aflagdes[2])«.

D. Jesper fra Malmø — hvem er det? vil nogen maa-

ning, da han i Aaret 1610 havde taget Doktorgraden i Medicinen i Basel. Men han havde dog endnu ikke fattet nogen Plan om for stedse at blive i Fædrelandet, saa meget mere som han baade i Tydskland, Svejts og Frankrig havde modtaget Tilbud om akademisk Ansættelse og altsaa vidste, at han ikke behøvede at sørge for Fremtiden, men trøstig kunde søge Tilfredsstillelse for sin Trang til Kundskab, — da fik han Brev fra Kansler Christian Friis om, at ved Kjøbenhavns Universitet stod en Plads ham aaben, naar han kun snarest mulig vilde indfinde sig. Han lød, som vi ovenfor have set, Kaldet, og knyttede saaledes sine udmærkede Evner og rige Kundskaber til Fædrelandets Højskole, blandt hvis Prydelser han maa regnes, om han end er kommen til at træde noget i Skygge derved, at hans Søn (Thomas Bartholin) var en i sit Fag endnu mere fremragende Videnskabsmand end Faderen[1]).

Vi have ovenfor set, at Kongen ønskede en Mand ansat, der ogsaa egnede sig til Prædikant. Som saadan kunde Bartholin vel neppe gjøre fyldest, da hans Hovedstudium især i de senere Aar havde været Anatomi og Lægevidenskab; men forøvrigt var han en Mand af et dybt religiøst Sind, der ligesom hans aldeles jævnaldrende Ven og Aandsfrænde Jesper Brochmand stod i nær Forbindelse med den lærde og fromme Holger Rosenkrands, som den flittige Brevvexling mellem dem viser[2]). Til Rosenkrandses Venner eller Disciple ved Universitetet maa ogsaa regnes Professoren i Græsk M. Knud Bjeske, der rimeligvis vilde være endt som theologisk Professor, hvis Døden ikke havde bortrevet ham i en tidlig Alder (29de Juli 1612). Efter

---

[1]) Om Caspar Bartholin se Vinding, Acad. Haun. p. 244 sq.
[2]) Afskrift af denne Brevvexling findes i Kgl. Bibl.

Bjeskes Død rykkede Brochmand op i det græske Professorat, medens den tidligere omtalte M. Elias Eisenberg blev Pædagogicus i hans Sted[1]. I November samme Aar døde endnu en anden af Universitetets Lærere, nemlig den medicinske Professor D. Gellius Sascerides. I den Anledning paalagde Kansleren Professorerne at bringe en Mand i Forslag, der ikke blot kunde gavne Universitetet ved grundige Forelæsninger og subtile Disputatser, men ogsaa var en dygtig Praktiker, der med Held forstod at kurere syge. Sagen kom til Forhandling i Konsistorium den 30te Januar 1613, ved hvilken Lejlighed Opmærksomheden henledtes paa D. Matthis Jakobsen, Læge i Aarhus og bekjendt for sine heldige Kure, samt paa D. Caspar Bartholin. Skjønt de fleste af Professorerne stemte paa den sidstnævnte, og man

ıltet, hvor han fik sin Svigerfader D. Thomas Fincke til ollega[1]).

Naar det trak saa længe ud med Besættelsen af den mtalte Plads, var Grunden maaske tildels den, at man jerne samtidig vilde have en Bestemmelse om; hvem der kulde være Bartholins Efterfølger som Pædagogicus; og i en Henseende vare Meningerne temmelig delte, da der om sædvanlig var flere at vælge imellem. Blandt disse maa særlig fremhæves D. Christoffer Dybvad, som efter aany at have færdedes flere Aar i Udlandet, og navnlig Frankrig og Italien, nu atter var kommen hjem og indrængende bad om en Ansættelse ved Universitetet, hvilken let end kunde blive, Som det synes var Stemningen ikke ıgunstig for ham, ialfald fremhævedes fra flere Sider hans ıalmindelige Lærdom. Blandt hans Konkurrenter var den tidligere omtalte M. Rasmus Assens, om hvem det bemær-

———————

»Conclusum, D. D. Matthiam Arhusiensem ad vacantem professionem medicam publicis Academiæ litteris esse invitandum et vocandum«. Man maa antage, at hans afslaaende Svar endnu ikke var indløbet, den Gang denne Beslutning vedtoges.

[1]) Acta Consist. 12. Juni 1613: »Angiven igjen de cl. D. D. Gasparo Bartholino D. D. Gellio b. m. in medica professione subrogando; og blev urgeret de successore eo maxime nomine, ne respublica literaria e longiore dilatione nimium caperet detrimenti. Omnes autem in universum professores in D. D. Gasparum suffragia propense et ultronee contulerunt, salvo tamen Magn. Dn. Cancellarii judicio«. Ibid. 19. Juni s. A.: »Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at han havde været hos Magn. Dn. Cancellarium, at høre hans gode Vilje om D. D. Gasp. Bartholino... Og da Magn. Dn. Rector havde refereret velbemeldte illustri Dn. Cancellario, Dn. Professores at have approberet D. D. Gasparum, dog paa Her Cancellers gode Behag, svarede Hans Magnificens med disse Ord: Hvad D. D. Professores derudi decreterer, det gjører«. Ibid. 30. Juni s. A.: »Cl. D. D. Casparus Bartholinus, regio Cancellario approbante, D. D. Professoribus autem consentientibus, in locum D. D. Gellii, piæ memoriæ, subrogatus est«.

kedes, at han havde aflagt et fortrinligt Vidnesbyrd om sin Begavelse ved (privat) at docere saavel ved det herværende som ved fremmede Universiteter. Endvidere M. Hans Knoff, en Søn af den forhenværende, for ikke længe siden i en høj Alder afdøde Hofpræst M. Christoffer Knoff; Sønnen havde sidste Sommer vist fortrinlige Evner som Privatdocent ved Universitetet og besad ogsaa udmærkede Prædikegaver. Endelig nævnedes ogsaa M. Jens Paaske som Ansøger om Pladsen. Han havde i flere Aar rejst udenlands med det kongelige Stipendium, der gav en vis Adkomst til senere akademisk Ansættelse. Forresten var han nu atter ude som Hovmester for unge Adelsmænd[1]). Da det kom til Stykket, maatte imidlertid alle disse Ansøgere vige Pladsen for en ung Mand, der i Sommeren 1613 vendte tilbage fra vidtløftige Udenlandsreiser. Det var den siden saa be-

[redacted]

man skulde tænke paa dem i Fremtiden, et Løfte, som dog ikke fik nogen Betydning for dem. M. Rasmus Assens maatte nemlig siden drage som Lektor til Bergen, hvor han døde; M. Hans Knoff blev samme Aar Rektor paa Herlufsholm og var siden (1617—19) Lærer for Prinds Frederik, den senere Konge; M. Jens Paaskes senere Livsstilling er ikke bekjendt; men om D. Christoffer Dybvad vide vi, at han bittert følte Tilsidesættelsen, som han nok især gav Kansler Christian Friis og D. Hans Resen Skylden for, og at denne Tilsidesættelse i Forbindelse med Mindet om den haarde Skjæbne, der var overgaaet hans Fader, bidrog til hos ham at udvikle det Had til den bestaaende aristokratiske Statsforfatning, der siden gav sig Luft i Projekter og Ytringer, som tilsidst bragte ham i Ulykke.

I Sommeren 1614 mistede Universitetet med faa Ugers Mellemrum sine tvende ældste Lærere, nemlig Biskop Peder Jensen Vinstrup, der døde den 24de Juni, og M. Hans Rasmussen Skomager, der døde den 19de Juli. Sønderlig føleligt var dog neppe Tabet af nogen af dem. Vinstrup havde nemlig alt i flere Aar været saa svagelig, at han ikke havde kunnet besørge sine Forelæsninger. I et forøvrigt særdeles smukt Brev til Kansler Friis havde han derfor ogsaa søgt om Afsked fra en Embedsgjerning, som han dog ikke mere havde Haab om at kunne udfylde; men Døden havde forekommet Opfyldelsen af dette billige Ønske[1]). M. Hans Rasmusssen havde vel ikke været saa utjenstdygtig — han havde saaledes kun et Par Dage for sin Død været i Konsistorium og afgivet sin Dom over Resens Apologi, der senere skal omtales — men da han dog altid havde hørt til de mindst fremtrædende af Universitetets Lærere,

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 452.

kan det Savn, han efterlod sig, neppe have været stort[1]). I hans Sted overdroges det fysiske Professorat til M. Elias Eisenberg, om hvis Dygtighed og Indsigt i dette Fag der vistnok med Føje kan næres Tvivl; men da man i den senere Tid saa stærkt var kommen ind paa Oprykningssystemet, uden sønderligt Hensyn til den specielle Fagdygtighed, og da Eisenberg nu var ældste Pædagogicus, saa har dette Hensyn formodentlig været det afgjørende. I hans Sted blev M. Peder Nielsen Gelstrup, en Klient af Resens, i November 1614 beskikket til Professor Pædagogicus, efter at han var hjemkaldt fra Udlandet, hvor han i nogle Aar havde færdedes, først understøttet af Kansler Christian Friis personlig og senere med det kongelige Rejsestipendium[2]).

[redacted]

Der kunde efter de daværende Forhold ikke være Tvivl ı, at D. Hans Povlsen Resen saa at sige var selvskre- n som Vinstrups Eftermand paa Sjælands Bispestol. Han vde paa en Maade allerede fungeret i Bispens Sted, da n den 15de April 1612 i Vor Frue Kirke holdt Ligtalen ır Dronning Anna Katharina, hvis Død ogsaa havde givet iversitetet Anledning til at holde en tre Dages Sørge- jtid med latinske Taler af D. Caspar Bartholin og M. per Brochmand samt med Fremsigelsen af et længere insk Digt til Dronningens Amindelse af den bekjendte rtel Knudsen Aqvilonius, der var Præst i Skaane, men ved me som ved andre Lejligheder lod Universitetet nyde lt af sin poetiske Begavelse[1]). Naar Resen ikke strax dtes til Sjælands Biskop, laa Aarsagen dertil i en Be- 'ldning, som i den seneste Tid var fremkommen imod m, og som man ansaa det for passende, at han først sede sig for. Her maa vi imidlertid gaa et lille Skridt ge til Tiden før Biskop Vinstrups Død.

Ved M. Iver Stubs Afsættelse var det blevet aabenbart alle Kryptokalvinismens Tilhængere hertillands — for-

---

) Programmet dat. 14. April 1612, hvorved Resen som Universitetets Rektor indbyder til denne storartede Sørgehøjtid, findes i Univ.-Bibl. — I »Qvinqvatria feralia pro. sancta memoria Reginæ beatissimæ D. Annæ Catharinæ, Francoforti 1614», findes, foruden dette Program, Resens Ligtale oversat paa Latin af Prof. M. Herman Nielsen, samt Threnologia D. Caspari Bartholini, Oratio funebris M. Caspari Brockmanni og Epicon M. Bartoli Canutii. Resens Ligtale var først udkommen paa Dansk, i hvilket Sprog den var holdt (jvfr. Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter I, 49—50). Om Bertel Knudsen findes følgende Notitser i Acta Consist. 2. Okt. 1611: »Blev samtykt, at Universitetet skulde forære Bartolino Canutio poetæ 16 Daler» (vistnok for et Digt); ibid. 10. Juli 1613: »Lod M. Bartholinus Canuti offerere Dn. Professoribus sine Poemata».

saavidt de ikke allerede før vidste det — at de i Resen havde en mægtig og uforsonlig Modstander, der, naar Lejlighed gaves, vilde se at fortrænge dem fra alle Pladser hvor de kunde udøve en betydeligere Indflydelse paa den opvoxende Slægt. Intet Under derfor, at de ogsaa fra deres Side med Mistænksomhed vogtede paa hans Ytringer og Foretagender. Og nu traf det sig, at Resen netop ved samme Tid i flere Rækker af akademiske Theses (De Deo Triuno 1609, De uno Mediatore I—III, 1611—13), havde udtalt sig paa en Maade, der let kunde vække Anstød. I den Hensigt at give Læren om Kristi Legemes og Blods virkelige Nærværelse i den hellige Nadvare en fast dogmatisk Underbygning, var han nemlig gaaet saa vidt i sin Fastholden af Foreningen af Herrens guddommelige og menneskelige Natur, at han var kommen meget nær

[redacted]

ıddommelige og menneskelige Natur nærmede sig den odsatte Yderlighed, og derfor af Resen betegnedes som storianere.

Efter at Modsigelsen mod Resen nogen Tid havde ldt sig mere i det skjulte, traadte den aabenlyst frem, Præsten ved S. Nicolai Kirke, M. Oluf Kock, en hid- Normand, i sine Prædikener begyndte at ivre imod den mentlig ny og kjætterske Lære. Det er rimeligt nok, at n er bleven tilskyndet af Mænd, der gjerne saa, at Resen ev reven ned, men som manglede Mod til selv at gjøre t aabenlyst. Nok er det, at Kocks Dristighed voxede. I Ugedagsprædiken, han 1613 holdt i Vor Frue Kirke, rede han i Anledning af sin Text blandt andet følgende: ler nævnes Kristus tre Gange Menneskens Søn, hvori vi ve en stærk Undervisning om Jesu Kristi menneskelige tur og Manddoms Annammelse, mod vore Modstandere Kjættere, som lægge sig efter, hvorledes de kunne vride vende Guds Ord efter deres Vilje og Begjæring, saadanne ftspringere, Ubikvitister og Konkordiebrødre, som sige, at istus har været Menneske af al Evighed». Disse og lig- nde Ytringer bleve ofte paa Stedet opskrevne af tilstede- rende Studenter, blandt hvilke Resen som den ny Tids nd havde sine varmeste Tilhængere. Derfor sagde Kock gang i en Ligprædiken: «Du, som siger, at Kristus har ret et Menneske fra Evighed, og dermed staar og forfø- r Ungdommen: hvad heller du est Kejser eller Konge, rre eller Fyrste, Mester eller Doktor, da faar du Skam a din Nakke; jeg vil bevise dig med den gode, gamle, aa Bibel, at det er Løgn og Skarn og Fantasteri, du farer ed. Ja du, som saa siger, du være Mester eller Doktor, a er du dog en Pebling og Sinke derudi. — Nu, Næsvis, gn an og før det til Marked; det skal nok komme til

Marked, om Gud vil, at jeg lever». Undertiden angr
Kock ogsaa den gamle svagelige Biskop, fordi han ikke op-
fyldte sin Embedspligt og tiltalte den formentlige Vrang-
lærer, som naar han engang i en Prædiken paa sin sædvanlig
grove Maade talte om »en stum Hund, som sad over dg
10 eller 15 Retter og rodede i sine Rosenobler og Daler,
den Stund han saadant skulde straffe[1])».

Ytringer som disse maatte naturligvis vække en be-
tydelig Opsigt. Undertiden gik det endog saa vidt, at de
forefaldt støjende Scener i Kirken, naar Kock prædikede;
men han var ufortrøden. Advarsler agtede han kun lidt,
og den Misbilligelse, han mødte hos mange[2]), opvejedes ve
opmuntrende Ytringer fra hans Venner, der bragte ham til
at føle sig som et Sandhedsvidne, der vaagede over Guds
Kirkes Renhed, medens de beskikkede Vægtere sov eller dog

[redacted]

for Modstandernes giftige Kastevaaben, hvilke de (ligesom deres Læremestere, Djævlene, have for Skik) udslynge med skrækkelige Trusler og forfærdelige Beskyldninger». «Aldrig», tilføjer han, «har Guds Kirke her i vort Fædreland siden Reformationen svævet i en saadan Fare som nu: Konkordiebogen, der jo er offentlig forbudt ved Befaling af Kong Frederik II, højlovlig Ihukommelse, citeres ved disse Rigers eneste offentlige Højskole, og anbefales, som jeg hører, indtrængende til den studerende Ungdom, der snart skal forestaa Guds Menighed med Ordet. Hvad skal man sige til, at en nøgtern Filosofi, sammenflikket af Konkordiebogen og metafysisk Snak, nu paanødes de unge Studenter ved deres Disputationer»? Saaledes bliver Aalborg ved, og udtaler sin dybe Bekymring for, hvorledes det skal gaa, naar den unge Slægt, der er næret med en uklar Metafysik — hvorved han jo tydeligt nok betegner Resens spekulative Opfattelse af Troslærdommene — kommer ud i Menighederne og vil forsøge paa at proppe dem med slige transcendente og uforstaaelige Lærdomme istedenfor at undervise dem i den simple og enfoldige Kristendom [1]).

Et saadant Brev kunde naturligvis ikke andet end mægtig at opmuntre Kock til at blive ved, som han havde begyndt. Hertil blev dog Lejligheden ham afskaaren; thi Resen, som længe nok havde taalt hans Stiklerier og haanlige Udfald, gjorde endelig Alvor af Sagen og indgav en Klage over ham til Biskoppen; og i de samme Dage Kock modtog det omtalte Brev, blev der af Biskop Vinstrup, af hvem han flere Gange tidligere, men forgjæves, var bleven advaret, forkyndt ham ved tvende af Vor Frue Kirkes Ka-

[1]) Kirkehist. Saml. I, 251—3.

pellaner, at han var suspenderet fra sit Embede, Adfærd nærmere var undersøgt[1]). Den 21de 1613 blev Suspensionen forkyndt, men Kock va knyt: han vilde hellere være Angriber end Fo opsatte derfor et Klageskrift, hvormed han rejs Kongen, der paa den Tid befandt sig paa Ha Heri optraadte han som Kirkens Ordfører, og Resen for, at han i sine Disputationer ikke blot og uvante Udtryksmaader, men tillige under e underfundig og bedragelig Stil søgte at paaliste og kjætterske Lærdomme, at han søgte at bort svække den hellige Skrifts klare Vidnesbyrd menneskelige Natur, at han ved en gudsbespotte lelse mellem Guds immanente og hans aabenba

Det er just ikke rimeligt, at Kongen, der kjendte Resen saa nøje og satte ham saa højt, og som desuden af denne var bleven underrettet om den Maade, hvorpaa Kock i den senere Tid var optraadt, er bleven meget altereret ved de svære Beskyldninger, der saaledes fremførtes mod Rigets mest ansete Theolog. Imidlertid kunde en saadan Klage ikke henlægges, thi var den ubeføjet, da fortjente Klageren en stræng Straf som Kalumniant. Den 7de Januar 1614 udgik der derfor kongelig Befaling til Biskop Vinstrup om at lade Kocks Forhold undersøge ad Rettens Vej og paadømme, om han ifølge Kirkelovene havde forbrudt sit Embede eller ikke. Men samme Dag udstedtes der ogsaa Kongebreve til de tvende Rigsraader Manderup Parsberg og Jakob Ulfeld, Universitetets Rektor M. Hans Jensen Alanus og alle Rigets Biskopper om at indfinde sig i Kolding den 21de Februar s. A. for at deltage i Paakjendelsen af den Klage, Kock havde indgivet over Resen; ligesom der samtidig udgik Stevning til M. Oluf Kock og D. Hans Resen om at møde med deres Bevisligheder til angivne Tid og Sted, »og da samtligen at lide og undgjælde, hvis herom for Rette bliver forordineret og afsagt«. I Stevning indkaldtes tillige D. Kort Aslaksen til at møde, »om han havde noget herudi at sige[1])«.

Naar Doktor Kort ogsaa indkaldtes, og det ikke som Dommer, men i visse Maader som Part i Sagen, da var Grunden uden Tvivl den, at han formentes at staa i et vist nærmere Forhold til Kock. De vare jo nemlig ikke blot Landsmænd og Bysbørn, men det var jo ogsaa bekjendt, at der ikke var den bedste Overensstemmelse mellem Resen og D. Kort, skjønt den sidste var ligesaa forsigtig i sine

[1]) Se Tillæg, Nr. 447 og 448.

Udtalelser, som Kock var fremfusende og ubetænksom. Og da D. Kort i Aaret 1613 havde faaet Breve fra et Par fremmede Theologer (David Paræus i Heidelberg og Eilhard Lubinus i Rostok), hvori de havde udtalt deres Misbilligelse af Resens uvante og dunkle Behandling af kristelige Hovedlærdomme i hans Theses, og det er vitterligt, at D. Kort har meddelt Kock disse Breve, der i høj Grad vare Vand paa hans Mølle, saa er det ogsaa sandsynligt, at denne har beraabt sig paa dem og derved til en vis Grad har inddraget sin Landsmand i Sagen[1].

Imidlertid tog den ved kongelig Befaling paabudte retslige Undersøgelse af Kocks Adfærd paa Prædikestolen og offentlige Angreb paa Resen sin Begyndelse. Begge Parter rustede sig ved at lade optage en Række Vidnesbyrd. Resen søgte navnlig Støtte for sin Klage ved for Konsistorium at

'idnesbyrd, Studenterne aflagde om Kocks Prædikener, vare ıeget graverende, lykkedes det derimod ikke denne at faa oget ret Holdepunkt for sin Klage, navnlig ikke, som han estræbte sig for, at faa afhjemlet, at Resen havde sagt, t Kristi menneskelige Natur var til fra Evighed af, men 'el saadanne Udtryk som, «at Kristi menneskelige Natur ar evig for Gud og for Troen paa transcendent og uud-ranskelig Maade», og andre lignende Udtryk, der vel kunde aldes dunkle og uvante, men dog ikke indeholdt noget ıæretisk [1]).

Til Assessorer i Provsteretten vare af Bispen tilkaldte M. Peder Skjelderup, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Provst i Sokkelunds og Smørum Herreder, M. Hans Bang, Sognepræst ved Helliggejst Kirke, Hr. Niels Eskildsen, Sognepræst ved S. Peders Kirke i Næstved og Provst i Tybjerg Herred, M. Klavs Christoffersen Lyskander, Sognepræst i Herfølge og Provst i Bjeverskov Herred, Hr. Peder Sørensen Krag, Sognepræst i Ringsted og Provst i Ringsted Herred, og Hr. Rasmus Lavritsen, Sognepræst i Lynge og Uggeløse, Provst i Lynge Herred. Resen nedlagde imidlertid Indsigelse mod Skjelderup og Bang, fordi den første var besvogret med Kock, og de begge som Vidner i Sagen formentes ikke godt tillige at kunne være Dommere. Indsigelsen havde til Følge, at Bang frivillig veg sit Sæde, medens Skjelderup som Provst forblev i Retten [2]).

---

[1]) Ata Consist. 22. og 24. Januar 1614. Gl. kgl. Saml. 1458. 4. Pontoppidans Referat lider af forskjellige Unøjagtigheder.

[2]) Kock var gift med en Søsterdatter (ikke en Søster, som Pontoppidan siger) af Skjelderup. Resen har vistnok anset M. Hans Bang for at være Kocks Meningsfælle. Heri maa formodentlig ogsaa Grunden søges til, at Bang ikke nogle Aar tidligere var bleven Biskop i Aalborg, hvortil han var valgt af Stiftets Kjøbstedpræster (Ny kirkehist. Saml. VI, 81. 108—9). Han blev derimod 1616 Præst i

Efter at en Række Vidnesbyrd og Indlæg fra begg Sider vare læste, hvori Kock navnlig holdt sig til Resten Forandringer i Luthers Katekismus, medens denne anked over sin Modstanders usømmelige Udfald imod ham fr Prædikestolen, og derfor nedlagde Paastand om hans Af sættelse, fremlagde Biskop Vinstrup tilsidst en skriftli Klage over Kocks Ulydighed, idet han hverken tidliger havde villet rette sig efter Biskoppens venlige og alvorlig Advarsler, ikke heller havde villet bøje sig under den ham forkyndte Suspension, men var rejst over til Kongen for a beklage sig over den, og derved selv havde fremkaldt Be falingen, om at hans Forhold skulde undersøges og paadøm mes; Bispen nødtes derfor til at hævde den ham ved Or dinansen tillagte Myndighed og at klage over, at M. Ol

...suge Prædikener, hvilket for Bispen er refereret og be-...get: da efterdi Kongl. Majestæts Ordinans indeholder, ...Præsterne skulle bevise deres Biskop Lydighed og have hans ...ammelser flittig for Øjne, og M. Oluf sig derudi forset ...ver, da er han for saadan sin Forseelse og Forargelse ...delign forvist sin Prædikestol og Kirketjeneste, og sig ...nu fremdeles derfra skal holde, uden Kongl. Majestæt ...adigst vil hannem sin forrige Tjeneste bevilge og denne ...ns Forseelse imod Ordinansen hannem efterlade[1])».

Ved at læse saavel Bispens Klage som Dommen føler ...n, at baade den gamle Biskop og Dommerne gjerne vilde ...ge Sagen saa lemfældigt som muligt, og at de ingenlunde ...skede at gjøre Resens Sejr mere glimrende end højst for-...dent. Dennes Katekismusforandringer og øvrige Lære-...ade tilkom det ikke dem at paakjende. Efter Udfaldet ... Provsteretssagen maatte Kock forøvrigt — hvis han ikke ...aske gik i den falske Indbildning, at han i en theologisk ...mat kunde maale sig med en Modstander som Resen — ...ale det værste af den Ret, der i Kolding skulde paakjende ...s Anklage mod denne Mand. Thi om han end vidste ...r kunde formode, at de fleste af Bisperne ingenlunde ...e ham ugunstige, maatte han dog frygte, at Resens store ...dflydelse hos Kongen og Kansleren vilde gjøre Partiet ...nske ulige. Dagen før Retsforhandlingen i Kolding be-...ndte, overrakte Resen Kongen et udførligt dogmatisk-...lemisk Skrift, som vel nærmest var stilet imod den ne-...rlandske (arminianske) Theolog Conradus Vorstius, men ...g visselig tillige havde et nærmere Sigte paa den theo-...giske Retning i Hjemmet, der efter Resens Mening lagde ... uforholdsmæssig Vægt paa Kristi menneskelige Natur[2]).

[1]) Afskrift af Dommen i Gl. kgl. Saml. 1458. 4.

[2]) Clavis Theognosias de notione Dei æterna et ideis contra novitios

Kock havde paa sin Side rustet sig ved at samle de a
stødende og «uvante» Sætninger, som fandtes i Res
akademiske Theses.

Retsmødet paa Koldinghus aabnedes paa den d
bestemte Dag. Kongen var selv tilstede og deltog i F
handlingerne, mere end heldigt var for en upartisk Drøft
af Stridsspørgsmaalene. Af Bisperne vare de fem m
nemlig M. Jens Gjødesen fra Aarhus, M. Niels Lavri
Arctander fra Viborg, M. Hans Knudsen Vejle fra Odense,
Christen Hansen (Riber) fra Aalborg og M. Povl Morten
Ostrup fra Lund. Ikke mindre end tre Protokolførere
antagne til at optegne Forhandlingerne, der førtes paa La
undtagen naar Kongen jevnlig paa Dansk blandede sig
i Ordskiftet[1]). Efter at Mødet var sat og Kocks Kl
punkter vare oplæste, fik denne Ordet. Han bevidnede

Nu forefaldt en meget karakteristisk Forhandling, som vi dog ikke kunne gjengive i sin Helhed. Kun enkelte Punkter skulle fremdrages. Da Kongen saaledes i Anledning af Kocks stadige Udtryk: »Kirken klager over, at D. Resen har lært saaledes«, spurgte: »Hvor er den Kirke, som klager over Resen«? og denne havde appelleret til Bisperne, om han i nogen Maade havde givet »vort Riges Kirke« nogen Forargelse (en Appel, som de tilstedeværende Bisper for Retten tav ganske stille til), saa sagde Kock: »Og jeg appellerer til lærde Mænd og Kjøbenhavns Borgere«. Hertil bemærkede Kongen spydigt, vistnok med Hentydning til en bekjendt Personlighed i Kjøbenhavn: »Ja Søren Tolder haver bedre Forstand at smage en Pot tydsk Øl, end at judicere i saadanne Sager[1])«. Men da Resen saa udbrød: »Mon den Kirke, som du beraaber dig paa, er fri for farlige Vildfarelser med Hensyn til Læren om Kristi Person og Sakramentskjændernes Vranglære«? saa var denne Hentydning til den stærkt udbredte Kryptokalvinisme ingenlunde efter Kongens Hoved, hvorfor han afbrød ham og befalede ham at gaa over til noget andet. Nu sagde Resen til Kock: »Den sande Kirke klager hverken over mig eller over mine Skrifter, men du er en dumdristig Anklager, uden al Bemyndigelse«. Da nu Kock begyndte at sige til Resen: »Atter og atter har jeg paamindet dig om din Vildfarelse«, saa afbrød Kongen ham med de Ord: »Ja I er en meget fin Mand, hvem har gjort Jer til Kirkens Talsmand, at I skulde paaminde ham«? »Jeg appellerer«, sagde Kock, »til Universitetets Rektor, til D. Kort, D. Fincke og de akademiske Forhandlinger«. Hertil bemærkede Resen: »Hvad du

[1]) Søren Tolder er vistnok den Søren Ingemand, som er omtalt i 2den Del S. 741. Han var forøvrigt død for et Par Aar siden.

hentyder til, er forefaldet ved Disputationer, og jeg haaber, at alle Tilhørerne ere blevne fuldkommen tilfredsstillede, og det er ikke fornødent her at oprippe det, som du den Gang plagede Auditoriet med». Af denne Replik synes at fremgaa, at Kock allerede er optraadt mod Resen ved Disputationen af hans omstridte Theses, noget hvorom vi dog savne nærmere Efterretninger, da Konsistoriets Forhandlinger, der overhovedet ikke berette noget om de stadig tilbagevendende Disputationers Gang, intet indeholde derom.

En af Kocks Hovedanker mod Resen var, at han havde fordunklet Treenighedslæren ved Sætninger, som han havde tilfælles med Hæretikere som Servet og Sebastian Franck; men skjønt nu Resen virkelig havde brugt Udtryk, der let kunde foraarsage Misforstaaelse og ikke ret syntes at harmonere med den sædvanlige Kirkelære, vidste han dog saa

[redacted]

vilde undskylde ham med, at det var en Fortalelse af ham, svarede Kongen skarpt, at i Ting, som vare Trosartikler, burde ingen Fortalelser finde Sted. Forøvrigt holdt Biskopperne sig udenfor Forhandlingerne; Resen behøvede de ikke at sekundere, hvad heller neppe nogen af dem følte sig kaldet til, og Kock turde de ikke tage i Forsvar, om end visselig adskillige af dem nok kunde have Lyst dertil.

Den dogmatiske Forhandling sluttede med, at Resen henvendte sig til Kongen, Kansleren og de øvrige Bisiddere i Retten og bad dem vel at agte paa, i hvilken Hensigt M. Oluf Kock havde skjældt ham for en Kjætter, en Gudsbespotter og en Marcionit, og at overveje, om Rigtigheden af disse grove Beskyldninger fremgik af, hvad her var fremkommet. For at støtte sin heldende Sag og vise, at han ikke stod ene med sin Betragtning af Resens Læremaade, ansaa Kock det for rigtigt nu tilsidst at overrække Kongen de Breve, som Paræus og Lubinus havde skrevet til D. Kort Aslaksen, samt det, han selv havde modtaget fra M. Niels Michelsen Aalborg. Brevene bleve da oplæste, men det førte kun til, at Kongen gik skarpt i Rette med D. Kort og spurgte ham, om han havde skrevet til de fremmede Theologer om Resens Theses. Kort Aslaksen kaldte Gud til Vidne paa, at han hverken havde skrevet til Paræus og Lubinus om Theserne eller sendt dem samme; men Kongen troede ham aabenbart ikke, da han svarede: »Hr. Doctor, agter vel, hvad I svarer, vi faa det nok at vide«. Endelig forelagde Kongen ham det Spørgsmaal, i hvad Hensigt han havde overgivet disse Breve til M. Oluf Kock. Hertil svarede han, at han havde gjort det efter Samraad med Biskop Vinstrup for at sikre sig selv, om der skulde opkomme noget i Tydskland i Anledning af Resens Lære.

Efter at saaledes alt vedkommende Resens »dunkle

og uvante Udtryksmaader» var bragt til Ende, kom Spørgsmaalet om Forvanskningen af Luthers Katekismus for. Her var Kock imidlertid ikke heldigere; thi da Resen godtgjorde, at han havde udgivet den omtalte Katekismus efter Samraad med Kansleren for at afhjælpe en meget følelig Trang, og at han havde lagt den sidste Katekismusudgave fra Luthers egen Levetid til Grund for sin Oversættelse og havde brugt Kong Christian III's eget Haandexemplar, som han havde laant fra det kongelige Bibliothek, saa var der intet dertil at svare. Og da M. Oluf Kock paa Kongens Spørgsmaal erklærede, at han intet videre havde at fremføre, var Forhandlingen dermed sluttet[1]).

[1]) I den Protokol over Forhandlingerne i Kolding, som er trykt hos

[redacted]

Enden paa Sagen blev, at Kock, efter at være dømt om Løgner og Æreskjænder og tillige som Overtræder af)rdinansen og Forstyrrer af Kirkens Fred, forpligtedes til nden fjorten Dage at rømme alle Kongens Riger og Lande, ıvis han ikke vilde have sit Liv forbrudt. Denne Dom rar ikke blot et Udtryk af Kongens personlige Harme over len Forstyrrelse, Kock havde vakt, men den hvilede, som let bestemt fremgaar af Kansler Christian Friis's Ord ved Dommens Afsigelse, paa den da gjældende Retsgrundsætning, at naar nogen offentlig skjælder en anden for en Forbrydelse og ikke kan bevise sin Beskyldning, da falder han selv i den Straf, den anden vilde have faaet, om Anklagen var bleven bevist. Landsforvisning omtales derfor i Dommen som en Formildelse udvirket ved Godtfolks Forbøn, da Kalumnianten ellers havde fortjent at miste sit Liv[1]). Forgjæves bønfaldt den domfældte Mand om

---

Catechismum superioribus annis mutilatum, nimirum quod in isto 1569 edito præfatio omissa esset ad Pastores et Patresfamilias, quum esset pulcherrima. 2. Desiderata præfatio de peccato originis; nec enim facturum se fideliter officium, nisi id fecisset. 3. Desideratum officium auditorum. 4. Officium subditorum. Nihil ergo novum a se factum, sed restituisse Catechismum pristinæ integritati. Se etiam in hoc secutum esse consilium Doctoris Palladii, qui peritiores lingvæ Germanicæ rogasset, ut operam darent illi studio, non tamen addendo nec detrahendo. Se usum esse exemplari Germanico ex Bibliotheca regia desumpto, in quo manus sereniss. ac potentiss. Christiani III piissimæ memoriæ extaret, idque contulisse postea cum aliis exemplaribus ante editionem, præsertim cum Tomo 6 Lutheri.

Tunc Ser. Reg. Majestas M. Olaum allocuta, num plura proponere vellet? Quod ipse detrectavit. Ita huic concessui et ventilationi impositus est finis».

[1]) Se Tillæg, Nr. 451. Paa Latin er Dommen trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 642—6. Den kan ikke være udfærdiget den 21de Februar, som det almindelig antages, men først den 24de. Om Anvendelsen af Talionsprincipet i Injuriesager findes

Benaadning. Christian IV var ubønhørlig nu saa vel som senere, da Kock, efter i halvandet Aar at have opholdt sig i Sverig, i ydmyge Bønskrifter til Kongen og Kansleren, og under Erkjendelse af sin Forseelse bad om Tilladelse til atter at vende tilbage[1]).

Skjønt Biskopperne altsaa hverken kunde eller turde give M. Oluf Kock Ret i hans ubetænksomme og hensynsløse Adfærd, vare de dog langt fra at billige Resens Læremaade, hvorfor de, Dagen efter at Retsmødet var holdt, indgav et Andragende til Kongen af omtrent følgende Indhold: «Omendskjønt D. Resen ved Forhandlingen igaar har forklaret sin Mening, saa kunne vi dog, for at holde vor Samvittighed fri, ikke fordølge, at det forekommer os, at der i hans Theses findes ny, uvante og farlige Udtryksmaader, der, saa vidt vi vide, hverken have været god-

[redacted]

isti Kirke og afholde sig fra en saa dunkel Stil og fra ıe ny og uvante Udtryksmaader, der savne kirkelig Hævd lettelig kunne give Anledning til Splid og Forvirring». ıdragendet slutter med den Bøn, at Kongen ikke maatte edes paa Biskopperne over dette Skridt, da det var deres nbedspligt at vaage over Enighed og Renhed i Religionen at forebygge, at fremmede skulde faa Anledning til i res Skrifter at angribe den danske Kirke[1]).

En Begjæring som denne, fremsat af Landets Biskop-r, kunde Kongen ikke andet end tage Hensyn til, og jent Resen mente, at han tilstrækkelig havde forklaret g, blev det derfor efter en længere Forhandling paalagt ım at forfatte et Skrift som det, der var forlangt, og nere ved en nærmere mundtlig Forhandling at rydde den heldige Misforstaaelse til Side[2]). Med sædvanlig Flid og rbejdskraft tog han da strax efter sin Hjemkomst fat paa agen og udarbejdede i kort Tid sit bekjendte Skrift «De ıncta fide», eller «Om den hellige Tro», hvori han under i Afsnit udførlig behandlede de Lærepunkter, der i hans idligere Theses havde været Gjenstand for Mistydning og lodsigelse. Saavidt vides behandlede han samtidig i et æregent Skrift det Spørgsmaal, der vistnok var Stridens gentlige Kjærnepunkt, om det end, som det synes efter Kongens Ønske, var blevet skudt til Side under Forhand-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 449. Biskoppernes Andragende er trykt paa Latin hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 646—7, men med Forbigaaelse af Slutningen, der findes i flere Afskrifter: «Exhibuimus Regiæ Majestati in præsentia magnifici Dn. Cancellarii Christiani Frisii, Dn. Mandorpii Parsberg et Dn. Jacobi Wlfeldii. Coldingæ 22. Februarii Anno 1614.

Johannes Ægidii. Nicolaus Arctander. Johannes Canutius. Christianus Johannis. Paulus Martinius m. p.

[2]) Se Tillæg, Nr. 451. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 650 f.

lingen i Kolding, nemlig om den hellige Nadvere. Vi sigte herved til det uden Trykkeaar udkomne Skrift af Resen, »Jesu Christi Testamente om det højværdige Herrens Nadveres Sacramente; item hvorledes Jesu Christi Legeme og Blod siges der at være tilstede i, med og under Brød og Vin«, hvortil Forfatteren havde føjet et Optryk af tvende ældre Smaaskrifter af D. Peder Palladius og M. Jon Tursen, som Vidnesbyrd om at ogsaa hos ældre Lærere i den danske Kirke fandtes den samme rette lutherske Fremstilling af Nadverlæren, som han var Talsmand for[1]).

Da Resen — maaske i sit tidligere omtalte polemiske Skrift mod det vorstianske Hæresi, eller maaske mere privat — havde udtalt sig misbilligende om Ytringer i D. Kort Aslaksens nys udkomne Skrift, Physica Christiana, der formentlig kunde forstaas, som om han lærte, at Gud var et be-

Der var dog nær atter kommet Misforstaaelse mellem Resen og hans spagfærdige theologiske Kollega, da den førstnævnte gik videre i sin sejrrige Kamp mod theologiske Modstandere. Inden nemlig hans egen Sag var klaret, tog han fat paa den tidligere omtalte M. Niels Michelsen Aalborg, hvem han undte en alvorlig Korrektion for det Brev, hvori han havde udtalt sin Sympathi for Kocks Bestræbelser og sin Misbilligelse af Resens Læremaade. En Anledning hertil blev, om vi saa maa sige, greben ved Haarene, da Resen af en Ven i Jylland blev gjort opmærksom paa, at Aalborg i en udførlig Forklaring af Johannes's Aabenbaring, som han i Aaret 1611 havde udgivet, og i Fortalen angaves for approberet af det theologiske Fakultet, havde udtalt et Haab om, at Hedninger, som ikke her i Livet havde haft Lejlighed til at komme til Troen, dog ved Guds Naade kunde blive salige, i Henhold til Aab. 7,9. Resen saa heri den ham saa forhadte kalvinske Lære om Guds absolute Raadslutning, og da han ogsaa mente, at Skriftet ikke var rettelig approberet af Fakultetet, var han ikke sen til at indgive en Klage til Regjeringen. Dette

quid sapere monuerat Resenius, dat. Hafniæ d. 3. April 1614». Haandskriftet fandtes i sin Tid i Biskop L. Harboes Bogsamling og er benyttet af Zwerglus, Sjæl. Cleresi, S. 146—7. En smuk, fossisk Afskrift findes endnu i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1461. 4to. Som Prøve paa Stilen kan Begyndelsen her hidsættes: «Magnas tibi ago gratias Clarissime et Doctissime D. D. Johannes Reseni, amice, frater et collega plurimum semper honorande et amande, quod de phrasi quadam, quæ in Physica Christiana, superiore anno a me publicata, extat, amice imo fraterne me admonueris, quod sane ingentis beneficii loco æstimandum perpetuo censuerim. Nihil igitur de tuo singulari candore et benevolentia addubito, quin quo egomet tuam hanc admonitionem animo æquissimo lubens acceperim, eodem hanc meam qualemcunque extemporaneam non gravatim sit exceptura».

havde til Følge, at der den 25de Maj 1614 udgik kongelig Befaling til Biskop M. Povl Mortensen i Lund om at indstevne Præsten i Helsingborg, M. Niels Michelsen til at møde i Konsistorium for Kjøbenhavns Universitet og der gjøre Regnskab for sin Adfærd[1]).

Retten holdtes den 8de Juni 1614 i Konsistorium. Ifølge den kongelige Befaling var Biskoppen fra Lund ogsaa tilstede som Dommer, skjønt det vistnok er faldet ham tungt nok at være med til at forøge Resens let fornødselige Triumf over den ellers vel fortjente Præst, hvis første Skridt havde været ydmygt at bede sin mægtige Modstander om Forladelse. Paa Kongens Vegne mødte Nicolaus Eggebrecht, Sekretær i det tydske Kancelli, som Aktor i Sagen. Anklagens første Hovedpunkt var, at M. Niels Michelsen havde fremsat en forkastelig zwinglisk Lærdom ved i sin For-

[redacted]

sternes Lære om Kristi Person og Sakramenterne, saa mde han dog ikke negte, at han havde skrevet det fatale rev til Kock, der ialfald gav det Udseende af, at han anske billigede dennes Optræden. Uheldigt var det ogsaa r ham, at de «lærde Mænd», som han havde beraabt sig aa, vare Kalvinister. Havde han vidst, at Luther paa enelte Steder i sine Skrifter har udtalt sig paa en noget lignende Maade om Hedningernes Frelse, da havde hans Sag maaske dog faaet et heldigere Udfald, end den nu fik[1]). — Det andet Hovedpunkt i Anklagen var dette, at han havde angivet sit Skrift som udgivet med det theologiske Fakultets Approbation, medens Resen mente, at en saadan Godkjendelse deraf ikke var erhvervet. Her var Aalborg imidlertid i Stand til at fremlægge Breve fra D. Kort Aslaksen, der godtgjorde, at han ialfald maatte antage, at Skriftet var rettelig approberet. D. Kort var ikke sønderlig glad ved at blive paaberaabt som Hjemmel i denne Sag og søgte derfor at fralægge sig Ansvaret, idet han forklarede, at M. Niels Michelsen Aalborg for fem Aar siden havde sendt ham sit Manuskript til Forklaringen af Aabenbaringen; han havde imidlertid ikke læst eller approberet det; men da Forfatteren efter en Tids Forløb havde indfundet sig hos ham for at faa Besked, havde han undskyldt sig med, at han var en ung Theolog, der uden at have hørt Dr. Resens Mening ikke turde afgive nogen Dom i et saa sublimt Emne. Han havde derfor leveret ham Manuskriptet og bedet ham bringe det til Resen, hvad Aalborg ogsaa havde gjort. Efter at det havde ligget hos Resen et halvt Aars Tid, havde denne sendt det til Aslaksen med den mundt-

---

[1]) Se Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 600. Ussing, Kirkeforfatning I, 195.

lige Besked, at han havde gjennemgaaet Værket og tillod at det blev trykt. D. Kort havde da indskrænket sig til at læse noget hist og her i Manuskriptet, hvorpaa det efter Forfatterens Anmodning var sendt til Bogtrykkeren. Den nu udpegede Vildfarelse bevidnede han helligt, at han ikke var bleven opmærksom paa, end mindre havde billiget. Denne Forklaring, hvorved Resen selv kom til at bære Skylden, for hvad han havde gjort til Gjenstand for en haard Anklage, kunde han imidlertid ikke lade sidde paa sig, og der udspandt sig nu en karakteristisk Forhandling, der viste, at ingen af de højlærde Censorer havde gidet være over at læse det vidtløftige Haandskrift helt igjennem, og at den ene havde stolet paa den anden, noget hvorfor den ulykkelige Forfatter nu maatte undgjælde. Thi skjønt han paa den ydmygste Maade bad om Forladelse for sin Forseelse og tilbød at tilbagekalde sine vildfarende Ytringer, saa hjalp det ham dog intet. Det er imidlertid kjendeligt nok, at hans Dommere helst vilde have skaanet ham: thi gjentagne Gange henvendte de sig til Kansleren for gjennem ham at udvirke, at Kongen frafaldt sin Fordring om Dom. Men Kong Christian var siden Sagen med Kock i en saa ophidset Stemning, at han ikke vilde høre noget om Formildelse i den strænge Ret. Enden paa Sagen blev derfor, at M. Niels Michelsen Aalborg som den, der ikke var forbleven i »vore Kirkers« rene Lære, og saaledes groveligt havde forsyndet sig imod Kirkeordinansen, erklæredes for afsat fra sit Præsteembede, »med mindre Hs. Majestæt efter sin medfødte Godhed naadigst vil tilgive ham, der ydmygelig henflyr til hans Barmhjærtighed«. Sagen om Fakultetets Approbation lod man henstaa uafgjort[1]).

[1]) Forhandlingerne i Konsistorium ere aftrykte i Ny kirkehist. Saml. VI, 557—603. Dommen, dat. 10. Juni 1614 er trykt hos Pontop-

[redacted]

Efter at Resen saaledes her paany havde vundet en Sejr — om end af dem, der just ikke kunde forøge hans Berømmelse i nogen høj Grad — skulde han nu til at feje for sin egen Dør og klare de Misforstaaelser, hans dunkle og spekulative Læremaade havde givet Anledning til. Den 9de Juni 1614 udgik der kongelig Befaling til samtlige danske Biskopper, Vinstrup undtagen, der laa paa sit yderste, om at indfinde sig i Kjøbenhavn den paafølgende 3die Juli[1]). Indkaldelsesbrevet indeholdt ingen nærmere Instrux. En saadan fik de derimod mundtlig efter deres Ankomst til Kjøbenhavn, da Kansler Christian Friis samlede dem i sit Hus og paalagde dem i Forbindelse med Universitetets Professorer at høre og overveje det af Resen udarbejdede Skrift samt hans nærmere mundtlige Forklaring, og derpaa afgive en skriftlig Erklæring til Statholderen i Kjøbenhavn, Brejde Rantzov, hvorvidt de billigede eller misbilligede Resens Læremaade. Kongen var nemlig paa den Tid fraværende paa en Rejse til England.

Den 4de Juli samledes da Professorerne og Bisperne i Konsistorium. Forhandlingerne ledede af Universitetets Rektor, D. Kort Aslaksen, efter at Resen først selv i Kanslerens Navn havde meddelt følgende Forretningsorden: Forhandlingerne skulde optegnes saa udførligt og nøjagtigt som muligt og opbevares i Konsistorium for senere at meddeles til Kongen; enhver skulde udtale sin Mening saaledes, at Notarerne kunde opfatte samme; de skulde udtale sig billigende eller misbilligende med Hensyn til hvad der blev forelæst; Oplæsningen af Resens Skrift skulde ske, saa ofte

pidan, Ann. eccl. Dan. III, 601—8. Som bekjendt forsonede M. Niels Michelsen Aalborg sig siden med Resen og blev et Par Aar efter Sognepræst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn.

[1]) Se Tillæg, Nr. 453.

det var fornødent, og det i Konsistorium, hvor det skulde opbevares tilligemed Forhandlingsprotokollen; enhver skulde fremsætte sin Mening jevnt og ligefrem, og støjende eller heftig Ordvexel maatte ikke finde Sted. Af Professorerne vare foruden Rektoren og Resen følgende tilstede: D. Leonhardt Metzner, D. Caspar Bartholin, M. Jesper Brochmand, M. Hans Rasmussen, M. Hans Jensen Alanus, M. Christen Longomontanus og M. Vulfgang Rhuman. Biskop Vinstrup var, som tidligere er meddelt, død for faa Dage siden, D. Thomas Fincke havde paa Grund af sin Kones Død bedet sig fritaget for at møde, og M. Herman Nielsen var syg. De tvende pædagogiske Professorer, D. Oluf Worm og M. Elias Eisenberg, førte Protokollen. Af Biskopper vare foruden de fem, der havde deltaget i Mødet i Kolding, ogsaa den nys udnævnte Biskop Iver Hemmet fra Ribe tilstede.

[redacted]

ar færdig dermed, spurgte Resen om Rektorens og de
vriges Mening. Rektoren bad Bisperne ytre sig; men da
ie ønskede, at han først skulde sige sin Mening, bemær-
:ede han, at i det forelæste var Ting af største Vigtighed,
ler krævede en gjentagen Læsning og nøjere Overvejelse,
n Erklæring, som Bisperne strax istemmede. Efter Resens
Forlangende, opfordrede nu den ældste af Biskopperne, M.
lens Gjødesen fra Aarhus, Professorerne til at ytre sig.
Metzner erklærede, at han ikke fandt noget i det oplæste
Stykke, der stred mod den hellige Skrift og den kristelige
Tro. Bartholin var af samme Mening. Inden Brochmand,
om var Dekan i det filosofiske Fakultet, ytrede sig, gjorde
ian endnu et Forsøg paa at faa Bisperne til nærmere at
idtale sig, men da de «overlod Dekanen og Professorerne
lenne Ære», erklærede han, at han ikke havde kunnet op-
lage det mindste, som ikke stemmede med Guds Ord og
len augsburgske Bekjendelse. De øvrige Professorer vare
if samme Mening, skjønt flere af dem vistnok vare temme-
ig fremmede for hele denne Undersøgelse. Kun M. Vulf-
;ang bemærkede, at han ikke ret havde kunnet følge med
'ed den hurtige Oplæsning. — Da alle Professorerne nu
saaledes havde udtalt sig, forlangte Biskop Jens Gjødesen
eget og de øvrige Biskoppers Navn Tid til nøjere at
efterlæse og overveje dette Kapitel, for at de kunde ud-
ale en mere begrundet Mening derom, end de nu vare
Stand til. Hertil svarede Resen, at det var Bestem-
nelsen, at Skriftet skulde oplæses i Konsistorium, saa ofte
let var fornødent. Men Bispernes Mening var, at de gjerne
rilde have det hjem med. Herpaa vilde Resen imidler-
id ingenlunde indlade sig. Biskop Hans Knudsen Vejle
ra Odense bemærkede, at da Skriftet jo alligevel skulde
offentliggjøres, kunde det jo ikke skade, at de fik Lov til

at læse det hjemme. Ja, sagde Resen, det skal vel offentliggjøres, men først naar det er approberet. Biskop Chr. Hansen fra Aalborg mente, at det oplæste Kapitel egentlig ikke handlede om noget af de Punkter, som der var anket over i Resens Theses, og hvorom Bisperne i Kolding havde begjært Forklaring. Forresten vilde ingen af dem udtale sig om det oplæste, skjønt der blev trængt stærkt ind paa dem. Enden paa denne Dags Forhandling blev da, at det indrømmedes Bisperne, at de om Eftermiddagen alene maatte efterlæse det omtalte Kapitel, men det skulde ske paa Konsistorium.

Inden det næste Møde aabnedes Dagen efter, havde Resen været hos Statholderen og meddelt ham Bispernes Indvendinger og Forlangende. Rantzov havde imidlertid, i Henhold til hvad Kongen før sin Bortrejse havde befalet,

os er gamle Eolk og taale ikke godt at gaa Vejen saa ange Gange; vi indestaa for, at intet deraf skal blive afrevet». Resen holdt imidlertid paa, at der skulde føres rotokol, og selv Arctanders subsidiære Forslag, at kun rad der dikteredes til Protokollen, skulde opskrives, vilde an ikke gaa ind paa, da Kansleren havde befalet, at alt vad der forhandledes, skulde føres til Bogs. Derimod gik lesen, skjønt nødig, ind paa, at Bisperne maatte udsætte eres Erklæring, til det hele var gjennemgaaet. Forangendet, om at de maatte faa Skriftet hjem med, blev lerimod ikke indrømmet. Efter denne præliminære Forandling skred man til Oplæsningen af det andet Kapitel «Om det, som Troen haver at skjøtte og agte, som er det evende Guds Ord»), angaaende hvilket Resen bemærkede, at det direkte vedrørte et Par af de ondskabsfulde Angreb, som hans Modstander havde gjort paa ham i Kolding. Efter at Kapitlet var oplæst, tilbød han sig at forklare, hvad der kunde være dunkelt deri, en Forklaring, som dog ikke blev æsket af nogen af de tilstedeværende.

Paa denne Maade skred Oplæsningen af de følgende Kapitler fremad i en Række Møder[1]). Da Biskopperne afholdt sig fra alle Bemærkninger om det enkelte, og Professorerne for største Delen syntes at betragte sig som Resens Forbundsfæller, indskrænkede, hvad der foruden Oplæsningen forefaldt, sig for det meste til nogle indledende Bemærk-

---

[1]) 3die Kap. Om den treenige Gud; 4de K. Om Guds evige Vidskab 5te K. Om Gud i Himlen; 6te K Om de to Essentzer eller Naturer i Jesu Christi Person; 7de K. Om den eneste Midler mellem Gud og Menneskene, det Menneske Christo Jesu; 8de K. Om de guddommelige og menneskelige «Egnligheders» Fællesbed udi Jesu Christo: 9de K. Om Lutheri kateketiske Haandbog. (Kapitlernes Overskrifter ere her anførte efter den senere danske Udgave af Skriftet).

ninger af Resen til hvert Kapitel. Efter at Forelæsningen var endt den 8de Juli, takkede Rektoren Bisperne for deres Nærværelse og bad dem afgive deres Dom: det vilde være ham kjært, om de vilde gjøre det strax, men ønskede de Betænkningstid, bad han dem fastsætte en Dag, da man atter kunde komme sammen for i Forening at udtale sin Mening. Hertil svarede Arctander, at han ikke vidste, om Professorerne strax vilde sige deres Mening; men han og de øvrige Bisper kunde intet bestemme, før de nøjere havde efterlæst det hele. Det blev da meddelt dem, at Konsistoriets Lokale skulde staa dem aabent, saa tidt de vilde, og at Skriftet skulde være fremlagt her. Ønskede de Bøger fra Bibliotheket, skulde Bibliothekaren M. Elias Eisenberg gaa dem til Haande dermed, ligesom Professorerne ogsaa stillede deres private Bogsamlinger til Bispernes Afbenyttelse[1].

)erpaa oplæstes Professorernes Erklæringer. Vidtløftigst ar D. Kort Aslaksens. Han ytrede vel en Del Betænke-gheder ved enkelte af Resens Sætninger, men fandt dog ltid selv en Mening, hvori han kunde give dem Bifald, vorved han altsaa fritog Resen fra at svare. De øvrige 'rofessorers vare ganske korte. Ingen af dem havde nogen ndvending at gjøre. Fyldigst udtrykte Brochmand sin amstemning, naar han ytrede: «Med største Glæde giver g mit Bifald til D. Hans Resens apologetiske Skrift, sik-er paa, at der intet indeholdes i samme, der ikke paa det øjeste stemmer med den hellige Skrift, de bedste Fædre g de Bøger, der alvorlig ere anbefalede vore Kirker» (nem-g i Kirkeordinansen).

Imidlertid affattede Biskopperne i Fællesskab deres ensur over hvert af de enkelte Kapitler af Resens Skrift. 'en var langt fra saa gunstig som Professorernes, idet ikke lot en Del Ytringer udpegedes, som de ikke billigede, ien de tillige udtalte deres Betænkelighed ved Resens theo-giske Læremaade i det hele, idet han efter deres Mening ygede vel meget paa ældre Forfatteres Spekulationer over kristelige Dogmer, istedenfor enfoldig at holde sig til uds Ord, hvorfor det var deres Ønske, at Kongen vilde alægge ham, ikke at forsvare, men at forandre de Ud-yksmaader, der vare ny og uvante i «vore Kirker», og for remtiden at bruge saadanne Udtryk, som havde kirkelig ævd og kunde tjene til at fremme Fred og Enighed i irkerne saavel som i Skolerne. «Thi», tilføjede de, «kan n end søge at vise, at nogle af hans Udtryksmaader ere wendte af Luther og enkelte ældre, saa kan det dog neppe avises, at de Kirker og Universiteter, der oprigtig holde g til den augsburgske Bekjendelse, enstemmig have talt aledes som han om den hellige Treenighed, om de to

Naturer i Kristus og sammes personlige Forening». øvrigt var Betænkningen holdt i en rolig og moderat uden alle personlige Udfald. Da den var færdig, Bisperne sig et Møde med Professorerne, uden at Resen nærværende, vistnok fordi de ønskede, at det maatte k til en Fællesudtalelse. Mødet blev holdt den 15de Konsistorium; men Bisperne bleve strax mindre beha overraskede ikke blot ved at træffe Resen tilstede, ogsaa ved at erfare, at Professorerne allerede havde get en Række tildels stærkt anbefalende Bedømmel hans Skrift. Forøvrigt aabnedes Mødet af Rektoren en Tale, som man, naar man erindrer D. Korts egen lende og holdningsløse Adfærd, næsten kommer til tragte som en Parodi; den blev nemlig holdt over d som Text: «Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis

Kristi Person, om hans Nærværelse i den hellige Nadver og om Guds evige Raadslutning, og anbefalede i det hele en fredelig Løsning af de stridige Spørgsmaal. Da Resen havde sluttet, opfordrede Rektoren Bisperne til at komme frem med deres Bedømmelse; men da de undslog sig derved, vistnok fordi de vare stødte over, at Mødet havde taget en hel anden Gang, end de ønskede, saa lod Rektoren sin egen udførlige Censur oplæse, med hvilken Resen erklærede sig særdeles tilfreds. Efter nogen Tale frem og tilbage maatte Bisperne nu ogsaa frem med deres Betænkning, der oplæstes af M. Povl Mortensen Ostrup fra Lund. Da han var færdig, tilbød Resen, at han den næste Dag vilde give Svar paa Indvendingerne. Det var nemlig hans Ønske, at Bisperne af Hensyn til de Rettelser, han havde foretaget, og de Oplysninger, han fremdeles vilde give, skulde holde denne Censur tilbage. Men hertil vare de ikke villige; det højeste, de vilde gaa ind paa, var at tilføje en Efterskrift, naar de havde modtaget hans Besvarelse af deres Indvendinger mod hans Læremaade. Sluttelig oplæstes de andre Professorers Censurer, der naturligvis ikke kunde stemme Bisperne til mere Eftergivenhed, da de kun indeholdt ubetinget Anerkjendelse, og Bisperne vare enige om, at Resen skulde have en Tilrettevisning, om end i en moderat Form.

Allerede næste Dags Morgen (16de Juli) kunde Resen i Konsistorium fremlægge en udførlig Besvarelse af Bispernes Indvendinger, som, efter at være læst af Professorerne, ved en af Pedellerne blev bragt hen til Bisperne, der vare samlede i M. Jens Gjødesens Herberge. Disse bleve efter nogen Overvejelse enige om, at det ikke kunde nytte noget at indlade sig paa en vidtløftig Besvarelse, thi en saadan vilde kun bringe Resen til atter at svare, hvorved der ikke

vilde blive nogen Ende paa Sagen. De vedtoge derfor en Efterskrift til deres Censur, hvori de vel lode nogle af Resens Forklaringer gjælde, men for Resten fastholdt de fleste af deres Indvendinger, idet de sluttede med, at det ikke var deres Hensigt at udæske Resen til en yderligere Besvarelse eller Disputats, men de underkastede hele Sagen Hs. Majestæts Kjendelse, idet de ikke havde noget højere Ønske, end at hele Striden for Fremtiden maatte hvile, hvad de haabede vilde ske, dersom D. Resen, som han nu tilbød, vilde holde sig til de i vore Kirker sædvanlige Udtryksmaader. Efterat have forsynet deres tidligere omtalte Censur med et Forord, hvori de gav deres Fremstilling af, hvorledes det var gaaet ved Møderne og Forhandlingerne — hvor der var forskjelligt, som de vare utilfredse med, og da navnlig at de kun havde faaet saa ufuldkommen Leilighed

leeen begyndte, efter en Opfordring til de tilstedeværende
m at vise Ærlighed og Oprigtighed, med et Punkt, som
ike var berørt i Bispernes Censur, men som var kommet
em i den mundtlige Forhandling, og som ganske vist var
t af de brændende. Han sagde nemlig, at det et Par
lange var ytret, at nogen kunde tage Forargelse af hans
aastand, om at de uværdige Nadvergjæster ogsaa modtog
errens Legeme og *Blod*; men denne Sætning, mente han,
urde ingenlunde være *mistænkelig* for «vore Kirker», thi
ke blot stemte den med Apostelens Ord 1 Kor. 11, men
n havde, saalænge den evangeliske Kirke havde været
ærskende hertillands, været anerkjendt som rigtig, noget
m han kirkehistorisk godtgjorde, ligesom han ogsaa viste,
den stemte med den lutherske Kirkes Hovedskrifter. Det
betegnende, at Resen her i dette sidste Møde drog dette
unkt frem, som om han vilde give Bisperne en Mindelse
n, at de ikke skulde pukke saa stærkt paa hans forment-
ge Uoverensstemmelse med den gjængse kirkelige Læreform,
ar ialfald flere af dem maatte være sig bevidste, at de
ia et af de afgjørende Punkter havde fjernet sig fra den
utherske og sluttet sig til den reformerte Kirkes Opfattelse;
ti det berørte Spørgsmaal var netop et Hovedstridsemne
mellem disse tvende Kirkesamfund. Naar ingen af Bisperne
og til Orde imod Resen angaaende dette Punkt, da var
et neppe, fordi de alle vare enige med ham om Sagen
elv, men vel fordi de følte, at det kunde ikke bestrides, at
hvad han gjorde gjældende, var den ægte **lutherske** Op-
fattelse. — Efter denne lille Episode, der tilsyneladende ikke
stod i nogen Forbindelse med det øvrige, men dog vistnok
har været betydningsfuld nok, sagde Resen: «Jeg har faaet
Befaling om, inden disse Forhandlinger slutte, at spørge
le Herrer Bisper ad, om jeg nogensinde har vægret mig

ved at give Forklaring om noget Punkt, der er blevet mig forelagt». Hertil svarede alle, at det ikke kunde nægtes, at han altid havde været rede. Derpaa skulde han spørge dem, om der fremdeles var noget, angaaende hvilket de ønskede hans Forklaring, thi da var han ganske til deres Tjeneste. Svaret paa dette Spørgsmaal, bemærkede Bisperne, fremgik af deres Censur og Replik. Det tredie Spørgsmaal, Resen havde at forelægge dem, var, om de alle fuldkomment samstemmede i den afgivne Bedømmelse, eftersom de ikke enkeltvis havde ytret deres Mening. Hertil svarede de: «Ja fuldkomment, det fremgaar af vore Underskrifter». Efter nogle Replikker, der vidnede om, at begge Parter ønskede en fredelig Udgang, gik man over til en Drøftelse af de Bemærkninger, Biskopperne havde gjort til Resens Svar paa deres Censur. Noget væsentligt nyt kom der ikke frem

[redacted]

Kort Tid efter at disse Forhandlinger vare sluttede, ìisperne dragne til deres Hjemstavne, beredte Resen sig t udgive sit apologetiske Skrift, vistnok med de Rettel- som han under Mødet var gaaet ind paa. Til nærmere laring forsynede han Værket med en udførlig Fortale vende Efterskrifter. Fortalen, i hvilken han tilegner ıtian IV sit Skrift, er allerede dateret den 30te Juli . Men det varede dog temmelig længe, inden Værket færdigt fra Pressen. Thi da de omtalte Tilføjelser ikke prøvede saaledes som de øvrige Afsnit, maatte Resen, ırt efter højere Ordre, først lade Professorerne i Konsi- um gjennemgaa samme, inden Trykningen kunde ske[1]). la han havde fuldendt den danske Oversættelse af hele tet, hvilken efter Kongens Vilje skulde udgives samtidig den latinske Text, maatte Oversættelsen ogsaa underka- Professorernes Prøvelse[2]), — altsammen Vidnesbyrd om Omhu, hvormed Kongen og Kansleren søgte at afskjære senere Indvendinger, noget som maatte være dem saa ıt mere magtpaaliggende, som det var Planen, at Resen le beklæde Sjælands ledige Bispestol, men først naar havde klaret alle de Modsigelser fra sig, som hans ımaade i den senere Tid havde været udsat for. Ende- ıdkom Skriftet baade paa Latin og Dansk under Tite-

ærlig Vigtighed, naar man vil kjende Bispernes Stemning, findes rykt i Ny kirkehist. Saml. I, 419—41.

vfr. Acta Consist. 22. Oktober 1614: »Lecta est præfatio et con- lusio libri Apologetici D. D. Joh. Resenii«.

ıcta Consist. 7. Jan. 1615: »Proponerede D. D. Joh. Resenius, at lagnif. Dn. Cancellarius svaderede, at hans Scriptum Apologeticum, om var nu paa Danske verteret, skulde læses in Consistorio ıræsentibus Professoribus. Hvilket blev for godt agtet«. Skjønt len danske Udgave af Skriftet lige saa vel som den latinske har 'rykkeaaret 1614, kan man i Henhold til denne Notits ikke an- age, at den er udkommen før i Aaret 1615.

len: »Om den hellige Tro til den sande Gud og den han sendte, Jesum Christum; og at Luthers rette Katekismus bør ikke at lastes. Imod nogle nestorianske Klafferi. En liden Bog til redeligt Forsvar. Med Kong. Majest. vor allernaadigste Herres sønderlige Gunst og Fribed«. Man maa vistnok give D. Ludvig Helveg Ret, naar han betegner det som »det dybsindigste Forsøg paa en spekulativ Opfattelse af den kristelige Lærdom, som vor ældre Theologi har at opvise[1])«; men som næsten alt hvad Resen skrev, er det i en meget tung og besværlig Stil, som ingenlunde lettes ved den uhyre Mængde Citater, som denne grundlærde Forfatter altid havde til sin Raadighed[2]).

Den stærke og vedholdende Modsigelse, Resens Læremaade havde fundet, og som — hvad Beretningen om Mødet godtgjør — ikke blev opgiven af Bisperne, om de

nen, der fra hans Side vel nærmest havde været an- for at hævde den lutherske Nadverlære, men som dog bragt ham til Grændsen af Unitarismen, gik han nu til en stærkt udpræget orthodox-bibelsk og historisk g, der bragte ham til at hævde Overleveringen fra og hans Samtid paa en Maade, der ganske vist har slavisk ved sig — en Sværgen paa Mesterens Ord Afkald paa egen Dom — men dog som kirkelig g vistnok var at foretrække for en ubunden Speku- selv om nogen vilde give denne Fortrinnet i viden- elig Henseende.

Forøvrigt var Sagen mellem Resen og Kock og dens il, ligesom ogsaa den tidligere Strid med Stub, en prøve mellem to forskjellige Aandsretninger, der kjæm- om Herredømmet her i vort Fædreland. Naar Resen tlig gik af med Sejren, laa Grunden neppe alene deri, ngen i særegen Grad holdt sin Haand over ham, s han lod den falde tungt paa hans Modstandere, fornemmelig deri at Resen havde den historiske Ret n Side, idet han kjæmpede for den lutherske Opfat- som dog utvivlsomt maa kaldes den danske Kirkes oles, naar man tager Hensyn til alle saadanne tidli- offentlige Udtalelser, der havde Karakter af at inde- selve Kirkens Bekjendelse. Hans Modstandere stred Opfattelse, der aldrig hos os havde været kirkelig endt, saa mange enkelte Personer der end havde hyldet n Opfattelse, som derfor stadig ligesom maatte snige em, og vel ogsaa derfor maatte rømme Valpladsen, kom til aaben Kamp. Dermed skal forøvrigt ikke nægtet, at Resens Personlighed og Forfattervirksomhed a lidt ret kan tiltale os, som det orthodoxe Aands- i, der blev Følgen af hans Sejre, kan antages at have

været til Fremme for det sande kirkelige Liv. At han erhvervede sig Fjender og Modstandere, kan jo ikke undre os. Blot den Omstændighed, at han gik sejrig eller dog iaffald uskadt ud af alle sine Kampe, maatte gjøre ham til Gjenstand for Had, et Had, der undertiden ytrede sig paa en højst besønderlig Maade, som da den gamle Sten Brahe, Tyges Broder og i sin Tid Medlem af Regjeringsraadet i Christian IV's Mindreaarighed, ved sin Tjener sendte ham en yderst uhøvisk Hilsen, som Resen dog tog med saa megen Ro, at Tjeneren og hans Herre bleve lige beskjæmmede derved[1]. Ingen hadede dog maaske Resen i den Grad som D. Christoffer Dybvad, der i et til Kongen stilet mærkeligt politisk Projekt var nær ved at sigte ham for Planer imod Kongens Liv, idet han nemlig beskyldte ham for at han forsætlig i Ledtog med Adelen søgte at lægge

[redacted]

ongen for Had ved at ophidse ham til utilbørlig Haard-
ed mod nogle af Landets bedste Mænd; han havde alle-
ede kuldkastet D. Jørgen Dybvad, M. Iver Stub, M. Oluf
ock og M. Niels Aalborg, og han tragtede kun efter, at
an ved snedige Kunster ogsaa kunde faa andre af Kongens
ro Mænd ryddede af Vejen, især Bisperne af Fyn og Skaane,
g at faa Folk i deres Pladser, der vilde gjøre fælles Sag
ned ham, at saa Adelen uhindret en skjøn Dag kunde
gjøre det af med Kongen og hans hele Æt, og siden «paa
Peder Oxes Vis» gjøre sig en Konge, som dem lystede[1]).

De fleste af Resens Modstandere gik det dog nok om-
trent som D. Kort Aslaksen, at de stak Piben ind og gjorde
en Fløjte af den, idet de efter bedste Evne søgte at finde
sig til Rette i de ny Forhold, eller ialfald vel vogtede sig
for at komme frem med deres afvigende Meninger[2]). Men
den største Flok gik det vel, som det almindelig gaar i
Kamptider: de holdt sig klogelig tilbage, saa længe til de
saa, til hvilken Side Sejren heldede, for bag efter med fuld
Musik at gaa over til Sejrherrens Side og i stærke Toner
istemme hans Pris[3]). Kun Resens egen Svoger, Biskop
Hans Knudsen Vejle i Odense, var ikke tilsinds at fravige,
hvad han ansaa for den rette theologiske Opfattelse, skjønt
han paa nært Hold havde set, i hvilken Retning Strøm-
ningen gik. Han maatte da ogsaa falde, inden Tallet paa

---

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 230. 254—6.

[2]) Se t. Ex. M. Søren Andersen Vedels karakteristiske Ytringer fra 1616, i Ny kirkehist. Saml. IV, 395—6. Han undgik dog senere ikke Mistanke for Helden til Kalvinismen, se smst. S. 504 flg.

[3]) Se t. Ex. *Εἰδύλλιον χαριστήριον*, quod . . . D. Johanni Resenio, cum 1615, 21 Maji Episcopus Sielandiæ crearetur, ordinatore M. Paulo Martini Ripensi, gratulabundus cecinit Wilhelmus Johannis Lymovicus (Præst i Strøby). Hafn. 1615. (Zwergs Afskrift efter det trykte Exemplar findes i Thottske Saml. 472. 4).

Ofrene for den lutherske Orthodoxis Sejr var fuldt. Det lidet, vi her have at sige om hans Sag, der kun i ringere Grad berørte Universitetet, skal dog opsættes til næste Afsnit.

5.

Fra Resens Beskikkelse til Sjælands Biskop indtil Udstedelsen af „Novellæ Constitutiones" (1615—21).

D. Hans Povlsen Resen havde allerede i en Række af Aar faktisk været Universitetets Hoved, nu blev han tillige den dansk-norske Kirkes, idet Kongen den 29de April 1615 beskikkede ham til Sjælands Biskop. Naar der var hen-

...ktik af ham, naar han med saa stor Styrke kastede ...g ind i denne Strid, da han vistnok derved i ikke ringe ...rad har bidraget til at forsone sig med de mange her ...emme, for hvilke Hemmingsens Navn og Minde var dyre... ...rt, og mod hvem han paa andre Punkter var optraadt ...arpt, idet han nemlig ved disse Skrifter godtgjorde, at det ...ke var Hemmingsens Person eller Lærervirksomhed i det ...le, men kun det vildfarende i samme, han var en Mod...ander af.

Medens Resens Beskikkelse til Biskop altsaa ikke fjer...de ham fra Universitetet, skaffede den dog Plads i det ...eologiske Fakultet for Jesper Brochmand, der i theologisk ...etning stod ganske paa samme Side som Resen, men fra ...arakterens Side vistnok var elskværdigere end han, lige... han uden Tvivl overgik ham i den religiøse Følelses ...derlighed og Dybde, medens han som Videnskabsmand ...nde agtes for hans lige. I Avgust 1615 tiltraadte Broch...and det theologiske Professorat, hvorpaa han i December ...mme Aar kreeredes til Doktor. I hans Sted blev D. Oluf ...orm Professor i Græsk, hvorpaa Universitetet efter Kans...rens Befaling maatte tilbyde M. Hans Michelsen, Sogne...æst i Assens, det ved Worms Oprykning ledige pædago...ske Professorat[1]). Hans Michelsen var en vel begavet og ...g Mand med særlige Evner til at færdes blandt de store, ... gjennem Fru Ellen Marsvin, Kirstine Munks Moder, ...vde han uden Tvivl vundet Kongens Yndest. Det pæda...giske Professorat blev da ogsaa for ham kun et kortvarigt ...ennemgangspunkt til højere Poster. Han tiltraadte nem...g i Oktober 1615[2]), allerede i Februar 1616 blev han

[1]) Se Tillæg, Nr. 463. Jvfr. Acta Consist. 30. Avg 1615.
[2]) Acta Consist 18. Oktober 1615: »Receptus est in numerum Pro-

kaldet til Hofpræst, og fire Maaneder efter valgtes han til Biskop i Fyns Stift. Unægtelig en rask Fremadskriden!

Fyns Bispestol var bleven ledig ved M. Hans Knudsen Vejles Afsættelse paa Grund af hans stærke Helden til Kalvinismen. Da det nemlig var kommet til Regjeringens Kundskab, at han benyttede sin Stilling som Biskop til at udbrede kalvinistiske Lærdomme og at anbefale Bøger, hvori saadan Lære fandtes, samt at han undertiden i sine Prædikener havde udtalt sig paa en upassende Maade, som da han kort efter sin Hjemkomst fra Mødet i Kolding, hvor Kock var bleven dømt, i en Fasteprædiken advarede Landet mod en papistisk Inkvisition, hvor redelige Sandhedsvidner ikke kunde vente bedre Medfart end Nederlænderne under Hertugen af Alba eller Englænderne under den blodige Maria, — da han altsaa tydeligt nok havde lagt for Dagen,

indgav Biskoppen kort efter et Bønskrift til Kongen, han bad om Tilgivelse for, hvad han af Ubesindighed nneskelig Skrøbelighed kunde have forset sig. Vi imidlertid ikke sige, om Udsættelsen af det beram-Retsmøde var en Virkning heraf. Kun dette vides, en ikke kom for i Kolding til den bestemte Tid, men n ny Stevning først den 26de Maj 1616 i Kjø-vn, hvor foruden Kongen selv flere Rigsraader samt andets øvrige Biskopper med D. Hans Resen i Spid-re tilstede som Dommere, medens den kgl. Sekretær n Thomesen (Schested) optraadte som Aktor med et gt Indlæg, der forøvrigt skal være forfattet af Resen. Præster fra Fyns Stift vare indkaldte som Vidner. den anklagede Biskop her søgte at forsvare sig det han kunde, og navnlig dermed, at han havde søgt at Videnskabeligheden blandt Stiftets Præster og derfor ne Visitatser havde holdt Disputatser med dem, der givet Anledning til forskjellige theologiske Diskussio-a kunde han dog ikke klare Hovedanken om sin be-udprægede kalvinistiske Sympathier fra sig, og Dom-der faldt den 3die Juni 1616, kom derfor til at lyde t han skulde afsættes fra sit Embede, medens Kongen nsyn til hans hidtidige Stilling eftergav ham, hvad ere Straf han kunde have fortjent. Tillige maatte dstede en Revers, hvori han ikke blot erkjendte Dom-Retfærdighed, men ogsaa forpligtede sig til for Frem-at afholde sig fra alt, hvad der kunde forstyrre den ige Ro eller være til Hinder for den her i Landet ne Religion, og lovede ikke paa nogen Maade, privat offentlig, mundtlig eller skriftlig, selv eller ved andre, etage sig noget, hvorved nogen kunde bortdrages fra

Sandheden, under Straf af sit Livs Fortabelse uden al Naade[1]).

Til den ved M. Hans Michelsens ovenomtalte Befordring ledige Plads ved Universitetet foreslog Kansleren M. Jens Dinesen Jersin, der tidligere havde været Rektor i Sorø og nu opholdt sig i Giessen understøttet med det kongelige Rejsestipendium. Professorerne vilde hellere have den tidligere omtalte M. Hans Knoff, der for Tiden var Rektor paa Herlufsholm og var en af Resens yndede Disciple, medens Jersin uden Tvivl formodedes at tilhøre en noget anden, om ikke just theologisk saa dog pædagogisk Retning, end den der for Tiden var herskende hertillands. Af Hensyn til Kansleren gik man dog ind paa (den 19de Februar 1616) at skrive til Jersin og tilbyde ham Posten; men da han i sit Svar, hvori han forøvrigt modtog Tilbudet,

[redacted]

tage til Takke med at blive Præst i et af Universitetets Patronatskald.

Højskolens eneste Jurist, D. Leonhardt Metzner, var i Juni 1615 bleven udnævnt til Hofraad, hvilken Ansættelse medførte, at han maatte opgive sin Plads ved Universitetet. Efter længere Forhandlinger bleve Professorerne enige om at tilbyde Klavs Plum, en ung, vel begavet dansk Mand, der for Tiden lagde sig efter Retsvidenskaben udenlands, den ledige Plads[1]). Det var første Gang siden Universitetets Gjenoprettelse ved Christian III, at Professorerne fik nogen afgjørende Indflydelse ved Besættelsen af den juridiske Lærerstol, og Udfaldet blev da ogsaa, at man nu endelig fik en indfødt dansk Mand i denne Post. Men forøvrigt gik der lang Tid hen, inden Plum tiltraadte; thi da han fik Professorernes Brev og Tilbud, var han nylig kommen til Padua, og havde endnu ikke beset Italien. Han skrev derfor tilbage og bad om Tilladelse til at blive endnu et Aars Tid udenlands, da han antog, at han, efter først med Flid at have gransket de mange Levninger fra Oldtiden, som fandtes i Italien, vilde være i Stand til med langt større Frugt at docere Romerretten, end om han strax skulde ile hjem, og at altsaa hans Tøven vilde være en Vinding for hans senere Lærervirksomhed[2]). Da Professorerne fik dette Brev, henstillede de Sagen til Kansleren, og denne maa antages at have indvilliget i Plums Begjæring[3]). Den juridiske Lærerstol kom saaledes til at staa ledig i to Aar; thi først den 5te Juli 1617 aflagde Klavs Plum Professoreden, idet han tillige lovede med det første at erhverve den

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 462. Acta Consist. 1. 8. 12. og 29. Juli 1615.
[2]) Se Tillæg, Nr. 465.
[3]) Acta Consist. 29. April 1616.

juridiske Doktorgrad, et Løfte, som han dog først indfriede fire Aar efter[1]).

Inden Plums Hjemkomst foregik et Personskifte, der var af den største Betydning for Universitetet. Den 29de Juli 1616 døde nemlig Christian (Henriksen) Friis til Borreby, som nu i tyve Aar med ualmindelig Kraft og Myndighed havde beklædt Posten som Kongens og Universitetets Kansler. Han var fulgt med Kongen til Oslo for at deltage i de Herredage, der skulde afholdes sammesteds, da Døden indhentede ham. Hans Lig blev ført til Kjøbenhavn for at jordes. Dagen efter Ligbegængelsen holdt Universitetet en Sørgefest (den 20de Avgust), ved hvilken D. Kort Aslaksen som Højskolens Ordfører i de stærkeste Toner priste den bortgangne Kanslers Dyder og Fortjenester[2]). Da der gik en længere Tid hen, inden en ny Kansler udnævntes, be-

lig ung til at beklæde Kanslerembedet, især da han ikke havde gaaet Kancellivejen. Men han havde som det synes under Kalmarkrigen, i hvilken han havde haft en militær Kommando, i høj Grad vundet Christian den IV's Tillid, saa at Kongen senere ikke alene havde betroet ham vigtige Forleninger, men ogsaa gjort ham til Hofmester for sin ældste Søn, Prinds Christian. Og under de Højtideligheder i Kolding, som ledsagede den gottorpske Hertug Frederik III's Lenshylding i Begyndelsen af December 1616, gav Kong Christian ham ikke blot Ridderslaget og optog ham i Rigets Raad, men gjorde ham tillige til Statens højeste Embedsmand, idet han udnævnte ham til kongelig Kansler[1]). I Sammenligning med den ældre Christian Friis besad den ny Kansler neppe en saa bestemt og myndig Karakter, men han havde uden Tvivl personlig en større Kjærlighed til Videnskaberne og boglige Kunster og et aabnere Øje for hvad der tjente til deres Tarv. Universitetet led altsaa neppe noget Tab ved Kanslerskiftet; men Professorerne fik derimod friere Hænder, end de havde haft i den forrige Kanslers Tid, navnlig efter at den ny Kansler i Aaret 1621 udtrykkelig havde tilkjendegivet dem, at naar de havde Fundatsens Ord og Bestemmelser at støtte sig til, behøvede de ikke at spørge sig for, men kunde forudsætte hans Samtykke, og at naar en Professorpost var ledig, kunde de selv ved Afstemning afgjøre, hvem de ønskede, og derpaa indstille Valget til Kongens Stadfæstelse[2]).

Den ny Kanslers første Virksomhed med Hensyn til Universitetet synes forøvrigt at have været Bilæggelsen af nogle Stridigheder, der i længere Tid havde hersket mellem

---

[1]) Se Hist. Tidsskrift I, 330—1. Slange, Christian IV's Hist. S. 386.
[2]) Acta Consist. 17. Sept. 1621.

flere af Professorerne. Først saaledes en Strid mellem D. Hans Resen og D. Thomas Fincke angaaende en Pengesag. Resen havde nemlig ægtet Biskop Vinstrups Enke, Anna Eisenberg, og med hende arvet en noget uklar Fordring til Fincke paa 2000 Daler, som han nu paa sin skarpe Maade gjorde gjældende. Der var allerede gjort Skridt til en lidet hyggelig Proces mellem de to ansete Mænd, hvilken sikkert vilde have haft en slem Spaltning blandt Professorerne til Følge, da det lykkedes Kansleren at jevne Sagen i Mindelighed[1]). En anden Strid var den mellem D. Oluf Worm og de øvrige Medlemmer af det filosofiske Fakultet, som nægtede ham Ret til at overtage Dekanatet, da Raden var til ham, idet de paastod, at han ikke havde Magister- eller Doktorgraden i Filosofien, og derfor heller ikke kunde meddele denne Grad, hvad netop var en af Dekanens Hoved-

[redacted]

deres Indvendinger, idet de efter Forslag af Universis daværende Rektor, Biskop Resen, der kraftig støtteaf D. Kort Aslaksen, gik ind paa at gjøre en Indstiltil Kansleren, om Worm ikke kunde blive dispenseret tilstedt Adgang til Dekanatet lige med regelmæssigt ıoverede Magistre, noget som Kansleren uden nogen ıkelighed gik ind paa. Hvad Resen havde gjort gjælle, var særlig Hensynet til Freden og Enigheden mellem ersitetets Lærere; og det kan ikke nægtes, at den havde ıt stærkt truet; thi Worm tog Sagen som en personlig nkelse, og paa hans Side stod hans Svigerfader D. mas Fincke og hans Svoger D. Caspar Bartholin, samt ologerne Aslaksen og Brochmand, medens de filosofiske essorer, og da navnlig Longomontanus, stod ham imod[1]. ıden var der samtidig andre Stridsspørgsmaal, der satte ıytterne i Bevægelse, navnlig Spørgsmaalet om Studenes Ret til frit at vælge sig Privatpræceptorer blandt essorerne. Ifølge Universitetets Fundats skulde Rektoren Immatrikulationen henvise den unge Student til en af filosofiske Professorer, der skulde overtage det specielle yn med hans Flid og øvrige Forhold[2]. I Tidernes Løb dette imidlertid blevet saaledes ændret, at Studenterne valgte deres Privatceptorer, dog saaledes at Valget, som synes, fremdeles var begrændset til Professorerne i det ofiske Fakultet, maaske dog med Forbigaaelse af de tvende lagogici[3]. Men da nu flere Studenter ønskede at ud deres Valgfrihed saa vidt, at de ogsaa kunde vælge

---

Acta Consist. 1/6, 5/6, 19/6, 21/9 1616. 5/7 1617. 22/5, 27/6 1618. O. Wormii Epistolæ, p. 29—36, hvor ogsaa Worms Brev til Universitetet i Basel om denne Sag er aftrykt.

Se 1ste Del, S. 94—5.

Se Tillæg, Nr. 345. 355.

Professorer i de højere Fakulteter, som maatte være villige til at paatage sig Tilsynet med dem, saa vakte dette en skarp Modsigelse fra flere af Professorerne i det filosofiske Fakultet, der betragtede det som et Indgreb i deres Rettigheder, idet det maa antages, at Privatpræceptorerne have oppebaaret en vis, om end frivillig, saa dog sædvanemæssig Godtgjørelse for de Testimonier, de ved forskjellige Lejligheder udstedte for deres Privatdiscipler[1]). Desuden kunde Professorer, der havde mange Studenter under deres Tilsyn, lettere sikre sig en talrig Tilhørerkreds, end andre, som faa eller ingen havde. Nok er det, at da en Del Studenter, medens Longomontanus var Rektor (1616—17), erklærede for denne, at de ikke vilde have nogen anden end Medicineren D. Caspar Bartholin til deres Privatpræceptor, fik de en meget ublid Behandling af Rektoren, som søgte at true

…de holde sig, og den blev da ogsaa senere efter Kans…as Ønske underkastet Ændringer, der imidlertid ligge … over den os her afstukne Tidsgrændse[1].

Som Bevis paa den ny Kanslers Iver for de boglige …slers Fremme kan nævnes, at han 1620 søgte at for… D. Oluf Worm til at paatage sig Udgivelsen af afd. … med. Peder Sørensens i Haandskrift efterladte læge…nskabelige og fysiske Afhandlinger, hvad Worm dog af …syn til sine egne Arbejder ikke turde paatage sig, men …e at formaa D. Peder Sørensens Søn, Dr. med. Frederik …ersen (Severinius), til at overtage Udgivelsen, idet han i …slerens Navn forsikrede ham, at et saadant Foretagende …e være saa vel denne som Kongen meget kjært[2]). Den …somhed, som ved denne Tid udfoldedes for at fremme … højere Undervisning dels ved at ansætte Konrektorer ved … vigtigste Skoler, dels ved Oprettelse af de saakaldte …mnasier i flere af Stiftsstæderne, bestemte til at danne …Overgangsled mellem Skolerne og Universitetet, maa …a for en ikke ringe Del anses som Vidnesbyrd om …slerens Interesse for Videnskabernes Fremme. Det …me er Tilfældet med de Foranstaltninger, der 1619 og …ende Aar skete for at skaffe ny og mere hensigtsmæs… indrettede Skolebøger[3]).

Blandt de Mænd, som bleve udsete til at forestaa dette …bejde, var dels D. Caspar Bartholin, hvis tidligere ud-

---

1) Jvfr Acta Consist. 20/1, 10/3, 9/6, 18/6, 24/11, 19/12 1622. 17/7, 11/12 1624

2) O Wormii Epistolæ, p 52—3

3) Gjellerup Biskop J D Jersin, S. 65 flg Planen om Ansættelse af Konrektorer var allerede fattet, medens Kansler Chr Friis til Borreby levede, men blev først gjennemført under hans Efterfølger (se Breve fra Biskop Hans Michelsen i Odense til Knud Richardsen (i) kgl. Saml. 3018 4).

givne Haandbøger i Logik og Metafysik allerede havde vundet Indgang ved mange af Evropas Universiteter og højere Læreanstalter, dels en Mand, som der en Gang tidligere havde været Tale om at knytte til Kjøbenhavns Universitet, og med hvis Ansættelse det nu blev Alvor, nemlig M. Jens Dinesen Jersin. Samtidig oprettedes der et nyt Professorat ved Universitetet, nemlig i Metafysik, et Fag, som forøvrigt allerede tidligere lejlighedsvis var blevet foredraget ved Universitetet af Professoren i Logik eller Dialektik, men som nu blev stillet selvstændig og overdraget til Jersin. Initiativet til denne Foranstaltning, hvorved de akademiske Læreres Antal, der nu over 60 Aar havde været uforandret, forøgedes med en ny Professor i det filosofiske Fakultet, var ikke udgaaet fra Universitetet selv, men skyldtes vistnok i alt væsentligt Kansleren, der nærede høje Tanker om Jersins Dygtighed og hans ved Studier i Udlandet erhvervede friere pædagogiske Blik, hvortil kom Kongens personlige Yndest for denne Mand, der var Lærer for hans uægte Søn Christian Ulrik (Gyldenløve).

Allerede den 24de Marts 1618 udstedte Roskilde Domkirkes Værger og residerende Kanniker ifølge kongelig Befaling et Brev, hvorved de forpligtede sig til at yde en Del af Domkirkens Smaaredsel til Lønning for en Professor ved Universitetet[1]). Men det var dog først et Aar efter (den 3die April 1619), at Kongen udstedte det egentlige Stiftelsesbrev for det ny Professorat, der nærmest grundedes paa Indtægterne af S. Peders Alters Vikariat i Roskilde, der ved en ifølge kongelig Befaling tilvejebragt Overenskomst nu henlagdes til Universitetet[2]). Jersins Udnævnelse

[1]) Se Tillæg, Nr 479.
[2]) Se Tillæg, Nr 487 488, 496.

til Professor skete kort efter. Formelt var det Universitetet, der kaldte ham, men i Virkeligheden var det Kongen, fra hvem Kaldet udgik[1]. Han kom dog ikke til at tiltræde sit Embede for over et Aar efter Kaldelsen. Kort efter at denne var udgaaet til ham, maatte Universitetet nemlig for længere Tid opløses paa Grund af en Pestepidemi, som var udbrudt.

Den 27de Maj 1619 skrev Kansleren fra Slagelse til Universitetets daværende Rektor D. Caspar Bartholin: «Anlangendes Universitetet, da er Hans Majestæt naadigst tilfreds, at det maa opgives, indtil saa længe Sygdommen begynder noget at lindres igjen»[2]. Og i en samtidig Dagbog af D. Oluf Worm anmærkes ved den 31te Maj s. A., at Akademiet blev opløst paa Grund af den herskende Pest, og at den største Del af Professorerne begav sig til Roskilde[3]. Pesten havde forøvrigt da allerede raset i længere Tid, som man ser af et Program, udstedt i Anledning af denne Sygdom den 18de Januar 1619 af den ovennævnte Rektor, hvorved han forbød Studenterne, at de uden særlig Tilladelse ikke maatte bære andre Lig til Jorde end saadannes, der havde hørt til den lærde Stand. Rektoren gjorde gjældende, at Studenterne ved Ligbæringen let kunde blive smittede, og at en saadan Forretning desuden var upassende for Universitetets Værdighed[4]. Det er første Gang, at det

[1] Acta Consist. 21. April 1619 (aftrykt hos Gjellerup, J. D. Jersin, S. 67). Samt Tillæg, Nr. 490.
[2] Se Tillæg, Nr. 491.
[3] Hdskr. i Ny kgl. Saml. 1007. 4to. Jvfr. Acta Consist. 11. Juni 1619: «Magn. D. Rector lovede, at han med det allerførste vil forrejse hen til Magn. Dn. Cancellarium, med Hs. Magnificens at raadføre sig baade om andet, og sønderligen de usu Justitiæ, om den skal nu tillige med prælectionibus publicis ophøre eller ikke».
[4] Se Tillæg, Nr. 486.

omtales, at Studenterne søgte Erhverv som Ligbærere, hvilket senere blev en ganske indbringende, om end lidet passende Forretning for mange af dem. Hvad Pesten forøvrigt angaar, da gav den Anledning til, at det medicinske Fakultet udgav »En kort Undervisning, hvorledes man sig forholde skal i denne farlige Tid«[1]). Efter ni Maaneders Standsning af den akademiske Virksomhed, blev der i Slutningen af Februar 1620 atter Tale om Optagelse af Forelæsningerne. Da Rektoren, M. Vulfgang Rhuman, spurgte Kansleren om hans Mening, henstillede denne Sagen til Professorernes egen Afgjørelse. Ved Forhandlingen derom var der vel enkelte, som D. Oluf Worm, der raadede til endnu at vente en Tid og se, hvorledes det vilde stille sig med Sygdommen i den tilstundende Vaartid; men da Biskop Resen var af den Mening, at man snarest muligt igjen skulde tage fat, og de fleste Professorer vare enige med ham, saa bleve Studenterne ved et trykt Program atter kaldte under Fanerne, og Forelæsningerne begyndte da paany i Marts 1620[2]).

I Maj samme Aar aflagde den ovennævnte M. Jens Dinesen Jersin Professoreden; men hans akademiske Virksomhed blev dog langt mindre, end man skulde have ventet, naar man gaar ud fra, at det væsenlig var for hans Skyld, at det ny Professorat var oprettet. Jersin var nemlig saa optagen af Stillingen som Tugtemester for den unge Gyldenløve, hvilken efter Kongens Ønske fremdeles vedblev, at der kun levnedes ham liden Plads eller Tid til akademisk

[1]) Findes i kgl. Bibl., jvfr. H. Rørdam, Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter I, 92—3. — I Th. Bartholins Cista Medica p. 17. findes »Consilium Facultatis Medicæ Hafniensis de Peste conscriptum Ao. 1619, postea revisum 1637 et auctum 1654, editumque vernacula lingva pro vulgo«. — Resen udgav 1619 paany D. Christen Torkelsen Morsings Skrift fra 1546 om Pesten (se 1ste Del S.
[2]) Acta Consist. 23. Febr. 1620.

[redacted]

Virksomhed[1]). En anden Professor, der i tre Aar udelukkende havde været sysselsat med en lignende Lærervirksomhed, vendte dog nu tilbage til Universitetet. Det var D. Jesper Brochmand, som den 28de Maj 1617 var bleven beskikket til Tugtemester for Kongens ældste Søn Hertug Christian[2]). Saa længe dette Hverv hvilede paa ham, havde han, især paa Grund af at hans Lærling som oftest opholdt sig udenfor Kjøbenhavn (paa Kronborg og andensteds), aldeles ikke kunnet tage sig af sit akademiske Embede, skjønt han fremdeles nød sin Professorløn. I hans Forelæsningstimer havde Professoren i Hebraisk, M. Herman Nielsen, vikarieret, idet han dog ikke havde vovet sig videre ind paa Theologiens Enemærker end til Fortolkning af Davids Psalmer[3]). I Juni 1620 skulde Brochmand efter Tur have været Universitetets Rektor; men da han endnu ikke var kommen tilbage, gik Valget over paa hans Kollega D. Kort Aslaksen[4]). Ikke længe efter (19de Juli s. A.) indtog han dog atter sin Plads ved Højskolen[5]). Hans Tilbagekomst blev rimeligvis fremskyndet derved, at man ønskede hans Nærværelse ved den højtidelige Promotion af 4 Doktorer i Theologien, der foregik den 20de Juli, da Biskop Resen som Fakultetets Dekanus overdrog denne Værdighed til Bi-

---

[1]) Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin, S. 67 flg.

[2]) Sjælandske Tegnelser. XVI, 256.

[3]) Se Tillæg, Nr. 480. 489. Acta Consist. 24. Maj 1617: »Conclusum est, programma de lectione Theologica demandata M. Hermanno propter absentiam D. D. Gaspari Erasmii Brochmanni scribendum et publicandum esse a Rectore«. Ibid. 21. April 1619: »M. D. Rector proponerede, at det er M. D. Cancellarii Raad og Vilje, at M. Hermannus continuerer fremdeles udi D. D. Caspari Erasmii Sted prælectionem Theologicam, og at han læser saa tidt, som han kan. M. Hermannus tog det udi Betænkende«.

[4]) Acta Consist. 3. Juni 1620.

[5]) O. Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007 4to.

skopperne Iver Hemmet fra Ribe, Hans Vandal fra Viborg, Mads Jensen Medelfart fra Lund, samt til Hofpræsten Peder Sture. Fra den Tid af virkede Brochmand uforstyrret i sit akademiske Kald, idet han mere og mere gjorde sig bemærket som en Mand, der i særlig Grad var skikket til at vejlede den studerende Ungdom til en grundig Indsigt i og en tro Fastholden af den lutherske Kirkes Lære.

En saadan Fastholden af det ved Luther givne kirkelige Stade var jo netop hin Tids historiske Opgave, og den blev end yderligere indskjærpet ved de Farer, som da fra forskjellige Sider truede det evangeliske Kirkesamfund. Derfor fejredes ogsaa Jubelfesten for Reformationen i Aaret 1617 med en Iver, der vidnede om, at man var sig de Goder bevidst, som Luther ved Kirkefornyelsen havde erhvervet Menigheden, og at man indsaa Vigtigheden af at holde fast ved det vundne Udbytte, at det ikke atter skulde tabes. For Universitetets Vedkommende blev Reformationsfesten bebudet ved et udførligt historisk Program, der var udstedt af Biskop Resen, der paa den Tid var Rektor og maaske mere end nogen anden da levende dansk Mand følte det som sit Kald at hævde Arven fra Luther uforvansket og ubeskaaren i alle Maader. Vistnok var det ogsaa ham, der havde givet hele Planen til Jubelfesten[1]. Den foregik paa følgende Maade. Den 31te Oktober 1617, Hundredaarsdagen for Luthers første mandige Optræden mod Pavedømmets Vildfarelser, blev der holdt en Takke-

---

[1] Se Resens Jubelskrifter Lutherus triumphans og Jubilæus Christianus, hvori ogsaa det ovenomtalte akademiske Program er aftrykt. Jvfr Acta Consist. 4. Okt. 1617 »Gav M. D. Rector (J Resen, tilkjende, at S. R Majestas haver bevilliget at holde Jubilæum circa initium Novembris in memoriam repurgatæ doctrinæ per D. Lutherum«.

…g Mindefest i Kirkerne overalt i den danske Konges Stater. …rst var dog Højtideligheden i Vor Frue Kirke i Kjøben…vn. Om Morgenen havde alle Medlemmerne af Rigsraa…t og andre høje Herrer samlet sig paa Slottet. Til den …tsatte Tid begave de sig til Fods i Procession til den …vnte Kirke. Foran gik et Kor af syngende Skoledisciple, …rpaa Kongen og Prindserne, og efter dem Rigets Herrer …r ved Par. I Kirken blev der musiceret, hvorpaa Biskop …sen besteg Prædikestolen og holdt Festtalen; endelig …odtog Kongen og de tilstedeværende Rigsraader den hel…ge Nadvere, idet de derved ligesom paatoge sig en ny …orpligtelse til standhaftig at være om den evangeliske …andhed, som ved Luther atter var bragt for Dagen. Uni…rsitetet indskrænkede sig imidlertid ikke til Deltagelse i …enne Højtid; men i otte Dage efter hinanden blev der …oldt Taler og fremsagt Digte dels af Professorerne i det …ore Auditorium i »det ny Kollegium«, dels af Studenter … Kommunitetets Sal og i Valkendorfs Kollegium[1]. Og fra …en Tid af blev det Skik, at man aarlig ved Universitetet …jrede en Mindefest for Luther og Reformationen. I Be…yndelsen var man endog saa ivrig i Sagen, at man tillige …ejtideligholdt Luthers Dødsdag, den 18de Februar[2], men

[1] Pontoppidan, Ann eccl Dan. III, 705—6 O Wormii Epistolæ, p. 12 39 Worms hdskr Dagbog. Cunr Aslacus, Oratio de statu Religionis i Dania ab An 1517 ad An 1621 Til de Vers og Taler, der af Studenter bleve foredragne, hører formodentlig »De anno Jubilæo, erroribus inde Papistarum, ex qvibus per Lutherum salvifica deliberatione, cum nonnullis circumstantiis. Georgius Marius Malmogius. 6. Novemb. 1617«. (Hdskr. i Ny kgl. Saml. 160. 4.)

[2] Ifølge Resens Opfordring holdt D Caspar Bartholin d. 18. Febr. 1618 en Tale, der siden blev udgiven under Titel: »De Luthero Panegyricus ejus cum Elia Propheta comparationem ac vitam atqve res gestas memorabiliores Historice et Theologice pertexens,

senere blev det ved Festen den 31te Oktober (eller en af de følgende Dage), hvilken som bekjendt har holdt sig indtil vor Tid. Om Oprindelsen til denne aarlige Universitetsfest erfares følgende af Acta Consistorii for 14de Oktober 1618: »Magnificus Dn. Rector gav tilkjende, at det er Magnifici Dn. Cancellarii Befaling, at aarligen herefter, den 31te Oktober, skal en af Dn. Professoribus holde en Orationem publicam in memoriam repurgatæ religionis, saa at det gaar ordentlig omkring iblandt Professores«. Det følger af sig selv, at alle Professorer ikke vare lige oplagte til at holde en saadan Tale; men da Kansler Christian Friis til Kragerup særlig interesserede sig for Sagen, og Tidsbegivenhederne gav Ordet den indtrængende Kraft — man erindre, at Trediveaarskrigen netop udbred 1618 — saa fremkom der, ialfald i den første Tid, i Anledning af denne Refor-

derne fra Reformationens Dage, saa lidet tilbøjelig var n dog til at indrømme Plads for det Krav paa Samvittighedsfrihed, der jo havde været en af de vigtigte Løfte-stænger for Reformationen. Et slaaende Bevis paa, at denne ikke hyldede Friheden men Tvangen, var det, at Biskop en — selvfølgelig med Regjeringens Tilladelse — den e Februar 1618 lod alle de Borgere i Kjøbenhavn, som ges at være af en afvigende Trosbekjendelse, sammen-le i Vor Frue Kirke, og der nødte dem til at besværge saakaldte Fremmedartikler fra Kong Frederik II's Tid[1]). nne Forbindelse kan det ogsaa berøres, at de theolo-e Studenter, som *modtog* Rejsestipendier, nu forud tte *forpligte sig til kun* at besøge lutherske Universi-, en Forpligtelse, som i ældre Tid ikke var krævet af em. Medicinerne kunde man vel ikke paalægge dette d, da de vigtigste Lærdomssæder for det lægeviden-elige Studium vare i katholske Lande, men de maatte love at blive ved den rene Lære[2]).

Kun Skade, at denne orthodoxe Nidkjærhed ikke altid var get af en lignende Iver for Sædernes Renhed. Ialfald byder enkelte af Professorernes — for ikke at tale om denternes — Liv paa denne Tid Træk, der synes at paa væsentlige Mangler i sædelig Henseende. Saa-s maatte Professor Peder Gelstrup, da han efter Kon-s og Kanslerens Befaling i September 1617 blev krævet Regnskab i Konsistorium, tilstaa, at han havde begaaet ermaal med en Pige, der tjente hos Statholder Brejde tzov. Hans Undskyldning var den, at det var sket i yderlig Grad af Drukkenskab. Han slap dog med at

[1]) O. Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007. 4to.
[2]) Se Tillæg, Nr. 493. 497.

betale en klækkelig Bøde og at staa Skrifte[1]). Og først da han senere virkelig sonede Brøden ved at ægte den paagjældende Pige, høre vi om en almindelig Indignation blandt hans Medlærere — naturligvis over Misalliancen[2]). — I det hele kunde ellers hæderlige Mænd i Drukkenskab, der jo var Tidens Skjødesynd, den Gang tillade sig besønderlige Ting. Et kuriøst Exempel herpaa frembyder Konsistoriets Forhandlinger i December 1618: »M. Hermannus (Professor i Hebraisk, beklagede, hvorledes i Aftes silde (13de December), der Klokken var slagen ti, stor Uførm skal være sket for hans Dør af nogle Folk, iblandt hvilke var Michel Vibe, Borgmester, Thomas Lorick (Raadmand) og Peder Kniphoff, med flere Mænd og Kvinder. Derhos beklagede Klavs Plum (den juridiske Professor), at Michel Vibe æskede ham ud for Døren at slaas«. Nogle Dage efter berettes:

chel Vibe, Borgmester, kom frem: og eftersom han
de forstaaet, at Mester Herman skulde have noget bart
get, at Michel Vibe i Søndags ad Aften er med stort
kab kommen for M. Hermans Dør ligesom til en Uførm
gjøre: sagde han, at han jo var for M. Hermans Dør,
de dog intet andet med ham paa samme Tid enten at
eller gjøre, end som med sin Ven. Sagde og Michel
derhos, at han paa den Tid havde selv personligen
t Værge i sin Haand. Dernæst beklagede Michel Vibe,
M. Elias Eisenberg skal have angivet, at han, Michel
e, skulde i Søndags ad Aften have kaldet M. Elias en
elm. Og sagde nu Michel Vibe, at dersom noget saa-
t var sket af hannem, da var det nu slet gaaet ham af
vedet. Sagde derhos, at han intet skjælmsagtigt eller
ligt vidste med M. Elias. Hvad Klavs Plum anlanger,
gede Michel Vibe, at Klavs havde i Søndags ad Aften i
llupsgaarden været meget urolig med Glas at slaa sønder,
med Hvislen eller Fløjten. (Derhos at Klavs havde
faldet og slaget samme Tid om Aftenen nogle af Bor-
skabet og været efter nogle med dragen Kniv)[1]. Sagde
Michel Vibe, at dersom Klavs Plum vilde forfølge Sagen
d hannem, eller vilde Forligelsemaal indgaa, da vilde
til begge Parter være tilfreds. Thomas Lorick bekla-
e, at som han samme Aften var kommen for Mester
mans Dør i en ganske god Mening, kom Klavs Plum
med et Værge og jagede hannem, saa han maatte slippe
ene Tøffel i Løbet[2])». Hele dette tragikomiske Efter-
efter en munter Bryllupshøjtid har navnlig Interesse

[1]) De Ord, der staa i Parenthes, ere saaledes indklamrede i Protokollen af Prof Klavs Plum, der i Randen har skrevet: falsissima relatio

[2]) Acta Consist. 14 og 18 December 1618

derved, at de nævnte Mænd vare nogle af Kjobenhavns rigeste og mest ansete Borgere. En Del Professorer havde nok ogsaa været med til Gildet, og som det lader til, havde den ene Part just ikke meget at lade den anden høre.

Vilde man, som ovenfor er bemærket, ikke tilstede nogen Frihed paa Aandens Enemærker, saa fulgte det omtrent af sig selv, at Ytringsfriheden paa det politiske Omraade maatte være en lignende Tvang underkastet. Dette fik den i det foregaaende oftere omtalte D. Christoffer Dybvad paa en meget alvorlig Maade at føle. Efter at han mange Gange forgjæves havde tilbudt Universitetet sin Tjeneste, blev han endelig i Aaret 1618 udnævnt til kongelig Mathematicus med den Opgave at stille Nativiteter og andre derhen hørende Kunster og Beregninger, der for en Videnskabsmand kun kunde have lidet tilfredsstillende ved sig,

fjernet, uden at nogen formelig Afsked derfor er givet ham fra hans Embede som Mathematicus, saa han ogsaa har beholdt det Kannikedømme Lund, han i denne Egenskab har aflagt med. Nok er det, at han ikke meget længe efter sin Ankomst til Bergen henledte Opmærksomheden paa sig ved sine dristige og ofte ligefrem usømmelige Ytringer om Religions- og Statssager. Med et brændende Had udtalte han sig om den afdøde Kansler Christian Friis til Borreby og med udsøgt Haan om Biskop Resen. Især gik han dog ved enhver Lejlighed løs paa Adelen og udtalte det som sin bestemte Forventning, at inden faa Aar skulde dens Magt være knækket, og Kongen være i Besiddelse af de syv Majestætsrettigheder, som han havde fundet omtalt af den franske Forfatter Bodin. Tillige lod han Antydninger falde om, at han selv havde givet Kongen Ideen til, hvorledes *han skulde gribe* Sagen an med Tilintetgjørelsen af Adelsvælden, og han pralede af at have udkastet Planen til andre vigtige Foranstaltninger, som Kongen fornylig havde begyndt at sætte i Værk, saasom Oprettelsen af Holmens faste Stok og det ostindiske Kompagni. I Selskaber, hvortil han som anset Videnskabsmand indbødes, hos Bispen i Bergen D. Niels Paaske og hos Lensmanden Knud Gyldenstjerne, udtalte han sig med stor Dristighed i manges Paahør om sine Ønsker og Forventninger med Hensyn til en Omvæltning i den bestaaende Statsforfatning. Ganske vist havde han længe omgaaedes med disse Planer og Forhaabninger, men det lader til, at han her i Bergen, fjernt fra Hovedstaden, har ment at kunne udtale sig mere uforbeholdent, end han plejede. Det er ej heller usandsynligt, at hans Fjernelse fra Hoffet, der kan være foranlediget ved Forestillinger fra Rigsraadets Side, har været ligesom den sidste Draabe, der bringer Karret til at flyde over, saa intet

Hensyn til personlig Sikkerhed mere kunde afholde ham fra at lade sin Forbitrelse frit Løb. Imidlertid bleve de Ytringer, Dybvad ved flere Lejligheder havde ladet falde om en forestaaende Statsforandring, indberettede til Kjøbenhavn, vi vide ikke af hvem; men da Biskop Niels Paaske var den, der hyppigst havde disputeret med ham om dette Emne, og hvis Vidnesbyrd især kom til at fælde ham, og da denne Mand var en Svigersøn af Biskop Resen, kommer man nærmest til at tænke paa ham, skjønt det ogsaa er muligt, at de kongelige Kommissærer, der i Februar 1620 vare i Bergen for at holde Retterting, kunne have indsendt Beretningen. Nok er det, at der den 19de Marts 1620 udgik kongelig Befaling til den ovennævnte Lensmand Knud Gyldenstjerne om at anstille Undersøgelser om »allehaande selsomme Ord og letfærdig Tale om disse Rigers og

…r imod ham. Da Virkningen af de allerede meget …erende Vidnesbyrd fra Bergen blev forstærket med skrift… Ytringer af ham, der fandtes blandt hans Papirer, og …, at han baade paa det politiske og religiøse Omraade …æbte voldsomme Omvæltninger, og da det for vor Be…ning rigtige i flere af hans politiske Projekter for hin … maatte stille sig som revolutionære Forsøg, saa faldt … den 22de December 1620 følgende Dom: at efterdi …tor Christoffer Dybvad befindes at have saa grovelig …ebet sig imod Gud, imod den kristelige Religion og …ceremonier, imod Kongl. Majestæt, imod Riget, Rigens …, endog imod den døde (Kansler), imod menige Adel… og andre Rigens Stænder; da bør han at være berøvet … akademiske Privilegier og Værdigheder og med Vanære …dstødes af vor Orden, idet han forøvrigt overgives til …gl. Majestæts, som en kristelig Øvrigheds, Naade og …ade.

I Kongens Naade og Unaade blev Dybvad altsaa dømt, …ket i mange Tilfælde var lig en Dødsdom. Det varede … nogen Tid, inden Afgjørelsen kom, uden at vi med …erhed kunne oplyse, om denne Forhaling har været …ledíget ved en Meningsulighed mellem Kongen og …raadet med Hensyn til Bestemmelsen af Straffen. Ende…fastsattes den til livsvarigt Fængsel, og den 27de Januar … førtes Christoffer Dybvad fra Blaataarn til Kallundborg …, hvor han indesluttedes i det bekjendte Taarn, som …tes Folen. Her døde han 1622 efter henved to Aars …geliv. En Morgen, da Fangevogteren kom ind i hans …mmer, fandt han ham liggende i Sengen kvalt af Kul…. Saaledes endte Christoffer Dybvad, omtrent 44 Aar …mel. Der er neppe nogen Tvivl om, at han har be…det en udmærket Begavelse, men derhos ogsaa en slet

Karakter. Dog er det vel muligt, at baade hans Faders Skjæbne og den Tilsidesættelse, han selv havde maattet lide, kan have bidraget til at udvikle de slette Sider hos ham. Man kommer ved at læse hans Projekter let til at sammenligne ham med Struensee. Ligesom denne besad han et lyst Hoved og et klart Blik for Tidens politiske og sociale Opgaver; men begge synes de at have været omtrent lige ureligiøse og usædelige, og deres endelige Skjæbne var heller ikke meget forskjellig[1]).

Fra denne mærkelige Sag, der kun vedrørte Universitetet, for saa vidt Dybvad var Litterat, og Regjeringen derfor henviste hans Sag til Professorernes Paakjendelse, vende vi os atter til de særlig akademiske Anliggender. Som tidligere er berørt, viste Kansler Christian Friis til Kragerup en ikke ringe Iver for at fremme Foranstaltninger, der kunde

Kommunitetets Alumner, hvorom der saa længe havde været Tale, og hvortil der var følt en levende Trang, uden at Planen hidtil havde kunnet realiseres. Pengene til Indkjøbet af denne Ejendom (9000 Rdr.) forstraktes af Kongen, men forrentedes og afbetaltes senere af Kommunitetets og Universitetets Midler[1]. Universitetet overtog nemlig en Del af den udstrakte Gaard for deri at indrette tvende ny Professorresidenser[2].

Da Regensens Fuldendelse og Anvendelse efter Bestemmelsen først faldt i Aaret 1623, skulle vi dog ikke her dvæle nærmere ved denne for Studenterne forøvrigt saa vigtige Sag[3]. Derimod kan det fremhæves, at fra 1ste Januar 1619 blev Kommunitetsalumnernes Antal forøget med 20, saa at der altsaa for Fremtiden daglig skulde bespises 120 Studenter[4]. Endvidere kan omtales, at Regjeringen skaffede Universitetet i det mindste en Del af Midlerne til at indkjøbe og indrette de tvende omtalte ny Professorresidenser ved den 10de December 1618 at paalægge alle Præster og Vikarier at betale en Rigsdaler til Universitetet, hvorhos det samtidig blev paalagt Bisperne i Danmark og Norge at afkræve enhver Ordinand en Rdl. til Universitetet, mod at den Daler, som ifølge Universitets-

[1] Se Tillæg Nr. 515 og 518.

[2] Axel Rosenkrandses Skjøde og en Fortegnelse over de Obligationer, Kongen modtog som Pant for den forstrakte Sum, findes meddelt af S. B. Smith i Danske Saml. VI, 131 flg. Jvfr. Kong Christian IV's Dagbøger 1618—20, Nyerups Rejseskildringer IV, 430. 474. 501. Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen, Hist. Tidskr. 3 R. III, 25 flg. Wormii Epistolæ, p. 10. 40. Werlauff, Kbhvns Universitetsbygnings Hist. S. 13.

[3] Herom henvises til Nyerup, Efterretninger om Regentsen. Kbh. 1809; samt Reinhardts ovenanførte Skrift.

[4] Worms Dagbog i Ny kgl. Saml. 1007. 4to. Hos Reinhardt, a Skr. S. 69, henføres denne Udvidelse af Kommunitetsalumnernes Tal urigtig til Aaret 1620.

fundatsen skulde betales af afdøde Præsters Bo, m
altid havde været meget vanskelig at faa inddrev
Fremtiden skulde bortfalde[1]). Endelig bør det næv
Kongen ved Brev af 20de Februar 1620 gav de Pro
til hvis Lønning der var henlagt Præbender i
Kapitel, lige Ret med de ved Domkirken residerend
niker, hvorved de fik Adgang til nogle Kapitelsin
som de hidtil ikke havde haft Andel i[2]). Derimod
vistnok tvivlsomt, om det var nogen virkelig Begun
at Professorerne kaldtes til Deltagelse i det ost
Kompagni — det første Consortium eller Aktieselsk
Danmark har set — thi rigtignok fremstilledes Sag
en Gunst, der vistes de højlærde, at de her fik Adg
Deltagelse i et lovende Handelsforetagende[3]); men
tatet blev som bekjendt ikke det, man havde ventet,

[redacted]

De forskjellige Vidnesbyrd, om at Universitetet og ;udenterne fra Kongens og Kanslerens Side omfattedes .ed Interesse, maatte bøde paa, at der samtidig i stigende rad af Regjeringen stilledes Krav til Universitetets Tjenere. ›e mange Arbejder, som Christian IV stadig havde for, jorde en saadan Hjælp fornøden. Den 17de Juni 1615 lev saaledes «proponeret» i Konsistorium, «at Kgl. Majeæt begjærede Universitetets og Professorernes Bønder[1]),)m ligge omkring Roskilde, til at arbejde paa det Kapel, om skal bygges ved Roskilde Kirke. Hvilket Professorerne jerne samtykte, og enhver consignerede dem, han havde eromkring». Den 29de April 1616 besluttedes endvidere Konsistorium, «at Bønderne i Horns Herred skulde ogsaa ge Sten og Kalk til Kongens Kapel med de andre ifjor ımtykte[2])». Lidt tidligere (26de Marts 1616) var der udaaet kongelig Befaling, om at Kommunitetets Tjenere i ıntvorskov, Korsør og Sæbygaards Len skulde age Salpeter)rd til en af Kongen antagen Salpetersyder ved Navn Gert on Gulich, der havde sin Station paa Antvorskov Slot - et Forlangende, som siden udvidedes til andre Dele af Jniversitetets Gods, og faldt Bønderne besværligt ikke blot aa Grund af Kjørslerne, men ogsaa fordi Salpetersyderen ındertiden gjorde Fordring paa at kaste efter den ham jenlige Jord paa Steder, der vare højst ubekvemme for

[1]) Der var samtidig Tale om at ophæve Forskjellen mellem Universitetets og Professorernes Bønder, de saakaldte Procuratoria og Præbendæ. (Jvfr. A. C. $^{17}/_{6}$, $^{8}/_{7}$ 1615; $^{10}/_{3}$, $^{29}/_{4}$ 1616; $^{11}/_{10}$, $^{18}/_{10}$ 1621; $^{28}/_{6}$ 1625). Denne Forandring blev dog først gjennemført i Aaret 1662 (se Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1810 II, 175 flg.).

[2]) Jvfr. A. C. 25. Maj 1616: «M. Christianus Longomontanus berettede, at Facultetens Bønder i Hadstrup bliver meget besværet af Svend Klokker i Roskilde, og Kirkens Bønder forskaanes. Blev svaret, at man skulde lade Svend Klokker vide, at han ikke mere skal plage eller forskaane den ene end den anden».

Bønderne, ja endog i deres Huse og Lader, skjønt sligt var ham forbudt og vel nærmest anvendtes som en Form, hvorunder han afpressede Bønderne Penge, naar de vilde slippe for at faa deres Huse og Haver fordærvede[1]). Senere kom der Kongebud, om at Bønderne skulde anskaffe sig større Vogne, naturligvis for at de kunde tage større Læs paa, naar de kjørte i Ægt. Men store Vogne passede kun lidet til de smaa Heste, Bønderne dengang havde, og de elendige Veje, som der næsten allevegne fandtes[2]). Den 20de September 1616 fik Professorerne Anmodning fra Kongen, om at han maatte lade hugge Skibstømmer i Universitetets Skove, og at de vilde tilsige deres Tjenere, at de skulde hjælpe Kronens Bønder med at fælde Tømmeret og føre det fra Skovene til de nærmeste Havne. Det var en ny og tung Byrde for Bønderne; men Begjæringen kunde ikke

[redacted]

faring, hvorledes Skovene, som til eders gejstlige Forlenings Gods ere beliggendes, paa adskillige Steder til Upligt og fast over Billighed skal forhugges, da bede vi eder og ville, at I herefter dermed haver flittig og alvorlig Tilsyn, at forskrevne Skove forsvarligen blive fredede, og dennem hverken selv eller af eders Bønder forhugge lader, uden hvis af forraadnede Træer og Vindfælder, Skovene uden Skade, kan bekommes; ej heller til nogen fremmede deres Tjenere noget af Skovene sælger eller afhænder. Dog ville vi eder hermed eders nødtørftige og sædvanlige Ildebrand have uforbødet[1])».. At Klagen ikke var ubeføjet, fremgaar af senere Synsforretninger, der førte til, at man i Konsistorium besluttede at lade Skovfogderne tiltale, fordi de havde ladet Universitetets Skove hugge til Upligt[2]).

Da Professorerne klagede over, at de kongelige Lensmænd uden videre tilsagde deres Bønder til Fadebursrejser og andre Kongeægter og saaledes behandlede dem, som om de vare Kronens Tjenere, opnaaede de, at det ved et kon-

[1]) Brevet findes anført i Acta Consist. ved 9. Jan. 1619.

[2]) A. C. 22. Maj 1619: «Blev læst 8 Synsmænds Brev givet paa Ramsø Herreds Ting Anno 1619 den 19. April, lydendes, at eftersom samme Synsmænd vare opkrævede at se og syne, hvor mange Træer der findes rodhugne, og hvad der findes afstybt, smaat og stort, gammelt og nyt, udi alle Universitetets Skove i Ramsø Herred, da have de befundet: først i Dalby Skov 314 Stumper af Træer, som ere afhugne, og 20 Grene afstybt, og mange baade af Træerne og Grenene gammel hugne. Dernæst i Valore Fang 878 Stumper og 165 Grene afstybt, smaa og store, og mange baade af samme Træer og Grene gammel afhugne. Item i Svenstrup Skov og Birke Skov 2504 Stumper. Og vidne de, at samme Svenstrup Skov og Birke Skov er meget hugget til Upligt, og at de kunne ikke tælle alle Grenene, som ere afhugne, af hvilke ere dog mange smaa, og mange gammel afhugne». Ibid. 2. Juni 1619: «Blev sluttet, at de Skovfogder, som have ladet hugge Universitetets Skove til *Upligt, skulle* af Fogden stevnes til Regnskab».

geligt aabent Brev af 16de December 1618 blev bevilliget dem, at naar deres Bønder behøvedes til slige Ægter, saa skulde vedkommende Lensmand give Universitetets Foged det tilkjende, for at Tilsigelsen kunde ske gjennem ham; og kun hvis de højlærde ingen Foged havde i den paagjældende Egn, maatte Lensmanden selv lade Bønderne tilsige[1]). Denne Indrømmelse, som for Resten var gjort Universitetet flere Gange tidligere, var imidlertid kun af formel Betydning; Realiteten, nemlig den hyppige Benyttelse af Bønderne til strænge og byrdefulde Ægter, kunde Professorerne med deres bedste Vilje ikke faa ændret. Den 9de November 1619 fik Universitetet saaledes Befaling, at dets Bønder i Kjøbenhavns, Roskilde og omliggende Len engang inden Vinteren hver skulde age sex Læs Sand til

[redacted]

s ved Opførelsen af Kongens Kapel[1]). Det var af ;s Fordringer, som fortsatte i længere Tid i en ikke lig Grad maatte forringe Godsets Værdi, saa det)live vanskeligt at faa nogen til at overtage Gaar- naar Trældom og Uselhed var den visse Udsigt for ır indlod sig derpaa. Og saa vidt var det allerede ., om ikke just paa Grund af Kongeægterne, saa und af Vornedskabet, hvis fordærvelige Virkninger ngenlunde kunde mildne, men maatte gjøre mere) kjendelige, da det, som enhver overdreven Tvang, naatte frembringe en slavisk Aand med Fejghed :somhed og alle Trællesindets Mærker i sit Følge, ı fnysende Trods, som den vi tidligere have set l paa i Voldsmanden Peder Smed i Bukkerup[2]). imidlertid ikke Stedet til at skrive Bondestandens ; kun et Par Træk til Oplysning om den Maade, Professorerne brugte deres Godsejermyndighed ıer fremdrages. Den 25de August 1604 proponerede itetets Rektor saaledes i Konsistorium om nogle ›nner, som af Forældrene agtedes at være uduelige til I den Anledning besluttedes, at vedkommende andensteds skulde opsøge andre Universitetstjenere, ; egne Sønner kunde blive fri. Dog skulde det ske ımelig, at ingen skulde sige dem paa, at de havde .nvisning paa vedkommende, der altsaa som det kulde tvinges til at overtage Gaardene i de uduelige ; Sted. Vi høre da ogsaa jevnlig, om at Bønder fra Gaardene. Et Sted, hvor dette var Tilfældet, Efterfølgeren 2 Rdl. i Indfæstning til Universitetet[3])

ɪsistoriets Kopibog Nr. 2, Fol. 126.
'oran S. 188 flg. Danske Mag. 4 R. IV, 105 flg.
Consist. 12. Juni 1613.

Nu for Tiden er 2000 Rdl. en moderat Indfæstning, naar en Gaard er fæsteledig. Saalænge Folk imidlertid skulde lokkes eller nødes til at overtage fæsteledige Gaarde, maatte Indfæstningen naturligvis være derefter. Medens Godsejeren nu har ti Tilbud for eet, naar en Gaard er ledig, maatte man den Gang næsten gaa paa Jagt efter Fæstere[1]). Dog hørte der ikke meget til for atter at blive sat ud af Gaarden og se sit Arbejde spildt. I Konsistorium vedtoges saaledes den 29de Marts 1609: »Fogden skal dele Hemming i Bukkerup og Klement i Tostrup fra deres Gaarde for Ulydighed, at de ikke efter Rektors Befaling vilde age Jens Pedel«. Følgende Notits er formentlig særlig betegnende for den vordnede Bondes Vilkaar: »Jens Bilde begjærede en af Universitetets Tjenere, som er noget vanvittig, til en Nar, og vilde give en anden Bondesøn igjen.

indtil man kan forfare hans Lejlighed[1])». — Lange og trange Tider skulde endnu hengaa, inden den danske Bonde fik bedre Vilkaar. Men forøvrigt er der ingen Grund til at antage, at Universitetets Bønder vare uheldigere stillede end de fleste andre, der vare Vornedskabet undergivne.

6.

Tilbageblik paa Universitetets Tilstand i Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede.

Om Kong Christian den Fjerde skrev M. Jon Jakobsen Venusinus i Aaret 1600 til en lærd Mand i Tydskland: «Vi have en Konge, der højlig elsker og lægger Vægt paa Gudsfrygt, og om end skjønt han er en ung Mand, finder han sig dog i at lade sig lede ved forstandige Mænds Raad[2])». Denne Dom, udtalt af en Mand, der nød Kon-

---

[1]) Oftere forekommer Sager, hvorved Bondesønner tiltaltes, fordi de formentes at have forladt deres Fødestavn uden at have frikjøbt sig. Saaledes f. Ex. Acta Consist. 18. Marts 1620: «M. D. Rector berettede at have talt med Hr. Canceller om Jens Olsen i Hueende Møller paa Roskilde Len, hvilken er Universitetets Bondesøn og er flyttet af Godset, sigendes at have kjøbt sig fri af Niels Pedersen, fordum Universitetets Foged, hvorpaa han dog ikke haver noget Brev, uden hvad Vidnesbyrd han kan føre paa en død Mand. Og at velb. Mogens Pax vilde paa Kongens Vegne tage hannem i Forsvar, med hvem Universitetet ikke gjerne vilde trætte. Men at Cancellarius havde svaret, man kunde lade Dom gaa; at der skal søges i Niels Pedersens Regnskab, efterdi Bonden beretter, sig at have betalt sit Kjøbebrev (som og skulde været skrevet) paa 3 Daler nær».

[2]) «Regem habemus doctrinæ et religionis perqvam amantem et studiosum, qvi, ut sit vir juvenis, consiliis tamen virorum sapientium se regi patitur» (Ny kirkehist. Saml. IV, 322).

gens særlige Yndest, kan vel ikke betragtes som aldeles upartisk, men antyder dog den gode Stemning og det lyse Haab, der ved det ny Aarhundredes Indgang fandtes hos Videnskabens Dyrkere, med Hensyn til hvad man kunde vente sig af den unge i aandelig som i legemlig Henseende lige vel udrustede Konge. Og ved samme Tid høre vi fremmede udtale sig med stor Berømmelse om det Stade, hvorpaa den videnskabelige Oplysning befandt sig her i Landet, idet man særlig fremhævede, at Danmark besad en Række adelige Slægter, der ligesaa meget udmærkede sig ved mandig Kraft som ved Sands for højere Dannelse[1]). Sandheden byder dog at tilføje, at det lyse Billede af Fremtidslykke for Danmark, som bestraaledes af det 17de Aarhundredes Morgensol, ikke vandt i Kraft og Klarhed, som

..ig ..re et Livstegn, men indenfor en Skoles ..aske nok kunne volde en Del Forstyrrelse, be..derfor ikke med noget gunstigt Øje af Kongen. .. Lydighed og Orden, Ensformighed og Ro, alt..oget, der kan være meget godt i det borgerlige ..men paa Aandens Omraade let fører til en Sløv..esigheds Tilstand, der tilintetgjør baade Lysten .. til sand Fremskriden. Den Haardhed, hvormed ..atiske eller kryptokalvinistiske Retning under..av ikke blot en streng og lidet frugtbar Ortho..elden i Kirken, men bidrog ogsaa til at dræbe ..ihedsspirer paa Videnskabens og Oplysningens .. der syntes at love et rigere Kulturliv end det, ..7de Aarhundrede nu naaede til.

.. vi forøvrigt danne os et Billede af hin Tids ..lige Forhold, kunde det maaske bedst ske ved ..etning at hidsætte nogle Ytringer af en skarp..tager af Videnskabens Stilling i vore Dage. ..dskeren Hermann Lotze, der i sit Værk «Mikro.. bemærker: «Paa intet Omraade er Menneskets ..n mindre tvivlsomt end i Videnskaben, skjønt ..der er foregaaet i Spring og ikke uden at nød.. Gjentagelsen af glemte Sandheder. Men dette .. har medført den sælsomme Følge, at den er..Videns Totalitet er bleven uoverskuelig for selve ..ere. Man taler om Videnskabens høje Stand..Hvad er da Videnskaben? Ikke Sandheden, thi .. skal ikke først frembringes ved menneskelig ..tsaa kun Viden om Sandheden; og denne er .. stor, at den ikke længere kan omfattes i Viden. ..ot det end lyder, er Forholdet virkelig dette. ..heden er kun til som en Mulighed. I Delene

fordybe Menneskene sig, om dem kævles og strides de, for saa maaske til Slutning at spørge om det heles Nytte»[1]. Saaledes var Forholdet imidlertid ikke for halvtredie hundrede Aar siden. Da var der endnu meget, der mindede om den videnskabelige Tilstand, der har sin mest udprægede Repræsentant i Melanchton, der med sin Aand havde omspændt saa godt som hele Videnskabens Felt, for saa vidt det overhovedet var bekjendt for hans Samtid. Der fandtes vel ikke mere nogen, der kunde stilles ham ved Siden i det Stykke; men dog kan man ikke andet end undres over mange af hin Tids Mænd, der indenfor deres Videns Kreds sammenfattede Kundskaber, som nu sjelden eller aldrig findes samlede paa een Haand. Man tænke saaledes paa den ovennævnte Venusinus, som var Theolog

ɔrt Aslaksen, Johannes Stephanius og Christen Riber) eller endte som Bisper (som den nævnte Hansen, Niels Lavritsen Arctander, Odd Ejnarsen Hemmet), af hvilke flere fortsatte deres Ungdoms-ɜamtidig med at de gjaldt som theologiske Autori-fald i deres nærmeste Kreds[1]).

ls disse og flere Exempler paa, at den polyhisto-len fremdeles blomstrede, er der dog ved Siden gn til en begyndende strængere Sondring mellem te Videnskaber, en simpel Følge af disses stærkere g, der imidlertid endnu havde mange Trin at løbe, inden den naaede frem til vor Tids Fuld-hedsstade, da man uden Vanskelighed skriver en eller ialfald en tyk Kvart om en enkelt Insekt-nteart.

ı Forhold, der i den Tid, vi her omhandle, bidrog 'gge Bro mellem de særlige Videnskaber, kan for-remhæves de almindelig vedtagne videnskabelige r, der omtrent lige godt lod sig anvende i ethvert navnlig havde Betydning paa en Tid, da det ikke et gjaldt om egne Iagttagelser som om Ordningen traditionelle Lærestof. Som en saadan Methode n Tid lang den i forrige Del omtalte ramistiske med Platonismen i sit Følge gjort sig gjældende lelig nok ikke haft saa faa Tilhængere blandt Uni-ts Lærere, om end de fleste kun delvis havde sluttet en[2]). Da Kryptokalvinismen maatte vige Pladsen

---

nævnte Iver Hemmet beregnede som Rektor i Ribe Alma-:n, og som Biskop sammesteds gav han sig undertiden af Lægepraxis.

len Del, S. 295—306. Jvfr. N. M. Petersen, Bidrag til den ɩe Lit. Hist. 1 Udg. III, 202—4. Som moderate Ramister kan

maatte Ramismen imidlertid gjøre Følgeskab, og Aristotelismen indtog atter Højsædet, som det synes især baaren frem af Caspar Bartholin gjennem hans ovennævnte logisk-metafysiske Lærebøger, der bevirkede en Udrensning paa det filosofiske Omraade lig den, som Resen med mere opsigtvækkende Midler afstedkom paa det theologisk-kirkelige, noget som saa meget lettere kunde ske, som Ramismen, efter at Anders Krag og Jon Venusinus vare gaaede bort, ikke mere havde særlig fremragende Talsmænd her ved Universitetet, ialfald ikke saadanne, som attraaede at gjøre sig til Martyrer for den. Fortrængelsen af denne Retning gik derfor hos os langt roligere af end andensteds (f. Ex. i Sverig), hvor den fremkaldte endog haandgribelige Optrin[1].

Vende vi os til de særlige Fakulteter, og da først til det theologiske, da have vi jo i den forudgaaende al-

nder D. Hans Povlsen Resens Auspicier. Hvor fuldstæn-ig Omslaget var, ses bedst deraf, at ved Tidsrummets legyndelse mente man ikke at kunne nævne en eneste rthodox luthersk Lærer her ved Universitetet[1]), og ved ets Udgang sang alle uden Undtagelse i den af Resen ngivne Tone, eller tav ialfald stille. Kun om een dansk Iand, Christoffer Hansen Dalby (fra Dalby i Sjæland), ides, at han fuldstændig gik over til den reformerte Be-jendelse og blev Præst i Wittelsbach i Tydskland[2]). De este indtog et Mellemstade; navnlig har den strænge kal-inske Prædestinationslære neppe haft mange Tilhængere ertillands, da den Tids tre mest ansete, men forøvrigt i ndre Spørgsmaal lidet samstemmende Theologer, Niels Iemmingsen, Hans Resen og Kort Aslaksen, vare enige i t forkaste den[3]). Det var navnlig Læren om Christi Person

---

[1]) Se Holger Rosenkrands's Breve, Kirkehist. Saml 3. R. I, 125.

[2]) Worms Lexicon over lærde Mænd, I, 505. Suhms Saml. I, 3, 184.

[3]) Hemmingsens og Resens Skrifter ere omtalte ovenfor S. 294—5. Aslaksens Skrift har til Titel: »En Nyttig Vnderuisning om den høgnictige Lærdom, som er om Vduelielsen til det Euige Liff, oc Guds store Naade som er funderit oc grundfest paa hans elskelige Søn Christo Jesu«. Kbh. 1612. I Tilegnelsen (paa Latin) til Biskop Anders Michelsen i Bergen udvikler Forf., hvor overordentlig farlig den saakaldte Prædestinationslære er: »Qvid qvæso gravius adversus summam Dei bonitatem et misericordiam dici potest, quam ipsum ab æterno, absolute et sine omne fidei respectu ac morte filij sui, qvosdam duntaxat, spretis reliqvis omnibus, ad æternam vitam elegisse? Qvid magis tyrannicum de Deo cogitari potest, qvam ipsum absoluto qvodam decreto, sine omni impietatis et peccati respectu, maximam hominum a se conditorum partem æterno devovisse exitio?« Derimod er Læren om Guds »gratuita electio«, ret forstaaet, af største Vigtighed for vor Undervisning til Salighed. Den lærer os nemlig at kjende Salighedens eneste Grundvold, som er Guds uforskyldte Barmhjærtighed, den styrker os i Frelsens Haab formedelst Jesu Christi Fortjeneste, den tilintetgjør al kjødelig Hovmod, som om det var os, der havde

og særlig Spørgsmaalet om dennes Nærværelse i den hellige Nadvere, der voldte Uenigheden. Til den Ild, som stadig ulmede i Grunden, kom der ny Næring, da en Englænder ved Navn Robert Alenson, der havde været her i Landet, efter sin Hjemkomst 1615 udgav en haandskreven Afhandling af Niels Hemmingsen, som han var kommen i Besiddelse af, under Titel: «Immanuel sive catholica institutio de Domino nostro Jesu Christo», og i en Fortale til samme fornyede og skjærpede de Angreb paa Ubikvitetslærens Forsvarere, som Afhandlingen indeholdt[1]. Det kunde ikke blive skjult, at det var en dansk Mand, der havde hvæsset den Pil, som en fremmed her udsendte mod den i Danmark nu raadende Retning, hvad da ikke blot gav Resen Anledning til nogle skarpe Sidehug[2], men ogsaa bevægede

---

Kort Aslaksen, der nu var gaaet over til det sejrende ..., til i en Række Disputatser (De Immanuele nostro Jesu Christo, 1616—18), der senere udgaves samlede, ...odegaa Hemmingsen og udvikle sin Anskuelse af disse ...kelige Spørgsmaal, en Tjenstivrighed, der forskaffede ... Ros af Biskop Resen[1]), medens D. Jesper Brochmand ...u fandt noget at udsætte ved hans Tilslutning til den ...erske Orthodoxi og derfor fremkom med nogle Anteg...r til hans Afhandling, uden at disse dog bleve offent...orte[2]).

Af den Tids theologiske Litteratur, forsaavidt den ud... fra Universitetet, minde vi forøvrigt blot om Resens ...gere omtalte Theses «De uno mediatore», der vakte saa ...en Modsigelse, og hans Forsvar for samme i Skriftet ... den hellige Tro[3])». Endvidere Kort Aslaksens ret ...telige Forsøg paa en Forbindelse af Naturvidenskab og ...ologi[4]), foruden andre Afhandlinger og Theses af samme

...ocalis prorsus facta sit)». Det er ikke saa let at sige, hvem det ...r, Resen sigter til. Mon det skulde være Biskop Hans Knud...sen Vejle?

[1]) I det omtalte Skrift «De gratia universali» Pars V, Sect. 219, om...taler Resen med Berømmelse Aslaksens Immanuel som en Gjen...drivelse af Hemmingsens Skrift.

[2]) Caspari Brochmanni Notæ breviculæ ad theses quasdam Conr. Aslaci de unione hypostatica. Mnskr. i Gl. kgl. Saml. 1465. 4.

[3]) Se foran S. 254 flg. Om den Opsigt, Resens Theses vakte, se ogsaa Menzers Brev til Biskop Niels Arctander, kirkehist. Saml. I, 254. Jvfr. L. Helweg, Hemmingsen og Resen. Et Bidrag til Læren om Christi Person (Wexels, Theol. Tidskr. for den norske Kirke, 2det Bind).

[4]) Saaledes: «De natura Cæli triplicis libri tres, qvorum I. de Cælo aëreo, II. de Cælo sidereo, III. de Cælo perpetuo, e sacrarum literarum et præstantium Philosophorum thesauris concinnati», 1597. «Physica et Ethica Mosaica ut antiqvissima ita vere christiana», 1613. Samt flere af hans akademiske Taler, saasom «Oratio de triplici Paradiso, terrestri, spirituali et cœlesti».

Forfatter, der ved deres lette og behagelige Form og klare Fremstilling tiltale os lige saa meget, som Resens bortstøde os ved deres paafaldende Tunghed og Uforstaaelighed. Særlig kunde fremhæves som noget nyt, at vi i denne Periode finde nogen Opmærksomhed henvendt paa Fædrelandets Kirkehistorie, i hvilken Henseende D. Hans Slangerup viste Vej ved sit for hin Tid fortjenstlige Skrift »De initiis doctrinæ religionis, propagatione et incrementis in Dania etc.« (1591), medens Resen og Aslaksen fulgte efter med deres kirkehistoriske Jubilæumsskrifter fra Aaret 1617[2]. At den sidstes »Oratio theologico-historica de religionis per D. Martinum Lutherum reformatæ origine et progressu in Germania, Dania etc.« udkom i Trykken (først paa Latin og senere paa Dansk), skyldtes, ifølge Tilegnelsen til Holger Rosenkrands, denne Hædersmand, der medens Pastor

gere begyndte Sammenstilling af de Vidnesbyrd af det Test., som paaberaabes af Christus og Apostlene til ræftelse af den urokkelige Sandhed om Forløsningen, ens Samling og Opholdelse. Udvikling af den praktiske endelse heraf knyttedes lejlighedsvis til, og der polemides mod Jesuiten Bellarmin. Den logiske Professor, M. nnes Stephanius, holdt samtidig Forelæsning over Mehtons Udvikling af den kristelige Læres Hovedartikler i communes), hvortil han forøvrigt benyttede den Foreing, som afdøde Prof. Anders Lavritsen i sin Tid havde t over det samme Emne[1]). Over Melanchtons Loci e vi endnu en fuldstændig Forelæsning opbevaret, holdt arene 1608—12 af D. Kort Aslaksen og optegnet af en hans Tilhørere[2]). Af Lektionskatalogen 1612—13 ses, Resen i dette Aar afsluttede Udviklingen af Læren om isti gudmenneskelige Væsen og om hans Rige (den elæsning, som gav M. Oluf Kock Anledning til sine ige Angreb paa Resen), hvorpaa han vilde gjennemgaa Del af Luthers lille Katekismus, og endelig udlægge ræerbrevet og dertil knytte en Del praktiske Bemærker. Aslaksen vilde først udvikle et Par Lærestykker, lig om Syndens Straf og om Loven (formodentlig henende til den ovennævnte Forelæsning over Melanchtons i) og derpaa fortsætte sin Fortolkning af Genesis, af første tre Kapitler vi have hans udførlige Forklaring i

---

[1]) Se Tillæg Nr. 390 og 396.

[2]) »Loci communes theologici addictati a viro reverendo, clarissimo, doctissimoque D. D. Conrado Aslaco Bergensi S. Theol. in Reg. Acad. Haff. Professore dignissimo, A°. M DC VIII et a me Erasmo Joanne Waardensi eâ qua potui diligentia excepti et conscripti« (Thottske Saml. 227 4). Forelæsningen begyndte at dicteres 22de Maj 1608, endte 1ste August 1612. Om Rasmus Jensen Varde se Ny kirkehist. Saml. III, 208.

hans Physica et Ethica Mosaica, trykt 1613[1]). I Universitetsaaret 1618—19 vilde Resen efter Fuldendelse af Forelæsningen over Læren om Guds almindelige Naade (gratia universalis) — det Emne, som vi i Form af Theses finde fremstillet i hans fem Skrifter mod Joh. Piscator 1615—20 — forsøge en Harmonisering af Evangelierne og, om Tiden tillod det, derfra gaa over til de øvrige nytestamentlige Skrifter. Aslaksen vilde fortsætte sine Forelæsninger over den augsburgske Bekjendelse med polemisk Gjendrivelse af Modstandernes og Kjætternes Argumenter. Den logiske Professor, Alanus, vilde paa de extraordinære Forelæsningsdage (Onsdag og Lørdag) gjennemgaa Melanchtons Loci[2]). Lektionskatalogen for 1619—20 indeholder kun Anmeldelse af Fortsættelse af de ovenfor nævnte i det foregaaende Aar begyndte theologiske Forelæsninger[3]).

…tod væsentlig kun deri, at vedkommende havde studeret …r opholdt sig en vis Tid (mindst to Aar) ved Universi…tet, i hvilken Henseende dog Lempelser ofte fandt Sted, …og efter Professorernes egen Anbefaling[1]. Det var kun …dtagelsestilfælde, naar Regjeringen paabød Afholdelse af … Embedsprøve, som da Professorerne den 24de Januar …19 fik Befaling at examinere to norske Studenter, der …skede at blive Kapellaner hos deres Fædre[2]. Ellers be…de Adgangen til Præsteembedet derpaa, at vedkommende …de et anbefalende Testimonium publicum fra Universi…tets Rektor. Vi finde imidlertid undertiden paatalt fra …iversitetets Side, at denne Bestemmelse ikke tilstrækkelig …rholdtes, saaledes i en tidligere berørt Skrivelse fra 1593 … Bisperne fra det theologiske Fakultet, hvori de advaredes …d at ordinere nogen, uden han havde studeret nogle …r ved Universitetet og havde Testimonium for Flid og …delighed derfra[3]. En Gjenklang af denne Advarsel finde … uden Tvivl i det Synodalmonitum, Biskop Peder Vin…up udstedte samme Aar, og hvori det hed: »Unge og …modne Studenter maa ikke bestige Prædikestolen, uden … ere forsynede med hæderligt Testimonium fra Universi…tet og Anbefaling fra Biskoppen. Dog kan det for Øvel…s Skyld tilstedes Studenter at prædike i deres Fødesogn,

[1] Se Tillæg, Nr. 368. 379.

[2] Rørdam, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 97. Det var tidligere forbudt, at Præstesønner maatte blive deres Fædres Kapellaner (se foran, S 112—4), men Mangelen paa Præsteemner nordenfjelds i Norge gjorde her Undtagelser fra Reglen nødvendige, derfor søgte Regjeringen at skaffe sig særlig Sikkerhed om vedkommendes Duelighed ved Paabydelse af den omtalte Examen, der ogsaa udstrakte sig til Prøvelse af deres Prædikegaver Begge Studenterne bestod forøvrigt Prøven (Acta Consist. 25. og 29. Januar 1619).

[3] Jvfr. foran S. 49. Pont. Annal III, 522.

naar de ere forsynede med Testimonium fra deres Privatpræceptor og have godt Vidnesbyrd om deres Levned og Lærdom; scorræ non ita[1])». Senere finde vi, at Professorerne atter mindede enkelte af Bisperne om nøje at vaage over, at ingen fik Præstevielse, der ikke kunde fremlægge et hæderligt akademisk Testimonium[2]).

Det var overhovedet nærmest Bispernes Sag at paase, at de Studenter, der søgte Præstekald, fyldestgjorde de nødvendige Betingelser, og at de efter at have forladt Universitetet idetmindste til en vis Grad havde fortsat deres Studeringer, saa at de ved den Prøve, der gik forud for Ordinationen, viste sig at være i Besiddelse af de fornødne Kundskaber, og havde ført et saadant Levned, at Præsteembedet uden Anstød kunde betroes dem. Det er vel rimeligt, at Bisperne ved denne Undersøgelse undertiden mere have ladet sig lede af Barmhjærtigheds og andre Hensyn, end tjenligt var for Kirkens Tarv; men vi have

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 33.

[2]) Se Tillæg, Nr. 435. Acta Consist. 30. Maj 1610. «Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at en Student Jacobus Aarup, var ordineret af Bispen i Viborg, som ikke havde Testimonium Universitatis, var og tilmed nogen Gjæld benskyldig her i Byen, som der var klagemaal over. Befol Notario, at han skulde citere hannem og skrive Bispen til» I Konsist. Arkiv, Pakken 195, findes et Brev, dat. Viborg 17 Okt. 1611 fra Biskop Niels Arctander til Universitetets Rektor angaaende to Studenter, som havde forladt Universitetet uden Testimonium og uden at tilfredsstille deres Kreditorer, og nu formodedes at have indsneget sig i Præstekald, nemlig Morten Pedersen fra Nøvling, hvis Opholdssted ikke kjendtes, og Jakob Jensen, som havde været i Hr. Niels Krabbes Hus paa Torstedlund, men nu var ordineret til Medtjener et Sted, hvor der var en gammel Præst, som havde tre Kirker, i Viborg Stift. Brevet var Svar paa en Opfordring fra Professorerne om at give Oplysning om slige Studenter, der havde unddraget sig deres Forpligtelser.

dog fra denne Periode ikke saa faa Vidnesbyrd om, at der ogsaa var Tilsynsmænd, der tog Sagen med Alvor og Samvittighedsfuldhed. Saaledes kunde det fremhæves, at Biskop Peder Hegelund i Ribe med Nidkjærhed vaagede over, at de Studenter, der opholdt sig i hans Stift, indfandt sig ved de Herredssynoder eller Visitatser, som han aarlig holdt rundt om i Stiftet, og der underkastede sig en Prøve, der vel nærmest havde deres theologiske Studier til Gjenstand, men dog heller ikke lod deres sædelige Forhold ude af Betragtning[1]). Biskop Jens Gjødesen i Aarhus afviste jævnlig Studenter fra Bispeexamen, naar han fandt dem

---

[1]) Biskoppens kraftige Ord, der findes i en Omgangsskrivelse til Præsterne af 25. September 1601, fortjene at anføres: »Neqvaqvam negligendum est, qvod Juvenes qvoscunqve studiosos, sive pastorum filios sive alios, qvi per id tempus domi fuerint, ad hasce Synodos evocatos velimus, ut de progressu ipsorum in studiis moribusqve bonis mihi vobisqve exploratio aliqva fieri possit. Velintqve tum ad manum habere novum Testamentum D. N. Jesu Christi, cum Compendio aliqvo sanæ Theologiæ, de qvo profiteri possint, se ita id sibi familiare reddidisse, ut præcipua eius capita memoriter teneant. Qvales tum extant complures libri Isagogici, ut sunt: Examen Philippi, Loci communes Philippi, Catechesis Davidis Chytræi, Compendium Theologiæ Jacobi Herbrandi Tubingensis, Margarita Theologica Adami Francisci Tubingensis. Magnam enim aperit confusioni januam et Ecclesiis fraudem, qvod non pauci sub studiosorum titulo domi delitescentes prorsus a Musarum castris transfugæ peneqve dixerim Apostatæ (adeo ut alii per semestre, alii per anni vel biennii, vel ulterius, spatium) ignavo otio, commessationibus, discursationibus aliisqve avocamentis, magis qvam studiis bonis et pietatis exercitiis incumbant. At hi idem ipsi, ubi lubet, ad concionandum publice atqve adeo ad functiones Ecclesiasticas prosiliunt, nulla prius facta exploratione et absqve permissu meo; cum interim oportuerit ipsos antea edocere, se bona cum gratia et Præceptorum Hafniensium commendatione (ut in Fundatione Regia severe sancitum est) dimissos. Qvo in Catalogum a me, qvi boni probiqve et promotione digni fuerint, referentur: alii vero ad cursum rectius instituendum incitentur«. (Ny kirkehist. Saml. VI, 640—1, 651).

slet forberedte[1]), og Biskop Povl Mortensen Ostrup i Lund nægtede 1615 en Student Ordination, skjønt han var kaldet til Præst af en Menighed og havde den kongelige Lensmands Stadfæstelse, idet han gjorde gjældende, at der i hans akademiske Testimonium fandtes en Post (om et begaaet Lejermaal), der ialfald for en Tid gjorde ham uværdig til Præstevielse[2]). Fra den sidstnævnte Biskops Formand, M. Mogens Madsen, have vi adskillige Udtalelser, der baade vise, at han gjerne vilde øve en strengere Kontrol med uværdige Subjekter, der søgte at trænge sig ind i Præstekald, men tillige at Sagen havde sine store Vanskeligheder. Saaledes klager han i en Synodaltale fra 1592 over, »at Folk, der blot have kigget en lille Smule i den latinske Grammatik, endskjønt de ere ukyndige saavel i alle andre Videnskaber som fornemmelig i den ægte Theologi, dog

i Virkelighed ere intet mindre, og som, skjønt ophol-de sig ved Universitetet, dog ved deres utrolige Doven-og Sløseri baade bedrage sig selv og skammelig skuffe Læreres Haab og gode Mening om dem, og tilsidst at føre os bag Lyset, og det især stolende paa Hjælp sadanne, som paa Grund af deres adelige Byrd, Yndest Indflydelse baade selv mene, at de kunne udrette alt, ville, at andre skulle tro det samme om dem. Slige soner, mener jeg, skulle aldeles holdes borte fra det ge Præsteembede, ligesom Hunde fra det hellige og fra Perler. Og naar de indstille sig hos mig, sender dem uden videre tilbage til deres Studeringer igjen, for de engang kunne begynde at arbejde paa at blive det, de give sig Mine af at være, og ikke indbilde sig, at kunne blive Lærere i Menigheden, førend de have det edne Kundskabsforraad. Forresten skal jeg sørge for, Sagen med det første bliver foredragen for det akade-ke Senat, at man dog ved fælles Overvejelse maa finde del til, at der fremtidig kan blive sørget bedre for kens Tarv[1])».

Under Forhold som disse var det i sin gode Orden, det i den ny Kirkeordinans for Norge, som Christian udstedte i Aaret 1607, efter at den havde været under-et Professorernes Gjennemsyn, fandtes Bestemmelser, ialfald vanskeliggjorde slige uvidende Personers Adgang Præstekald, idet 'det ikke alene forbødes de kongelige Befalingsmænd «for Gunst og Gave, Vild og Venskab stadfæste nogen til Sognepræst, uden han tilforn var amineret og overhørt af Superintendenten, om han er og skikkelig for en Sognepræst», men ogsaa gaves

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 198—9.

følgende Befaling: »Skulle og alle Superintendenter udi vort Rige Norge være fortænkt, at de efter denne Dag ingen annamme, indvie eller ordinere til Præsteembedet, med mindre end de nogle Aar tilforn flittelig og vel udi vort Universitet udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, eller en anden lovlig Universitet, haver studeret, og ere skilte derfra med Rectoris gode Testimonio[1])«.

Endnu var der ikke nogen Lovbestemmelse om den Alder, i hvilken nogen kunde blive Præst. Følgen var, at naar Lejlighed tilbød sig til at komme i Kald, afbrød Studenterne ofte deres Studeringer i Utide. Hvor vidt det kunde gaa, ses af en Klage, som »Kirsten Andersdatter, fordum Præsteenke i Egebjerg«, i Aaret 1620 indgav til Kansler Christian Friis over nogen Uret, der var tilføjet hende. Heri skriver hun blandt andet: »Efterdi min Hus-

tte ingen kaldes til Præst, før han havde fyldt sit 25de at ikke Personer, der endnu ikke vare bekvemme til orestaa eget Hus, skulde sættes til Forstandere i Guds e og Menighed[1]).

Om det juridiske Studium er der kun lidet at i dette Tidsrum, ialfald vide vi intet om, at praktiske ater uddannedes her ved Universitetet. Thi vel blev holdt en juridisk Forelæsning, men det er ikke rime- t, at den synderlig ofte bivaanedes af saadanne, som re fik noget med Rettens Udøvelse at gjøre. Dom- ne ved Underretterne (Herredsting og Byting) vare lig saa godt som altid ustuderede Folk, og Dommerne Overretterne (Landsting og Kongens Retterting) vare lsmænd, der almindelig havde faaet deres Uddannelse nlands eller ad praktisk Vej[2]). Der er da heller intet til, at den juridiske Professor har haft nogen Indfly- e paa Lovgivningen her i Landet. De Betænkninger Konsultationer, som udenlands saa ofte sysselsatte Ju- rne, synes hos os kun i ringe Grad at være den juri- e Professor affordrede[3]); men det følger jo af sig selv, n enkelt Mands Mening heller ikke kunde have den else som andensteds et helt Fakultets Responsum. Da med. Jonas Charisius i Aaret 1603 ønskede at tage juridiske Doktorgrad her ved Universitetet, kunde den

---

Paus, Gamle kgl. Forordninger S 597—8

I vor retshistoriske Litteratur (jvfr Rosenvinge, Den danske Rets- hist. § 165 flg.) vil man, saa vidt mig er bekjendt, ikke finde synderlig Oplysning om, hvorledes Dommere uddannedes hos os i ældre Tid, saa lidt som om deres hele Stilling, skjønt det vilde være lærerigt at faa noget at vide derom. Om Herredsfogderne er der dog meddelt nogle vigtige Bemærkninger af A. Heise i Saml til Jydsk Hist. og Topografi II, 340 flg.

Jvfr. Tillæg. Nr 328. 332.

daværende eneste juridiske Professor, D. Klavs Theophilus, ikke fuldbyrde Akten alene, hvorfor en af Embedsmændene i det tydske Kancelli, Dr. jur. Jørgen Skomager, fik kongelig Befaling til at staa Decanus bi baade ved den forudgaaende Examen og ved Promotionen, som om han var »membrum Academiæ«[1]).

Om de juridiske Forelæsninger og Øvelser i dette Tidsrum kan oplyses følgende. I Aaret 1603 anmeldte Professor Klavs Theophilus Forelæsninger over Romerrettens Institutiones og over de af ham selv tidligere samlede og udgivne Lovregler[2]). Samtidig udgav han en Række Theses angaaende Studenternes akademiske Rettigheder. Fra hans Haand haves desuden en Del andre Theses over Emner af Romerretten, bestemte til at lægges til Grund ved den aarlige akademiske Disputation, som den juridiske Professor

e ved Fædrelandets af Universitetet saa stifmoderlig ndlede Retsvæsen, saa mærke vi dog ikke meget dertil ns akademiske Virksomhed. Ved sin Opmuntring og and bidrog han dog senere til, at Christian Ostersen udgav sit Glossarium til de gamle danske Love[1]). Af s Forelæsninger kan for dette Tidsrum nævnes en nem flere Semestre fortsat indledende Undersøgelse om ens Oprindelse, Natur og Arter, og senere en Forelæs- «de usucapionibus et præscriptionibus». Desuden emgik han 1618—19, ligesom i sin Tid Theophilus, ikke mindre nyttige end behagelige Materie om Stu- ernes Privilegier, oplyste af Lovbestemmelser udstedte rskjellige Kejsere og af vore Konger»[2]).

Ville vi vide, hvorledes en ung Mand i hin Tid forbe- e sig til juridiske Stillinger, da indeholde de Breve, Holger Rosenkrands (den lærde) i Aarene 1593—4 til sin Fader fra Vittenberg, nogen Oplysning. Man at foruden at høre Forelæsninger over Romerretten, erede han bekjendte Politikeres og Historikeres Skrifter; den laa det ham meget paa Hjærte at lære Fædre- ets Lovgivning og Retsforfatning nøje at kjende, idet rigtig bemærkede, at der derved vilde blive Lejlighed ham til frugtbare Sammenligninger med andre Staters atninger, ligesom han havde Øje for Vigtigheden af, at dansk Embedsmand kjendte Danmarks Love og Rets- en[3]).

Det medicinske Studium spillede endnu kun en e Rolle her ved Universitetet, om der end, navnlig hen-

---

[1]) Kofod-Ancher, Dansk Lov-Historie. 1769. I, 221—2
[2]) Se Tillæg, Nr. 480 og 489.
[3]) Kirkehist. Saml. 3 R. I, 140 flg. 147. 150—1.

imod Periodens Slutning, viser sig bestemte Spor til Fremgang. Lægekunstens praktiske Udøvelse var ligesom tidligere for største Delen i Hænderne paa ustuderede Folk, der i de fleste Tilfælde vel havde deres Visdom fra en eller anden gammel Lægebog. Kirurgiske Tilfælde behandledes i Kjøbstederne almindelig af Bartskjærerne, der gjerne havde faaet en vis haandværksmæssig Uddannelse, som dog maaske i mangt et Tilfælde ikke var at foragte; ialfald saa de med Harm overlegent ned paa de endnu ukyndigere Kvaksalvere, der greb ind i deres Næring, som naar Hans Christensen, Bartskjær i Ribe, i sin »Liden Undervisning om Pestilens og Koldesyge« (Slesvig 1596) bemærker, at »mangfoldige Bønderdoctorer og allehaande Slags Folk, baade Kvinder og andre Leppere, have nu mest paa denne Dag fordærvet dette lovlige Bartskjærembede«, hvorhos han

ügt over Kong Frederik II) havde for en god Ven og Nabo, Præsten Christoffer Pedersen Nakskov i Tingsted, klaget over en Sygdom, hvoraf han led, og bedet ham om Raad, da han ansaa ham for lægekyndig. De gik da sammen ud paa Marken og opgravede en Kalmusrod, som Hr. Christoffer siden skar i Stykker, kogte og tilberedte med Honning som et »Electuarium«. Da den syge Mand Dagen efter fik Lægemidlet sendt i en Krukke, spiste han noget deraf og gav ogsaa sin lille Søn lidt med. Men da Barnet havde nydt det, fik det heftig Krampe, saa Forældrene troede, at det skulde dø. Kort efter angrebes ogsaa Faderen paa samme Maade og døde en Time efter (14de Juli 1593), medens Barnet efter et Par Dages Sygdom atter kom sig. Denne Sag vakte, som man kan tænke, megen Opsigt og blev strax meldt til Lensmanden paa Nykjøbing Slot med det Tillæg, at Døden ikke blot var fulgt umiddelbart efter Nydelsen af Electuariet, men at Hr. Oluf under Krampetrækningerne havde sagt: »Dersom jeg dør, da skylder jeg ingen anden derfor end Hr. Christoffer«. Efterat et Forhør var optaget, blev Krukken, som endnu indeholdt omtrent Halvdelen af det tilberedte Lægemiddel, forseglet og først sendt over til det medicinske Fakultet i Rostok med Begjæring om en Erklæring; og da der herfra indløb det Svar, at det anvendte Middel ikke blot maatte anses for uskadeligt, men netop som tjenligt til den Brug, Hr. Christoffer havde gjort deraf, saa skrev man ogsaa til Kjøbenhavn og forlangte de derværende medicinske Professorers Betænkning, idet man lod Krukken med Electuariet medfølge. Den første Oktober 1593 afgav D. Anders Lemvig og D. Anders Christensen en udførlig og lærd Erklæring, der gik ud paa det samme som Rostokkernes, nemlig at det anvendte Lægemiddel maatte anses som aldeles uskade-

ligt. Under Sagens videre Gang forklarede Hr. Christoffer desuden, at han havde lært Brugen af den benyttede Plante af sin fordums Lærer, Professor D. Klavs Hammer, som havde kaldt den Calamus aquaticus og anvist ham, hvorledes den skulde tilberedes; derhos beviste han, at han havde givet fire forskjellige Personer at spise af samme Rod, uden at det havde skadet dem; og endelig tilbød han selv at vilde spise af det tilberedte Electuarium, saa sikker var han paa dets Uskadelighed; men det blev ham ikke tilladt. Den afdøde Præsts Enke, Moder og Broder erklærede enstemmig, at de vare aldeles overbeviste om, at Hr. Christoffer havde givet Lægemidlet i den bedste Hensigt, da han og den afdøde altid havde været inderlig gode Venner og Naboer. Imidlertid turde Lensmanden og Bispen ikke lade Sagen falde, men indberettede den til Regjeringen,

hvad Maade muligt er, synes det ikke mod noget Menneskes og derfor ej heller mod en Præste-Kald og Embede at meddele nogen syg Raad og ..., saa at den, som vil udtyde den Artikkel i Ordi-...om Sognepræsternes Embede mod den fattige Mand, ... beskyldes, maa gjøre sig stor Betænkende, om han ...rer selv indesluttet under den Sentens: Qvia non occidisti. Efterdi det bør, som sagt er, hver Kri-... hjælpe, som kan, og en Sjælesørger bør udi al ...eds Gjørninger at give sine Tilhørere et godt Ex-... og forbydes ikke anden timelig Handel for Præste-... end den som deres rette Embede kan komme til ...nelse og Forhindring, eller og deres Tilhørere til ...se; ej heller synes de, efter Ordinansens rette For-...erfor at blive andre, end de vare, og end dem bør ..., om de give Lægedom, men dersom de ikke blive ... udi retsindig Lærdom, Flittighed i deres Kald, ...der og et ærligt Levned; derhos ogsaa er der ingen ...lig Lov eller Reces eller Ordinans imod saadant, ...stedes Kjærlinger, Bisselæger, Teriakelskræmmere, ...rere, Fruer, Borgere og Bønder, som mindre For-...have paa Lægedom end Præstemænd, som kunne ... forstaa baade Latin og Dansk og maaske flere ...saa at dersom man ikke vilde umildelig og ukristelig ...gen blive hjælpeløs og forfares (ɔ: gaa tilgrunde), ...r til at hjælpe, og i saa Maade være skyldig udi ...od, som saa forsømmes, og derfor tilstede nogen ...end forfarne og promotis Doctoribus at give ind-Lægedom, da burde det mest for alle andre at til-Præsterne, og dersom det skulde forbydes nogen, da det først og allermest forbydes de andre. Vi taler ... om, at Lægedom var ikke i det gamle Testamente

forbudt Esaias, som sagde, hvad Plaster man skulde lægge paa Ezechiæ Bylder (Es. 38), ej heller Evangelisten Lukas udi det ny Testamente (Col. 4). Men ved dette vort Svar er det ikke vor Mening at opmuntre noget Menneske til dumdristig og letsindig at give sig af med det, han ikke forstaar synderligt af, især hvor Nøden ikke kræver det, eller hvor der ingen Fare er ved at vente saa længe, til en Læge kan blive hentet«. Efter denne Erklæring, der fordelagtig vidner om de medicinske Professores Upartiskhed, blev Sagen mod Præsten endelig hævet, efter at han i fem Fjerdingaar havde været suspenderet fra sit Embede[1].

Da Antallet af de indfødte promoverede Læger endnu kun var ringe, om det end var i langsom Stigning[2], fandt

mmede Læger undertiden deres Regning ved at komme r til Landet for at gjøre deres Kunst frugtbringende, get der var dem uforment, da Lægepraxis var fri. I Beyndelsen af Aaret 1600 omtales det, at en udenlandsk edicus ved Navn Nathan Arnoldus de Aquila for nogen d siden var kommen til Helsingør, hvor han, som det nes, gjorde gode Forretninger, men ogsaa optraadte med Ubluhed i sine Fordringer om Betaling for øvede Kure, r gav Anledning til grundet Klage. Af en Kvinde fra øge, som han en Tid havde haft under Kur, uden at ndes Tilstand dog var bleven væsentlig forbedret, forngte han saaledes den, navnlig for hin Tid, ubyre Sum 1900 Daler. Da hun klagede til Regjeringen over dette ptrækkeri, udgik der Befaling til det medicinske Fakultet m at kalde ham for sig og forfare hans Indsigt i det, han v sig ud for, og undersøge, hvilken Medicin han havde ugt til den omtalte Kvinde, samt derpaa at indsende eretning derom til Kongen. Samtidig paalagdes det Lensanden paa Kronborg at sørge for, at bemeldte Medicus gtig indstillede sig for Fakultetet[1]); men uheldigvis er ttes Erklæring ikke bevaret, ligesom det heller ikke er bekjendt, hvad Regjeringen videre har foretaget i Sagen.

Henimod Slutningen af det her omhandlede Tidsrum dkom der Forordninger sigtende til et skarpere Tilsyn ed Udøvelsen af Lægevirksomhed. Hertil kunde allerede

Mule i Odense. I Norge virkede D. Peder Alfsen. (Om alle disse Læger findes nærmere — dog hverken meget righoldige eller meget nøjagtige — Efterretninger hos Gold, Lægevæsenet og Lægerne under Christian IV's Regjering. Kbh. 1858).

[1]) Se Tillæg, Nr. 338. Hermed kunde sammenlignes O. Worms Bemærkning i et Brev fra 1616 om Rigsadmiral Mogens Ulfelds Død: »Admiralcus regni M. Ulfeld empirici cujusdam, ex Germania huc vocati aureosque montes pollicitantis, negligentia periit» (Epist. p. 8).

regnes det strænge kongelige Forbud af 12te Oktober 1607 mod Signen, Maalen og andre overtroiske Kunster[1]; men især sigte vi til Forordningen af 10de Januar 1619 om Medicinalvæsenet i det hele, særlig om Visitats af Apothekerne — i Kjøbenhavn skulde Medlemmerne af det medicinske Fakultet i Forening med Stadens andre studerede Læger foretage Eftersynet — om Begrændsning af Kirurgernes (Bartskjærernes) Ret til at behandle Sygdomme, idet deres Praxis indskrænkedes til kirurgiske Tilfælde, og om Bestemmelse af Lægernes Honorar og Forpligtelse. Betegnende for Tiden er den Sætning, at naar en Pest eller smitsom Syge grasserede, skulde Lægerne ikke være forpligtede til at besøge de syge, med mindre de frivillig lode sig overtale dertil; men de skulde udstede en almindelig Forskrift om en vis Kur og saadanne Lægemidler, som i

meddelte den medicinske Doktorgrad til enkelte, som søgte den her, medens de fleste danske Læger endnu fremdeles tog Graden udenlands. Det var Villads Nielsen Adamius (fra Randers, Læge i Bergen) og Christen Bordum (fra Aarhus, Livlæge hos Hertug Christian), der henholdsvis 1603 og 1611 kreeredes til Doktorer i Medicinen efter forud at have aflagt en Prøve — den eneste medicinske Examen, som der findes Spor af her ved Universitetet i dette Tidsrum[1]).

De medicinske Forelæsninger ved Universitetet, der vistnok plejede at holdes i »det lille Lectorium medicorum« (en Sidefløj af Vor Frue Kirke[2]), havde i øvrigt neppe ret mange Tilhørere, som beredte sig til Lægestanden; derimod var det ikke ualmindeligt, at andre Studenter hørte medicinske Forelæsninger, især naar de havde en af Professorerne i dette Fakultet til Privatpræceptor[3]). Om Forelæsningerne indeholde de endnu bevarede Lectionscataloger Oplysning[4]); man ser deraf, at Professorerne endnu undertiden læste over Emner, som kun stod i fjernere Forbindelse med Lægevidenskaben, saaledes D. Thomas Fincke over Landmaaling og D. Caspar Bartholin over Fysik. Men vigtige Dele af den egentlige Lægevidenskab bleve dog stadig behandlede. Under Pestepidemien 1619 holdt Fincke Forelæsning over denne Sygdom, hvortil han føjede Læren om

[1]) Se foran, S. 144, Not. 3. 229. Universitetsprogrammet i Anledning af Bordums Promotion, indeholdende Oplysning om hans Studier, findes aftrykt i Bartholins Cista Medica p. 165 sq.
[2]) Se Tillæg, Nr. 404.
[3]) Saaledes havde den ovenfor S. 351 omtalte falsterske Præst, der kom saa uheldigt afsted med sit Forsøg som Læge, i sin Tid hørt medicinske Forelæsninger (se Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 113, Not.).
[4]) Se Tillæg, Nr. 390. 438. 480. 489.

Febre[1]). Anatomien stod endnu for en Del i Skygge tilligemed Kirurgien, skjønt Oluf Worm 1616 omtalte det sidstnævnte Fag som »nobilissima Medicinæ pars«, der burde udrives af Bartskjærernes Boddelhænder[2]). Det er tidligere omtalt, at D. Anders Christensen af Hensyn til den offentlige Mening maatte opgive sine anatomiske Øvelser; men 1603 fik man dog med Kansler Christian Friis's Samtykke sat igjennem, at der hver Vinter en eller to Gange skulde anstilles Sektion af et menneskeligt Kadaver[3]). Om disse Øvelser ere blevne holdte i Hævd, kunne vi ikke oplyse; men saa meget er vist, at Universitetet i Caspar Bartholin og Oluf Worm fik Lærere, der udenlands med Iver havde lagt sig efter Anatomi, og som, ialfald ved Sektion af Dyr, vedblev at vedligeholde Interessen for det anatomiske Studium[4]). Et af Worm med stor Kunstfær-

[redacted]

ı Livlægen D. Henning Arnisæus Universitetets Ejendom ; betragtedes som en kostelig Besiddelse[1]).

Om Maaden, hvorpaa det medicinske Studium burde ·gyndes, fortsættes og fuldendes, have vi en kort men ret ærkelig Anvisning af Caspar Bartholin, skreven 1626, ermest til Bedste for den unge Peder Charisius, der lige-·m sin Fader D. Jonas Charisius begyndte som Mediciner ; endte som Diplomat, og tillige for Bartholins egne sex ønner, Bertel, Thomas, Caspar, Albert, Jakob og Rasmus, ›m den Gang endnu vare Børn, men hvoraf de fleste siden ındt berømte Navne[2]). Heri siger Forfatteren: Det første, er kræves af en Læge, er Gudsfrygt og et ustraffeligt evned, dernæst grundige Sprogkundskaber, uden hvilke de amle berømte Lægers Værker ikke forstaaes, endvidere mfattende Indsigt i de filosofiske, mathematiske og fysiske idenskaber, til hvis Studium de bedste Kilder anvises. 'erpaa opregnes alle Lægevidenskabens enkelte Dele og lovedforfatterne i enhver Retning angives. Sidst i Ræk-en anføres Kemien (Pharmacopæa Spagyrica seu Pyro-:chnia), blandt hvis udmærkede Dyrkere Tyge Brahe, D. 'eder Sørensen og Kong Christian IV nævnes. »Jeg tvivler ke om, kjære Peder«, tilføjer Bartholin, idet han hen-ender sig til den unge Charisius, »at din Morfader, D. 'eder Sørensen, har efterladt sig meget herhen hørende, er ligger skjult hen, men som du kan faa af din Mor-

[1]) M. Skjelderup a. Skr. S. 170—1. Acta Consist. 25. Aug. 1621: »Refererede D. D. Casparus Bartholinus, at D. D. Arnisæus haver givet et σκέλετον, dog separatum, til Universitetet«

[2]) C. Bartholini Opuscula qvatuor singularia, Hafn. 1628. Heraf udgjør »De studio Medico inchoando, continuando et absolvendo consilium« (der er dat. 1626) den fjerde og sidste Afdeling. Sønnen Thomas Bartholin har senere aftrykt Stykket i sin Cista Medica.

broder (D. Frederik Pedersen). Men I, mine smaa Sønner, ville, om I i Fremtiden vende eders Sind til denne Kunst, i mit kemiske Bibliothek finde mange Bind med sjeldne spagyriske og andre Arcana, som jeg med stor Møje og Flid har samlet rundt om i Evropa. Jeg veed meget vel, at nogle foragte slige Arcana og ikke bryde sig stort derom, tilfredse med den sædvanlige Lægemaade. Men dette bør gjøres, og hint ikke forsømmes. Det sker ikke sjeldent, at man i et kritisk Tilfælde maa gribe til et overordentligt Middel. Ja man skal ikke skamme sig ved, om det skal være, at lære af gamle Kjærlinger og Skjægskrabere, naar de kjende Midler, som ere prøvede og have vist sig at kunne anvendes med Held». Tilsidst anbefaler Bartholin Udenlandsrejser som et vigtigt Uddannelsesmiddel for Læger, og han nævner nogle af de mest fremragende medicinske

alt var givet af flere udenlandske Universiteter, hvor man i længere Tid havde haft saadanne Haver[1]). Forøvrigt er det første Forsøg, vi kjende, af den Art her i Landet betydeligt ældre; men det var en Privatmand det skyldtes, idet den hæderlige Mester Klavs Urne, Domprovst i Lund, ved sit Herresæde Beltebjerg i Skaane havde anlagt en »besønderlig Urtegaard«, som Henrik Smith omtaler med Berømmelse i Aaret 1546, idet han giver ham nogle Oplysninger om officinelle Planter, han kunde »beprydе« Haven med[2]). Uden Tvivl have ogsaa Apothekerne haft lignende Haver, hvori de dyrkede en Del af de Planter, som de benyttede til de af dem beredte Lægemidler. Dette vide vi ialfald med Vished om den ældre Cornelius Hamsfort, der havde en ret anseelig Have i Odense, til hvilken han udenlandsfra søgte at skaffe sig de Væxter, han savnede[3]). I nærværende Periode finde vi en livligere Opmærksomhed henvendt paa Botanikken, idet vi som dens Dyrkere kunne nævne D. Henrik Høyer i Bergen[4]), M. Jon

botaniske Studier findes nogle Bemærkninger af M. T. Brunnich i hans »Hist. om de naturvidenskabelige Studier ved Kbhvns Univ. siden dets Stiftelse (S. VI—VII), Indledning til hans Skrift: Dyrenes Historie og Dyre-Samlingen udi Universitetets Natur-Theater. Kbh. 1782.

Rottbøll nævner (Videnskab. Selsk. Skr. ældste Række. X, 394 Not.) Haven i Padua, anlagt 1540, som den ældste. Hertil kunde dog bemærkes, at hos Eichhorn, Geschichte der Literatur III, 1, 304, omtales, at Euricius Cordus 1534 i Marburg anlagde den første botaniske Privathave i Tydskland. I Aaret 1593 blev der anlagt en botanisk Have i Heidelberg af Prof. med. Henrik Smetius; der var dog allerede tidligere holdt Forelæsninger over Botanikken ved Universitetet sammesteds (Hautz, Gesch. der Univ. Heidelberg. II, 144—5).

[2]) Henrik Smiths Tilegnelse til Klavs Urne i hans »Ny Urtegaard« 1546. Petersen, Bidrag til d. danske Lit. Hist. 1 Udg. II, 141.

[3]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 682—724.

[4]) Videnskab. Selsk. Skr. ældste Række X, 395.

Jakobsen Venusin[1], D. Jonas Charisius[2], D. Jørgen Fuiren[3], D. Oluf Worm o. a. De fleste af dem stode i Forbindelse med D. Caspar Bauhin i Basel, som ved sin Opmuntring og sine Spørgsmaal bragte dem til med Iver at efterspore indenlandske Planter[4].

Ved Omtalen af Botanikkens Studium føres vi hen til de under det filosofiske Fakultet hørende Fag, hvor det da ligger nærmest først at dvæle ved den fysiske Undervisning, der uden Tvivl gjorde et betydeligt Fremskridt, da D. Anders Krag i Aaret 1590 afløste den gamle M. Klavs Lavritsen Skavbo som Lærer i dette Fag. Krag var ialfald et godt Hoved og ivrig Kemiker, og han havde forhen saa skarpt kritiseret den fysiske Undervisning, saaledes som den tidligere blev dreven, at det nødvendig maatte være en Æressag for ham at tilvejebringe et bedre

r, som netop paa det fysiske Omraade er af saa stor ing, og som omtrent samtidig havde en saa udmær-lsmand i Frants Baco[1]). At Venusin af en Del af mtidige betragtedes som Neolog, fremgaar formentlig leraf, at han maatte forsvare sig mod Beskyldningen have lært sine fysiske Kundskaber hos Jesuiterne[2]); afgjort disse end repræsentere Reaktionen paa det ;e Omraade, fandt de dog deres Regning ved i andre nder at imødekomme Tidens Trang og at give sig de af at være Fremskridtets Mænd, blandt andet ved fysiske Undersøgelser.

ıar vi forøvrigt skulle karakterisere Tidens Stand-med Hensyn til dens Opfattelse af de fysiske For-da afgiver et af en dansk studerende i Vittenberg, rl Jørgensen Bang, 1599 udgivet udførligt «Compen-naturalis scientiæ» formentlig en god Vejledning. ; viser ikke ringe Interesse for Sagen, ligesom det ler en stor Mængde fysiske Problemer, saa at vi faa lelagtig Forestilling om Forfatterens Flid og Frem-sevne; men det er ikke egne Iagttagelser, han giver, ı Sammenstilling af Aristoteles's og dennes Fortol-Meninger, samt et Udtog af Melanchtons Skrift «de , der stadig benyttedes, ogsaa ved Kjøbenhavns sitet, som Grundlag for Forelæsninger over Sjælens og Natur[3]). Som Oversigt over Videnskabens Re-r eller som Vejledning til Kundskab om, hvor vidt l var kommen i naturvidenskabelig Erkjendelse, er

Fr. Baco se Raumer, Gesch. der Pädagogik. I, 329 flg.
Tillæg, Nr. 369.
Tillæg, Nr. Nr. 388. 438.

Bangs Skrift derfor lærerigt, men det giver ik
egenlig nyt[1]).

Efter Venusin beklædtes det fysiske Professorat
Universitetet af M. Hans Rasmussen og M. Eli
berg; men ingen af dem synes at have udrettet
til Videnskabens Fremme, ialfald gave de af dem
Forelæsninger og deres Theses ikke Anledning ti
mode det. I Caspar Bartholin havde Universitetet
en Lærer, der, skjønt han ikke ligefrem var P
Fysik, med stor Interesse omfattede de fysiske
og gav Bidrag til deres Besvarelse i en Række
hvoraf han senere samlede de fleste i sit »System
cum» (1628). Saa rigt et Stof dette Skrift end i
synes det dog mere at være en med utrolig og
sidig Lærdom ophobet Gjengivelse af andres M

…dsgjerninger. Den Afhængighed af Theologien, hvori …urvidenskaben stadig befandt sig, og den Sammen…ding af Fysik og Metafysik, som jevnlig fandt Sted, … ikke til Fremme for en klar og erfaringsmæssig Opfat… af Naturfænomenerne. Om Oprettelsen af et særligt …fessorat i Metafysik, som skete i Aaret 1619 og stod …orbindelse med Reaktionen mod Ramismen, har bidraget …en større Sondring, maa vi lade henstaa uafgjort[1]. …ningen kunde ialfald ikke strax vise sig. Kjendeligt er … dog, at en Lyst til Naturgranskning var vaagnet, som …ede i den følgende Menneskealder, navnlig ved Oluf …rms og Thomas Bartholins ivrige Bestræbelser, skulde …ge smukke Frugter og kaste Lys over mange Natur…stande og Forhold, som før havde været dunkle eller … lidet kjendte[2]. De fysiske Lærebøger, Caspar Bar…lin udgav (1614—15), vedblev længe at holde sig i Brug … ved Universitetet, navnlig ved Disputereøvelserne i …munitetet, og ere maaske først blevne afløste af den …rebog i Naturvidenskaben (Summa philosophiæ naturalis), … hans Sønnesøn af samme Navn udgav 1688[3].

---

[1] Se foran S. 306—7. Gjellerup, Jens Din. Jersin S. 41—2. Caspar Bartholins Enchiridion Metaphysicum, Argent. 1610, var den første Lærebog i Faget.

[2] Den norske Præst Peder Clausen i Undal — Snorres Oversætter og Forfatter af en Norgesbeskrivelse — der døde 1614, efterlod sig haandskrevne Optegnelser til Norges Dyrehistorie, hvoraf nogle Brudstykker ere meddelte af Thom. Bartholin i dennes De medicina domestica Dan. p. 267—9. Desværre gik Haandskriftet tilgrunde med Bartholins øvrige Bogsamling ved Hagestedgaards Brand (jvfr. A. Faye, Peder Clausson, Sognepræst til Undal. Christiania 1858 S. 53).

[3] C. Bartholin, Physicæ generalis præcepta, Hafn. 1614. Physicæ specialis præcepta, quæ thesium loco in disputationibus esse possunt. Hafn. 1615. Ifølge Reinhardt (Hist. Tidsskr. 3 R. III. 232) ophørte Anvendelsen af den yngre Casp. Bartholins Fysik ved

I Mathematik fik Universitetet 1591 en dygtig Lærer i D. Thomas Fincke, hvis Fortjenester af denne Videnskab roses i høje Toner fra forskjellige Sider[1]; særlig fremhæves hans Geometriæ Rotundi libri XIV (1583), tillige kunde det mærkes, at han ydede Midler til den ved Skoleforordningen af 1604 paabudte Regne- og Mathematikundervisning i de latinske Skoler ved Udgivelsen af »Tabulæ multiplicationis et divisionis — En kort oc let Regnekonstis Practica« (1604), ligesom D. Hans Povlsen Resen ogsaa senere gjorde, idet han tillod et Par af sine Disciple at udgive de arithmetiske og geometriske Lærebøger, som han i sine yngre Aar havde udarbejdet som Vejledning for sin Discipel Frederik Rosenkrands[2]). Blandt Finckes Eftermænd i det mathematiske Professorat kunne M. Christen Hansen Ribe og M. Christen Sørensen Longomontanus især mærkes.

Cirkelens Kvadratur, fandt Thomas Fincke sig imidlertid opfordret til i en Skrivelse til Kansler Christian Friis at nedlægge en bestemt Indsigelse imod Rigtigheden af det Resultat, hvortil Forfatteren her var kommen, ligesom denne ogsaa fra andre Sider maatte døje skarpe Indvendinger[1]). En senere Forfatter (Prof. math. Matthias Anchersen), der særlig har gjort Mathematikkens Historie her i Landet til Gjenstand for sin Fremstilling, hæver ikke desto mindre Skriftet til Skyerne[2]). Hvorledes dette nu end forholder sig, saa havde Longomontanus dog betydelige Fortjenester af sit Fag, særlig ved sine astronomiske Arbejder. I Konsistoriets Forhandlinger findes under 21de Juni 1610 følgende Notits: »Begjærede M. Christen Longbjerg, at hannem maatte blive noget bevilliget til at bygge en Speculam til sin astronomiske Brug udi sin tilkommende Residens. Hvortil blev svaret, at saadant skulde blive hannem bevilliget, naar alle Professores kom tilhobe; dersom han og kunde forfærdige det samme med 10 Daler, da skulde Universitetet vel give hannem dem foruden Materialia, som D. Cunradus sagde sig at have dertil«. Om han har opnaaet sin Hensigt, vide vi vel ikke med Vished, men det er bekjendt, at det astronomiske Observatorium paa Rundetaarn senere indrettedes efter hans Anvisning[3]).

---

1) Se Tillæg, Nr. 440. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist i Ldg III, 240

2) Anchersen ytrer (Dan. Bibl. VIII, 709): »Immarcescentem Longomontani gloriam longius in ævum propagant subtilissima quæque Matheseos arcana a viro optimo detecta; sed, quæ ejus unius est, Cyclometriæ gloriam, quam ante eum tentaverant multi, invenerat nemo, qua non Europam solum, sed Persiam quoque in sui admirationem convertit, ipsa intuebitur æternitas«.

3) Jvfr. Longomontanus, Introductio in theatrum Astron. Havniense, 1638.

Angaaende hans Hovedværk »Astronomia Danica«, der udkom første Gang i Aaret 1622, ytrer Astronomen Bugge: »Da det var den første og fuldstændigste Lærebygning i Astronomien, som var bygget paa gode Observationer, saa blev den optagen med almindeligt Bifald og var i lang Tid et klassisk Værk i Astronomien, og det saa meget mere, som Tabellerne over Planeterne i Begyndelsen stemmede meget vel overens med Himmelen. I adskillige Stykker har han afveget fra sin Lærer. I Planetsystemet antog Tyge Brahe nemlig, at Solen, Planeterne og Stjernerne i 24 Timer virkeligen gaa omkring Jorden fra Østen til Vesten; Longomontan antog derimod rigtigere, at den daglige Bevægelse ikkun var apparent, og at Jorden i 24 Timer drejer sig omkring sin Axel« [1]). Paa et afgjørende Punkt løsrev Longomontanus sig altsaa fra T. Brahes

-ligheden af Kopernicus's Anskuelse, idet han gjorde den -mærkning, at engang vilde den Mening, at hele Univer- -hvirvledes omkring Jorden, forekomme ligesaa latterlig, - den gamle, paa hans Tid allerede forlængst almindelig -astede Mening, at Jorden var flad, og at Oceanet -te sammen med Himlen[1]). Skjønt man altsaa ikke -illands slavisk lod sig binde af den store danske Astro- -s Autoritet, byggede man dog paa den Grund, som - ved sine omhyggelige Iagttagelser og nøjagtige Bereg- -ger havde lagt, og det er umiskjendeligt, hvor meget -e Brahe har bidraget til hos os at vække en forhen -endt Interesse for mathematiske og astronomiske Studier. - Vidnesbyrd i saa Henseende kan bemærkes, at astro- -iske Spørgsmaal nu kom til at spille en ganske anden -e i de akademiske Disputationer og i Professorernes -ifter end tidligere, i hvilken Henseende særlig kunde -vises til D. Caspar Bartholins Skrifter om Stjernernes -ur og Virkninger[2]), samt D. Kort Aslaksens Arbejder, - bestandig minde om, at Astronomien var hans Ung- -skjærlighed. Undertiden viser Interessen for Sagen sig - negativ Vis, nemlig ved Modsigelser mod de fantastiske -ologiske Beregninger, som endnu ingenlunde ganske - komne ud af Kurs, men som dog nu fandt en kraftig -stand. Navnlig kunde mærkes en Række Theses fra -07 af M. Iver Stub, hvori han nedlægger Protest mod -overtroiske Forudsigelser, som mange endnu fæstede

-Se Tillæg, Nr. 377

-C. Bartholin, Exercitatio de Stellis Witeb 1606. 4. Kort 2da emen-datior et auctior under Titel: Exercitatio de Stellarum Natura, affectionibus et effectionibus, ib 1607. 4 Ed 3tia ib. 1609. 12. De Astrologia sive de siderum natura etc. Rostoch 1616. 12. Atter optrykt i Forfatterens Systema physicum, Hafn. 1628. 8.

Lid til[1]). En saadan Kritik fandt imidlertid ingenlunde udelt Bifald blandt Universitetets Lærere; thi den Reaktion, der gav Orthodoxien og Aristoteles Herredømmet, søgte ogsaa at hævde de gammeldags Anskuelser paa andre Omraader. Saaledes kunde det navnlig fremhæves, at Caspar Bartholin, der dog i omfattende Kundskaber visselig stod paa sin Tids Højdepunkt, ikke blot var en Modstander af det kopernikanske System, men ogsaa forsvarede Antagelsen af Stjernernes Indflydelse ikke alene paa Vejrliget og Sundhedstilstanden, men endog paa Menneskenes medfødte Anlæg, idet han dog fastholdt, at Mennesket ved at fatte en aandelig Beslutning kunde frigjøre sig for Stjernernes Indvirkning[2]). Longomontanus slutter sig i sine Theses »de Astrologia« ganske til den gamle Anskuelse om Fødselsstjernens Indflydelse paa Menneskets Karakter og hele

større Forsigtighed om Sagen og vil ikke udtale en
ørende Mening i dette omstridte Spørgsmaal[1]). For-
gt kunde der gjøres opmærksom paa, at vi endnu den
idag bruge Udtryk (saasom: jovial, martialsk), der
mme fra hin ældre Tids Anskuelse om Planeternes Ind-
ning paa Menneskets Naturanlæg.

Som Hjælpemiddel ved den astronomiske Undervisning
muligvis »det kostelige Sejerværk« betragtes, som
g Christian IV skjænkede til Universitetet, og som viste
ede Planeternes og Stjernernes Gang[2])«. Værket var i
Tid forfærdiget af den dygtige Mekaniker Johan Sibe og
aas for at være et stort Kunstværk[3]). Den 11te Maj
08 udgik der Brev til Lensmanden paa Frederiksborg,
at Kongen havde undt Akademiet i Kjøbenhavn »det
omaton eller store Sejerværk«, som stod paa Frederiks-
g, og at Lensmanden derfor skulde udlevere det til den,
Professorerne sendte derefter, og skaffe vedkommende
fornødne Vogne til Transporten[4]). Den 1ste Juni samme

synes at have næret samme Anskuelse (se hans Orationum decas, Hafn. 1610, p. 113 sq.).

»Adhuc sub judice lis est; unicuiqve hac in re liberum suum relinqvo judicium«, siger Worm 1615 angaaende Spørgsmaalet om Stjernernes Indflydelse. (Hdskr. i Rostgaardske Saml. 269. 4).

Cort Axelsen, Theol. og Hist. Beskrivelse, Tidsregisteret, hvor Kongens Gave dog er henført til et urigtigt Aar (1606).

Jvfr. 1ste Del, S. 295—6, 2den Del, S. 316. Jeg er ikke paa det rene med, hvorledes det forholder sig med de tvende Urværker, som omtales paa sidstnævnte Sted. Henrik Albertsen (Hamilton) nævner udtrykkelig i et Digt »De horologio Hafniensi Academiæ oblato« (Rostgaard, Deliciæ Poetarum Dan. I, 15) »Zæbenius« som den, der havde forfærdiget det Værk, Christian IV gav Universitetet. Werlauff omtaler det som en afgjort Sag, at det var det samme Sejerværk, som Christian III i Aaret 1550 havde tilbudt den russiske Czar som Foræring (Kbhvns Univ.-Bygn. Hist. S. 15); men jeg veed ikke, om denne Antagelse holder Stik.

Se Tillæg, Nr. 421.

Aar blev i Konsistorium »handlet med Lavrits Sejermager om det Kongl. Majestæts Værk, og blev ham lovet 50 Daler at han fører fornævnte Værk her til Kjøbenhavn«. Det omtales af Caspar Bartholin som »Automaton Dædalicum, cui vix unum aut alterum in Europa secundum«[1], og det berettes, at det fik Plads »i et dertil gjort og forordnet Hus udi Akademiet«[2]). Det er rimeligvis ogsaa dette Værk, der sigtes til i Konsistoriets Forhandlinger den 21de Oktober 1609, hvor det hedder: »M. Chr. Longomontanus antog det Værk in Collegio at dirigere; Rector lovede at ville tale med Cancellario de salario«. Senere sluttedes Kontrakt med Kongens Urmager Hans Kirsch om at holde Værket vedlige for en vis aarlig Betaling[3]). Endnu i Aaret 1646 anvistes en Sum til Istandsættelsen af »Automaton academicum«, og der bestemtes en Godtgjørelse til den Mand, der stadig skulde føre Tilsyn dermed; men i Tidens Løb forfaldt det dog saaledes, at Peder Resen ved Aaret 1670

[1]) Bartholin, De ortu et progressu Acad. Hafn. Bl. C 2.

[2]) Wolf, Encom. regni Daniæ, p. 355. Allerede Cort Axelsen bemærker (anf. St.), at Sejerværket »staar udi sit særdeles Hus her i Academiet«.

[3]) Kontrakten dat. 1. Jan. 1613 er trykt som Tillæg Nr. 441. Aaret efter man paany være sluttet Kontrakt med ham, jvfr. Acta Consist. 12 Jan. 1614: »Blev sluttet in Consistorio, at M. Hans Kirsch, Sejermager, skulde have 10 slette Daler aarligen for at holde det Automaton vedlige, som staar in inferiori collegii novi auditorio. Og skal herpaa gjøres en Kontrakt, lydendes, at han en Gang skal samme Sejerværk plene restituere, og siden det fuldt holde vedlige«. — Jeg er ikke ganske vis paa, om det er dette Urværk eller et andet, der omtales i følgende Notitser, Acta Consist. 27. Maj 1611: »De horologio Academiæ blev besluttet, at den skulde flyes, og dertil den ene Pedel skulde forordnes, at lade den være stillet og siden altid slaa; og derfor have til Løn 4 Daler aarligen«. Ibid. 27. Maj 1615: »Niels Pedel resignerede inspectionem til det Automaton, som stander in Collegio, og blev det betroet Jens Jørgensen Ringer«.

kunde omtale det som aldeles ubrugbart paa Grund af Vanrøgt[1].

Endnu i denne Periode finde vi Spor af den gamle Bestemmelse, at den mathematiske Professor tillige skulde læse over Ethik. Saaledes nævnes i Forelæsningskatalogen 1603 Professor Christen Hansen Riber som »Mathematicus et Ethicus«, og han anmelder Forelæsninger over Johannes de Sacrobosco's Sphæra samt over Aristoteles's Ethik[2]. Men efterhaanden som Mathematikken og i Følge med den Astronomien lagde mere Beslag paa den eneste i disse Fag ansatte Professors Kræfter, synes denne lidet naturlige Forbindelse at være ophørt. I Aaret 1612 benyttede den daværende pædagogiske Professor, D. Caspar Bartholin, sin Forelæsning over Ciceros Bøger om Pligterne til Excurser over Ethikken[3]. I Lektionskatalogerne for Aarene 1618—30 finde vi ingen Forelæsninger anmeldte over Ethik, maaske fordi der nu var ydet en bekvem Ledetraad ved Selvstudium af dette Fag, idet Bartholin 1615 havde udgivet sin siden mangfoldige Gange baade her og i Udlandet oplagte »Enchiridion Ethicum«.

Den historiske Undervisning ved Universitetet indtog en lignende Stilling som den ethiske. Som tidligere er omtalt, beskikkedes D. Niels Krag 1589 til extraordinær

---

[1] Werlauff, Kbhvns Univ. Bygn Hist S. 15, Not h. Resens Ord om dette Automaton i hans Atlas Dan. ere: »Ob contractum situm et rubiginem, qua diu est, cum negligi cœpit, ut hodie in nullo prorsus sit usu«

[2] Se Tillæg, Nr. 390. Om en dansk Students Syslen med Ethikken under Studier udenlands have vi et Vidnesbyrd i »Epitome Moralis Scientiæ ex libris Ethicorum Aristotelis et aliis Philosophis repetita, et in celeberrima Acad Witeberg. exercitii causa proposita a M Carolo Georgio Bango Dano. Witeb. 1599« (7 Ark i 8vo). Jvfr Suhms Saml 1, 3, 144—5.

[3] Se Tillæg, Nr. 438.

Professor, idet det paalagdes ham »at profitere og læse her udi Universitetet Lectionem historicam, eller hvad anden Materie hannem bliver paalagt«[1]). Men allerede i Aaret 1592 gik han over til Professoratet i Græsk, idet han og senere (1594) tillige beskikkedes til kongelig Historieskriver. Om hans Forelæsninger foreligger vistnok et Vidnesbyrd i hans Skrift »De republica Lacedæmoniorum«, et Arbejde, der længe bevarede sin Forfatters Navn i fortjent Anseelse. Om Krag har behandlet Emner af Fædrelandets Historie i sine akademiske Forelæsninger, maa vi lade henstaa uafgjort. Dette var derimod Tilfældet med M. Jon Jakobsen Venusin, thi da han 1602 var bleven Krags Eftermand i Historiografposten og Aaret efter ombyttede Professoratet i Fysik med det i Rhetorik eller Eloqventia[2]), anmeldte han i Foraaret 1603 Forelæsninger over »Antiquitates rerum

Efter at Venusin i Aaret 1607 havde forladt Univer-[sit]et for at overtage Forstanderposten i Sorø, blev der i [de] nærmeste Tid ikke gjort noget for at skaffe det histo-[risk]e Studium nogen akademisk Repræsentant[1]). Dog var [der] allerede vakt en Interesse for historiske og antikvariske [Gra]nskninger, der lovede Frugter for Fremtiden. Vi minde [her] blot om, at Universitetet i D. Oluf Worm havde en [Mand], der mægtig skulde bidrage til at fremme Sandsen [for] Fædrelandets Oldsager[2]).

Fra Fædrelandets Historie ligger Overgangen til dets [Sprog] ikke fjern. Endnu var den Opmærksomhed, der fra [Uni]versitetets Side ofredes Modersmaalet, visselig ikke [stor]; men det bør dog ikke lades uomtalt, at der ved Slut-[ninge]n af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhun-[dre]de viser sig Spor af en Strømning, der førte hen imod [en] større Benyttelse af det danske Sprog i Undervisningen [end] hidindtil, og det er mærkeligt nok paa dette Punkt at [se] saa Antipoder som Christoffer Dybvad og Hans Povlsen [se]en arbejdende i samme Retning. Dybvad udgav nemlig [16]02 i Amsterdam et lille dansk Skrift, hvori han baade [sø]gte at forsvare Anvendelsen af Modersmaalet i viden-[ska]belige Arbejder og tillige gjorde et Forsøg paa at vise,

---

[...] gamle, Middelalderens og den nyere Tids, i Annales, Ephemerides, Fast., Commentarii, Panegyrici etc. Disse forskjellige Inddelinger oplyses ved Exempler, især hentede fra Oldtidens Skribenter.

[2]) Naar der i den gamle Tavle over »Exercitia quotidiana in regia Communitate«, som er aftrykt hos Beckman (ad p. 16) blandt Øvelsesgjenstandene anføres »Institutiones quædam juris civilis item Historia cum Sleidano de IV monarchiis etc. ex prælectionibus juris consultorum«, saa synes denne Angivelse at vise hen til Tiden efter 1621, da det ved Novellæ Constitutiones var gjort den juridiske Professor til Pligt at læse over Historie.

[3]) Fra Aaret 1619 af finde vi Spor af Worms antikvariske Granskninger, jvfr. O. Wormii Epist. p. 41 sq.

hvorledes de bidtil brugte mathematiske Kunstord kunde erstattes med danske[1]). Og Resen udgav ikke blot en forkortet Udgave af Melanchtons latinske Grammatik, hvori de vanskeligere Regler vare forklarede paa Dansk, men ogsaa en lille Logik paa Dansk, hvori de almindelige filosofiske Kunstord ere forsøgte ombyttede med tilsvarende, dannede af det danske Sprog[2]). Lidt senere arbejdede M. Jens Dinesen Jersin for Modersmaalets Anvendelse i den grammatiske Undervisning[3]). Og Professor Hans Jensen Alanus holdt i Aarene 1608—9 nogle Disputatser om Sproget (»de sermone«), der indeholde mærkelige Ytringer, som fortjene at fremdrages: »Naar et Sprog formaar at udtrykke Begreber«, siger han, »saa gjør det jo Fyldest, og der er ingen naturlig Grund til hellere at udtrykke Begreberne i et fremmed Sprog end i sit eget. Intet Sprog mangler overhovedet Højhed eller Rigdom, men i samme Forhold, som man vil dyrke det, lader det sig ogsaa forædle og berige, indtil det er udviklet til Fuldkommenhed«. Han dadler derfor ogsaa sine Landsmænd, fordi de med saa stor Iver kaste sig over Studiet af de fremmede Sprog, medens de foragte og tilsidesætte deres Modersmaal, ret som om det

---

[1]) I Danske Mag. 4. R. II, 213 flg. har jeg meddelt udførlige Prøver af dette mærkelige Skrift.

[2]) Slange, Gesch. Christian IV übers. von Schlegel. I, 360. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. 1. Udg. III, 211—2. Gjellerup, J. D. Jersin, S. 48.

[3]) Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin. Kbh. 1868—70. Dette Skrift indeholder i det hele en omhyggelig og nøjagtig Paavisning og Fremdragelse af de første Spor af en bevidst System med og Benyttelse af det danske Sprog, særlig i Undervisningen, et Emne, hvortil jeg forøvrigt i mine Skrifter om Lyskander, Arrebo og Ravn har leveret Bidrag, der bevirke, at jeg her fatter mig i Korthed, saa meget mere som Universitetet ikke kan siges at have ydet de vigtigste Bidrag til Sagens Fremme.

…r et Udskud, der ingen Livskraft havde. De Mænd, der … Naturen vare begavede med en stærk Stemme og gode …unger, og som saaledes havde et særligt Kald som Folke…lere, opfordrer han til at anvende den største Omhu paa …progets Udvikling, for at de kunde tale Folket til i skjønne … yndefulde Ord, og han henviser dem til det Exempel, … var givet af de gamle Grækere og Romere, der satte … Stolthed i at værne om deres Modersmaal[1]).

Det var imidlertid ingen let Sag efter saa lang Tids …nregt og Tilsidesættelse af Modersmaalet at erstatte …atinen med det danske Sprog. Vi møde derfor netop paa …nne Tid ikke faa karakteristiske Udtalelser om de store …anskeligheder, som Forfattere havde at overvinde, der …ilde anvende Modersmaalet i danske Skrifter vedrørende …idenskabelige Gjenstande. Saaledes skriver M. Niels Lav…itsen Arctander 1593 i sin Oversættelse af Niels Hem…mingsens Bog om Guds Naade, som tilbydes alle Mennesker …l Salighed, i Fortalen til Ditlef Holk til Højgaard, …ovedsmand paa Kjøbenhavns Slot (der bekostede Tryk…ningen): »E. Velb. haver haft Bogen saa kjær og værd, at … først have venlig af mig begjæret, at jeg samme vilde …a vort danske Maal udsætte, den menige Mand og Læg…olk til Bedste og salig Undervisning, som ikke Latinen …unde forstaa. Og endog jeg ikke kjendte mig duelig til …adant svart Arbejde og undskyldte mig det bedste jeg …unne, der jeg havde læst Bogen igjennem, at det var ikke …el muligt, at hun kunde udsættes paa vort Tungemaal, …om og Dr. Niels selv skrev E. Velb. til derom, og nogle …ndre lærde Mænd, jeg confererede og talte med om Eders

[1]) Jeg har her benyttet Gjellerups Uddrag af Theserne i hans anf. Skr. S. 85—6.

Begjæring, vare i samme Mening, efterdi vort danske Sprog er ikke synderlig rigt, og Latinen i denne Bog er meget tung og mørk, og kan ikke mange Steder fordanskes, sønderlig det, som er taget ex artibus; og Materien i sig selv er dyb, svar og vanskelig, og forstaas ikke alle Steder letteligen af dem, som ere ulærde, saa at Author for den Skyld raadede E. Velb., at man skulde se det an en Tid lang, indtil hun kunde blive udsat paa Tydsk, hvilket er et meget ordrigere Sprog. Saa haver dog E. Velb. (der I fornam, at der var intet i Tydsken at forvente) ikke ladet af at urgere og holde ved sin Begjæring». (Niels Hemmingsen havde ogsaa gjennemset Versionen). «Dersom nogen lader sig tykke, at denne min Version ikke staar fuldt fulde, ham giver jeg at betænke, hvad Møje og Vanskelighed mig er forefalden: først i den mørke og svare Latin, dernæst i denne dybe og høje Materie, som jeg tilforn sagde, hvor mig ofte fejlede Ord i Dansken, ved hvilke jeg Meningen skulde udtrykke»[1]. — Da Resen efter kongelig Befaling 1614 maatte udgive et Forsvarsskrift for sin Lære baade paa Latin og Dansk, bemærkede han i det sidstnævnte Skrift, at det ikke faldt let at udtrykke Sagen i det danske Sprog, «som ej er brugt og drevet tilforn udi

[1] I en Fortale, hvormed Hemmingsen selv har ledsaget Skriftet (dat. Roskilde 21. Juni 1593) bemærkes: «Haver vellærd og gudfrygtig Mand M. Niels Lavritsen Hofprædikanter i Kjøbenhavn, denne min Bog udsæt af Latine paa Danske med stort Arbejd og Flid. Thi der er meget udi samme Bog, som paa Latine Maal bedre lyder og forstandeligere er, end det kan letteligen udsættes paa vort danske Sprog. Thi hvert Tungemaal har sit Sprog, som ikke altid kommer overens med andre. Desligeste haver jeg og brugt mange Ord af den Kunst, som kaldes Dialectica, som ikke kan vel udsættes paa vort danske Sprog. Bedendes derfor den kristne Læser, at han tager denne fromme Mands, fornævnte M. Niels Lavritsens, store og nyttige Arbejde til Takke».

…anne høje og vanskelige Ting i Besønderlighed, med …ke man vel havde haft Lægfolk og de enfoldige for…net, dersom andre havde forskaanet Sandheden, eller … den i Agt, som det sig burde»[1].

Som et lille Exempel paa, hvorledes det den Gang …t studerede Folk bekvemmere at benytte Latin end …sk, selv i Privatbreve, kan følgende anføres. En …dent havde 1602 skrevet til en Ven paa Dansk. Han …imidlertid latinsk Svar. Nu skrev han et nyt Brev med …skyldninger for det forrige («incultæ et inconditæ atque …n Danicæ scriptæ erant»), men han havde ikke turdet …ve Latin for ikke at synes stolt. Men da nu Vennen …de brudt Isen, var det ham en Fornøjelse at fortsætte …vexlingen («audacter ad te scribo»[2]).

Hvor stor en Overvægt Latinen den Gang havde, frem… blandt andet af de Skolelove, som Arild Hvitfeldt …5 gav for Herlufsholm; thi heri lyder den 27de og sidste …ikkel: «Det latinske Sprog skulle alle allevegne og til …ver Tid benytte sig af»[3]). Naar en god dansk Adels…nd kunde give denne Bestemmelse, kan det ikke undre … at det lærde Lavg, som Universitetet jo maa kaldes, …dt paa Latinen til det yderste, og at det at have fuld …rdighed i Brugen af dette Sprog, saa vel i bunden som …bunden Stil, mundlig saa vel som skriftlig, ansaas som …nelsens Blomst. I en Synodaltale, som Biskop Mogens …dsen i Lund holdt 1598, anfører han et Exempel paa … Uvidenhed i theologisk Henseende, en afdød Præst i

---

[1] H. P. Resen, Om den hellige Tro Kbh 1614. Bl Ee.

[2] Brev dat Slimminge 27. Jan 1602 fra Petrus Johannis Lolandus til Georgius Laurentii i Ny kgl Saml 271 8vo, p 254.

[3] «Latino sermone omnes omni loco et tempore utuntor» (Melchior, Efterretn. om Herlufsholm paany udg. af Leth, S 89).

Stiftet havde lagt for Dagen, da Bispen en Gang visiterede hos ham; og efter at have udbredt sig noget derover, føjer han til: »Hvad Under, at han ikke kjendte den hellige Skrifts Lære, da han ikke engang kunde tale Latin«[1]! Os forekommer det at kjende sin Bibel og at tale Latin at være to meget forskjellige Ting, men hin Tid havde en anden Opfattelse af Forholdet.

Som ovenfor er omtalt finde vi i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en Tilbøjelighed selv blandt Universitetets Professorer til at erkjende Modersmaalets Ret, iafald i den forberedende Undervisning; men allerede inden Udgangen af den Menneskealder, som her beskjæftiger os, møder os Spor af en Reaction, som snart blev den raadende og atter fjernede de svage Glimt af Haab om det danske Sprogs Indsættelse i sine naturlige Rettigheder. Der

…e gjort sig gjældende, der vistnok nærmest maa be…des som en Efterligning af den kunstlede Maner, som …ius i sine senere Aar havde lagt sig til, ligesom hans …drede Brevstil blev efterabet af Bertel Knudsen Aqvilo… i de af ham udgivne Brevsamlinger[1]).

Som et ejendommeligt Vidnesbyrd om den fornyede …resse, hvormed man atter vendte sig til Latinen, kunde … anføres, at det blev paalagt de Professorer og Præster …jøbenhavn, som egnede sig dertil, skiftevis at holde …nske Prædikener for Kongen paa Slottet, en Skik, som …er et halvt Aarhundrede vedligeholdtes[2]).

---

[1]) Jvfr. Morhofii Polyhistor, edit 2da I, 298 sq. Danske Mag. 4 R. II, 262.

[2]) Jeg har første Gang fundet Skikken omtalt i »Tychonis Brahei de disciplinis Mathematicis Oratio …. Cui additur et sacrarum Homiliarum in eadem Academia Regia Hafniensi habitarum Decas una. Studio et opera Cunradi Aslaci Bergensis. Hafn. 1610«. I Dedikationen (dat. 10. Maj 1610) til Sten Brahe ytrer Asloksen nemlig: »Nec quicquam addubito, quin sereno et propitio vultu sis excepturus. Nam cum ex laudabili et vere Christiano ac heroico Ser. Regiæ majestatis instituto Professoribus quibusdam almæ hujus Academiæ et Dn. Pastoribus demandatum esset, ut successive coram ipsius Majestate in Regia Hafniensi conciones latino sermone haberent, tu nob. Dn. Steno evestigio ad me præscripsisti, et aliquot ejusmodi sacras homilias descriptas tibi communicari expetivisti«. (Dette var Anledningen for Forfatteren til at udgive disse Taler — uden Tvivl de fem »Homiliæ«, som findes p. 172 sq. Jvfr. Acta Consist. 11. Martii 1624: »Refererede M. Rector, Kong. Maj.s Vilje at være, at Dn. Professores skal være beredt at prædike Latine, naar de tilsiges af Hs. Majestæt. Og lovede D. Thomas Fincke det at ville give Dn. Jacobo Finchio tilkjende«. Jvfr. Molbech, Christian IV.s egenhændige Breve, S. 395, hvoraf man ser, at Kongen (1630) endog opgav Professorerne Texterne, de skulde prædike over. Acta Consist. 9. Jan. 1647: »M. Johannes Christophori, M. Zoega, M. Severinus var begjærendes, at nogle af de andre Philosophis maatte tilholdes at prædike for Hs. kgl. Mat., eftersom de ellers ere faa, og Hs. Maj. er her idelig tilstede. Blev samtykt, at Magnif. Rector skulde

Hvad Sprogene angaar, betragtes **Hebraisk** fortrinligt i hin Tid som det fuldkomneste af alle[1]). Den Plads, det indtog i den akademiske Dannelse, svarede dog ikke til den høje Vurdering af Sprogets Fuldkommenhed, thi det var kun de færreste Studenter, som kom ud over Begyndelsesgrundene. Dog er det kjendeligt nok, at ogsaa dette Studium var i Fremgang. Blot den Kjendsgjerning, at D. Hans Resen kunde oversætte hele det gamle Testamente efter Grundtexten, maa vidne derom, ligesom ogsaa den Omstændighed, at man kunde tænke paa at optage Begyndelsesgrundene af Hebraisk i Skoleundervisningen, som det fremgaar af den saakaldte Tabella Scholastica fra 1604[2]). Ligeledes kan der erindres om, at man først i denne Periode fik hebraiske Typer her i Landet i Universitetets Bogtrykkeri, især ved D. Jørgen Dybvads Foranstaltning; tidligere havde man maattet lade sig nøje med at skrive de hebraiske Ord med latinske Bogstaver eller at skjære de enkelte Ord, man vilde anføre, ud i Træ[3]). Endelig fremkom der enkelte

skikke Philosophis Bud og høre deres Resolution». Ibid 18. Juli 1666 «Blev underdanigst læst kgl Maj Brev, at Professores Theologi og Philosophi hver efter sin Orden skulde prædike Latin paa Slottet om Fredagen».

1) Joh Jani Alani Theses de Sermone, 1608. Hans Michelsen Ravnbdskr «Linguæ Danicæ exercitatio» (Gl kgl Saml 764 Fol)

2) Nyerup, Udkast til en Hist om de latinske Skoler (Skilderinger af Tilstanden i Danmark og Norge III, 1) S. 82. I de Gymnasier, som oprettedes i Slutningen af Perioden, bestemtes Hebraisk som et af Lærefagene (se Fundatserne af 18. Febr 1621 for Gymnasierne i Lund og Odense, Rietz, Skånska Skolvasendets Hist. S. 617. Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist I, 247)

3) Danske Mag 4. R II, 112 119. Ny kirkehist. Saml. V, 100. 114. 118. Tillæg, Nr. 314 Acta Consist 9. Novbr 1614- «Blev [illegible] neret, at der er typi Hebraici hos Henrik Waldkirch, som hører Universitetet til og blev kjøbt for 70 Daler, hvorfor han skal give en Reversal derpaa»

-ste Hjælpemidler til Sprogets Studium, saasom Isak -nbæks Skrift om de hebraiske Accenter (1593), og Kort -aksens hebraiske Grammatik (1606, nyt Oplag 1608). I -talen til første Oplag af sidstnævnte Skrift fortæller -fatteren, at da den daværende Professor i Hebraisk, M. -r Stub, maatte rejse til Tydskland (paa Grund af Gjæld), -tog han imidlertid hans Forelæsning, tildels for at faa -lighed til at sætte sig grundig ind i Sproget; men da -n ikke hos de herværende Boghandlere fandt nogen -mmatik, som ret behagede ham, udarbejdede han selv -til Bedste for sine Disciple[1]). Af et andet Skrift ses, -Aslaksen ogsaa havde studeret Talmud[2]). Stubs Efter--d i det hebraiske Professorat, M. Herman Nielsen, ud--en Række Disputatser over det hebraiske og aramaiske -og og holdt stadig Forelæsninger saavel over Gramma--kens forskjellige Dele som over Bøger af det Gl. Testa--nte, saa det maa antages, at hans Virksomhed ikke har -ret forgjæves.

I Græsk havde Universitetet i dette Tidsrum en -kke dygtige Lærere, blandt hvilke vi blot skulle nævne

---

1) Grammaticæ Hebrææ Libri duo breviter et methodice in usum tyronum lingvæ sanctæ concinnati Accessit ad ejusdem usum ostendendum analysis grammatica Psalmi 25. Auctore Conrado Aslacho Bergensi. Hafn. 1606 8vo Ed 2da ib. 1608 8vo. Ender med et hebraisk Vers af «Christian Gerson Judæus baptizatus». Tidligere synes Joh Avenarius's Grammatica Hebræa (Viteb 1586) at have været benyttet; ialfald læses i Acta Consist. 19 April 1595 «M Ivarus (Stub) klagede paa M Hans Aalborg, at han ikke vilde føre hannem Grammaticam Avenarii herind, som han havde isinde at læse Et noluit, cum tamen gaudet privilegiis. Responsum. Tenetur hoc facere».

2) C Aslacus, Oratio de triplici Inferno (vedføjet Forfatterens Udgave af T. Brahes Oratio de disciplinis Mathematicis, Hafn. 1610, p. 69—96).

Niels Krag, Kort Aslaksen, Knud Bieske, Jesper Brochmand og Oluf Worm De Forelæsninger, der bleve holdte, vidne om, at Studenterne allerede fra Skolerne havde et Grundlag, der satte dem i Stand til at følge med ogsaa ved Læsningen af Forfattere som Hesiodus, Isokrates, Aristoteles og Euripides[1]).

Angaaende Undervisningen i Latin kan bemærkes, at der ved Siden af Indøvelse af Grammatikken og Taleøvelser særlig synes at være lagt Vægt paa Læsning af Digterne Virgil, Plautus og Terents; af Prosaister holdt man sig mest til Cicero. Ved Forelæsningerne over latinsk Grammatik lagdes jævnlig Priscian til Grund, en romersk Grammatiker, der i det 6te Aarh. havde doceret i Konstantinopel[2]). Med Hensyn til Opfattelsen af Oldtidsdigternes Betydning for Ungdommens Dannelse kan navnlig henvises til en Tale, som Kort Aslaksen holdt den 10de September 1600 ved Overtagelsen af det pædagogiske Professorat, da han her, særlig med Terents for Øje, og paa en Maade som endnu i Hovedsagen maa vinde vort Bifald, i den enkelte paaviser det løftende og flersidig dannende, der er ved Læsning af gode Digteres Værker[3]).

De pædagogiske Professorer, der vare de yngste Docenter ved Universitetet og derfor mangen Gang tog Sagen med en Friskhed og Livlighed, som savnedes hos de ældre, maatte i Valget af deres Emner rette sig efter Rektorens Bestemmelse; men Behandlingsmaaden var overladt til den enkelte Docents Smag. Og i den Henseende kunde de

[1]) Se Lectionskatalogerne, Tillæg, Nr. 390 438 480, 489

[2]) Se Tillæg, Nr 390 480 489. Priscians samlede Værker ere udgivne i to Bind af A Krehl, Lips 1819—20

[3]) Orationum decus, vedføjet Aslaksen, Udgave af Tychonis Brahei de disciplinis Mathematicis Oratio (Hafn. 1610, p. 97 sq).

rtiden tillade sig store Friheder. Da t. Ex. Oluf Worm Professor Pædagogicus 1613—15, gik han i sin Lærerombhed frem paa følgende Maade. Han begyndte i mber 1613 en Forelæsning over Ciceros Dialog «de tute», som han efter den sædvanlige Skik indledede en Tale om Videnskabernes Betydning (de dignitate et antia literarum). Han var imidlertid ikke kommen i sin Forklaring af Texten, før han «in gratiam sturum», i Anledning af Ciceros Lovtale over Filosofien, ver til en Behandling af dette Emne, som han gjengik, idet han opstillede og søgte besvare følgende sex lemer: 1. Hvad er Filosofi? 2. Deles Filosofien rettelig kulativ og praktisk? 3. Er Logikken en Del af Filoa? 4. Danner Filosofien en Modsætning til Theolo? 5. Er hele Filosofien blot en eneste Videnskab? 6. et fornødent at tage Filosoffernes forskjellige Meninger Overvejelse? — Han bestemmer nu Filosofien som Videnskab om guddommelige og menneskelige Ting; den ke blot spekulativ men ogsaa praktisk; Logikken er en Del af Filosofien, men en Methodelære, der som ehgt Redskab skal være alle Videnskabers Tjenerinde; m Filosofien og Theologien er der ingen Modsætning; Filosofien er en Del af den guddommelige Visdom, som efter Faldet er vedbleven at være Menneskets Ejen- derfor strider Filosofien og Fornuften ikke mod Theon, Gud og den guddommelige Sandhed, naar Menneikke misbruger den[1]). Den Mening, at alle Viden-

Sciendum est, Philosophiam vocari non omnes omnium opiniones non effata insanientis sapientiæ, sed certas firmasqve notitias, videlicet principia et conclusiones hinc enatas, et sic sumptam philosophiam sanam, qvæ intra metas et terminos suos se continet, Deo et coelesti doctrinæ non repugnare sed subordinari af-

skaber skulde falde ind under Metafysikken som Dele af denne, afvises bestemt, idet det hævdes, at de forskjellige Udgangspunkter og Fremgangsmaader, som de enkelte Videnskaber have og kræve, vidne om, at de ikke ere blotte Underafdelinger, men have en selvstændig Tilværelse. — Da Worm efter Juleferien 1614 optog sine Forelæsninger, begyndte han med de tre Dage om Ugen at læse over Melanchtons Grammatik med særligt Hensyn til de nyere Forsøg paa at simplificere den grammatiske Methode; under Behandlingen tog han Hensyn til Ramus, Jakob Madsen, Niels Krag o. fl.; men især dvælede han ved »Grammatica Giessensium«, der spillede en væsentlig Rolle i den Tids Skolereformer. Denne Forelæsning, som Worm uden Tvivl aldrig fuldendte, holdt han efter Opfordring[1].

maaske af Kansler Christian Friis, der bestræbte sig for at faa den giessenske Grammatik og den dertil hørende Methode indført i vore Skoler. — Samtidig med denne Forelæsning fortsatte Worm paa Ugens øvrige Dage sin Forklaring af «De senectute», men afbrød den ofte ved indskudte Undersøgelser, der udfoldede sig i en Række Problemer, f. Ex. om Hukommelse, om Venskab, om Naturen o. s. Enkelte af disse Undersøgelser slutte sig let og naturligt til Texten, ved andre er Forbindelsen derimod meget løs, og de synes fremgaaede af Hensyn til Spørgsmaal, der til den givne Tid stod paa Dagsordenen. Her viser Worm sig som praktisk Docent og i visse Maader som en Discipel af Ramus, om hvem det berettes, at han var den første, som indførte denne Methode ved Forelæsninger, for derved at bane Vejen for en mere praktisk Anvendelse af Logikken, hvorfor hans Modstandere gave ham Øgenavnet Usurius[1]). Hvor langt man forøvrigt paa den Maade kunde komme fra sit Emne, viser Worm i sin Undersøgelse «de natura»; thi her kommer han, ved blandt andet at stille det Problem: An natura intendat monstrum? ind paa en vidtløftig Drøftelse om Aarsagerne til Misfostre og andre Naturens Abnormiteter — Spørgsmaal, som unegtelig ikke havde stort med «De senectute» at gjøre[2]).

Af det her meddelte ses, at der ikke var nogen skarp Grændse mellem de forskjellige Lærefag ved Universitetet;

tione inducti, præcepta Grammatices Philippi Melanchtonis in scholis nostris usitata ad accuratiorem rationis trutinam, per controversias in utramqve partem disserendo, revocare decrevimus».

[1]) Waddington, Ramus, sa vie, ses ecrits et ses opinions. Paris 1855, p 83—4.

[2]) Disse Oplysninger om Worms Læremaade skylder jeg Hr. Cand. S. Gjellerup, som velvillig har meddelt mig Uddrag af Worms egenhændige Hdskr. i Rostgaardske Saml. 195. 4to og 269. 4to.

thi naar den Docent, hvis nærmeste Opgave var det rent sproglige, uden Anstød, ja vel endog med Bifald, kunde fortabe sig i almindelig filosofiske og fysiske Undersøgelser, saa maatte det ligge endnu nærmere for andre Professorer at gjøre Afstikkere ind paa mere beslægtede Videnskabers Enemærker, naar Lejlighed tilbød sig, eller deres specielle Studier opfordrede dem dertil. Derved blev den sædvanlige Oprykning fra det ene Fag til det andet ogsaa mindre trykkende.

Særlig gjælder det Logikken eller Dialektikken, at den var anvendelig allevegne, og at den ligesom kontrollerede de øvrige Videnskaber, idet den prøvede Rigtigheden af deres Resultater paa den dialektiske Vægtskaal. Ved dette Fag lagdes endnu ofte Rudolf Agricolas gamle Skrift »De inventione dialectica«, men ogsaa Ramus's og Melanch-

(o)nd læste den paa noget forskjellig Maade. Ved Siden af den logiske Forelæsning paalaa det fremdeles Professoren i dette Fag at gjennemgaa, hvad vi kalde den systematiske Theologi efter Melanchtons »Examen« eller hans »Loci communes«, ligesom den ene af de pædagogiske Professorer endnu fremdeles, samtidig med sin »Jagt efter den plantinske Muses Skjønheder«, maatte forklare Luthers lille Katekismus for de yngste Studenter[1]).

Hvad der ovenfor er bemærket om Logikken, gjælder tildels ogsaa Rhetorikken eller den oratoriske Kunst (Eloquentia), nemlig at den ydede alle andre Videnskaber sin Tjeneste, idet den gav Midler til at opfylde de Krav, som den gode Smag stillede i Henseende til en passende og smuk Fremstillingsform. Det følger af sig selv, eftersom al videnskabelig Forfattervirksomhed var begrændset til det latinske Sprog, at Cicero her maatte være den store Læremester og det fast uforbederlige Forbillede. Da Venusin 1603 var Professor Eloquentiæ, holdt han ogsaa Forelæsninger over Omer Talons Rhetorik, et Værk, der var bygget paa de af Talons Landsmand Ramus udtalte Grundsætninger for den videnskabelige Fremstilling[2]). Senere, da Wulfgang Rhuman var bleven Professor, benyttede han (1612) den af Resen udgivne »Parva Rhetorica Philippi et Hermogenis« som Grundlag for sine Forelæsninger, ligesom han ved andre Lejligheder gjennemgik Aristoteles's, Ciceros og Quinctilians rhetoriske Værker[3]).

Endnu maa omtales de Forelæsninger, som af og til holdtes af Privatdocenter. I April 1593 blev det saaledes

[1]) Se de i Tillæget meddelte Lectionskataloger, samt Nr. 317. 396.
[2]) Se Tillæg, Nr. 391. 398.
[3]) Se Tillæg, Nr. 405. 438. 480. 489.

i Konsistorium tilladt en Franskmand at læse over det franske Sprog og at gjøre offentligt Opslag om denne Forelæsning[1]). Det er sikkert første Gang, at Undervisning meddeltes her ved Universitetet i dette som overhovedet i noget nyere Sprog. I Avgust 1606 var der en anden Franskmand, som ønskede en lignende Tilladelse. Professorerne indrømmede ham Auditoriet i Valkendorfs Kollegium, at han maatte læse der, om han ellers kunde faa Tilhørere[2]). Da en tydsk Student i Avgust 1607 bad om Tilladelse til offentlig at holde en Oration ved Universitetet, blev det ham afslaaet, dels fordi han endnu ikke var immatrikuleret, dels fordi han ikke var saaledes klædt, at han kunde optræde offentlig uden Anstød for Studenterne[3]). En anden Tydsker ved Navn M. Theophilus Cangiser, begjærede Tilladelse til at holde private Forelæsninger over

ansete og vel studerede Mænd kunde derimod uden
skelighed opnaa Tilladelse til offentlig at lade sig høre,
der er Spor til, at Personer, som attraaede Ansættelse
Professorer, undertiden i nogen Tid forud holdt private
læsninger for paa den Maade at godtgjøre deres Dyg-
ed[1]. I Aarene 1616—17 forekomme et Par fremmede
ere i Hukommelseskunsten (M. Johannes Peregrinus og
tin Sommer) som Privatdocenter her ved Universitetet;
nogen stor Tilslutning synes de ikke at have fundet[2].
Næst efter Forelæsningerne indtage Declamationer og
putatser den vigtigste Plads blandt de akademiske Øvelser.
clamationerne vare oratoriske Prøvenumere, som gaves
dste saavel af Professorer som af Studenterne i Kom-
nitetet. Maalet var det samme, som det Quinctilian
de tilsigtet med sin Veltalenhedslære, idet en formel
nelse i romersk Stil i den Grad var Hovedsagen, at
n undertiden fristes til den Antagelse, at det mere
ldt om at lære Ungdommen at tale om Tingene end at
de dem[3]. Fordringerne til Studenterne synes forøvrigt
være blevne skjærpede i dette Tidsrum; i Kort Aslaksens
sregister findes ialfald under Aaret 1610 følgende No-

Danske Mag. 4 R II, 222.

»D 3 Maii 1616 in album Acad. relatus M. Johannes Peregrinus Juterboccensis Saxo, Johannis Terentii discipulus inque arte reminiscentiæ successor« (Univ Matrikien). Acta Consist. 1. Juni 1616: »De memorialista peregrino motum est, quod conqueratur ille de suis quibusdam auditoribus, qui de eo defecerunt, non soluta mercede integra. Judicatum, quod illi omnino satisfacere debeant auditores isti«. Ibid 7. Juni 1617: »Blev samtykt, at Martinus Sommerus, artis memorativæ professor, maa tilstedes at læse privatim, om han kan faa Auditores«. Ibid 29 Okt. 1617 »Martino Sommero, Memorialistæ, blev foræret 3 Rdlr.«.

Se 1ste Del, S. 88—9 2den Del, S. 423—4. Hist. Tidsskr. 3. R III, 116—7.

tits: »Studenter befales at have (ɔ: holde) deres Orationer udenad«, hvad da tyder paa, at et saadant Krav ikke tidligere var stillet, i det mindste ikke saa bestemt[1]).

Disputatserne spillede en endnu større Rolle end Declamationerne. Om deres almindelige Karakter er tidligere talt[2]), her derfor kun nogle Bemærkninger om hvad der særlig vedkommer dette Tidsrum. Den 10de Maj 1589 vedtoge Professorerne enstemmig en Disputationsorden, som fremtidig skulde holdes. I enhver af Aarets Maaneder, med Undtagelse af Avgust, skulde en af dem disputere; kun Biskoppen og de pædagogiske Professorer vare fritagne[3]). Som Grundlag for Forhandlingerne blev sædvanlig udgivet en trykt Samling Theses; en Student, som dertil egnede sig, og hvis Navn anførtes paa Disputatsens Titelblad, blev antagen til Respondens for den præsiderende

Rector maatte minde Professorerne om den dem paahvilende Forpligtelse til at disputere[1], noget der formodentlig har været Anledning til, at Kansleren i Aaret 1603 tog sig af Sagen og slog en Ordning fast, der skulde gjælde for Fremtiden. Hovedbestemmelserne i denne vare følgende. I enhver af Aarets Maaneder, Feriemaanederne fraregnede, skulde en Professor disputere efter en bestemt Omgang; dog skulde det være dem tilladt at bytte med hinanden, ligeledes kunde en Professorer disputere paa en andens Vegne; men ingen, som ikke ved Alder eller Sygdom var forhindret, kunde undslaa sig for at opfylde sin Forpligtelse, uden at falde i den ved Fundatsen bestemte Straf. Ved hver Disputats skulde der møde 8 Studenter af Kommunitetet (eller 6 Studenter og 2 Bakkalavrer) som Opponenter, hver medbringende tre tvingelige Argumenter, som de skulde fremsætte kort og bestemt, forudsat at ikke nogen af Tilhørerne frivillig ønskede at opponere. Professorerne skulde skiftes til »at samtale med Præses«; ingens Opposition maatte vare over ½ Kvarter, forat desto flere kunde komme til at deltage i Øvelsen. Tilstedeværende Præster og andre tilrejsende Fremmede skulde fremfor andre venlig opfordres til at tage Del i Forhandlingen. Naar Klokken slog 11 (om Formid-

[1] Acta Consist. Febr. 1598 »Rector admonuit Professores sui officii de disputando. Respondit M. Ivarus (Stub), at han bliver færdig til Paaske«. Ib 30 Jan. 1600: »Rector admonuit Professores de disputationibus publicis non negligendis. M. Ivarus promisit se disputaturum den løffuerdag for Dimmeluge«. Ib. 12. Marts 1603: »De disputatione proposuit Magnificus, qvis videlicet professorum disputare deberet hoc mense, an M. Conradus, an M. Jonas. Nihil conclusum fuit, nam uterqve sese excusavit«. Ib. 4 Juni 1603: »De disputatione in mense Junio; sed nemo professorum voluit in se suscipere. Recitata fuit schedula a rectore, ut singuli ex voluntate et proposito Mag[ci] Cancellarij mensem certum haberent, in qvo disputarent«.

dagen) skulde Disputationsakten ophøre, at den ikke ved at trække længere ud skulde trætte og kjede Tilhørerne[1]. — Hvad Studenternes offentlige Disputatser angaar, var det i Kommunitetslovene bestemt, at Bakkalavrer skulde præsidere ved disse Akter, som skulde holdes i det pædagogiske Lektorium paa Studiigaarden hver anden eller tredie Søndag, ved hvilken Lejlighed da Decanus eller en anden af de filosofiske Professorer skulde være tilstede som Moderator[2]. Det gik her til omtrent paa samme Maade som ved Professorernes Disputatser, kun at Theses ikke vare trykte, men vel forud gjennemsete og approberede af Decanus. Da der i Aaret 1599 var Mangel paa Bakkalavrer, foresloges det, at man skulde tage andre ældre Studenter til at præsidere ved Disputatserne i deres Sted, men det bemærkes ikke, om Forslaget blev antaget[3]. I September 1616 fore-

-tninger i sine Theses, hvilket ikke var tilladt en Bacca-reus philosophiæ, og endelig havde han nægtet sig -mme for det Bud, Decanus havde sendt efter ham. Da -n anklagede for Konsistorium maatte tilstaa, at han uden -t have erhvervet Dekanens Tilladelse havde dels uddelt -e Theses, dels opslaaet dem paa den dertil bestemte -rle, og desuden paa egen Haand ved at ringe med Kol-giets Klokke havde givet Tegn til Disputatsens Begyndelse, -n dømte Rektor, at han indtil videre skulde afsone sin -de i det akademiske Fængsel[1]).

Om de disputatoriske Øvelser, som holdtes ved Bor-e i Kommunitetet[2]), skulle vi ikke her tale, da der ikke -eligger særlige Oplysninger om dem fra denne Periode. -rimod maa vi dvæle noget ved de akademiske Gra-r, der spillede en ikke uvigtig Rolle i hin Tids Univer-tetsliv og sædvanlig vare forbundne med Forsvar af The-, ligesom Tilfældet var med Disputereøvelserne.

De akademiske Promotioner svarede ved de ældre Uni-rsiteter omtrent til Examinerne ved vor Tids, men de -re omgivne af en Ramme af symbolske Handlinger og -straalede af en Nimbus, som vore Dages Examiner og -ademiske Grader kun have et svagt Skjær tilbage af. -t vilde ikke være vanskeligt at give en farverig Skildring af -e ejendommelige Skikke, der knyttede sig til de akade-iske Promotioner i ældre Tid, navnlig naar vi vilde øse -f de talrige fremmede Kilder, som tilbyde sig[3]). Men det

[1]) Acta Consist. 28. Sept. 1616.

[2]) Se 2den Del, S. 67. Jvfr. Reinhardt, Kommunitetet og Regentsen (Hist. Tidsskrift. 3 R. III, 114 flg. 232 flg.).

[3]) Saaledes f. Ex. Val. Erythræus, Oratio de honoribus Academicis et eorum gradibus, item renunciatione magistrorum Philosophiæ. Argent. 1574. 4. J. C. Itteri De honoribus s. gradibus Academi-

maa for Kortheds Skyld være nok her at fremdrage de vigtigste Træk, som særlig vedrøre Udviklingen af dette Forhold ved Kjøbenhavns Universitet. I Almindelighed kunde det dog bemærkes, at da de første Lærere ved Universitetet i dets ældste Skikkelse kom hertil fra Køln, er det rimeligt, at de medbragte de der brugelige Promotionsskikke. Men netop i Køln finde vi et udviklet System af rituelle Bestemmelser vedrørende Promotionerne, hvorpaa vi som Prøve blot skulle anføre, hvorledes Indbydelsen til Doktorpromotioner der gik for sig. Otte Dage før Akten skulde en Skare gaa om i Staden for at udføre dette Hverv: i Spidsen gik Narren blæsende i Horn og bevæbnet med sin Brix, derefter Pedellerne med Septre, derpaa to-tre Promovender, saa tre Licentiater, derpaa to-tre Bakkalavrer, saa ligesaa mange Studenter, alle i gejstlig Dragt

i Vittenberg brugelige Skikke blevne indførte her, da [...]enhagen havde saa væsenlig en Andel i den ved vort [Uni]versitets Fornyelse indførte Ordning, og det er bekjendt, [at] han lagde stor Vægt paa de akademiske Promotioner[1]. [Vi] have allerede tidligere meddelt Universitetsfundatsens [opr]indelige Bestemmelser om de Kundskaber, der skulde [kræ]ves af dem, som indstillede sig til Erhvervelse af aka[dem]iske Grader[2], her skulle vi derfor indskrænke os til at [om]tale de øvrige Regler og Skikke, der enten oprindelig [...] eller senere bleve knyttede til Meddelelsen af disse [Gra]der.

I det filosofiske Fakultet var der tvende Grader, Bak[kala]ur- og Magistergraden. De lærde have i sin Tid ud[tøm]t sig i mange Gisninger om Betydningen af Ordet [Ba]calaureus. Sædvanligst mente man, at det kom af

[1] Herom ytres i »Gratulatio in honorem et laudem D Johannis Oldorphij Dani, cum illi gradus Magisterij Philosophici in Acad Tubingensi tribueretur, a nob. adolescente Jacobo Biornone Dano, Tubingæ 1579, p. 48: »D. Joannes Bugenhagius sæpe dicere solitus est, se ad nullos publicos et solennes Collegarum et Scholasticorum congressus accedere libentius et maiori cum hilaritate animi, quam ad eos, in quibus fit renunciatio seu collatio Tituli Magisterij Philosophici Multum enim se alebat commonefieri de Collegarum consensu, conspectuque frequentis et attentæ Adolescentiæ, magna cum suauitate cogitare de primis ætatis suæ studijs, de emendatione post secuta, quæ, veteri et horrida barbarie explosa, reddidit Scholis fontes puriores disciplinarum omnium, de initiis ac rudimentis solidæ eruditionis, de artium Philosophicarum dignitate et multiplici fructu, qui ex illis rediret ad Ecclesiam præcipue, quam harum artium præsidio carere non posse, se tot annis vsu atque experientia didicisse, citra omnem hæsitationem affirmare ausus est. Argumenta quoque orationum, quæ in publicis actibus recitarentur, dicebat multa sibi vtilia et iucunda reuocare in memoriam, quorum recordatione in senecta sua plus reficeretur, quam alijs altis rebus licet preciosissimis».

[2] Se 1ste Del. S. 95—7

Bacca lauri (Lavrbær), og der er sagt de unge Promo-
uendelig mange smukke Ting i den Anledning[1]; rimeligst
er det dog, hvad man først i nyere Tid er blevet opmærk-
som paa, at det er en Latinisering af bachelier, bas che-
valier, en ung adelig Krigsmand, der først nylig har be-
gyndt sin militære Løbebane[2]. Om denne Grad ytrer
Fundatsen: »De filosofiske Professorer skulle sørge for,
der i deres Fakultet hyppig kan kreeres Bakkalavrer og i
rigeligt Antal; thi denne laveste Grad vil opmuntre de
unge til videregaaende Studier, og vil skaffe godt Forraad
paa saadanne, som bekvemmelig kunne forestaa Barne-
skoler«[3]. Derfor blev der sædvanlig hvert andet Aar før
Fastelavn[4]) af Decanus i det filosofiske Fakultet udstedt
et Program — først kun skrevet og opslaaet i Studii-
gaarden, siden trykt og ikke blot opslaaet, men ogsaa om-

...ndet[1]) — hvorved enhver indbødes til Graden, ...de gjort saa megen Fremgang i Studeringerne, at ...n en temmelig god Kundskab i Sprogene ogsaa ... megen Indsigt i Rhetorikkens og Dialektikkens ... han forstod Anvendelsen af dem, og trøstede sig ...s Arbejde uden Vejledning af nogen Lærer, hvis ...en stod til Raadighed, at kunne studere videre, ...de underkaste sig en Prøvelse saavel af de filo...fessorer som af hele Universitetet[2]). Hvem der ... Indbydelsen, maatte indfinde sig paa en bestemt ...Decanus for at angive sit Navn og underkaste sig ...mære Prøver. Disse, som foretoges med nogle ...Mellemrum, vare følgende: 1. »Examen privatum«, ... af de filosofiske Professorer, 2. »Examen pub...« afholdtes af Doktorerne i de højere Fakulteter ...hele det akademiske Senat), 3. »Disputatio pri... 4. »Disputatio publica«[3]). Efter Udfaldet af disse ... Kandidaterne deres Numer til den forestaaende ... Som Grundlag for den ovennævnte offentlige

---

...de nu bevarede trykte Invitationsprogram er fra 1593 ... udtales Fordringen i et Invitationsprogram udstedt af ... Fac. Philos Ivar Stub d. 22. Januar 1596 (Kgl Bibl.).
...p Jens Nielsens Optegnelser i Norske Mag. II, 130. Jeg ... Lejligheden til at rette et mindre korrekt Udtryk, jeg har ...ovenfor S. 32, som kunde forlede til den Mening, at de ...ke Professorer vare ene om Prøvelsen af Bakkalavreats...derne. I de tidligere omtalte Addenda til Fundatsens »Bi...movendi« siges udtrykkelig, at Bakkalavrerne promoveredes ...so examine primo Professorum artium, deinde doctorum ...um superiorum«. I et Program af 24de Juli 1608, hvor... indbydes til en Promotion, der skulde holdes Dagen efter ...ved 33 unge Mennesker skulde kreeres til Bakkalavrer, ..., at de havde underkastet sig »Examen primum peculi...tatis Philos., inde generale totius Senatus«, samt Dispu-

Disputats benyttedes trykte Theses forfattede af den filosofiske Decanus, men da der undertiden var 50 Kandidater eller vel endog flere, og Disputatsen skulde fuldendes paa een Dag og ikke maatte trække for længe ud, saa kunde der ikke blive ret mange Svar eller Argumenter til Mand[1]).

[1] De ældste saadanne trykte Themata, man har, ere uden Titel. «Themata grammatica, dialectica, rhetorica, theologica ad quæ publice respondebunt honesti et eruditi aliquot iuvenes pro gradu baccalaureatus in Philosophia, præsidente Joanne Aurifabro, Collegii Facultatis Artium Decano, 19 Martij Hafn. 1575» Fol. pat.

Som Prøve paa, hvilke Spørgsmaal der forhandledes, indsættes følgende «Qvæstiones», som findes ved Slutningen af «Theses de Artis et Philosophiæ definitione ac distributione, de qvibus disputabunt juvenes 36 pro prima liberalium artium lavrea sev gradu Baccalavreatus ad diem 20 Julij 1605, præs. Conr. Aslaco Bergensi Decano».

de forberedende Prøver saaledes vare tilendebragte, ..dte Universitetets Rektor (sjeldnere Decanus) et trykt ..am, hvorved han indbød de akademiske Borgere til ..restaaende Promotion. Om denne Akt foreskrives i ..atsen følgende: »Bakkalavrerne skulle promoveres i ..gogium inferius (det mindre Auditorium) af Decanus .. eller en anden af Magistrene i Dekanens Sted; de .. ved den Lejlighed staa paa det lavere Katheder, ..ns Promotor bestiger det højere. Denne holder da .. en Tale til Anbefaling af disse Ynglingers Studier .. andet. Derefter behandle de vordende Bakkalavrer .. Orden i al Korthed et eller andet Emne, nogle noget ..matisk af en eller anden Forfatter, andre noget dia..k, andre noget rhetorisk, eftersom det er dem anvist ..ofessorerne. (For at undgaa trættende Kjedsommelig.. blev dette senere, da Promovendernes Tal steg betydelig, ..dret saaledes, at blot den første af dem fremsatte et ..ecanus forud udpeget Problem og begjærede dets Løs.. af en af de tilstedeværende filosofiske Professorer). ..a fremstaar en tidligere promoveret Bakkalavr og be..r ydmygelig i en kort latinsk Tale, at Decanus artium ..kjænke disse Ynglinger, der af Professorerne forud ere ..te værdige til en saadan Ære, Titel og Navn af Bak-

11. An Horizon sensibilis recte inter majores circulos a ..phæricis auctoribus statuatur? N.

12. An terra universi centrum vulgo rite existimetur? N.

13. An Stellæ circa Horizontem majores appareant qvam alio ..æli loco? A.

14. An æstus ille dierum canicularium pendeat, ut vulgo ..atur, ex Caniculæ exortu, an ex aliis etiam causis? A post.

15. An inter duo mala semper eligendum qvod minus? ..ubium).

16. An non aliqvando facienda mala, ut eveniat bonum? ..ubium).

kalavrer med Ret til at foredrage de lavere Videnskaber (ɔ: Grammatik, Dialektik og Rhetorik). Nu tager Promotor til Orde og under Henvisning til det hæderlige Udfald af Prøven overgiver han dem det lavere Katheder til at docere fra. Derpaa rækker han dem Bøger, først lukkede (til Tegn paa at de have udlært), derpaa aabne, for at de skulle vide, at de endnu fremdeles skulle lære og med Guds Hjælp stræbe frem til vigtigere Studier. Tilsidst fremtræder en af de ny Bakkalavrer (senere altid den nederste af dem, som derfor, hvis han var fattig, blev promoveret gratis) og fremsiger en offentlig Taksigelse»[1].

Promotionen kostede hver af Deltagerne fire Daler, hvoraf 1 Daler tilfaldt Decanus, 1 de andre filosofiske Professorer, 2 Universitetets Fiscus til Distributs mellem alle Professorerne efter den een Gang vedtagne Proportion[2].

[redacted]

laaet, at de øverste Hørere ved de større latinske Skoler og Rektorerne ved de mindre skulde være Bakkalavrer, blev det mere nødvendigt at holde Promotioner, at det fornødne Forraad af kvalificerede Personer kunde være til Rede til Brug ved de mange Skoler[1]). For Studenter, der havde Kommunitetet, maatte der desuden ligge en stærk Opfordring til at tage Bakkalavrgraden deri, at de, naar de havde denne Grad, kunde beholde Kosten i fem Aar, medens de ellers maatte vige Pladsen efter tre Aars Forløb[2]). Naar der derfor var Spørgsmaal blandt Professorerne om at foranstalte en Promotion, var det undertiden det første Skridt at forhøre sig hos Provsten i Klosteret, om der var dygtige Personer der, som egnede sig til at tage Graden[3]). — Den, der havde opnaaet Graden, modtog som Vidnesbyrd derom — ialfald i ældre Tid — et paa Pergament udfærdiget udførligt Diplom, forsynet med det filosofiske Dekanatssegl i vedhængende Kapsel[4]).

Hvad angaar Magister- eller Mestergraden, som ogsaa kaldtes »Doctoratus in Philosophia«, da udgik i Regelen

---

enti hoc dixerat, ut mature intimationem et invitationem affigeret nomine Facultatis Philosophicæ. Conclusum, att M. Jonas skall invitere nomine facultatis, ut oportet, et quemadmodum ante ipsum fecerunt alii (decani)«. Ibid. 5. Juni 1605: »Dni Magci Cancellarii mandato principio Junii skulle baccalaurei promoveris, ut ipsius verbis retulit Dn. D. Resenius. Decanus recipit, se quam primum baccalaureos promoturum. Et conclusum, non invitandos, sed acri examine tentandos, ut ita occasio offeratur studiis majoribus«. Jvfr. A. C. 25/7 1611, 19/8 1612.

1) Se foran S. 163. Nyt hist. Tidsskrift. V, 155.

2) Se Tillæg. Nr. 172.

3) Acta Consist. 15. Januar 1614: »Dn. Decanus M. Hermannus Nicolai angav de promotione Baccalaureorum. Blev svaret, at Præpositus skulde forhøre i Kloster, om der var nogen dygtige Personer«.

4) En Prøve paa et saadant Bakkalavrdiplom fra 1573 findes trykt i Ny kirkehist. Saml. V, 622—3.

hvert andet Aar, efter derom fattet Beslutning i Konsistorium, en almindelig Indbydelse fra Decanus i det filosofiske Fakultet til Erhvervelse af denne Grad. Desuden indbød han ogsaa privat, efter Raadførelse med Kansleren, hvem han mente skikkede til Graden, navnlig Kjøbstedpræster, Rektorer og andre velstuderede Personer, ligesom han ogsaa gjennem Bisperne sørgede for, at Indbydelsen kom slige til Hænde[1]. Af Venusins Breve (1602) ser man Fremgangsmaaden. Han var nemlig som Decanus meget virksom for at faa et passende Antal Kandidater til Graden; og da Folk i Regelen ikke syntes meget begjærlige efter den, anvendte han en ikke ringe Overtalelse for at bevæge dem til at lade deres Betænkeligheder fare, hvad enten disse nu stammede fra Mistvivl om egen Dygtighed til at bestaa Prøven eller af Frygt for de temmelig store Omkostninger. For Dekanen

…llemrum og for flere i Forening; men da man ikke …de blive Professor eller kongelig Stipendiar eller (efter …04) Rektor ved de større Skoler, uden i det mindste at …e habiliteret sig til Magistergraden, saa blev det, som …, undertiden nødvendigt at foretage Prøverne, medens …dens Meddelelse udsattes til førstkommende almindelige …motion[1]). Den, der saaledes havde bestaaet Prøverne,

[1]) Acta Consist. 19. Okt. 1603. »Præmisso examine utroque approbatus est in Candidatum Philosophiæ Abrahamus à Cardes, qui prima quaque occasione commoda Magister promoveretur in hac Academia: quod ipsi jam concessum Stipendium regium 100 thalerorum, quo viveret in exteris Academiis: exemplo reliquis omnibus, quibus concedetur deinceps Stipendium illud priusquam magistri promoti fuerint, de voluntate et mandato Mag^ci Dni Cancellarii, Dni Christiani Frisii«. Ibid. 17. Nvbr. 1604 (trykt i Ny kirkehist. Saml. IV, 757). Ibid. 27. Febr. 1605. »Rector proposuit de Examine privato Magistrorum longe ante Promotionem, quod videatur non omnino cum fundatione convenire, igitur petiit suffragia quid esset statuendum. Respondit D. Joh. Resenius Mag^cum Dn. Cancellarium id semper voluisse et mandasse. 1° Cum M. Joh. Jani Alanus primum ad Academiam veniret, ne doceret in Academia, antequam esset publico Professorum suffragio admissus et approbatus ad gradum Magisterii in Philosophia, idque secundum fundationem. Cui examini nullus tunc se opposuit. 2° Cum Abrahamus admissus fuit ad stipendium regium, ex communi Professorum suffragio Candidatus Philosophiæ salutatus, nemine contradicente, cum nemo debeat admitti nisi aut Magister aut Candidatus Philosophiæ. Nec sumptus soli facere possunt. 3° sunt Literæ Regiæ (se foran, S. 163—4), quæ vetant quemquam adhiberi ad regendum Scholas Episcopales, nisi aut fuerint promoti aut candidati etc. Schola (Viborgensis) autem vacavit annum integrum sine Rectore. Hunc igitur Johannem Laurentii voluit certis de causis huic scholæ præfici Mag^cus Dn. Cancellarius. — Collecta suffragia, quid faciendum esset. Responsum ab omnibus, parendum esse regiis Literis, verum videndum, ne nimium frequens actio sit talis propter exemplum non bonum. — Examen igitur constituatur die sequenti ab hora 1^a in 3^am et die sequenti similiter. — 28. Febr. et 1° Martii duplici examine et consensu privato et publico Candidatus philosophiæ est creatus Johan. Laurentii Norvegianus, et prima promotione ad Magisterium admittendus sine alio examine.

uden endnu at have faaet Graden, kaldtes Candidatus m
gisterii philosophici eller Candidatus philosophiæ[1]).

Promotionen skulde ifølge Universitetsfundatsen fore
paa følgende Maade. »Paa et bestemt Klokkeslet bør
Rektor ud af sit Hus ledsaget af hele Højskolen, der
et forud opslaaet Program er indbudt dertil[2]); med
Septre og Tromme foran sig begiver han sig til det s
Auditorium. De vordende Magistre opstilles i det la
Katheder, hver i den af Professorerne (i Henhold til
forudgaaende Prøves Udfald) bestemte Orden. Prom
(Decanus) træder op i det højere Katheder og aabner
Akten med en Tale om Filosofien eller et andet lign
Emne[3]). Imidlertid staa nogle Børn med tændte L
Hænderne udenfor Kathedret, hvorpaa de vordende Mag
befinde sig. Efter Talen behandle Magistranderne,

[redacted]

Mesterkrandsen og promovere dem til Lærere i de fri Videnskaber (Doctores artium). Naar herpaa er svaret, træder en af Pedellerne frem med Septeret og siger: I, vordende Magistre, bør, inden I modtage Magistergradens Ærestegn, love, at I oprigtig og trolig ville meddele andre, hvad I selv have lært, og handle saaledes ved eders Lære og Levned, at Filosofien og Videnskaberne ikke for eders Skyld maa høre ilde. Hertil svare de en for en, idet de berøre Septret: det love vi. Nu erklærer Promotor offentlig, i Henhold til den Myndighed, han er Udøver af, dem for Artium et Philosophiæ Doctores, idet han overgiver dem Magisterkathedret til derfra at docere. Derpaa rækker han dem Bøger, først lukkede, siden aabne, at de ikke skulle stole paa deres Hukommelse eller indbilde sig at have lært nok, og for at de maa vide at bestyrke deres Lærdom ved Myndighed, Fornuft og Erfaring. Dernæst Ringen, Trolovelsens Sindbillede, at de maa vide, at de have trolovet sig med Filosofien og Visdommen. Endelig Mesterhatten, for neden rund, for oven lukket, ved hvilket Tegn de skulde mindes om, at intet i Videnskabens Verden skulde være dem fremmed, og at de ikke bør ophøre med Filosofiens Studium, indtil de have gjennemløbet hele Kredsen og sat Kronen paa Værket, noget der dog kun gives faa. Til Slutning beder han for dem og ønsker, at dette maa blive til Guds Ære og til manges Bedste; hvorpaa en af Magistrene holder en offentlig Taksigelsestale[1])».

Saa vidt Fundatsen, hvis Bestemmelser i den Periode, vi her nærmest omhandle, vistnok i alt væsentligt stode ved Magt[2]). Blandt Højtideligheder, der undertiden knyttedes

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 133.

[2]) Jvfr. Acta Consist. 14. Apr. 1619: »Blev besluttet, at M. Johannes Janus og M. Christianus S. Longomontanus skulle i tilstundende

til Magisterpromotionen, kan nævnes Opførelse af (latinske) Komedier, som man ser af et Brev fra 1602, skrevet af den daværende Decanus, M. Jon Jakobsen Venusinus, til en Præst paa Landet, hvori han beder ham forskaffe nogle Bondedragter, som skulde benyttes ved en saadan scenisk Forestilling[1]. Den vigtigste Rolle spillede dog den saakaldte Mesterkost, et temmelig splendid Gilde, som de ny Magistre maatte gjøre for Professorerne og andre, som havde et vist Krav paa at indbydes ved en saadan Lejlighed. Gildet, hvortil der udgik en højtidelig Indbydelse[2], blev holdt i et offentligt Lokale, »Lavgshuset«, og gik, som det synes, undertiden temmeligt muntert til[3]. Da der derfor i Christian IV's Tid blev Tale om at indskrænke den store Overdaadighed, som mere og mere greb om sig ved »Værtskab« og Samlag, blev det ogsaa paalagt Professorerne at

[redacted]

I de højere Fakulteter var der tre Grader, Bakkalavr-, ıicentiat- og Doktorgraden. Dog vides før 1621 Licentiatraden kun en eneste Gang at være uddelt i det theologiske g aldrig i det juridiske og medicinske Fakultet[1]); juridiske akkalavrer ere heller ikke kreerede her efter Reformationen, kjønt Fundatsen anviser, hvorledes Promotionen af saaanne skulde gaa for sig. Da overhovedet Bakkalavrgraden de højere Fakulteter saa sjelden uddeltes her ved Univeritetet (efter Reformationen er den i det hele kun tildelt 4 Personer i det theologiske og to i det medicinske Faultet), saa skulle vi, for at undgaa Vidtløftighed, ikke gaa ıd paa Ceremoniellet ved Promotionen, der med Hensyn il Højtidelighed dannede en Mellemting mellem den, som andt Sted ved den filosofiske Bakkalavr- og Magisterpronotion[2]). Heller ikke skulle vi beskrive den foreskrevne

---

[1]) I en interressant Afhandling om de akademiske Grader af Pet. Joh. Resen, Philos. Fac. Decanus, udgiven som Program ved Magisterpromotionen 1667, berettes, at der fra 1544 til 1667 var kreeret 617 Magistre ved Kjøbenhavns Universitet; Bakkalavrgraden i Filosofien var fra 1542 til 1667 tagen af 1307 Personer. Bakkalavrer i Medicinen vare kun to blevne (1553 og 1564); Bakkalavrer i Theologien fra 1544 til 1608 14 Personer, Doktorer i Theologien fra 1498 til 1667 ialt 43, og i Tidsrummet 1544—1667 i det hele kun 4 Dr. jur. og 5 Dr. med. »Unus tantum Canonicus Roskildensis hic a. 1575 Theologiæ Licentiatus est constitutus«. Det kunde dog bemærkes, at Biskop M. Hans Albertsen i et Dokument af 25. Juli 1560 (Tillæg, Nr. 73) kaldes »Sacræ Theologiæ licentiatus«; men det er dog ikke bekjendt, at han til den Tid havde taget andet end den theologiske Bakkalavrgrad (Jvfr. 1ste Del, S. 608).

[2]) Cragii Ann., Addit. p. 133—4. Jvfr. Oratio D. Joh. Machabæi recitata in Acad. Hafn. d. 7. Martii 1553, cum M. Nic. Hemmingio gradus Baccalaurei in Theologia decerneretur (trykt i Dänische Bibl. VIII, 257—78). Theologiske Theses forsvarede ved offentlige Disputatser, som gik forud for theologiske Bakkalavrpromotioner, anføres foran S. 230 Not. 2, samt i 2den Del, S. 452; 4de Del, S. 57—60.

Form for Licentiatgradens Meddelelse, da denne Akt, som det ovenfor er bemærket, saa godt som aldrig fandt Sted i ældre Tid. Derimod maa vi dvæle lidt ved Doktorpromotionen, der hørte til de højtideligste akademiske Akter.

Ved Doktorgraderne i de højere Fakulteter krævedes i Regelen, at Kandidaterne skulde underkaste sig lignende Prøver — men selvfølgelig i deres særlige Fakultetsvidenskaber — som dem Magistrene maatte bestaa inden Promotionen, nemlig privat og offentlig Examen og offentlig Disputats[1]. De Theses, der skulde drøftes ved den sidstnævnte Akt, og som i Almindelighed bleve trykte, vare næsten altid forfattede af Promotor[2].

Doktorpromotion foregik, efter at være bebudet ved et Program, udstedt af Universitetets Rektor, i Vor Frue Kirke, hvor der i den Anledning opstilledes Kathedre og Bænke,

[redacted]

ımsige og behandle Promovenderne et Afsnit af deres Lære-
; eller et Problem, efter som det forud er aftalt. Derpaa
re Pedellerne med deres Spir Tegn til Promovenderne, at
skulle stille sig hos en Doktor af deres Fakultet, medens
n bliver siddende paa sin Plads. Der falde de paa Knæ,
Promotor beder hin Doktor, at han som Decanus eller
cedecanus vil indrømme disse Mænd Adgang til Graden
er den Adkomst, som de allerede have erhvervet sig, og
re Befaling til, at Doktorværdigheden med dens Ærestegn
ıa overdrages dem. Dertil giver denne sit Bifald til-
ende. Men hvis der ikke er nogen anden Doktor i det
agjældende Fakultet, føres de hen til den kongelige
ınsler som Universitetskonservator, eller i dennes Fra-
ærelse til en af de andre Konservatorer, hvorpaa denne i
ongens Navn og i Henhold til Højskolens Privilegier byder,
disse Mænd offentlig skulle prydes med Doktornavn og
yndighed samt med de dertil hørende Ærestegn. Nu faa
omovenderne Befaling til at stige op til Promotor paa
t højere Katheder, hvorpaa Pedellen udrækker Septeret
od dem, hvilket de berøre, idet han afkræver dem de
nme Løfter, som de aflagde, da de bleve Bakkalavrer i
paagjældende Fakulteter, nemlig for Theologernes Ved-
nmende, at de ville lære Guds Ord rettelig og med Flid,
rensstemmende med deres Kald, gjøre tilbørligt Skjel
llem Lov og Evangelium, fortolke den hellige Skrift efter
ens Regel, samt modstaa slette Paafund, fordærvelige og
pottelige Lærdomme, alt til Guds Ære og manges Sjæle-
. Juristerne og Medicinerne maa love, at de ville
nme og handle efter de dem foreskrevne Love i deres
ld, og efter de Grunde og Erfaringer, der svare til disse
re og Videnskabens Krav. Efter Løftets Aflæggelse er-
rer Promotor dem, ifølge den ham tillagte offentlige

Myndighed, for Doktorer, overgiver dem Doktorkathedret til derfra at lære andre, Bogerne, Ringen, Doktorhatten, og giver dem endelig Broderkysset, idet han med klare Ord tilføjer, hvad disse Tegn betyde. For Theologerne betegne nemlig disse Ærestegn de vigtigste Ting: de hellige Bøger, at de skulle kjende og rettelig bruge den hellige Skrift; Ringen, at de skulle forstaa, at de ikke saa meget selv ere trolovede med Theologien, som at de ved Evangeliets mægtige Lære bør trolove andre med Kristus, at de maa sige med Paulus: Jeg har trolovet eder som en kydsk Jomfru med een Mand; Kysset er ikke saa meget et Symbol paa Kjærligheden som paa en samdrægtig Lære i Kristo, at vi maa tale eet, som Paulus minder om, thi det er at forene Mund med Mund, med ens og samdrægtig Lærdom at forherlige Kristum[1]. — Derpaa beder Promotor for dem:

[redacted]

Tilsidst holder en af de promoverede en offentlig Taksigelse»[1]).

Højtideligheden afsluttedes med et stort Gilde («Doktorkost»). Om Indbydelsen hertil fastsætter Fundatsen følgende: «Til Doktorkosten, som kun skal bestaa i eet Maaltid, indbydes det saaledes: to eller tre Dage i Forvejen begive de to Pedeller med Septre sig paa Vejen, efter dem følge otte Magistre og otte eller flere Bakkalavrer i sømmelig Orden. En af Magistrene holder en kort Tale til dem, der indbydes. Men til Akten eller Promotionshøjtiden skulle de indbyde alle Doktorer, som ere i Byen, og alle herværende Magistre, om de end ikke ere Læsemestre, endvidere den kongelige Kansler som Universitetets Konservator, hele Stadens Magistrat tilligemed Byfogden, Slotsherren og de fornemste tilstedeværende kongelige Raader. Men dersom Kongens Kansler og Konservatorerne ikke ere i Byen, skulle de i Tide skriftlig indbydes til Doktorpromotionen og Maaltidet. Efterkomme de Indbydelsen, sendes to ældre Magistre, fulgte af de to Pedeller som Famuli, men uden Septre, til dem i deres Herberge, for i den vordende Doktors og hele Højskolens Navn, at takke dem for, at de kom, og for at indbyde dem»[2]).

Ved den ifølge kongelig Befaling i Aaret 1610 vedtagne Indskrænkning i Omkostningerne ved Graderne, begrændsedes Tallet af dem, der skulde indbydes. Men det stod dog fremdeles fast, at Professorerne, Stadens Præster med deres Hustruer, Borgmestre og Raad med Kongens Foged, samt de ny Doktorers private Venner burde inviteres.

Pet. Vinstrupio». Spørgsmaalet skulde fremsættes af Stephanius's Søn, der endnu var en Dreng.

[1]) Cragii Ann., Addit. p. 135—6. Jvfr. Suhms Saml. II, 3, 1.

[2]) Cragii Ann., Addit. p. 130—1.

Syv Retter foruden Konfekt var den fastsatte Regel for Maaltidet. Det var sædvanligt, at Universitetet forærede Vinen, som blev drukken ved denne Lejlighed, især naar Promotus var Professor[1]. Alligevel kunde Udgiften ved Doktorgradens Erhvervelse blive stor nok, thi foruden de fastsatte Gebyrer (16 Daler til Fiscus, 4 Daler til Decanus og 2 til hver af de andre Professorer i vedkommende Facultet, og forskjellige Ducører til det underordnede, hjælpende Personale) skulde der ogsaa uddeles Foræringer af Fløjel og Handsker til de tilstedeværende. Det blev i Aaret 1610 fastsat, at for en enkelt Doktor maatte Omkostningerne ved Gradens Erhvervelse ikke overstige 200 Daler; men det viste sig strax, at det ikke var muligt at bestride alt for denne Sum[2]. Der blev derfor ogsaa senere fra Regjeringens Side drevet paa yderligere Indskrænkninger i

[redacted]

n Meddelelsen af de akademiske Grader var led-
nbolske Skikke, saaledes var det samme ogsaa
ed Studenternes første Optagelse ved Universi-
skulle dog ikke her gaa ind paa en særlig og
eftelse af disse ejendommelige Skikke, ikke blot
rede tidligere have meddelt de akademiske Loves
Bestemmelser derom[1]) men ogsaa fordi der i
Tid andensteds er givet forskjellige Bidrag til
m samme[2]); derimod skulle vi meddele en mere
Udsigt over hele den sædvanlige akademiske
, hvor da ogsaa hvad der angaar Adgangen til
t kortelig vil finde sin Plads.
ptagelsen i Studenters Tal var der i ældre Tid

na disputatione pensum suum absolvunt, si vel 50 aut
it. Anteqvam Dn. Episcopus ad honores Episcopatus
esset, Episcopi raro ad alios in Academia evehebantur
qvam ad honores Baccalaureatus in Theologia. Qvi vero
pro honore Doctoratus obtinendo, sub Præsidio senioris
ate Theologica disputant. Idem processus servatur in aliis
ius, ubi se offert, qui ad honores Doctoratus aspiret. Altero
calaurei Philosophiæ, altero Magistri solent in hac Academia
ri. Qvamqvam, ubi res postulat, et Baccalaurei et Magistri
nno promoveantur. Plura non addo: hoc modo opto, ut
ster annos de annis nostris demptos tuæ vitæ prorogandæ
te æternum vivere et florere faciat. Qvod serio optat
G. Erasm. Brochm.
m. m.

ft: Illustri viro, Dno Christiano Fris de Kragerup, Regiæ
Majestatis Cancellario magno, patronorum optimo, S.
Del, S. 364—6.
, Om Depositsskikkene (Dansk Literatur-Tidende, 1831, S.
. Henrichsen, Deposits og Pennalisme (Progr. fra Odense
lskole 1856). Reinhardt i Hist. Tidsk. 3. R. III, 80—2.
nlandske Litteratur angaaende dette Emne er meget stor.
te Skrift herom, som jeg har set, er: Manuale scholarium,
entium vniversitates aggredi ac postea proficere in eisdem
t. (Palæotyp uden Trykkeaar og Sted i Kgl. Bibl.).

ingen fast Aldersgrændse, om end Kirkeordinansen sætter det 16de Aar som det passende for Afgangen fra Skolen til Universitetet[1]). I det 16de Aarhundrede finde vi undertiden, at Børn bleve immatrikulerede, dog uden at aflægge den ellers sædvanlige Ed. Navnlig synes dette at have været Tilfælde med Professorsønner. Saaledes blev Niels Hemmingsens Søn Hans immatrikuleret i en Alder af 7 Aar, og den medicinske Professor D. Jacob Bording indførte som Rektor 1559 paa een Gang tre af sine Sønner i Universitetets Matrikel, skjønt neppe nogen af dem endnu var ude over Barnealderen[2]). Langt almindeligere var det dog, at vedkommende først sent kom til Universitetet, undertiden i en Alder af ikke langt fra 30 Aar. Hertil bidrog ikke blot den mangen Gang maadelige Undervisning i Skolerne og ringe Flid fra de paagjældende Disciples

Naar nu Disciplen endelig fra Skolen kom til Univer-tet, maatte han, for at blive antaget, medbringe en befaling (testimonium scholasticum) fra sin Skolemester Universitetets Professorer. Et almindeligt Testimonium n bestemt Henvisning til Universitetet ansaas ikke for rækkeligt [1]). Skolen overtog Garantien for vedkommendes denhed; thi nogen egentlig Adgangsprøve (Examen ar-m) fandt ikke Sted ved Universitetet i det Tidsrum, som sysselsætter os, skjønt en saadan snart efter blev ind-. I Fundatsen saa vel som i de akademiske Love var rigtignok foreskrevet en Art Prøve i Børnelærdommen, skulde afholdes af en af de filosofiske Professorer ved positsen; og paa den Tid de omtalte Love udstedtes, es der ogsaa at have været tillagt Prøven en vis Be-

---

rnge begavet blev han først Student, da han var 27 Aar gammel (1613, efter at han i en Række Aar havde været baade Degn og Hører.

1) Som Exempel paa Fremgangsmaaden, naar Testimoniet ikke fandtes tilfredsstillende, kan følgende anføres. Acta Consist. 25 Maj 1616 »Magn. Rector gav tilkjende, at Andreas Andreæ Asloensis er forvist fra Opslo Skole, og der han ikke kunde admitteres ad depositionem, begav han sig til en Præst her udi Landet paa en kort Tid og fik samme Præsts Testimonium, drog saa til Rostok og deponerede sammesteds. Bespurgte sig derfor, om han skulde inscribere hannem. Blev svaret, han skulde ikke tilstedes saa snart«. Ibid. 19 Juni s. A.: »Blev læst et Brev, som Andreas Andreæ Asloensis havde offereret, begjærendes, at han maatte her deponere, uanset at han haver testimonium ambiguum fra sin Skolemester og haver tilforn deponeret i Rostok. Men Gjensvar herpaa blev opsat til en anden Tid, naar Theologi, som nu vare udgangne, komme tilstede«. Ibid. 22. Juni s. A.: »Recitatæ sunt denuo literæ supplices Andreæ Asloensis, qui in album studiosorum se inscribi petiit, licet graviores admiserit errores. Sed conclusum est, ut discedat ad Pastorem aliquem aut alium virum honestum, eique in liberis informandis inserviat, ut tandem anno exacto huc redeat, et quidem testimonio bono munitus«.

tydning[1]); men i Begyndelsen af Christian IV's Tid var det blevet en ren Formalitet, hvad noksom fremgaar deraf, at der aldrig er Tale om, at nogen ikke bestod denne Prøve[2]. Først 1621 eller i et af de nærmeste Aar derefter blev den saakaldte Examen styli indført, der maa betragtes som Oprindelsen til den senere, mere omfattende Examen artium[3]).

Skjønt der altsaa endnu ikke var nogen egentlig Adgangsprøve, maatte dog den, der ønskede Delagtiggjørelse i den akademiske Borgerret, gjennemgaa en Skjærsild, men af en anden Art, end den som nu aabner Adgangen til Højskolens Læresale. Det var den saakaldte Depositio. Naar den vordende Student nemlig var ankommen til Hovedstaden, paalaa det ham inden en vis Tid at melde sig hos Universitetets Rektor eller hos Decanus og forevise

Skoletestimonium[1]). Var nu dette i Orden — thi der forekommer ogsaa Exempler paa Forfalskning af Testimonier — saa fastsattes en Dag, da vedkommende i Forening med flere ligestillede kunde modtage den akademiske Indvielse. Imidlertid blev «Depositurus» (hvilket Ords Endelse antages for Oprindelsen til det bekjendte Navn «Rus», hvormed det yngste Hold Studenter betegnedes, endnu længe efter at Depositsen var bortfalden) instrueret af den af Universitetet beskikkede «Depositor», sædvanlig den ældste af Pedellerne[2]). Paa den bestemte Dag mødte de Kandidaterne i Studiigaarden, udklædte paa den mest anstødende Maade: Hovedet var bedækket af en spids Hue med et Par Horn, en stor Næse var paaklæbet, Ansigtet var sværtet, en Pukkel eller to vare anbragte paa Ryg og Bryst, og paa forskjellige andre Maader havde man stræbt at give dem et saa dyrisk og afskyeligt Udseende som muligt, medens de i Fagter og Stemme skulde anstille sig som raa og bondeagtige Tølpere. Saa traadte Depositor frem, ligeledes udklædt og maskeret, samt forsynet med forskjellige Redskaber, hvoriblandt Ferlen, Høvlen og Tanden spillede den vigtigste Rolle. Først drev han under Raab og Slag Depositurerne foran sig som en Flok Svin ind i et Kammer ved det nederste Auditorium, og saa begyndte han en Art Examination, der endte med Prygl, hvorledes de saa end svarede; derpaa gav han sig til med sine forskjellige Redskaber og under alle Slags komiske

1) Jvfr. 1ste Del, S. 94. 364. Paa Christian IV's Tid synes Anmeldelsen at være sket hos Decanus (sml. A. C. 1) Juni 1622: «Dn. Decanus D. Wormius recitierede nogle Personers Navne og Testimonia, som begjærede at admitteres ad Depositionem. Og blev de alle samtykt, saa nær som een, om hvilken exquirendum consilium Episcopi»).

2) Se Tillæg, Nr. 458.

Fagter at høvle, knibe og bearbejde dem paa de forskjelligste Maader for at fjerne Hornene og de andre dyriske Udvæxter og skaffe den rette menneskelige Skikkelse for Dagen (deraf Navnet Depositio), medens han af og til slog dem over med Vand for at faa Sværten af dem. Naar han paa denne Maade havde udtømt sine Kræfter, fik Stymperne endelig Lov til at slippe, hvorpaa de fjernede sig for at iføre sig en lidt sømmeligere Dragt. Efter at være vendte tilbage, og efter at der var anvist dem Plads i Auditoriet, henvendte en af dem en latinsk Tale til den tilstedeværende Decanus og begjærede ydmygelig i alles Navn om Optagelse i det akademiske Borgerskab, for derved at hæves op til en ædlere og renere Tilværelse end den skidne og vanskabte, hvori de hidtil havde befundet sig[1]. Hertil gav nu Decanus sit Samtykke i en Tale, hvori han udty-

…dig at arbejde paa at aflægge de Laster, som for… Menneskenaturen, og at tilegne sig de Dyder, som … og forskjønne Livet[1]).

…fter en saadan Tiltale og efter kortelig at have fore… vordende Studenter nogle Spørgsmaal af hvad de …re havde lært, gjød Decanus lidt Vin over deres … som et Symbol paa Glæden, over at Gud havde kal…m til et højere Dannelsestrin, og gav dem lidt Salt …den som Tegn paa den Visdom, som de nu frivillig … søge, uden som forhen at drives af Ferle og Ris. …d var den egentlige Depositionsakt til Ende. Hvor …etydning der tillagdes den, ses deraf, at Studenter, …are immatrikulerede ved et udenlandsk Universitet, …isse Skikke ikke vare i Brug, maatte «udstaa Ritu… inden de kunde blive indskrevne her ved Universi…). Naar vedkommende derimod kom fra en Højskole, … disse Indvielsesskikke vare i Brug, og medbragte et …monium depositionis» derfra, forlangtes der ikke, at …kulde underkaste sig nogen ny Prøve eller Deposits[3]).

[1]) Tillæg. Nr. 393.

…a Consist. 29 Juli 1604: «Actum est de quodam Studioso, qui …lit se inscribi in numerum studiosorum, qui depositus Frane…eri est, ubi neque est decanus, neque studium Universitatis pri…vilegiatum. In camera dixit se depositum etc. Negatum ipsi fuit, … deponatur». Ibid. 26. Sept. 1660: «Bevilget, at Ole Jørgensen …llch, som i denne Krigstid er kommen fra Throndhjems Skole … Testimonio til Franeker, og der sig som Studiosus nogen …opholdet, men nu er derfra hidkommen med et godt Testi…nio fra samme Academia, og begjærer her at immatrikuleres, … maa privatim deponere hos Decanus, eftersom han de Ritu… ej tilforn haver udstanden, og saa bekomme Inscriptionem». …gen anden Højskole end Franekers, hvor de sædvanlige Depo…skikke ikke brugtes, har jeg forøvrigt ikke fundet omtalt.

…Aaret 1588 indførtes Brugen af saadanne Testimonia depositio… i Rostok (Krabbe, Die Universität Rostok, S. 741), og der var

I en lidt senere Tid end den, som her sysselsætter o fortælles der en Del om, at Studenterne efter Deposits løb forklædte omkring paa Gaderne og øvede allehaan kaade Streger[1], ligesom ogsaa at det første Aars Student (novitii) paa forskjellige Maader »tribuleredes» og udskjæl tes af de ældre Studenter, som hilsede dem med Ög navnene »Pennal», »Rebsnabel» o. a., naar de mødte dem Men da ialfald det sidstnævnte, i Tydskland stærkt flor rende Uvæsen, der er bekjendt under Navn af Pennalism først kom herind med de mange tydske Studenter, d søgte Tilflugt her i Landet under Trediveaarskrigen[3], sku vi ikke opholde os derved paa dette Sted, men kun henv til den rige Litteratur, som haves derom[4].

Dagen efter Depositsen (eller undertiden først eft nogen Tids Forløb) indstillede de ny Studenter sig h Universitetets Rektor for at angive deres Navne og bli indskrevne i Universitetets Matrikel eller Album. Saa

---

intet fremmed Universitet, hvor flere danske Studenter deponere end der

[1] R. J. F. Henrichsen, Deposits og Pennalisme, S. 46—7

[2] Jvfr Acta Consist 24. Marts 1625, hvor maaske det første b stemte Spor af dette Uvæsen forekommer Men det udvikled hurtigt. I A C 8 Maj 1626 omtales, at en Student ved Kock »havde stiftet et Capitel, hvori der var 12 Capitulares, h intendt var at tribulere Novitios»

[3] Se Ny kirkehist. Saml. III, 136 flg. 187 flg

[4] Se navnlig Henrichsens tidligere anførte Skrift og de den an Kilder. Af fremmed Litteratur kunde særlig anføres Jo Qu torpii Oratio, in qua Schoristæ, Academiarum Pestes, delineant dicta 1621 Rostochii 1624 4. J. Schrøder, Bericht der Uni Rostock wegen Abschaffung in ihrer der Schoristerey und Pe nalismi Rostock 1641 4 — Det kunde forøvrigt bemærkes allerede Ærkebiskop Jens Brostrups Statuter af 1479 for Kiøbe havns Universitet indeholde Forbud mod Mishandling og Udsk den af de nys ankomne Studenter, de saakaldte Beaue Ser Rer. Dan. VIII, 343)

g maatte de aflægge den sædvanlige akademiske Borgered, r gik ud paa, at de i alle Dele vilde rette sig efter Højlens Love og Vedtægter og beflitte sig paa, hvad der de fremme Fred og Enighed i det akademiske Samfund der den fælles Rektors Styrelse. Endnu ved Midten af det 17de Aarhundrede anvendtes nemlig den samme formular, der havde været i Brug lige fra Universitetets te Stiftelse under Christiern I[1].

Den ældste nu bevarede Universitetsmatrikel begynder t i Aaret 1611[2]. Af denne fremgaar, at Immatrikulan i nærværende Periode ikke, saaledes som senere, kun gik til visse bestemte Tider, en eller to Gange om ret, men saa ofte nogen meldte sig. Undertiden finde derfor en hel Flok samtidig indskrevne, undertiden kun e faa eller endog kun en enkelt.

For at Studenterne kunde kjende de Love, som de lde rette sig efter, bleve disse sædvanlig en Gang om ret offentlig oplæste. Denne »Recitatio Legum«, der udedes ved et Program, foregik med en Del Højtidelig- og var almindelig ledsaget af en Tale af en af Proorerne, hvorved Lovenes Indhold end yderligere indrpedes og forklaredes. Vi have ved en tidligere Lejlig- meddelt en Prøve af en saadan Formaningstale ved

[1] Dette fremgaar ved en Sammenligning mellem den Edsformular, der findes indført foran i Universitetsmatriklen af 1611, og den i Scr. Rer. Dan. VIII, 334 meddelte Juramentum intitulandorum. Ogsaa ved andre Universiteter var det Skik at tage Studenterne i Ed (jvfr. Grohmann, Annalen der Universität zu Wittenberg I, 129—30).

[2] Af den endnu tidligere Matrikel haves kun ufuldstændige Uddrag, saasom hos A. Thura, Infantia et pueritia Acad. Havn., og i Bircheruds Fortegnelse over fynske Studenter, der af mig er meddelt i Programmet fra Odense Skole 1866.

Lovenes Oplæsning[1]); en anden, der er af særlig Vigtighed ved den Omstændelighed, hvormed den dvæler ved ethvert Punkt af det akademiske Liv, er den, som Professor Knud Bjeske holdt om de kjøbenhavnske Studenters Pligter den 11te December 1611, og som blev udgiven tilligemed en Fortale af Resen og nogle akademiske Programmer og Vers i Aaret 1612[2]).

Samtidig med Immatrikulationen skulde den unge Student udvælge sig en Privatpræceptor blandt Professorerne, en Mand, der kunde vejlede hans Skridt paa den endnu ukjendte Bane, føre Tilsyn med hans Flid og sædelige Forhold, give ham Raad i tvivlsomme Tilfælde, og naar han enten for kortere Tid rejste bort eller for stedse forlod Universitetet, forsyne ham med de Vidnesbyrd, der udkrævedes, nemlig i første Tilfælde et Viaticum eller Pas, i

…igesom tidligere var det endnu meget almindeligt, at …ter tingedes i Kost hos Professorer, i hvis Huse de …indelig ogsaa boede. I Aaret 1612 maatte en Stu… der var «indlagt i Kost» hos en Professor, derfor … 1 Daler om Ugen[1]. Men mange boede dog hos …e, hvor de formodentlig havde det lidt billigere, eller … havde Kosten frit mod at undervise Børnene i Huset. … tjene lidt til Føden var det endnu ikke ualminde… …at Studenter gik omkring og sang for Dørene. Da …kolens Rektor 1595 klagede over, at Studenterne … gik Skolepeblingene ind i Næringen, besluttedes der …sistorium, at det ved et Program skulde paalægges …terne at afholde sig derfra de Aftener, da Skole… …e plejede at gaa om og synge[2]. Og i Aaret 1620 …rofessorerne den Beslutning, at ingen Student her… …maatte om Aftenen gaa omkring i Byen og synge …ærlig Tilladelse fra Universitetets Rektor[3]. Den …e Fattigdom, som var saa mangfoldige Studenters …nødte dem ofte til kort efter Immatrikulationen at … Universitetet for at søge deres Ophold som Hørere …kolerne eller som Huslærere hos Præster og Herre… … I bedste Tilfælde kom de saa efter nogle Aars … atter tilbage for at afslutte deres Studier; men det …ke alle, som vare saa heldige. Mangen en blev vel …t raa og vilde Liv, som ikke sjeldent førtes paa

---

…e Viaticum, skulde der meddeles dem et dansk Pas. Tidligere … de nemlig udstedte paa Latin. Den 21. Debr. 1616 vedtoges, … Studenterne skulde være forpligtede til at melde deres Privat…eceptor, naar de rejste af Byen, og at lade ham vide, naar de … tilbage. Herom blev samme Dag opslaaet et Program.

1) Kirkehist. Saml. V, 154. Jvfr 2den Del, S. 345.

2) Kirkehist. Saml. V, 78.

3) … Consist. 29. Novbr. 1620

Herregaardene, for bestandig bortdragen fra Bogen[1]; andre tog til Takke med en Degnetjeneste eller en anden underordnet Bestilling og opgav Tanken om at gaa videre.

Angaaende Studenternes Levned og Sæder have vi i det foregaaende meddelt forskjellige Træk, der just ikke give os det lyseste Billede deraf[2]. Det er dog heldigt, at vi som en lille Modvægt kunne anføre nogle Ord af en fremmed rejsende (Herman v. Zesterfleth), der i Aaret 1600 besøgte Kjøbenhavn, og som i sin Rejsebeskrivelse bemærker om vort Universitet: »Her er ikke saa mange Studenter som ved de fleste gode tydske Universiteter, og de, her ere, ere næsten lutter Danske og Normænd; de bære temmelig langt Haar, som er lige afskaaret, og adskille sig fra andre unge Mennesker ved deres beskedne Væsen«[3]). Disse Ord bør mærkes, for at ikke nogen skal mene, at det i sædelig Henseende stod ringere til i Kjøbenhavn end ved andre Højskoler. Det modsatte var snarere Tilfældet. Ialfald er det kjendeligt nok, at da senere under Trediveaarskrigen en Mængde tydske Studenter kom her til Universitetet, blev Tilstanden ved dem alt andet end forbedret. Desuden maa det erindres, at det akademiske Konsistoriums Forhandlinger, som ere Hovedkilden til Skildringen af den Tids Studenterliv, kun melde om Studenternes Lyder: vil man høre om deres Dyder, da læse man den lange Række af akademiske Testimonier, som endnu ere bevarede fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Af dem faar man

[1]) Et mærkeligt Exempel fra Slutningen af det 16de Aarh. paa den Raahed, der kunde herske i et adeligt Hus, og de vanskelige Forhold, hvori en Huslærer her kunde blive stedt, er meddelt i Ny kirkehist. Saml. V, 834—7.

[2]) Her kunde ogsaa sammenlignes den Skildring af Studenternes Sæder, Reinhardt har givet i Hist. Tidsskr. 3 R. III, 130 flg.

[3]) Suhms Nye Saml. III, 100.

det modsatte Indtryk, saa at naar man ingen andre Efterretninger havde, skulde man tro, at næsten alle Studenter havde været Mønstre paa Dyd og gode Sæder[1]).

Det er forøvrigt kjendeligt, at omtrent fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede begyndte her hos os det Renomisteri at melde sig, som var og endnu er de tydske Universiteters Plage, men som heldigvis forlængst er overvundet ved Kjøbenhavns Universitet. Det ytrede sig ved at Studenterne bar deres Haar paa en anden Maade end andre jevne Folk, at de i deres Klædedragt efterlignede Adelen[2]), gik med Værge ved Siden, duellerede udenfor Stadens Port[3]), stiftede hemmelige Forbindelser med ulovlige Formaal[4]), ikke at tale om Drikkelagene, som vare Kilden til saa mange beklagelige Uordner og bragte Studenterne i en slet Vane, som mange aldrig siden aflagde.

De akademiske Fædres Vaaben mod disse Udskejelser var den Straffemyndighed, som ved Universitetets Fundats og Love var tillagt dem, og som vistnok var en Del mildere

[1]) Nogle saadanne Testimonier ere meddelte i Tillæget; flere haves i Joh. Stephanius's Konceptbog, Kalske Saml. 512. 4, i Venusins, Ny kgl. Saml. 271. 8, i Jesper Brochmands, i Hist. geneal. Arkiv, Danske Selskabs eg. Mscr. Fol. Nr. 9 (Geh.-Ark.), og i O. Worms, i Rostgaardske Saml. 121 Fol.

[2]) Se Beckman, Communitatis Reg. Havn. Historia, p. 19 Not., samt Tillæg, Nr. 416.

[3]) Acta Consist. 30. Novbr. 1620: »Kom frem Oluf Tøgersen, Student, som nyligen haver været for Porten og der været for Haanden at hugges med en anden Student, Rasmus Nielsen, saa at de begge ere ilde saargjorte. Og berettede forne Oluf Tøgersen, at Jens Linow, Student, inciterede hannem til samme Slagsmaal og laante hannem sit Værge at gaa for Porten med. Blev derfor Jens Linow først sat in Carcerem, der at blive per octiduum. Men Oluf Tøgersen blev sagt udi Arrest, indtil baade han og Rasmus Nielsen bleve lægte; da begge at komme frem til Consistorium og høre sin Sententse«.

[4]) Se foran S. 225 og 422 Not. 2.

end den, som den borgerlige Lovgivning hjemlede i lignende Tilfælde, men dog undertiden kunde være alvorlig nok[1]. Naar til en vis Tid en eller anden Udskejelse truede med at gribe om sig, blev der sædvanlig først »intimeret« eller opslaaet et af Notarius forfattet Program, hvorved Rektor og det akademiske Senat advarede Studenterne. Frugtede dette ikke, da fulgte i de fleste Tilfælde retslig Tiltale, idet vedkommende Lovovertræder citeredes — i ældre Tider mundtlig ved Pedellerne, senere almindelig skriftlig og paa Latin — til at møde for Konsistorium. Indfandt han sig ikke ved første Stevning, da fulgte en peremptorisk Citation, hvorved det paalagdes ham at møde under Tab af sine akademiske Rettigheder.

Straffene, som idømtes Studenter i dette Tidsrum, vare Pengebøder, Fængsel og Relegation. Bøder anvendtes ved mindre Forseelser; saaledes finder man, at Lejermaal jævnlig straffedes paa den Maade, skjønt Straffen for denne Brøde ogsaa undertiden skjærpedes til Relegation paa kortere Tid[2].

---

[1] Hos Villers, Ueber die Universitäten in Deutschland, findes S. 80 flg. et læseværdigt Afsnit: »Warum man den Universitäten eine besondere Gesetzgebung und den akademischen Senaten die Ausführung dieser Gesetze gegeben hatte«. De der anførte Bemærkninger kunne ogsaa passe paa Forholdene ved Kjøbenhavns Universitet. Jvfr. Nic. Theophilus, De privilegiis studiosorum. Hafn. 1603. Her nævnes »Fori præscriptio« (eget Værneting) og Immunitas« (Skattefrihed) som Studenternes Hovedprivilegier. — Af fremmed Litteratur angaaende samme Emne kan mærkes: Bonifac. Lutius, Tractatus de privilegiis Scholarum. Patavii 1564. 4. J. Reimarus, Oratio de privilegiis Scholasticorum. Rostoch 1563. 4. J. V. Bechmann, Tractatus de Studiosorum Privilegiis. Jenæ 1691.

[2] Jvfr. Ny kirkehist. Saml., V, 101—2. 118. Af Acta Consist. 11/6 og 14/7 1600 ses, at Relegation paa nogen Tid idømtes for en Utugtsforseelse efter Kanslerens udtrykkelige Vilje, medens Professorerne havde ønsket at anvende en mildere Fremgangsmaade. Ifølge A. C. 3/3 1602 dømtes en Student til Relegation paa et Aar

Fængsel anvendtes dels som Varetægtsarrest, indtil Dom var fældet, dels som Straf i mildere Tilfælde. Relegation eller Forvisning fra Universitetet og Hovedstaden idømtes paa kortere og længere Tid, fra et halvt indtil fem Aar, eller endog in perpetuum. Stedsevarig Relegation forekommer dog temmelig sjældent, og kun for særdeles grove Lovbrud (f. Ex. Tyveri)[1]. Det skete jevnlig, at Relegationsterminen blev forkortet, naar vedkommende kunde fremlægge Vidnesbyrd om godt Forhold i Mellemtiden eller kunde bevæge indflydelsesrige Mænd til at gaa i Forbøn for sig[2]. Et kraftigt Middel til at sone en større Forseelse var det at studere en Tid ved fremmede Universiteter, hvorfor man hyppig finder, at relegerede Studenter drog udenlands[3]. Vægrede nogen sig ved at underkaste sig en mildere Straf, f. Ex. Betaling af en idømt Bøde, blev Straffen almindelig skjærpet til Relegation paa nogen Tid[4]. Havde en Student begaaet Drab, og Forbrydelsen var tilstrækkelig constateret ved et akademisk Forhør, saa blev Synderen overgivet til den verdslige Ret uden forudgaaende Relegation[5]. Var Drabet sket af Vaade, fulgtes vel samme Fremgangsmaade, men der var dog intet til Hinder for, at Drabsmanden, efter

---

for Lejermaal. Jvfr. Tillæg, Nr. 446 A. C. 11/5 1609. 11/5, 12/4, 16/7 1612. 6/1 1617. 21/10 1620.

[1] Se f. Ex. foran S. 223. Tillæg, Nr. 514.

[2] Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 70. A. C. 3/11 1603. 27/7 1604. 4/10, 17/10 1610.

[3] Ny kirkehist. Saml. 1, 58—9. Tillæg Nr. 507 indeholder et mærkeligt Exempel paa den sonende Kraft, som tillagdes Udenlandsrejser.

[4] Se foran S. 185—6.

[5] Acta Consist. 5. Juni 1618 indeholder et saadant Forhør over en Student, som havde dræbt en af sine Kamerater. Det sluttedes med følgende Ord: »Misdæderen blev henanvordet under verdslig Øvrigheds Dom«.

at have faaet offentlig Absolution og betalt en Bøde, kunde indtræde i sine fulde akademiske Rettigheder[1]). For Forsømmelse af Forelæsninger var Straffen Udelukkelse fra Stipendier, for saa vidt vedkommende oppebar saadanne[2]).

Om Studenternes selskabelige Liv haves paa denne Tid saa vel som endnu længe senere kun tilfældige Ytringer. Snevrere Samfund mellem dem finde vi ikke synderlige Spor af, skjønt Studenter fra samme Egn eller Skole dengang maaske mere end nu holdt sig til hinanden[3]). Navnlig gjælder dette Normændene, som havde et eget Samlingssted, kaldet det norske Kollegium[4]). At Studenternes fleste Samlag forøvrigt mest have gaaet ud paa Drik, jevnlig ledsaget af Kort og Terningespil, er kun altfor kjendeligt. Dog høre vi ogsaa om, at de undertiden underholdt sig med Musik og Sang («Spil og Discant»). Opførelsen af Komedier, som i Begyndelsen af Perioden jævnlig omtales, synes senere

als at være gaaet af Brug paa Grund af Professorernes ilje derimod[1]. Majgilder og Fastelavnsløjer søgte de ademiske Fædre ogsaa at forpurre[2]. Der blev altsaa ikke get tilbage af tilladelige Forlystelser, uden den forøvrigt mmelig grovkornede, som Universitetet selv arrangerede Depositsen, der gjentog sig flere Gange om Aaret, og ad der undertiden kunde falde af ved Disputatserne, hvis miske Side man — nærmest efter fremmed Forbillede — aa synes at have forsøgt paa at exploitere til en lille ramorskab som Kryderi paa det tørre logiske Pindeggeri, som jo var Hovedsagen ved de akademiske Disatser. Man har ialfald et lille Skrift i den sædvanlige putatsform, uden Trykkested og Aar, men kjendelig nok, r Trykken at dømme, fra Begyndelsen af det 17de Aarndrede, under Titel: »Theses de Hasione et Hasibili alitate. Sandrue oc victige Articler, som ere anrictet til skarp disputation oc vexaminering aff den store Herris Abenborg publico inquisitore narricæ fatuitatis, vijdomte Fabio Stenglero Leporino, oc hans tro collabora-e, Lepido Capitone, huilcke samme ere fundne effter flittig erhørelse, wryggelige oc bestandige« (o. s. v.). Skriftet aar af 23 komiske Theses (paa Dansk) og fem »Coroes eller Limstang Krantze«[3]).

Som Livet og dets forskjellige Krav jevnlig samlede

[1] Se foran, S. 18. 51. 83—4. 408. Jvfr. Ny kirkehist. Sam III, 195—202. I Peder Christensens Almanakoptegnelser omtales, at Studenterne d. 29. Juni 1589 opførte »Tragoediam Jephtæ«.

[2] Se foran, S. 51 og 186.

[3] Skriftet findes i Hjelmstjernes Saml. Nr. 1752 4. Om lignende Fastelavnsdisputatser fra tydske Universiteter se Danske Mag. 4. R. II. 255—6 Not. Hermed kunde sammenlignes »Delineatio somniorum capitum Lustitudinis Studenticæ in nonnullis Academiis usitatæ Anno M DC XXVII« uden Trykkested, men efter Indholdet tydeligt nok fra Tydskland.

Studenterne, saaledes gjorde Døden det ikke mindre. Allerede i de ældste Statuter, der ere jevnaldrende med Universitetet selv, var der lagt betydelig Vægt paa, at naar nogen af de Personer, der som Lærere, Disciple eller Betjente vare knyttede til Højskolen, afgik ved Døden, skulde hele den akademiske Stat vise dem den sidste Ære og følge dem til Jorde[1]). Denne Skik vedligeholdtes længe. Sædvanlig opsloges der et trykt eller skrevet Program om Morgenen, samme Dag Ligbegjængelsen skulde finde Sted, hvori der, efter nogle almindelige Betragtninger over Døden, gaves et kort Overblik over den afdødes Levned, og sluttedes med en Opfordring til alle akademiske Borgere om at møde til den Tid og paa det Sted, der var fastsat for Jordefærden[2]). Det var dog ikke blot akademiske Borgere samt Professorernes Hustruer og Enker, som Universitetet hædrede paa denne Maade; ogsaa ved andre mere frem-

have ogsaa Exempel paa, at Mænd i anset Stilling ind- hele det akademiske Personale til at deltage i Begra- er[1]). Hvad særlig angaar Studenters Jordefærd, kan det rkes, at den 16de December 1590 vedtoges i Konsi- lium, at naar en Student begravedes, skulde hele Skolen n Betaling gaa foran og synge over Liget. Indtraf der llertid samtidig andre Begravelser, ved hvilke en Del af lediseiplene vare i Virksomhed, saa skulde der dog sør- for, at Studenterne fik et hæderligt Ligfølge[2]).

Om Studietidens Udstrækning er det vanskeligt at sige get bestemt. Vi træffe Exempler paa, at Studenter meget ge opholdt sig ved Universitetet[3]); men der var langt e, som gjorde sig færdige i meget kort Tid, hvad de saa get lettere kunde, som Studierne ikke afsluttedes ved en Embedsexamen. To til tre Aar kan maaske anses n Gjennemsnitstiden. Som tidligere er antydet, skete oftere, at nogen rejste bort fra Universitetet i nogle r, og saa atter kom tilbage. Den definitive Afslutning

---

1616, 21 April Jørgen Lykke til Overgaard (Univ.-Bibl.)
— 30. Juni. Mogens Ulfeld til Selsø (smst.),
— 14. Juli Fru Karen Banner, Enke efter Henrik Lykke til Overgaard (smst.)
— 18. Avg. Kansler Christian Friis til Borreby (begge Bibl.)
1617, 27. Novbr. Christoffer Andersen, Raadmand (kgl. Bibl.).
1619, 11 Avg M. Hans Aalborg, Boghandler (Univ. Bibl.).

Der har selvfølgelig været mange flere af denne Art Programmer flere ere benyttede i Vindings Acad. Havn., enkelte aftrykte i Bartholins Cista medica) Jvfr forøvrigt en Fortegnelse over Univ.-Programmer fra Slutningen af det 16de Aarh. af i Gl kgl Saml 1071 Fol., samt Designatio Programmatum ex Acad. Hafn. funebrium coll. Petr. Fogh. Hafn. 1751.

[1]) Se Tillæg, Nr. 239.

[2]) Ny kirkehist Saml. I., 56

[3]) Jvfr. Acta Consist. 15. Juli 1609: »En fattig Student ved Navn Andreas Esberni, som har studeret her i 14 Aar, blev bevilget 2 Daler til Tærepenge ad Norge«.

af Forholdet til Universitetet skete ved Erhvervelsen af et Testimonium publicum, udstedt af dets Rektor[1]). Det synes indtil lidt ind i det 17de Aarhundrede undertiden at være sket, at nogen fik Embede uden at have Testimonium publicum, hvad Professorerne forøvrigt med Nidkjærhed søgte at hindre[2]). Det kunde derfor falde for, at en og anden maatte til Kjøbenhavn for at faa Testimonium, efter at han allerede i flere Aar havde været Embedsmand[3]). For at forebygge denne og andre Misligheder, vedtoges den 1ste Juli 1615 i Konsistorium, »at ingen, som var viet til Præst, skulde efter Ordinationen bekomme Universitetets Testimonium; at der i alle Testimonier skulde antegnes, hvor længe enhver havde studeret; og at ingen Student her af Riget skulde bekomme Testimonium, uden

hentede det«. Ved de anførte Bestemmelser vilde hindre, at Studenterne kom i Embede uden de for- akademiske Kvalifikationer. Men kun af vordende forlangte man det omtalte Testimonium, hvorimod behøvede det som Rektor, end sige som Hører[1]). længe Tvivl, om man skulde tage Testimonium , naar man forlod Universitetet, eller først naar de faaet vis Udsigt (Kaldelse) til et Præsteembede[2]). 1616 afgjorde Kansler Chr. Friis til Borreby kort Død Spørgsmaalet saaledes, at Studenterne ved gen fra Universitetet skulde forsyne sig med Testi- , hvorved de senere sparedes for en ofte besværlig stelig Rejse[3]). Det skete dog fremdeles ofte, at de Erhvervelsen af Testimoniet, indtil de bleve kaldede mbede, hvilket som bekjendt jo er det sædvanlige

Tillæg. Nr. 454. 476.
Acta Consist. 9 Novbr. 1614.
Consist 18. Maj 1616: »Blev proponeret af Rectore om en nt, [der] havde for 2 eller 3 Aar bekommet Testimonium Rec- og han siden begjærer Testimonium igjen om det skal m meddeles Blev berettet, at Cancellarius havde sagt, at en Student drager af Universitetet, da skal han tage Testi- m med sig Blev derhos sagt, at naar der var ingen diffi- , da maatte hannem vel meddeles et andet, fordi det er som renovatio prioris« Ibid. 25 Maj s. A.: »D Cunradus erede nomine Episcopi Scaniæ, om han kunde ordinere lerum Severini Torndahum paa Universitetets Testimonium, haver bekommet Ao 1614. Blev svaret, at der var ikke vel om hannem, efterdi han haver nu nyligen subjiceret sig superiorum et inferiorum facultatum pro consequendo Baccalaureatus, og gjordes ikke Behov at renovere hans monium, mens var nok, at han haver bevist, hvor han siden været, efterdi Cancellarius haver sagt, at Studiosi skal tage Testimonium med sig, naar de drage af Universitetet, og siden bekomme Ellers kunde Episcopus M Paulus com- ere consilia cum reliquis Episcopis, hvorledes de vilde frem- holde det in tali casu«.

endnu den Dag idag. Men i ældre Tid maatte de, hvad nu ikke forlanges, naar de saa indfandt sig for at faa Testimonium, fremlægge paalidelige Vidnesbyrd om deres Forhold, siden de forlod Universitetet[1]).

Blandt de tidligere omtalte Afbrydelser, som Studenternes Ophold ved Kjøbenhavns Universitet ofte vare underkastede, spillede Udenlandsrejserne en betydelig Rolle. Vel var der enkelte Røster, som advarende hævede sig mod disse Rejser[2]); men da andre ligesaa kompetente Stemmer stærkt anbefalede dem[3]), saa blev Resultatet dette, at Udenlandsrejserne toge jævnt til, lige indtil Trediveaarskrigens Forstyrrelser gjorde Opholdet mangesteds i Udlandet usikkert og besværligt.

I Almindelighed var Fremgangsmaaden denne: Studenten deponerede i Kjøbenhavn og studerede derpaa her i

rejsende Student gjerne dengang have[1]). For de gik Rejsen saa først til Rostok. »Formuende Folk«, Herman v. Zesterfleth, en rejsende Tydsker, der i 1600 gjæstede Kjøbenhavn, »sende gjerne deres Søn- Rostok eller noget andet Universitet udenlands[2])«. ok havde Nordboerne fra gammel Tid mange For- ær[3]). I Aaret 1592 valgtes den danske Kongesøn, Ulrik, om end kun pro forma til Universitetets Rek- [4]). Elleve Aar efter udsatte den danske Enkedron- ofia 1000 Gylden, for at Kommunitetet eller de fat- udenters Fællesbord i Rostok skulde forbedres med ne af denne Sum[5]). Senere ansøgte Professorerne ng Christian IV om Understøttelse til Anlæggelsen Bibliothek, hvilket formentes ogsaa at ville være til for Kongens i Rostok studerende Undersaatter[6]). niversitetet i Vittenberg havde vel ikke mere den

---

god Prøve paa en saadan Rejsebog er Arngrim Jonsens, af- t i hans Apotribe Calumniæ Hamb 1622, p 110 sq. Kortere rag af andre lignende har jeg meddelt i Ny Kirkehist Saml 659—66, og i mit Skrift M Jørgen Jensen Sadolin, S 173—6. vore Bibliotheker gjemme ikke faa andre.
ns Nye Saml. III 100.
2den Del, S 285—7.
ostoks Universitetsmatrikel findes følgende: »Anno 1592, 10. bris electus, et renunciatus est 18 ejusdem est Rector il- riss. Princeps D Ulricus, hæres Norvegiæ, Dux Slesvici, Hol- etc. serenıss Regis Daniæ Christiani IIII Frater Et adjunc- ill Celsitudini ipsius Prorector D Marcus Luschovius J U. (Krabbe, Die Univ Rostock, S 748)
brevet er dat 18 Maj 1603 (Rostocker Etwas 1741 S. 129 flg). dat Dominica Palmarum 1618, i Kgl Bibl (Aflev fra Geh.- Om enkelte i Rostok studerende Danske (og Normænd) fra af Chr IV's Tid, se Tillæg, Nr 379. 399 Chytræi Epist p 799 Schutz, Vita Dav Chytræi III, 435 b Kirkehist Saml. I, 116 flg. Flere andre ere lejlighedsvis omtalte i det fore- nde

Anseelse og Betydning, som i Reformationens Dage; bitre theologiske Lærestridigheder havde flere Gange bragt det sin Opløsning nær. Alligevel var Tallet paa de danske Studenter, som drog derhen, forholdsvis stort. For fjernere staaende straalede det nemlig tildels endnu i den gamle Glands. Og det havde virkelig ogsaa i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en glimrende Periode, der i flere Henseender mindede om fordums Herlighed[1]. Ogsaa det nærliggende Universitet i Leipzig besøgtes af en Del Danske[2]. Som vi tidligere have set, søgte adskillige til Jesuiterhøjskolen i Braunsberg[3]. Flere gik dog til det nyanlagte Universitet i Giessen, der navnlig i andet Tiaar af 17de Aarhundrede stod i stor Anseelse og drog mange Danske til sig[4]. Besøgene ved en anden ung Højskole, den i Helmstädt, vare neppe fuldt saa talrige[5]. Til Strasburg

...n temmelig mange, især adelige med deres Hov-
... Under den stærke Reaktion til bedste for den
Lutherdom, indskrænkedes derimod Besøgene ved
...erte Højskoler i Basel og Genf, som tidligere
...æret besøgte af talrige Danske. Universitetet i
...rg synes dog endnu at have draget ikke faa

...ens de medicinske Studenter især søgte deres Ud-
... i Padua[3]), var der andre, der drog til de neder-
Højskoler i Leiden og Franeker. Paa det sidst-
...Sted finde vi navnlig ved Overgangen fra det 16de
...7de Aarhundrede en Del danske Studenter[4]). Endelig

...ders Mortensen Mands Stambog, Thotske Saml. 565. 8vo, ...der anføres en Del Danske, som studerede i Strasborg 1613 ... I M Berneggers Idolûm Lauretanum, Argentor 1619 (se ...rkiv for Psychologi etc III, 98 flg.) nævnes en hel Række ...danske Mænd, som paa den Tid opholdt sig ved Højskolen i ...org I Konsist. Arkiv Pakken 197 findes et Brev (dat. VI ...pt. 1600, fra Universitetet i Strasborg angaaende M Olaus ...rus Hafniensis, »qui studiorum gratia ad nos Heidelberga ...it«, og som »diem apud nos ante sex septimanas pie placi-... obiit«, men havde efterladt Gjæld.

...Matrikel viser, at danske Studenter i andet Tiaar af 17de ...jævnlig deponerede i Heidelberg og derfra kom til Kjøben-... Jvfr Ny kirkehist. Saml. VI, 393, Jydske Saml I, 298

... Saml II, 3, 6 flg. Jvfr. Jørgen Fiurens Stambog i Thott-...ml. 672 8vo.

...n S. 421 I Konsist. Arkiv, Pakken 197, findes et Brev, ...6. Juni 1598, fra Akademiet i Franeker, om at en Borger ...havde huset flere danske Studenter, der vare rejste bort ...t betale ham hans Tilgodehavende (jvfr Ny kirkehist. Saml ...). I Aaret 1602 holdt Gotfred (Godske) Lindenov til Ortoft ...eker en Tale »de optimo vitæ genere nobili adolescenti deli-...«, som er udgivet ledsaget af Vers af Michael Huuss Danus ... Krabbe Danus og Lavrentius Olai Medelfardensis, der stu-... samst. Indholdet af dette ret mærkelige Skrift findes med-... Gjellerup i Hist. Tidsskrift. 4 R IV, 37 flg Den omtalte ... Hvas udgav »Odæ duæ«, Franekeræ 1602 (Resenii Bibl

træffe vi i dette Tidsrum adskillige Danske studerende i England (Oxford og Cambridge) og i Skotland (S. Andrews), vistnok nærmest paa Grund af den nøjere Forbindelse mellem disse Lande og Danmark, som var opstaaet ved Prindsesse Annas Giftermaal med Kong Jakob[1]).

Om de unge adeliges Uddannelse og Studierejser var der meget at sige; men vi maa her fatte os i Korthed, og kunne det saa meget desto bedre, som dette Emne nylig har været underkastet en særlig Undersøgelse af en kyndig Forfatter[2]). I Almindelighed kan det bemærkes, at med Kjøbenhavns Universitet havde de unge adelige kun lidet at gjøre. Noget har dertil vel bidraget den lidet gunstige Stemning blandt Adelen her hjemme mod den lærde Stand[3]); mere vistnok Moden, der foreskrev en bestemt Udviklingsgang for en Adelsmand — og denne gik udenom Fædre-

…ium og strax dermed begive sig udenlands[1]). De fleste …dte ikke engang i dette løse Forhold til Kjøbenhavns …versitet; men, inden de endnu vare ret ude af Børne…ne, sendtes de, undertiden flere i Følge, ledsagede af … Hovmester, til udenlandske Højskoler. En os opbevaret …rux, som Peder Brahe til Krogholm i Aaret 1598 med… Dr. med. Jens Mule, der rejste ud som Hovmester … hans Søn Axel Brahe, giver os Oplysning om, hvad … paa den Tid ansaas for Hovedsagen, naar et saadant … Menneske sendtes ud i Verden. »Først skal han med … Vindskibelighed, saa meget Gud giver Naade, daglig …e min Søn til Gudsfrygt og gode Sæder, ikke se mere … sin egen Fordel end til min Søns Gavn og Bedste, …ig tage Vare, at han ikke med nogen falsk Lærdom … Religionen bliver forgiven, men naar Lejlighed kan …es, det meste muligt kan være, lade ham læse i Bibelen … Luthers Bøger. For det andet, at D. Jens skal holde … til at høre Lectiones publicas, som ham nyttige kan …re, dem med ham privatim repetere og lade lære udenad, … lige Maade privatim læse for ham de Bøger, ham …tig kan være, saa at han for D. Jens's Skyld ikke bliver …mt udi sin Bog«. Den adelige Yngling maatte ingen …gifter gjøre uden Hovmesterens Vidende og Vilje. Vilde … drage fra et Rige til et andet, skulde Faderens Tilladelse … erhverves, »paa det min Søn ikke skal føres paa de …der, som D. Jens kan være bekvemme til sin Fordel« …aske en Antydning af, at de uadelige Hovmestere

[1]) Exempler paa saadanne Testimonier for unge Adelsmænd udstedte strax efter Immatrikulationen findes Tillæg, Nr 381 Ny kirkehist. Saml IV, 755 Not Universitetets Matrikel indeholder flere Exempler, f Ex. »XIX Aprilis 1614 inscriptus nobilis Scanus Cornificius Rosenkrantz Accilii f., abiturus in Germaniam«.

undertiden mere toge Hensyn til, hvad der tjente til deres egne Studiers Fremme, end til de adelige Ynglingers Fremgang, paa hvis Fædres Bekostning de rejste). Befandtes den unge Mand forsømmelig, viste Ulyst til sine Studeringer og ikke vilde rette sig efter Hovmesterens Raad, skulde denne i Tide advare Faderen, at han kunde træffe anden Bestemmelse med Sønnen. For sin Ulejlighed skulde Hovmesteren nyde 100 Daler aarlig »til Klæder og Bøger« foruden fri Rejse og Tæring lige med sin Discipel[1]).

Vi savne i denne Instrux den udtrykkelige Fremhævelse af fremmede Sprog og adelige Exercitier, hvorpaa der ellers ofte lagdes megen Vægt, naar der var Tale om, hvad en ung Adelsmand burde lære[2]). Ville vi ellers kjende den sædvanlige Udviklingsgang for en saadan, da sker det anskueligst ved et konkret Exempel. Vi meddele derfor her et

Slottet, til han var i sit 10de Aar. Dernæst forsendtes han til Skolen i Soer, hvor han var paa 5te Aar. Efter et kort Ophold i Hjemmet blev han med sin Broder Christoffer Lunge sendt ud af Landet for at studere videre. Mester Jens Ølgod fulgte dem som Hovmester. To Aar opholdt Jørgen Lunge sig i Strasborg »og forbedrede sig der i det latinske Sprog og boglige Kunster«; drog saa til andre Akademier i Tydskland, derpaa til Genf, hvor han blev i længere Tid, saa til Lyon, Paris, Bourges, Orleans, Angers, Toulouse, Rouen og flere Stæder, »hvor han i sine Studiis og det fransøske Sprog sig sønderlig haver forbedret«. Derpaa gik Rejsen til Padua, hvor han blev en rum Tid »det italienske Sprog og andre adskillige adelige Exercitia ret grundelig at lære, udi hvilke han og en mærkelig Perfection haver erlanget«. Gjennemrejste saa hele Italien og besaa de. mærkeligste Byer, »hvis Skik og Politi han i lige Maade med Flid eragtede og med en mærkelig Hukommelse vidste sig til Nytte at føre«. Efter at have rejst i 6 Aar blev han hjemkaldt og var et halvt Aar hjemme, men gik saa i Aaret 1600 i fremmed Krigstjeneste under Grev Moritz af Nassov og deltog i flere Slag. — Vi skulle ikke gaa videre, da hans egentlige Ungdomsdannelse dermed maa anses for afsluttet, men kun bemærke, at som Jørgen Lunges Bane var, indtil han optraadte som selvstændig Mand, saaledes var, ialfald i Hovedtrækkene, mangfoldige andre Adelsmænds paa denne Tid[1]). Undertiden udstraktes Rejserne endnu videre, saa at de endog naaede

[1]) Jvfr. t. Ex. Otte Brahe Axelsens samtidige meget lignende Uddannelse, kun at han ogsaa besøgte Spanien og Portugal. Han faldt 1611 for Kalmar. (H. Bangs Ligprædiken over ham, hvoraf Udtog findes hos Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Hist. II, 94—6).

til Østerlandene og den hellige Grav[1]). Om den Lærdom, de unge Adelsmænd opnaaede, kan man formentlig ikke gjøre nogen bestemt Slutning af de Skrifter, som enkelte af dem udgave paa deres Rejser, da det er rimeligt, at vedkommende Hovmestere have havt en god Part i dem[2]). At dog enkelte naaede til Højdepunktet i deres Tids Dannelse, derpaa have vi et glimrende Exempel i Holger Rosenkrands, hvis Breve fra Aarene 1590—94, da han studerede i Rostok og Vittenberg, give os en udmærket Forestilling om denne unge Mands videnskabelige Begavelse og samvittighedsfulde Flid. Men saa vidt som han naaede rigtignok kun faa eller ingen andre. Om de fleste kan det vistnok gjælde, hvad Jahn bemærker i Indledningen til sin Historie om Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen, hvor han siger: »Adelen var i Almindelighed blottet for Kund-

den Kundskaber, og maaske endog fordærvede paa Sjæl og Legeme. Erfaringens Skole blev dem til ingen Nytte, fordi de i Almindelighed ikke besade videnskabelig Dannelse, naar de tiltraadte deres Rejser; og det, de saa og lærte i fremmede Lande, kunde ikke tjene dem til at gavne et Fædreland, de neppe kjendte».

Naar Christian IV siden (1623) oprettede Akademiet i Sorø særlig med den Bestemmelse at tjene til Opdragelse for Adelens Sønner, da var det vel ikke blot, fordi Trediveaarskrigens Forstyrrelser gjorde Opholdet i Tydskland lidet tiltalende, og fordi der kunde bevares en Del Penge i Landet, som ellers ofte til liden Nytte bortødsledes i Udlandet[1], men ogsaa fordi man havde Øje for de Ulemper og Farer, som Udenlandsrejser havde for unge og ubefæstede Mennesker. For hin Tid har det desuden neppe været det mindst vægtige Argument imod disse langvarige Rejser, at de unge ved et længere Ophold paa Steder, hvor den lutherske Bekjendelse ikke var den herskende, stode Fare for at rokkes i deres Overbevisning om dennes Sandhed, saaledes som det var vitterligt nok, at der var enkelte, som havde følt sig tiltalte af Katholicismen[2], medens mange flere vare blevne hendragne til Kalvinismen[3], hvad allerede 1616 havde foranlediget Kongen til efter Overlæg med

[1] At der ved unge adeliges Rejser er gaaet store Summer ud af Landet, er let nok at indse. Som et eneste Exempel kan anføres, at man af Breve fra Strasborg til K. Christian IV (1613—6) ser, at Ove Gjeddes Søn Bjørn under sine Studeringer der — foruden hvad han ellers havde forbrugt — havde gjort 1000 Dalers Gjæld (Orig. i Geh.-Ark., Tydske Rigestæder).

[2] Foruden hvad ovenfor S. 153—77 derom er anført kunde henvises til Forordningen af 28. Febr. 1624, der viser, at Besøgene i Braunsberg endnu ikke vare ophørte (Paus, Gamle kgl. Forordninger, S. 624—6).

[3] Se foran, S. 11 flg. Jvfr. Tillæg, Nr. 477.

Rigsraadet at forordne, at de Personer, der som Præceptorer sendtes udenlands med unge Mennesker, først skulde overhøres i Troslærdommene af den Superintendent, fra hvis Stift de udsendtes[1]).

Efter disse Bemærkninger om Udenlandsrejserne, som i hin Tid spillede en saa fremtrædende Rolle i det akademiske Liv, vende vi os atter til Kjøbenhavns Universitet i Særdeleshed. Fra Aaret 1611 ere vi i Stand til at angive Tallet paa de Studenter, som bleve immatrikulerede. I den Periode, som her sysselsætter os, var det i Gjennemsnit henved 120 aarlig[2]). Da den sædvanlige Studietid imidlertid var saa kort, kan Antallet af de Studenter, som samtidig opholdt sig ved Universitetet ikke have været meget stort. Som en Formodning ville vi hensætte Tallet 3—400. Større kan det neppe regnes.

…velse, hvorvel hans Holdning som Theolog var vak-…e. At hans Ansættelse har haft noget Opsigtvækkende, … blandt andet af et Digt til ham i hans »Theologiske og …oriske Beskrivelse om den reformerede Religion«, hvori … bekjendte M. Niels Michelsen Aalborg ytrer:

O Norge, det er dig stor prijs
Du saadann' Mend oss sendte
Fra klippen graa, fra huiden ijs,
Huo skuld' sligt der fra vente?

Samtidig med at Aslaksen var Professor, vare to af …benhavns tre Sognepræster (Oluf Kock og Peder Skjel-…ap), en af Danmarks Bisper (Niels Lavritsen Arctander …iborg) og Rektoren paa Herlufsholm (Finn Sigurdsen eller …centius Sigvardinus) Normænd, altsammen Vidnesbyrd …, at større aandelige Kræfter nu vare tilstede i Folket … forhen, og at man var villig til at give disse en pas-…de Anvendelse ogsaa udenfor deres Fædrelands Grændser …snævrere Forstand. Vistnok stod der meget endnu til-…e, thi baade vare Latinskolerne i Norge mangesteds i en …rlig Forfatning, og vi høre et Par af Biskopperne der i …ret 1604 klage over, at de Studenter, der kom tilbage … Universitetet, vare uvidende og fordærvede[1]). Men det … Anker, som vistnok ogsaa kunde anføres mod flere …ske Skoler og mod ikke saa faa Studenter her fra Lan-…; ialfald er den Skildring, som Biskop Mogens Madsen i …nd samtidig gav af adskillige, der meldte sig til Præste-…d i hans Stift, ikke mere tiltalende.

[1]) L. Daae, Trondhjems Stifts gejstlige Historie, S. 57 — Som Exempel paa, at undertiden endnu Mænd, der alt vare i Embede i Norge, immatrikuleredes ved Universitetet, kunde anføres, at d. 25 April 1617 findes indskreven i Matriklen »Dn. Johannes Crusius pastor Legangriæ in diocesi Bergens. Norv., qui paulo post in M(agistrum) heic promotus est«.

Fra Færøerne og Island træffe vi vel jævnlig Studenter her ved Universitetet[1]); men deres Tal maa dog ikke have svaret til det stedlige Behov, da der den 1ste April 1618 udgik kongelig Befaling til Lensmanden paa Island, Herluf Daa, om at tilholde Bisperne sammesteds at nedsende i det mindste een Person aarlig fra Island til Universitetet[2]).

Slesvig, og da navnlig den kongelige Andel af samme, sendte vel af og til Studenter til Kjøbenhavns Universitet; men Tallet paa dem var dog i det hele ikke stort. Den 27de Februar 1605 forhandledes i Konsistorium, om Studenter fra de Dele af Slesvig og Holsten, der stode under Kongen, skulde have Adgang til Kommunitetet. Der indvendtes, at Fundatsen for denne Stiftelse kun omtalte dem, der vare fødte i Kongeriget Danmark og som der traadte i

rt nogen Plads blev ledig, skulde den anbefalede Student olde den[1]. Vi have ogsaa et andet Exempel paa en ligere Stemning blandt Professorerne mod Slesvigerne den, som synes at fremlyse af den ovenanførte Forndling i Konsistorium. Den 19de April 1596 skrev de lig til Befalingsmanden paa Haderslevhus, Gert Rantzov, bad ham tilstaa Hans Krøger fra Oxenvad ved Haders-, der i nogen Tid havde studeret i Kjøbenhavn og der vervet Bakkalavrgraden, et Stipendium, som aarligen ede at udredes af Haderslev Lens Kirker til Underholdg for fattige Studenter[2]. Da en anden Student fra erslev i Aaret 1598 ønskede Testimonium publicum her Universitetet, viste Professorerne sig ogsaa imødekomde imod ham i denne Henseende[3]. Men dermed skal være nægtet, at de til andre Tider have stillet sig erledes og derved givet tilkjende, at de betragtede Slesrne som fremmede[4].

Hvad angaar de med Danmark forbundne fjernere dskaber Gulland og Øsel, da sendte de ogsaa deres, om kun lidet talrige Kontingent til Kjøbenhavns Univer-. Ved Aaret 1591 træffe vi en Gotlænder som Provst

Dronningens Brev (tydsk) findes i Konsist. Arkiv, Pakken 205 a., Svaret i Ny kirkehist. Saml V, 101 En senere Anbefaling fra Christian IV for en anden Slesviger findes som Tillæg, Nr 423.

Brevet er trykt i Slesvigske Provindsialefterretn. III, 15—6.

Ny kirkehist. Saml V, 112 I Ny kgl Saml 271, 8 findes Venusins Testimonium for Johannes Lundius (Hans Lund) fra Flensborg, der en Tid lang havde studeret i Kjøbenhavn, hvor han ogsaa tog Magistergraden. Han blev først Hofpræst hos den danske Hertug Hans paa hans uheldsvangre Bryllupsfærd til Rusland 1602 og senere Sognepræst i Skjelskør

Se mine »Bemærkninger om Slesvigernes Studier ved Kjøbenhavns Universitet og øvrige Forhold til samme i 16. og 17. Aarhundrede« (Slesvigske Provindsialefterretn. III, 1—26).

i Kommunitetet. Men det er kjendeligt nok, at Øens Behov for Præster ingenlunde kunde tilfredsstilles ved de faa, som derfra gik til Universitetet. Det samme gjælder Øsel. Den 19de September 1617 udgik der følgende Kongebrev til Rektor og Professorer: «Vider, at eftersom Vi naadigst haver ladet befale os elskelige Jakob Bech til Beldringe, vor Mand, Tjener og Befalingsmand paa vort Slot Arnsborg, at skulle lade fremskikke trende Personer, som i Fremtiden kunde blive tjenlige, naar nogen Præst der paa Landet (Øsel) ved Døden afgaar, at bruges isteden igjen, og tvende af dem [at sende] til os elsk. Mag. Hans Staffensøn, Forstander for den kongelige Skole udi Soer, og den tredie til menige Kapitel udi vor Kjøbsted Roskilde, der at have sin Kost og holdes under Disciplin: da bede Vi Eder og ville, at naar nogen af forskrevne Personer med

e til Landet af Tyge Brahes berømte Navn, deriblandt ncan Liddel fra Aberdeen, der senere blev Professor ved iversitetet i Helmstädt[1]). — De fleste fremmede, som m hertil, vare dog Tydskere, hvoraf nogle vel kom for at ge Almisse[2]); medens de fleste vistnok blev biddragne af sigten til fordelagtige Huslærerposter hos Adelen eller den lønnende Virksomhed, som adskillige af dem ogsaa re saa heldige at naa[3]). Da mod Slutningen af Perioden

---

her. Han havde studeret to Aar i Tydskland og agtede sig nu hjem, hvorfor han søgte Universitetet om Understøttelse, »quoniam nec ullam hic commorandi invenio rationem, nec ad iter commode conficiendum auxilium« (Orig. i Konsist. Ark. Pakken 187). Der tilstodes ham 2 Daler (A. C. 12. Juni 1613). Joannes Thomsonus Scotus, der ligeledes i to Aar havde studeret udenfor sit Fædreland og nu agtede sig hjem til Skotland, men manglede Midler til Rejsen, ansøgte i et udateret versificeret Andragende Universitetet om Hjælp. Det er formodentlig denne, om hvem det i A. C. 11. Febr. 1615 hedder: »Scoto cuidam stipem petenti blev bevilget 1 Rdl.« Andragendet findes i Konsist. Arkiv, Pakken 187, hvor der ogsaa gjemmes en omtrent samtidig udateret Ansøgning fra Patricius Crafurd. Han havde været holdt fængslet 40 Dage af den svenske Konge, »Sueticus ille Pharao« (formodentlig Karl IX), og bad nu Universitetet om Hjælp i sin trængende Forfatning.

[1]) Jvfr. Henke, Calixt und seine Zeit. I, 57.

[2]) Jvfr. Tillæg Nr. 419. A. C. 5. December 1618: »Blev bevilget tvende fattige tydske Studenter 3 Rdl.« Ibid. 12. Juli 1620: »Blev samtykt, at en tydsk Student, som er Stipenii begjærendes, maa gives en Krone eller 2 Daler.« 1617 ansøgtes Universitetet om Hjælp af »Johannes Ernestus Rauschius, scholæ Falkenbergensis sexennium quondam Rector, cum patre, ejusdem loci 40 annos Superintendente, matre, conjuge et liberis quatuor, ob cons autem veritatis Evangelicæ professionem exul« (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 187. Paa Foden af Brevet bevidner Ansøgeren, at han af Universitetets Rektor, M. Chr. Longomontanus, havde modtaget »24 solidos nuciales«, hvorfor han takker.)

[3]) Se foran S. 390. Tillæg, Nr. 437. Universitetsmatriklen: »An. 1619 11. Febr. Georgius Ludovicus Colerus Francus, depositus Jenæ et immatriculatus ibid. Anno 1614, 9 Julii, post Wittebergæ

Trediveaarskrigen begyndte at gjøre Forholdene mangesteds i Tydskland usikre, steg Indvandringen i høj Grad.

Som et Kuriosum kunde endnu bemærkes, at Universitetet undertiden havde Besøg af Grækere; men skjønt nogle af dem kaldte sig Studenter, kom de nok allesammen for at bede om Almisse. En af dem, der forresten skrev meget godt Latin, kaldte sig Georgius Demetrius, »nobilis Græcus exul«; han berettede, at han i syv Aar havde været i tyrkisk Fangenskab og kun var kommen ud mod at love at betale 420 Dukater, til Gidsler for hvilken Sum han havde maattet efterlade sin Kone og sine Børn. Han gennemrejste derfor Evropa for at samle Pengene, og var nu kommen til Kjøbenhavn, hvor han i December 1602 henvendte sig til Universitetet om Understøttelse[1]. Om han fik noget, vides ikke, men det er rimeligt, da Universitetet

-bende Betydning allerede tidligere ere omtalte, indskrænke os her til nogle Tillægsbemærkninger.

Medens egentlige Bogforbud (Forbud mod Forhandlingen eller Udbredelsen af trykte Bøger) var en Regjeringssag[1], og vi kun ved enkelte og særlige Lejligheder finde Exempler paa, at Professorerne have forhindret Udbredelsen af allerede trykte Sager[2], saa havde de derimod en stor, ja ubegrændset Magt over den ikke trykte Literatur, idet det var en Lov, at intet Skrift maatte trykkes her i Landet uden at have været underkastet deres Censur; og ligesom der ikke var foreskrevet dem nogen Tid, inden hvilken de skulde tilendebringe deres Gjennemsyn, som derfor kunde trækkes ud gjennem flere Aar, saaledes var der heller ingen Instans, der havde Ret til at underkjende deres Afgjørelse. I vanskelige Tilfælde se vi dem imidlertid dog selv henskyde Sagen til den kongelige Kantsler eller søge hans Stadfæstelse paa deres Kjendelse, som det skete i Aaret 1606, da de ønskede at forhindre Trykningen af en Apologi, som Biskop Mogens Madsen i Lund havde udarbejdet imod et Smædeskrift, en Jesuit havde skrevet imod ham[3]). Det er kun tilfældigt og forholdsvis sjeldent, at Konsistoriets Forhandlinger berøre Professorernes censorerende Virksomhed[4]); men det vi kjende til samme, og navnlig hvad tidligere er meddelt om Presse-

[1] Se Tillæg, Nr. 306. 418 475. Ny kirkehist. Saml. V, 83—4. Jvfr. 2den Del, S. 640.

[2] Se t Ex Ny kirkehist. Saml. V, 114—5.

[3] Ny kirkehist. Saml. V, 225—8.

[4] Ny kirkehist. Saml. I, 65, V, 70. 72 202—4 Acta Consist. 24. Novbr 1599: »Kom en Bog for, som blev begjæret at maatte trykkes Resp. Dermed holdes efter Ordinansen» Ibid. 14. Avg. 1602: »En Bog, som en Borger i Helsingør havde translereret, ved Navn de syv vise Mestre, blev samtykt at maatte trykkes»

sagen mod Niels Michelsen Aalborg i Anledning af hans Forklaring af Johannes's Aabenbaring, giver os Grund til at antage, at denne Censur har været en sørgelig Hindring for Litteraturens Udvikling og maaske ligesaa ofte har umuliggjort Offentliggjørelsen af noget godt og betydningsfuldt, som den har afværget noget slet og unyttigt. Og en saadan Antagelse finder Stadfæstelse i den Dom, som den bekjendte M. Jon Jakobsen Venusinus i Aaret 1595 udtalte om den akademiske Censur, idet han vistnok træffer Sømmet paa Hovedet, naar han antyder, at det var de ny Tanker, man var bange for, og hvis Ytringer man gjennem de strænge Censurlove søgte at forhindre[1]).

[1]) I et Brev til Islændingen Arngrim Jonsen (dat. 14. Maj 1595) skriver Venusin nemlig: »Promiseram lucubrationum et medita-

[redacted]

II.

Universitetets Styrelse og Embedsmænd

i Aarene 1588—1621.

1.

Universitetets Rektor og det akademiske Senat.

Da der i nærværende Tidsrum ikke foregik nogen egentlig Forandring med den akademiske Styrelse, indskrænke vi os her til nogle Bemærkninger, der kunne tjene til at udfylde, hvad allerede tidligere er meddelt til dette Emnes Oplysning.

Først da Rektorvalget. Dette foregik i Konsistorium, men betydede ikke meget, da man fulgte den engang vedtagne Turnus mellem Fakulteterne og disses Medlemmer[1]). Afvigelser fandt kun Sted, hvor Forholdene (f. Ex. en Professors Sygdom eller Fraværelse) gjorde det fornødent. Valget foregik i den sidste Halvdel af Maj hvert Aar, idet den hidtilværende Rektor takkede Professorerne for den Tid, han havde beklædt denne Ærespost, og udpegede den, som efter Ordenen var nærmest til at blive hans Eftermand. Sædvanlig besvaredes hans Taksigelse med en lignende fra Professorernes Side; medens den til fremtidig Rektor udpegede ikke sjældent gjorde Vanskeligheder ved at overtage et saa «besværligt og byrdefuldt Hverv», men

---

[1]) Se 2den Del, S. 64—5.

dog tilsidst var saa føjelig, at give efter for sine Medlæreres enstemmig udtalte Vilje[1]). Samtidig bestemtes, hvem der skulde holde Talen ved det egentlige Rektorskifte, der først foregik en fjorten Dages Tid efter, sædvanlig i den første Halvdel af Juni Maaned eller i de sidste Dage af Maj. Dette var en af de største akademiske Højtideligheder. Den bebudedes ved et Program udstedt af den afgaaende Rektor (forfattet af Notarius). »Imorgen« — saaledes lyder Begyndelsen af et saadant Program forfattet af Notarius D. Oluf Worm i Anledning af Rektorskiftet 1616 — »skulle vi efter Fædrenes vedtagne Skik fejre vor Højskoles og Rektors Fødselsdag. Denne Dag bør med Rette være os hellig, efterdi den er indstiftet til dette kongelige Universitets og alle under dets Værgemaal levendes Velfærd og Bestand. Thi paa denne Dag indvies ved en højtidelig Akt

Øvrighedsperson, som har fuldkommen Magt til rettelig styre og regjere Højskolens Anliggender, straffe de skyl-e og tildele de velfortjente værdige Belønninger. Og , som modtager de til denne Øvrighedspost hørende og Ærestegn, han paatager sig visselig herkuliske Ar-der, og en Byrde tungere end Ætna lægger han med torkappen paa sine Skuldre, hvad de vel vide, som have vet det. Derfor er det viselig bestemt saaledes af drene, at denne højtidelige Indvielse skal begynde med kaldelse af Gud, med Bønner og Ceremonier»[1]). For-n den almindelige Indbydelse til at bivaane Akten, som e Program indeholdt, udgik der en særlig til forskjellige noratiores, overbragt af tvende Professorer, der røgtede es Hverv ved en latinsk Tale til vedkommende, hvori indbødes til at deltage ikke blot i den offentlige Høj-lighed men ogsaa i det Gilde, som den afgaaende Rek-plejede at gjøre[2]). Paa den bestemte Dag foregik torskiftet (resignatio) i Vor Frue Kirke[3]). Der blev ved Lejlighed holdt en længere latinsk Tale — en Prøve en saadan have vi i den i historisk Henseende vigtige ortu, progressu et incrementis Regiæ Academiæ Haf-sis», som D. Caspar Bartholin holdt den 27de Maj

[1]) Se Tillæg, Nr 471. Et andet lignende Program af 26. Maj 1619 findes aftrykt bag i C. Bartholins »De ortu etc. Acad. Hafn. Oratio«, Hafn 1620.

[2]) En Prøve paa en saadan Indbydelse findes i Tillæg, Nr 312 Jvfr Acta Consist. 25. Maj 1616. »Rector bespurgte sig, hvo der skulde invitere ad actum renunciationis novi rectoris, og om Episcopi skulde inviteres (de vare dengang i Kjøbenhavn i Anledning af Retssagen mod M. Hans Knudsen Vejle, se foran S. 2.7,. Blev sagt, at Bisperne, Cancelliet, Borgmestere og Raad skulde inviteres ved M Wolfgangum og M. Hermannum«

[3]) Se 1ste Del, S. 382.

1619, da han nedlagde Rektoratet[1]). Kun under særegne Forhold (f. Ex. Landesorg) foregik Rektorskiftet uden den vante Højtidelighed, i et privat Hus[2]). Hvad det ovennævnte Gilde (»Rektorkost«) angaar, da medførte det vistnok i Almindelighed en temmelig stor Udgift for vedkommende, om de end fik nogen Hjælp dertil af Universitetets Kasse. Tallet af dem, som havde et Sædvanekrav paa at indbydes, var nemlig ikke ringe. Vi se derfor, at en afgaaende Rektor, naar Forholdene undskyldte ham, ikke ugjerne benyttede Lejligheden til at unddrage sig Forpligtelsen[3]). I Maj 1610 vedtoges i Konsistorium: »Belangendes prandium rectorale blev concluderet, at det for billige Aarsagers Skyld ikke skulde holdes, men suspenderes ad triennium«. Vi vide imidlertid ikke, hvilke disse »billige Aarsager« have været.

Tilsyn med Universitetets Gods, der bragte Iver Stub til som Rektor 1605 at udarbejde en hel Jordebog til Brug for Rektorerne[1], og desuden nødvendiggjorde, at disse jevnlig maatte rejse ud blandt Bønderne, i hvilken Anledning der den 29de Januar 1612 i Konsistorium vedtoges følgende Bestemmelse om de Udgifter, de paa saadanne Rejser maatte paaføre Universitetet: »Blev bevilget, at Magnificus Dn. Rector gives paa hver Person for hvert Maaltid 8 Sk., naar han er iblandt Bønderne, og ikke mere fører til Regnskab, og Pigen for en Nat til Drikkepenge overalt 8 Sk., og siden Bønderne, som age, at gives til Drikkepenge ikke over et Par Skilling«. Da der ved en tidligere Lejlighed var klaget over, at D. Jørgen Dybvad som Universitetets Rektor ikke tilstrækkelig havde varetaget dets Interesser med Hensyn til Bestyrelsen af Godset, vedtoges det den 29de Maj 1607 i Konsistorium, at hver Gang en ny Rektor var tiltraadt, skulde han »repetere Decreta Senatus«, for at han kunde have dem i frisk Erindring og ikke af Uagtsomhed handle imod dem. — Først i denne Periode (1590) finde vi Spor af, at der var tillagt Rektor en bestemt Løn i Korn pro officio (omtrent 220 Tdr.), men vi tør dog ikke afgjort paastaa, at han ikke allerede noget tidligere kan have haft en saadan[2].

Da Rektor i særlig Grad var Universitetets Repræsentant, udstedtes de fleste akademiske Programmer i hans (dog jevnlig tillige i det akademiske Senats) Navn. Først fra dette Tidsrum have vi disse Programmer bevarede i større Mængde[3]. Stadig tilbagevendende, men dog varie-

[1] Orig. i Kgl. Bibl., Kaliske Saml. 153 Fol.
[2] Se Tillæg, Nr. 315. Jvfr. 1ste Del, S. 385.
[3] Det ældste i den sædvanlige Patentform trykte, af Universitetets Rektor udstedte Program, som haves i den temmelig betydelige,

rende i Indhold vare Fest- og Ferieprogrammerne. Af den første Art var, foruden det ovennævnte ved Rektorskiftet, Programmerne til Jul, Paaske og Pindse, hvorved Studenterne formanedes til paa en værdig Maade at højtideligholde Festdagene, navnlig ved flittig at besøge Guds Hus, og undgaa alle Utilbørligheder, hvorved Festen vanhelligedes[1]. Efter 1617 kom endnu hertil Indbydelsen til at deltage i Reformationsfesten. Ferieprogrammerne udstedtes sædvanlig den 31te Juli og indeholdt gjerne Formaninger til Studenterne om at benytte den Dagen efter begyndende Sommerferie paa den rette Maade[2]. Foruden disse stadig tilbagevendende Programmer udstedte Rektor endel andre ved særlige Lejligheder, saasom ved Promotioner, ved overordentlige akademiske Højtideligheder (f. Ex. Indvielsen af »den ny Kollegiibygning« 1601), ved Højskolens Standsning

ved Dødsfald, især indenfor den akademiske Kreds[1]), hvortil endnu kommer forskjellige disciplinære Programmer, bestemte til enten at revse og advare Studenterne eller til at bekjendtgjøre Rektors og det akademiske Senats Relegationsdomme[2]).

I nærværende Tidsrum beklædtes Rektorværdigheden af følgende Mænd:

M. Hans Guldsmed, Prof. rhetor., 1 Aar . . . . 1588—89.
D. Povl Madsen, Biskop, Prof. theol., 1 Aar . . 1589—90.
D. Anders Christensen, Prof. med., 2 Aar . . . 1590—92.
M. Johannes Sascerides, Prof. hebr., 1 Aar . . . 1592—93.
D. Hans Ol. Slangerup, Prof. theol., 1 Aar . . . 1593—94.
D. Klavs Theophilus, Prof. jur., 1 Aar . . . . . 1594—95.
D. Anders Krag, Prof. phys., 1 Aar . . . . 1595—96.
D. Jørgen Dybvad, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1596—97.
D. Anders Lemvig, Prof. med., 1 Aar . . . . . 1597—98.
D. Thomas Fincke, Prof. math. 1 Aar . . . . . 1598—99.
D. Peder Vinstrup, Biskop, Prof. theol., 1 Aar 1599—1600.
D. Anders Christensen, Prof. med., 1 Aar . . . 1600—01.
D. Niels Krag, Prof. græc., 1 Aar . . . . 1601—02.
D. Hans Povlsen Resen, Prof. theol., 1 Aar . . 1602—03.
D. Klavs Theophilus, Prof. jur., 1 Aar . . . . . 1603—04.
M. Iver Stub, Prof. hebr., 1 Aar . . . . 1604—05.
D. Jørgen Dybvad, Prof. theol., 1 Aar . . . . . 1605—06.
D. Thomas Fincke, Prof. med., 1 Aar . . . . . 1606—07.
M. Johannes Stephanius, Prof. dial., 1 Aar . . 1607—08.
D. Peder Vinstrup, Biskop, Prof. theol., 1 Aar. 1608—09.
D. Gellius Sascerides, Prof. med., 1 Aar . . . . 1609—10.

---

[1]) Om Progr. funebria se foran, S. 432.

[2]) Prøver paa saadanne Programmer findes i Tillæg, Nr. 240. 319. 321. 323. 325. 395. 416.

D. Hans P. Resen, Bi
D. Caspar Bartholin, I
M. Vulfgang Rhuman,
D. Kort Aslaksen, Pro

Samtidig med Rek
for det filosofiske Fak
nemlig den ældste Pr
ledes var D. Thomas I
cinske Fakultet[1]). Da
imidlertid meget sjæld
som afgjort, at naar »s
omtales, er det altid de
i det filosofiske Fakulte
sorerne, dog saaledes,
siden den ældste Profe
det, vendte Dekanatet a
begyndte forfra, en Vedt
ledning til Strid[2]). En

førtes i denne Periode angaaende D. Oluf Worms Adgang til Dekanatet, men da Sagen tidligere er omtalt, skal den her kun nævnes[1]).

Rektor og Dekanus udgjorde, om vi saa maa sige, Grundstammen af det **akademiske Senat**, i hvilket forøvrigt nu alle Professorerne havde Sæde med Undtagelse af de to pædagogiske, af hvilke dog den ene fungerede som Notarius i Konsistorium, dog uden Stemme i Raadet. Alle Senatets Medlemmer, der i Forening undertiden kaldes «Corpus»[2]), havde lige Stemmeret, dog er det kjendeligt, at Theologernes Stemmer vejede mest, og undertiden udsattes Sagernes Afgjørelse, naar disse tilfældig ikke vare tilstede. Senatets Forhandlinger holdtes i Regelen i den dertil bestemte Konsistoriebygning[3]), undertiden dog ogsaa i Vor Frue Kirkes Kor (navnlig om Søndagen efter Gudstjenesten, naar der forelaa Sager, der trængte til hurtig Afgjørelse); men det betragtedes som mindre passende, naar Rektor kaldte Professorerne til Møde i et Privathus, hvad dog undertiden skete[4]). Enkelte Gange nævnes «Conclave» som Modsætning til «publicum Consistorium». Det synes at have været et mindre Rum i Konsistoriebygningen, og Forhandlingerne der synes at have haft en mere privat Karakter, hvorfor de ikke protokolleredes, saaledes som

[1]) Se foran, S. 302—3.

[2]) Saaledes t. Ex. Acta Consist. 21. Juni 1610: «Dn. D. Conradus afsagde sin Ædilitatem anno superiore gestam, og begjærede udaf M. Dn. Rectore, at der maatte en anden ex corpore dertil annammes».

[3]) Følgende Udsmykning af Professorernes Forsamlingsrum kunde mærkes: den 16de Marts 1603 vedtoges, «at paa Consistorio skal males de tre danske Konger, Fundator etc.»

[4]) Se foran, S. 33—4. I Juli og Avgust 1599 holdtes det akademiske Senats sædvanlige Møder tre Gange efter hinanden «in ædibus Rectoris» (Biskop Peder Vinstrups).

Tilfældet var med de egentlige »Acta Consistorii«[1]. Hvad disse sidste angaar, da vedtoges det den 27de Maj 1611, at der for Fremtiden »skulde gjøres tvende Bøger: udi den ene skulde strax paa Consistorio Acta indskrives, ligesom de bleve forhandlede, og siden udi den anden renskrives«. Fra Juni 1599 af have vi endnu de originale Protokoller over Konsistoriets Forhandlinger bevarede, og de ere en rig Kilde til Kundskab om Universitetets og forskjellige dermed i Forbindelse staaende Forholds Historie, idet de ikke saaledes som nu indskrænke sig til de blotte Resolutioner, men ofte ogsaa indeholde de enkelte Medlemmers motiverede Vota og andre Omstændigheder, der tjene til Sagernes Oplysning. Derimod brugte man paa hin Tid ikke den skriftlige Forhandling ved Circulærer, som senere for en Del afløste den mundtlige Diskussion af Sagerne.

saadanne Constitutiones om Naadensaaret efter Professorerne, nærmest efter D. Niels Krags Udkast[1]). Senere kom der ny Bestemmelser til saavel om dette Forhold som om andre[2]); navnlig bemærkes i Konsistoriets Forhandlinger for 21de April 1619: «Constitutiones Academicæ variæ, collectæ ex Actis Academicis aliquot annorum per M. D. Rectorem, bleve oplæste og paany approberede, at de skulde sammenskrives i en Bog og strængelig holdes». Maaske er det disse Constitutiones, som andensteds benævnes Statuta Academica, og som ny tiltrædende Professorer ved deres Underskrift maatte godkjende, samtidigt med at de aflagde Professoreden[3]).

Et særligt Udvalg af det akademiske Senat var de to saakaldte Ædiles, der havde Tilsyn med Universitetets Bygninger og førte særligt Regnskab over, hvad der medgik saavel til Nybygninger som til Udbedringer paa de gamle Bygninger, deri indbefattet de Embedsboliger eller Residenser, som de fleste af Professorerne og Universitetets Betjente havde. Ædilerne valgtes af deres Medbrødre i det akademiske Senat, sædvanlig paa et Aar, og de aflagde Regnskab i Konsistorium[4])

[1]) Se foran, S. 39—40. 91—92.

[2]) Acta Consist. 14. Jan. 1607. Følgende Regel med Hensyn til Naadensaar vedtoges: «den Terminus, naar en kaldes til anden Bestilling, skal regnes pro termino mortis», — og der tilføjes: «hvilken Regula skal skrives in libro Constitutionum».

[3]) Jvfr. A. C. 21. Juni 1610: «Commendabatur M. Casparo Erasmio professio pædagogica 2da, facta prius ab ipso consensione et subscriptione in Statuta Academica, præstitoque pro consuetudine juramento».

[4]) Se 1ste Del, S. 121. Acta Consist. 20. Juni 1599: «Blev foretagen Ædilium Bygningsregnskab. Lignet og lagt Indtægt mod Udgift, bliver Universitetet skyldig 48½ Daler og nogle Smaapenge». Ibid. 27. Juni s. A.: «Blev talt om, hvem der skulde være Ædiles, og

2.
Universitetets Kansler.

Den forudgaaende Fremstilling af Universitetets almindelige Historie har indeholdt saa mange Vidnesbyrd om Kanslerembedets Betydning og Kanslerens Virksomhed i nærværende Tidsrum, at vi ikke behøve at dvæle udførlig derved paa dette Sted, men kunne indskrænke os til en Udsigt over den Mands Levned, som i den største Del af Perioden med stor Kraft og Myndighed beklædte Kanslerembedet.

Christian Friis til Borreby, der i tyve Aar (1596—1616) var Kongens og Universitetets Kansler, efter at Embedet havde staaet ledigt i to Aar siden Niels Kaas's Død 1594, var født den 21de December 1556 paa Ørlunde (

Moderen var Margrete Bild af Ravnholdt. Efter at haft Lærer i Hjemmet kom Christian Friis i Roskilde ; men endnu ikke ti Aar gammel sendtes han, nærefter Foranledning fra hans ovennævnte Farbroder, til k med en Hovmester, Udlændingen Lic. jur. Perottus. kom her i Huset hos D. Lucas Bacmeister, der tidhavde været Hofpræst hos Dronning Dorothea paa nghus, og nu var theologisk Professor. I Rostok var fem Aar, indtil hans Faders Død 1571 foranledigede Hjemkaldelse. Men snart blev han atter sendt ud til ellige tydske Universiteter, «hvor han lagde en god l baade i det latinske Sprog, saa og i den rette, rene on og Saligheds sande Kundskab»[1]). Efter at have t Højskolerne i Leipzig, Jena, Tybingen og Basel, et af udenlandske Hovmestre (M. Jakob Godefrid, Dr. rand o. a.), gik han 1577 over Lausanne og Genf til rig, hvor han tilbragte to Aar i Paris, Orleans og steds, især i den Hensigt at lære «det franske Sprog dre adelige Øvelser». Derfra gik Rejsen til Italien. ts 1579 lod han sig immatrikulere i Padua[2]). Siden e han Bologna, Siena, Rom og Neapel, hvorfra han en Tour til Malta. Ved disse Rejser opnaaede han lot megen sproglig Færdighed, men forhvervede ogsaa, nu da han var i modnere Alder, og da han var «et

ds Jensen Medelfars Ligprædiken over Chr. Friis (Bricka og ellerup, Den danske Adel. I, 151—76). Det biografiske i denne tale er forøvrigt mest kun en Gjenklang af det af Universiets Rektor Chr. Longomontanus udstedte Programma funebre er Friis. Disse Kilder tilligemed Kort Aslaksens Oratio funebris honorem Christiani Frisii, Hafn. 1616, ere i det følgende bettede.
hms Saml. II, 3, 11.

skarpsindigt Hoved», en ikke ringe politisk Indsigt, der siden kom hans Fædreland til gode.

Over Venedig og Køln vendte Christian Friis endelig 1581 tilbage til Hjemmet, som han ikke havde set i saa mange Aar. Han var nu 24 Aar gammel, og snart aabnede der sig ærefulde Ansættelser for ham. Hertil bidrog rimeligvis nok ikke blot den Omstændighed, at han i Dannelse og Begavelse overgik de fleste af sine Standsfæller, men også det ikke mindre væsentlige Fortrin, at han hørte til en af Landets mest ansete Adelsslægter, og allerede var Ejer af ret betydeligt Jordegods, der var ham tilfaldet efter hans Fader og Farbroder, navnlig den sjælandske Hovedgaard Borreby, hvortil senere kom Hagested, hvilke Gaarde i sin Tid begge havde tilhørt Johan Friis.

Efter i henved to Aar at have tjent først i det kgl. Renteri og siden i Kancelliet, blev Christian Friis den 19de

datsen for det af deres Farbroder Johan Friis stiftede Legat for fattige Studenter[1]).

Her er ikke Stedet til at fremstille de Embedshverv, som sysselsatte Christian Friis under hans Virksomhed i Norge. Vi skulle kun omtale, at det i Aaret 1586 paalagdes ham at drage til Vardøhus for i Forbindelse med nogle andre dertil beskikkede Mænd at se at faa nogle Grændsestridigheder mellem Norge og Rusland bilagte, og siden at drage ned til Kjøbenhavn for at give Kongen Underretning om, hvorledes Sagerne stod[2]). Samme Aar blev hans Embedskreds udvidet, idet en Del mindre nordenfjeldske Len bleve henlagte under Trondhjems Len[3]). Forøvrigt viste han allerede her den Iver for Kirkevæsenets Fremme, navnlig under Form af en kraftig og myndig Optræden lige over for Misligheder i Præsternes Liv og Lære, som ogsaa senere udmærkede ham; og skal man dømme efter hans egne Ytringer, som forøvrigt ogsaa ad anden Vej kunne stadfæstes, saa maa der have været nok at tage fat i, thi af Mangel paa bedre Præsteemner havde man i hine afsides Egne maattet tage til Takke med mange maadelige Personer, som kun bekymrede sig om deres Indtægter, medens de forsømte deres Embedsgjerning og ved deres Levned gave Menighederne et slet Exempel[4]). En

---

[1]) Se 2den Del, S. 692—3.
[2]) Norske Rigsregistranter. II, 646. 679.
[3]) Norske Rigsregistranter. II, 654—6.
[4]) I et Brev, som Chr. Friis 1599 skrev til Biskop Grønbæk i Trondhjem, ytrer han: »Cum apud vos Præsidem agerem, comperi majorem negligentiam et inconsiderantiam ministrorum verbi in iis oris degentium, quam ullo alio loco. Num animum mutaverint, ignoro. Te autem, Domine Episcope, hortor, ne nimium lenis sis erga delinquentes pastores, efficiasque, ut pœnæ abigant a malefactis, quos pietas et virtus non movet«. (Danske Mag. I, 56—7). Jvfr. Ny kirkehist. Saml. III, 628—9. 642—7.

Indberetning, som Friis indsendte til Regjeringen, havde til Følge, at det blev overdraget ham i Forening med Biskoppen og et Par andre gejstlige Mænd i Trondhjem at drage om i Stiftet og ordne de kirkelige Forhold, en Visitats, hvis Resultat foreligger i den saakaldte trondhjemske Reformats af 1589, hvorved der navnlig blev sørget for en rigeligere præstelig Betjening af de vidtstrakte Pastorater, end disse hidtil havde kunnet glæde sig ved[1]).

I Ligtalen over Friis siges, »at han i sex Aar forestod Trondhjems Len som en flittig og forstandig Lensmand og dirigerede meget udi god Orden, som hans Efterkommere, af de Breve, som findes stillede og stilede i hans Tid, vide med Berømmelse hannem at eftersige«. Dette kan maaske i flere Forhold være saa, men i adskillige søgte

Rejse, der dog som det synes ikke er bleven iværksat[1]). Ogsaa andre søgte at benytte hans Kjendskab til hine nordlige Egne. Man har nemlig et Brev fra D. David Chytræus i Rostok til ham, efter at han var vendt tilbage til Danmark fra Lensmandsposten i det nordlige Norge, hvori Chytræus skriver, at han med stor Længsel ventede historiske og geografiske Oplysninger fra ham angaaende hine Egne, da han vilde bruge dem i sine historiske Værker, og havde sendt Bud til Kjøbenhavn for at faa Svar[2]).

Angaaende Chr. Friis's Virksomhed som Lensmand paa Antvorskov skulle vi kun minde om et tidligere omtalt Træk, nemlig hans alvorlige Skrivelse til Universitetet om at straffe nogle Studenter, der i hans Len havde tilladt sig adskillige Uordener[3]). Et Vidnesbyrd om den store Anseelse, han nød, have vi deri, at det blev ham overdraget at repræsentere den unge Kong Christian IV som Fadder ved den svenske Prinds Gustav Adolfs Daab i Februar 1595[4]). Et endnu større Vidnesbyrd er det, at da Kanslerembedet, som havde staaet ledigt i to Aar, endelig blev besat, kort før Christian IV's Kroning, faldt Valget paa Christian Friis.

Den 6te Juni 1576 aflagde han Kanslereden[5]). Nogen Tid efter afstod han Antvorskov Len, hvorimod han afgiftsfrit fik S. Knuds Kloster i Odense, som gav en aarlig Ind-

---

[1]) Norske Rigsregistr. III, 220. 233—4. Jvfr. Slange, Christian IV's Hist. S. 48.

[2]) Dav. Chytræi Epistolæ, Hannov. 1614, p. 708.

[3]) Se Tillæg, Nr. 290.

[4]) Danske Mag. 4. R. II, 382—4.

[5]) Se foran, S. 89. Manderup Parsberg havde i nogen Tid været Vicekansler (Danske Mag. 4. R. II, 384); men vi finde ikke mange Spor af hans Virksomhed som saadan (se dog Ny kirkehist. Saml. V, 396). I Tiden mellem Chr. Friis's Udnævnelse til Kansler og Kongens Kroning var Friis Formand i Regjeringsraadet (se Danske Mag. V, 153).

tægt af 2300 Daler og plejede at ligge til Kanslerembedet[1]. Samtidig (eller maaske alt tidligere) fik han et Præbende i Roskilde — formodentlig S. Laurentii Kapel, som Niels Kaas ogsaa havde haft — og da Tyge Brahe 1597 forlod Landet, var et af Kanslerens første Foretagender, at han fik Kongen til at forlene sig med Hellig tre Kongers Kapel sammesteds, som Tyge Brahe hidtil havde haft, og om hvilket denne stod i den Formening, at han kunde have beholdt det til sin Død. Dette Træk kaster just ikke det heldigste Lys paa Friis's Karakter, ligesom man heller ikke kan undvige den Tanke, at han har haft Del i, at den Statsunderstøttelse, som Tyge Brahe hidtil havde oppebaaret, blev ham berøvet, kort efter at Christian IV selv havde tiltraadt Regjeringen. Men det skal ogsaa indrømmes, at Friis havde haft Anledning til at faa en lidet gunstig Me-

[redacted]

fter anden paalagdes Christian Friis, foruden hans Virksomhed som Kancellipræsident og Universitetspatron, vilde verstige denne Levnedsbeskrivelses Grændser. Imidlertid kulle vi dog kortelig nævne følgende, der tilstrækkelig unne vise, hvor stor Tillid Christian IV havde til ham, og ıvor stærkt Beslag han lagde paa hans Kræfter. I Aaret 597 var han i en Sendefærd til Markgreven af Brandenurg, i Aaret 1600 til Emden, hvor han skulde træffe sammen med Gesandter fra Dronning Elisabeth i England[1]). Flere Forhandlinger med Udsendinge fra Sverig, afholdte ed Grændsen mellem Rigerne, skulle vi ikke dvæle ved, nen kun nævne, at Friis i September 1601 var med Kongen Meklenborg; 1603 var han afsendt til Kong Jakob i England, og i Oktober samme Aar var han med Christian V i Hamborg, da Kongen modtog Hyldingsed af Staden. Aaret efter fulgte han Kongen til Herredagen i Bergen, og 1606 var han med ham i England, 1608 atter med ham il Herredagen i Stavanger. Da Prinds Christian 1610 blev ıyldet, ledede Kansleren denne Akt baade her i Landet og Norge. Kalmarkrigen stillede store Krav til hans energiske Virksomhed i Raad og Daad, da han var Formand or Regjeringen i Kongens Fraværelse og siden Leder af Fredsforhandlingerne i Knærød 1612—3[2]). I Aaret 1613 førte ıan paa Kongens Vegne Forsædet ved Herredagen i Skeen, og samme Aar fulgte han sin Herre til Hamborg, ligesom ıan 1614 var med ham i England, og efter Hjemkomsten gik som Sendemand til Hertugen af Gottorp. I Vinterens

[1]) Programma funebre indeholder Oplysninger om en stor Del af Chr. Friis's Rejser i Statshverv. Om Rejsen til Emden se Danske Mag. 4. R. IV, 4. Krag, Christian III's Hist. Fortalen, S. 22. Rymeri Foedera VII, 2, 3. Hofman, Danske Adelsmænd, I, 27.

[2]) Jvfr. Danske Mag. V, 160. Jahn, Hist. om Calmarkrigen, S. 238 flg.

Hjærte i Januar 1616 fulgte han Kongen til Bahus og i Juli samme Aar til Herredagen i Oslo; men her blev han heftig syg. Da Sygdommen ikke vilde vige, var det hans inderlige Ønske at komme hjem til Danmark til sin Hustru; men dette Ønske skulde ikke opfyldes. Han døde den 29de Juli 1616 ombord paa Skibet »Fides« i Oslos Havn.

Det er mærkeligt at læse den kongelige Hofpræst Mads Jensen Medelfars Beretning om de Samtaler, han havde med Kansler Friis, medens han laa paa sit Dødsleje; thi Talen førtes tildels i det latinske Sprog og drejede sig om theologiske Emner; flere Gange udtalte Kansleren sig mod Kalvinisterne og det forkastelige i at ville sætte den menneskelige Forstand over Guds Ords Lys. Da Præsten blandt andre Sententser foreholdt ham Apostelens Ord: »Milita bonam militiam, retine fidem et bonam conscientiam«

[redacted]

var en Mand», sagdes der om ham ved hans Jordefærd i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, «som Gud havde begavet med sønderlig Visdom og Forstand, hvilken og af lang Brug og Forfarenhed var forøget. Fremmede Sprog og Tungemaal havde han Lyst til, hvilke han talede gjerne, holdt og dem daglig hos sig, som deri vare forfarne, at han desbedre kunde saadanne Sprog excolere og øve[1]). Han havde og foretaget sig, den hellige Skrift at lade læse for sig de Timer, han kunde have Lejlighed af sit besværlige Kald, og confererede ofte med dem, som deri vare vel belæste. In summa, han var en Mand, skjænket og given af Gud til at tjene sit Fædrenerige og at bruges i verdslige og politiske Bestillinger med saadan Trældom og Arbejde, at man ikke skal finde mange hans lige. Dog gjøres hermed ingen Engel af ham, han jo som et andet Adams Barn kunde og have haft sin Bræk». Han var en nidkjær Hævder af Adelens Friheder, «hvorover Kongen undertiden ikke var alt for vel tilfreds[2]). En stræng Mand var han, og i det, som laa under ham, vilde han raade i smaat som i stort. For Kirke- og Skolevæsen havde han ubestridelig en stor Interesse, men nærmest saaledes, som vi finde den hos en klog Statsmand, der indser, at disse Ting tjene til det heles Vel. Enhver skulde gjøre sin Pligt, og den Lærer eller Præst, som i Liv eller Lære gav Forargelse, maatte ikke vente nogen Barmhjærtighed hos den strænge Kansler.

---

[1]) I C. Aslaci Oratio funebris omtales endnu bestemtere, at Chr. Friis havde en lærd Udlænding i sit Hus; men Navnet paa denne angives ikke. Tidligere havde den gamle Digter Hans Jørgensen Sadolin haft et Hjem i Kanslerens Hus (Danske Mag. 4 R. II, 386); ligeledes Christen Longomontanus, inden han blev Professor (Joh. Stephanius's Optegn. om Professorerne i Ny kgl. Saml. 1219. 4to).

[2]) Slange, Christian IV's Historie, S. 383.

Selv ytrede han 1599 i et Brev til Biskoppen i Trondhjem: »Fra den første Dag, jeg tiltraadte det Embede, som jeg nu indtager, har det været min højeste Bestræbelse, at Religionen i disse berømmelige Riger kunde fremmes saa trolig og rettelig som mulig af Ordets Tjenere ved Lærdom saa vel som ved Levned. Hvem der arbejdede i denne Retning har jeg søgt at hædre og forfremme, saa vidt det stod til mig«[1]). Det gik uden Tvivl Christian Friis, som det ikke sjeldent gaar energiske og handlekraftige Mænd, at de, idet de bruge sig selv som Maalestok, blive noget ubillige mod andre og stille større Krav, end de med Føje kunne vente opfyldte. Universitetet havde i Kansler Christian Friis en Tilsynsmand, som vilde vide Besked om alt og bestemme alt; og han var ikke let at tilfredsstille[2]). Jeg kan i denne Forbindelse ikke nægte mig den Fornøjelse

[redacted]

have saadanne Folk, vil jeg svare, som den gamle Resenius svarede Cancelleren Christian Friis til Borreby, den Tid han beklagede sig det samme i Resenii Paahør, og gjorde det tiere end een Gang. Da svarede Resenius dertil saaledes: Herr Canceller, det er ingen Under, at det gaar saaledes til iblandt os, al den Stund Danmarkes Riges Raad ikkun ere 18 eller 20 Personer, som udledes af tvende Kongeriger og dessen underliggende Provincier, og de ikke alle ere, som I gjerne saa' dem. Det var at ønske, at de vare i alle Stænder, som de burde at være, som neppeligen sker i vores Tid. Hvordan de ere, som man drages hver Dag med, det er ingen bedre end Gud i Himmelen bekjendt. Vale. Af Flensborghus den 3. Februarii 1646. Christian»[1]).

Christian Friis var en rig Mand. En fremmed, der i Aaret 1600 besøgte Kjøbenhavn, beretter, at hans derværende Gaard næsten var som en Kongebolig[2]). Han var dog ogsaa en godgjørende Mand, og det var ikke ubetydelige Summer, som han aarlig lod uddele til de fattige, saa vel paa sine Godser Borreby og Hagested, som i Kjøbenhavn; ligeledes gav han forskjellige Studenter Understøttelse til Ophold ved fremmede Universiteter[3]). Da han ønskede Tyge Brahes gamle og hengivne Discipel Christen Longomontanus ansat som Professor her ved Universitetet paa en Tid, da der ingen Plads var ledig, tilbød han selv at betale hans Løn[4]).

---

1) Efter Grams Afskrift i Gl. kgl. Saml. 3022 4to. Udskrift mangler.
2) Suhms Nye Saml. III, 100.
3) Bricka og Gjellerup, Den danske Adel, I, 175—6.
4) Acta Consist. 27. Apr. 1605: «Proposuit Magnificus de extraordinario Professore Mathematico M. Christ. Lumborre, quem quidem Magcus Dn. Cancellarius Christ. Frisius volebat alere de suo: si interim Universitas vellet ipsi aliquid præterea addere. Nec tamen voluit Universitatem gravare, uden hvad de ville gjøre af deres

I videnskabelig Dannelse stod han paa sin Tids Højdepunkt. Han skrev Latin med samme Lethed som en lærd Professor. Særlig fremhæves Geografi, Mathematik og Astronomi som hans Yndlingsvidenskaber[1]. I hans senere Aar laa det ham alvorlig paa Hjærte at faa det lærde Skolevæsen forbedret her i Landet, men han døde, tidlig før han fik sine Planer satte i Værk[2]. I kirkelig Henseende repræsenterer han Statskirkedømmet og Orthodoxien i dens strænge Skikkelse; men vistnok har Resen i den Henseende haft ikke ringe Indflydelse paa ham, navnlig efter Aaret 1607 eller ved det Lag, thi tidligere hørte Mænd som Venusin, Niels Krag o. a., hvis Retning ikke var altfor orthodox, til Kanslerens Yndlinger.

Christian Friis's Hustru, Mette Hardenberg, overlevede

—

ım neppe et Aar († 15de Juni 1617). Hun synes at have gnet sin Mand i Begavelse og i Karakterens Kraft. Ja ɜr var endog dem, der vilde mene, at det egentlig var ruen, der førte Regjeringen, og at hun blandede sig mere de offentlige Anliggender, end der almindelig tilstedes en vinde[1]). Det er ialfald bekjendt, at Christian IV satte ıegen Pris paa hendes Kløgt og Indsigt og gjerne saa ende blandt sine Omgivelser[2]). Om Indblanding fra henɜs Side i akademiske Anliggender høre vi enkelte Gange; ıen da det kun var som Talsmand for trængende hun ɜnvendte sig til Professorerne med sin vægtige Forbøn, ın der vel neppe med Billighed derpaa bygges nogen nklage imod hende[3]).

Som tidligere omtalt, besørgede Statholderen i Kjøɜnhavn, Brejde Rantzov, idetmindste en Del af de Uniɜrsitetets Kansler paahvilende Forretninger, fra den Tid hristian Friis til Borreby døde, og indtil hans Eftermand, r. Christian Friis til Kragerup, overtog Kanslerembedet. m den sidstnævnte indskrænke vi os til det om ham tidgere i Korthed meddelte, da hans Kanslervirkomhed væntlig ligger udenfor Grændserne af det Tidsrum, der her sselsætter os[4]).

Endnu maa det omtales, at Christoffer Valkenɔrf som Rigshofmester (1596—1601) indtog en med ansleren tildels sideordnet Stilling til de akademiske Forıld i det hele, og ikke blot til saadanne, der umiddelbart

---

[1]) Se Danske Mag. 4. R. II, 230.
[2]) Danske Mag. 4. R. IV, 44. 47.
[3]) Se 2den Del, S. 643. Acta Consist. 27. Apr. 1603 (Danske Mag. 4. R. II, 121).
[4]) Se foran, S. 300 flg. Om Brejde Rantzov se Mads Jensen Medelfars Ligprædiken over ham, Kbh. 1618. Om Chr. Friis til Kragerup se Vinding, Acad. Haun. p. 36—41.

kunde udledes af det Tilsyn med Kommunitetet, som ved denne Stiftelses Fundats var tillagt Rigshofmesteren[1]. Det nærmere, vi have at meddele om denne højt fortjente Mand, opsætte vi dog, til vi i det følgende skulle omtale det af ham stiftede Kollegium.

3.
Universitetets Konservatorer.

Kansleren var Universitetets »øverste Konservator«. Ved Siden af ham havde de øvrige Konservatorer just ikke stor Betydning. Vel omtales endnu lejlighedsvis det Tilsyn med Regnskabsvæsenet, som Fundatsen havde tillagt dem[2], og der var flere Gange Tale om at paakalde deres Mægling eller Dom i vanskelige Stridigheder mellem Profes-

1603[1]). Ved en anden Lejlighed, da der var Tale om at anvende dem som Dommere i en Strid mellem Professor Iver Stub og den forhenværende Universitets-Foged Niels Pedersen, blev Resultatet, at der blev nedsat en særlig Kommission, hvori Konservatorerne vel vare repræsenterede, men som dog væsentlig bestod af Dommere, der ikke stode i noget saadant Forhold til Universitetet. Efter Aaret 1608 finde vi ikke mere Konservatorerne omtalte, og Institutionen maa formodentlig dermed betragtes som ophørt, eller rettere som opslugt af Kanslerembedet[2]).

Ved Tidsrummets Begyndelse var der foruden Kansler Niels Kaas kun to Konservatorer, nemlig Lic. jur. Kaspar Paslich, Dekan, og Elias Eisenberg, Domprovst i Roskilde Domkapitel[3]). Efter disses Afgang indtraadte følgende Mænd i deres Pladser.

1.

Christian Holk til Højgaard var født Pindsedag den 29de Maj 1558 paa Gaarden Rønnehave paa Als[4]). Hans Fader var Henrik Holk til Rønnehave, Moderen Magdalene Reventlov til Søbo. Om Sønnens Uddannelse savnes Efterretninger. Men da Faderen i sin Tid havde studeret uden-

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 387. 397.

[2]) Se Tillæg, Nr. 511. Jvfr. Acta Consist. 27. Juli 1608: »Proposuit M. Ivarus de sua causa, an Professores vellent judicare in ea ipsius causa, an non? et quando? D. Resenius svarer, at det er en ærerørig Sag og veed sig ikke at kunne dømme deri, nisi adfuerint Magcus Dn. Cancellarius et Conservatores Academiæ. Conclusum: Cognitio referatur ad Magcum Dn., ut eius imploretur auxilium, a cujus solius consiliis standum. Si ipse reliquos conservatores adhibere voluerit, per eum stabit«.

[3]) Se 2den Del, S. 397 flg.

[4]) Ifølge hans Gravskrift, som haves i Lucoppidans Afskrift.

lands[1]), er det rimeligt, at Sønnen er uddannet paa samme Maade. Denne gik ogsaa ligesom Faderen Kancellivejen og omtales 1582 som Besidder af et Præbende i Viborg Kapitel[2]). Han skrev sig »til Højgaard«, en Gaard i Grejs Sogn ved Vejle, til hvilken hans tvende Brødre, Bertel og Ditlef, ogsaa findes skrevne[3]).

Den 12te September 1589 fik Christian (eller som han oftere skreves af andre: Christen) Holk Bestalling som øverste Sekretær i Kancelliet efter Absalon Juel. Som Løn tillagdes der ham 300 gamle Daler, indtil han kunde blive forsørget med passende Len, og 40 Dalers Maanedsbesoldning paa 4 Heste, samt sædvanlig Hofklædning[4]). I den Anledning skrev den ved sin mærkelige Pressesag saa bekjendte Jon Jensen Kolding en latinsk Ode til ham, hvori han opfordrede ham til at behandle Ansøgerne paa

iiversitetets Konservator; men om hans Virksomhed som ıdan er intet bekjendt; thi at han nogle Gange intercerede hos Professorerne for en og anden, skete egentlig ɛe i hans Egenskab som Konservator, om end hans Ord rved fik større Vægt[1]). Efter Niels Kaas's Død (1594) han for en Tid S. Laurentii Kapels Præbende i Ros:de, hvortil Konservatorværdigheden ogsaa var knyttet.

I Juli 1595 fratraadte Christian Holk Embedet som L øverste Sekretær[2]) og faa Dage efter (20de Juli) gjorde ɔngen hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Karen :avse, Datter af Ejler Kravse (Krafse) til Egholm og Fru ldeborg Bilde. Samme Dag og Sted havde ogsaa hans oder, Ditlef Holk til Eskildstrup, Bryllup med Margrete :abbe[3]). Den 9de Juni 1596 blev Christian Holk optagen ligsraadet; som saadan underskrev han to Maaneder efter ɔng Christians Haandfæstning[4]). Ved samme Tid forlenedes n med Tryggevælde Len, hvormed synes at have været rbundet hvad vi nu kalde Stiftamtmandsposten i Sjæland, fald præsiderede Chr. Holk, ligesom hans Formand og termand i Tryggevælde Len, tilligemed Biskoppen paa ındemodet i Roskilde[5]). Da han blev Lensmand, afstod n Domprovstiet i Roskilde til Holger Gagge[6]), og vistnok Laurentii Kapel til Kansler Christian Friis. Med Brejde

---

Klixbøl, anføres i Marmora Danica I, 140 (jvfr. D. Mag. 4. R. II, 382).

) Ny kirkehist. Saml. I, 57. V, 69.

) Danske Mag. 4. R. II, 384. Meddel. fra Rentekammerarchivet. 1872, S. 125.

) Klevenfelds Saml.

) Danske Mag. 4. R. II, 384. Slange, Christian IV, S. 93. Aarsberetn. fra Geh.-Ark. II, 103. 109.

) Ny kirkehist. Saml. V, 24.

) Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 28. Sj. Tegn. XIX, 31.

Rantzov deltog han 1597 i et Kommissorium til Øsel i Regjeringsanliggender[1]. I Sommeren 1599 var han med flere af Rigsraadets Medlemmer i Bergen og Oslo for at holde Retterting[2], og i Februar 1600 var han afsendt til Sverig i et Statshverv; men Christian IV var rigtignok ikke tilfreds med hans Udførelse deraf[3]. I Aaret 1601 afstod han Tryggevælde Len til sin Broder Ditlef Holk, medens han selv blev forlenet med Hald[4]. I Avgust 1602 gik han som den danske Konges Sendemand til Rusland, samtidigt med at Kongens Broder Hertug Hans drog over for at ægte den russiske Czars Datter. Fra denne besværlige Rejse kom Chr. Holk først tilbage i Begyndelsen af Sommeren 1603[5]. I Januar 1605 var han den danske Regjerings Udsending til Polen[6].

Imidlertid var hans Hustru død den 26de Juni 1602[7]. Nogle Aar efter indgik han nyt Ægteskab, idet han den

;aarden Hastrup i Jylland, som han siden jevnlig
sig til. Marie Below var en ved Gudsfrygt og Lær-
ıdmærket Kvinde, hvis Navn i sin Tid var i alles
·. Hun og hendes Søster, Sofie Below, der slægtede
paa, aabne i Forening med den berømte Sofie Brahe
n af «de lærde danske Fruentimmer»[1].

fter i ti Aar at have forestaaet Halds Len blev Chri-
Holk den 10de April 1611 forlenet med Silkeborg,
an havde i en lang Aarrække[2]. Under Kalmarkrigen
n først (1611) Medlem af den hjemmeladte Regjering,
en (1612) Krigskommissær i Sverig[3]. Noget derefter
an have faaet Herregaarden Bustrup, da han i den
Del af sit Liv almindelig skrev sig dertil; saaledes
Navnet «Christian Holk til Bustrup Danmarks Riges
med Aarstallet 1618 paa Kirkeklokken i Højelse ved
[4]. Han var 1621 Medlem af den Kommission, der
undersøge de akademiske Forhold og gjøre Forslag
Bestemmelser (novellæ Constitutiones) for Universi-
. I Aaret 1619 deltog han i Herredagene i Skeen
22 i Herredagene i Bergen, hvor Biskop Anders
ı blev dømt fra sit Embede[6]. 1624 var han en af
;kikkede Kommissærer ved Forhandlingerne mellem
ırk og Sverig i Knærød og Ulfsbæk[7]. Under Krigen

ıønau, Danske lærde Fruentimmer, S. 27—116.
nsk Atlas IV, 504. 516. 717. Lensbrevet i Jydske Registre.
ınge, S. 281. Klevenfeld beretter, at Chr. Holks Søn Christian
v født 14. Sept. 1612 paa Silkeborg, medens Faderen laa som
gskommissær i Sverig.
nsk Atlas VI, 109. Kirken hørte uden Tvivl til det Kanonikat,
n Chr. Holk havde i Roskilde.
nge, S. 453.
nge, S. 427. Danske Saml. IV, 7. Rørdam, Arrebos Levnet
Skrifter. I, 141. Brasch, Vemmetofte I, 129.
ıske Saml. 2. R. III, 373. Slange, S. 511 flg.

med Kejseren var han 1627 Medlem af Regjeringsraadet i Kongens Fraværelse[1]). Forresten led hans Ejendomme meget ved Fjendernes Indfald i Jylland, saa han fra den Tid ikke var den velhavende Mand som forhen[2]). I Juli 1630 deltog han i Herredagene i Kjøbenhavn[3]). Men fra den Tid høre vi ikke stort mere om ham. Aaret efter tog han Afsked fra sine offentlige Bestillinger[4]). Han var nu ogsaa en gammel Mand. Dog levede han endnu i ti Aar indtil den 18de Marts 1641, da han døde, 83 Aar gammel. Hans Hustru Marie Below overlevede ham i ti Aar († 9de September 1651). I sin sidste Vilje, der indeholder red mærkelige Oplysninger om hendes eget Liv og om hendes Mand og Børn, bestemte hun, at hendes Mands Lig skulde føres fra Familiebegravelsen i Tyregod Kirke ved Hastrup til Lisbjerg Kirke, hvor hun ogsaa selv ønskede at hvile[5]).

[redacted]

Rytsegaard i Skaane[1]). Denne Angivelse kan dog for Aarstallets vedkommende ikke være rigtig, da den ikke passer til H. Gagges senere Embedsansættelser, Giftermaal og Død. Snarere er han født hen imod Slutningen af Christian III's Tid. I nogle Papirer vedkommende M. Iver Stub[2]) omtales i Forbigaaende, at velb. Holger Gagge var samtidig med ham i Leipzig — maaske under hans Vejledning. Det maa have været hen imod Aaret 1580. Efter Hjemkomsten fra Udlandet blev han ansat i Kancelliet. Den 11te April 1585 beskikkedes han til Rentemester[3]). I Aarene 1586—8 nævnes han nogle Gange som Dommer paa det kongelige Retterting, der holdtes i Kjøbenhavn[4]). Den 15de Oktober 1596 forlenedes han med Domprovstiet i Roskilde, hvorved han blev Universitetets Konservator[5]). Den paafølgende 25de December fratraadte han Embedet som kongelig Rentemester. I den følgende Tid havde han sin Bolig i Roskilde, hvor han havde nogle af de Universitetet tilhørende Grunde i Fæste[6]). I Aaret 1600 ægtede han Beate Ulfeld (født 22de Juni 1586), Datter af Jens Ulfeld til Bulstofte i Skaane og Hustru Ellen Madsdatter Gjerre af Søbygaard[7]). Om hans følgende Liv er der for-

---

[1]) Optegnelse blandt Klevenfelds Samlinger i Geh.-Ark.

[2]) Konsistoriets Arkiv, Pakken 186.

[3]) Joh. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 168.

[4]) Rosenvinge, Gl. danske Domme IV, 93. 118. Jvfr. Norske Rigsregistranter. III, 264.

[5]) Sjæl. Registre Nr. 14, Fol. 28.

[6]) Acta Consist. 26. Maj 1602: »Holger Gagge blev tilsagt en Clare Jord uden Stedsmaal«. Ibid. 2. Jan. 1606: »Proponerede Magnificus om den Have i Roskilde eller Enghave, som M. Christen havde, at velbyrdig Holger Gagge vilde fæste den for 60 Daler, om hvilken Dn. Episcopus tilforn havde talt. M. Ivarus mente det bedst, at han den bekom, efterdi han var Conservator Academiæ, og han bød mere end nogen anden«.

[7]) Hofman, Danske Adelsmænd. II, 218 Anm.

øvrigt ikke meget at berette, da det henrandt roligt i hans Stilling som residerende Prælat ved Domkirken. Som saadan var han en af Kapitlets tvende deputerede ved Tronfølgervalget 1608[1]). Endvidere var han Patron til S. Michels Kirke i Slagelse og til Snesere Kirke, hvilke Kirker med mange flere laa under Kapitlet[2]). Naar en Kirkeklokke i Kollerup i Hanherred bærer (eller bar) Holger Gagges Navn med Aarstallet 1620[3]), er det maaske at antage, at den tidligere har tilhørt en af de tvende ovennævnte Kirker, for hvilke han var Patron; men om den ved Salg eller paa anden Maade er kommen til at gjøre Rejsen til hin afsides Egn af Landet, er ikke godt at sige[4]).

Som tidligere er omtalt, var Holger Gagge med til 1603 at stifte Fred mellem Universitetet og Domkapitlet i Lund. Efter M. Jon Venusins Død 1608 var han en af

paa Bergenhus at forhøre og dømme nogle Fogeder, der beskyldtes for ubillig Adfærd mod Beboerne og anden Uredelighed[1]). Siden høre vi ikke om offentlige Hverv, der betroedes ham; derimod havde han selv en Sag med en Student, der, saa ubetydelig den er, dog kan omtales, fordi den viser, at han maa have haft en Gaard eller Bolig i Kjøbenhavn. I Acta Consistorii for 27de September 1622 læses nemlig: «En Student, Niels Madsen Kallundborg, kom for Retten, eftersom han er anklaget, at han skal have været med at slaa velb. Holger Gagges Vinduer ud. Og mødte imod hannem Holger Gagge i egen Person. Bekjendte strax samme Student, at han var med en Person af Vor Frue Skole, som slog samme Vinduer ud; men sagde sig i Gjerningen at være uskyldig. Men efterdi han blev i nogen Maade overbevist, at han var ogsaa i Gjerningen delagtig, da blev hannem forelagt af M. D. Rectore og Dn. Professoribus: 1. at han for sin Del skulde erstatte Skaden, 2. afbede sin Forseelse, og 3. gaa i Fængsel. Og skal han blive i Fængslet fem Dage og Nætter, thi han har tilforn været anholden der tre Dage og Nætter».

Holger Gagge døde den 6te Marts 1630 og jordedes i Roskilde Domkirke ved Siden af sin Hustru, der var død den 11te Januar samme Aar. Deres Ligsten findes endnu bevaret[2]). Af deres Børn kjendes Sønnerne Klavs, senere ved Giftermaal Ejer af Skovsgaard i Humble Sogn paa Langeland, og Jens, der 1655 var Ejer af Bulstofte i Skaane[3]), samt Døtrene Margrete, «til Frøslev» (født 1ste

---

[1]) Norske Rigsregistranter. IV, 583—5. 698.
[2]) Marmora Danica I, 43. Steen Friis, Roskilde Domkirke, S. 215—6.
[3]) Suhms Saml. II, 2, 162. Naar der i samme Fortegnelse over Adelen (S. 154) nævnes «Claus Bagge, Boltoft», da er det en Skriv- eller Trykfejl for Gagge.

Maj 1609 paa Provstegaarden i Roskilde, siden gift med Daniel Bildt) og Birgitte (født 1611, død ugift den 24de Oktober 1633 paa Bulstofte[1]). Endnu to Aar efter Holger Gagges Død vare Regnskaberne for de Kirker, han havde haft under sit Værgemaal, ikke bragte i Orden, som man ser af en Skrivelse til Kapitlet i Roskilde fra Tage Thot, der synes at have været Værge for et Par af Børnene[2]).

3.

Sivert Grubbe til Hofdale, Søn af Rigskansler Ejler Grubbe og Hustru Else Bjørnsdatter (Laxmand), var født den 6te Marts 1566 paa sin Fædrenegaard Lystrup i Sjælland. Efter i sine tidligste Aar at have haft Privatlærer i Hjemmet kom han til Lund, hvor den daværende Lektor (siden Biskop) Mogens Madsen havde flere Adelsbørn i

: over Heidelberg og Strasborg til Genf, hvor den be-
: Theodor Beza lærte under almindelig Tilslutning, og
den unge danske Adelsmand følte sig saa tiltalt af
:alvinske Lære med dens strænge Kirke- og Samfunds-
, at han i Hjærtet endnu mange Aar stod paa den
som ønskede venlig Tilslutning til de Reformerte,
ıs han betragtede Ivrerne for luthersk Orthodoxi som
forstyrrere.

Efter at Sivert Grubbe i Genf havde begyndt at lægge
ter Retsvidenskaben, havde han det Uheld, at hans
.ester, Lavrits Tanche, blev dræbt af en Landsmand,
ıd han blev nødt til at rejse hjem. Efter et Par
ıders Ophold i Hjemmet, begav han sig dog atter ud.
Nyrnberg gik han til Altorf, hvor han tilbragte nogen
ned juridiske Studier; derfra gik Rejsen til Basel,
han var i et halvt Aar; derefter var det hans Hensigt
)ringe en Tid i Frankrig. Men han var ikke kommen
ngt ind i dette Land, da Budskabet om hans Faders
(1586) indhentede ham. Nu maatte han igjen hjem;
r gik et Aar hen, inden han fik sine Sager ordnede.
April 1587 forlod han for tredie Gang sit Fædreland,
lenne Gang med egen Vogn og Heste, som han solgte,
n kom til Frankfurt am Main, hvorfra han i Følge
ıt større Selskab drog videre over München, Augs-
)g Tyrol til Padua. Vi kunne ikke her følge ham
for Skridt; det maa være nok at bemærke, at han
at have gjennemrejst og beset de vigtigste Punkter i
ı gjorde et interessant Besøg ved Grændsen af Tyr-
ı dengang saa vidt udstrakte Landomraade i Ungarn,
ıd den venligste og mest forekommende Gjæstfrihed
ən kejserlige Statholder, Hr. David von Ungnaden, en
ffelig Mand, der i sin Tid havde været i Danmark og

havde medbragt fornøjelige Minder derfra, og blandt andet udtalte sig med stor Agtelse om »sin gamle Ven Niels Kaas og den lærde Theolog Niels Hemmingsen, med hvem han havde talt nogle Gange i Kjøbenhavn og endnu daglig havde Omgang med ved Hjælp af hans Skrifter«.

I Efteraaret 1589 naaede Sivert Grubbe endelig hjem som en vidtberejst og veloplyst ung Mand, der blandt andre Kundskaber og Færdigheder navnlig besad en Evne til at forfatte gode latinske Vers, som ialfald hos hans Standsfæller ikke var almindelig. Kort efter hans Hjemkomst gav Niels Kaas ham Plads i Kancelliet, hvor han nu arbejdede en Række Aar. I Januar og Februar 1595 var han med Christian Friis paa hans ovenfor omtalte Stokholmsfærd i Anledning af Gustav Adolfs Daab, og i den paafølgende Juli Maaned beskikkedes han til den vigtige

Personer og Forhold[1]). I Foraaret 1601 var han med Kongen paa Aggershus; kort efter Hjemkomsten forlenedes han med Jungshoved Len, uden dog derfor at opgive sin Sekretærpost. I samme Aar gjorde han endnu flere Rejser med Kongen saasom til Bahus, til Meklenborg og endelig til Haderslev; og i Marts 1602 var han atter med sin Herre paa Aggershus. Rimeligvis have disse mangfoldige og trættende Rejser ikke været efter hans Smag, thi vi se, at han betragtede det som en Glædesdag, da Kongen i Maj 1602 bevilligede ham Afsked fra «Hoftjenesten» og gav ham Lensbrev paa Malmøhus, Lundegaard, Dalby Kloster og Højby Len i Skaane. Den paafølgende 25de Juli gjorde Kongen hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Hildeborg Grubbe, Datter af Knud Grubbe til Alslev, med hvem han i flere Aar havde været forlovet.

Sivert Grubbes følgende Liv henrandt forholdsvis roligt i hans anseelige Stilling som Lensmand paa Malmøhus, yndet af Kongen og æret af sine Omgivelser. I Aaret 1605 fik han nyt Lensbrev, hvorved hans Forlening yderligere forøgedes med Børringe Kloster, Froste Herred, Lindholms Birk med mere Gods. Den 19de Marts 1606 tillod Kongen ham at bytte med Hofjunker Apitz von Grønenberg, saaledes at denne afstod ham Kantordømmet i Lunds Kapitel, medens Grubbe til Vederlag overlod Apitz Dekanatet i Roskilde. Saaledes havde Sivert Grubbe sine betydelige Forleninger samlede i den samme Egn, hvor han havde sine Ejendomme, Herregaardene Hofdale og Torup (senere arvede han ogsaa Høgholdt i Vendsyssel). Kalmar-

---

[1]) Denne Dagbog, som er affattet paa Latin, er af nærv. Forf. oversat paa Dansk og meddelt i Danske Mag. 4. R. II, 361—406. IV, 4—83. Den er Kilden til nærværende korte Biografi.

krigen gjorde ham vel nogen, men dog ikke betydelig Skade, da Svenskernes Angreb paa hans befæstede Gaard Hofdale lykkelig blev afslaaet. Derimod havde han Aaret efter den Sorg at miste sin elskede Hustru, som døde den 18de Januar 1613, efter at have født Trillinger, to Smaapiger, af hvilke den ene ogsaa døde kort efter.

Ved Siden af sine Forretninger som Lensmand blev Sivert Grubbe hyppig benyttet i kongelige Kommissioner, hvor en eller anden Sag skulde undersøges, eller Mægling foretages i Stridigheder mellem Adelen. I Efteraaret 1618 havde han det Tillidshverv at gaa som den danske Konges Sendemand til det svenske Hof, hvor han blev modtagen med megen Udmærkelse; 1624 var han med den udvalgte Prinds Christian V i Bützow til hans Farbroders, Fyrstbiskop Ulriks, Begravelse. Da Kongen 1627 vilde optage ham i

[redacted]

Tid, Hofmester for dennes yngre Sønner Ulrik og Hans[1]). Da hans Virksomhed som Hofmester ophørte, blev han den 2den Avgust 1598 udnævnt til Hofjunker og samtidig tillige til Kammerjunker, hvilket dengang ikke var blotte Titler, men tvende Hofembeder[2]). I en Række Aar finde vi ham nu i Kong Christian IV's Omgivelser. Undertiden benyttedes han i Sendelser til tydske Fyrster. Hans Lønning bestod for en god Del i gejstlige Forleninger. Den 11te Maj 1601 forlenedes han saaledes med et Kanonikat i Lund; den 5te Maj 1602 fik han Kantordømmet sammesteds, og Aaret efter endvidere et Vikariat (Bona altaris S. Trinitatis) ved samme Kirke. Den 19de Marts 1606 tillodes det ham at afstaa sine gejstlige Beneficier i Lund til Sivert Grubbe imod Dekanatet og Underup «Pors» i Roskilde Kapitel. Med Dekanatet fulgte, som tidligere er bemærket, den lidet byrdefulde Funktion som Universitetskonservator. Efter Henrik Ramels Død forlenedes Apitz med Domprovstiet og et Kannikedømme i Lund. Formodentlig har han ikke desto mindre beholdt sine roskildske Len. 1611 tillodes det ham, uagtet det derimod udstedte Forbud, at udføre fra Skaane til Sjæland den Havre, han

---

[1]) I det akademiske Programma funebre over Apitz v. Grønenberg (forfattet af Jesper Brochmand, Hdskr. i Geh.-Ark.) siges, at han ved sin Død 1612 i 20 Aar havde været ved Frederik II's og Christian IV's Hof, hvilket ikke rigtig stemmer. 1592 immatrikuleredes «Apicius von Grunenberg, Aulæ Magister» i Rostok (Etwas von gelehrten Rostockischen Sachen 1740, S. 336). Ventelig har han da været paa en Rejse med Prindserne hos deres mødrene Slægt i Meklenborg. Den 28. Okt. 1593 skrev han sig «Agapetus a Grönenberg, Illustrissimi Principis ac Domini, Dn. Uldalrici, Hæredis Norvegiæ etc. aulæmagister» i Arngrim Jonsens Stambog (se dennes Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 111).

[2]) Joh. Grundtvig, Meddel. fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 131. 138.

oppebar af sit Præbendegods i Lund[1]). Han døde den 31te August 1612 i sin Alders 52de Aar. Universitetet, for hvilket han ikke vides at have udrettet noget, opfordrede ved et Program de akademiske Borgere til at følge ham til Jorden.

4.

Universitetets Professorer.

Medens det i en tidligere Tid jevnlig forefaldt, at Professorer direkte udnævntes af Kongen, skete saadant kun sjældent i nærværende Tidsrum. Alligevel udøvede Kongen, naar han enkelte Gange ønskede det, og ellers Kansleren, en afgjørende Indflydelse paa Besættelsen af ledige Professorposter. Men i Formen var det næsten altid det akade-

...de det snart ske, at alle de højlærde blev en sluttet ...ds, som ikke lettelig tillod nogen fremmed at trænge ..., med mindre en af de akademiske Fædre ønskede ham ... Svigersøn.

Professorernes Virksomhed var den samme som tidligere. Hvad Forelæsninger angaar, kunde mærkes den ...k, at naar en Lærer gik over fra et Fag til et andet, ...ede han at holde en Indledningsforelæsning eller Tale, ...til ikke blot Studenterne men ogsaa de andre Professorer indbødes[1]), og der synes at være lagt megen Vægt ...paa, saa den, der ikke kom til at begynde sin Virksomhed med en saadan Højtidelighed, betragtede sig som ...tholden eller tilsidesat[2]). Forelæsningerne begyndte i

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 343, 391.

[2]) I Acta Consist. 9 Sept. 1608 findes følgende ret mærkelige Forhandling, i Anledning af at Prof. Hans Jensen Alanus maatte aftræde det rhetoriske Professorat til M. Volfgang Rhuman, og istedenfor overtage det i Lønning lavere stillede Professorat i Græsk: »Rector (D. Petrus Vinstrup) ex mandato Magn. Cancellarii commendavit M. Johanni Alano professionem Græcam, subrogato in ejus locum ad professionem Rhetorices Vulfgango Rhumanno. Ut autem isthæc professionis mutatio nihil detraheret commodis M. Johannis Alani, concessi fuerunt ei Oratoriæ professionis rustici, pro sua persona tamen, M. Vulfgango autem, futuro Rhetorices professori, dabantur Græcæ professionis rustici. Præterea addebatur, M. Johannem Alanum prærogativam in decimis, residentiis et aliis incertis retinere debere, ne ista mutatio ullo modo deteriorem ejus redderet conditionem. — M. Johannes Alanus libellum exhibuit Rectori, quem nec accipere nec legere voluit. Conquerebatur tandem, sibi præreptum perorandi pro nova professione beneficium. Magn. Rector respondit, voluntatem Illustris et Magnifici Cancellarii esse, ut sine oratione Græcam inchoaret professionem, et se mandasse M. Vulfgango, ut eo die perorandi partes susciperet. Imo et Magister Vulfgangus etiam in publico conventu protestabatur, se nihil in præjudicium alterius, sed ex mandato Magn. Rectoris hoc negotii suscepisse, et se ignorasse rem illam cum aliqua eius molestia conjunctam esse potuisse«.

hine Dage Kl. 6 om Morgenen og sluttede Kl. 5 om Eftermiddagen. Imellem Kl. 10 og 12 holdtes aldrig Forelæsninger, da det den Gang var Middagstiden. Forelæsningernes Begyndelse og vel ogsaa deres Ophør betegnedes ved Ringning med Universitetets Klokke[1]. Universitetsaaret regnedes, hvad Forelæsninger angaar, fra Paaske til Paaske, som det ses af de i Aaret 1603 indførte trykte Lectionskataloger[2]. Nogen Semesterinddeling finde vi ikke Spor af. Der holdtes paa denne Tid følgende akademiske Ferier: «Feriæ caniculares», der varede hele August Maaned, «Feriæ nundinæ», en Uge i Begyndelsen af Oktober, og Juleferien[3]. Om Forelæsningerne ved Paaske og Pintse have været afbrudte mere end selve Festdagene, kunne vi ikke afgjøre.

Med Professorernes Lønninger og Indkomster foregik

ønskede mere Korn, maatte han kjøbe det for Kapitelskjøb af Universitetets overskydende Beholdning[1]).

Da der ikke var Midler til at pensionere udtjente Professorer eller saadanne, som paa Grund af Udueligbed ønskedes fjernede fra Universitetet, foresloges det den 24de November 1599 i Konsistorium, at man skulde erhverve Tilladelse til at beskikke saadanne til Præster ved de Kirker, hvortil Universitetet havde Patronatsret. Om Kansleren, til hvem man agtede at henvende sig om Sagen, har givet sit Samtykke, vides ikke; men i den følgende Tid skete det dog undertiden, at Professorer, som ansaas for mindre dygtige til deres akademiske Kald, gik over til Præstestillinger.

Her efter følger nu biografiske Oplysninger om de Mænd, der virkede som Professorer ved Universitetet i den første Del af Christian IV's Tid, for saa vidt deres Levnedsbeskrivelser ikke tidligere ere meddelte, fordi en Del af deres Virksomhed allerede faldt i Frederik II's Dage.

1.

Jørgen Christoffersen Dybvad (*Georgius Christophori Dibvadius*) var en Søn af Christoffer Eriksen i Dybvad, Hads Herred, Aarhus Stift, angaaende hvem der er opbevaret et Kongebrev af 1550, hvorved han fritoges for Ægt og Arbejde, den Stund han boede i Dybvad, «dog saa at han skulde være Kgl. Majestæt og Hertug Frederik huld og tro, og Lensmanden paa Aakjær hørig og lydig»[2]). Denne Mand havde tvende Sønner, der antog Navn efter deres

[1]) Se Tillæg, Nr. 315. Ny kirkehist. Saml. I, 63—4. 66. Baden, Univ. Journal. VIII, 131 flg.

[2]) Registre over alle Lande, Nr. 5, Fol. 107.

Fødested og begge kastede sig med Iver over Studiet af de mathematiske Fag. Den ene af dem, Erik Christoffersen Dybvad, der er bekjendt som Forfatter af nogle danske Almanakker, døde imidlertid i en yngre Alder, »formedelst at hans Kræfter ved alt for megen Studering var svækkede«[1]. Den anden Broder, Jørgen Dybvad, erhvervede sig et, om end ikke berømmeligere, saa dog mærkeligere Eftermæle[2].

Det er ikke bekjendt, naar han er født eller bleven Student, men han omtaler med Taknemmelighed den Understøttelse, han i sin Ungdom havde nydt af Peder Oxe, der tog sig af saa mange unge studerende. Sandsynligvis har denne givet ham Midler til at rejse udenlands; thi 1568 kom han til Universitetet i Vittenberg, hvor han den 10de Marts 1569 tog Magistergraden og samme Aar begyndte sin Forfattervirksomhed med tvende mathematiske Skrifter.

underrettede ham om det kalvinistiske Komplot, der nylig var opdaget i Sachsen, idet han, under Henvisning til Dybvads mundtlige Beretning, indtrængende opfordrede Kongen til at forhindre Kalvinismens Indtrængen her i Landet navnlig ved at kalde Hemmingsen til Regnskab[1]). Hvad Dybvad angaar, bevirkede Kurfyrstens Anbefaling, at Kong Frederik kort efter (7de Juli 1575) ansatte ham som extraordinær Professor ved Universitetet. Men den Omstændighed, at han havde overbragt Angivelsen mod Hemmingsen og maaske ved sin mundtlige Beretning havde bidraget til end mere at opskræmme Kongen, paadrog ham den Mistanke, at det var hans Plan at faa den højt agtede Lærer fjernet for selv at komme til at indtage hans Plads. Under sine senere Studier i Vittenberg havde han nemlig givet sig af med Theologien, og det var da ogsaa nærmest dette Fag, hvori han blev Docent, om han end samtidig holdt Forelæsninger over »den naturlige Filosofi og Himmelløbet«.

Det blev dog ikke Hemmingsen, men en anden af Universitetets Lærere, Dybvad fortrængte. Den 9de Januar 1578 beskikkede Kongen ham nemlig til Professor i Mathematik og eneberettiget Almanakforfatter her i Landet. Dette skete ved Afskedigelse af den hidtidige mathematiske Professor, M. Anders Pedersen Kjøge, noget som det akademiske Senat nødig gik ind paa, saa Kongen maatte fremtvinge sin Viljes Opfyldelse ved et skarpt Brev. Dette, at Dybvad saaledes var bleven Universitetet paatvungen, maatte avle en Misstemning mellem hans Kolleger og ham, og heri kan maaske Grunden søges til, at han, først efter nogle Gange at være forbigaaet, naaede til at blive theolo-

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 263—4.

gisk Professor i Aaret 1590, hvorpaa han den 15de September samme Aar kreeredes til Dr. theol. af D. Hans Slangerup.

D. Jørgen Dybvad var, som vi oftere tidligere have haft Lejlighed til at fremhæve, en ejendommelig kantet og uomgjængelig Personlighed, der jevnlig havde Sammenstød nu med een, nu med en anden af sine Medlærere eller med dem alle tilsammen. Saa længe han imidlertid indskrænkede sig til at lade sit onde Lune gaa ud over Professorer eller Studenter, var hans Stilling ikke alvorlig truet; anderledes blev det derimod, da han i akademiske Skrifter gjorde Regjeringen til Gjenstand for en uklog og hensynsløs Kritik. I Begyndelsen udtalte han sig dog i al Almindelighed, idet han blot talte om en Regjerings Pligter eller, som i Talen ved Christian IV's Kroning, gav et af-

[redacted]

urigtigt, naar det oftere er sagt, at et fra Ungdommen af næret Had til Adelen i det hele har været den egentlige Aarsag til hans politiske Forfattervirksomhed; han havde tvertimod tidligere ytret sin Hengivenhed mod denne Stand ved at dedicere en stor Del af sine Skrifter til forskjellige Adelsmænd, ligesom han paa anden Maade havde vist sin Opmærksomhed mod Adelspersoner. Forresten er det karakteristisk, at medens Dybvad forhen havde udmærket sig som den strænge Opretholder af den akademiske Tugt, synes han, fra den Tid af da hans Vrede vendte sig mod de overordnede Myndigheder, at være bleven meget mildere mod Studenterne, saa vi oftere, naar saadanne havde forset sig, finde ham som Talsmand for den efter Forholdene lemfældigste Fremgangsmaade imod dem. Maaske den Omstændighed, at hans egen Søn, Jørgen, oftere kom i Konflikt med de akademiske Love, kan have gjort ham mere tilbøjelig til at lade Naade gaa for Ret.

Vi have allerede tidligere under Universitetets almindelige Historie dvælet ved den Sag, som ifølge kongelig Befaling anlagdes mod Dybvad for Konsistoriets Domstol i Anledning af hans dristige og upassende akademiske Theses; her skulle vi derfor kun minde om Resultatet, som var, at han den 11te April 1607 afsattes fra sit Lærerembede, med mindre Kongen vilde benaade ham[1]). Da Dybvad imidlertid søgte at opnaa den Tilgivelse hos Kongen, hvortil han saaledes var henvist, mødte han et bestemt Afslag. Saa længe hans Efterfølger endnu ikke var udnævnt, havde han dog Haab; men den 11te Juli s. A. meddelte Universitetets Rektor i Konsistorium, «at Kgl. Majestæt ikke var tilsinds at bruge D. Jørgen Dybvad i nogen Universitets-

---

[1]) Se foran, S. 197 flg.

Bestilling eller anden Tjeneste», hvilket havde til Følge, at man valgte en anden theologisk Professor i hans Sted, nemlig Kort Aslaksen. Da Dybvad fik Kundskab herom, gjorde han endnu et Forsøg paa at bevæge Professorerne til at gaa i Forbøn for ham, at der dog maatte forundes ham en Lærerplads ved Universitetet, ellers vilde, efter hans Mening, Præsterne blive afskrækkede fra at straffe Laster, naar de saa', hvor haard en Skjæbne der ramte ham, fordi han havde paatalt Misbrug. Rektoren (M. Joh. Stephanius) svarede ham imidlertid, at Sagen var vanskelig, Lægedommen søgtes altfor sent, Dommen kunde ikke forandres; men hvis Professorernes Forbøn formaaede noget hos Kansleren, vilde de dog ikke undslaa sig for at anholde om, at han idetmindste til en vis Grad maatte blive tagen til Naade og faa noget at leve af. Det er os imidlertid ikke

lærd Mand, og Lyskander, der levede samtidig med ham, udtaler en særdeles rosende Dom over ham[1]). Men de uelskværdige Sider af hans Karakter bevirkede dog, at kun faa beklagede hans Fald[2]). — Den 8de December 1576 havde han ægtet Kirstine Jespersdatter (født 1549), en Datter af Borgmester Jesper Finsen i Vejle. Hun overlevede kun i kort Tid sin Mand og døde den 24de Juli 1613. Universitetet udstedte et Sørgeprogram over hende, som endnu er bevaret, og hvori det blandt andet hedder: »Varias fortunæ vices subinde experta est, quæ vitam ipsi peracerbam et invisam reddiderunt: inprimis autem tristissima optimi mariti jactura ita adfecta est, ut animo subinde deficiens in ipso mortis confinio constituta putaretur». Af dette Ægteskab var der tre Børn, nemlig foruden en Datter, der døde som Barn, Sønnerne Christoffer og Jørgen. Den første, som oftere er omtalt i det foregaaende, overgik der en endnu haardere Skjæbne end den, der ramte Faderen, og ikke uforskyldt[3]); den anden, der i en Aarrække stadig benyttedes af Faderen som Respondens ved hans Disputatser, men tillige voldte ham adskillige Fortrædeligheder, havde ikke Broderens Begavelse og døde som Magister,

---

[1]) Han betegner ham nemlig som »vir in divinis literis jugi exercitatione longe doctissimus, et in seculari Philosophia magna cum admiratione versatus, linguarum Latinæ, Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ cognitione celeberrimus, ingenio et judicio clarus, in declamandis sacris literis industrius, et habendis ad populum concionibus elegans, Poeta, Orator, Mathematicus excellens, vita et moribus gravis et devotus» (Scriptores Danici, min Udgave, S. 281—2).

[2]) Se Tillæg, Nr. 414. I et Brev af 19. Novbr. 1606 til Biskop Mogens Madsen i Lund ytrer Prof. Joh. Stephanius om Afskaffelsen af Exorcismen: »Dn. Doctor Dybvadius sese opponit sed frustra, nam quicquid ab eo est, id ut ab homine non satis sani judicii plane contemnitur». (Ny kirkehist. Saml. V, 231—2).

[3]) Se foran, S. 316 flg.

men uden Embede, som det synes i Begyndelsen af Aaret 1626.

Skrifter. Commentarii breves in secundum librum Copernici. Witeb. 1569. 8. (Tilegnet Hertug Hans den Yngre af Holsten).

Tractatus breves de mensurationibus geometricis altitudinum accessibilium et inaccessibilium longitudinum, latitudinum et profunditatum. Witeb. 1569. 8. (Tilegnet Kansler Johan Friis).

*Liber secundus historiæ naturalis Plinii. Hafn. 1571.

*Oratio de æterna filii Dei divinitate et essentia. Witeb. 1571. 4.

Oratio de humanitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi habita Witebergæ ante prælectionem epistol. D. Ignatii. Witeb. 1572. 4. (Tilegnet Oluf Rosensparre).

Alcinoi Philosophi ad doctrinam Platonicam introductio. Hafn. 1574. 8. (Dette Skrift savner Udgivernavn; men Lyskan-

De iis, quæ insalubria sunt et præter naturam, morbo delicet, morbi causa et symptomate, generalis commonefactio. afn. 1578. 8. (Tilegnet Manderup Parsberg til Sandbygaard).

Assertiones theologicæ, mathematicæ, physicæ et ethicæ, ›spondentibus quinque honestis et eruditis viris titulo magirorum ornandis. Hafn. 1580. Fol. pat.

Theses quibus repetitur summa veræ et incorruptæ docinæ, quam nostræ ecclesiæ profitentur de justificatione homis peccatoris coram Deo. Hafn. 1590. 4. (Forsvaredes af ybvad for den theologiske Doktorgrad).

Canones vetustæ synodi, quæ Gangræ in Paphlagonia cir- annum Domini 324 celebrata est, editi. Hafn. 1592. 4.

Joan. Chrysostomi Homilia vigesima prima pene tota cum ntentiis aliquot insignioribus ex 20 prioribus collectis. Hafn. 594. 4.

Expositio XV priorum vers. primi cap. Jesaiæ, tradita fora thesium, vt sit accommodata disputationi, quæ habebitur 23 ctob. Resp. Christophoro G. Dibvadio. Hafn. 1594. 4.

Adolescentibus solidæ eruditionis veræque pietatis studiis dictis in Acad. Hafn. S. D. Georg. C. Dibvadius. Hafn. 1595. ogr. in Fol. pat.

Explanatio VIII versuum primi capitis Jesaiæ a 15 ad 24, mprehensa forma thesium. Resp. Christophoro G. Dibvadio. fn. 1595. 4.

Oratio in coronatione Christiani IV. 1596. (Mnskr. i Ny l. Saml. 988. 4to).

*Enarratio Psalmi CXXXIII. Hafn. 1596. 8.

Theses, quibus repetitur summa veræ et incorruptæ docnæ de bonis operibus, de quibus pro licentia accipiendi gram doctorum in Theologia d. 15 Junii disputabit rev. et docs. vir M. Joh. Paul. Resenius, præside Georgio C. Dibvadio. fn. 1597. 4.

Nonnulla ex metrico scripto Gregorii Nazianzeni, vt eorum tione quisque, qui vitam suam Christo consecrauit, in fide, e et charitate confirmetur. Exhibita rev. et doct. viris M. siderio Fossio, M. Jonæ Jacobi et M. Johanni Canuti. Hafn. 97. 8.

Commonefactio de disciplina, quæ legibus Academiæ præscribitur, earum recitationi præmissa. Hafn. 1597. 8.

Speculum Sacerdotii, siue commentarius in priorem epistolam Pauli ad Timotheum. Hannoviæ 1599. 8.

Theses de lege Dei. Resp. Georgio Iacobi. Hafn. 1600 4.

Theses de ratione investigandi veram Decalogi sententiam deque eius partitione. Resp. filio Georgio. Hafn. 1602. 4.

Enarratio primi, secundi, septuag. secundi et septuag. tertii Psalmorum Dauidis. Hafn. 1602. 8. (Tilegnet Roskilde Domkapitel).

Enarratio Psalmi CXXII. Hafn. M. DC. CII(!). 8. (Tilegnet Præsteskabet i Sjælands Stift).

Theses de primo præcepto Decalogi. Resp. filio Georgio. Hafn. 1603. 4.

Theses de appendice primi præcepti, quæ aliis est secundum præceptum. Resp. filio Georgio. Hafn. 1604. 4.

Theses de tertio præcepto Decalogi. Resp. filio Georgio.

Borger; Moderen hed Karine Sørensdatter Klyne[1]). Af Forældrene blev han sat i sin Fødebys Latinskole, hvor han saaledes udmærkede sig ved Lyst og Nemme til Studeringerne, at, efterat hans Forældre vare faldne ham fra, tog først Domprovst M. Jesper Mule og siden Biskop M. Povl Madsen i Ribe sig af ham. I den sidste, der var gift med et Sødskendebarn af ham, fandt han en anden Fader, der med stor Omhu tog sig af den fattige, men opvakte og lærelystne Dreng[2]). Da M. Povl Madsen 1569 blev forflyttet til Sjælands Bispestol, tog han Anders Krag med sig til Kjøbenhavn, og efter at han var bleven Student, beholdt han ham i sit Hus og skaffede ham senere en Hørerplads ved Vor Frue Skole. Da han havde været i denne Stilling et Par Aar, opgav han den igjen og rejste, understøttet af Bispen, til Vittenberg, hvor han tog Magistergraden[3]). Efter at han var kommen hjem, udvirkede han,

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 154. Ved en Trykfejl angives Anders Krags Fødeaar her som 1558, og denne Fejl er siden gjentaget af Gram (Cragii Ann., Præf. p. 4) og mange andre. Da Krag imidlertid ved sin Død 1600 var 47 Aar, maa han være født 1553, og hermed passer ogsaa alle andre Omstændigheder i hans Liv (jvfr. Mag. til den danske Adels Hist. S. 159). Om hans Moders Slægt, som i sin Tid var meget udbredt i Ribe, se Wegener, And. Sør. Vedel, 2. Udg. S. 215; Jydske Saml. I, 221 flg.

[2]) I det kgl. Bibliotheks Exemplar af And. Krags Udgave af Horatii Ars Poetica etc. Basil. 1583, findes følgende egenhændige Tilskrift: »Viro optimo et sincero theologo d. doctori Paullo Matthiæ, Siælandicarum Ecclesiarum Superattendenti vigilantissimo, Patrono suo, patris loco perpetuo colendo, mittitur«.

[3]) Vinding, p. 155, hvis Kilde vistnok omtrent udelukkende er det akademiske Programma funebre over Krag. Men Oplysningerne om hans Udenlandsrejser ere her lidet nøjagtige. I Hegelunds Kalender læses under 19. Jan. 1577: »M. Andreas venit Hafniâ Ripas«. Mon det skulde være Anders Krag? Thi M. Anders Christensen, som man ogsaa kunde tænke paa, var, saa vidt vides, dengang udenlands (se 2den Del, S. 654).

ventelig ved sine Velynderes Bistand, at Kongen den 20de April 1579 paalagde Universitetet at give ham det første af de fire Rejsestipendier, der blev ledigt, »efterdi vi forfare, at om samme Mester Anders Krag skal være sønderlig god Forhaabning, at han udi Fremtiden kan tjene enten udi Skolen eller Kirken«[1]. Ved Hjælp af dette Stipendium rejste han da atter ud. I Slutningen af Marts 1580 finde vi ham paa Gjennemrejse i Worms[2]. Men under 5te December 1580 anmærker Peder Hegelund i sin Almanak, at M. Anders Krag paa denne Dag drog bort fra Ribe paa Vejen til Strasborg. Deraf maa man jo slutte, at han atter har været hjemme. Hvorledes nu end dette forholder sig, saa meget er vist, at han med Iver fortsatte sine velbegyndte Studeringer og tilbragte en Tid i Strasborg, Tybingen og Basel. Paa det sidste Sted blev han især

[redacted]

hvis Studier i Udlandet han skulde lede[1]). I Avgust 1582 drog de fra Ribe til Strasborg, og, efter et Ophold ved Akademiet her, til Basel, hvor Krag Aaret efter i et Par Skrifter søgte at vise den ramistiske Filosofis Anvendelighed i forskjellige Grene af Videnskaben. Fra Basel begav han sig over Genf til Montpellier, hvor Lægevidenskaben endnu ligesom tidligere, da Christiern Torkilsen Morsing studerede her, dyrkedes med megen Iver. Her opholdt Krag sig i længere Tid under flittige Studier og gjorde derfra en Udflugt til Paris, ledsaget af sin Ven Georg Speigel fra Heidelberg[2]) og maaske ogsaa af den ovennævnte Frederik Munk (Broderen havde, som det synes, tidligere forladt ham).

Efter Besøget i Paris vendte Anders Krag alene tilbage til Montpellier, hvor han understøttet af sin gamle Velynder, Biskop Povl Madsen, med de dertil fornødne Midler, satte Krandsen paa sit Lærdomshus, idet han den 1ste Avgust 1585 erhvervede sig Doktorgraden i Filosofi og Medicin, efter at han kort iforvejen havde taget Bakkalavr- og Licentiatgraderne i Medicinen, og gjennem en stor Mængde forskjellige Lærdomsprøver havde banet sig Vejen til hin akademiske Værdighed. Af disse Lærdomsprøver faa vi et anskueligt Billede i et Skrift (Laurea Apollinea Monspeliensis), som Krag ikke længe efter udgav, og hvori han meddelte alle de Qvæstioner og Problemer, han maatte løse, og de medicinske Consultationer, Forelæsninger og Orationer, der ved denne Lejlighed bleve holdte. Skriftet giver en udmærket Forestilling om den Lærdom og Begavelse og i det hele om det høje videnskabelige Dan-

---

[1]) Begelunds Kalend. msc. A. Krag, Laurea Apollin. Monspeliensis, p. 149—50. Herholdt og Mansa, Saml. til Medic. Hist. S. 41. O. Nielsen, Skadst Herred, S. 19.

[2]) Laurea Apollin. Monspel. p. 80.

nelsestrin, hvorpaa Forfatteren stod. Den Fordomsfrihed, hvormed han udtaler sig om endel naturlige Fænomener, som dengang almindelig vare Gjenstand for megen Overtro, har i vore Dage med Rette fundet Omtale som noget særdeles mærkeligt[1]).

Saasnart Efterretningen, om at Krag saaledes paa den hæderligste Maade havde fuldendt sine Studeringer i Udlandet, var naaet til Kjøbenhavn, udgik der Opfordring til ham fra Universitetet om at vende tilbage for at overtage en Professorpost. Vi have hans Svar, dat. Frankfurt am Main den 26de August 1585, hvori han med Taknemmelighed modtager Tilbudet og erklærer det for sin Hensigt efter det forestaaende store Bogmarked i Frankfurt at følge med Bogførerne tilbage til Danmark[2]). Denne Plan blev der dog ikke noget af. For nemlig at faa sin ovennævnte

[redacted]

lier havde han lært at skjønne paa et frit Studium; ıavde man ladet ham frit Valg, hvorfra han selv te sine Grunde eller Beviser, og han var hverken ındet til Galen eller Aristoteles. «Se dig i Spejl, ıhavnske Ungdom!» Skolastiske Spidsfindigheder n efter Evne søgt at bekjæmpe; thi i Lægeviden-'e de ikke blot unødvendige, men endog skadelige. ıg kan man lade saadan Ordleg passere, men hvor ·er Liv og Velfærd, der maa Vrøvl (nugæ) tilside.

· Fuldendelsen af dette Skrift begav Krag sig paa ›n og overtog i Foraaret 1586 Posten som Professor ːus, skjønt det var uvant at se en Doktor paa skedne Begyndelsesplads[1]). Hermed forbandt han i r Forretningerne som Universitetets Notarius. Kort ; Ansættelse døde den theologiske Professor D. Jakob der i flere Henseender var hans Aandsfrænde. Krag e sig store Fortjenester af den afdødes Minde ved ;e en Del af hans efterladte Skrifter udgivne paa tteren værdig Maade. De udkom alle i Basel, g, som ovenfor er berørt, havde mange litterære ser. Da den pædagogiske Professors Løn kun var virkede Krags Venner ved Hoffet i Kong Frederik II's vetid, at han fik et aarligt Tilskud af Staten paa ·r[2]).

der er opbevaret en Række Dagbogsoptegnelser af nt ved Navn Peder Christensen fra Ribe, der var hos Anders Krag i de første Aar, efter at han

ıg og alle senere Forfattere, der omtale Krag, sige, at han 'rofessor 1587; men det er urigtigt.

les beretter Krag selv (Hornung, Cista medica, p. 360—2). brevet herom har jeg dog ikke fundet. Derimod vides, at ingsraadet den 5te Marts 1589 tillagde ham Kongetienden ·tykke Sogn (Sjæl. Registre Nr. 13, Fol. 58).

var bleven ansat ved Universitetet, saa se vi os i Stand til at give detaillerede Oplysninger om hans Forelæsninger og øvrige Forhold i disse Aar [1]). Den 30te Juli 1586 sluttede han sin første Forelæsning over Ciceros Tale pro lege Manilia. Den 12te September s. A. begyndte han at gjennemgaa Talen pro Sestio. Denne Forelæsning sluttedes den 9de Januar 1587; den paafølgende 16de Januar begyndte han at læse over Ciceros Skrift de natura Deorum; den 1ste Februar samme Aar endte han en Forelæsning over 1ste Bog af Horatses Carmina. Denne er altsaa gaaet jevnsides med de ovennævnte Forelæsninger over Cicero. Strax efter tog han fat paa 1ste Bog af Horatses Oder, som han var færdig med den 22de Marts s. A. Den paafølgende 16de Maj sluttede han Fortolkningen af 1ste Bog af de natura Deorum, og begyndte Dagen efter paa første Bog af Horatses Epistler, som han

ıelphi, — og dermed slutter Optegnelserne om Krags ›dagogiske Forelæsninger.

Samtidig havde han en ikke ubetydelig Lægepraxis, og den omtalte Dagbog omtales jevnlig, hvorledes han blev ntet over til Skaane eller ud til Herregaarde i Sjæland, vel endog til Laaland for at yde Lægehjælp. I Avgust September 1588 var han i Ribe i Anledning af en Rets-:id med nogle Slægtninge (Borgmester Søren Jakobsen ages Arvinger); den blev dog bilagt i Mindelighed. Af ıgbogen erfares endvidere, at Krag den 13de November 86 havde Bryllup med Elline Mortensdatter (født 1566, ıtter af afdøde Morten Olufsen, Handelsmand i Kjøben-ıvn). Under den forudgaaende 25de Oktober bemærkes i ıgbogen: »skrev vi Bryllupsbreve i D. Anders Krags Hus«, — t er de bekjendte Indbydelser, der sædvanlig vare efter bestemt Formular. Noget nær Aarsdagen efter Brylluppet ltes der Ægtefolkene den første Søn (12te November 1587), ilken blev døbt tredie Dagen efter.

Mærkeligst er dog hvad der i den samme og andre ılder berettes om D. Anders Krags Skotlandsfærd. Da ımlig den danske Prindsesse Anna i September 1589 skulde jse over til Skotland for at ægte Kong Jakob, fulgte Krag ed som hendes Læge. Efter i en Maaned at have døjet ıdt paa Søen, maatte de gaa i Land i Norge, hvor Prinds-sen blev, medens den største Del af hendes Følge, og der-landt D. Anders Krag, vendte tilbage til Kjøbenhavn. ı Enkedronning Sofie i November samme Aar drog til ırbjerg for at møde sin Datter og Svigersøn, den skotske ɔnge, der ventedes fra Norge, fulgte Krag med som lendes Naades Medicus«. Lensmanden paa Varbjerg Slot, ıders Bing, der var syg, benyttede ved den Lejlighed hans ælp; men da Sygdommen efter Krags Tilbagerejse for-

værredes, lod Anders Bing henimod Aarets Udgang sende Bud til Kjøbenhavn og hente ham paany. Krag var hos ham i en 14 Dages Tid, men da han saa, at Sygdommen var ulægelig, drog han atter hjem efter at have modtaget «en hæderlig Foræring for sin Umage[1])». Den 21de April 1590 udgik der Befaling til Tolderne i Helsingør om at udbetale D. Anders Krag og Apotheker Christian Bett 50 Daler hver til at indkjøbe hvad Medicin og «Gewürtz» de behøvede til den forestaaende skotske Rejse[2]. Deraf maa sluttes, at Krag atter har faaet det Hverv at gøre Følgeskab med til Skotland, nu da Kong Jakob og hans Dronning rejste hjem efter det tidligere omtalte længere Ophold her i Landet. Formodentlig er han kommen tilbage i Juni eller Juli samme Aar[3]).

Da Jørgen Dybvad i Begyndelsen af Aaret 1590 blev

[redacted]

med Kansler Niels Kaas i Kolding, som ønskede, at Professorerne skulde «forordne D. Anders Krag til den fysiske Lection» [1]). Af den oven omtalte Dagbog ses dog, at han først den 10de Januar 1591 holdt den ved Overtagelsen af et nyt Professorat sædvanlige Tiltrædelsestale («perorabat pro professione physica»). Den 23de Marts s. A. sluttede han sin første fysiske Forelæsning, over 1ste Bog af Aristoteles's Physica. Forresten anstillede han nu forskjellige kemiske Forsøg og tilberedte selv en Del af de Lægemidler, som han benyttede. Som Kemiker maatte han nærmest tilhøre den paracelsiske Skole i Medicinen; men han var dog for selvstændig til at gaa i nogen enkelt Mesters Ledebaand, og søgte derfor at forbinde den galeniske Methode med Paracelsus's [2]).

Vi have allerede tidligere omtalt nogle Stridigheder, som Krag havde med nogle af sine Kolleger [3]). Disse mindre tiltalende Optrin skulle vi dog ikke her atter dvæle ved, men kun erindre om, at han 1595—6 beklædte Rektorværdigheden ved Universitetet, og at han 1595 valgtes til Vor Frue Kirkes akademiske Værge, hvilken Funktion han forestod indtil sin Død. Om hans Forelæsninger som Physicus have vi ikke saa nøjagtige Efterretninger som om hans tidligere, da han var Pædagogicus. Af et Skrift, han har udgivet, erfares dog, at han en Tid læste over Aristoteles's Metafysik, og da han var færdig dermed, begyndte

[1]) Se Tillæg, Nr. 265.

[2]) Se And. Krags Brev til Sigismund Schnitzer, Medikus i Bamberg, som først er trykt i Hornungs Cista Medica, p. 360—2, og siden i Bartholins Cista Medica, p. 109—12. Paa førstnævnte Sted har Brevet Aarstallet 1611, paa det andet Sted 1600. Begge Aar ere dog urigtige; thi Brevet maa efter Indholdet være fra 1591 eller et af de nærmest følgende Aar.

[3]) Se foran, S. 33—8.

han at gjennemgaa en af Platons Dialoger, som han sagde, »ut temperarem Aristotelis subtilitates et argutias elegantia, gravitate et majestate Platonica [1])«. Det havde været en af hans Ungdomsplaner, atter at bringe Platon til Ære, efterat denne Filosof længe næsten havde været fortrængt fra Universiteternes Høresale af Aristoteles. Med Undtagelse af ovennævnte Forelæsning over Platons Parmenides foreligger der dog intet Bevis for, at det er lykkedes ham at realisere sin Plan. Overhovedet kunne vi ikke paavise, at Krags akademiske Virksomhed ganske har svaret til de Forventninger, man maatte nære om samme efter den glimrende Prøve, han havde givet paa sin Smag og Lærdom ved Doktorpromotionen i Montpellier. En vis tiltalende Klarhed og Anskuelighed møder os dog i de akademiske Theses, hvortil hans Forfattervirksomhed for største Delen ind-

ny Ovne og vise os vidunderlige Resultater af visse kemiske Destillationer. Ubi non est ocularis demonstratio et manualis operatio, nihil est. Men kjære, bed med mig til Gud for ham, at Herren dog maatte behage at forlænge hans Liv, thi han lider af en farlig Katarrh, der har angrebet Lungen, og han har længe tvivlet om sit Liv paa Grund af Sygdommens Langvarighed. Jeg kan ikke noksom sige Eder, hvor han er en trofast og oprigtig Ven» [1]). Den i dette Brev udtalte Frygt viste sig snart som grundet; thi den 8de Juni 1600 døde D. Anders Krag, 47 Aar gammel. M. Klavs Lyskander, der levede samtidig med ham, og engang havde haft et mindre venskabeligt Sammenstød med ham [2]), omtaler ham i sine Optegnelser om danske Skribenter som «Vir doctus, felix, affabilis, liberalis et præsentis ætatis quasi moribus natus, Ramææ Philosophiæ assertor et scholæ Aristotelicæ impugnator accerrimus [3])». Sivert Grubbe har i sin Dagbog anmærket under 11te Juni 1600: «Begravedes i Kjøbenhavn Dr. med. Anders Krag, en stor Forfægter (insignis propugnator) af den ramistiske Filosofi Han har ogsaa skrevet mod Liebler i Tybingen. I sin Tid var han min Bordfælle i Basel og min tro Ledsager gjennem Burgund og Tydskland [4])». Krags Valgsprog var: «Veritas odium parit». I sine senere Aar synes han ikke at have staaet i det Forhold til Hoffet, som tidligere. Efter hans egne Ytringer maa vi antage, at han selv har søgt at und-

---

1) Bartholin. Cista Medica p. 156.

2) Rørdam, Lyskanders Levned, S. 130. Striden, der førtes 1594—5 havde drejet sig om Naadensaaret efter M. Klavs Skavbo, hvis Efterfølger i Professoratet A. Krag var, medens Lyskander var Repræsentant for Skavbos Arvinger.

3) Anf. Skr. S. 188. En Del andre Bedømmelser af Krags Betydning som Videnskabsmand anføres i Mollers Cimbria lit. I, 312—3.

4) Danske Mag. 4. R. IV, 5.

drage sig dette Forhold[1]), hvilket derimod synes at have øvet mere Tiltrækning paa hans Broder, Historieskriveren og Diplomaten D. Niels Krag. Hans Lægevirksomhed hos Adelen gjorde ham dog æret og velanset i mange fornemme Huse, hvor han var en jevnlig Gjæst[2]).

I sit Ægteskab med Elline Mortensdatter havde Anders Krag en Søn og en Datter, der dog begge døde i deres tidlige Alder. Hans Enke ægtede 1½ Aar efter hans Død Prof. Hans Jensen Alanus. Hun døde den 24de Maj 1615[3]).

Skrifter: Rameæ Scholæ et defensio Petri Rami contra Georgii Liebleri calumnias. Basil. 1582. 8. (Tilegnet Prinds Christian [IV]. I Skriftet findes Vers af Holger Ulfstand og Johannes Paludanus Coldingius, samt en udførlig Tilskrift til Prinds Christian, handlende om Kjøbenhavns Universitets Historie, af Krags Ven og medstuderende i Basel, Adelsmanden Jakob Bjørn.

Q. Horatii Flacci Ars poetica ad P. Rami Dialecticam ...

;es posse referri, demonstratur. Basil. 1583. 4. (Tilegnet n kgl. Sekretær Absalon Juel til Mejlgaard).

Laurea Apollinea Monspeliensis. Basil. 1586. 4. (Heri et gt til Forf. af Sivert Grubbe. Om de forskjellige Tilegnelser ikriftet se Herholdt og Mansa, Samlinger til Medicinalhistorien, 41, hvor der ogsaa er meddelt et Udtog af Skriftet).

Theses ex tribus prioribus capitibus primi libri Physicorum istotelis desumptæ. Resp. Johanne Clementis L. Hafn. 1591. 4.

Theses ex quarto et quinto capitibus primi libri Physicorum sumptæ. Quæ disputabuntur ad diem VI. Oct. in domo Valendorphiana sedecim Studiosorum habitationi donata et dicata. sp. Nicolao Paschasio Cimbro. Hafn. 1591. 4.

Theses physicæ, in quibus instituitur reconciliatio inter cem populi Israelitici Mosen et Philosophorum principes de 'um naturalium principiis, solis verbis dissentientes. Resp. :. Paschasio C. Hafn. 1592. 4.

Theses de artium principiis et legittima conformatione, quas fendent ad diem XXIV Martij Studiosi honesti et docti XXV o prima in Philosophia laurea. Hafn. 1593. 4.

Theses de definitione et subiecto Physices, quas defendent diem VII Kal. Junii D. Johannes Craphtius, D. Michael Olai fniensis, D. Paullus Andreæ Cimber, Cunradus Aslacus Bernsis, Nicolaus Hammerus Hafniensis pro summa in Philos. ırea consequenda. Hafn. 1593. 4.

Theses Physicæ de creaturis simplicibus: materia et forma. sp. Severino Svaningio Ripensi. Hafn. 1597. 4.

Theses Physicæ de angelis et anima humana. Resp. Paulo ırtino Ostrupio G. Hafn. 1598. 4.

Platonis Parmenides seu de Ideis: Latine seorsim editus et evioribus notis illustratus, uberius prælectionibus publicis excandus. Hafn. 1598. 4.

Om D. Anders Krags Udgaver af D. Jak. Madsens efterladte rifter, som han ogsaa forsynede med Fortaler, se 2den Del, 614. Om hans egen Bogsamling se Wormii Epist. p. 2.

3.

Niels Krag (*Nicolaus Cragius Petrejus Ripensis*), fo-anførte Anders Krags ældre Broder, var født i Ribe omtrent 1550. Ligesom Broderen hørte han til sin Tids ypperste Hoveder. I Aaret 1567 blev han Student og fik ved Anbefaling af Bispen i Ribe, M. Povl Madsen, strax Kosten i Helliggejsthus; men da han i Marts 1570 i Hidsighed gav en af sine Medalumner et Ørefigen, medens de sad ved Middagsbordet i Klosteret, blev han ved Konsistoriets Dom for bestandig udelukket fra Kosten[1]. Han begav sig nu til Ribe, hvor hans Fader vel ikke mere var i Live, men hvor han havde megen Slægt. Navnlig var hans Søster Anne gift med Christen Hegelund[2], en Broder til den daværende Rektor, senere Biskop i Ribe, Peder Hegelund, i hvis Dagbog vi derfor ofte finde Niels Krag omtalt. Af-

Hans Laugesen, og da Kansler Niels Kaas med Velvilje tog ig af ham, opnaaede han, hvad han ønskede, og i Juli 1574 begav han sig derfor atter til Vittenberg[1]. Her tog ian den 1ste Marts 1575 Magistergraden, og det bemærkes, it han ved den Lejlighed var den anden i Rækken af de nange, som tog Graden, hvilket vidner om fortrinlig Dygighed. Hans Ven og Bysbarn, M. Niels Lavritsen, lykønskede ham i den Anledning i et trykt græsk Digt; og da ian nogen nogen Tid efter atter begav sig hjem til Fædreandet, tog den bekjendte Latindigter Hans Lavritsen Ameinus (Broder til den ovennævnte Niels Lavritsen) Afsked ned ham og ønskede ham Lykke paa Rejsen i et Digt, om vi endnu have[3].

I Juli 1576 var M. Niels Krag atter i Hjemmet. Nu jaldt det om at finde en passende Ansættelse[4]. Ved Velnderes Bistand og særlig ved Kongens Anbefaling opnaaede ian Rektorembedet ved Vor Frue Skole i Kjøbenhavn i 'ebruar 1577. Hans Virksomhed i dette Embede have vi idligere omtalt[5]. Naar han atter opgav det uden endnu t have opnaaet nogen anden fast Stilling, laa Grunden ertil vistnok i hans uheldige Giftermaal. Den anden Fe-

[1]) N. Krag, Grammat. latinæ præcepta, 1578, Dedicationen til Niels Kaas. Hegelunds Kalend. msc.

[2]) Se 2den Del, S. 630. Hegelunds Kalend. msc.

[3]) Jo. Amerini Carmina, 1576, Bl. Eij: Propempticon D. Magistro Nicolao Kragio Ripensi, Vuiteberga in patriam tendenti».

[4]) Hegelunds Kalend. msc. 27 Juli 1576: »D. Episcopus (Hans Laugesen i Ribe) festinanter abiit cum M. Nic. Kragio ad Petrum Gyldenstjern — ξὺν θεῷ». Ventelig drog Krag til Rigsmarsken for at faa hans Anbefaling eller Bistand til et eller andet.

[5]) Se 2den Del, S. 716—7. Hegelunds Kalend. msc. 8 Febr. 1577: »M. Nicol. Kragius suscepit scholam Hafn.» Ibid. 26. Febr. s. A.: »Misimus Coldingam per Ancherum Andst libros et supellectilem M. Nic. Kragii».

bruar 1578 havde han nemlig ægtet Kjenne, Datter af en vis Michel Skriver[1]). Denne Forbindelse, der uden Tvivl var indgaaet i Letsindighed, kaster en mørk Skygge over Krags Privatliv. For at skaffe Føden, maatte han give Privatundervisning ude af Huset[2]). Dette var [illegible] en ærlig Sag; men da der kom Børn, og han følte sig trykket af sine huslige Forhold, tog han den Beslutning at ryste det hele af sig og begynde sit forrige Rejseliv paany. Der var hos ham baade Lyst og Evne til at blive noget mere end en Skolemester under fortrykte Kaar; — men Vejen til Anerkjendelse hjemme gik den Gang ligesom senere over Udlandet.

Ved høje Patroners Hjælp fik han den 3die Januar 1582 kongelig Tilsagn om det første Kannikedømme, der blev ledigt i Roskilde, maaske som Løn for at han vel

[redacted]

for at tage Afsked fra Slægt og Venner, inden han begav sig til Frankfurt, hvorfra han agtede sig videre til Frankrig[1]). I Avgust 1583 træffe vi ham i Genf[2]). Ikke længe efter tog han den juridiske Doktorgrad, ventelig ved et fransk Universitet[3]). I Sommeren 1584 var han atter i Genf som Hovmester for en mährisk Adelsmand, Carl v. Zerotin[4]). Han havde da ikke ringe Anseelse som Videnskabsmand.

Efter at have besøgt Frankrig, Italien, Schweiz, Tydskland og Polen kom D. Niels Krag den 11te September 1585 tilbage til Ribe[5]). Det maa antages, at han snart efter igjen er rejst ud, efter dog først at have været i Kjøbenhavn[6]); der er os nemlig bevaret et Brev fra den danske Adelsmand Iver Juel, hvori han beretter, at Dr. Krag ikke længe før hans egen Ankomst til Paris, der faldt den 10de September 1586, havde været sammesteds paa Rejsen fra England til Italien og havde aflagt et Brev til ham fra Broderen Vincents Juel i London[7]). Ved Dr. Krag kan neppe forstaas andre end Niels Krag, thi vel var Anders Krag

[1]) Hegelunds Kalend. msc. 2 Marts 1582: »M. Nicol. Cragius venit Ripas cum Petro Rudt, profecturus Francofurtum, inde in Gallos«. Ibid. 12. Marts s. A.: »M. Nic. Cragius accepit a me Exemplar Epigrammatum Philippicorum, quod typis edendum (i Frankfurt) se mihi curandum recepit. Deus bene vertat«.

[2]) Ny kirkehist. Saml. III, 665.

[3]) Jvfr. Cragii Annales, Præf. Gram. p. 5—6 (Oversætt. S. 7—9). Gram fejler imidlertid, naar han antager, at Krag først 1588 blev Dr. juris.

[4]) Danske Mag. 4. R. II, 373.

[5]) Hegelunds Kalend. msc. Wegener, A. S. Vedel, S. 190 Not. 2.

[6]) Hegelunds Kalend. msc. 11. Dcbr. 1585: »D. D. Nic. Cragius et Fridericus Suaningius hinc (fra Ribe) vna abierunt Hafniam«.

[7]) Iver Juel skriver d. 16. Novbr. 1586 fra Paris til M. Christen Foss: »Litteras a fratre Vincentio cum huc veni (10. Sept.), per D. Kragium, qui ex Anglia rediens in Italiam paulo ante nostrum aduentum se contulit, missas accepi« (Orig. i Geh.-Ark., Danske Selsk. Saml.).

den Gang ogsaa Doktor; men han havde da endt sine Rejser og havde, som tidligere er omtalt, i Foraaret 1586 tiltraadt Posten som Professor ved Universitetet. Det kan imidlertid med Føje betvivles, at Niels Krag denne Gang er kommen til Italien, da vi ikke længe efter finde ham i Kjøbenhavn, hvor han i Oktober og November 1586 laa i en forargelig Strid med sin Hustru og hendes Slægt. Det er ikke let nu at sige, paa hvis Side Hovedskylden falder. Konens Slægt lagde ad Rettens Vej Beslag paa hans Gods, da han vilde rejse ud igjen uden at træffe Anstalter til Familiens Underholdning. Krag beskyldte fra sin Side sin Hustru for Tyveri og Utroskab. Sagen førtes for Universitetskonsistoriet og Roskilde Kapitel, og den endte tilsidst med en Skilsmissedom [1]). Da Krag nogle Aar efter kunde gifte sig igjen, uden at hans første Kone var død, maa han i juridisk Henseende være erkjendt for den uskyldige Part-

[redacted]

n egentlig er sluppen derfra; men det er neppe sket uden tydelig Opofrelse. Hans Levnedsomstændigheder i de lgende to Aar kjende vi kun lidet til; dog formode vi, at n, understøttet af høje Velyndere, har opholdt sig for det øste i Kjøbenhavn, sysselsat med historiske Studier og dre litterære Arbejder[1]). Her var han ialfald i April 89, da han tilegnede den unge Kong Christian sin Udve af et Haandskrift fra Middelalderen, vedrørende den ånske Synonymik. Han stod i den — vistnok meget ikre — Formening, at Forfatteren var en dansk Mand, at han ved Udgivelse deraf kunde bidrage til at vise, selv i Tider, der ellers vare nedsunkne i «det yderste ırbari», havde vi ikke savnet Mænd, der havde haft Smag r den klassiske Litteratur og havde dyrket den, saa vidt dsomstændighederne tillod det. Dette, mente han, vilde ıdnu klarere komme for Dagen, naar han efter sin Beemmelse fik udgivet en «Historia Romana», som i sin Tid ır forfattet af en dansk Mand ved Navn Esbern, og som ır ham meddelt af den videnskabselskende Adelsmand Erik ınge. Disse Skrifters Udgivelse var for Krag et nationalt oretagende; thi «patriæ gloriæ asserendæ, quicquid id est, ıod possumus, impendere debemus», og han haabede, at ırved skulde, ligesom ved Saxes Historie, det danske Navn ævdes mod fremmedes Foragt og nedsættende Domme. oidlertid fik han dog ikke den romerske Historie udgivet, m han her anmeldte, og Haandskriftet findes nu neppe ere bevaret.

I Kansler Niels Kaas, der efter Frederik den II's Død

[1]) I Peder Christensens Almanakoptegnelser findes følgende Notits under 14. Juli 1588: «Opera (betyder vistnok Amanuensis) D. D. Nicolai Kragii satisfecit operibus meis dando mihi duas vallenses ob exarationem 4 archarum papyri».

stod i Spidsen for Rigsstyrelsen, havde Niels Krag en trofast Velynder, og ham skyldes det vistnok fornemmelig, at han endelig fik Plads ved Universitetet, idet der den [illegible] Juli 1589 udgik et Kongebrev til Rektor og Professorer af følgende Indhold: D. Niels Krag havde i nogen Tid studeret udenlands og gjort saadan Fremgang i sin Studering, at han med Frugt kunde tjene og «profitere» i Universitetet, og han havde tilbudt sin Tjeneste i sin [illegible]seende; men for Tiden var der ikke nogen ordinær Professorplads ledig: han beskikkedes derfor nu til extraordinær «at profitere og læse udi Universitetet Lectionem historicam eller hvad anden Materie hannem bliver paalagt», efter Rektors og de ældste Professorers Raad og Vidskab. Hans Lønning, 200 gamle Daler om Aaret, skulde afholdes af det kongelige Rentekammer, og altsaa ikke falde Univer-

[redacted]

Saaledes var Niels Krag efter forskjellige Skjæbnens Omvexlinger kommen i en Stilling, der svarede til hans Evner og Begavelse. Ikke længe efter tænkte han paa nyt Ægteskab, idet det vistnok laa ham paa Sinde ved en anseelig Forbindelse at komme ind i Forhold, der vare ærefuldere for ham end de uheldige, som hans første ulykkelige Ægteskab havde medført. Hegelund har antegnet, at han den 16de Avgust 1590 holdt Fæstensel i Odense med Else Mule, Enke efter den bekjendte Mester Iver Bertelsen, der var død 1583 som Forstander for Ringsted Kloster[1]). Bryllupper stod først et helt Aar efter, den 22de Avgust 1591, i Odense[2]). Som det tidligere er omtalt, var Else Mule af en Slægt, der gjorde Krav paa at være adelig, om end dens fleste Medlemmer lode sig nøje med borgerlige Stillinger. Selv var hun uden Tvivl en Kvinde af en kraftig Karakter, der med Klogskab og Begavelse havde forstaaet at erhverve sig en ikke ringe Anseelse[3]).

Da der i Sommeren 1592 var Tale om at sende et dansk Gesandtskab til Skotland for at paatale nogle Misligheder, der fandt Sted med Hensyn til Indtægter, som i Ægtepagten mellem Kong Jakob og den danske Konges Søster vare anviste denne som Aarpenge, blev D. Niels Krag udvalgt til at følge med som »Orator« istedenfor Tydskeren D. Paul Knibbius, der oprindelig var udset til dette Hverv, men ved Sygdom blev forhindret deri[4]). Af os ubekjendte

[1]) Se 2den Del, S. 522 flg.

[2]) Hegelunds og Peder Christensens Kalenderantegnelser.

[3]) Jvfr. Tillæg, Nr. 386. — Paa en Tid, da de allerfærreste Præster var Selvejere af en dansk Bibel, besad hun en saadan (se Aarsberetn. og Meddel. fra det store kgl. Bibliothek. II, 345).

[4]) Den kgl. Befaling af 30te Juli 1592 til D. Niels Krag om at gaa med i Gesandtskabet til Skotland findes i Udkast i Gl. kgl. Saml. 1076 Fol. Jeg benytter Lejligheden til at berigtige, hvad jeg oven-

Aarsager blev der ikke noget af Rejsen før Aaret efter [1]). Imidlertid fik Krag sin akademiske Stilling sikret, da Niels Kaas den 27de September 1592 paalagde Konsistorium at beskikke ham til den ved M. Christen Michelsens Død ledige Plads som Professor i Græsk [2]). Som for at vise, at han vel var den græske Lærerstol voxen, udgav Krag nu sit vistnok længe forberedte Skrift om den lacedæmoniske Stat, et Værk af grundig historisk og philologisk Lærdom, der længe bevarede sin Forfatters Navn blandt Europas lærde. Værket var tilegnet Niels Kaas som Nytaarsgave 1593 og ledsagedes af tvende andre, mindre Skrifter til Oplysning af den græske Oldtid. Da Gram har rejst et Mindesmærke ikke blot om Krags men ogsaa om sin egen Lærdom ved den omfattende Undersøgelse, han har anstillet angaaende disse Værker, skulle vi ikke her indlade os dybere

[redacted]

Da Krag havde udgivet Skriftet om Lacedæmoniernes Stat, modtog han et lille latinsk Digt fra Tyge Brahe, hvori denne opkaster det Spørgsmaal, hvorfor han ikke hellere behandlede Fædrelandets Historie end fremmede Retsoldsager, og Forfatteren giver selv det Svar paa sit Spørgsmaal, at der var mindre Fare ved at dvæle ved det fjerne og fremmede end ved det hjemlige[1]). Om nu just dette var Grunden til, at Krag begyndte sin historiske Forfattervirksomhed med den klassiske Oldtid, kan betvivles; vi ville snarere gjøre opmærksom paa, at det den Gang var uendelig meget lettere at skrive en god Bog om den lacedæmoniske Stat, end om det danske Folk i Oldtiden. Det nævnte Digt minder os for øvrigt om, hvad ogsaa med mange andre Vidnesbyrd kan bestyrkes, at Niels Krag en Tid lang hørte til Tyge Brahes nærmeste Omgangsvenner. Hyppig besøgte han ham paa Hven og andetsteds, jevnlig som Ledsager for Tyges lærde Søster Sophie Brahe, som var forlovet med den tidligere nævnte Erik Lange, der havde meddelt Krag det omtalte gamle Haandskrift. Naar Tyge Brahe var i Kjøbenhavn, finde vi ham undertiden «siddende hos D. Niels Krag og hans Hustru Else og frøstøcke med dem», idet han samtidig gav sit betyngede Hjærte-Luft for dem[2]). Først senere, da Tyge Brahes Stjerne dalede, medens Krags straalede med Lykkens Solglands, blev Forholdet mere kjøligt mellem dem.

I Maj 1593 begav Niels Krag sig paa den tidligere bestemte Gesandtskabsrejse til Skotland, i Følge med Sten Bilde til Bildesholm. Opholdet der varede paa tredie Maaned, og der er endnu bevaret en udførlig latinsk Dagbog over

---

1) Dänische Bibliothek IX, 267—8.

2) Tyge Brahes meteorol.-hist. Dagbog ved Friis, S. 134. 144. 148. 153. 168. 179. 197. 215. 236. 241. Danske Mag. 4. R. II, 18 flg.

Rejsen og de diplomatiske Forhandlinger, ført af Knud og efter Hjemkomsten afgiven til Regjeringen [1]. Ved Knuds Snildhed og Duelighed lykkedes det fuldstændig at udføre det betroede Hverv, og ved det personlige Mod og sin Raskhed, han viste under et Oprør, der truede den skotske Konges og Dronnings Liv, gjorde han sig saa yndet af Kong Jakob, at denne senere i et Brev til K. Christian IV omtalte hans Virksomhed i Skotland paa den mest anerkjendende Maade, ligesom han den 1ste August 1593 ophøjede ham i den skotske Adelstand [2]. Intet Under dette, at man ogsaa herhjemme begyndte at fæste Øjnene paa Knud som en Mand, der egnede sig til at drages frem, og det saa meget mere som han ved sin Personlighed havde vidst at vinde ikke faa af Rigets mægtigste Mænd for sig [3].

I Foraaret 1594 kom den lærde Skotte Petrus Jonas

lige Historie og Krønike». Den 29de Juni 1594 udgik der Befaling til alle Adelsmænd, Kapitler og Kjøbstedøvrigheder i Danmark og Norge om «at unde og meddele D. Niels Krag Udskrifter, Kopier og vis Besked af alle de Dokumenter og Antikviteter, der kunde findes hos dem [1]». Da Regjeringens Hoved, Kansler Niels Kaas, imidlertid døde samme Dag som dette Brev udstedtes, og der desuden var en anden Mand — M. Anders Vedel i Ribe — som tidligere havde faaet det samme Hverv, og som nu ilede til Kjøbenhavn for at afværge, at Historieskriverbestillingen blev ham berøvet, saa varede det nogen Tid, inden den formelige Bestalling for Krag som kongelig Historiograf udstedtes. Vedel, som ved sin Søndrægtighed i at bringe noget af sit Arbejde for Lyset havde fremkaldt den Mening om sig hos de regjerende Herrer, at man ikke kunde vente stort fra ham, udrettede ved sine Forestillinger kun, at der blev indrømmet ham endnu et Aar til at fortsætte sit historiske Arbejde. Men en Del af sit historiske Materiale maatte han forpligte sig til at afgive til Krag, hvem det den 31te Juli 1594 blev overdraget at skrive Danmarks Historie paa Latin — Vedel skulde skrive paa Dansk. Krag skulde nærmest skrive Christian III's og Frederik II's Historier, og først naar han var færdig dermed, skulde han tage fat paa den ældre Historie og supplere og fortsætte Saxe. I et Tidsrum af sex Aar skulde han være færdig med det hele. Saalænge Vedel endnu var i Besiddelse af Dekanatet i Ribe, som var henlagt til Historieskriverens Bestilling, skulde Krag have en aarlig Løn af Staten paa 500 Daler

---

[1] Wegener, A. S. Vedel, 2. Udg. S. 193, Not. 12. Cragii Ann., Præf. p. 9—10 (Overs. S. 13—14).

foruden 100 Daler til to Haandskrivere [1]. — Da Vedel imidlertid ikke gjorde Mine til at komme frem med noget af det, han havde udarbejdet i de mange Aar, det alt havde været ham paalagt at skrive den danske Kronike, udgik der i Foraaret 1595 Befaling, at han skulde aflevere alle de Breve og Dokumenter, der havde været ham betroede til hans Forehavendes Fremme, for at Krag kunde gjøre bedre Brug af dem, og ikke længe efter fik denne ogsaa Kongebrev paa det Prælatur i Ribe Domkapitel, som Vedel hidtil havde haft [2]. Man har dadlet Krags Forhold til den fortjente Vedel i denne Sag, og det saa meget mere, som han selv til syvende og sidst ikke fik udrettet mere end denne. Imidlertid lader det sig ikke negte, at Vedel ved sin Sendrægtighed havde givet gyldig Anledning til den Mening, at man ikke kunde vente noget fuldkomment hi-

gjentagne Gange mindede om at afgive de historiske Dokumenter, som de havde i Gjemme; ja selv det fjerne Island blev gjennemsøgt for at yde Bidrag til den danske Histories Oplysning, og Krag traadte i Forbindelse med den lærde Arngrim Jonsen, hos hvem han søgte Lys over forskjellige vanskelige Spørgsmaal vedkommende Nordens Oldtid[1]. Under disse Forhold maatte hans akademiske Virksomhed træde i Skygge som det mindre vigtige, og han forsømte ofte sine Forelæsninger og andre akademiske Forretninger. Da Professorerne klagede herover i Konsistorium og lode Universitetets Rektor høre, at han paa utilbørlig Maade saa igjennem Fingre med denne Forsømmelighed, der var til Vanære for Højskolen, saa svarede Krag, at han ikke havde fortjent saa skarp en Irettesættelse, og at det ikke var saa stor en Forseelse, at han, som undertiden havde været syg, undertiden var forhindret ved Regjeringsraadets Hverv, men for det meste havde haft sit fulde Arbejde med at samle og udskrive, hvad der behøvedes til at fuldfærdige Rigets Historie, ikke havde rettet sig saa flittig efter Universitetets Love, som de andre, der ikke havde slige Forretninger. Det var ham ellers en let Sag at faa udvirket en kongelig Tilladelse til det, hans Kolleger med saa skarp Myndighed søgte at formene ham. Og han holdt Ord, thi kort efter fik Rektor og Professorer et Kongebrev, som tilholdt dem at vise sig godvillige mod D. Niels Krag, naar han paa Grund af sit historiske Arbejde undertiden maatte rejse bort for at samle Dokumenter eller indhente Oplysninger, og at finde sig i den Ordning, han traf med

---

[1] Wegener, a. Skr S 220. Cragii Ann., Præf p. 13 (Over. S 17—18). Wormii Epist p 293—4 317. Arngrim Jonæ, Apotribe Calumniæ, p. 80—93.

Hensyn til Besørgelsen af sine Forretninger, naar han var borte [1]).

Paa den Maade skulde man da tro, at Krags historiske Forfattervirksomhed maatte have god Fremgang. Naar den alligevel ikke var saa, da var Skylden for en stor Del hos Regjeringen, som ved sin hyppige Benyttelse af ham i diplomatiske Sendelser forhindrede ham fra med udelt Omhu og Iver at syssle med det ham paalagte historiske Arbeide. I Vinteren 1598—8 var han saaledes i Polen; den paafølgende Vinter tilbragte han i London, hvor han paa den danske Konges Vegne førte lange og trættende Underhandlinger med den engelske Regjering om Erstatning for Fornærmelser, tilføjede danske søfarende af engelske Kapere [2]); i Aaret 1600 var han udsendt til Kongressen i Embden, og 1601 var han atter i Polen i Regjeringens Ærende.

skjønt prydet med en prægtig Guldkjæde, som Dronningen havde foræret ham til Afsked[1]).

Den Tillid, som D. Niels Krag nød ved Hoffet i Kjøbenhavn, maatte ogsaa udøve Indflydelse paa hans Stilling ved Universitetet. Han var en mægtig Mand, der som saadan maatte æres. Vi se saaledes, at han, skjønt Medlem af det laveste Fakultet, havde Plads i Konsistorium foran Medicinerne, næst efter den juridiske Professor, uden-tvivl en Indrømmelse til hans juridiske Doktorgrad. I de senere Aar deltog han, naar han var i Byen, jevnlig i de akademiske Forhandlinger, om han end undertiden talte om, at hans Forretninger ved Hoffet lagde Beslag paa hans Tid[2]). Da Raden var til ham, valgtes han 1601 til Universitetets Rektor. Den Dag Værdigheden overdroges ham, mødte Kongen, Hertug Ulrik, Kansleren og endel Hofembedsmænd for at overvære Akten, og faa Dage efter indviede Krag med stor Højtideligbed den ny Kollegiebygning, som Christian IV havde ladet opføre, og han sparede unegtelig ikke paa Lovtaler over Kongen hverken i det pompøse Program, hvormed han indbød til Festen, eller i den virakduftende Tale, hvormed Bygningen indviedes[3]).

Tiden for Krags Rektorat var endnu ikke udløben, da der aabnede sig Udsigt for ham til en Stilling, der ikke blot var ærefuld og indbringende, men ogsaa vilde yde ham et saadant Otium, at han kunde have Haab om at faa sit begyndte historiske Værk fuldendt. Den 13de December 1601 døde nemlig Forstanderen for den fri kgl. Skole i Sorø, M. Hans Michelsen, og kort efter beskikkedes Krag

---

1) Cragii Ann, Præf. p. 14—18 (Overs. S. 19—25). Sjæl Tegn. XIX, 117. 120. 294. Regesta Dan. II Nr. 4775. 4785. 4809. 4847.

2) Jvfr. 2den Del, S. 440 Not. 2.

3) Se foran, S. 131 flg.

til dette Embede, »der baade var det anseeligste og fordelagtigste, som en studeret Mand, der ikke var af Adel kunde ophøjes til«. Den 21de December s. A. fik de roeskildske Prælater Jakob Vind og Holger Gagge kgl. Befaling til at overdrage D. Niels Krag Forstanderembedet i Sorø med Gods, Bygninger og Regnskaber, og den 22de Februar 1602 frasagde han sig i Konsistorium Universitetets Rektorat, som forøvrigt alt i nogen Tid havde været besørget af en Vicerektor. Endnu en Gang forekommer hans Navn i Konsistoriets Akter, nemlig den 10de April s. A., da han indgik et retsligt Forlig med sin Broders, D. Anders Krags Enke angaaende nogle ubetydelige Poster vedkommende Arven efter den afdøde Broder — i og for sig et lidet ærefuldt Træk, at en Mand i Niels Kragș Stilling vilde føre offentlig Trætte med sin Broders Enke, hvis bedste Forsvar han

ar søgt at fremstille Krags Liv og videnskabelige Fortjenester.

I sit Ægteskab med Kjønne Michelsdatter (der endnu levede 1620) havde D. Niels Krag to Sønner, som han jo imidlertid ikke vilde anerkjende; det omtales, at den ene f dem 1605 »blev sendt til Spanien med Jesuiternes Anbefaling[1])«. Af det andet Ægteskab med Else Mule (som døde 1604) var der Sønnen Iver, der blev immatrikuleret i aderens Rektorat, altsaa i en saare ung Alder, og senere lev Rektor i Slangerup og tilsidst Præst i Oure og Vejtrup i Fyn[2]).

At Niels Krag var en Mand med fortrinlige Evner, vil ikke kunne nægtes. Han forbandt Egenskaber, der sjældnere findes forenede, som Lærd og som Statsmand. Hans ærdom skaffede ham, allerede medens han levede, smigrende nerkjendelse; navnlig kunde fremhæves, at den bekjendte ollandske Filolog Johannes Meursius, der mange Aar efter lev dansk Historiograf, i Aaret 1598 tilegnede ham sine ritiske Bemærkninger til Plautus, med Bevidnelse af sin store øjagtelse[3]). Krags Statsmandsdygtighed fremgaar af de

[1]) A. C. 12. Maj 1604. Vinding, Acad. Haun. p. 192. I A. C. 24. Juli 1615 findes følgende: »Kjønne, D. Niels Krags fordums Hustru, er begjærendes at sælge en Ligsten, som ligger paa hendes Børns Grav i Vor Frue Kirke; men det blev hende benægtet«.

[2]) Se foran S. 188 Not. Cragii Ann., Præf. p. 7. Uden Tvivl er denne Iver Krag identisk med en Student af samme Navn, som forekommer i A. C. 1612, da han i nogen Tid blev holdt fængslet af Universitetet paa Grund af en temmelig betydelig Pengefordring, som en Borger i St. Andrews i Skotland (hvor han da rimeligvis har studeret) havde paa ham. Blandt de Spørgsmaal, der ved den Lejlighed forelagdes ham i Konsistorium, var ogsaa følgende: »Hvad vitæ genus han herefter vilde følge? Om han vilde commutere labores musicos cum exercitiis militaribus, som han havde ladet hans Ord staa? Hvortil han taugde«.

[3]) Cragii Ann., Præf. p. 16. (Oversætt. S. 21—2). — I Joh. Geo. Sadolini Sylvarum liber, 1581, p. 38, findes et Digt til Niels Krag. En

Taler og Gesandtskabsberetninger, som haves fra hans Haand. Hans Duelighed som Historieskriver har derimod i Holberg fundet en stræng Dommer i dennes Kritik af Grams Udgave af Krags Christian III's Historie, hvori han ikke efterlod dette Værk stort anden Fortjeneste end at være skreven i et godt latinsk Sprog[1]). Holbergs Anke gaar især ud paa, at Krag for meget dvæler ved uinteressante og ikke vigtige diplomatiske Forhandlinger, medens han forbigaar eller kun løselig berører vigtige Punkter af Kultur- og Kirkehistorien, ligesom han altfor meget optræder som Statsadvokat og derfor tilsidesætter den Upartiskhed, som med Rette kræves af en god Historiker. Men forøvrigt er [illegible] forskjelligt, der tyder paa, at Holberg ved sin Kritik mere har villet Gram end Krag tillivs. I ethvert Tilfælde er det dennes Fortjeneste, at han med Flid har benyttet Stats-

De Republica Lacedæmoniorum Libri III. Heidelberg 1593. (Tilegnet Niels Kaas.) Lugd. Bat. 1670. 8. Indført i ›novii Thesaurus antiqvit. Græcarum, Vol. V. Tydsk Overs. rnberg 1799. 8. Jvfr. Cimbria literata, I, 314.

Heraclidæ Pontici de Politiis libellus cum interpretatione tina. Heidelb. 1593. 4. (Tilegnet Frederik Rosenkrands Hol-sen). Indført i Gronovii Thesaurus, Vol. VI.

In Nicolai Damasceni vniversali Historia seu de moribus ntium libris excerpta Johannis Stobæi collectanea, quæ N. agius latina fecit et seorsim edidit. Heidelb. 1593. 4. (Tilnet Holger Rosenkrands Jørgensen[1]).

Panegyricus Christiano IV etc. dictus in dedicatione austissimæ Basilicæ seu novæ Academiæ, Deo et Musis consetæ A. D. VI. Cal. Julii Anno 1601. Hafn. 1601. 4.

Oratio ad reginam Angliæ Elizabetham de causis mercatorum norum perquirendis (trykt hos Rymer, Fœdera ed. G. Holmes I, 1, 207—9).

Oratio habita coram rege Poloniæ Sigismundo III, Anno 301 (trykt blandt Orationes tres habitæ in comitiis coram ge Poloniæ etc. Coloniæ 1612, p. 3—27).

Annalium libri VI, quibus res Danicæ ab excessu Fredei I a Christiano III gestæ ad annum M. D. L. enarrantur, ed. am. Hafn. 1737. Fol. Oversat paa Dansk med Anm. og llæg. I—II m. Suppl. Kbhn. 1776—9. 4.

*Collectanea msc. Nic. Cragii ad illustrandas leges Danicas, ntales i Suhms Nye Saml. III, 137.

Breve og Erklæringer trykte i Arngr. Jonsens Apotribe Camniæ, Hamb. 1622, p. 80—2. 85. 87—93 og i Danske ig. 4 R. II, 25—26 (sml. smst. S. 19 ff). Dansk Digt «Om nne Bog oc hendis Scribenter» i P. Hegelunds «Susanna, micotragædia, en merkelig Leeg», 1578[2]).

Om Krags Gesandtskabsberetninger se foran S. 531—2 og 36 Not. 2.

---

[1]) Om denne Tilegnelse se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 134. 141—2. 146—7.

[2]) I dette Skrift findes bl. a. ogsaa danske Digte «til Læseren» af D.r Joh. Franciscus Rip. og af M. Iver Bertelsen.

4.

Iver Stub (*Ivarus Stubbæus*) skal være født i Svenborg [1]. Hans Faders Navn kjendes ikke, men vi formode, at Faderen var en vis Didrich Stub, som under Syvaarskrigen forstrakte Kong Frederik II med nogle Penge og derfor fik forskjellige Kongetiender i Forlening. Moderen hed Valborg Krampe; hun blev efter sin første Mands Død gift med Hans de Hundt, der var Apotheker i Kjøbenhavn og tillige som det synes drev en ikke ubetydelig Handel paa Narva, som hans Hustru efter hans Død fortsatte. Om Iver Stubs Ungdom vide vi kun, at han studerede i Rostock under D. Lucas Bacmeister og senere i Vittenberg og Leipzig. I Vittenberg, hvor han tvende Gange opholdt sig, tog han udentvivl Magistergraden. Efter sin Hjemkomst boede han en Tid i sin Moders Hus, og »blev efter Mesterstand ypperlig

[redacted]

Anledning til et bittert Angreb paa Præsten. Ved Konsistoriets Mægling jævnedes Sagen; men det var dog nærmest Stub, der trak det korteste Straa. 1587 havde han paa sin Moders Vegne en Strid med en vis Henrik Mumme[1]. Kort efter at han var bleven Rektor, havde han ægtet Lisebeth, som det synes en nær Slægtning af Biskop Povl Madsen, og maaske kan det tilskrives dennes Indflydelse, at han 1589 blev Professor Pædagogicus, en Plads, hvori han forøvrigt, hvad Lærdommen angik, meget vel kunde gjøre fyldest[2]. Fem Aar efter blev han ved M. Joh. Sascerides's Død (1594) Professor i Hebraisk. Han havde 1592 meldt sig til den ledige Lærerstol i Græsk, men D. Niels Krag var bleven ham foretrukken. Da Krag senere paa Grund af sin Bestilling som Historieskriver for en Tid fritoges af Regjeringsraadet for sine Forelæsninger, der paalagdes de andre Professorer, gav ingen af disse sin Misfornøjelse tydeligere tilkjende end Iver Stub, som endog mente, at der burde indgives Klage til Raadet over en saadan Vilkaarlighed[3]. Den langvarige Strid, som Stub 1595—6 havde med D. Anders Krag, er omtalt i det foregaaende[4]. Da det 1597 blev bragt paa Bane i Konsistorium, hvem

[1] Vinding, Acad. Haun. p. 158—9. I Ny kgl. Saml. 752 c. Fol. findes en Skrivelse, dat. Kbhvn 16. Jan. 1587, fra Iv. Stub til Henrik Mumme, hvori han haardelig bebrejder denne det Overmod og den Spot, han havde vist imod Stubs Moder, Valborg Hans Hundts Enke, ved at beskylde hende for at have løjet i et Andragende, hun havde indgivet til Hr. Christoffer Valkendorf. Stub sender Mumme en Afskrift af Moderens Supplicats, for at han førstkommende Mandag skriftlig kunde erklære sig over den for Borgmestere og Raad, for hvem Sagen skulde forhøres. Henrik Mumme, der var Borger i Kbhvn, forekommer i T. Brahes hist. meteorol. Dagb. S. 154. 162. 195—6.

[2] Univers. Regnskab 1581—82. »Skjænket D. Povl til M. Ivers Bryllup 1 Amme Vin — $14^1/_2$ Dlr.« (Tillæg Nr. 222).

[3] Se foran S. 41—44.

[4] Se foran S. 34—8.

der skulde vælges til theologisk Professor efter D. Hans Slangerups Død, og det blev sagt, at man først burde spørge ikke alene Kansleren men ogsaa Rigshofmester Christoffer Valkendorf om deres Mening, mente Stub, at det gjordes ikke behov at tage Valkendorf paa Raad med. Rimeligvis havde han ikke haft noget imod selv at blive valgt, og havde maaske en Formodning om, at Rigshofmesteren snarere vilde støtte en anden Mand, saaledes som de[illegible] da Valget faldt paa Resen [1]).

I Aaret 1597 blev det overdraget M. Iver Stub i Forening med D. Thomas Fincke at drage over til Hven for at undersøge, om der var tilføjet Tyge Brahes efterladte astronomiske Instrumenter nogen Skade af Bønderne paa Øen, saaledes som Rygtet gik. Deres Erklæring skal være gaaet ud paa, at Instrumenterne intet duede til, hvilket

[redacted]

ɪmæssig store Andel i hans og hans Samsødskendes Fællesormue, M. Iver havde fortæret fra den Tid af, da han, die Juledag 1576, i sin afdøde Morbroders, Jesper Krampes, Værværelse, havde modtaget Arv efter sin afdøde Fader[1]. Denne Proces trak ud i flere Aar, og skjønt det oftere lev forsøgt at stifte Forlig mellem Brødrene, blev det dog lt forgjæves. Ikke desto mindre blev Stub, da Raden kom l ham, 1604 valgt til Universitetets Rektor. Professorerne are rigtignok betænkelige derved; men da Kansleren, hvem e spurgte til Raads, mente, at det var bedst at følge den sædvanlige Orden, saa gav de Stub deres Stemme[2]. Det ar ham, der som Rektor nedlagde Forbud mod, at Dybvads heses «de juramento» bleve disputerede, og med ikke ringe ordringsfuldhed søgte han at hævde Rektors Superioritet ver de theologiske Professorer i Bestyrelsen af Kommunitetet[3]. I adskillige Henseender gjorde han sig imidlertid ɪrtjent af Universitetet, thi en energisk og virksom Mand ar han. Saaledes lod han optage en fuldstændig Jordebog ver alt Universitetets Gods, hvilken længe benyttedes[4], og an satte igjennem, at Universitetets Foged, Niels Pedersen, ar var en uredelig Person, blev afskediget, skjønt han øttedes af mægtige Venner. Den Proces, M. Iver havde ed sin Broder, og som mulig var standset, saalænge han ar Rektor, fortsattes, efterat han havde nedlagt Rektoratet, g endte med, at han i Foraaret 1606 tabte Sagen ved erredagsdom og tilpligtedes at give Broderen Erstatning ter dennes Krav[5]. Da han ikke formaaede det, blev

---

[1] Se Tillæg, Nr. 394. A. C. 16/6, 17/6, 1/10 1603.
[2] Acta Consist. 26. Maj 1604.
[3] Danske Mag. 4 R. II, 121—2. A. C. 12. Sept. 1604.
[4] Orig. i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 153 Fol.
[5] Ny kirkehist. Saml. III, 640.

han underkastet den sædvanlige Rigens Forfølgning og maatte den 13de Juni 1606 rømme Landet og gaa til Danzig. Da imidlertid tvende af hans Kolleger (M. Kort Aslaksen og M. Christen Hansen Riber) tilbød at besørge hans Forlæsninger, og han ikke var dømt for nogen »uærlig Sag«, tillod Kongen paa Kanslerens Forestilling, at han maatte beholde sin Professorløn [1]. Ved Hjælp af denne eller paa anden Maade lykkedes det ham dog senere at stille Broderen tilfreds, saa at han efter et Aars Landflygtighed atter kunde indtage sin Plads i Professorernes Kreds i Juni 1607, og da Raden var til ham, overtog han samtidig Dekanatet i det filosofiske Fakultet [2]. Da han besad grundige theologiske Indsigter, blev Lærerstolen i Dialektik, med hvilken der var forbundet theologiske Forelæsninger, ham tilbuden i April 1608 ved M. Hans Staphensens Afgang til Forstander-

med ærerørige Beskyldninger og stadig støttedes af mægtige Patroner blandt Adelen, saa han var vanskelig at komme tillivs. Stub var imidlertid ikke den Mand, der lod noget sidde paa sig, og han forstod trods nogen at betale raat med usødet. Først efter at der var nedsat en kongelig Kommission bestaaende af fire Adelsmænd, lykkedes det disse i Mindelighed at bilægge Sagen den 20de April 1609, idet alle de gjensidige Beskyldninger erklæredes døde og magtesløse, og alle de Breve, der vare skrevne i Sagen, kastedes paa Ilden [1]). Samtidig forligte Kommissærerne ogsaa en anden Trætte mellem M. Iver Stub og en Skrædder, som han i sin Hidsighed endogsaa havde indladt sig i Slagsmaal med. M. Iver maatte love at give Skrædderen 10 Daler «og gjøre ham efter den Dag tilgode», og med den Erklæring, at de ellers gjensidig ikke vidste andet end godt om hinanden, «finge de strax hverandre deres Hænder».

Saa længe Iver Stub indskrænkede sig til at udskjælde og føre Processer med Folk udenfor Universitetet, gik det hen, skjønt Forargelsen kunde være stor nok endda. Men da han vendte sig mod den mægtigste og mest ansete af sine akademiske Kolleger, hidførte han selv den Krisis, som vistnok i længere Tid havde truet, men som han hidtil havde undgaaet ved den Agtelse, man, trods hans Stridsindethed, nærede for hans Flid og Lærdom. Da Sagen mellem Resen og Stub imidlertid er udførlig fremstillet i det foregaaende, skulle vi her kun berøre, at det under Forhandlingen kom for Dagen, at Stub stod Kalvinismen meget nær, og at Dommen, der faldt den 15de Avgust 1609, fjernede ham fra det akademiske Lærerembede og overgav ham til alle de Savn og Sorger, der maatte blive en saadan

[1]) Se foran S. 192—3. Tillæg, Nr. 511.

afsat Lærers Lod, trods den Humanitet, hvormed hans forrige Kolleger søgte at lindre hans sørgelige Forfatning[1]. Efter et Ophold i Udlandet, hvor han formodentlig har søgt at finde Ansættelse, døde han i Aaret 1611. Hans Hustru overlevede ham i to Aar. Det er os ikke bekjendt, om de have haft Børn[2]).

Iver Stub var, som vi noksom have set, en meget kolerisk Natur. Men den Slags Folk pleje ogsaa at have deres gode Sider. Og saadanne kunne vi da ogsaa, trods Afstanden, opdage hos denne Mand. Navnlig kunde fremhæves den Iver, han viste i sit Embede. For at fremme det hebraiske Sprogs Studium gav han et hebraisk Lexicon til Bibliotheca Franciscana, at Studenterne kunde gaae ind og benytte det[3]). Hans Fordomsfrihed over for den Tids astrologiske Drømmerier vækker vor Opmærksomhed og vor

[redacted]

hed, som just ikke var almindelig hos dem, der i den Henseende gik omtrent lige saa vidt som han. Den Karakteristik, som Lyskander, der levede ganske samtidig, men forøvrigt ikke delte Stubs theologiske Anskuelser, giver af ham, er neppe saa ganske urigtig, naar han betegner ham som en Mand, der var »longo usu et labore in logicis éxcultus, ac in tota philosophia cum laude versatus, divinarum literarum studiosissimus, et lingvarum excultor indefessus, in disputationibus acutus et vehemens, in consiliis promptus, in politicis circumspectus [1])». I ethvert Tilfælde maa vi sige: har Manden syndet, som han ganske vist har, saa har han ogsaa faaet sin Straf.

Skrifter: Lacrymæ fusæ ad tumulum Diui Friderici Secundi. Salutatio ad Christianum IV electum Regem. Hafn. 1588. 4.

De oratione erudita et Latina, Theses disputandæ d. 17 Oct. Resp. Nicolao Petri Nestuedensi. Hafn. 1590. 4.

De orthographia orationis eruditæ et Latinæ, Theses disputandæ d. 29. Jan. Resp. Lagone Christiano Ripensi. Hafn. 1592. 4.

De causis et speciebus conscientiæ Theses. Resp. Claudio Rugemand. Hafn. 1594. 4.

Theses Dialecticæ et Rhetoricæ, disp. d. 30 Martij, quando pro gradu Baccal. in Philosophia respondebunt XXII honesti adolescentes. Hafn. 1596. 4. (Tilegnet M. Anders Bendtsen, kgl. Hofpræst).

De doctrina Christiana eiusque libris eorumque legitima interpretatione. Resp. Bartolus Pauli f. Resenius. Hafn. 1597. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. II. Resp. Christianus Selconius Ferslerus. Hafn. 1598. 4. (De hebraiske Ord ere i denne Bog tilskrevne med Pennen).

De doctrina Christiana etc. disp. III. Resp. Petrus Magni Trane Scanus. Hafn. 1600. 4.

---

[1]) Kl. Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 263.

*De doctrina Christiana etc. disp. IV. Resp. Olaus Andr. Gronbeccius Cimber. Hafn. 1601. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. V. Resp. Johannes S. Schoblingius Horsnensis. Hafn. 1602. 4. (Skriftet indeholder Rettelser til forskjellige Bibeloversættelser, ogsaa den danske.)

De doctrina Christiana etc. disp. VI. Resp. Henricus B-stehugius Nortvegus. Hafn. 1603. 4.

De doctrina Christiana etc. disp. VII. Resp. Enoch Jacobi Roeschild. Hafn. 1604. 4.

*Ex libro Jobi disp. I. Resp. Joh. Severini Brun Malbecchio. Hafn. 1605. 4.

Ex libro Jobi disp. II, quæ præcipue contra Astrologos dirigitur. Resp. Johanne Petræo Tychoffensi. Hafn. 1607. 4.

De dicto Pauli ad Col. II, 8: Videte, ne sit, qui vos deprædetur per Philosophiam etc. Disp. d. 12 Martii, in qua pro gradu Magisterii respondebunt Dn. Petrus Skelderupius Pastor Eccl. Hafn. ad S. Virginem, Casparus Erasmius Koagiensis, Elias [illegible]

ar Raadmand Jakob Fincke, Moderen, der hed Anna
'horsmede, døde faa Dage efter Sønnens Fødsel. Efter at
ave besøgt Flensborg Skole, blev Thomas Fincke, 16 Aar
ammel, sendt til Akademiet i Strasborg. Her tilbragte
an fem Aar, flittig sysselsat med mathematiske, rhetoriske
g andre filosofiske Studier, og udgav, kun tyve Aar gammel,
t Skrift af astronomisk Indhold. Da hans Onkel, Reinholt
'horsmede, der havde bestyret hans Arvelod, ønskede hans
lærværelse i Hjemmet for at overgive ham selv Bestyrelsen
f samme, forlod han Strasborg, men tog sig dog god Tid
il paa Hjemrejsen at besøge en Del tydske Universiteter,
om Heidelberg, Jena, Vittenberg og Leipzig. Paa sidst-
ævnte Sted finde vi ham immatrikuleret tilligemed tvende
ndre Studenter fra Flensborg i Sommeren 1582[1]). Op-
oldet i Hjemmet blev noget længere, end han havde tænkt,
a en Pest, som rasede i Tydskland, indtil videre gjorde
et farligt at rejse ud paany. Han fik derved Lejlighed til
t bivaane sit Sødskendebarn Drude Thorsmedes Bryllup
ıed Livlægen D. Peder Sørensen[2]), og han gjorde nogle
ekjendtskaber, der bleve af Vigtighed for ham i Fremtiden.
aaledes lærte han Kansler Niels Kaas at kjende, der ven-
lig har været i Flensborg, som laa i den kongelige Andel
f Sønderjylland; ligeledes den lærde Henrik Rantzov, hvem
ın efter Indbydelse besøgte paa hans Herresæde Breiten-
ırg i Holsten. Derpaa begav han sig atter paa sin Studie-
ejse. Basel var denne Gang hans Maal. Her udgav han
583 sin omfangsrige Geometria Rotundi, det blev det be-

IX, 299—312. Hofman, Fundationer. I, 155—9. Ikke at tale om andre kortere Fremstillinger. Jeg har i det følgende benyttet disse Kilder uden i det enkelte at citere dem.

[1]) Ny kirkehist. Saml. II, 519.

[2]) Se 2den Del, S. 579.

tydeligste Værk, der overhovedet saa Lyset fra hans Haand. Det er tilegnet Kong Frederik II. I Fortalen beder Forfatteren Tyge Brahe, hvis Skriftet skulde naa over det baltiske Hav, at se paa det med milde Øjne. Det havde været hans Agt, da han forrige Vinter var i Hjemmet, personlig at hilse paa den berømte Astronom; men Havet havde været saa oprørt, at han havde ladet sig afskrække fra Rejsen [1].

Det var dog ikke Finckes Agt udelukkende at ofre sig til de mathematiske Videnskaber, tvertimod begyndte han nu, efter at han kun 22 Aar gammel havde givet saa betydelige Prøver paa sin Indsigt i disse Fag, med Iver at kaste sig over Medicinen; og da Italien den Gang var Hovedsædet for det lægevidenskabelige Studium, saa drog han snarest mulig derhen. Den 7de November 1583 blev han

[redacted]

ərværende Sofiekirke, hvorhos en Kobbertavle med gyldne ogstaver mindede Efterslægten om hans Navn og Be-rdning.

Efter et flereaarigt Ophold i Padua besøgte Fincke Akade-iiet i Pisa, derpaa tilbragte han nogle Maaneder i Florents, ror et ypperlig indrettet Hospital og andre Hjælpemidler ır hans lægevidenskabelige Studium fængslede hans Op-ıærksomhed. Endnu besøgte han Rom, Venedig og andre ıærkelige Punkter. Derpaa gik Rejsen atter til Basel, ıvor han i Aaret 1587 erhvervede Doktorgraden i Medicinen ıader D. Theodorus Zwingers Præsidium.

Endnu anvendte D. Thomas Fincke næsten tre Aar paa lejser i Tydskland og Østrig; men det vilde blive for vidt-ıftigt, om vi skulde opregne de Steder, hvor han i kortere ler længere Tid dvælede. Endelig kom han i Begyndelsen f Aaret 1590 som en vidtberejst og anset Videnskabsmand em til sin Fædrenestad, hvor han strax begyndte at prak-ıere som Læge. Men da den svagelige Hertug Filip af ottorp erfarede hans Hjemkomst, kaldte han ham til sin ivlæge, hvorpaa Fincke den 30te Avgust 1590 havde ryllup paa Tønning Slot med den neppe sextenaarige Søster ers, Datter af en vis Junge Ivers af en velhavende og ıset frisisk Slægt [1]). Paa den Tid havde man iøvrigt alle-de Øje paa Fincke for at drage ham til Kjøbenhavn. Den 3de Avgust 1590 skrev Arild Hvitfeldt nemlig til Univer-tetets Rektor D. Povl Madsen, at han for ikke længe den havde talt i Kolding med Niels Kaas, der havde

---

[1]) I det senere Universitetsprogram over Søster Ivers betegnes hendes Fader paa følgende noget uklare Maade; »Jungius Ivarus, qui a parente suo Provinciæ illius illustrissimi Cimbrorum Ducis Dn. Adolphi nomine præside cognomine, nomen id sortitus est«. Moderen hed Wabe og var en Datter af Johan Tetens i Husum.

befalet ham i Kanslerens Navn at paalægge Universitetet snarest mulig at affærdige et eget Bud til D. Thomas Fincke og tilbyde ham Professoratet i Mathematik. Dette Paabud blev ogsaa strax efterkommet, og den 6te September svarede Fincke fra Gottorp, at han var meget tilbøjelig til at modtage det ærefulde Tilbud, men Hertugens Sundhedstilstand var saa slet, at han ikke for det første kunde frigjøre sig; imidlertid vilde han senere give Universitetet et endeligt Svar. Dette indløb i Slutningen af November samme Aar. Da var Hertugen død, og Fincke erklærede sig nu villig til at komme, men udbad sig, at han maatte udsætte sin Ankomst til en bedre Aarstid [1]. I Foraaret 1591 gjorde han et lille foreløbigt Besøg i Kjøbenhavn, hvor han blev vel modtaget af sine tilkommende Kolleger, der, som det endnu var Skik, paa Universitetets Regning

Patriark. Men tvende store Sorger havde hans Liv dog, nlig at han forholdsvis tidlig mistede sin kjære Hustru, · døde den 25de Juni 1614[1]), hvorpaa han sad i enlig ınd i over 40 Aar, og at hans Bibliothek og alle hans mlinger tilintetgjordes for ham ved Ildsvaade (1641), og t da han var i en Alder, hvor han ikke kunde tænke a at begynde forfra, og derfor saa meget mere maatte rne disse gamle, tavse og dog talende Venner[2]).

D. Thomas Finckes Løbebane er saa lang, at det vilde ve trættende, om vi skulde følge ham Skridt for Skridt. m de vigtigste Momenter skulle her fremhæves. I ydre nseende var hans Stilling god. Foruden hans Professor- ı indbragte hans medicinske Praxis ham vistnok ikke etydeligt. I Aaret 1601 forlenedes han med et Vikarie i rhus, der Aaret efter ombyttedes med et mere ind- ngende Kanonikat i Roskilde[3]). I 11 Aar beklædte han . mathematiske Lærerstol, uden at der dog foreligger lre Vidnesbyrd om hans Virksomhed for Fagets Studium l nogle Disputatser. Som Mathematiker var det, at han)7 fik det Hverv at undersøge, om der var tilføjet Tyge ıhes Instrumenter paa Hven nogen Skade[4]). Udførelsen af ervet har paaført ham den ærekjære og ømtaalige Astro- ns bitre Bebrejdelse[5]), uden at vi egentlig vide, om Be- jdelsen har haft nogensomhelst virkelig Grund at støtte

Akad. Sørgeprogram af 28de Juni 1614. Jvfr. Pontopp. Ann. eccl. Dan. III, 648. 652.
Ved den omtalte Brand gik det medicinske Fakultets Arkiv til Grunde, saa det kun var tilfældig opbevarede Rester, Thomas Bartholin kunde samle i sin »Cista medica«.
Jydske Registre Nr. 6 Fol. 168. 194. Sjælandske Registre Nr. 14, Fol. 386. Forleningsbrevet paa Kannikedømmet i Roskilde er dat. 10de Avgust 1602.
Se Tillæg, Nr. 313.
Se Danske Mag. II, 319—20.

sig til uden den, at Fincke, som 1583 havde omtalt Tyge Brahe med saa stor Ærbødighed, senere, efter at have faaet Ansættelse her ved Universitetet, stod i et kjøligt Forhold til ham, for saa vidt der overhovedet har været noget Forhold imellem dem, hos hvem af dem nu end Skylden i denne Henseende har været[1]). Hvem der har levet noget med de lærde, veed, at det er et genus irritabile, og Sandheden af Vessels bekjendte komiske Udsagn: »to store i een Sæk kan ingenlunde rummes«, stadfæstes atter og atter i denne skrøbelige Verden.

I Februar 1602 ombyttede Fincke Mathematikken med Professoratet i Eloqventia eller Rhetorik. Det bemærkes udtrykkelig i Konsistoriets Akter, at det skete efter Anmodning af de øvrige Professorer, ventelig fordi ingen af de andre Lærere i det filosofiske Fakultet havde Lyst eller Evne til at overtage

den lille Tabel [1]. Naar Fincke overtog Rhetorikken, det erindres, at det udtrykkelig bemærkes, at han sine Studier i Strasborg særlig havde lagt sig efter Fag; men forresten har han neppe haft noget imod efter at ombytte det med Medicinen.

Da den medicinske Professor D. Anders Christensen, llige havde været Forstander (Oeconomus) for Kommut, blev forflyttet til Forstanderposten i Sorø, blev Thomas Fincke den 1ste Juni 1602 enstemmig valgt af ssorerne til hans Efterfølger ved Kommunitetet, et hvormed mange ganske illitterære Forretninger vare dne, men som Fincke ikke desto mindre siden beholdt Aar, skjønt han naturligvis i en Del af sine sidste faktisk maa have overladt Forretningerne til andre. 13de April 1603 blev Professoratet i Medicin ham aget, hvilket havde staaet ledigt siden D. Anders ensens Bortgang, fordi der havde været Tale om, at en D. Peder Sørensen vilde have benyttet det som trætepost, en Plan, som dog forhindredes ved hans Da den ældste medicinske Professor, D. Anders Lemallerede døde den 3die Maj 1603, blev Fincke saa at strax »Medicus primus« og stedsevarig Decanus i det Fakultet. Forresten se vi af forskjellige Ting, at han eles vedblev at bevare sin Interesse for Mathematikken; holdt han endnu i en lang Aarrække stadig Foreger over Landmaaling, og den Protest, han i Aaret nedlagde mod Longomontans Cyclometria, viser, at Omhu for Fagets Ære var usvækket [2].

Mange forskjellige Hverv havde D. Thomas Fincke i

---

[1] e nævnes virkelig blandt Finckes Fortjenester i Matthias Ancher- Oratio de Mathematicis Danorum (Dän. Bibl. VIII, 707—8).

[2] Tillæg, Nr 440.

sit lange Liv. Saaledes beklædte han fem Gange Rektorværdigheden ved Universitetet. I Aarene 1600—4 var han Vor Frue Kirkes akademiske Værge. Som Kannik i Roskilde var han 1622—5 Værge for den søndre Side af Domkirken, og 1627 mødte han paa Rigsdagen i Odense som den ene af Kapitlets tvende deputerede [1]. Dertil kom nu de ovenomtalte, ofte brydsomme Forretninger som Kommunitetsforstander. Og saa have vi endda ikke talt om Mandens egentlige Embede, Forelæsninger, Disputationer, Apothekvisitatser, medicinsk Praxis, hvortil ogsaa maa regnes de Rejser, han undertiden maatte gjøre som Læge for kongelige Personer [2], og endelig de til Medicina forensis hørende Erklæringer, som han jevnlig maatte afgive paa Fakultetets Vegne [3].

Fra Aaret 1614 var Fincke Universitetets Senior, og

ar hjemsøgt af Sygdomme, ikke havde Grund til at vente øget langt Liv[1].

Vi skulle ikke trætte Læseren med de mange Lovtaler, er ere holdte om D. Thomas Fincke[2], men kun endnu emærke, at han gjorde sig fortjent af det 1644 oprettede natomiske Theater ved at skjænke 1000 Rdlr. dertil. For edicinske og filosofiske studerende oprettede han 1619 et egat paa 2000 Rdlr., og til fattige og nødlidende skjænkede an et Legat paa 1500 Rdlr. Den rigest lønnede Velgjerning, Fincke øvede, var dog den, han 1599 viste mod n lille, fattig, fader- og moderløs Dreng fra Skagen, om var kommen til Kjøbenhavn og stod der ene og forladt. Thi denne — hans Navn var Lavrits Mortensen kavbo —, som Fincke tog sig af som en Fader, fik han en Glæde inden sin Død at se som Sjælands Biskop.

I sit Ægteskab med Søster Ivers havde Fincke ni Børn, f hvilke de fire døde smaa. Sønnen Jakob blev Professor g naaede ligesom Faderen til at blive Universitetets Senior. Datteren Anna blev gift med Professor D. Caspar Bartholin; Margrete med Dr. med. Jørgen Fuiren; Dorthe med Professor D. Oluf Worm; Drude med Prof. D. Hans Rasmussen Brochmand. Gjennem disse Børn blev Thomas Fincke Stamfader til en mærkelig og talrig Efterslægt, blandt hvilken en Mængde Professorer og andre lærde Mænd[3].

Skrifter *Ephemeris cœlestium motuum Anni 1582, ex tabulis Prutenicis supputata. Argent. 1581. 4.

1) Se Tillæg, Nr. 467. Om sine Sygdomme taler Fincke selv i Tillæg Nr. 279 og 440. I Aaret 1610 var han ved et Bad i Bøhmen.
2) En stor Samling af saadanne findes i Cimbria litterata III, 253—4.
3) Slægtregister over Thomas Finckes Efterkommere findes hos Gjessing, Jubellærere. II, 1, 30—50. Et Par Dokumenter vedrørende Th. Finckes Skifte med Børnene 1616 findes i Konsist. Arkiv, Pakken 156; jvfr A. C. 24. Juli 1616.

Geometria Rotundi libri XIIII. Ad Fridericum Secundum Daniæ et Novegiæ Regem. Basil. 1583. 4 Ibid. 1591. 4

Henr. Ranzovii, Nobilis Holsati, Horoscopographia, continens fabricam cardinum cœlestium ad quodvis datum tempus, … deductionis Ptolemaicum. Argent. 1585. 4 (Tilegnet Hen. Rantzov). Paany udgivet med et andet Skrift fra Rantzovs Bibliothek af Andr. Schato Witeb. 1588. 4.

Ἔνδοξα παράδοξα. Ea in agonem Philos. ac Med. ampliss. ist. Coll. in Basil. pro S. V. G. Thomas Finckius proponet ad d. 5 Augusti Tubing. 1587. 4.

Horoscopographia sive de inveniendo stellarum situ astrologia. Ad Henricum Ranzouium, Vicarium Regium. Slesvici 1591. 4.

Theses de constitutione Philosophiæ mathematicæ. Resp. Hector Malthan Sunderburgensis, 15 Febr. Hafn. 1591. 4

*Theses de Hypothesibus Astronomicis, Dimmensionis … et primi motus Circulis. Resp. Nicolao Matthia Hafniensi. Hafn. 1592. 4.

Theses logicæ, de qvibus pro prima in Philosophia laurea

[redacted]

Theses de Medicinæ constitutione. Resp. Johanne Nicolai ischasio. Hafn 1605. 4.

Theses de Medicinæ constitutione continuatæ. Resp. Paulo ssio Hafniensi. Hafn. 1606. 4.

*Theses de Medicinæ constit. iterum continuatæ. Resp. ulo Andreæ Hafniensi. Hafn. 1607. 4.

Theses de Medicinæ constit. tertium continuatæ. Resp. ulo Andreæ Hafniensi. Hafn. 1608. 4.

Theses de Medicinæ constit. qvartum continuatæ. Resp. chaele Matthiæ Butropio. Hafn. 1609. 4.

Theses de Hydrope Medicæ. Resp. pro supremo in arte dica gradu Christiano Bordingio Arhusio, Serenissimi Principis ristiani, electi Regis, Medico. Hafn. 1611. 4.

Theses constit. Med. V. continuatæ, de actionibus animaus. Resp. Laurentio Martini Scavenio. Hafn. 1612. 4.

Theses constit. Med. VI. continuatæ, de morbo. Resp. cobo Finchio Hafniensi. Hafn. 1613. 4.

Theses constit. Med. VII. continuatæ, de morbi caussis in nere. Resp. Olao Johannis Slangendorpio. Hafn. 1614. 4.

*Tre Tabeller indrettet til daglig fornøden Regning. Kbh. 15. 12.

Theses constit. Med. VIII. continuatæ, de morbi caussis in ecie. Resp. Jacobo Sperlingio. Hafn. 1615. 4.

Theses constit. Med IX. continuatæ, de symptomatibus. sp. Trugillo Nicolao Asloiâ-Norvego. Hafn. 1616. 4.

Theses constit. Med. X. continuatæ, de signis diagnosticis. sp. Johanne Burchardio Hafniensi. Hafn. 1617. 4.

Theses constit. Med. XI. continuatæ, de signis prognosticis. sp. Johanne Burchardio Hafniensi. Hafn. 1618. 4.

Theses constit. Med. XII. continuatæ, de crisibus earumqve gnis. Resp. Johanne Petri Burgundholmio. Hafn. 1620. 4.

Theses constit. Med. XIII. continuatæ, de rerum non naralium censu. Resp. Georgio Theophili Sadolino. Hafn. 321. 4.

Theses constit. Med. XIV. continuatæ, de sanitate tuenda. sp. Johanne Andrea Helsingorensi, pro Regio conseqvendo stindio. Hafn. 1622. 4.

Theses constit. Med. XV. continuatæ, de medicamentorum censu therapeuticæ. Resp. Johanne Jani Luciano Quilde-Nor vego. Hafn. 1623. 4.

Theses constit. Med. XVI. continuatæ, de medicamentorum censu particulari therapeuticæ. Resp. Johanne Petri Calundano. Hafn. 1627. 4. Heri findes det af Vinding som særligt Skrift anført: Appendix de Canonis triangulorum usu etiam in Cyclometricis.

Fincke angives som Forfatter af flere Almanakker, hvoraf ingen dog nu findes.

Latinske Digte: Gratulatio in honorem D. Johannis Ol dorphii Dani. Tubingæ 1579. (Se 2den Del, S. 291, Not. 1). Henrici Ranzovii encomion (i De familia Ranzoviana). I Mich. Mœstlini Epitome Astron. Tubingæ 1610.

Medicinske Responsa og Betænkninger, hvori Th. Fincke har havt Del, findes trykte i Th. Bartholins Cista Medica (eller continuata) hic et la. III. 255. Breve af ham findes i Tillæget Nr.

[redacted]

blev Peder Vinstrup Student 1568; to Aar efter tog han Bakkalavrgraden, hvorpaa Rigsraad Bjørn Andersen til Stenalt, der var Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot, antog ham til Lærer for sine Sønner Trujd og Jakob, og da idetmindste den sidste af disse senere viste en ikke ganske almindelig Kjærlighed til Videnskaberne, tilkommer der vel Læreren noget af Æren [1]. Bjørn Andersen, der var en af den Tids dygtigste og hæderligste Adelsherrer, var i ethvert Tilfælde vel tilfreds med sine Sønners Lærer og lod ham 1572 som Hovmester ledsage dem paa deres Rejser til fremmede Højskoler. I Sommersemesteret 1574 blev Trujd og Jakob Bjørnsen tilligemed M. Peder Vinstrup indskrevne ved Universitetet i Leipzig. Tidligere havde de opholdt sig i Rostok i et Par Aar, og siden som det synes i Vittenberg, hvor Vinstrup havde taget Magistergraden [2]. Fra Leipzig gik Rejsen til Tybingen. I Aaret 1576 blev Vinstrup hjemkaldt. Ved sin Velynders, Bjørn Andersens, Understøttelse beskikkedes han kort efter til Læsemester ved Aarhus Domkirke i M. Lavrits Jakobsen Olderups Sted, og efter to Aars Forløb blev han, endnu ikke 30 Aar gammel, 1578 udvalgt til Sognepræst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn. Her havde han flere Beviser paa den Yndest,

---

var gift med Præsten Niels Hansen i Aarby og siden med Eftermanden Hr. Søren Jørgensen Kallundborg (se Ny kirkehist. Saml. V, 164—6).

[1] Resenii Inscript. Hafn. p 163—4. Vinding, p. 170 sq. Zwergius, Sjæl. Cler. S. 106 ff. Om Jakob Bjørn se Worms Lexicon I, 112—3.

[2] Ny kirkehist. Saml. II, 519. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 527. I de ovenanførte Kilder siges efter Universitetsprogr. ved Vinstrups Død, at han først studerede i Leipzig og derefter i Vittenberg, hvor han tog Magistergraden 1576, men Udtoget af den leipzigske Univ.-Matrikel tyder paa, at han først havde været i Vittenberg, i ethvert Tilfælde var han Magister, da han 1574 kom til Leipzig med sine to adelige Elever.

hvori han stod paa højere Steder; saaledes udgik der 1581 kgl. Befaling til Universitetet om at kreere ham til Doktor i Theologien, noget som dog ikke skete paa denne Tid, hvad enten han nu selv af Beskedenhed har undslaaet sig, eller det theologiske Fakultet har gjort Indvendinger[1]. 1583 forlenedes han afgiftsfrit med Kongetienden af Magleby Kirke paa Møen[2]. I Aarhus havde han den 16de Oktober 1577 ægtet Marine, en Datter af afd. M. Esben Pedersen, Kannik og Sognepræst ved Domkirken, og en Stifdatter af Biskoppen sammesteds, M. Lavrits Bertelsen. Da nu den sidste paa Grund af Alder og Svagelighed ikke kunde forestaa sit Embede mere, blev M. Peder Vinstrup den 12te April 1587 beskikket til hans Medhjælper i Bispeembedet, og da den gamle Biskop allerede døde i Januar 1588, blev han dennes Efterfølger paa Aarhus Bispestol[3]. I denne Stilling

[redacted]

remragende Mand; hans akademiske Virksomhed var heller eppe af stor Betydning. Med sin Kollega, den uforligelige). Jørgen Dybvad, kom han snart i et meget slet Forhold, vilket dog neppe nærmest har været Bispens Skyld, da an efter alt at dømme var en fredelskende Mand og snaere kan beskyldes for Svaghed end for Stridbarhed, om an end holdt temmelig stærkt paa sin Værdighed, og i det ele synes at have været af dem, der hellere omgaas med e store end med de smaa. Det gik saa vidt, at Vinstrup rklærede, at saa længe Dybvad var Universitetets Rektor ilde han ikke sætte sin Fod i Konsistorium, eller overovedet have noget med Universitetets Anliggender at gjøre[1].)a han tidlig var kommen i indbringende Embedsstillinger – ved Siden af sit Bispeembedes Indtægter havde han indtil 602 ogsaa et Kanonikat i Aarhus[2] — og var en god Iusholder, blev han en velstaaende Mand og erhvervede ved {jøb flere Ejendomme i Kjøbenhavn. Efter sin første Iustrus, Marine Esbensdatters, Død, den 6te September 598 (44 Aar gl.), overlod han en af disse Ejendomme som Iødrenearv til sin Datter Anne, der samme Aar ægtede 'rofessor M. Hans Staphensen[3]. I denne Svigersøn fik

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 63. Danske Mag. 4 R. II, 113. 120. 124.
[2]) Jydske Registre Nr. 6, Fol. 194—5.
[3]) Den 25. Jan. 1592 tilskjødede Mads Pedersen, Borger i Kbhvn Biskop Ped. Vinstrup et hans Hus, Jord og Ejendom i Studiestræde, næst østen op til den Gaard, M. Hans Thomesen Guldsmed tilhører, og næst vesten til det Hus, Jens Drauanter ibor, som han i sin Tid havde kjøbt af Marine Hr. Lavrits Jensens Arvinger; »dog med saa Vilkaar, at Biskoppen skal aarlig give den Afgift og Jordskyld deraf til den Prædikanter udi Kbhvn, som nu er eller herefter bliver forlenet med S. Andreæ Apostoli Alters Vikarie i Vor Frue Kirke her smst., eftersom Borgmestrenes og Prædikanternes Brev derom formelder« (Orig. med fl. tilhørende Dok., deriblandt det Skjøde, dat. S. Joh. Bapt. Dag 1599, hvorved Biskoppen over-

han en trofast Medhjælper, og da han selv muligvis var noget magelig af sig, overlod han en væsentlig Del ikke blot af sin offentlige men ogsaa af sin private Brevvexling til Svigersonnen. Denne skrev Brevene, og Bispen satte sit Navn under. Ikke faa af de Breve, som gaa under Biskop Vinstrups Navn, ere saaledes forfattede af Stephanius; selv det Brev til Biskop Jakob Holm i Aalborg angaaende Exorcismen, hvoraf man har villet slutte, at der var en væsentlig Uenighed tilstede mellem Bispen og hans Svigersøn angaaende dette Punkt, er, som Stephanius's Brevbog viser, forfattet af denne [1]. Ligesom Svigersønnen tilhørte Biskop Vinstrup upaatvivlelig den hemmingsenske Retning, men da han ikke var nogen udpræget Karakter, svigtede han hellere sin Overbevisning og lod sin myndige theologiske Kollega, D. Hans Povlsen Resen, raade, end at han skulde

Befaling selv udførte en Daab paa denne Maade[1]. Det gik ham nemlig, som det gjerne gaar med Folk, hvis Hovedstræben gaar ud paa at holde Tingene gaaende, og som uden nogen egen fast Overbevisning rette sig efter Tidsstrømningen. Det mest træffende i den lange Lovtale, D. Kort Aslaksen holdt over ham i Sørgeprogrammet ved hans Død, synes det os at være, naar han siger om ham: »magno fervore nova et inusitata præcavit, magno studio pacem et tranquillitatem Ecclesiæ affectavit« [2]).

Ved Universitetet stiftede han sig et varigt Minde, idet han den 12te Marts 1613 skjænkede det et Legat paa 1000 Da'er, hvoraf Renten anvendes til Udenlandsrejse for en theologisk Studerende[3]). Forøvrigt er der ikke meget at bemærke om hans Forhold til Universitetet. 1599—1600 beklædte han Rektorværdigheden. Da han i April 1608 anden Gang valgtes til Rektor, undslog han sig først paa Grund af sin Svagelighed, men bekvemmede sig dog tilsidst til at overtage Værdigheden, mod at det blev ham tilladt at overdrage Forretningerne til en Vicerektor, naar enten hans Bispeembede eller hans Sundhedstilstand gjorde saadant ønskeligt for ham[4]). Samme Aar ramtes han af et apoplektisk Tilfælde, som vel ikke strax gjorde ham uskikket til alle Forretninger, men hans følgende Leveaar vare dog en fortsat og stigende Svaghedstilstand; tilsidst lammedes hans Tunge saaledes, at man neppe kunde forstaa ham, og han mistede Hukommelsen. Under disse sørgelige Forhold skrev han eller lod han skrive til Kansler

[1]) Zwergius, Sjæl. Cleresi. S. 116—17.
[2]) Vinding, p. 173. Et Exempel paa Vinstrups Konservatisme er meddelt i Ny kirkehist. Saml. III, 603.
[3]) Fundatsen er trykt hos Hofman IX, 64—65.
[4]) Acta Consist. 16 Apr. 1608.

Christian Friis med Anmodning om, at han maatte faa sin Afsked, da han ingen Nytte mere kunde gjøre [1]). Denne Begjæring blev dog ikke opfyldt, da han døde som Biskop den 24de Juni 1614, 65 Aar gammel [2]).

I sit Ægteskab med Marine Esbensdatter havde D. Peder Vinstrup sex Døtre, af hvilke de fire døde tidlig, Anne blev gift med D. Hans Staphensen, og Elene med M. Niels Klavsen Senning, der først var Præst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og siden blev Biskop i Oslo [3]). Efter sin første Hustrus Død giftede Vinstrup sig den 5te August 1590 med Anna, en Datter af Elias Eisenberg, der havde været Sekretær i det tydske Kancelli i K. Frederiks Tid og var død 1590 som Provst i Roskilde Kapitel [4]). Med denne Hustru havde han syv Børn, nemlig Sønnerne: Jens, der døde som Barn, Peder, der blev Professor ved Universitetet og endte som Biskop i Lund, og Elias, der døde som Stu-

irkegaard til fattige husarme[1]), ægtede senere Eftermanden
a Sjælands Bispestol, D. Hans Povlsen Resen.

Skrifter: *Τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος λύτρον κοσμοσωτή-
ιον.* Paraphrasis sacrosanctæ historiæ Passionis et Mortis
su Christi, Carmine Heroico Græco scripta. Viteb. 1576. 4.
'ilegnet Trujd og Jakob Bjørn). Jfr. Petersen, Lit. Hist. III, 313.

Om det euige Liff og Død. (Ligprædiken over Rigskansler
iler Grubbe). Kbhn. 1587. 8. (Tilegnet Grubbes efterladte
ørn).

Conciones tribus precationum diebus proponendæ 1592.
3. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 1601. 04. 08. 10. 11. 12.
afn. 8. (Titlerne paa disse Skrifter afvige nogel fra hinanden;
anføres hos Zwergius S. 130—31 og i Hjelmstjernes Ka-
log).

Ligpredicken, som i Hr. Niels Kaasis Begraffuelse bleff
ɔldit i vor Frue Kircke i Kiøbenhaffn. Kbhn 1594. 8.

Sancte Pouels Lærdom oc trøst aff den 2 Ep. til Timoth.
Cap., fremsat vdi Hack Holgerssøns Vlstands Begraffuelse.
bhn. 1595. 4.

De Bøner met Epistler oc Euangelier, som skulle brugis
di de tre almindelige Bededage. Kbhn. 1604. 8. (Ogsaa Bøn-
erne, der findes i de andre ovenanførte Litaniprædikener ere
aaske udkomne særskilt, skjønt de nu ikke mere ere saa-
des bevarede).

Synodalia Anni 1610. Hafn. 1610. 8.

Biskop Vinstrups Taler ved Christian IV's Kroning findes
ftrykte i A. B. Dallins Oversættelse af Aug. Erichs latinske Be-
trivelse af Kroningen (Kbh. 1598). Hans Synodalmonita ere
fter forskjellige Opskrifter meddelte i Ny kirkehist. Saml. V,
3—62. Han skrev Fortalen til Biskop Lavrits Bertelsens Lig-
le over Fru Pernille Oxe. Kbh. 1584.

Nogle Breve af ham (hvoraf flere dog egentlig ere forfat-
de af Stephanius) ere meddelte hos Zwergius S. 109—11. 113—5.
20—5. Finn. Johanneus, Hist. eccl. Isl. III, 429. Ny kirke-

---

[1]) O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium II, 793.

hist. Saml. V, 164—6. 197—9. 229—31. 473—4. 489—4. Rørdam, Hist. Kildeskrifter. II, 563—4. 587—90.

Hvitfeldt har tilegnet Biskop P. J. Vinstrup sin Bispekrønike.

7.

Hans Povlsen Resen[1] (*Johannes Pauli Resenius*). Medens vi ofte med Møje have maattet sammensanke de Bidrag, hvorpaa disse Levnedsbeskrivelser grunde sig, frembyder denne Mands Historie et saa rigt Stof, at vi umulig kunne medtage alt dithen hørende i denne Skildring. Heldigvis er der dog allerede i den forudgaaende almindelige Historie meddelt saa mange Træk til Oplysning om ham og hans Betydning for Samtiden, at vi kunne forsvare her at indskrænke os til et kort Omrids.

Han er født den [illegible] Februar 1561 i Landsbyen Resen.

[redacted]

Iolm, der senere blev Biskop i Aalborg. Efter at han ınder dennes Vejledning havde afsluttet sin Skolegang, gik ıan i Maj 1581 til Universitetet, hvor han endnu samme ıar tog den filosofiske Bakkalavrgrad, og hvor vi i Marts 582 finde ham nævnt som Respondens ved en af Prof. ohannes Sascerides's Disputatser [1]).

Da Pesten udbrød i Kjøbenhavn 1583, begav han sig ed Pindsetid til sin Hjemstavn. Dette gav Anledning til, t han kort efter blev ansat som øverste Hører ved Viborg ;kole [2]). Men efter et Aars Forløb modtog han efter Kansler liels Kaas's Ønske en Post som Hovmester for den unge, ed sin senere tragiske Skjæbne bekjendte Frederik Rosen-:rands [3]). Med denne kom han i Avgust 1584 til Rostok, ıvor de fik Bolig i D. Lucas Bacmeisters Hus. Efter at ıave aflagt et længere Besøg i Hjemmet 1586, drog de nod Enden af samme Aar til Vittenberg, hvor Resen 1588 tog Magistergraden som den øverste af samtlige 38 Kandidater [4]).)er bemærkes, at »hans velbyrdige Discipel havde da under ıans Vejledning forfremmet sig saaledes udi Sprog, boglige Kunster og Filosofi, at han med Berømmelse ogsaa havde kunnet promovere til Magister Philosophiæ, om hans Stand og Stat det havde taalt og tilstedt«.

[1]) Se 2den Del, S. 501. 1583 var han Respondens ved en Disputats af D. Anders Lauritsen, ib. S. 620.

[2]) I Biografierne af Resen siges, at han blev Konrektor; men det kan ikke forstaas egentlig, da Konrektoratet først oprettedes ved Viborg Skole i Aaret 1642.

[3]) Becker, Orion, Maanedsskrift. III, 342 flg. Hist. Tidsskrift 4. R. IV, 502 flg.

[4]) Vinding, Acad. Haun. p. 177. Et kortere Besøg maa Resen have aflagt i Leipzig, da der i Thottske Saml. 581. 8vo findes et Stambogsblad fra ham til Søren Povlsen Kolding, dat. Lipsiæ 30 Maji 1588.

I Foraaret 1589 besøgte de atter Danmark[1], og da Resen havde faaet det saakaldte Stipendium regium af Universitetet, drog de efter et Par Maaneders Forløb atter ud, og denne Gang paa længere Rejser. Over Frankrig gik deres Vej til Padua, og derfra i Foraaret 1590 til Rom. Efter en Maaneds Ophold her drog de til Sicilien, og derfra, trods den store Fare for at blive opsnappede af tyrkiske Sørøvere, til Malta. I Slutningen af August samme Aar vare de atter i Padua, hvorfra de brød op næste Foraar for saa smaat at begive sig paa Hjemrejsen. Paa Vejen dvælede de nogen Tid i Svejts, og til dette Tidspunkt maa det henføres, hvad Iver Stub mange Aar efter rev Resen i Næsen, at den Gang var han saa gode Venner med de kalvinistiske Svejtsere, at en Professor i Basel tilbød ham en Plads der og vilde give ham sin Datter til Ægte[2].

I Oktober 1591 naaede de endelig hjem, efter

hed tilstrækkelig om[1]). Ved sin Hjemkomst fandt han
iels Kaas, der nu var Formand i Regjeringsraadet, en
nder, hvem det var om at gjøre strax at skaffe hans
mærkede Evner Anvendelse i Universitetets Tjeneste. En
vem Lejlighed hertil tilbød sig, da Professoren i Dialek-
M. Peder Aagesen, var død kort før Resens Hjemkomst,
Pladsen endnu ikke var besat. Resen kaldtes da den
November 1591 til dette Embede, hvormed der ogsaa
forbundet theologiske Forelæsninger, og han kom saa-
strax ind i den Plads, der maatte regnes for den
ste i det filosofiske Fakultet, vistnok et Vidnesbyrd om,
er næredes betydelige Forventninger om ham.

Det dialektiske eller logiske Professorat forestod Resen,
til han den 2den April 1597 — særlig efter Kansler
's Ønske — beskikkedes til Professor i Theologien,
paa han den paafølgende 13de Juni kreeredes til Doktor
mme Videnskab af D. Jørgen Dybvad[2]). Det bemærkes,
et netop var 25 Aars Dagen efter, at han første Gang
sin Fod i Holstebro Skole og saaledes havde betraadt
Bane, der nu havde ført ham til Lærdomstemplets
e.

Hvad hans huslige Forhold angaar, da havde han den
Juli 1594 ægtet Barbara Andersdatter (født 8de Marts
9), afdøde Professor Dr. theol. Anders Lavritsens Datter,
i en ung Alder var bleven Enke efter Kanniken Hans
ritsen i Roskilde (som døde 5te December 1592). Med
e levede han i et kjærligt Ægteskab i syv Aar, i hvilke
blev Moder til en Søn og tre Døtre, indtil hun bort-

[1]) iblandt kgl. Bibliotheks Manuskripter findes endnu Resens Rejse-
og, hvori mange berømte udenlandske lærde have skrevet Minde-
rd til ham.
[2]) Se foran, S. 507.

kaldtes den 29de Oktober 1601 i Roskilde, hvor Familien havde søgt Tilflugt under den herskende Pest. En Mindetavle af sort poleret Marmor, som Resen lod opsætte over hende i Roskilde Domkirke, findes der endnu og vidner om hans store Sorg over Tabet af hende [1].

Resens flittige Virksomhed som akademisk Docent, som Forfatter eller Udgiver af forskjellige Skolebøger [2], som Oversætter af Bibelen, og hans Rejse med Kong Christian til England i Aaret 1606 skulle vi her kun berøre, da der tidligere er meddelt nærmere Efterretninger derom. Hans store Indflydelse kom først ret tilsyne, da han ved sine Forestillinger standsede Forsøget paa at faa Exorcismen afskaffet, skjønt ikke blot Kongen og hans Omgivelser, men ogsaa største Delen af Landets Theologer vare af en anden Mening. Siden viste denne hans stigende Indflydelse sig navnlig

belært om, at den sidste Vej sikrest førte til det Maal, han havde sat sig, Grundfæstelsen af den lutherske Orthodoxi her i Landet[1]).

Hvad der udmærkede Resen, var navnlig en sjælden Viljeskraft, forbunden med en Jernflid og en stor Skarpsindighed. Derimod var der noget ubehjælpsomt i hans Fremstilling baade mundtlig og skriftlig, og da Følelsen ikke var hans stærke Side, var han heller ikke af dem, der lettelig ad sympathetisk Vej drog andre til sig. Den Haardhed, han havde vist overfor sine theologiske og kirkelige Modstandere, havde skabt ham mange Fjender, der ikke undlod at nedsætte ham, hvor Lejlighed gaves[2]); men han gik dog uanfægtet sin Gang, hævdende hvad han ansaa for det rette, altid støttet af Kong Christian, der med sin beslægtede Herskernatur — vel ikke elskede ham — men havde Agtelse for ham og Tillid til ham.

Efter at være bleven Biskop ægtede Resen den 12te November 1615 sin Formands, Biskop Peder Vinstrups, Enke, Anna Eisenberg, der overlevede ham, men med hvem han ingen Børn havde. Da denne hans Hustru var formuende, og han selv havde rigelige Indtægter i sit Bispeembede, lykkedes det ham med sin tarvelige og sparsommelige jydske Natur at blive en velhavende Mand. En Del af denne Formue (5500 Rdl.) bestemte han med sin Hustrus Samtykke til Legater til Studenter, Skoledisciple og fattige; blandt

[1]) Jvfr. Grundtvigs Dom om Resen i »Roskilde Saga« (Kbh. 1814), S. 67—9. L. Helweg, Hemmingsen og Resen. Et Bidrag til Læren om Christi Person. (Afhandl. i Theologisk Tidskr. for den norske Kirke. II, 136—68). Smlgn. Anmeldelse af denne Afhandling i Scharlings og Engelstofts Theolog. Tidsskrift. Ny Række VI, 317—9.

[2]) Hertil kan henføres den nedsættende Dom om Resens Prædikegaver, som Sivert Grubbe udtaler i sin Dagbog (Danske Mag. 4. R. IV, 63).

andet gav han 200 Rdlr. til Holstebro Skole, hvor han havde faaet sin første Lærdom, ligesom han allerede tidligere (162[illegible]) havde bestemt, at hvad af Gaard og Mark, der var ham tilfaldet efter hans Fader, Hr. Povl Hansen i Resen, skulde anvendes til bedste for fattige Skolebørn i Holstebro [1]).

I 23 Aar var D. Hans Povlsen Resen Biskop i Sjællands Stift. At skildre hans Virksomhed i dette Embede vilde føre os langt ud over Grændserne for denne Fremstilling. I Almindelighed kan bemærkes, at hans Virksomhed var præget af Myndighed og Nidkjærhed, saa det ikke var ganske uden Grund, at Eftertiden betegnede ham som »magnus ille Resenius«. I Universitetets Anliggender vedblev han som Biskop at have ikke ringe Indflydelse, naar han ønskede det. Dets Rektorværdighed beklædte han fire Gange

I sit første Ægteskab havde Resen følgende Børn: ønnen Hans, der endte som Sjælands Biskop, og Døtrene:)hanne, der blev gift med Provst M. Christen Glob, Præst Kjøge; Anne, gift først med Dr. jur. Erik Clemensen, gl. tydsk Sekretær og Kannik i Lund, og senere med . Niels Paaske, Biskop i Bergen; og Karen, der døde ung.

Skrifter: Da Resens Forfatterskab er saare stort, og da) af hans Skrifter, der nærmest have Interesse med Hensyn Universitetet, lejlighedsvis ere omtalte i den forudgaaende mindelige Historie, indskrænker jeg mig her til at henvise til triftfortegnelserne i Worms og Nyerups Literaturlexica og i wergs Sjælandske Kleresi, hvormed kan sammenlignes E. F. Kochs handling, «Et Blad af Opbyggelseslitteraturens Historie i 17de rhundrede», i Kalkars Theologisk Tidsskrift 1874, S. 81 flg.

8.

Lavrits Klavsen Skavbo (*Laurentius Nicolai Scanius*) var født i Kjøbenhavn 1562 og Søn af den tidligere ntalte Professor Klavs' Lavritsen Skavbo [1]). Efter at have uderet nogle Aar i Kjøbenhavn og taget Magistergraden mmesteds, fik han i Avgust 1587 det saakaldte Stipendium gium eller 100 Daler i fire Aar til derfor at studere Theo-

---

[1]) Se anden Del, S. 486—90. I et Exemplar af Kl. Lavritsen Skavbos Arithmetica findes følgende skrevet:

»Reverendo ac docto viro Dn. Jonæ Joannio, affini charissimo hoc patris sui opusculum exoticum, index avitæ simplicitatis, ad leniendum dolorem ob afflictissimam uxoris charissimæ valetudinem, bibliothecam paternam fallendi temporis ergo revolvens inque hoc incidens, moestus mittit

L. Scavenius S. S.

Anno Dn. 1616. Ætatis uxoris jam periclitantis clymacterico sexto. Meæ vero 54, qui dicitur scansilis et Fredericum II Daniæ et Norvegiæ Regem plentissimum nobis sustulit. M. Apr. infausti, d. 20 ipso infausto nimis«.

logi i Udlandet[1]). Om hans Rejse vides, at han i Sep-tember samme Aar gik fra Kjøbenhavn til Rostok, hvor han blev til lidt ind i det følgende Aar[2]); i Foraaret 159[illegible] træffe vi ham i Vittenberg, hvor han lykønskede en af sine medstuderende Landsmænd, Lavrits Andersen (siden Rektor i Roskilde), til Magistergraden i et hebraisk Vers. Efter sin Hjemkomst blev han 1590 Rektor ved Kjøbenhavns Skole, og 1594 beskikkedes han til Professor Pædagogicus[3]. Tillige fungerede han, omtrent fra samme Tid af, og saa-længe han var Professor, som Universitetets Notarius; hans Kopibog, der vidner om Flid og Nøjagtighed, gjemmes endnu i Konsistoriets Arkiv. Da det gik langsomt med Avancementet, og hans Pengesager stod paa en saa daarlig Fod, at hans egen Svoger Biskop Niels Lavritsen Arctander i Viborg (der havde hans Søster tilægte) ved en senere [illegible]

Ian havde gjerne ønsket 1602 at blive Sognepræst ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn; men en anden og yngre Mand blev ham foretrukken [1]. Derimod blev han i Maj 1605 kaldet til Biskop i Stavanger og indviet i Vor Frue Kirke ste Pindsedag samme Aar af Biskop Peder J. Vinstrup [2]. Her lykkedes det ham at afbetale den Gjæld, han i tidligere Aar havde stiftet, og han virkede, saavidt vides, som en hæderlig og dygtig Tilsynsmand i 21 Aar [3]. Da han forfærdigede et Kort over Stavanger Stift — det ældste, som haves —, maa han formodentlig have syslet med mathematiske Studier [4]. Han var 1622 paa Herredagen i Bergen med at dømme Biskop Anders Arrebo fra Embedet, men viste sig forøvrigt som en Ynder af hans gudelige Sange [5].

Den 1ste December 1626 døde M. Lavrits Scavenius og blev begravet i Domkirken i Stavanger, hvor Ligstenen

---

[1] M. Lavr. Skavbo havde skrevet til M. Joh. Stephanius for at faa Oplysning om, hvad der var forhandlet i Konsistorium angaaende Besættelsen af Præsteembedet ved Frue Kirke, som han ønskede. St. svarede d. 29. Jan. 1602 noget undvigende; paa Grund af sin Hustrus Død havde han ikke været tilstede i Møderne i Konsistorium. Ogsaa han havde hørt Rygtet om, at Skavbo skulde have Embedet, men han tilføjede dog: »M. Jonam (Venusinum) in se recepisse puto in Consistorio, ut ad Nicolaum Claudii, quem nosti, literas daret, non vocationis plenæ et absolutæ, sed quibus ad hanc conditionem affectandam invitaretur. Auditus est postea M. Christ. Johannis Ripensis, sed ut audio, non placuit vir alioqui doctus, bonus et modestus. Quid sperandum sit, ne divinare quidem possum; si meum interea consilium exquiris, svadeo, ut ἣν σπάρταν ἔλαβες, ταύτην κοσμῆς, Deo committens eventum.« (Kallske Saml. 512. 4to).

[2] A. C. 11. Maj 1605. Pontopp., Annal. III, 213.

[3] Tillæg Nr. 414. Ny kirkehist. Saml. III, 639—41. Flere Breve til Skavbo fra Joh. Stephanius findes i dennes Konceptbog, Kallske Saml. 512. 4.

[4] St. Joh. Stephanius, Notæ ub. ad Saxonem p. 116. Her betegnes han som »insignis Mathematicus«.

[5] Rørdam, And. Arrebos Levnet. S. 138. 169.

over ham endnu findes[1]). Han var gift med Marthe Ditlevsdatter Fox fra Kjøge, med hvem han havde Sønnerne Knud og Ditlev, der begge den 30te April 1616 fik deres Testimonium publicum fra Kjøbenhavns Universitet og siden begge virkede i gejstlige Embeder i Stavanger[2]).

Skrifter: Laurentio Andreæ f. Roschildensi Dano, Gradum magisterii a Decano Collegii Philosophici M. Petro Otthone Mathematum in celebri Vitebergensi Academia Prof. p. Anno 15[illegible] XV Cal. Apr. suscipienti, gratulantur amici. Witeb. 4.o Fire Carmina hvoraf det første er paa Hebraisk med Underskrift: M. Laurentius Scavenius N. F. Danus amico et populari suo optimo, charissimo F. De tre andre Digte ere af Udlændinge.

Dioecesis Stavangriensis et partes aliquot vicinæ, opera L. Scavenii S. S. (Kort, indført i Joh. et Corn. Blaeuws Atlas).

9.

Hans Staphensen (*Johannes Stephanius*) var født [illegible]

kom han atter over til ham og arbejdede som den berømte Astronoms og Mathematikers Lærling og Medhjælper indtil Oktober 1584 [1]). Senere har han formodentlig studeret i Udlandet og taget Magistergraden; vi vide imidlertid intet nærmere om ham før Aaret 1588, da han den 3die Juni blev beskikket til Rektor ved Sorø Skole [2]). Denne Skole var 1586 bleven stiftet af Kong Frederik II paa Grundlag af det forrige Klostergods og var bestemt til som Kostskole at optage 30 adelige og 30 uadelige Disciple. I ni Aar forestod Stephanius dette Embede og udentvivl med Dygtighed og Kraft; thi efter alt at dømme var han en bestemt Karakter, men derhos var der vistnok noget koldt og klogt beregnende hos ham, der ikke gjorde ham skikket til at vinde mange hengivne Venner. I Maj 1597 blev han efter egen Ansøgning og Kansler Christian Friis's Ønske, som Professorerne ikke godt kunde modsætte sig, beskikket til Professor i Dialektik ved Universitetet, og Aaret efter (30te April 1598) ægtede han Anne, en Datter af Sjælands Biskop D. Peder Jensen Vinstrup [3]). Ved Kjøb erhvervede han sig dernæst flere faste Ejendomme i Kjøbenhavn, saasom en Gaard i S. Pederstræde, som han 1599 kjøbte af Provst M. Hans Thomesens Arvinger, og et Hus i Studiestræde lige op til Bispegaarden, som han kjøbte 160. Disse Ejendomme solgte han mange Aar efter til Universitetet, da han ikke mere selv kunde gjøre Brug af dem [4]).

Til sin Svigerfader, Biskoppen, stod Stephanius i det

[1]) Dån. Bibl. IX, 261—4.

[2]) Vinding, Acad. Haun. p. 193.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 99. I Gl. kgl. Saml. 3018. 4 findes Afskrift af et Brev, hvorved Biskop Vinstrup indbyder Borgmester Sigvard Pedersen i Odense til sin Datters Bryllup med M. Joh. Stephanius.

[4]) Se Tillæg, Nr. 334. Skjøderne findes i Konsist. Arkiv. P. 153.

bedste Forhold, og han var ham paa flere Maader til Hjælp og Støtte i hans Embedsvirksomhed. Mangfoldige af de Breve, der udgik under Biskop Vinstrups Navn, vare befattede af Stephanius, og dette Forhold vedblev ogsaa efter at dennes Hustru, Anne Vinstrup, var død ved Nytaarstid 1602, og han havde giftet sig paany (i Okt. 1604) med Sidsel Sørensdatter, hvis Fader Søren Andersen var Kjøbmand i Kjøbenhavn. Det er urigtigt, naar man har antaget, at der var en væsentlig Modsætning tilstede mellem Biskop Vinstrup og Stephanius i Spørgsmaalet om Exorcismens Betydning, thi naar Biskoppen ikke gik saa vidt som Stephanius i Forkastelsen af denne Ceremoni, saa var det udelukkende af Klogskabshensyn, forat den pludselige Afskaffelse ikke skulde vække Forargelse i Menighederne, og for ikke at bryde med sine Kolleger i det theologiske

en, Rektor M. Lavrits Andersen i Roskilde, og brugte saa isse ved sine Foredrag[1]).

Efter at Stephanius 1603 havde været Dekan i det filo- ›fiske Fakultet, blev han 1604 Vor Frue Kirkes akademiske ærge[2]) og 1607 valgtes han til Universitetets Rektor. ıden hans Embedstid endnu var fuldt udløben, beskikkedes an i April 1608 til Forstander for Sorø og tiltraadte ikke ænge efter denne anseelige Post. Han styrede Stiftelsen ıed Kraft og Myndighed, men gjorde sig neppe synderlig odt lidt. Den første Rektor ved Skolen i hans Bestyrelsestid, I. Søren Andersen Vedel, kom snart saaledes paa Kant ıed ham, at han uden at tage Afsked forlod Skolen, og en følgende Rektor, M. Jens Dinesen Jersin, har Adskillelsen a ham neppe heller forvoldt noget dybt Savn. Forøvrigt jorde han sig megen Flid for at faa de daarlige Lærere ernede; i Skolens Interesse tog han ikke i Betænkning at øre en middelmaadig Lærer, som han forgjæves havde ıgt at faa anbragt andensteds, til Præst i Sorø, skjønt han llig indrømmede, at han kun var en maadelig Prædikant[4]). en musikalske Undervisning ved Skolen synes han især at ıve interesseret sig for at fremme, da han selv var ualindelig godt hjemme i Musikkens Theori og vel ogsaa i ıns Praxis[5]).

Da Kong Christian IV 1623 oprettede Sorø Akademi, Spidsen for hvilket der blev sat en adelig Hofmester, saa

---

[1]) Se Tillæg Nr. 317. 320. 354. 396. Skildringen af Stephanius's Karakter og Virksomhed er forøvrigt bygget paa hans Breve, af hvilke der haves en stor Samling.

[2]) Se Tillæg, Nr. 404.

[3]) Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 43—4.

[4]) Ny kirkehist. Saml. V, 476 flg.

[5]) Vinding, Acad. Haun. p. 194. Hist. Tidsskr. 3 R. IV, 531. Utrykt Brev fra Stephanius til M. Hans Kraft.

blev den tidligere Forstanderpost inddragen, og Stephanius aflagdes med tvende Kanonikater, i Roskilde og i Kibenhavn; tillige blev den ved Lyskanders Død ledige Bestilling som kongelig Historieskriver ham overdragen 1624. Han var imidlertid dengang allerede en Mand, der var højt oppe i Aarene, og skjønt han ganske vist var en flittig og nøjagtig Samler, hvorom bl. a. hans fortræffelige Samling af Dokumentafskrifter til Universitetets Historie og andre haandskrevne Efterladenskaber endnu vidne, saa var det dog ikke muligt, at han skulde kunne udrette, hvad hans yngre Formgjængere ikke havde formaaet¹). Da han allerede døde den 12te Februar 1625 i Roskilde, hvor han havde tilbragt det sidste Aar af sit Liv, saa var Tiden desuden for kort til, at han i den kunde faa noget større Arbejde færdigt. Hvad han havde samlet, kom dog senere hans begavede og dyg-

Judicium de exorcismo d. 12 Junii 1607 (tr. i Dän. Bibl. , 138—40). Excerpta ex Annalibus msc. M. Joh. Stephanii ·, i Dän. Bibl. IX, 261—3, en Afskrift findes i Hdskr.-Saml. .a Ledreborg, Nr. 459 Fol.). Saml. af Dokumenter til Univ.s st. msc. Ny kgl. Saml. 1219. 4.

Epistolæ et testimonia msc. i Kallske Saml. 512. 4to (nyere skrift i Ny kgl. Saml. 1390. Fol.). Nogle af Brevene ere ykte i Tillæget, nemlig, foruden de tidligere citerede Stykker, ·. 356. 358. 360. 361. 363. 364. 393. 406. 414. 417. 17; samt i Ny kirkehist. Saml. III, 638—41. V, 193—238. '4—81. Kirkehist. Saml. 3. R. I. Saml. til Fyens Hist. og pogr. IV, 116—17. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 591—2, Carmen til Biskop Mogens Madsen i Lund i dennes Tessadecas orationum Synodal. 1604. Ved Udgivelsen af dette Værk ;esom af M. Madsens andre Skrifter var Stephanius Biskoppen megen Hjælp, som det fremgaar af deres Brevvexling. Danske rs af Joh. Stephanius findes i Jac. Jacobsen Volfs Jødekrønike, h. 1603.

10.

Kort Aslaksen eller **Axelsen** (*Cunradus Aslacus ergensis*) er født i Bergen d. 28de Juni 1564 af borgerlig Slægt. ideren hed Aslak Mogensen og Moderen Kristine Jakobsitter [1]). Da han var sex Aar gammel, paatog Præsten Thomas nsen i Bergen sig at undervise ham og bragte ham saa vidt, han Aaret efter blev optagen i Byens Latinskole. Her nød in Undervisning i syv Aar, og da hans Forældre imidlertid de, tog Biskop D. Jens Skjelderup sig af ham, gav ham den i sit Hus, mod at han maatte være Biskoppen til eneste med hvad han kunde, og da vel især med Skriveri [2]).

---

[1]) Hvor ingen anden Kilde anføres, er det akademiske Programma funebre — Vinding, Acad. Haun. p. 194 sq. — vor Hjemmel.

[2]) Kirkehist. Saml. I, 271.

Efter Tilskyndelse og Anvisning af Biskoppen og af Præsten Hr. Anders Kolding begav Kort Aslaksen sig 14 Aar gammel ned til Danmark for at faa en grundigere Undervisning, end han kunde faa i sin Fødeby. I Aaret 1578 blev han da optagen i Malmø Skole, som han derefter søgte i 5½ Aar, indtil han den 27de April 1584 blev immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet. Kapitlet i Bergen, det var forpligtet til at understøtte et Par Studenter, gav ham Midler til hans Ophold ved Universitetet. Det første Spor af hans Studier her, som vi have fundet, er forøvrigt at han den 30te April 1589 var Respondens ved en Disputats, som den theologiske Professor D. Anders Lavritsen holdt[1]. At han er bleven anset for et ualmindelig opvakt Hoved, slutte vi deraf, at Regjeringsraadet den 17de November 1590 skrev til Professorerne og bad dem tildele ham et af

ydelser, saasom Rejser i hans Anliggender, og det er kjendeligt nok, at han var en af de Disciple, som Tyge Brahe havde mest Tillid til og satte størst Pris paa — Følelser, der fra Disciplens Side gjengjældtes med stor Veneration for hans udmærkede Læremester [1]).

I Maj 1593 tog Kort Aslaksen Magistergraden under D. Anders Krags Dekanat [2]), og da han omtrent samtidig fik det kongelige Rejsestipendium, afslog han et Tilbud, der gjordes ham, om at blive Rektor i Malmø, og begav sig udenlands ledsaget af tvende unge Adelsmænd, Jens Sparre og Otte Brahe (Søn af Sten Brahe, Tyges Broder), med hvis Studier han havde paataget sig Opsynet. Rejsen gik først til Rostok og senere til Vittenberg, og derfra til Herborn og Siegen. Om Kort Aslaksens Studier faa vi Underretning af et Skrift, som han udgav nogle Aar efter: »De natura Cæli triplicis», Sigenæ Nassov. 1597. I Tilegnelsen (dat. Basel 16. November 1596) til Tyge Brahe siger Forfatteren nemlig: »Det er næsten to Aar siden jeg i den berømte Skole i Siegen, som da netop var flyttet derhen fra Herborn, efter nogles Opmuntring og Begjæring begyndte at udtænke og optegne nogle Sætninger om Himlens Natur, et Emne saa uhyre, at jeg gjerne vil tilstaa, at det overstiger mine ringe Evner. Da jeg imidlertid havde begyndt derpaa og var skreden noget frem dermed, bad jeg min højstærede Lærer M. Johan Piscator og Hr. Joh. Bisterfeld, Professorer ved Skolen i Siegen, at gjennemlæse hvad jeg havde udarbejdet; ligeledes overleverede jeg mit Arbejde til

---

[1]) Friis, Tyge Brahes meteorol.-hist. Dagbøger, S. 163. 172—3. 175—7. 181. 194—7. 209. Ant. Matthæi, Sylloge epistolarum, p. 222. Kort Aslaksens Dedication af »De natura Cæli triplicis» til Tyge Brahe, se nedenfor.

[2]) Se foran S. 521.

Tydsklands store Filosof, Mag. Goclenius, som jeg traf ved Messen i Frankfurt, og bad ham sige sin Mening derom. Da disse Mænd opmuntrede mig til at udgive Skriftet, bestemte jeg mig dertil, skjønt ikke uden Betænkelighed, da jeg var mig bevidst, hvor lidet mine Evner svarede til Emnets Vanskelighed; desuden afveg jeg i meget fra de almindelig vedtagne Skolemeninger; meget stod som tvivlsomt for mig selv, andet var behandlet saa kort, at det snarere maatte fremtræde som Paastande end som afhjemlede Sætninger. Skjønt jeg derfor forudser strænge Bedømmelser, har jeg dog efter nogles Raad bestemt mig til at udgive mit Arbejde, saa ufuldkomment det end er, idet jeg mindes Zarabellas[1]) Ord, at nogen, om end ufuldkommen, Viden om de himmelske Ting er at foretrække for mange uvæsentlige Ting. Men Dig, velbyrdige Tyge, har jeg villet

[redacted]

ɔrfatteren med en tabellarisk Oversigt, en Slags Kort over ıdholdet, hvad han ogsaa har for Skik i flere senere Skrifter. an forklarer Ephes. 4, 10 (Christus opfoer over alle Himle) ɑ kalvinsk Vis lokalt, saaledes at Christus opfoer over n atmosphæriske eller Lufthimlen og over Stjernehimlen den tredie Himmel. Blandt de Forfattere, han støtter ı Fremstilling til, er i det hele de reformerte, som Kalvin, ıeron. Zanchius o. a. i Overvægt. — Naar Christus siger: ımmel og Jord skulle forgaa, saa føjer Aslaksen til: «quod n de substantia, sed de qualitalibus intelligendum». Han ıtager en Generatio æqvivoca [1]), og han søger at vise, at t tilværende — ikke blot Dyr og Planter — har et Liv, fortæller, at da Kong Frederik II i Aaret 1580 lod op-ge en meget stor Sten for at føre den til Kronborg [2]), ıvde den ligesom Rod og Aarer, gjennem hvilke den trak ering til sig (veluti radicem quandam in terræ alveo de-am venasque insuper, per quas nutrimentum et pabulum trahebat, non obscure referebat). Om Metallernes Væxt Bjergene henvises til D. Peder Sørensens Idea Medicinæ ıilosophicæ [3]). Efter Mouffet [4]) søger Aslaksen at vise, at ınimantia» have et dobbelt Liv, et i sig selv, et andet i ıres Virkninger, efter at det første Liv er ophørt, til Bevis r hvilken Sætning der henvises til forskjellige animalske ıbstansers medicinske Virkninger. Af optiske Grunde

---

[1]) «Varia et multiplicia animalium aliarumque naturarum genera, ex fœcundissimo terræ et aquæ gremio (Deo sic jubente et generandi vim impertiente, cum dixit: Producat terra herbas seminantes semen etc. producat mare pisces) sæpe etiam absque semine, ultro in hanc mundanam scenam indies proveniunt» (p. 102).

[2]) Se Rasmus Lætus's udførlige Beretning herom i mine Hist. Kildeskrifter II, 679 flg. Aarstallet 1580 er dog ikke rigtigt.

[3]) Peder Sørensen kaldes (p. 100) «præstantissimus hoc ævo medicus».

[4]) Om denne engelske Læge og Naturgransker se 2den Del, S. 583 og Tillæg, Nr. 229.

(Refraktionen) og ved en Række andre Beviser søger han at godtgjøre, at »Stjernehimlen« ikke er en fast Masse (solida materia) men »essentia tenuissima et subtilissima«. Han omtaler Petrus Ramus med Berømmelse som »præstantissimus artium humaniorum restaurator« og fortæller om hans Sammentræf med Tyge Brahe i Augsburg 1570, og at han ved den Lejlighed havde fremsat den Mening, »sine hypothesibus per logicas rationes Astronomiam constitui posse«, hvad T. Brahe bestred, en Modsigelse, hvori Aslaksen fuldkomment giver sin Lærer Bifald [1]. — I det hele indeholder Skriftet ikke faa interessante Bemærkninger; ialfald fortjener det større Opmærksomhed, end Nyerup yder det, naar han i en Karakteristik deraf affærdiger det med den Bemærkning, at »den gode Kort anfører en Mængde Bibelsprog til Bevis paa, at der er tre Himle [2]«. Som man vil have set af de meddelte Uddrag, er Bibelen

[redacted]

holm, og i Fortalen (dat. 20. Avgust 1620) til disse Mænd siger Kort Aslaksen: «Det er nu 25 Aar siden jeg i Heidelberg til Eders Brug først begyndte paa at samle dette Skrift af de bedste Forfatteres Værker». Tillige fortæller han, at da han 1600 var bleven kaldet til Professor pædagogicus, havde han holdt Forelæsninger over dette Emne; men inden han endnu var fuldt færdig dermed, beskikkedes han til Professor i Græsk, hvorfor Værket blev liggende hen, indtil han, da Universitetet 1619 opløstes paa Grund af Pesten, endelig fik Tid til at lægge sidste Haand derpaa. Skriftet, der indeholder en Mængde Regler og Anvisninger med Hensyn til det offentlige Foredrag[1], nød den Ære at blive fordømt af Congregationen for Index ved Dekret af 2den December 1622, uden at vi nu lettelig kunne gjætte, hvad Papisterne kunde have særlig mod dette at indvende[2].

Fra Heidelberg gik M. Kort Aslaksen med sine Disciple til Basel og efter en Tids Ophold videre frem gjennem Svejts til Genf. Derpaa gik Rejsen ind i Frankrig, hvor de dvælede nogen Tid i Paris og Orleans. Herfra drog de over til England, besøgte Højskolerne i Oxford og Cambridge, og efter et Ophold her fortsattes Rejsen til Skotland, hvor de opholdt sig i Edinborg og S. Andrews. Endelig sejlede de fra Leith til Norge, som de først naaede efter at have udstaaet den yderste Livsfare. Tilsidst kom de ved Mortensdagstid 1599 fra Norge til Kallundborg, hvor Otte Brahes Fader var Lensmand, og saaledes sluttede deres

---

[1]) Jvfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Hist. 1. Udg. III, 212.

[2]) Clement, Bibliotheque curieuse. II, 166. Her bemærkes ogsaa om Aslaksen: «Il occupe une place honorable dans la premiere Classe des Auteurs défendus, en qualité de Zuingelien. v. Index. lib. prohib. Antonii a Sotomajor 1667 Fol., p. 194».

Udenlandsrejse, der havde varet paa syvende Aar [1]. Indtil det sidste Aar havde M. Kort haft det kongelige Stipendium, og da han naturligvis ogsaa er bleven godtgjort for sit Opsyn med de tvende unge Adelsmænd, har han kunnet gøre sin Rejse under meget heldige Vilkaar.

Et Halvaarstid efter sin Hjemkomst blev M. Kort Aslaksen efter Kansler Christian Friis's Bestemmelse ansat til Professor pædagogicus i M. Lavrits Skavbos Sted [3], hvor han ogsaa afløste som Universitetets Notarius. Han aflagde Professoreden den 14de Juni 1600; men tiltraadte dog ikke Forretningerne i September, da han (den 10de) holdt sit Indledningsforedrag over Nytten af Læsning af Digterne samt af Terentius [4]. Da D. Niels Krag forlod Universitetet for at gaa til Sorø, blev M. Kort i Februar 1602 beskikket til hans Eftermand som Professor i Græsk [5]. Aaret efter havde han

Bryllup med Barbara, en Datter af Borgmester Oluf Mortensen i Kjøbenhavn, i hvilken Anledning den af Kejseren laurbærkronede Poet Paulus Rutingius fra Rostok skrev et Bryllupsdigt til ham [1]).

Da M. Iver Stub 1606—7 maatte forlade Landet paa Grund af den Gjældsag, hvormed hans Slægtninge forfulgte ham, var Kort Aslaksen saa velvillig at besørge hans Forelæsning, hvilket gav ham Anledning til at forfatte en hebraisk Grammatik. Ventelig har han derved tillige banet sig Vej til det theologiske Fakultet; thi da D. Jørgen Dybvad var bleven afsat, valgtes Mester Kort den 11te Juli 1607 efter Kongens og Kanslerens udtrykkelig udtalte Vilje til hans Eftermand som Professor i Theologien, hvorpaa D. Peder Vinstrup den 22de Oktober samme Aar kreerede ham til Doktor [2]).

Som theologisk Docent og Forfatter indtog Kort Aslaksen, hvad Form og Fremstilling angaar, en udmærket Plads. Allerede hans tidligste Biograf fremhæver den høje Grad af Lethed og Anskuelighed, der udmærkede hans Foredrag [3]), og enhver, der læser hans Skrifter, vil uden Tvivl sande disse Ord. Derimod gjør hans theologisk-kirkelige Holdning ikke det heldigste Indtryk, idet han fra at være halvvejs Kalvinist maatte, tvungen ved Omstændighedernes Magt, uden egen indre Drift, svinge om til at blive Lutheraner i Konkordieformlens Stil. Sagen var, at han — en mild, ikke meget karakterstærk Mand — var stillet ved Siden af

---

[1]) Vinding, Acad. Haun. p. 197. Suhms Saml. I, 3, 169.

[2]) Danske Mag. 4. R. II, 139. Kort Aslaksens Doktordisputats anføres nedenfor blandt hans Skrifter. I Dedicationen til »Physica et Ethica Mosaica« (dat. 1 Aug. 1612) omtaler Aslaksen den Fortjeneste, Kansler Chr. Friis havde af hans Ansættelse og Forfremmelse ved Universitetet.

[3]) Vinding Acad. Haun. p. 197 efter Programma funebre.

en saa imperiøs Personlighed som Resen. I ethvert Sammenstød mellem dem maatte Kort Aslaksen trække det korteste Straa; men da han altid gjorde det paa den ydmygste og elskværdigste Maade, uden at lægge nogen Bitterhed for Dagen, men tvertimod antydede Villighed til at lade sig belære, saa kom der ikke til at gaa nogen saadan Forkastelsesdom ud over ham som over flere af hans tidligere Meningsfæller. I det akademiske Program ved hans Død bemærkes om ham: «Vir fuit, cujus vultus ad modestiam erat compositus, sermo ad svavitatem, lenitatem, humanitatem, affabilitatem: incessus ad mansvetudinem, et universus corporis habitus ad decorem», og ganske det samme Indtryk af en høflig Mildhed modtage vi ved at lægge Mærke til hans Optræden i den Tids theologiske Kampe, hvori han næsten altid begyndte som Resens Modstander og dog endte med at lade ham ene om Styret, eller —

[redacted]

ın jordedes i Vor Frue Kirke, hvor hans Enke Barbara ufsdatter († 12te November 1628) lod sætte en smuk indetavle over ham [1]). I deres Ægteskab havde de tre mner og tre Døtre, af hvilke kjendes Kirstine, der fik ofessor D. Klavs Plum til Ægte, og Karen, der 1633 blev ŧ med M. Christen Hansen (Lund), Professor ved Odense ymnasium [2]). — Et Billede af D. Conradus Aslacus Bernsis fandtes blandt dem, D. Peder Resen i sin Tid gav Universitetsbibliotheket.

Skrifter: *Oratio de studiis Philosophiæ. Witeb. (Fandtes Bibl. Lymviciana).

De natura Cæli triplicis libri tres, qvorum I. de Cælo aëreo, de C. sidereo, III. de C. perpetuo. E sacrarum litterarum præstantium Philosophorum thesauris concinnati. Sigenæ Nassov. 97. 8. (Tilegnet T. Brahe).

Theses de siderum ortu et occasu poëtico. Resp. Halvardo ci f. Asloensi d. 28 Maji 1603. Hafn. 4.

De mundo Disp. I. 23. Febr. Resp. Petro Johannis Chiu- C. Hafn. 1605. 4. — Disp. II. 11. Oct. Resp. eod. Hafn. 06. 4. — Disp. III. 1. Aug. Resp. Michaele Andreæ F. fn. 1607. 4.

Theses de Artis et Philosophiæ definitione ac distributione, quibus disputabunt docti juvenes 36 pro prima liberalium ium laurea d. 20. Julij. Hafn. 1605. 4.

---

migravit. Convulsio illa, qvæ dextri cruris peperit paralysin, tandem in gangrænam et sphacelum desiit, quem nullis viribus impedire aut exstirpare poterant Chirurgi. Amputationem dissvadebant virium lapsus aliaqve alias pertexenda» (Wormii Epist. p. 17).

1) Aftrykt i Resens Inscript. Hafn. p. 61—2, og hos Vinding, p. 199.

2) Vinding, p. 197. Bloch, den fynske Geistligheds Hist. I, 378—82. I Konsist. Arkiv, Pakken 186, findes et Brev af 28/11 1628, hvori Hans Povlsen i Helsingør paa Grund af sin Fraværelse fra Kjøbenhavn undslaar sig for at overtage Værgemaalet for sl. D. Kort Aslacs nu afdøde Enkes, Barbaras, ældste Datter Christine (Kirstine) hvilket Universitetet havde overdraget ham.

Grammaticæ Hebrææ Libri duo breviter et methodice a usum tyronum lingvæ sanctæ concinnati. Accessit ad ejusdem usum ostendendum analysis grammatica Psalmi 25. Hafn 1606. 8. Ibid. 1608. 8.

En kort eenfoldig Forklaring om Exorcismo eller Besværgelse, som pleier at bruges udi Daabens Sacramente. (Mnskr. Ny kgl. Saml. 1223. 4to, trykt i O. Bangs Samlinger af nyttige og opbyggelige Materier. I, 345—55. Jvfr. et tydsk Udtog i Dän. Bibl. IV, 47—57).

Theses Theologicæ de sacræ scripturæ perfectione et traditionibus non scriptis, quas ad d. 16 Sept. sub præsidio rever. Dn. D. Petri Vinstrupii, ex decreto Fac. Theol. pro titulo Doctoris in S. Theol. publ. defendet Cunr. Aslacus Bergensis. Hafn. 1607. 4.

Theses de sacra scriptura et Dei cognitione. 28. Oct. Resp. Michaele Mauritio Stavangriensi. Hafn. 1608. 4. Ibid. 1646. 12.

De creatione disput. I. 20. Sept. Resp. Friderico Andreæ

funderit oc grundfest paa hans elskelige Søn Christo Jesu. :st og forklaret i det Kongelige Universitet i Kiøbenhafn aff nrado Aslaco Bergensi. Oc siden aff Latinske Sprog udsat a Danske, menige Mand til gode. Kbh. 1612. 8. (Tilegnet Anders Michelsen, Superintendent i Bergen).

Physica et Ethica Mosaica, ut antiqvissima ita vere christiana, obus libris comprehensa. Hanoviæ 1613. 8. (Tilegnet Kansler ristian Friis til Borreby).

Literæ apologeticæ ad D. Johannem Pauli Resenium. 3 April. 14. (Mnskr., se foran S. 272—3).

De peccato disp. I. 28. Sept. Resp. Georgio Matthiæ F. llando. Hafn. 1614. 4. — Disp. II. Resp. Nicolao Martini helderupio. Hafn. 1615. 4.

Oratio Funebris in honorem Magnifici et illustris viri Chri-ani Frisii Dn. de Baareby. Hafn. 1616. 4.

De Immanuele nostro Dn. Jesu Christo, vero Deo et vero mine in una indivisa Persona. Disp. I. 10. Julij. De admi-ıda Unione hypostatica duarum naturarum sive essentiarum ıu Christi. Resp. Nicolao Francisci Roskildensi. Hafn. 1616. — Disp. II. 30. Apr. De admiranda communione Divinæ postaseos τοῦ λόγου cum sua carne et reali Divinæ et hu-ınæ naturæ Jesu Christi communicatione. Resp. Nicolao Strangio fniensi. Hafn. 1617. 4. — Disp. III. 30. Sept. De com-ınicatione idiomatum et operationum Divinarum. Resp. Engel-rto Georgii F. Norvegiano. Hafn. 1618. 4. — Disse og de gende Disputatser udgav Forf. senere omarbejdede under samme ›vedtitel. Francofurti 1620. 8. (Tilegnet Kansler Chr. Friis Kragerup). Ifølge Worms Lexicon er der en Udgave af «De manuele» Hafn. 1622. 4 og en dansk Oversættelse, trykt i hvn; ingen af dem findes dog nu.

*De verbo Dei scripto, Religionis Christianæ articulo primo. ıp. I. Hafn. 1617. 8.

De verbo Dei scripto, Religionis Christianæ articulo primo. ıp. II. Resp. Trugillus Nicolaus Aslojâ-Norvegus. 14 Maji. fn. 1617. 8. — Disp. III. Resp. Joh. Borchardi Hafn. 14 Junii 17. Hafn. 8.

De Deo, Religionis Christianæ Articulo secundo. Disp. I.

de cognitione Dei naturali. Resp. Martinus Matthiæ f. Hafniensis 6 Aug. 1617. Hafn. 8. — *Disp. II. de nominibus Divinis 7 Oct. Resp. Engelbertus Georgii Norvegianus. Hafn. 1617. 8. — *Disp. III. 1617. 8. — *Disp. IV. de SS. Trinitate. 21 Febr. Resp. Bernhardus Johannis Saxcopia-Laulandus. Hafn. 1618. 8. — *Disp. V. de trium Personarum communione et distinctione. 11 Apr. Resp. Joh. Laurentii. Hafn. 1618. 8. — Disp. VI et postrema de Deo Patre, Filio et Spiritu Sancto. Resp. Janus Petri Burgundholmius. Hafn. 1618. 8. (*En samlet Udgave af de ni Disputatser De verbo Dei og De Deo nævnes af Worm.

De persona et officio Christi θεανθρώπου. Disp. I. 2 Jan. Resp. Nic. Paulino Scandorphio. Hafn. 1619. 8. — Disp. II. 3 Apr. Resp. Torberno Gudmando Islando. Hafn. 1619. 8. — *Disp. III. 16 Jun. Resp. Bartholino Eschilli Otzingio. Hafn. 1619. 8.

De causa peccati articulus XIX Aug. Confess. disp. 10 Maji. Resp. Johanne Petri Burgundholmio. Hafn. 1620. 4.

Invitatio ad promotionem IV doctorum S. S. Theologiæ creandorum. Dat. XIX Julii 1620. [illegible]

[redacted]

1622. 4. — Disp. II. Qua de passione et morte Dn. nostri Iesu Christi ad d. 30 Apr. disseretur. Resp. Henrico Gerhardi Bergensi. Hafn. 1623. 4.

Breve: til Niels Michelsen Aalborg, trykte i Ny kirkehist. Saml. VI, 594—6. Jvfr. Tillæg Nr. 515.

11.

Jon Jakobsen (*Jonas Jacobus Venusinus*). Om denne mærkelige Mand, der 1600—7 var Professor ved Universitetet, henvises for Kortheds Skyld til den udførlige Skildring af hans Levned, som jeg har meddelt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 241 flg.

Skrifter: *Gratulatio ad nobil. Sigv. Grubbe, carmine Sapphico. Witeb. 15**.

*Vive le Roy. (Dansk Digt i Anledning af Christian IV's Kroning).

De imitando Christo. Om Christi Efflerfølgelse, oc huoredis wi skulle forsage all Verdens forfengelighed. Kbh. 1599. 1622. 1626. 1632. 1675. 1715. 1730. 1737. 8.

Theses, qvibus ostenditur, qvæ sit vera et genuina Platonis sententia de nobili illa qvæstione, sit ne Mundus factus an vero æternus. Defendet Ericus Ericius XXVII Martii. Hafn. 1602. 4.

Theses de beatitate hominis, qvas pro lavrea Magisterij Philos. obtinenda X. Julij tredecim virtute et doctrina præstantes Viri defendent. Hafn. 1602. 4.

*Secunda in Timæum Platonis exercitatio, qva asseritur universum tempore cœpisse, neqve Deo coæternum esse. Resp. Petro Johannis Saxcopiensi. Hafn. 1603. 4.

De historia dissertatio prima, qva ejus definitio et divisio comprehenditur. Resp. Johanne Nicolai f. Gothingo. Hafn. 1604. 4.

*Theses de fabula, quæ pro historia sæpissime venditatur: qvi deprehendenda, et qvam sollicite cavenda. Resp. Henrico Echarto Masio. Hafn. 1605. 4.

De comparanda eloqventia Thesium pars prima. Resp. Lavrentio Petri Holmio Schano. Hafn. 1606. 4.

Danske Digte: i Peder Lauritzen (Ydsteds) Forklaring offuer Catechismum, 1594; i Jacob Jacobsen (Volfs) Jødekrønike. 1609; i Danske Mag. 4. R. II, 363—4.

Latinske Digte: Nænia memoriæ et meritis Friderici II. Daniæ Regis cantata (i And. Lavritsens Ligtale over Kongen, 1588). Epicedium lectissimæ matronæ D. Birgittæ Rosencrantz uxoris gen. Dn. Stenonis Brahe, qvæ placide obdormivit Iulii 9. Anni 1588 (i Christen Nielsens Ligprædiken over hende 1589). Epicedium over Sten Brahes anden Hustru, Fru Kirsten Rolk (i Jørgen Jacobsens Ligprædiken over hende, 1599). Epigrammata de regibus Daniæ (se Kirkeh. Saml. 3. R. I, 263). Carmina Epigrammata, Anagrammata, trykte som Tillæg, Nr. 231, saml. i Brings Handlingar och Påminnelser. III, 14. 23—4. 58—9. Danske Mag. 4. R. II, 385. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 251. 271 282—4 320. 345 [1]).

Antiqvitates rerum Danicarum, inscr. (se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 265—7).

Betænkning om Exorcismen (tr. i Kirkehist. Saml. 3. R. I.

…nsen[1]. At han har gaaet i sin Fødebys Skole, kan …ages som givet; men forøvrigt vide vi ikke noget om …m, for han, efter at være bleven Student, den 27de April …86 kom til Hven og indtraadte i Discipelforhold til Tyge …ahe, hos hvem han var i tre Aar og lagde her Grunden … den Indsigt i og Interesse for den mathematisk-astro…miske Videnskab, som han bevarede til sin sene Alder[2]. … er ikke usandsynligt, at han i nogen Tid har ført den …eorologiske Dagbog, som Tyge Brahe stadig lod en af … Lærlinge føre[3]. Den 24de April 1590 forlod Christen …nsen Hven; i de nærmest følgende Aar har han venteligt …ret udenlands; ialfald høre vi, at han under et Ophold …erbst i Juli og Avgust 1593 observerede en Komet[4]. … samme Tid udgik der kongelig Begjæring til Kapitlet …und om at yde ham det Stipendium, Kapitlet plejede … udrede til en flittig og vel begavet Student. I Brevet …tales udtrykkelig, at Christen Hansen allerede havde op…dt sig ved flere Akademier i Tydskland[5]. Om Kapitlet … efterkommet den kongelige Opfordring, vide vi ikke.

… Se foran, S 350. Terpager Ripæ Cimb. p. 621. Worms Lexicon. I, 216

… Danske Mag 4 R. II, 33 Friis, Tyge Brahes meteorolog.-historiske Dagbøger S 70. 79. 87. 90. 145.

… Dette slutter jeg deraf, at der begynder en ny Haand i Dagbogen netop fra den Dag han forlod Hven. Friis's Bemærkning i anf. Skr. S 161 Not., om at Christen Hansen senere hen i Aaret 1590 har ført Dagbogen, anser jeg ikke for rigtig, da den ikke stemmer med Angivelserne om hans Bortrejse fra Hven.

… Friis, Tyge Brahe, en hist. Fremstilling, S. 209. Denne Komet, som ikke blev iagttaget paa Hven, gav Christen Hansens Bysbarn Gjøde Lavritsen, der samtidig opholdt sig i Zerbst, Anledning til den 31te Avgust 1593 at holde en Tale sammesteds »de Cometarum genere et subjecto«, der blev trykt (Terpager, Ripæ Cimbr. p. 627).

… Kebr. af 5 August 1593, i Tillæget. Nr. 506.

Nogen Tid efter var Christen Hansen dog hjemme, da han den 7de Maj 1594 tog Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet under D. Thomas Finckes Dekanat. Umiddelbart derefter begav han sig dog atter paa Rejser som Hofmester for Rigsraad Jakob Seefelds Søn Eske. Dette erfares af et Brev, som den unge Holger Rosenkrands den 12te Juli 1594 skrev fra Vittenberg til sin Fader Jørgen Rosenkrands og hvori han gjorde ham opmærksom paa, at den Christen Hansen fra Ribe, som Jakob Seefeld havde betroet sin yngre Søn Eske til, var en afgjort Kalvinist (»Calvinianus insignis atque sacrosanctæ veritatis egregius calumniator«), hvilket var meget betænkeligt for det unge Menneskes Skyld, der var betroet til hans Vejledning. Hertil svarede Jørgen Rosenkrands Sønnen den 16de September s. A.: »Eftersom Du haver skrevet mig til om den Student, som haver fulgt Jakob Seefelds Søn Eske ud til Vittenberg, at det skal [illegible]

[redacted]

kunde vide til visse, at hans Søn kunde vel være forvaret med, da vilde han strax forløve den anden. Saa vilt Du derom gjøre Din yderste Flid, at Du kan fly hannem en Person til hans Søn, som han vel kan være forvaret med. Han begjærer ingen Dansk, men en udlændisk Person». Denne Kommission synes Holger Rosenkrands ikke at have været ret glad ved, ialfald bad han i det næste Brev til sin Fader, at denne saa vidt muligt vilde holde ham fri for det Had og de Beskyldninger, som lettelig vilde falde paa ham, naar Christen Hansens Velyndere erfarede hans Angivelse imod denne. Forresten henviste han til de Oplysninger, hans egen Hovmester, M. Daniel Cramer fra Stetin, vilde meddele om Christen Hansens religiøse Standpunkt [1]). Videre kjende vi ikke til denne Sag; men vi antage det for rimeligt nok, at Christen Hansen ligesom saa mange andre samtidige danske Studenter, og særlig Tyge Brahes Disciple, har været, om end ikke en «arg», saa dog en halv Kalvinist, der kun med lidet venlige Øjne betragtede den strænge lutherske Orthodoxi, der den Gang var betydelig stærkere i Tydskland end hertillands. Om hans Rejse med Eske Seefeld er bleven forstyrret, kunne vi ikke med Vished oplyse; det er vel muligt; men M. Christen Hansens egen fortsatte Studierejse er dog gaaet for sig. Saaledes er det sikkert ham, der den 27de Juni 1597 kom til Padua i Følge med Brødrene Christoffer og Jørgen Lunge og deres Hovmester M. Jens Sørensen Ølgod [2]). Ligeledes omtaler han selv mange Aar efter i et Brev til M. Christen Longomontanus, at han i Lyon havde syslet med astronomiske Studier, uden at han dog nærmere angiver

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 157—61.

[2]) Suhms Saml. II, 3, 13. Jvfr. Chr. Hansen Ligprædiken over Jørgen Lunge, hvoraf der foran S. 442—8 er meddelt et Uddrag.

Tiden [1]). I adskillige Aar nød han det kongelige Rejse-stipendium; vi have hans egne Kvitteringer for Stipendiet for Tiden fra Paaske 1599 til 1602 [2]). Den 2den Maj 1601 bestemtes i Konsistorium: »M. Christiano Johanni Ripensi blev bevilliget at nyde sit Stipendium endnu et Aars Tid, og skal han holde sig op imidlertid in vicinis locis«. Heraf kan baade sluttes, at han har haft Stipendiet før 1599, da Tiden for Nydelsen deraf ellers ikke endnu kunde være udløben, og at man var betænkt paa med det første at anvende ham i Universitetets Tjeneste, siden man ønskede at han skulde holde sig i Nabolaget for at være ved Haanden.

I Februar 1602 blev M. Christen Hansen Riber da ogsaa beskikket til Professor pædagogicus efter M. Kort Aslaksens Oprykning [3]). Han havde kort i Forvejen søgt om at blive Sognepræst ved Vor Frue Kirke; men da den Præste-

[redacted]

ısagde sig i Januar 1607[1]). I Juli sidstnævnte Aar overg han Professoratet i Græsk[2]), som han dog atter den te Juni 1608 ombyttede med Lærerstolen i Dialektik, der r ledig ved Stephanius's Forflyttelse til Forstanderposten Sorø[3]). Naar Pontoppidan siger, at M. Christen Hansen mtidig blev Adjunct i det theologiske Fakultet[4]), er eningen kun den, at han, efter den Forpligtelse, der altid alaa Professoren i Dialektik, ogsaa maatte holde en theogisk Forelæsning, uden at han dog derfor havde nogen ads i Fakultetet.

I Januar 1610 beskikkedes han af Kongen til Biskop Aalborg Stift, uden Hensyn til det Valg af en anden, iftets Præster i Henhold til Kirkeordinansens Bestemmelse vde foretaget, hvorpaa han den paafølgende 11te Februar Budolphi Kirke i Aalborg indviedes til sit Embede af skop Niels Lavritsen Arctander fra Viborg[5]). I 32 Aar restod han dette Embede og hævdede, saa vidt os er beendt, sin Stilling med Anseelse. Han oplevede de kejserre Troppers Indfald i Jylland, og i et Brev af 6te December 631 skriver han derom bl. a. til Kansler Chr. Friis til ragerup: »Haver jeg fattige Mand i denne farlige og onde ɔjdes Tid udstaaet meget ondt og iblandt andet holdt ongl. Majestæts Bisperesidens, saa vidt muligt var, ved

---

[1]) Acta Consistorii.
[2]) Acta Consist. 18. Juli 1607.
[3]) A. C. 16. April, 1. Juni 1608.
[4]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 184.
[5]) Ny kirkehist. Saml. VI, 81. A. C. 5. Jan. 1610: »M. Christianus Johannis Ripensis, pro tempore decanus, takkede af in Consistorio, efter at han havde vedtaget officium Episcopatus udi Aalborg Stift, og tilsagde at ville være Procurator Universitatis in colligendis legatis pastorum in sua diœcesi«.

Magt, uanset Kalenbergske Ryttere tre Gange om Nat ha plyndrede og nedsloge Døre og Vinduer» [1]).

At M. Christen Hansen ogsaa som Biskop har [illegible] de Studier, som især havde sysselsat ham i hans Ungdom, om end intet didhen hørende trykt haves fra hans Haand, efter at han havde forladt Universitetet, ses bl. a. deraf, at i en haandskreven Samling Optegnelser af Peder Bertelsen Aalburgensis findes «En liden taffle paa Solens upgang og nedergang ad Elevationem poli apud Aalburgenses. Computeret aff voris kiære Biscop Mester Christen Hansen Riber.» Den 23de Juni 1625 udgik der følgende kgl. Befaling til samme Biskop: «Vider, at eftersom I tilforn en Tavle haver forfærdiget over Vendelbo Stift, da bede Vi Eder og naadigst begjære, at I nu en Landtavle over ganske Jylland ville forfærdige, hvorudi alle Herreder, Sogne, Sysler og Kjøbsteder skulle indføres, og saa fremt alle Sogne [illegible]

ter at have naaet en Alder af henved 75 Aar døde risten Hansen den 11te April 1642[1]. Han har været to Gange gift. Hans første Hustru, som stnok ægtede 1606, nævnes af Vinding: Medea (ɔ: Theodori f.[2]; men i hendes Gravskrift Metta Matthiæ f.; ır Datter af en Borgmester i Vejle og døde den [arts 1630, i sin Alders 39te Aar, hvorpaa hendes lle lod sætte en Mindetavle over hende og deres ge Søn Mads, der døde 1631, i Budolphi Kirke[3]. Gang havde den aldrende Biskop Bryllup den 20de r 1631 med Elisabeth Hegelund, for hvem det die Ægteskab, da hun først havde været gift med ıden i Bispeembedet, M. Jakob Jensen Holm, og ned en velhavende Borger ved Navn Lavrits Hansen († 1630) i Aalborg[4].

rifter: Theses de Sphæræ definitione et divisione. tii. Resp. Esberno Nicolai Roschildensi. Hafn. 1604. 4.

eses de Circulis Sphæræ. 16. Martii. Resp. Severino Ripensi. Hafn. 1605. 4.

eses de Zonis. 11. Jan. Resp. Christiano Nicolai Frisio Hafn. 1606. 4.

Pontoppidan staar urigtig 2den April; vistnok er i den af ı meddelte Gravskrift 11 misforstaaet som II. Ifølge en sam- ; hdskr. Optegnelse blev Biskoppen begravet d. 19de April.

ding, Acad. Haun. p. 202. Den 29. Juni 1606 skrev M. Joh. ›hanius til Provst Niels Mule paa Samsø: »M. Christianus Joh. ensis, communis noster amicus, nuper ad uxorem ducendam num adjecit, qua de re certiora documenta propediem habebis» læg Nr. 406). Af Konsist. Kopibog II, 2 synes at fremgaa, at s første Hustru var i nær Slægt med Biskop Hans Knudsen e i Odense.

skriften er aftrykt i Marmora Danica II, 235—6, og i Pon- ›idans Ann. eccl. Dan. III, 184—5.

ıdrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole. S. 120. I et r til O. Worm af 10. Marts 1632 omtaler Biskop Chr. Hansen Stifsøn, som Worm havde taget sig af (Wormii Epist. p. 464).

Theses philosophicæ, ad quas pro supremo in Philosophia gradu et titulo Magisterii respondebunt d. 9 Maji honesti et eruditi viri Hermannus Nicolai F., Abrahamus de Carles Ha-niensis, Canutus Bieschius Kertemundanus, Absolon Olai Tranensis, Boëtius Laurentii f. Malmogius, Henricus Michaelius Hathers-lebiensis. Hafn. 1607. 4.

Theses de Climatibus et Parallelis. 28. Maji. Resp. Olao Jacobi. Hafn. 1608. 4.

*Theses de definitione et divisione Logicæ. Hafn. 1609. 4.

Theses de artium logicarum origine, progressu et consti-tutione in genere, quas pro prima Philos. laurea docti et honesti viri-juvenes Scholarum rectores Artiumque liberalium studiosi numero 27 disputabunt d. 7 Decembris. Hafn. 1609. 4.

Raad imod Døden aff Christi Ord Joh. XI Cap., vdi Fru Citzel Lungis, Laurits Lindenows til Worgaard, lijgfærd vdj Ca-borg d. 21. Aug. 1614. Kbh. u. Aar. 4to.

Kong Dauids Bøn, aff den XXXI Psalme, fremsæt vdi Frue Ingeborg Juel Hartuigs Daatters, Manderup Parsberg til Hage-

[redacted]

Aalborg Slot, hans Salige Hussfrues Lijgs nedsættelse vdi vor Frue Kircke i Aalborg den 15 Jan. 1627. Kbh. [1634]. 4.

Sanctorum Sol et Scutum. De Helliges Soel oc Skiold, Trøst oc Lyst, udaff den 84. Psalme. Lijgprædicken udi Herr Otto Skeel til Hammelmose, Danmarckis Rijgis Raad oc Kongl. Mayest. Befalingsmand paa Alborg Slot, hans Begraffuelse udi Alborg i vor Frue Kircke den 7 Jan. Aar 1635. Kbh. [1635]. 4.

Ἑνὸς χρεία. De Gudfryctigis eniste Omsorg, altid at boe i HErrens Huus. Vdaff Kong Davids XXVII Psalme offuer Fru Magrete Rosenkrantz til Hunslund Adelig Liig, nedsat udi S. Boduels Kircke i Aalborg den 18 Februarii Anno 1636. Kbh. 1636. 4.

Jesus Resurrectio et Vita. Det er: Jesus er Opstandelsen oc Liffuet. Lijgprædicken offuer Frue Sophiæ Brahe til Sæbygaard ... vdi vor Frue Kircke i Aalborg den 23. Aprilis 1638. Aarhus 1639. 4.

Ἀνάστασις σαρκὸς ... Det er den Orden, Proces oc Maade Menniskens Søn Jesus Christus vil holde paa den Dag, da hand vorder kommendis i Skyerne ... Vdi Knud Skeels oc Hans Skeels begraffuelse udi vor Frue Kircke i Aalborg, 1639 den 7. Septemb. Kbh. 1640. 4.

Brev til O. Worm, trykt iblandt dennes Epistolæ, p. 463—4.

13.

Hans Jensen (*Johannes Janus Alanus*) var født den 18de Avgust 1563 i Landsbyen Ala i Halland, nær ved Lagholm. Faderen hed Jens Eskildsen, Moderen Bente Lavritsdatter. Da den fordærvelige Syvaarskrig rasede og lagde en saa stor Del af Nordens Lande øde, gik Forældrenes Hus som saa mange andre op i Luer, antændt af Fjenderne. I denne Nød flygtede Moderen med sin lille Søn over til Sjæland, hvor hun var saa lykkelig at træffe paa den ædle Fru Birgitte Gøye, der tog hende i sin Tjeneste og sørgede for hendes Søn med moderlig Omhu. Da Fru Birgitte nemlig bemærkede, at der sad et lyst Hoved

paa Drengen, holdt hun ham til at lære noget, baade da hun endnu boede paa Herlufsholm, og da hun senere havde sin Bolig paa Ring Kloster og paa Aakjær, hvorhen Drengen fulgte med hende og med sin Moder, der i mange Aar tjente deres Velgjørerinde med stor Troskab. Da Drengen imidlertid var bleven ni Aar gammel, sendte Fru Birgitte ham til Herlufsholm Skole, hvor han forblev i ti Aar og navnlig nød den fortræffelige Rektor M. Hans Michelsens Undervisning. Ved Paasketid 1582 afgik Hans Jensen, der efter sit Fødested kaldte sig Alanus, til Kjøbenhavns Universitet, hvor han studerede i sex Aar, vel anset og yndet af sine Lærere. I Aaret 1588 gav Sten Brahe, der var Skoleherre paa Herlufsholm, ham Midler til at rejse udenlands, hvorpaa han over Rostok begav sig til Vittenberg. Her tilbragte han nu tre Aar, sysselsat med theologiske og filosofiske Studier. Hjemkaldt til Fædrelandet blev det

[redacted]

jste de gjennem Burgund tilbage til Basel og derfra til rasborg og endelig til Heidelberg, hvor de blev til For- ret 1593, da der kom Bud hjemmefra, at de skulde be- ve sig til Italien. Nu gik da Rejsen atter for sig gjennem sas og Svejts, indtil de, efter at have besøgt flere mær- lige Stæder i Norditalien, tog Ophold ved Universitetet i dua, hvor de forblev et Aar, medens den unge Adels- and navnlig lagde sig efter Italiensk og Spansk. Siden søgte de de anseeligste Byer i Mellemitalien, indtil de aede til Neapel, hvorfra det var deres Hensigt at sejle Sicilien. Men da den tyrkiske Flaade gjorde Middel- vet usikkert, maatte de opgive denne Plan og naaede da er Genua i April 1595 tilbage til Padua, hvor de atter bragte en længere Tid[1]. Efter endelig i Aaret 1596 at ere bleven løst fra sin Hovmesterstilling, begyndte Alanus n Hjemrejse, som han lagde over de østerrigske Lande, ärnthen, Kroatien, Steiermark, Mähren, Slesien, indtil han idelig gjennem Tydskland naaede hjem efter henved ni ars Ophold i fremmede Lande, der baade havde givet ham jlighed til at erhverve en Skat af Kundskaber og havde riget ham med mange Erfaringer[2].

Efter sin Hjemkomst modtog Alanus 1597 efter Arild vitfeldts Tilbud Pladsen som Rektor paa Herlufsholm. Det r imidlertid den Gang kun en ringe lønnet Stilling, hvorfor t sjelden lykkedes at holde Rektorerne fast mere end i a Aar. Af et Brev, vi have fra Professor Johannes Ste- anius til Alanus, fra Aaret 1600, se vi ogsaa, at han lerede da inderlig ønskede Forandring[3]. En saadan naaede

[1] I den tydske Nations Artistmatrikel i Padua findes »Johannes Jo- hannis Hallandus Danus« indført i Juni 1595 (Suhms Saml. II, 3, 7).
[2] Vinding, Acad. Haun. p. 203 sq.
[3] Kirkehist. Saml. 3. R. I, 339.

39*

han først, da han i Foraaret 1602 blev kaldet til Professor pædagogicus eller poetices ved Kjøbenhavns Universitet[1]. Dog kunde han ikke begynde sine akademiske Forelæsninger, inden han den 13de Juli samme Aar havde erhvervet Magistergraden[2].

I December 1602 ægtede Alanus D. Anders Krags Enke Elline Mortensdatter. Den 11te Januar 1604 overtog han det akademiske Notariat, som han forestod indtil August 1608. I Januar 1607 blev ogsaa Bibliotheksforretningerne ham overdragne. Den 17de Juni 1607 kaldtes han til det rhetoriske Professorat, hvorved han tillige fik Sæde i Konsistorium[3]. Men da han mindre godt synes at have egnet sig for det nævnte Fag, aftraadte han det efter Kanslerens Bestemmelse i September 1608 til M. Vulfgang Rhumann og overtog Professoratet i Græsk, der var blevet ledigt ved Aslaksens Oprykning i det theologiske Fakultet. [illegible]

theologiske Forelæsninger. I Januar 1613 paatog han sig at være Vor Frue Kirkes akademiske Værge, en Forretning, der havde sine Besværligheder, men som han dog med megen Omhu udførte indtil 1623. Da Raden var til ham, valgtes han i Sommeren 1613 til Universitetets Rektor, og det tilfaldt derfor ham at repræsentere Universitetet i den anseelige Kommission, som under Kongens eget Forsæde i Februar 1614 dømte i Sagen mellem Kock og Resen paa Mødet i Kolding. Alanus har selv indført en kort Beretning herom i Universitetets Matrikel og ikke undladt med Tilfredshed at bemærke, at der ved den Lejlighed blev givet ham som Rektor Plads foran Bisperne.

Efterat Alans Hustru, Elline Mortensdatter, var død den 24de Maj 1615, 48 Aar gammel[1]), ægtede han 1617 den fjortenaarige Gjørild, Datter af Raadmand (senere Borgmester) Christen Jakobsen i Malmø[2]). Da han selv den Gang var en Mand paa 54 Aar, paadrog denne lidet naturlige Forbindelse ham med Føje adskillige skosende Bemærkninger[3]). I April 1621 maatte han efter Kanslerens Vilje aftræde det dialektiske eller logiske Professorat til M. Peder Gelstrup og paany overtage Lærerstolen i Græsk, dog uden Afgang i Løn[4]). Denne Forandring tyder paa, at

---

[1]) En Gravskrift, hendes Mand satte over hende og over sin Moder, findes hos Vinding p. 207—8, og i Resens Inscr. Hafn. p. 60—1.

[2]) Christen Jakobsen, Borger i Malmø, fæstede 1603 Fosie Kirketiende af Universitetet (Konsist. Kopibog II, 15—6).

[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 12. 59.

[4]) Acta Consist. 28. April 1621: »M. Dn. Rector gav tilkjende, at det er M. Dn. Cancellarii Vilje, at M. Joh. Janus Alanus skal annamme Professionem Græcæ lingvæ, som han tilforn haver haft, og dog beholde Stipendium Logici som hidindtil. Hvilket M. Joh. J. Alanus strax indgik. Professio Logices blev antvordet M. Petro Nic. Gelstrupio, dog skal han nøjes med det Stipendio, som ligger til Professionem Græcæ lingvæ, indtil Stipendium logici bliver ledigt«.

man ikke mere ansaa hans Lærervirksomhed for ganske fyldestgjørende. Imidlertid beklædte han dog det akademiske Embede endnu i ti Aar, og 1622—3 var han efter en Tid atter Universitetets Rektor. Men i sine sidste Aar var han hjemsøgt af Hypochondri og andre Skrøbeligheder. Endelig døde han den 12te Februar 1631, 67 Aar gammel.

M. Hans Jensen Alanus, der roses som en flittig Lærer, men vel neppe besad nogen fremragende Begavelse, indskrænkede sig i sin litteraære Virksomhed til akademiske Disputatser, hvoraf dog adskillige behandle ret interessante Emner; navnlig kunde fremhæves hans Theses om Modersmaalets Betydning [1]) og nogle Theses vedrørende Fædrelandets Historie. — Af Børn, som han har haft, omtales kun en Søn af andet Ægteskab, der dog døde som Barn. Overhovedet har han neppe haft overlevende Børn, da hans

[redacted]

e et doctrina ornatissimi viri ad diem 15 Octob. Dn. Jonnes Corvinus, Dn. Matthias Johannis Medelph., Palladius Canutius, . Samuel Thomæ Hiøringianus, Johannes Petri Tych., Dn. Alexder Olai Aatzingus, Petrus Petri Hien., Dn. Christiernus Lauitii H., Johannes Canutius Coldorphius, Dn. Andreas Christierni 'hensis, Paulus Andreæ Hafn., Johannes Christoph. Cnof Rosch., ius Dionysii Jersiensis, Petrus Nicolai Gælstrupius. Hafn. 10. 4.

*De arte Logica Theses, quibus agitur de Artium et Præptorum Qvalitate generaliter; inde de Logica naturali et artiiali, deqve hujus incremento, declinatione et restauratione. Apr. Resp. Arnero Otthonis Islando. Hafn. 1612. 4.

*Theses Logicæ, in quibus agitur de qvisbusdam definitionis gicæ generibus, de divisione Dialecticæ, tum de fine, subjecto ., post de universalibus sive prædicabilibus. 27 Martij. Resp. io Johannis Slangendorpio Hafn. Hafniæ 1613. 4.

*Theses Logicæ, in quibus agitur de Categoriis primis, ab stotele et Philippo propositis, cum definitionibus, divisionibus undem etc. 26 Martii. Resp. Bartholino Taulero. Hafn. 14. 4.

Quinta Logicarum Disputationum continuatio, qva de relane et aliis seqventibus sex categoriis agitur. 29 April. Resp. helmo Johannis Limbvico C. Hafn. 1615. 4.

Sexta Logicarum Disputationum continuatio, qua de quaor causis, efficiente, materia, forma et fine ... agitur. 27 Martii. sp. Johanne Nicolai Thoroppio. Hafn. 1616. 4.

Septima Logicarum Disputationum continuatio, qua de tris Locis Topicis, subiecto, adiuncto, dissentaneis, agitur: quæ summo in Philosophia Honore adipiscendo ... Viri Juvesque octodecim defendent. 17 Maji. Hafn. 1617. 4.

*Octava Logic. Disp. continuatio. Hafn. 1618. 4.

Nona Dialecticarum Disputationum continuatio, qua de deitione, notatione et testimonio, Topis postremis agitur. 24 Martii. sp. Stephano Johannis Hafniensi. Hafn. 1619. 4.

*Alia dissertationum Logicarum continuatio ex Libro Aristois περὶ ἑρμηνείας de natura propositionum et earundem de-

finitionibus etc. 1 April. Resp. Stephano Johannis Hafniensi Hafn. 1620 4.

Undecima dissertationum Logicarum continuatio, de ... Syllogismi etc. 28 Martii. Resp. Olao Benedicti Coronio Hafn. 1621. 4.

*Dissertatio III. de sermone, qua agitur de pronunciatione Lingvæ Græcæ, pro honore et æstimatione recentiorum Græcorum qui disciplinas et artes in Occidente a Barbarie vindicarunt ab anno 1399 et deinceps. 30 Martii. Resp. Olao Benedicti Coronio. Hafn. 1622. 4.

Disquisitio II de pronunciatione Graeca. 4 April. Resp. Jano Caspari Stampe Nyburgio. Hafn. 1623. 4.

Dissertatio Philosophica miscellanearum quæstionum, de quibus disputabunt LXIV juvenes pro primo in Philosophia gradu. 11 Maij 1624. Hafn. 4.

*Dissertatio Philosophica miscellanearum quæstionum. 26 Martii. Resp. Olao Jacobi Jelstrupio. Hafn. 1625. 4

Ad Criminationes Johannis Goropij, Becani, et aliorum ...

sen Thott og Christoffer Ulfeld [1]). Dog har han vistnok imellem Rejserne opholdt sig af og til i sit Hjem, da vi undertiden træffe ham her, saasom 1596, da han var med at gaa i Borgen for den uvederhæftige M. Niels Hammer [2]), og 1599, da han undertegnede et Brev, hvorved han og flere af M. Hans Thomesens Arvinger tilskjødede M. Johannes Stephanius en Gaard i S. Pederstræde i Kjøbenhavn [3]). Magistergraden erhvervede han i Marts 1601 under et Ophold i Basel. Den 13de April 1603 blev han antagen til Professor pædagogicus ved Kjøbenhavns Universitet. Han blev dog ikke længe i dets Tjeneste; thi da M. Lavrits Klavsen Skavbo fra Præsteembedet i Taarnby paa Amager gik over til Stavangers Bispestol, søgte og fik M. Klavs Hansen den 11te Maj 1605 det nævnte Præstekald, hvortil Professorerne havde Patronatsret [4]). Kort efter giftede han sig med en af Dronningens Piger, Marine, Datter af den kgl. Proviantskriver Jens Torbensen [5]). Som Præst i Taarnby var han 1610 en af den sjælandske Gejstligheds deputerede ved Prinds Christians Hylding [6]). I sin Alderdom fik M. Klavs Hansen 1635 sin Søn Hans Klavsen til Kapellan, men havde den Ubehagelighed, at denne 1637 forsaa sig saaledes ved Uddelingen af den hellige Nadvere, at det paa det nærmeste havde kostet ham Kjolen [7]). Endelig døde

---

1) Vinding, Acad. Haun. p. 208—9.

2) Se foran S. 100.

3) Se Tillæg, Nr. 334.

4) Acta Consistorii.

5) Vinding, Acad. Haun. p. 209. Wiberg gjør (Alm. Præstehist. III, 286) med sædvanlig Unøjagtighed hende til Sønnen Hans Klavsens Hustru.

6) Ny kirkehist. Saml. V, 150.

7) Sjælandske Tegnelser XXVI, 192. (Jvfr. Dān. Bibl. II, 84, hvor Begivenheden er mindre rigtig refereret). Wibergs Alm. Præstehist. III, 286 henfører urigtig Sagen til Faderen.

M. Klavs Hansen den 6te Januar 1639, 73 Aar gammel. Han havde syv Børn, hvoriblandt, foruden den ovennævnte Hans Klavsen, der ifølge kongelig Anbefaling blev kaldet til Faderens Efterfølger i Taarnby, Thomas Klavsen Jeger, Præst i Aversie og Thestrup[1], Christen Klavsen, Præst i Helleland i Stavanger Stift, samt Datteren Anne, der blev gift med daværende Slotspræst i Kjøbenhavn, M. Christen Madsen Tausan, der endte som Biskop i Stavanger.

Skrift: De Philosophiæ vere Christianæ definitione cum et partitione Θεωρήματα. Basil. 1601. 4. (Tilegnet Herr Ulstand til Hikkebjerg og Hviderup og dennes Slægtning Jørgen Skovgaard til Gundestrup, hvis Hovmester og Rejsefælle ved fremmede Universiteter Jeger var).

15.

Gellius Sascerides, Søn af Professor M. Johannes

versitetet, at Gellius, naar hans Tid kom, maatte nyde Stipendiet under sit Ophold paa Hven, dog at den Tid, han saaledes havde oppebaaret det i Hjemmet, senere regnedes fra [1]). Saavidt vides, kom han da første 1588 til at rejse ud, og han var forsynet med Tyge Brahes Anbefaling til Landgreven af Hessen, hvem han paa sin Lærers Vegne havde at gjøre nogle Meddelelser [2]). Den 16de December 1589 skrev Tyge Brahe et Brev angaaende ham til Universitetets Rektor, D. Povl Madsen, hvori han undskyldte, at Gellius endnu ikke havde taget Magistergraden, og ligesom truede Universitetet, hvis det gjorde Indberetning derom til Kansleren eller lod det blive »hans egen Gellius» til Skade i nogen Maade [3]). Formodentlig skulde han have taget Graden, inden han drog ud med det kgl. Stipendium, men han havde af en eller anden Grund unddraget sig denne Forpligtelse. Paa denne Tid opholdt han sig forøvrigt ved Universitetet i Padua, hvor han var bleven immatrikuleret den 25de Oktober 1589, og her synes han at have tilbragt et Aarstid eller mere [4]). Under sit Ophold i Italien var han Hovmester for Albret Skeel († 1639 som Rigsraad og Lensmand paa Riberhus), og med denne besøgte han Rom,

---

[1]) Se Tillæg Nr. 231. I Tyge Brahes meteorol. hist. Dagbog findes G. Sascerides derfor hyppig omtalt (S. 53. 68. 103. 211. 216—8. 220—1. 224—5).

[2]) Gassendus, Tychonis Brahei Vita, ed. 2da. p. 81. Cista Med. l.c. I T. Brahes De Mundi Ætherei phænomenis findes i Kgl. Bibl.s Exemplar følgende Tilskrift med T. Brahes egen Haand: »Erudito et honesto Juueni Gellio Sasceridi suo d. d. Tycho Brahe 1588 Martij 20».

[3]) Se Tillæg Nr. 262.

[4]) Suhms Saml. II, 3. S. 7. I et Brev af 21 Okt. 1590 skrev T. Brahe til Dr. Joach. Camerarius i Nyrnberg: »Intellexi iam nuper ex literis cuiusdam studiosi Dani, qui Patauii studiis incumbit, Gellii Sasceridis nomine, qui octennium mihi in studiis Astronomicis et Pyronomicis diligenter inseruiuit» etc.

Neapel, Bologna (hvor han understøttede Astronomen Magini i hans Iagttagelser) og Venedig [1]). Endelig bestemte han sig til at rejse hjem; paa Vejen dvælede han dog en Tid i Basel, som han ogsaa tidligere havde besøgt, og her erhvervede han 1593 Doktorgraden i Medicinen. Efter Hjemkomsten samme Aar traadte han atter i Forbindelse med Tyge Brahe, der havde god Brug for hans videnskabelige Dygtighed og praktiske Færdighed i at anstille kemiske Forsøg og astronomiske Iagttagelser. Den store Astronom gav derfor ogsaa sit Samtykke, da Gellius Sascerides begjærede hans ældste Datters, Magdalenes, Haand. At der har været nogen ret Kjærlighed tilstede paa nogen af Siderne, synes temmelig tvivlsomt efter den Udgang, Sagen fik. Rimeligvis har D. Gellius anset det for en ærefuld og fordelagtig Forbindelse; Faderen havde intet imod den at indvende; han

skal have svaret, at han ikke vilde give ham baade Datter og Penge, vilde han ikke tage hende for hendes egen Skyld, fik han hende ikke. Nok er det, at der i Efteraaret 1594 opstod en Uenighed mellem Tyge Brahe og D. Gellius angaaende Ægteskabet, hvilken førte til, at den sidste idetmindste tildels trak sig tilbage. Denne Gang synes det dog at være lykkedes Tyges berømte Søster, Sofie Brahe, at stifte Forlig; hun skrev nemlig til sin Broder, at »D. Gellius begjærede ikkun et lille filosofisk Bryllup, ligesom et Fæstensøl, og at han godvillig havde lovet siden, efter Brylluppet, at blive paa Hven indtil Paaske næstkommende«. Hertil svarede T. Brahe; at han var tilfreds dermed, hvis D. Gellius ikke fandt paa nogen ny Ubestandighed og Besværing. Noget saadant skete imidlertid snart efter. D. Gellius synes i det hele, om han end har besiddet Lærdom og videnskabelig Dygtighed, at have været en løs og vaklende Karakter, der snart vilde eet og snart et andet. Mulig har Hensynet til Datteren holdt ham tilbage fra rent ud at erklære, at han paa Grund af Tvisten med Faderen ønskede at hæve Forbindelsen. Sagen gik nemlig, som rimeligt var, Magdalene Brahe nær til Hjærte. Under en Sammenkomst i Kjøbenhavn, i December 1594, »blev Handelen (paany) urigtig mellem velbyrdige Tyge og D. Gellium«, og dette havde til Følge, at T. Brahe sendte tvende Mænd, deriblandt sin »fortroede gode Ven« D. Niels Krag, til Gellius og forlangte hans klare Svar paa det Spørgsmaal, om han vilde have Pigen, og da vel ogsaa finde sig i de opstillede Betingelser, eller ikke. Han svarede dog paa denne Tid undvigende, men senere bad han D. Niels Krag at forkynde Tyge Brahe, »at han betakkede ham for hans Datter, og at han maatte forsee hende med en anden, hvor det behagede ham«. Som Følge heraf sendte T. Brahe Gellius

da en formelig »Opsigelse med sine Aarsager«. Dette Brev foranledigede, som sædvanligt i sligo Tilfælde, en Del Folkesnak, og da Dommen over D. Gellius's Adfærd ikke altid var den lemfældigste, søgte han at vælte Skylden over paa Tyge Brahe, idet han foregav, at han kun for Spøg eller i Drukkenskab havde ytret de Ord til D. Niels Krag, som denne havde forebragt Tyge og som havde været Aarsag til det endelige Brud paa en Forbindelse, som i de Dage agtedes næsten lige saa hellig som Ægteskabet selv. Dette kunde den stolte Astronom, der som bekjendt var af en meget pirrelig Natur, ingenlunde lade sidde paa sig, men det foranledigede ham til ikke blot at affordre Krag en skriftlig Beretning om det forefaldne, men ogsaa til, Aar og Dag efter at Forbindelsen var opløst, at anlægge Sag imod D. Gellius Sascerides, først for Kapitlet i Lund og siden for Universitetskonsistoriet,

ficeret med noget gejstligt Gods i Lunds Kapitel. 1598 forlenedes han da med et Kannikedømme og tvende Vikarier, og Aaret efter ægtede han Anne, en Datter af Raadmand Hans Skytte i Kjøbenhavn. Forøvrigt havde han i disse Aar en langvarig Kontrovers med D. Niels Krag, om hvad der formentlig tilkom ham og hans Medarvinger af Naadensaaret efter hans afdøde Fader, ligesom han ogsaa gjorde Paastand paa, at Universitetet skulde erstatte, hvad hans Fader formentes at have udlagt for det i sit Rektorat. Sagen, der begyndte 1595, kom først til Ende 1599, og det saaledes, at D. Gellius i alt væsentligt fik sine Krav godkjendte [1]. Striden var dog ført uden Bitterhed, saa at Universitetet, inden den endnu var afsluttet, kunde tilbyde D. Gellius at være dets Prokurator i Lunds Kapitel ved Indkasseringen af forskjellige Indtægter, som det oppebar derfra, et Tilbud, han dog neppe har modtaget, skjønt der var forbundet en vis Løn med Forretningen [2].

Da der 1603 indtraadte Vakance i det medicinske Fakultet ved D. Anders Lemvigs Død, ansøgte D. Gellius Sascerides om den ledige Plads; han støttede sig især til sin Faders Fortjenester af Universitetet, samt dertil, at han i sin Tid havde haft et kgl. Rejsestipendium, der ifølge Fundatsen især skulde gives til saadanne, der ansaas for skikkede til med Tiden at blive Professorer. Den 25de Juli

[1] Ny kirkehist. Saml. V, 71—3 90. 99. A. C. 22. Avg 1599 I Kaliske Saml. 513 4to findes Gellius Sascerides's »Fortegnelse paa hvis som findes at høre til min sl Faders Rectorats-Regnskab«, med Paategning om at være hørt og approberet i Konsistorium 1 Maj 1599 I Konsist. Arkiv, Pakken 180 findes Gell. Sascerides's Kvittering af 22. Avgust 1599 paa egne og Medarvingers Vegne for hvad der tilkom dem saa vel af Naadensaaret efter deres Fader, som »for hvis udlagte Penge, vor sl. Fader havde forstrakt Universitetet til dets Bygning«.

[2] Ny kirkehist. Saml. V, 118

s. A. gave Professorerne da med Kanslerens Samtykke ham deres Stemmer, uagtet D. Jørgen Dybvad havde søgt om Pladsen for sin Søn Christoffer [1]. Efter at være bleven Professor gjorde D. Gellius Fordring paa at beholde det Præbende, han havde i Lund, hvilket foranledigede en vidtløftig Strid med Kapitlet sammesteds [2]. 1608 beskikkedes han til Vor Frue Kirkes akademiske Værge, og 1609 modtog han Valg som Universitetets Rektor [3]. Han døde allerede den 9de November 1612 efter faa Dages Sygeleje, 50 Aar gammel. Hans Medlærer, D. Leonhardt Metzner, siger i Sørgeprogrammet over ham — som det synes med endel Overdrivelse — at han havde forrettet sit Professorembede saaledes, »ut vastum illud et prodigiosum Viri ingenium, admirandam illam et stupendam industriam, accuratum illud et divinum judicium Docentes pariter et Discentes profu-

, Gellius som deres fælles trofaste Ven, og tilføjer, at hans ød højlig beklagedes af alle retskafne og af hele Universitet [1]). — I sit Ægteskab havde Gellius Sascerides en Søn ' sex Døtre; men disse Børns Skjæbne er ikke bekjendt; ıns Enke døde 1619 [2]).

Skrifter: Theses de Elementis. Resp. Johanne Michaelio h. F. Nestwediensi. Hafn. 1604. 4.

Theses de humoribus humani corporis. Resp. eod. Hafn. ;05. 4.

*Theses de partibus similaribus. Hafn. 1606. 4.

*Theses de spiritibus et calido innato. Hafn. 1607. 4.

Theses de corpore humano eiusque in partes, secundum rersos respectus, varia distributione et resolutione. Resp. Jonne Christophoro Hafniensi. Hafn. 1609. 4.

*Theses de rebus non naturalibus in genere, atque in ecie de aëre. Resp. Christiano T. Brusio Norvegiano. Hafn. ;10. 4.

Theses de alimentis seu de cibo et potu, ut sub genere 'um non naturalium continentur. Resp. eod. Hafn. 1611. 4.

*Theses de tertia rerum non naturalium specie, quæ exementorum et retentorum nomine considerandæ veniunt. Resp. noldo Joh. Mynte. Hafn. 1612. 4.

Brudstykke af et Brev fra G. Sascerides til Albert Skeel i 'e D. Mag. II, 55. Nogle Breve fra ham i Retssagen med Brahe findes trykte i Danske Mag. II, 288. 294. 297—9.

16.

Leonhardt Metzner (von Salhausen) var født i ıneborg den 10de Juni 1570; hans Fader hed Andreas etzner, Moderen Anna Kröger. Efterat have nydt en omrggelig Undervisning i Hjemmet, sendtes han til Skole i

[1]) O. Wormii Epistolæ, p. 3.
[2]) Cista Med. p. 174. A. C. 23 Juni 1619, 11 Martii 1620.

Hamborg. Allerede i sit sextende Aar var han saa vidt, at han kunde afgaa til Universitetet i Vittenberg, hvor han tilbragte fem Aar med humanistiske Studier. Derefter studerede han Retsvidenskaben, først to Aar i Leipzig og siden tre Aar i Jena. Og da han nu var kommen til en modnere Alder, begav han sig paa videre Rejser, besøgte Tydsklands berømteste Jurister og endte med i Basel at erhverve den juridiske Doktorgrad [1]. Da han nogen Tid efter besøgte en Søster og Svoger, der boede i Kjøbenhavn, gav dette Anledning til, at han den 20de Februar 1602 fik Ansættelse i Kong Christian IV's tydske Kancelli [2].

Da Kongens Broder Prinds Hans 1602 sendtes til Rusland, hvor han skulde ægte Czarens Datter og have store Besiddelser i Medgift, men kun fandt en Grav, var D. Leonhardt Metzner med i hans talrige Følge, nærmest vel som

paa denne Maade. Saaledes udgik der den 19de Avgust 1604 Befaling til ham om at være tilstede paa Gjedsør, naar Kongens Svigerfader, Kurfyrst Joachim Frederik af Brandenborg, landede her, og at hilse ham med en Tale paa Kongens Vegne (»holde vort Ord»). Forøvrigt skulde selvfølgelig en Del »gode Mænd» ogsaa være tilstede ved Modtagelsen; men Metzner skulde være Ordfører [1]). Den 7de Avgust 1605 beskikkede Kongen ham til Professor Juris uden at han derfor opgav sin Plads i det tydske Kancelli [2]). Det var som det synes kun efter en Del Betænkning at Kongen besluttede sig til at bruge Metzner ved Universitetet, fra hvis Side der sikkerlig ikke var gjort noget for at faa ham [3]). Om hans Duelighed som Lærer faa vi just ikke nogen høj Forestilling ved Læsning af de juridiske Theses, især vedrørende privatretlige Forhold, han udgav til Drøftelse ved sine aarlige akademiske Disputatser. Hans »Theses de nuptiis» forekomme os endog stødende i sædelig Henseende. Da Resen ved den akademiske Forhandling af disse Theses gjorde den Indvending, at der heri savnedes Henvisninger til den danske Rets Bestemmelser, hvad Metzners Formand, D. Klavs Theophilus, dog havde plejet at give i lignende Tilfælde, saa undskyldte Metzner sig med, at Universitetsfundatsen kun anviste Jus Canonicum og Civile som Gjenstand for Juristens Forelæsning, desuden

[1]) Sjælandske Tegnelser. XIX, 4*0.

[2]) Se Tillæg, Nr. 403. Ny kirk*hist. Saml. V, 214. Acta Consist. 14. Sept. 1605: »Dn. D. Leonhardus Metznerus Jurisconsultus receptus est in numerum Professorum, præstito Juramento in Matriculam primum receptus et inscriptus: inde præstitit Juramentum Professorum: atque ita receptus est. Q. d. b. f.» Først den 21de Oktober holdt han sin »Oratio pro introitu ad professionem juris».

[3]) Se foran, S. 145, Not. 2.

ansaa han det for mindre passende at disputere mod bestaaende Love [1]).

I Universitetsaaret 1612—3 beklædte han efter sin Tur Rektoratet. Forøvrigt kan det bemærkes, at han var Resens tro Medhjælper i Undertrykkelsen af de kryptokalvinistiske Bevægelser, neppe dog fordi han selv besad nogen videre theologisk Indsigt, men snarere fordi han som Regjeringsmand og Jurist maatte føle sig særlig kaldet til at hævde Lovens Bogstav. I Forhandlingen af Bispernes Klagemaal over Resens Lære i Juli 1614, hvor han som næsten alle Professorerne stod paa Resens Side, deltog han mindre, da han under Mødet blev sendt udenlands i Kongens Ærinde [2]. I slige Hverv blev han nemlig oftere benyttet, og det omtales, at han har været i Sendefærd til Kongen af [illegible] og til forskjellige Fyrster og Stæder i Tydskland. Navnlig

Da D. Leonhardt Metzner den 2den Juni 1615 udnævntes til Hofraad, udtraadte han af Universitetets Tjeneste. I det følgende Aar finde vi ham et Par Gange benyttet som den danske Konges Repræsentant ved højtidelige Anledninger, saasom ved Hertug Johan Adolfs Jordefærd i Slesvig og ved Hertuginde Agnes Hedvigs Jordefærd i Sønderborg [1]). Han nævnes ved den først omtalte Lejlighed som Vicekansler i det tydske Kancelli. Den 18de Maj 1618 aflagdes han med et Kannikedømme i Oslo [2]). Men han har sikkert ogsaa haft andre Forleninger, da Kancelliembedsmændene almindelig lønnedes paa den Maade.

Ifølge Joh. Grundtvigs omhyggelige Oplysninger om Hof- og Kancelliembedsmændene i Christian IV's Tid fik D. Leonhardt Metzner den 1ste April 1623 Afsked fra sin Tjeneste i det tydske Kancelli [3]). Herved er dog at bemærke, at han den 29de Januar 1624 har underskrevet den kongelige Udvisningsordre mod Jesuiten Matthias v. Cöln, hvilket synes at vise, at han den Gang endnu var i Statstjenesten [4]). I det akademiske Program ved hans Død siges, at han, fritagen for sit Embede, 1625 tog Bolig i Flensborg. Om hans Ophold her findes nogle Oplysninger i en Pakke Dokumenter i Konsistoriets Arkiv vedrørende en Sag, der i Juni 1628 førtes mellem ham og Dr. med. Frederik Pedersen Severinius. «Hr. Leonhard Metzner von Salhausen» havde nemlig i Flensborg boet til Leje i et Hus, som D. Frederik Severinius ejede, men den 14de September 1627 blev han forjagen af de indtrængende fjendtlige Soldater, hvorpaa han

---

1) Falck, Staatsbürg. Mag. X, 235 flg. Molbech, Kong Christian IV's Breve, S. 46.
2) Norske Rigsregistranter IV, 702. V, 139. VI, 152.
3) Meddelelser fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 166.
4) Ny kirkehist. Saml. V, 843—4.

drog til Kjøbenhavn. Her forlangte han, at forskjellige Udlæg, han havde haft ved Boligen i Flensborg, dels til Istandsættelser, dels til Plantninger i Haven o. dsl., skulde godtgjøres ham i den Leje, han var D. Frederik skyldig, hvorpaa denne ikke vilde indlade sig. Metzner indstævnte Sagen for Konsistorium, hvor D. Frederik Severinus som Litterat havde sit Værneting; men denne mente, at han selv var den egentlige Klager, da Metzner ikke endnu havde betalt den fastsatte Husleje, og forlangte derfor at vide, for hvilken Ret han skulde rejse Kontrasøgsmaal, da Metzner som nobiliteret Person og kongelig Raad ikke var pligtig at møde for Konsistoriets Ret. Denne erklærede dog paa Forespørgsel, at han i denne Sag vilde erkjende Konsistorium som Dommer over sig, og indvilligede i at udbetale D. Frederik Lejen, efter at denne, som det synes, havde erklæret, at han vilde godtgjøre Udlæggene ved Boligen i

et Fond, hvoraf Professorenker kunde nyde nogen ælp[1]).

Skrifter: *Theses de Sponsalibus ex jure Civili et Canonico delibatæ. 28 Febr. Resp. Sev. Nicolai Fleustrupio. Hafn. 07. 4.

Theses de Nuptiis, decerptæ ex jure Civili et Canonico. Martii. Resp. Michaele Olai Boringensi. Hafn. 1608. 4.

Theses de Adulterio et Stupro, desumtæ ex jure Civili. . Febr. Resp. Melchiore Specht Silesio, Jur. Studios. Hafn. 09. 4.

Disputatio ex jure Naturali, Gentium et Civili de rerum diione et acqvirendo earum dominio. Breviter continens Jura um sacrarum, religiosarum et sanctarum. Item Jura maris, iversitatis, piscationum, venationum, aucupiorum, captivitatis bello et thesaurorum. 3 Martii. Resp. Melchiore Specht Siio, Legum Studios. Hafn. 1610. 4.

*Ex Jure Gentium et Civili Disputatio accommodata foro et ui de Fide-jussoribus et Jure Obstagii, qvod vulgo appellant llager. 4 Martii. Resp. Thoma Tullio Bucchio. Hafn. 1612. 4.

*Disp. de Injuriis et famosis Libellis. Hafn. 1613. 4.

Iblandt Hdskr. i Kgl. Bibl. findes «Titulatur- und Formularch der Könige Christian IV. u. V. in Dänemark», 4to. Paa idet læses: Leonhard Metzner 1615. (Aarsbereta. og Meddel. det st. kgl. Bibl. II, LXXXIX).

17.

Knud Bieske (*Canutus Joannis Bieschius*) var født Kjerteminde 1576. Forældrene, Jens Bieske og Karen ıudsdatter, vare simple men hæderlige Folk. Efter at ve gaaet en Del Aar i sin Fødebys Skole, kom han til lense og tre Aar efter, 1597, gik han fra denne Bys Skole

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 38. Universitetets Andragender til Kansleren og Kongen om Sagen findes i Konsist. Kopibog, 1600—32. Fol. 255—6.

til Universitetet [1]. Som en flittig, beskeden og velbegavet Yndling havde han fundet Lejlighed til at vinde den lærde Holger Rosenkrands's Yndest og efter at han i nogen Tid havde været Hører ved Sorø Skole, opnaaede han ved denne Hædersmands Anbefaling at blive Hovmester for to unge Adelsmænd, der skulde rejse udenlands, nemlig Christen Thomesen (Sehested), den siden berømte kongelige Kansler, og Peder Lange. Ved Mikkelsdagstid 1603 kom de til Vittenberg og der forblev de i tre Aar; men da Christen Thomesen blev hjemkaldt i Anledning af sin Moders Død, kom Knud Bieske ogsaa tilbage og blev 1607 Rektor ved Odense Skole, efterat han i Maj samme Aar havde taget Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet [2]. Den 26. April 1608 blev han blandt flere dertil kvalificerede Personer udvalgt til Professor Pædagogicus. Allerede Aaret i forvejen,

Den 1ste Juni 1608 tiltraadte han Professorembedet efterat have aflagt den sædvanlige Ed, og Toaarsdagen efter overtog han det akademiske Notariat. Den 29de Avgust 1610 rykkede han op i det græske Professorat, men hans Helbred var kun skrøbeligt, hvorfor han samme Aar maatte foretage en Rejse for at se at komme til Kræfter. Hans Venner haabede det bedste for ham og opfordrede ham til snart at gifte sig [1]). Selv har han dog vistnok følt, at hans Tid ikke vilde blive lang. Imidlertid benyttede han den med megen Iver i sin Lærergjerning, indtil han blev kastet paa et Sygeleje, der efter et Par Maaneders Forløb endte med hans Død den 29de Juli 1612. Jesper Brochmand, der i et Universitetsprogram har tegnet os hans Billede, kan ikke noksom rose det kristelige og gudhengivne Sind, som han under sin langvarige Skrøbelighed lagde for Dagen. I det hele berømmes hans Lærdom, Flid og Gudsfrygt højlig, og han omtales som en fortræffelig Lærer. Rigsmarsk Sten Maltesen (Sehested) indlagde sin Søn Mogens tilligemed dennes Hovmester M. Oluf Phocas i hans Hus, for at Sønnen skulde nyde hans Undervisning i det latinske Sprog. I et Digt fra 1607 omtaler den siden berømte Caspar Bartholin ham som en dygtig Theolog. Holger Rosenkrands hædrede hans Minde ved at oprejse et smukt Mindesmærke med en meget

---

[1]) Livlægen Christen Bordum skriver d. 25. Sept. 1610 fra Hørsholm til Oluf Worm: »Incolumem rediisse M. Canutum Bieschium, ex literis amici cuiusdam percepi. Motus iste seu aëris mutatio multum sine dubio profuit, qvo serenius adhuc cælum, et mutationes ferè nullæ, qvæ dyscrasiam excitarent in infirmo. Firmabitur indies posthac, Dei benignitate, valetudo illius: Saltem benè speret, et de uxore domum ducenda ocyus cogitet. Rei familiaris jacturam faciet, si in annos hoc negotium distulerit«. (Wormii Epistolæ, p. 1—2).

berømmende latinsk Indskrift over hans Grav i Vor Frue Kirke [1]). Han døde ugift, kun 36 Aar gammel.

Skrift: Oratio de officiis Studiosorum in Academia Hafniensi. Hafn. 1611. 8. (Dette Skrift gaar ellers almindelig under Hans Povlsen Resens Navn, fordi Indledningen er af denne).

Lyskander tillægger ham desuden »Parentationes in obitum Johannis Langii«.

18.

Povl Mortensen Ostrup (*Paulus Martinus Ostrupius Grumius*) var født 1576 i Aastrup, Gjørding Herred, Ribe Stift, hvor hans Fader Morten Povlsen (Grum) var Præst. Moderen hed Anne Nielsdatter [2]). Sønnen gik i Ribe Skole, indtil han var moden til Universitetet, hvor vi første Gang træffe ham, da han i Oktober 1598 var Respondens ved et Disputats af D. Anders Krag [3]). Snart efter har han vist-

December 1604 tog Povl Mortensen Magistergraden
›enhavn under M. Hans Rasmussens Dekanat, og ikke
efter (1605) blev han af sin fordums Lærer, Biskop
Hegelund i Ribe, antagen til Rektor ved Ribe Skole[1]).
e Hegelund har i sin Skrivkalender anmærket under
Juli 1605: »Trolovelse imellem M. Povl Mortensen og
› M. Anders's Datter«, og senere under 13de Oktober
at Brylluppet mellem dem holdtes i Ribe paa denne
. Den omtalte M. Anders er Historieskriveren Anders
ıen Vedel, til hvis Familie Mester Povl saaledes blev
knyttet. Da der i Aaret 1607 var en Professorpost
ved Universitetet, var M. Povl Mortensen en af de
, som kom paa Forslag til at beklæde den[3]). Han
og endnu et Par Aar ved Ribe Skole, hvor han gjorde
ᵊmærket ved den ungdommelige Iver, hvormed han
at indføre Reformer sigtende til at hæve Skoleunder-
gen til et højere Trin, navnlig ved Indførelse af maaned-
kaminer og Uddeling af Flidsbelønninger[4]). Ved Uni-
tet havde man imidlertid ikke glemt ham, og da der
var en Plads som Professor Pædagogicus ledig, skrev
len 3die Januar 1610 til ham og tilbød ham den.
ır vel ikke uden Betænkelighed, at han modtog den,
g paa Grund af Skilsmissen fra Slægt Venner og den
lige Flytning med Familie og Gods; men han be-
sig dog dertil; og saa snart den strænge Vinter
det, begav han sig i Slutningen af Februar 1610 paa
til Kjøbenhavn, idet han dog foreløbig lod sin Hustru

2den Del, S. 644. P. N. Thorup, Hist. Efterretn. om Ribe
thedralskole, efter Forf.s Død udg. af C. E. Thorup. Ribe 1846.
89 flg.
ᵊgener, Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 2. Udg. S. 236. Not. 5.
nske Mag. 4. R. II, 219.
orup, anf. Skr. S. 90—2.

og sine Børn blive tilbage [4]. I September samme Aar bleve Forretningerne som Universitetets Notarius og Bibliothekar ham midlertidigt overdragne [5]. Men det hele havde kun kort Varighed; thi allerede i April 1611 blev han kaldet til Biskop i Lunds Stift [6] og den 5te Maj indviet i Lunds Domkirke af Biskop Hans Knudsen Vejle fra Odense [7].

Det var en urolig Tid, i hvilken den 35aarige M. Poul Mortensen overtog Bispeembedet, thi det var nu, som Kalmarkrigen stod for Døren, af hvilken de skaanske Provindser saa stærkt skulde berøres. Et af de første Breve han skrev fra Lund til sine Slægtninge i Ribe, handler udførligt om de Krigsbegivenheder, der foregik saa nær ved ham [8]. Og der var Uro i Kirken, thi det var den Tid da den hidtil herskende melanchtonske eller kryptokalvinistiske Retning maatte vige for den orthodoxe Lutherdom. Bisko-

ın maatte i Aaret 1615 indvie Orthodoxiens Helt, D. Hans esen til Sjælands Biskop, og han maatte endelig 1616 altage i at dømme Biskop Hans Knudsen Vejle fra Em-ædet — unegtelig haarde, pinagtige Vilkaar for en Mand, ər efter alt at dømme selv tilhørte den kryptokalvinistiske etning, saa der var dem, der mente, at det kun var et idsspørgsmaal, naar Resen ogsaa vilde gjøre det af med ım [1]).

Som kirkelig Tilsynsmand viste M. Povl Mortensen egen Nidkjærhed for Tugt og Sædelighed saavel blandt ræster som blandt Lægfolk, og det var ikke saa faa Præster, ın i sin otteaarige Bispevirksomhed afsatte for uskikkeligt evned. Det er betegnende, at hans første Landemodes-le var om Gjenoprettelse af Kirketugten [2]). En Student, ər havde begaaet Lejermaal ved Universitetet, men havde ətalt den idømte Bøde og forpligtet sig til at forsørge arnet, nægtede han dog Ordination, skjønt vedkommende ır kaldet af en Menighed til Præst og stadfæstet af Lens-anden [3]). Med de latinske Skoler førte han et omhyggeligt ilsyn, hvorpaa vi alt have anført et Exempel [4]); og Folke-ıdervisningen, saa vidt hin Tid kjendte sligt, tog han sig ed Iver af, straffede forsømmelige Degne, og talte For-ldrene alvorlig til ved sine Visitatser og forholdt dem, ad de skyldte deres Børn [5]). Intet Under derfor at ikke

[1]) Danske Mag. 4. R. II, 230. Ved Landemodet i Lund i Juni 1614 holdt Biskoppen en Tale mod Melanchtons Modstandere eller Hadere (in Philippomastigas). Det var kort efter at Sagerne mod Kock og Aalborg havde været for. (Danske Mag. 4. R. IV, 41).

[2]) Danske Mag. 4. R. IV, 35.

[3]) Se Tillæg, Nr. 446.

[4]) Se foran, S. 168.

[5]) Om M. Povl Mortensens bispelige Virksomhed findes især Efterretninger hos Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 35—7.

alle syntes om denne alvorlige og nidkjære Biskop. Misfornøjelsen kom navnlig frem efter hans Død i Form af en latinsk Gravskrift, eller rettere et Skandskrift, hvori der blandt andet siges, at denne Paulus har været en Saulus, hans patrocinium for Præsterne et latrocinium, at der under ham var afsat flere Præster end under alle hans Formænd tilsammen siden Reformationen, og mere af den Slags, hvilket dog fra en anden ligeledes ubekjendt Haand meget skarpt Gjensvar, ogsaa i Form af et Epitaphium, hvori det hævdes, at den afdøde Biskop havde været en Paulus for de retsindige, men at den ugudelige er en Saulus for sig selv, eller med andre Ord er sig selv værst [1].

Under den Pestepidemi, som i Efteraaret 1619 rasede her i Landet, mistede Biskop Povl Mortensen Ostrup tvende to haabefulde Sønner, og den 4de November samme Aar

ʒ Rantzows, Velb. Tage Totts til Erichsholm, Begraffuelse vdi rløse Kircke, den 5. Septembris 1611. Kbh. 1612. 8.

. Kong Ezechiæ Testament. Det er en Lijgprædicken holden en Maltessøn til Holmgaard, Danmarckis Rigis Raad oc Marsk, en christelig Amindelse, i Lunde Domkircke 1. Oct. 1611. ı. 1613. 4. (Jvfr. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I. -22).

Biskop Povl Mortensens hdskr. Visitatsbog findes i Thottske ol. 1586. 4to.

Breve af ham ere trykte i Tillæget, Nr. 430. 473. Ny ɩehist. Saml. V, 841—3. VI, 597. Nye Danske Mag. II, —6.

19.

Elias Eisenberg var født i Frederiksborg, ventelig trent ved Aaret 1581 [1]). Hans Fader af samme Navn · Sekretær i Frederik II's tydske Kancelli og Domprovst loskilde Kapitel, Moderen hed Thale Holste [2]). Faderen le allerede 1590; men da Datteren Anna 1599 ægtede ·:op Peder Vinstrup, fik hendes Brødre en god Støtte i ıne indflydelsesrige og velhavende Mand. Den 23de Jaır 1602 androg Biskoppen i Konsistorium om, at hans)ger Eisenberg — vor Elias — maatte faa det kongelige jsestipendium, hvad ogsaa blev ham lovet, naar først de, · havde ældre Tilsagn derom, havde faaet det. I Sommeren 1603 finde vi Elias Eisenberg med hans Broder Peter derende i Vittenberg [3]). Da der i Slutningen af Aaret

I et Aktstykke af 21. Marts 1608, som nedenfor nærmere skal omtales, kalder Elias Eisenberg sig »Fredrigsburgensis«.

Se 2den Del, S. 414—6.

De have nemlig den 11. Juli 1603 i Vittenberg skrevet i Normanden Lars Holgersens Stambog (Thottske Saml. 553, 8vo). I samme Stambog have ogsaa deres tvende Brødre, Frants og Friederich Eisenberg, skrevet i Marburg 21. April 1604.

1604 blev Tale i Konsistorium om, hvem der skulde ha
det kongelige Stipendium, mindede Biskop Vinstrup om,
der var givet Elias Eisenberg et Tilsagn, i hvilken Anled
Professorerne, under Forbehold af Kanslerens Samtykke, ja
gav ham Løfte derom, forudsat at han vilde studere Theo-
logi og først tage Magistergraden i Kjøbenhavn [1]. O
fyldelsen af Tilsagnet trak dog i Langdrag, skjønt Bisp
endnu en Gang senere fik det fornyet [2]. Grunden var
maaske den, at Elias Eisenberg, der muligvis har været
Hovmester for en eller anden adelig Yngling, selv tøved
med at erhverve den betingede Grad. Endelig tog han
17de Marts 1608 Magistergraden under M. Iver Stubs De-
kanat, og faa Dage efter udstedte han den brugelige Re
ved Modtagelsen af det kongelige Rejsestipendium, idet han
forpligtede sig til flittig at studere Theologi og ikke

19de Avgust 1612 kaldet til Professor pædagogicus[1]), hvorhos Tilsynet med Bibliotheket blev ham overdraget i Januar 1614[2]). I November samme Aar overtog han det fysiske Professorat, der var ledigt ved M. Hans Rasmussens Død[3]). Det er imidlertid et Spørgsmaal, om Eisenberg egnede sig for dette Fag. Vi have ingen ret Anledning til at antage det.

Efter at M. Elias Eisenberg i Juni 1615 var bleven Decanus i det filosofiske Fakultet, blev den 31te Juli samme Aar det mærkelige Hverv ham overdraget, i Forbindelse med Christian Friis til Kragerup og M. Jesper Brochmand at drage om i Fyns Stift og anstille Undersøgelser angaaende Biskop Hans Knudsen Vejles Embedsforhold og Læremaade[4]). Naar Valget faldt paa Eisenberg til Udførelse af dette Hverv, er det ikke usandsynligt, at den Omstændighed, at han var Svoger til Biskop Resen, der havde ægtet Vinstrups Enke, Anna Eisenberg, har været det afgjørende. Om Undersøgelsens Udfald henvises forøvrigt til vore tidligere Bemærkninger om denne Sag[5]).

I April 1620 modtog M. Elias Eisenberg kongelig Udnævnelse som Præst i Besser og Onsbjerg samt Provst paa Samsø, hvorpaa han den paafølgende 2den Maj nedlagde sit Professorembede[6]). Det er ikke usandsynligt, at den

---

[1]) A. C. 15 Avg. 1612: »Blev angivet de infimo pædagogo. Samtykte menige Professores M. Eliam Isenberg, salvo tamen Cancellarii, judicio«. Ibid. 19. Avg. s. A.: »Bleff M. Elias Isenberg fuldt admitteret til Pædagogiam infimam og præsterede Juramentum«.

[2]) A. C. 13. Okt. 1613. 12. Jan. 1614. Bibliotheket fratraadte Eisenberg i November 1618.

[3]) A. C. 22. Okt. og 9. Novb. 1614.

[4]) Kirkehist. Saml. I, 484 flg.

[5]) Se foran, S. 296 flg.

[6]) A. C. 2. Maj 1620: »Dn. M. Elias Eisenbergius resignavit professionem publicam, cum gratiarum actione«. Det er altsaa urigtigt

nærmeste Aarsag til hans Forflyttelse har været den, at man ikke ansaa ham for at være det fysiske Professorat ret voxen. Men forøvrigt var det Præstekald, som han fik, et af de mest indbringende i Landet, saa at han neppe har lidt noget materielt Tab.

Efter 15 Aars præstelig Virksomhed, som vi dog ikke kjende nærmere til, døde M. Elias Eisenberg i Aaret 1635. Han havde været gift med Anne Jensdatter, der senere ægtede hans Eftermand. Blandt deres Børn kan nævnes Sønnen Elias, der blev Præst i Kallundborg.

Skrifter. Disputatio de Præstantia scientiæ de anima, quam pro consequenda Baccalaurei honoribus in Reg. Acad. Hafn. tuebuntur Juvenes 57. 8 Maij. Hafn. 1616. 4.

* Ἐξήγησις definitionis animæ. 29 Martij. Resp. Tragillo Nicolao Asloj-Norvego. Hafn. 1617. 4.

* [illegible] cum corpore. 16 Maij. Resp.

I hvilken Livsstilling hans Fader, Bertel Kierul, har været, vide vi ikke. Sønnen gik i Aalborg Skole. I Aaret 1606 findes han indskreven blandt Kommunitetets Alumner. Maaske er han da kommen til Universitetet et Aars Tid tidligere. Den 28de April 1612 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn under M. Christen Longomontans Dekanat. Den 22de Maj 1613 gav Professorerne ham Løfte om at faa det kongelige Rejsestipendium efter M. Jens Dinesen Jersin, som stod nærmest for Tur. Der gik dog to Aar hen, inden Løftet opfyldtes, thi først den 9de Maj 1615 udstedte M. Peder Kierul den sædvanlige Revers ved Stipendiets Modtagelse, idet han forpligtede sig til at studere Theologi [1]). Af Steder, paa hvilke han har studeret udenlands, kunne vi kun udpege Vittenberg, hvor han var i Følge med, og ventelig som Hovmester for den af sine litterære Interesser siden hæderlige bekjendte Adelsmand Jørgen Seefeld [2]). Men her havde han forøvrigt allerede opholdt sig, inden han fik

---

[1]) Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38.

[2]) Herom vidner følgende Brev, der i Orig. findes i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling:

Salutem meo & M Petri Kierulii nomine Tibi Dne Lavrenti, amice & conterranee dilecte, plurimam precor, annumque hunc ineuntem favstum felicemqve ex animo tibi opto. Peto humaniter, Dne Lavrenti, velis epistolium adjunctum Henrico Hammeltun ab itinere Dresdensi redeunti tradere. Plura hac vice ad Te scribere & temporis et rerum prohibet inopia. Cæterum cum omnibus tuis popularibus et amicis vale. Witebergæ 9 Januarii. Raptim.

Georgius Seefeldius Mppia.

Udskrift: Doctrina et virtute præstanti viro, Dno Lavrentio Sckavenio, Dano, amico meo dilecto. — Leipzig bey Melchior Brauer zu erfragen.

Til Oplysning om Brevets Affattelsestid kan bemærkes, at Lavrits Mortensen Scavenius blev immatrikuleret i Leipzig i Sommerhalvaaret 1614 (Ny kirkehist. Saml. II, 523), saa Brevet altsaa neppe kan være tidligere end fra 1615.

Stipendiet, da han 1613 i Vittenberg var Respondens ved Forsvaret af en Afhandling om et astronomisk Emne. Astronomi synes i det hele at have været hans Yndlingsvidenskab, og vi fejle neppe ved at udpege Longomontanus baade som hans egentlige Læremester og som den Mand, der særlig tog sig af ham og skaffede ham Ansættelse i Universitetets Tjeneste.

Den 5te Juni 1616 blev M. Peder Kierul nemlig antaget som Professor pædagogicus ved Kjøbenhavns Universitet [1]. I November 1618 blev tillige Opsynet med Bibliotheket ham overdraget [2]. Han blev imidlertid ikke gammel ved Universitetet, thi da Kansleren havde faaet den Mening, at han ikke duede til sin Plads, fik Professorerne Befaling om at kalde ham til Præst i Universitetets Patronatskald Sæby (og Hallenslev) ved Tis Sø. Herom findes der føl-

blive ved sin Profession, indtil noget andet Kald bliver ledigt, som han kan være hjulpen med, og ikke skikkes bort til Sæby. M. D. Rector og M. Christianus S. Longomontanus lovede at intercedere for hannem hos M. D. Cancellarium. Herforuden begjærede M. Petrus Kierulius, at dersom han endeligen skal bort til Sæby Kald, hannem da maa meddeles Testimonium af Rectore og Professoribus, hvorledes han haver skikket sig in Officio Professorio».

Kieruls Ulyst til Præstekaldet i Sæby hjalp ham ikke noget; Professorerne maatte meddele ham Kaldsbrev, skjønt de forhen havde givet en anden Person Løfte om Embedet, og den 30te Maj 1621 blev han ordineret af Biskop Resen[1]). Om hans Liv og Virksomhed i Sæby kan bemærkes, at han blev Provst i Løve Herred, og ved Gavebreve af 1629 og 1632, med sin Hustru Anne Christensdatters Samtykke, skjænkede 200 Rdl. til sin «Fædrene-Skole i Aalborg», saaledes at tvende Disciple skulde understøttes med Renten af denne Sum[2]). Da han i et Skrift af en hollandsk Lærd fandt Tyge Brahes astronomiske Iagttagelser og Hypotheser angrebne, optraadte han offentlig som Forsvarer af sin berømte Landsmands Hæder[3]). Ogsaa hvad han ansaa for sin egen Rettighed søgte han at hævde; thi da en Herremand ved Navn Jørgen Grubbe havde nedlagt tre Bøndergaarde i Sæby Sogn og inddraget Jorderne under sin Gaard, udvirkede han en kongelig Befaling af 4de Marts 1631 til Herremanden, om at han skulde give

---

[1]) A. C. 7. Februar 1621. Hdskr. i Gl. kgl. Saml. 2990. 4to.
[2]) Hofman, Fundationer IV, 106—7.
[3]) Worms Lexicon III, 950. Jvfr. Dän. Bibl. VIII, 710. Paa Titelbladet kalder han sig «Petrus Bartholinus K. Danus, Theol. et Mathes. Stud.», hvad dog ikke kan betegne, at han var Student i den sædvanlige Betydning af dette Ord, med mindre Skriftet først er udgivet mange Aar efter dets Affattelse.

Præsten Erstatning for den Afgang, han derved led i sin Tiende og anden Rettighed[1]. — Det sidste, vi have fra M. Peder Kieruls Haand, er et Brev af 12te Juni 1642, hvorved han indbyder Biskop Jesper Brochmand til den 5te Søndag efter Trinitatis (10de Juli) at bivaane hans Datter Karens Bryllup i Sæby Præstegaard med Hr. Lavrits Olufsen (Agendorph), Sognepræst i Ønslev paa Falster[2]. Det blev imidlertid nok en Sørgehøjtid istedenfor en Glædesfest, thi M. Peder Kierul døde i samme Maaned, hvori Brylluppet var berammet, men uvist om før eller efter dette.

Skrift. Apologia pro observationibus et hypothesibus astronomicis Dn. Tychonis Brahei, Astronomorum sui seculi facile principis contra vanas Martini Hortensii Delfensis criminationes et calumnias, quas in præfationem commentationum Philippi Lansbergii de motu terræ diurno et annuo consarcinavit. Haun. 1632. 4.

[redacted]

5.

Universitetets Bestillingsmænd og Betjente.

1.

Foged og **Qvæstor** var fra 1591, da Niels Vincke gik af, Niels Pedersen. Han var en Søn af Raadmand Peder Nielsen i Aarhus og Svoger til D. Anders Lemvig, hvis Hustru, den i sin Tid vel bekjendte Dorthe Doctors, var hans Søster. I en Række Aar forestod han det dobbelte Embede, om end ingenlunde til almindelig Tilfredshed. Den 19de Januar 1597 vedtoges saaledes i Konsistorium, »at Niels Pedersen Qvæstor skal have herefter en vis Besoldning i Penge, og ikke besvære Universitetet med nogen Rejser at bekoste eller nogen anden Ting, foruden hvad for Breve og Domme gives, og føre siden alt andet til rigtigt Regnskab. Item at han forpligter sig og sine Arvinger alle Artikler i hans Forpligt at holde, eller med hans Tjeneste at afsættes[1])». Efterhaanden voxede Utilfredsheden med hans uordentlige og, som man antog, uredelige Forvaltning af Universitetets Gods og Pengesager saaledes, at man 1605 gav ham hans Afsked. Men dermed var man ikke færdig med ham; navnlig fik Professor Iver Stub en ubehagelig Proces med ham, og først i Aaret 1612 kom de højlærde til Ende med de langvarige Stridigheder med denne Foged. Da imidlertid Hovedtrækkene af disse Forhandlinger, der fylde saa mange Sider i Konsistoriets Protokoller, ere omtalte i den almindelige Historie[2]), skulle vi ikke her opholde os videre derved, men kun bemærke, at Niels

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 96.
[2]) Se 2den Del, S. 642. 3die Del, S. 192—4. 4de Del, Nr. 445. 509—11.

nøjes indtil vid
Tegnebog af Jor
andring paa Bøn
drive med Bønde
Rectors Vilje. 5.
sig paa tre Aars
overlevere hver P
skulde give skrif
Segl og Haand,
dette lovede nu l
af Professorerne, M
Alanus, bleve udse
til Universitetets l
til ham om at sta
versitetets Segl til
imidlertid sin sæd
gjæring, og det va
Madsen den 28de

[redacted]

for Niels Pedersen, om han vil dem forurette i nogen Maade».

Povl Madsens Virksomhed gav i adskillige Aar ingen Anledning til Besværinger. Den 13de April 1614 bemærkes dog i Konsistoriets Forhandlinger: «M. Hermannus Nicolaus, Decanus, antog efter Universitetets venlige Begjæring at være Qvæstor Academiæ til at oppebære Penge og Korn, og paa et halvt Aars Tid til en Prøve». Men det er dog ikke rimeligt, at denne Bestyrelsesmaade af Universitetets Pengevæsen er vedbleven ret længe. Den 23de Maj 1618 meddelte Rektor, at det var Kanslerens Raad, at Universitetet og Kommunitetet for Fremtiden skulde nøjes med een og samme Mand som Foged. Dette Forslag gjordes vistnok, fordi der den Gang var Tale om at antage en ny Foged, da Povl Madsen havde altfor store Restanser i sit Regnskab. Ialfald fik Dirich Villumsen den 21de Juli 1618 Brev paa at være Universitetets Foged («Ridefoged»). Blandt de Vilkaar, der ved hans Ansættelse foreskreves ham, kan mærkes: Han skulde 1. trolig forestaa sit Embede, være Rektor og Professorer lydig og villig tjene dem, forsvare Bønderne og bringe det øde Gods paa Fode igjen; 2. indkræve Landgilden til rette Tid, og aarlig til Philippi-Jacobi Dag gjøre Rektor og Professorer Regnskab for Indtægterne af Universitetets Fællesgods, og enhver Professor for hans Præbendegods; 3. selv holde sig med Hest, Bønderne dermed at forskaane; 4. ikke drive Handel med Bønderne. Som Løn tillagdes der ham aarlig 80 Rdl., 1 Pund Rug, 1 Pund Byg, 30 Tønder Havre, 1 Fjerding Smør, sædvanlig Skriverskjeppe og Skriverpenge, Fogdens sædvanlige uvisse Rettighed, naar han var tilstede ved Skifte efter Bønderne og hjalp dem til Rette, den tiende Penge af Sagefald hos Bønderne samt af Stedsmaal og Frikjøb

paa Universitetets Fællesgods. Af Præbendegodset skulde han blot have 1 Rdl. af hver Gaard, som henstedtes, og af hver Bondeson, som «hensolgtes», og af hvert Hus 1 Mark[1]. — Dirich Villumsens Sendrægtighed i Regnskabsaflæggelsen gav dog efter et Par Aars Forløb Anledning til saa megen Utilfredshed, at han allerede 1621 fik sin Afsked, hvorpaa den ovennævnte Povl Madsen for en Tid atter kom til at forestaa Fogedforretningerne[2].

I Egne af Sjæland, hvor større Dele af Universitetets Gods fandtes nogenlunde samlet, var der beskikket Underfogeder, som havde det stedlige Tilsyn med Godset i den paagjældende Egn. Nævnes kunde saaledes Jep Mogensen, Underfoged i Skee ved Ringsted, og Mads Krause, Underfoged i Egnen ved Kjøge[3].

2.

der ikke kunde vente sig noget godt Vidnesbyrd af Professorerne, selv havde udfærdiget sig et Testimonium og taget Universitetets Voxsegl af et andet Brev og sat det derunder. Om Notarens Forretninger er tidligere talt[1]; her skal kun bemærkes, at de udførlige Ligprogrammer over Adelsmænd og ansete Borgere, som efterhaanden mere og mere bleve Mode, afgave en ikke ganske ringe Indtægtskilde for Notarius, der udfærdigede dem i Rektors Navn. For ethvert udfærdiget Testimonium publicum oppebar Notarius, ialfald faa Aar efter nærværende Periodes Slutning, og vel ogsaa i denne, 1 Rdl., og da det nu krævedes af enhver Ordinand, at han skulde have Testimonium, saa kunde det ikke blive nogen ganske ringe Sum[2]. Forøvrigt var det navnlig Notarens Pligt at føre Protokollen over «Acta Consistorii», og i de fra Aaret 1599 af opbevarede originale Forhandlingsprotokoller kunne vi endnu saa temmelig kontrollere den større eller mindre Omhu og Orden, hvormed de forskjellige Notarer skilte sig ved dette Hverv.

Følgende Mænd vides at have fungeret som Notarii Academiæ i dette Tidsrum: M. Iver Stub 1591; M. Lavrits Skavbo fra Oktober 1594 til Avgust 1600[3]; M. Kort Aslaksen fra September 1600 til Januar 1603, hans Protokolførelse var ligesaa kortfattet og skjødesløs, som hans Forgjængers havde været udførlig og omhyggelig; M. Christen Hansen (Riber) fra Januar 1603 til Januar 1604; M. Hans Jensen Alanus fra Januar 1604 til Avgust 1608; M. Vulfgang Rhuman fra Avgust 1608 til Juni 1609; M. Herman Nielsen fra Juni 1609 til Juni 1610; M. Knud Bieske fra Juni 1610 til Juni 1612; da han i

[1]) Se 2den Del, S. 670 flg.
[2]) Jvfr. Danske Mag. I, 219
[3]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 67.

September 1610 rejste bort for at gjenvinde sit Helbred, var M. Povl Mortensen Ostrup i nogen Tid Notarius i hans Sted; M. Jesper Brochmand fra Juni 1612 til Juli 1614; D. Oluf Worm fra Juli 1614 til Juni 1616; baade dennes og Brochmands Kopibøger over de af dem som Notarer udfærdigede Breve ere endnu bevarede[1]. Den sidste Notarius i dette Tidsrum var M. Peder Gelstrup fra Juni 1616 til September 1621.

3.

Bibliothekarens Forretninger vare i denne Periode som oftest forenede med Notarens, og da denne jo tillige havde sit Professorembede at besørge, skjønnes let deraf, at Forretningerne ved Bibliotheket i Regelen ikke have været betydelige. De indskrænkede sig sædvanlig til at føre Tilsyn med Bogsamlingen og at være tilstede nogle Timer

ikke skal synes forstyrret. Hver Maaned skal han fordre dem tilbage, og imidlertid føre alt ind i en Bog, der er bestemt til saadant Regnskab. 5. Han skal aarlig før Hundedagne aflægge Regnskab for Rector Magnificus og Decanus, og erstatte Tabet, om noget saadant befindes. 6. Hver Gang en ny Bibliothekar ansættes, skal han modtage Bibliotheket efter Katalogen og skrive sit Navn under disse Bestemmelser, til Erindring om at han er forpligtet paa dem [1]».

Disse Bestemmelser ere et Led i den gjennemgribende Ordning af Bibliotheksvæsenet, som den flittige og energiske Professor Hans Povlsen Resen foretog i sit Rektorat 1602—3 [2]. Han lod nemlig hele Bogsamlingen katalogisere og gjorde Udkast til Regler for Benyttelsen af dens enkelte Afdelinger, der siden stadfæstedes i Konsistorium [3]. Paa denne Tid fandtes der tre saadanne Afdelinger:

1. Bibliotheca vetus, der da bestod af omtrent 950 Bind trykte Bøger af alle Fag, især Theologi, og omtrent 325 Manuskripter [4]. Alle de sidste ere fremmede

---

[1]) Se Tillæg, Nr. 400.

[2]) Jvfr. Vinding, Acad. Haun. p. 180. Nyerup, Kbhvns Univ. Annal. S. 90.

[3]) A. C. 2. Februar 1604: »Obtulit Mag^co Rectori Dn. D. Resenius Catalogum utriusque Bibliothecæ inferioris et superioris [det var anbragt i to Etager]. Leges in veteri Bibliotheca propositæ approbatæ sunt, ut serventur«.

[4]) I Konsist. Arkiv, Nr. 146 b., findes: Catalogus librorum typis expressorum et manuscriptorum veteris Bibliothecæ Regiæ Academiæ Hafniensis, conscriptus An. J. Ch. CIϽ IϽ CIII. Med Resens Haand er tilføjet: »una cum Catalogo Bibliothecæ Franciscanæ, qvæ est ad templum Academiæ«. Katalogen er overordentlig smukt og nøjagtig skreven. S. 1—47 findes Libri Theologici; S. 48—52 Libri Medici; S. 52—81 Libri Philosophici et Historici; S. 82—91 Libri Juridici; S. 91—101 Appendix librorum Theologicorum; S. 101—10 App. Philosophicorum; p. 111—18 App. librorum in utroque jure;

Skrifter fra Oldtiden og Middelalderen. Af danske Krøniker og lignende haandskrevne Sager til Oplysning om fædrelandske Forhold findes intet Spor, rimeligvis fordi Historiografen har haft til sin Benyttelse alt, hvad Universitetet besad af den Slags. Det eneste kjendelig danske Haandskrift er: Statuta veteris Academiæ.

2. Bibliotheca Franciscana; da denne lille Bogsamling, der havde et særligt Lokale paa Vor Frue Kirkes Loft, tidligere er omtalt [1]), skulle vi indskrænke os til at bemærke, at der i August 1602 vedtoges Bestemmelser for Brugen af dette Bibliothek, og lidt senere samme Aar optoges et nøjagtigt Inventarium over samme, der viste, at det just ikke var blevet meget omhyggelig behandlet i den sidste Opsynsmands Tid [2]).

3. Bibliotheca Lymviciana, skjænket Universitetet

fattigt paa, medens det havde forholdsvis mange Palæotyper eller Skrifter trykte før Aaret 1500. Endvidere indeholdt Lemvigs Samling temmelig mange danske Skrifter, som Bibliotheca vetus næsten ganske savnede. Før sin Død havde Giveren udarbejdet nogle Love, især sigtende til hans Samlings Bevarelse i uskadt Stand, men mindre heldige med Hensyn til en mere udstrakt Benyttelse af Bøgerne. Navnlig maatte de ikke laanes ud uden til Professorer, og selv til disse kun under temmelig betydelige Indskrænkninger[1]:

Til disse Samlinger kom senere følgende:

4. Bibliotheca regia skjænket Universitetet til Nytaarsgave 1605 af Kong Christian IV[2]. Det var Hovedmassen af de Bøger, som Kongerne Christian III og Frederik II havde samlet paa Kjøbenhavns Slot, hvoriblandt megen tydsk Litteratur. Efter den opbevarede Katalog[3] bestod Gaven af c. 2000 Bind af alle Videnskaber, men især Theologi. Regner man de enkelte Skrifter, af hvilke ofte flere vare indbundne sammen, bliver Tallet sikkert over 3000[4]. Blandt Bøgerne fandtes mange Pragtexemplarer indbundne i Fløjl og med Sølvspænder. I Katalogen anføres ogsaa et «Appendix Bibliothecæ», paa et Par hundrede Bind; men der siges ikke, hvorfra det stammer.

---

1) Se Tillæg, Nr. 401. Af A. C. 4 Febr. 1604 ses, at Professorerne ogsaa vare betænkelige ved at stadfæste disse Love.

2) Cort Axelsen, Theol. oc Hist. Beskriffuelse, Tidsregisteret: «1605 Kongens Bibliothek paa Slottet giffuet til Academien oc flyttet til Academiens Bibliothek den 10. Januarii». Henrik Albertsen (Hamilton) skrev et Par latinske Digte i den Anledning, trykte i Rostgaards Deliciæ poet. Dan. I, 14.

3) Arne Magn. Saml. 901. 4.

4) Jeg har ovenfor S. 148 efter A. Thura, Nyerup og Werlauff angivet Samlingen til 1100 Bind, men et Eftersyn af selve Katalogen viser, at den var større.

Formodentlig er det senere Gaver fra Kongen og Prinds Christian. Den 27de Februar 1605 vedtoges i Konsistorium, »at Bogskabene, udi hvilke Kongens Bøger ere i satte, skulde anstryges med rød Zinnober-Farve«. Paa Spørgsmaal om, hvad der skulde gjøres ved nogle »tabulæ cosmographicæ Regiæ« i Bibliotheket, svaredes at »de skulde tages af Rammerne og lægges i Kisterne, og Rammerne paa det øverste Loft«. Ventelig har der ikke været Plads til at have disse Landkort ophængte. Da Christian III i sin Tid havde ladet indsamle Bøger og Haandskrifter fra Klostrene, kan det paa Forhaand formodes, at Christian IV's Gave har indeholdt ikke lidet af den Art, hvad ogsaa stadfæstes af de bevarede Efterretninger om samme [1]).

De betydelige Foregelser, Universitetets Bogsamling saaledes havde faaet, synes ikke blot at have virket til større Omhu for Bibliothekets Bevarelse [2]), men ogsaa at

or, at Universitetets Bogsamling kunde blive saa komplet, om Forholdene tillod [1]).

Til Indkjøbene kom endvidere Afleveringerne af Historiekrivernes efterladte haandskrevne Samlinger, hvorved Uniersitetsbibliotheket efterhaanden blev Gjemmested for en ig Skat af Kilder til Fædrelandets Historie. Vi sigte her kke blot til Afleveringerne fra de saakaldte kongelige Hitoriografer, som Krag, Venusin, Vedel og Lyskander, men gsaa dem fra andre Historieskrivere, som Arild Hvitеldt og D. Henrik Høyer i Bergen. En nærmere Redejørelse, for hvad der paa denne Maade blev Universi-

[1]) A. C. 4. Febr. 1604: »Blev proponeret ex fundatione: Ut quotannis emantur libri ad bibliothecæ supplementum. Atque singulariter emendi libri, quos habet M. Jonas Jacobi, Biblia scilicet hebraica, tomos iiij, qui empti fuerunt 8 Rosareis aureis, soluti: Ligatura 4 thr. constat. Inde annales Baronii 10 aut 12 voluminibus». Ib. 22 Novbr. 1609: »Proponeret, at M. Hans Jensen [Alanus] skulde tage Henrik Valdkirch til sig og taxere de Bøger, som M. Dankor [Lejel] haver bødet Universitetet til Kjøbs». Ib. 14. Marts 1612: »Proponerede Magn. Dn. Rector de consilio Magnifici Dni Cancellarii, at Bibliotheca Academica skal augeres i Aar. At om der er ex Professoribus, som haver libros novos, de vilde sælge dennem til Bibliothecam; de kunde dog ligevel bruge dennem». Ib. 23. Maj 1618: »Retulit M. D. Rector, ferre voluntatem M. D. Cancellarii, ut thaleri 200 impendantur Bibliothecæ Academiæ jam augendæ. Et ajebat exhibita jam esse Academiæ manuscripta historica M. Andreæ Vellejі. Promisit quoque M. Christianus Longomontanus, se pro certo pretio in Bibliothecam Academiæ instrumenta quædam Mathematica traditurum». Ib. 13. Sept. 1619: »Gav Vice-Rector tilkjende, at det er M. D. Cancellarii Vilje, der skal gjøres et Skab udi Bibliotheket til monumenta historica.» Ib. 12. April 1620: »Blev ommeldt, at her skulde gjøres Regnskab paa Consistorio for hvis Bøger Dn. D. Joh. Paul. Resenius kjøbte af Universitetets Penge til Bibliotheket, den Tid han sidst [1617—8] var Rektor». Jvfr. Tillæg, Nr. 459. Den 28. Maj 1621 kvitterer Henrik Waldkirck for 19 Sletdlr., som Univ. Rektor, D. Kort Aslaksen, havde betalt ham for indkjøbte Bøger til Bibliotheket (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken 153).

tetets Ejendom, vilde imidlertid føre os for vidt paa dette Sted [1]).

Medens Universitetets Rector altsaa var Overbibliothekar, besørgedes de mere underordnede Bibliothekarforretninger i dette Tidsrum af følgende Mænd, saa vidt vi kjende dem: M. Lavrits Skavbo fra 1594 og maaske indtil 1600 [2]). Hans Eftermand var rimeligvis M. Kort Aslaksen til 1603, ialfald var han Notarius i dette Tidsrum, og den 18de Januar 1602 vedtoges i Konsistorium, »at Lemmet Bibliotheca skulde af Notario publico registreres«, hvilket tyder paa, at han tillige har været Bibliothekar. M. Christen Hansen (Riber) havde derpaa Bestillingen indtil Januar 1607, da han paa Forlangende af Notarius, M. Hans Jensen Alanus, afgav den til denne [3]). I Juli 1608 gjorde M. Vulfgang Rhuman, som da valgtes til Notarius,

Mortensen Ostrup Bibliothekar, i Maj 1611 M. Jesper Brochmand; i Avgust 1612 D. Caspar Bartholin; i Januar 1614 M. Elias Eisenberg, i November 1618 M. Peder Kierul, hvilken sidste forestod Bestillingen til Juni 1621.

Disse Mænd havde dog ikke noget at gjøre med Bibliotheca Franciscana, ved hvilket en af Pedellerne eller Ringeren var Bibliothekar under Rektors Overtilsyn.

4.

Pedellerne vare stadig to i Tallet; den øverste af dem kaldtes Depositor paa Grund af sine Forretninger ved den i det foregaaende omtalte Deposits[1]). Deres Tjeneste ved Promotioner og akademiske Højtideligheder er ogsaa tidligere berørt; i den Anledning bemærkes den 1ste April 1609 ved Forhandlingen i Konsistorium om Antagelsen af en ny Pedel, at det burde være «en anseelig Person, som man kunde bruge cum honore Academiæ». At ogsaa haandfaste Personer vare de tjenligste til Pedeller, fremgaar noksom af talrige Retssager i Anledning af Studentertumulter; thi det var langtfra altid nogen let Sag for Pedellerne at rydde de Kjældere, hvor Studenterne sad og drak, eller at bringe gjenstridige Tumultuanter til at gaa i Fængselet, og det uagtet de til Brug ved saadanne Lejlig-

---

M. Christiernus diu obtinuerat [bibliothecam] amisso Notariatu, cum tamen in senatum esset allectus, propter labores, quos sustinuit colligendis et conscribendis libris ex parte: Cur non et idem obtineret J. Janus, qui similiter primis (?) colligendis et conscribendis non modicos etiam insumpsit, præcipue autem continuando Regiam Bibliothecam, defectum supplendo, et labore ad mundum scribendi omnes, ut patet ex libro Regiæ Bibliothecæ». (Det er Alanus, der som Notarius selv har skrevet dette).

[1]) Se foran S. 419 flg.

heder havde deres Embedssymbol, Jernhaanden[1], der vel i Regelen kun maatte vises, men dog ogsaa undertiden findes anvendt for paa en mere »slaaende« Maade at tvinge de Studenter, der vare uvillige til at efterkomme det akademiske Politis Paalæg[2]. Vare Pedellerne for lemfældige, kunde de selv komme til at bøde derfor, som man ser af Acta Consistorii 6de Juli 1612, da Niels Pedel dømtes til tre Dages Fængsel, fordi han »imod sin Embedsed« havde været forsømmelig i at passe paa nogle fængslede Studenter. Dette Fængsel, ved hvilket Pedellerne altsaa vare Sluttere, fandtes i et Par hvælvede Kjældere under Konsistorie-bygningen; og medens vi i forrige Periode kun faa(?) det nævnt i forbigaaende, omtales det nu hyppigt nok, saa det lader til, at Benyttelsen deraf er tiltaget i ikke ringe Grad[3].

Ved Ansættelse af en Pedel i Aaret 1605 blev stillet

Da Rektor atter i April 1610 »proponerede om Pedellernes Løn, hvilken de beklagede, at den var dennem saare ringe«, blev der besluttet, »at hver Pedel skal have 20 Rdlr. til Løn om Aaret. Kan de desforuden samle noget hos Studenterne til de tvende Terminer om Aaret, som er Paaske og Michaelis, maa det og være dennem frit for[1])«. Det er imidlertid let at indse, at Pedellernes ofte vanskelige Stilling ligeoverfor Studenterne ikke støttedes ved, at de henvistes til for en Del at leve af disses Almisser.

I dette Tidsrum var der følgende Pedeller: Niels Bruse (1575—1602). Ved hans Død fandtes Bibliotheca Franciscana, som han havde haft Opsyn med, i en mindre god Orden, saa Konsistorium var betænkt paa at gjøre Erstatningskrav gjældende mod hans Enke[2]). Samtidig med ham var Peder Povlsen »apparitor Academiæ« fra 1578 indtil Januar 1605[3]). Efter Niels Bruses Død blev Jens Pedersen Pedel. Han var født i Byen Klintrup i Gjern Herred, Aarhus Stift. Hans Fader, Peder Kjeldsen, satte ham, da han var 14 Aar gammel, i Aarhus Skole, og her gik han nu i 15 Aar. »Da han ansaa sig skikket til endnu grundigere Lærdom«, gik han til Roskilde, hvor han tilbragte 6 Aar »i udmærket Beskedenhed og Opmærksomhed mod sine Lærere«. Endelig afgik han 35 Aar gammel til

---

[1]) Acta Consist. 23. Sept. og 13. Decbr. 1609, samt 14. April 1610.

[2]) Acta Consist. 16. Februar 1603. »Blev proponeret om de Bøger, som ere blevne borte, der s. Niels Bruse curerede Bibl. Franciscanam in templo; vare ny tilhobe; og beklager hans Hustru sig, at hun ikke kan betale dem. Petit remissionem. Conclusum, at efterdi han havde derfor sin Løn, 4 Daler, de da ikke kunde efterlade Studenternes Bibliothecam Franciscanam at forringes. De vilde dog forhjælpe hende i andre Maader. At hun derfor vilde forespørge sig hos andre og gjøre sin Flid, at hun dennem kunde opsøge og indføre«.

[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 78.

Universitetet i Aaret 1599. Det var umægtelig paa Tide, naar han ikke skulde blive graahaaret paa Skolebænken. Tre Aar efter blev han beskikket til at »hovle« [illegible] Ynglinge, der kom til Universitetet, og den 12te [illegible] aflagde han Eden, hvorved han forpligtede sig til Troskab i dette Kald. »Saa omhyggelig udførte han sin Bestilling og »banede saa mange unge Studenter Vej til Videnskabens Forraadskamre ved at polere dem for den Sædernes Smuds, som hang ved dem fra Skolebænken«, at Universitetet ved hans Død den 7de Oktober 1614 hædrede ham ved et Program, der opfordrede Studenterne til at følge ham til [illegible]. Han havde siden 1607 været gift med Johanne Rasmusdatter, og han naaede en Alder af 50 Aar [1]. — [illegible] Acta Consistorii »lod Rektor den 16de Januar 1605 indkalde en Studiosum ved Navn Jens Rasmussen, som han vilde have til Pedel i Peder Povlsens Sted«. Han har den

[redacted]

1614 blev han tillige Depositor, og forestod denne Bestilling indtil sin Død den 23de Maj 1616. Han havde siden 1610 været gift med Birgitte Jensdatter, og var henved 50 Aar, da han døde. Ogsaa over ham haves der et Universitetsprogram [1]). — Den næste Pedel i Rækken var Hans Muus (Johannes Nicolai Musculus Hallandus), der forud havde været Ringer, og 15de Oktober 1614 antoges til Pedel og aflagde Eden; den 25de Maj 1616 rykkede han op til at blive Depositor, og samme Dag blev den hidtilværende Ringer, Jens Jørgensen Morsing, beskikket til Pedel. Hans Muus døde i Marts 1623.

5.

Ringeren, der ligesom Pedellerne altid var Student, havde navnlig den Forretning at holde Bænkene i Kollegiet rene og at ringe med Klokken, naar Forelæsningerne begyndte [2]). Den tidligere dermed forbundne Stilling som Famulus communis eller Dugsvend i Klosteret finde vi i denne Periode overdragen til en særlig Betjent, der skal omtales nedenfor under Kommunitetet. Følgende Ringere omtales i dette Tidsrum: Lavrits Rasmussen (Laurentius Erasmi f. Hafniensis), der 1602 tillige blev Opsynsmand ved Bibliotheca Franciscana [3]). Den 14de Marts 1612 »blev bevilget i Konsistorium, at Hans Muus skulde annamme Bestillingen at ringe til Lectie nu til Paaske, efter Lavrits Ringer, og blev han paamindet de officio og stipendio, som er 22 Daler tilhobe; men Husleje skal han (selv) betale«. Da Hans Muus, som ogsaa var Bibliothekar

[1]) Se Tillæg, Nr. 470. Acta Consist. 1. April 1609 og 15. Okt. 1614. (Jvfr. foran, S. 372, Not. 3).

[2]) Se foran S. 498, Not. 1.

[3]) Se Tillæg, Nr. 380.

ved «Frants Tolders Liberi», rykkede op til Pedel. Nu Jens Jørgensen (Johannes Georgii Morsianus) Ringer den 15de Oktober 1614; og da ogsaa denne opnaaede at blive Pedel, saa blev den bidtilværende Dugsvend i Klostret, Niels Rasmussen, den 25de Maj 1616 antaget til Ringer i hans Sted.

6.

Universitetsbogtrykker var i Begyndelsen af dette Tidsrum Mats Vingaard[1]. Den 18de Juli 1590 bemærkede Rektor i Konsistorium, at Hans Stockelmann (vistnok en Søn af den tidligere Universitetsbogtrykker af dette Navn) begjærede Privilegium af Universitetet paa at trykke. Hertil svarede Professorerne, at de havde kun Privilegium for een Bogtrykker, og da Mats Vingaard nu var i Besiddelse heraf, kunde det ikke overføres paa nogen anden, saalænge han

[redacted]

tig; man agtede ikke at bestille nogen hebraisk Stil hos ham og Universitetet havde heller ingen Penge at laane ham [1]). Værre blev det dog kort efter for Vingaard. Den 24de Februar samme Aar blev han nemlig opkaldt i Konsistorium og »tiltalt for den Kjærlingsvise, han havde trykt, Gud til Bespottelse, ærlige Kvinder til Eftertale og det hellige Ægteskab til Foragt, og det imod den Ed, han havde gjort paa, at han intet skulde trykke, uden Professorerne havde set det». Mats bekjendte, at han havde faaet Visen af en Hofskriver; for Resten bad han om Naade og lovede, at det aldrig skulde ske tiere; Visen, sagde han, havde været trykt tilforn paa Tydsk; hvortil dog blev bemærket, at den tydske ikke kom overens med den danske. Endelig maatte han aflevere alle de Exemplarer af Visen, han endnu havde i Behold. Da han kort efter bad om Tilladelse til »at trykke den Fisk, som siges at skulle være tagen med en underlig Skabning», blev der svaret ham: ja, hvis han kunde bevise, at det var vist, ellers ikke. Paa en Begjæring af ham om at maatte trykke »Alexandri Magni Epistola», svaredes: ja, dersom den ikke indeholdt noget mod gode Sæder. Endelig hedder det i Acta Consistorii for den 31te Marts 1599: »Om Mats Vingaard blev besluttet, at den Schriftgiesser skal tage af Matses Husleje sin Betaling, og siden Mats at sættes af Universitetets Tjeneste [2])».

Om hans Efterfølger indeholder samme Kilde følgende

---

[1]) Ny kirkehist. Saml. V, 72. 75. 100. 114. 118. Tillæg, Nr. 314. Jvfr. foran S. 382, Not. 3.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 114—5. »Alexandri Magni Epistola» er: Nogle herlige oc skønne Sendebreffue imellem Alexandrum Magnum oc Didymum de Brachmaners Konge, udsat paa Danske . . . aff M. Peder Iversen Borck. Kbh. 1599. 4to.

under 22de Avgust 1599: «Henrik Waldkirch begyndte at være Typographus Universitatis og nyde de Friheder, som Mats Vingaard havde, og gav for, at han vilde med det første forskaffe sig græsk Stil, de andre haver han, baade Hebraisk og Latin nok». Der blev svaret ham: «Han skal bekomme et godt Svar, med det første Professores blive forsamlede; dog skal han med Vilkaar forskrive sig til Universitetet». Henrik Waldkirch, der saaledes blev Universitetsbogtrykker [1]), var en Tydsker, der allerede i en Række Aar havde boet i Kjøbenhavn og drevet Næring som Boghandler [2]) og 1590 havde han ægtet en Datter af den i sin Tid bekjendte Bogfører Klavs Foerd [3]). Da han i December 1604 klagede til Konsistorium over, «at han besværedes med Theses at trykke, som var ham meget til Skade med Løn og Papir, at der conscriberedes saa mange», blev det vedtaget, at ingen Professor maatte lade trykke mere end

ıan dog for[1]); derimod er han vistnok bleven immaıret, da vi finde, at en af hans Svende 1606 er bleven even i Universitetets Album[2]). Senere høre vi atter esværinger fra hans Side over Trykningen af Theses, ofessorerne, som det synes, overskred de bestemte Ark just altid at være tilbøjelige til at betale ham for det ydende[3]). Sagen jevnedes dog, og i den følgende Del tte Tidsrum finde vi ingen Spor af Utilfredshed fra eller Professorernes Side, hvad Trykningen angaar; mere hjalp disse ham 1618 til et heldigt Forlig, da on Sartor anklagede ham for Konsistorium, fordi han trykt Helvaderus's Prognosticon imod det S. Sartor kongelige Privilegium paa Udgivelsen af dette Skrift[4]). len 13de Maj 1620 tilkjendegav M. Hans Jensen Alanus ıistorium, »at Henrik Waldkirch havde været hos ham ɔtesteret, at hvis han ikke maa nyde Plads i Kirken Boghandel for den vanlige Afgift, vil han ikke længære Universitetets Trykker«. Vi vide ikke saa nøje, des denne Sag er bleven ordnet. Dog kunde det bes, at der findes Vidnesbyrd om, at Universitetets r 1621 kjøbte Bøger — vistnok indførte udenlands til Bibliotheket hos Henrik Waldkirch. De akade-Theses tryktes endnu i Aaret 1623 af denne; men i ıber samme Aar blev Salomon Sartor Universitetets

foran S. 382, Not. 3.

:ta Consist. 16. Juli 1606: »De quodam servo Typographi Hen:i Walkirkii si posset inscribi in album Universitatis. Resp. ınium suffragiis sic, donec serviat typographo Universitatis«.

:ta Consist. 8. April 1607: »Proposuit Mag^cus, at han var beæret med Henrik Waldkirch, som begjærede at have Penge for esibus, som var trykt over som tilforn var decreteret. Conclum rursus: Agatur secundum constitutiones latas 22 Decembris 604]«.

:ta Consist. 11. Juli 1618.

Bogtrykker. Forøvrigt var Waldkirchs Trykkeri sikkert det betydeligste her i Landet i den første Snes Aar af det 17de Aarhundrede, og fra dette ere mange andre Skrifter end dem, der vedrørte Universitetet, fremgaaede; især kunde fremhæves Arild Hvitfeldts Krønike og Lyskanders Danske Kongers Slægtebog, ikke at tale om mange andre. — Henrik Waldkirch døde i Aaret 1629 [1]).

7.

Boghandler for Universitetet var i næsten hele denne Periode Mester Hans Aalborg, en i sin Tid og Stand fremragende Personlighed. Han var født i Aalborg 1542, hvor hans Fader Hans Krag var Raadmand, Moderen hed Barbara. Tyve Aar gammel afgik han fra sin Fødebys Skole til Universitetet i Rostok, hvor han studerede navnlig

til Urup [1]). Forøvrigt vandt M. Hans Aalborg et meget stort Bekjendtskab saavel til Udlandets Forhold som til mange danske Personligheder, der siden kom til at indtage fremragende Pladser i Samfundet. Den første Antydning om, at han agtede at slaa ind i Boghandlerfaget, findes i et Kongebrev af 20de Maj 1582, hvorved Mester Hans Aalborg fik Løfte om det første Vicarie, der blev ledigt i Roskilde Domkirke, «eftersom han havde lovet og tilsagt at ville, boglige Kunster til Forfremmelse og vore Undersaatter til gode, sig lade bruge for en Bogfører udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, og forskaffe og indføre her udi Riget gode, duelige og nyttige Bøger udi alle Fakulteter og boglige Kunster, og dennem til vore Undersaatter for billig Værd sælge og afhænde». Tillige tilsagdes det ham, at han maatte være skattefri i Kjøbenhavn, «eftersom Universitetets Bogfører til des været haver [2])». Den 27de Oktober 1583 fik han virkeligt Forleningsbrev paa dette Vicarie, som han siden beholdt indtil sin Død [3]). Den Tids Boghandlere maatte stadig ligge paa Landevejen, snart maatte de til Frankfurt for at forsyne sig med det nyeste af Litteraturen, snart maatte de drage om til Markederne i Provindserne for at forhandle deres Varer, og M. Hans Aalborg var ingen Undtagelse i saa Henseende, hvorfor det akademiske Program, hvormed Professorerne hædrede ham ved hans Død, ogsaa fremhæver hans mange farefulde og besværlige Rejser, paa hvilke han ikke kunde trøste sig med det bekjendte

---

[1]) M. Tullii Ciceronis Cato Maior seu de senectute libellus, cum dispositione argumentorum et annotationibus per Joh. Alburgensem, exceptis ex prælectionibus D. Davidis Chytræi. Rost. 1572 8vo.

[2]) Sjælandske Registre, Nr. 12, Fol. 237.

[3]) Sjæl. Reg. Nr. 12, Fol. 296 (jvfr. ib. Nr. 17, Fol. 30).

Ord: Cantabat vacuus coram latrone viator [1]). Hans første store Boghandlerforetagende, Forlaget af Frederik II's Danske Bibel, have vi tidligere omtalt, ligesom ogsaa det Tillæg, han i Forening med sin Medforlægger, Henrik Waldkirch, 1586 gjorde Universitetet om at lade trykke for det [2]). Her skulle vi kun dvæle ved hvad der nærmest vedkommer Tiden efter Frederik II's Død. Den 24de November 1591 forlenedes Aalborg med et Vicarie i Lund [3]). Denne og andre Gunstbevisninger skyldte han vistnok den Yndest, han nød hos Kansler Niels Kaas, hos hvem han synes at have haft sin daglige Gang, saa han ogsaa var en af de faa, som 1594 stod ved Kanslerens Dødsleje [4]). Ikke længe efter, den 15de September 1594, havde han Bryllup med Anne, Datter af Borgmester Jens Evertsen i Landskrone. Samme Aar gjorde han Skridt til at faa en beldig Plads

19de April 1595 indbragte i Konsistorium, over at han ikke vilde føre en hebraisk Grammatik herind, som Stub ønskede, »og det uagtet han nød godt af Privilegierne[1])«. Den 28de Maj 1596 udgik der kongelig Befaling til Rektor og Professorer om at kalde alle under deres Jurisdiktion staaende Bogførere for sig, og alvorlig foreholde dem, at de med Ed skulde forpligte sig til ikke at forhandle danske Bøger, der vare trykte udenlands, »paa det at ikke nogen Irring eller Vildfarelse skulde indføres eller udspredes iblandt Almuen[2])«. Da Hans Aalborg og Mats Vingaard i den Anledning bleve kaldte for Konsistorium, svarede førstnævnte, »at han aldrig havde solgt eller nu havde nogen danske Bøger, som vare trykte udenlands, uden Almanakker«, og han formente, at en Bogfører i Malmø og nogle i Norge havde givet Anledning til dette Forbud. Derpaa aflagde baade han og Vingaard Ed paa, at de vilde rette sig efter Kongens Brev[3]). Den 8de December samme Aar proponerede D. Anders Krag i Konsistorium, at M. Hans Aalborg vilde give 100 Daler til Vor Frue Kirke, naar han paa Livstid maatte faa »begge Kapellerne« til Brug og frit Lejersted sammesteds efter sin Død. Efter nogen Forhandling tilstodes hans Begjæring, og den 7de Januar 1597 gjorde Rektor og Professorer vitterligt, at de med Kirkeværgernes Samtykke lejede til M. Hans Aalborg et Vor Frue Kirkes Kapel[4]), som han hidtil havde haft til Leje af Kirken for en aarlig Afgift, ligeledes ogsaa »et Kammers i samme Kirke næst op til det Lec-

---

[1]) Se foran, S. 383, Not. 1.
[2]) Se Tillæg, Nr. 306.
[3]) Ny kirkehist. Saml. V, 84.
[4]) S. Rochi Kapel, der ogsaa tidligere var benyttet af Bogførere. I mit Skrift, Kbhvns Kirker og Klostere i Middelald. S. 161, har jeg urigtig formodet, at det var Vor Frue Kapel.

torium, som man kalder domum capitularem [1]), hvilket Kapel og Kammer M. Hans Aalborg skulde beholde i sin Livstid, uden at det maatte lejes ud til nogen anden. Han skulde selv holde dem vedlige med Vinduer og andet, som Behov gjordes, men fik derimod Ret til i Gangen eller paa et andet bekvemt Sted i Kirken at bygge et lidet Skab, som han daglig kunde bruge til sine Bøger. Naar han døde, skulde han have frit Lejersted i Kapellet, dog ingen muret Grav. For alt dette havde han til Vor Frue Kirkes Værge nu indbetalt 100 gode gangbare Rigsdaler [2]). Senere fik han Tilladelse til at lade Muren ved sit »Liberi« forhøje for Tyves Skyld [3]), og da han blev gammel, gav Universitetet ham den 29de April 1616 Brev paa, at efter hans Død maatte en af hans Børn, som dertil var duelig, komme i hans Sted og nyde Universitetets Frihed i sin Livstid og

[redacted]

siges, at han havde forlagt en stor Mængde Skrifter (ingentem librorum struem excudi curavit); ikke mindre fremhæves de mange gode Bøger, han havde indført og siden til moderate Priser spredt over Nordens Lande, hvorved han i ikke ringe Grad havde bidraget til at fremme Bogvæsenet i sin Tid[1]. Men medens han saaledes søgte at udbrede gode Bøger, vaagede han ogsaa over, at andre ikke forhandlede forbudne Skrifter. Konsistoriets Forhandlinger for 17de Juni 1607 bemærke herom: »M. Hans Aalborg klager, at han haver præsteret sit Juramentum de inferendis libris licitis et correctis, og at han og Henrik (Waldkirch) havde Privilegier af Kgl. Majestæt, nihilominus inferantur a minoribus bibliopolis, Christophoro Valckerck og Christen Bogfører, et mala minusque correcta, inde quæstum illis auferri[2]». Den 31te August 1608 hedder det atter: »M. Hans Aalborg anklagede Christoffer Waldkirch, Bogfører, Christen Bogbinder og Valentin Bogbinder for nogle ulovlige Bøger, som findes udi deres Lader, og lagde tvende Kongebreve udi Rette, hvilke bleve læste[3]. Blev concluderet, at de skulde lægge saadanne Bøger fra sig, og enhver skulde svare for sin Øvrighed, at de vilde forholde sig efter Kgl. Majestæts Brev og Recessen. De begjærede alle tre, at de vilde være under Universitetets Frihed. Rector svarede, at

[1]) Spredte Oplysninger om hans Forlæggervirksomhed findes i Ny kirkehist. Saml. V, 214. VI, 595. 601—2. Bruun, Danske Saml. I, 76—7. Danske Mag. 4. R. II, 119.

[2]) Jvfr. Acta Consist. 11. Juli 1607: »Christen (Nielsen) Bogfører indkom og sagde sig at have Universitetet til Øvrighed. Og hannem blev adspurgt, om han ikke havde nogle forbudne Bøger. Han sagde nej, at det skulde ikke findes etc. Inscribat nomen suum in matriculam Universitatis«.

[3]) Formodentlig de som Tillæg, Nr. 189 og 306 meddelte Breve af 15. Maj 1576 og 28. Maj 1596.

de skulde være under Borgmester og Raad og gjøre deres Ed paa Raadhuset, hvilket Notarius skulde give Borgmester tilkjende». Den 10de December samme Aar berettes: «Efterat Kgl. Majestæt havde skrevet til velb. Hr. Statholder (Breyde Rantzov) om de forbudne Bøger, haver Magnificus Rector den 5te December forordnet paa Universitetets Vegne M. Herman Nielsen og M. Knud Bieske, Professores, med begge Pedellerne, og Borgmester paa Byens Vegne tilforordnet Byfogden, Byskriveren, Thomas Lorich og Simon Sørbeck, at randsage hos alle Bogførere efter forbudne Bøger. Hvilket de ogsaa med største Flid gjort have, og dog ingen saadanne Bøger fundet, efterdi de strax havde afskaffet dem alle, der de in Consistorio derom bleve paamindede». — Efter et langt og virksomt Liv døde M. Hans Aalborg den 9de Avgust 1619, almindelig agtet og afholdt [1]. Hans

[redacted]

Forhandlinger for 24de November 1607, «at Valentin Bogbinder begjærede et Sted i Kirken ved Sprinkelværket for Leje og at indhefte Professorernes Theses; hvilket blev ham bevilget». Stedet i Kirken vilde han naturligvis have for der at holde sine Varer tilfals. Samme Valentin Bogbinder nævnes nogle Gange senere i de akademiske Akter, men rigtignok paa en Maade, der gjør det sandsynligt, at han har givet sig til at være Værtshusholder for Studenterne [1]. Undertiden omtales det, at tilrejsende Bogbindere begjærede Inscription ved Universitetet, vistnok fordi de ønskede Værn under de akademiske Privilegier [2]. Den 22de Maj 1613 immatrikuleredes saaledes en tydsk Bogbinder ved Navn Hans Junge, der siden indtil sin Død i Avgust 1619 var Universitetets Bogbinder. Derefter ansøgte Bogbinder Oluf Gregersen om «at maatte blive antagen i hans Sted under Universitetets Jurisdiction». At han har faaet Pladsen, fremgaar af en Regning, man har fra ham, paa Bøger, han i Aaret 1620 indbandt for Universitetet [3].

6.
Akademiske Stiftelser.

1.
Kommunitetet.

Da den tidligere givne Fremstilling af Universitetets Historie ogsaa indeholder Hovedtrækkene af hvad der ved-

---

[1]) Acta Consist. 2. Oktober 1616.

[2]) Acta Consist. 13. Dcbr. 1611: «En Bogbinder begjærede Inscriptionem; men det blev den Gang afslaget til i Fremtiden, for sønderlige Aarsager».

[3]) Acta Consist. 12. Avgust 1619. Regningen findes i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 153.

kommer Kommunitetet i dette Tidsrum, skulle vi her kun minde om, at Stiftelsens Bestyrelse næsten udelukkende var i det theologiske Fakultets Hænder, til ikke ringe Misfornøjelse for adskillige af de andre Professorer [1], og at den betydelige Indsamling, der var sket hos begge Rigers Kirker og Kapitler i den Hensigt at opføre en ny Kommunitetsbygning med Boliger for Alumnerne, da det kom til Stykket, anvendtes til et nyt Forelæsningslokale ved Universitetet, det saakaldte Collegium novum [2], og at man først mod Periodens Slutning gjorde alvorlige Skridt til at skaffe en Regentia til Veje, omtrent samtidigt med at Kommunitetsalumnernes Tal forhøjedes fra 100 til 120 [3]. Adgangen til »Kosten« beroede ikke blot paa vedkommende Ansøgeres Trang, men ogsaa derpaa at de vilde underkaste sig en Examen, hvortil der fra Tid til anden udgik offentlig Opfordring [4]. Ofte var dog en Anbefaling fra Kongen, Dron-

[redacted]

ningen eller andre højtstaaende Personer den bedste Adkomst[1]). De, som bestode Prøven, men paa Grund af Ansøgernes Mængde dog ikke strax kunde komme med, bleve kaldte Expectanter og havde som oftest efter visse Regler Adgang til de Levninger, der udbares fra Alumnernes Borde[2]).

I Styrelsen af Kommunitetets indre Anliggender var der i ældre Tid et vist republikansk Element, idet det var overladt Alumnerne selv at vælge Dekanerne eller Formændene ved de enkelte Borde, ligesom disse valgte Provsten[3]). Og naar en Alumnus forlod Stiftelsen, udstedte hans Bordfæller (commensales) et Testimonium for ham angaaende hans Forhold, ligesom der ogsaa findes Spor af, at samtlige Alumner gave Provsten et Vidneshyrd ved hans Afgang[4]). I Aaret 1599 høre vi Tale om, at Dekanerne i

a pluribus suscipi posset commodius. Quanquam vero de principio res bene successisse, adque regiam voluntatem nihil ferme defuisse videatur: tamen cum nova hæc munificentia plures hic pertraxisset non æque omnes industrios ac modestos .... subinde iteratione facta diligentior inspectio a Regia Majestate modo literis mandata est publicis, modo viva Cancellarii voce ad nostrum Consistorium relata».

[1]) Se Tillæg, Nr. 423. 428. Ny kirkehist. Saml. V, 101. 103. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 335. Danske Mag. 4. R. II, 121. Ved et Brev af 4de Juli 1595 anbefalede Regjeringsraadet Jens Mortensen, der en Tidlang havde studeret ved Universitetet, til at faa Kommunitetet, saa snart en Plads blev ledig. Den 30. November 1608 skrev Kansler Chr. Friis til Univ. Rektor, D. Peder Vinstrup, og anbefalede en Søn af Hr. Christen Nielsen, Provst i Hammerum Herred, til Kosten i Kommunitetet (Originalerne i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 205 a).

[2]) Se Tillæg, Nr. 263. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 108 f.

[3]) Se 2den Del, S. 87.

[4]) Et Testimonium udstedt 6. Non. Maji 1589 af »Mensæ sextæ in Communitate Regia Hafniensi convictoribus« for deres Commensalis Arngrim Jonsen fra Island findes trykt i dennes Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 72—4. Vidnesbyrdet for Provsten omtales i Peder Christensens Almanakoptegnelser.

Kommunitetet indbyrdes havde vedtaget visse Statuter, og at de henvendte sig til Universitetets Rektor med Begjæring om, at han ikke vilde gjøre Indgreb i disse Bestemmelser [1]). I en Sag, der kom for i Konsistorium samme Aar, angaaende en Strid mellem nogle af Alumnerne, omtales at Dekanerne havde holdt Ret og afsagt Dom, og da denne Dom underkjendtes af Konsistorium, vakte det ikke ringe Uvilje blandt de vedkommende, der mente at være i deres gode Ret [2]). — Disse Elementer af en Selvstyrelse tabte sig imidlertid for største Delen senere, da det theologiske Fakultet tiltog sig at beskikke Provsten og Dekanerne [3]).

Om Kommunitetsalumnernes Sæder og Forhold kan bemærkes, at det lader til, at det daglige Samliv mellem dem snarere har fremmet en vis Lyst til at slaa sig sammen til Idrætter, der mere eller mindre stred mod de akademiske Love, end at det skulde have afholdt dem derfra

[redacted]

følgende Bestemmelser: Naar Studenterne ere indtraadte i Kommunitetsbygningen, skulle de tale Latin indbyrdes, og hvis nogen siger over tre Ord paa Dansk uden først at have faaet Tilladelse dertil i en nødvendig Sag, skal han for hver Gang eller for hver Periode betale en Hvid. Hvo som sammesteds ved uhøviske Sæder krænker Sømmeligheden, skal give en Skilling; hertil skal scurrile Ytringer, Raab og lignende ogsaa regnes. Hvo som sammesteds sværger eller i Kaadhed misbruger Guds Navn eller hellige Ord, skal ligeledes give en Skilling. Medens Forelæseren (hvis Forretning gaar paa Omgang, saa at kun Dekanerne, Bakkalavrerne og Provsten ere fritagne) i den første halve Time forelæser noget af Bibelen, Krøniker eller andre nyttige Bøger, skulle de andre tie, under en Hvids Straf, saa ofte de afbryde ham eller tale med høj Røst. Ved Middagsmaaltidet om Mandagen, Onsdagen, Fredagen og Lørdagen skal der udenad reciteres noget af en Bog (saasom det Ny Testamente, Psalteren, den vittenbergske eller Palladius's Katekisme, Melanchtons Examen, Hemmingsens Enchiridion, Logikken, Rhetorikken, Fysikken, Ethikken eller en alvorligere Poet), alt efter Dekanens Bestemmelse[1]); og paa de tre andre Dage, Tirsdag, Torsdag og Søndag, skal der forhandles et eller andet Spørgsmaal hentet fra de Forelæsninger eller Prædikener, som de have hørt. Ved Aftensmaaltiderne skal der om Tirsdagen og Torsdagen disputeres paa venskabelig Maade over tre eller fire forud fremsatte Theses; paa de øvrige Dage skal der for hele Forsamlingen oplæses en lille Historie eller noget lignende, der kan tjene til at fremme Gudsfrygt og gode Sæder. Den, der ikke

[1]) Til Brug ved disse Oplæsninger var der i selve Kommunitetsbygningen en liden Bogsamling (»det lille Liberi«), der omtales i Acta Consist. 19. Juni 1611.

gjør sin Pligt ved Disputatserne, skal give en Skilling, ved de andre Øvelser det halve; men den, der er Præses eller Formand, skal bøde det tredobbelte for Forsømmelighed. Naar nogen oftere maa give Bøde, enten fordi han ikke vil eller fordi han ikke kan gjøre, hvad der paaligger ham ved Øvelserne, saa skal han udelukkes fra Bordet. Ved de offentlige Disputations- og Deklamationsøvelser i det gamle Auditorium (hvilke forud skulle forevises for vedkommende Privatpræceptor) ligesom og ved Prædikenerne i Helligaands Hospital og S. Jørgens Hus[1]) skulle de tidligere vedtagne Bestemmelser nøje overholdes. Det samme gjælder ogsaa Forpligtelsen til at opponere ved de offentlige Disputatser paa Universitetet; den, som ved disse synder grovelig mod den latinske Grammatik, mister Kosten. Kommer nogen drukken til Bords, skal han betale fire Skilling og strax, paamindet af Dekanen eller Provsten, forføie sig bort. Undtagelsesvis

[redacted]

til Ansvar. Efter Bordbønnen ved Maaltidets Ende bør det være Studenterne magtpaaliggende at øve sig i Musik, hvilket sømmer sig for Videnskabernes Dyrkere til Guds hellige Navns Ære. Den, der i dette kongelige Hus fornærmer nogen i Ord eller Gjerning, eller begaar noget andet, der fortjener Straf, skal straffes haardere, end det ellers er bestemt for lignende Forseelser i de akademiske Love. Men hvis Fornærmelsen eller Brøden er mindre, kan Provsten med Dekanerne dog paalægge Overtræderen en Pengebøde. Strængt skal ogsaa den straffes, som i dette Hus vil fylde sig med Drik hentet andensteds fra, hvilket ingenlunde maa taales. Til stræng Straf ere ogsaa de hjemfaldne, som enten før eller efter Maaltiderne give Anledning til Drikkelag eller deltage i saadanne. Thi dette Sted er en Skole for Ærbarhed, Ædruelighed og Gudsfrygt. Provsten skal i hele Huset vaage over, at disse Love overholdes, han skal med Myndighed minde alle de andre om deres Pligt, og de gjenstridige og dem, som uagtet Paamindelse to eller tre Gange undlade at betale en idømt Bøde, skal han forvise fra Bordet, indtil Sagen bliver videre paadømt. Det samme skal enhver Dekan gjøre ved sit Bord; forsømmer han sin Skyldighed, skal han selv i Lovovertrædernes Sted betale Provsten; men hvis han trolig udfører sin Pligt, maa han selv beholde en Trediedel af Bøderne, Resten nedlægger han i en Bøsse i Provstens Nærværelse, saaledes at han i det mindste een Gang om Ugen gjør Regnskabet op, og det under Ed, om det behøves. Hvad der er henlagt — og alt henlægges med Undtagelse af Dekanernes Trediedel — deles aarlig Pintse- og Juleaften mellem Provsten og fattige Studenter. — Disse Love skulde enhver Dekan have afskrevne i en Bog, hvori der tillige var Blade, paa hvilke hans Bordfællers Navne vare optegnede, for at han strax kunde

anmærke dem, der paa en eller anden Maade havde forset sig i hver Uge[1]).

Til disse Love føjede Kommunitetsbestyrelsen endnu 1608 og 1609 nogle Tillægsbestemmelser, som vi dog forbigaa her, da de ikke indeholde noget særlig mærkeligt[2]). For øvrigt kan det fremhæves, at ved de anførte Love vare Tingene ordnede saaledes, at alle hyppigere forekommende Forseelser kunde paadømmes indenfor Kommunitetet selv. Kun hvor Sagerne krævede videre Undersøgelser, navnlig paa Grund af Lovovertrædernes større Antal, eller hvor Provsten og Dekanerne selv vare indviklede i dem, eller endelig hvor Provsten ikke kunde hævde sin Myndighed, maatte Konsistorium træde til og paakjende Sagen[3]).

Forstandereren (*Oeconomus*).

Forstanderposten indtoges i dette Tidsrum udelukkende

ogsaa været en brydsom Forretning; thi snart høre vi om, at Forstanderen ikke kunde faa Tiendeafgifterne i rette Tid [1]), snart at det var vanskeligt for ham at faa det fornødne Slagtekvæg [2]), men i Særdeleshed gav Studenternes Klager over Bespisningen, ja selv Spørgsmaalet om Anvendelsen af Levningerne fra Maaltiderne, hvorpaa mange gjorde Krav, Anledning til jevnlige Bryderier og Ubehageligheder [3]). Naar Professorer alligevel overtoge denne Post, da var det vel ikke blot paa Grund af, at der med den var forbundet fri Bolig paa Studiigaarden, men ogsaa fordi den gav andre Fordele og Indtægter [4]). Forstanderne eller Økonomerne vare følgende medicinske Professorer.

1. D. Anders Lemvig (1590—5), om hvem biografiske Efterretninger ere meddelte i 2den Del, S. 621—6.

2. D. Anders Christensen (1595—1602); om hvem ogsaa for Kortheds Skyld henvises til hans Levned i 2den Del, S. 653—9. Efter sin Afgang fra Forstanderposten modtog han den 16de Avgust 1602 kongelig Kvittering for rettelig aflagt Regnskab for alt, hvad han havde haft under Hænder i sin Bestyrelsestid [5]).

---

1) Den 26. April 1597 udgik der kgl. Befaling til D Anders Christensen, Kommunitetets Forstander, om for Retten at tiltale forskjellige Personer, der havde Tiender i Fæste, som vare henlagte til de 100 Studenter, men hvoraf Afgiften ikke var ydet i rette Tid (Sjæl. Tegn. XIX, 78—9).

2) Se Tillæg, Nr. 297. Ny kirkehist. Saml. V, 42.

3) Ny kirkehist. Saml. I, 60. 61. 67. V, 67. 117—8. A. C. 27. Okt. 1599. 19. Avg. 1603.

4) Jvfr. A. C. 17. Juli 1616: »Blev besluttet, at ingen skal lade andre bevaane deres Residenser end sig selv, som dennem haver opteret, for allehaande Skades Skyld, som Residenserne tage deraf. Excepto Oeconomo Universitatis [ɔ: Communitatis], som ikke kan selv sin egen bevaane, efterdi han skal være paa Studiigaarden; dog at ikke nogen fremmed, som er udenfor Universitetet, den bekommer at ibo«.

5) Se Tillæg, Nr. 378.

3. D. Thomas Fincke (1602—54), hvis Biografi er meddelt foran S. 550[1]). I de Tillægsbestemmelser til Universitetsfundatsen, der udkom 18de Maj 1621 og almindelig kaldes »Novellæ Consitutiones«, fastsattes, at naar den daværende Økonom, D. Thomas Fincke, afgik, maatte der ikke mere beskikkes nogen af Universitetslærerne til dette Embede, »paa det deres Lectier derover ikke skal forsømmes«.

Provsten (*Præpositus*).

Da Kommunitetsprovsterne hyppig skiftede, og det kun er tilfældigt, at deres Navne ere opbevarede, kunne vi kun anføre følgende fra dette Tidsrum:

Christen Christensen, præsiderede i Januar 158[illegible] ved en offentlig Disputats og ligeledes i November 158[illegible]; ved den sidste Lejlighed nævnes han som Præpositus [illegible]

Christen Nielsen Sulderup havde maaske alt været Provst i Frederik II's Tid. I Konsistoriets Forhandlinger for 20de September 1595 omtales, at »Christianus, den gamle Præpositus, begjærer Hjælp af Universitetet«, og at der blev bevilliget ham 4 Daler. Den 6te Oktober 1596 »blev Christierno Sulderup[1]), den gamle Præposito, bevilget af Universitetet 10 Daler«. Den 23de Oktober samme Aar bestemtes, »at Christiernus, den gamle Præpositus, maa ordineres til Ovre (Hvidovre) Sogn, efterdi Universitetet haver obligeret sig til at forfremme ham«. Kaldsbrevet for ham er udstedt den 11te November 1596 af Vor Frue Kirkes Værger, D. Anders Krag og Christoffer Mogensen, paa Grund af at Ovre Kirke hørte under Vor Frue. Da han et Par Aar efter blev blind, maatte han fra 1599 og indtil sin Død den 21de Oktober 1620 holde Kapellaner, der besørgede Embedet, uden at han kunde tage nogen Del deri[2]).

Christen Rasmussen var Provst 1593 eller 1595[3]).

Esbern Jørgensen Samsing var 1595 Respondens ved en Disputats af Professor Hans Slangerup[4]); om han den Gang var Provst, vides ikke. Dette var han derimod, da han den 11te Marts 1599 offentlig forsvarede nogle af ham selv forfattede filosofiske Theses, der bleve trykte, noget der ellers paa den Tid kun skete med Professorernes

---

[1]) I den unøjagtige Afskrift, der nu alene haves af Forhandlingerne, staar egentlig Snulderup, der dog sikkert er det ovenfor anførte Bynavn fra Viborg Stift.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, 60. 62. 67. Gl. kgl. Saml. 2990. 4. Kaldsbrevet, hvori han kaldes Christen Nielsen, findes i Konsist. Kopibog. Flere Efterretninger om ham findes i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 393 flg.

[3]) Thura, Idea hist. lit. p. 124. Beckman, Commun. Reg. Havn. Hist. p. 119—20.

[4]) Se 2den Del, S. 563.

Theses[1]). Den 7de April samme Aar bad Resen i Konsistorium, at Bispen igjen vilde tænke paa Præpositus Hibernus, som har længe været her, at han maatte nyde et Kapellani i Fremtiden. Dette lovede Biskoppen[2]). Venteligt har han snart efter fratraadt Provsteforretningerne; thi det er sikkert en anden Provst, der under nogle Uroligheder, som i Oktober 1599 forefaldt i Kommunitetet, var saa indviklet i Sagen, at Konsistorium vedtog: »Præpositus propter contumaciam declaratam puniendus omnino est, sed res hæc ad tempus commodius differenda, et ita simul ab officio removeatur[3])«.

Hans Nielsen, der 1610 og senere var Præst i Gudmuntorp i Skaane, og roses som en lærd og særdeles dydig Mand, havde tidligere været Præpositus i Kommunitetet, venteligt altsaa i Begyndelsen af Aarhundredet[4]).

Rasmus Nielsen var Provst, da han den

Peder Nielsen Gelstrup var Kommunitetsprovst fra 1608 til November 1610, da han drog udenlands, efter at han kort iforvejen havde taget Magistergraden. Senere blev han Professor ved Universitetet.

Anthonius Hansen Kolding var Provst fra 1611 til 1614, da han blev kaldet til nederste Kapellan ved Vor Frue Kirke (se nedenfor blandt Kapellanerne). Han var som «Præpositus Regiæ Communitatis» D. Hans Povlsen Resens Fuldmægtig under de Forhører, der optoges i Januar 1614 angaaende Resens Læremaade og M. Oluf Kocks Angreb paa samme i sine Prædikener [1]).

I Konsistorium besluttedes den 22de Juni 1616, «at Provsten i Kommunitetet med det første skulde underkaste sig Examen og blive Candidatus Magisterii»; men Navnet paa vedkommende Provst er os ikke bekjendt.

Jens Pedersen (Boringholm), Søn af Hr. Peder Jensen, Præst i Bodilsker og Nexø, blev i Juli 1615 Kommunitetsalumnus, var 1618 og 1620 Respondens ved Disputatser, som D. Kort Aslaksen og D. Thomas Fincke holdt [2]). Han var Provst indtil 1620, da han den 27de September blev ordineret i Lund til Sognepræst i Bodilsker og Nexø. Af sin Biskop roses han som en meget lærd og duelig Mand, hvem hans Tilhørere gav det bedste Vidnesbyrd. Ikke længe efter at han var bleven Præst, blev han ogsaa Øens Provst og indsendte som saadan 1624 en Be-

---

[1]) Acta Consist. 22. Januar 1614.

[2]) Se foran S. 561. 598. Den første af disse Disputatser er af Respondens tilegnet Johan Lindenov til Hundslund, Befalingsmand paa Hammershus, Biskop Povl Mortensen i Lund, hans egen ovennævnte Fader og hans fordums Lærer, Hr. Søren Lavritsen, Præst paa Hammershus og i Rø Sogn.

[3]) Beckman, p. 121—2. Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, S. 603.

skrivelse af Bornholm til D. Oluf Worm [1]. Han døde 1654 og blev begravet den 10de Avgust [2].

Dugsvenden (*Famulus communis*).

Dennes Bestilling, der tidligere var forenet med Ringerens [1], findes i nærværende Periode adskilt fra samme. Men det var endnu som forhen en Student. I Konsistoriets Forhandlinger for 12te Juni 1613 forekommer følgende Sag: »Peder Nielsen, Famulus communis i Communitetet, fremkom in Consistorio og klagede, at Peder Povlsen, Student, skulde have overfaldet ham i Communitetet, og berettede, at det sig som efterfølger var tildraget. Peder Nielsen skulde have bedet Peder Povlsen gaa ud af Communitetet, efterdi Klokken var slagen 7; men der han vægrede sig at gaa ud, formenendes, at Famulus burde

varet, at dersom han herefter fandtes i saadan Klammeri, skulde denne Sag staa ham aaben for». — Af senere Ihændehavere af denne lille Betjening kjendes Niels Rasmussen, der 1616 avancerede fra Dugsvend i Klosteret til Ringer ved Studiigaarden [1]).

2.
Valkendorfs Kollegium.

Vi have oftere i det foregaaende haft Anledning til at nævne Christoffer Valkendorf, idet denne Mand i den senere Del af sit Liv ikke øvede nogen ganske ringe Indflydelse paa flere akademiske Anliggender, ikke blot som beskikket Tilsynsmand ved Kommunitetet, men ogsaa paa andre Maader. Naar vi nu skulle fremstille Grundlæggelsen af den akademiske Stiftelse, der bærer hans Navn og sikkert vil bevare det, saa længe Kjøbenhavns Universitet bestaar, vilde det have været passende at give et Omrids af Stifterens Levned; men da et saadant, om det skulde være nogenlunde fyldestgjørende, vilde tage temmelig stor Plads, og da der fra en nyere Forfatters Haand foreligger en i det hele taget tilfredsstillende Biografi af Christoffer Valkendorf [2]), saa indskrænker jeg mig her til følgende Bemærkninger. Der siges almindelig, at Valkendorf ikke har nydt sin Tids sædvanlige lærde Opdragelse og altsaa ikke har forstaaet Latin. Saa mange Forfattere der end paa Slanges Autoritet have gjentaget dette, saa kan jeg dog ikke ansee det for rigtigt. Vel sandt, Valkendorf besad

---

[1]) Se foran S. 664.

[2]) C. E. Secher i Dansk Folkekalender for 1869. Forfatterens Antagelse, om at Christoffer Valkendorf var en Søstersøn af Kansler Johan Friis, er modbevist af Biskop Engelstoft i Saml. til Fyns Hist. VI, 170 flg.

maaske ikke Niels Kaas's eller Christian Friis's Lærdom, men det er dog saa godt som utænkeligt, at hin Tids mest fremragende Forretningsmand, særlig benyttet paa alle Udposter, der fortrinsvis gav Anledning til Sammenstød med fremmede, — at han skulde have staaet udenfor Tidens Dannelse. Vidner ikke det af ham stiftede Kollegium til-strækkelig om hans Interesse for videnskabelig Dannelse, saa maa dog det Bibliothek, han skjænkede sit Kollegium, overbevise os om, at han ikke har været en ulærd (hvad i hin Tid vil sige en udannet) Mand, thi denne Bogsamling bestod udelukkende af Skrifter i det latinske Sprog, og det fornemmelig saadanne historiske, geografiske, mathematiske og naturvidenskabelige Skrifter, som vi med Føje kunne antage tidligere havde udgjort en Del af Valkendorfs egen Bogsamling [1]. Der var jo heller ingen Mening i, at C. Ern

ligere havde vist sig som en gavmild Understøtter af trængende Studenter baade i Hjemmet og under deres Ophold ved fremmede Højskoler.

Stiftelsens Oprettelse maa formentlig rettest henføres til Aaret 1588, skjønt baade den højtidelige Indvielse, Stiftelsesbrevet og Lovene ere fra forskjellige senere Tidspunkter. At Aaret 1588 ialfald er det seneste, hvortil Kollegiets Oprettelse kan henføres, fremgaar af flere sikre, men hidtil lidet kjendte Vidnesbyrd. I en latinsk Skrivelse, dat. Kjøbenhavn den 19de Avgust 1588, hvorved D. Anders Lemvig har tilegnet Christoffer Valkendorf afd. D. Jakob Madsen Forelæsninger over Profeten Joel, omtales nemlig først med Berømmelse Erik Valkendorf, Kong Christiern II's Kansler, senere Ærkebiskop i Trondhjem, og Knud Valkendorf, Dekan i Kjøbenhavns Kapitel, hvis Fortjenester af Universitetet fremhæves; derpaa vender Forfatteren sig til Christoffer Valkendorf og siger: »Eders Velbyrdigheds store og daglige Velgjerninger mod vor Højskole ere vitterlige; thi hvor mange fattige Studenter have ikke deres daglige Underhold ved Eders Kundhed og Godgjørenhed; og samme Gavmildhed nyde ogsaa nogle, der opholde sig i Tydskland, godt af. Jeg skal kun berøre, at I har grundet det berømmelige valkendorfske Kollegium, og oprettet det med store Omkostninger, og bestemt det til Studenternes bestandige Brug, at de ikke alene kunne have bekvemme Boliger der, men ogsaa rundelig forsørges der i andre Maader, hvorved I har skaffet Eder og Eders Slægt et uforgjængeligt Navn. Det vilde være den største Utaknemmelighed, om vi ikke med Tak erkjendte og offentlig berømmede disse Eders Velgjerninger mod denne Højskole. Maaske vil der findes dem, som i deres Raahed ville misbillige, at E. Velb. har vist Videnskaberne saa stor en Yndest og ofret

saa meget paa denne Sag, idet de ufornuftig ville make paa, at saa rige Velgjerninger kun have faaet en slet Anvendelse, uden anden Støtte for deres Mening end den, at der i vort Samfund (der med Rette fremfor andre bør lyse som en Stjerne ved Iver for Gudsfrygt og Kjærlighed til Videnskaberne) ikke sjeldent findes dem, der kun kunne agtes som Bærme og raadne Lemmer, hvilket vi erkjende og højlig beklage. Men naar saadanne strænge Dommere have faaet udrenset alle Pletter og Mangler i andre Samfundsklasser, saa tænker jeg, at vi vel ogsaa ere komne saa vidt, at vi kunne fremstille vore Syndere uden Plet og Rynke». Paa lignende Maade udtaler D. Hans Slangerup sig et Steds i sin Forklaring af Prædikerens Bog, hvor Stiftelsen af Valkendorfs Kollegium udtrykkelig henføres til Aaret 1588 [1]). Og endelig have vi en af de første Alumner

Kalenderantegnelser stadfæste —, at den egentlige Indvielse af Kollegiet først foregik den 26de Februar 1589, ved hvilken Lejlighed Valkendorf gjorde et splendid Gilde for alle Professorerne og Stadens Præster og Kapellaner [1]). D. Anders Krag var Stiftelsens første Efor; han indbød til den omtalte Indvielseshøjtid og holdt i den første Tid jevnlig Forelæsninger og Disputatser i det til Kollegiet hørende Auditorium [2]).

Kollegiets Lokale var det tidligere Karmeliterkollegium i S. Pederstræde, der i Tiden nærmest før Reformationen, da Lektor Povl Helgesen forestod denne Stiftelse, havde spillet en ikke umærkelig Rolle i Universitetets Historie [3]). I November 1529, da Munkene alle eller for største Delen havde forladt Bygningen overlod Kong Frederik I den til Knud Pedersen Gyldenstjerne [4]). Senere skal den en Tid have staaet øde, indtil Christoffer Valkendorf, uvist naar, kom i Besiddelse af den. Han lod den med ikke ringe Bekostning udbedre, saaledes at Samtiden ansaa det som et meget smukt Lokale — »det skjønne Hus« kalder Joh. Stephanius Bygningen 1601 [5]) — medens en rigtignok betydelig senere Tid fældede en ganske anden Dom om de

---

[1]) Ibid. 26 Febr. 1589: »Celebravit Christophorus Walkendorphius in consecratione sui novi Collegii convivium opimum, ad quod ego nomine Kragii invitavi omnes professores, pastores et comministros. Gaff han Niels (Find) oc mig 1 daler, for wi var først lystig«. Hegelunds Kalender under samme Dag: »Collegium Waldorphianum Hafniæ dedicatum«.

[2]) Peder Christensens Almanakoptegn. 1 Marts 1589: »Primo docuit Kragius in collegio Walkendorphiano«. Jvfr. foran S. 521.

[3]) Se 1ste Del, S. 17—8.

[4]) O. Nielsen, Kbhvns Diplomatarium I, 374. Jvfr. Danske Saml. 2 R. II, 183—4.

[5]) Se Tillæg, Nr. 356. Jvfr. Slangerups Ytringer foran S. 692 Not. Wolf, Encom. Regni Dan. p. 363.

merke Munkeceller, som Huset indesluttede[1]. Foruden Hovedbygningen til Gaden med 8 Kamre, forsynede med det nødvendigste Inventarium, hvert bestemt for to Alumner, var der ogsaa en Bagbygning med et rummeligt Auditorium og derhos en Have til Alumnernes Brug.

I Begyndelsen havde Stiftelsen ingen fast Kapital, men Valkendorf forsynede selv efter Lejlighed Alumnerne med Penge, Klæder og andre Fornødenheder[2]. Men det var hans Agt at skaffe Kollegiet en fastere Grund at hvile paa. Efter at han derfor navnlig ved Salg af en Gaard, han ejede paa Gammeltorv havde skaffet den fornødne Kapital tilveje[3], udstedte han den 16de Juli 1595 Fundatsen for

[1] Nyt hist. Tidsskrift II, 17. 28. Not.

[2] Ped. Christensens Almanakoptegn. 25. Novbr. 1588: »Dedit [illegible] Valkendorphius 1 daler, 2 alne suort engelst, 5 alne [illegible] [illegible]

sit Studenterhjem. Blandt Bestemmelserne deri kan fremhæves følgende. Hus og Gaard med Gaardsrum og Haverum, liggende i Kjøbenhavn i S. Peders Stræde, som Christoffer Valkendorf havde kjøbt og bygget, skjænkede han, Gud til Ære, til fattige Personer, der vilde lægge Vind paa at lære og forbedre sig i boglige Kunster. Til at holde Huset ved Magt og til de indtagne Personers Ophold gav han en Kapital paa 6100 Daler, der forrentedes med 5 p. Ct. Af Renten skulde Professorerne have 30 Daler for Tilsynet med Stiftelsen, 170 Daler skulde aarlig anvendes til Husets Vedligeholdelse og til Underholdning for Alumnerne; 5 Daler skulde tjene til Forøgelse af Bogsamlingen. Desuden skulde der af Renten aarlig oplægges 100 Daler til Forøgelse af Grundkapitalen. Aarsagen til den sidste Bestemmelse angiver den betænksomme Stifter saaledes: «Efterdi at alle Varer, i hvis det være kan, alle Aar opstiger og bliver dyrere, saa vil jeg ogsaa, at disse fattige Studenters Indkomster, saa vel som de højlærdes Penninge og Husets Nødtørft i lige Maade Tid efter Tid kunde dennem formeres og forbedres». I Kollegiet skulde indtages 16 Studenter, 2 i hvert Kammer; naar de skikkede sig vel, kunde de blive der i 5 Aar. Men hvis nogen forsømte sine Studeringer, skulde han udvises af Professorerne, der ikke maatte tilstede, «at Æselet tog Foderet fra Lammet». En af Alumnerne skulde føre Tilsyn med de øvrige og derfor have et lidt højere Stipendium end disse. Retten til at udnævne Alumner forbeholdtes Stifteren og hans Arvinger paa Skjoldsiden, der boede paa Glorup. Led Huset nogen

---

at forrente og afbetale Summen i 14 Aar; dog skulde det staa ham frit for at afbetale den i kortere Tid, om han ønskede det. (Konsist. Kopibog i Kvart, 1594—1600, Fol. 73). Ove Lunge er altsaa gaaet ind i Simon von Salingens Forpligtelse.

Skade, der gjorde større Bygningsarbejder fornødne, maatte Grundkapitalen dog ikke angribes, men Udgifterne skulde afholdes af Renterne [1]). — I Konsistoriets Forhandlinger for 30te Juli 1595 bemærkes, at Rektor tilkjendegav, at Christoffer Valkendorf ønskede Professorernes Underskrift paa hans Fundats, hvortil de alle vare villige undtagen Dybvad, der mente, at han ikke kunde gjøre det med frelst Samvittighed [2]). Hvilke hans Betænkeligheder have været, er imidlertid ikke godt at sige. Snarest maa hans Vægring vel betragtes som en Ytring af hans sædvanlige Lyst til at gjøre Vanskeligheder, hvor Lejlighed tilbød sig.

Samtidig med Fundatsens Udstedelse lod Valkendorf over Indgangsdøren til Kollegiet indsætte en Sten, hvis Indskrift mindede om hans Gave [3]). Ifølge Kort Aslaksøns Tidsregister blev ogsaa samtidig de første Love udstedte angaaende Studenternes Øvelser i Kollegiet. Hovedindholdet

Vilde ellers Inspector eller nogen af Alumnerne paa særlige Dage foredrage et eller andet til Videnskaberne henhørende, eller for Øvelsens Skyld holde en Prædiken paa Latin eller Dansk for Studenterne i en Professors Overværelse, da vilde sligt finde rosende Anerkjendelse[1]).

Da Fundatsen kun indeholdt Grundbestemmelserne for Stiftelsen, men overlod den nærmere Ordning til Professorerne, udarbejdede disse i Aaret 1596 nogle Bestemmelser (constitutiones) angaaende Tilsynet og Alumnernes Forhold. Disse Statuter bleve dog ikke til Lov før den 24de Marts 1599, efter at de havde modtaget nogle Ændringer og Tillæg[2]). Udstedelsen skete i solen Form, som den endnu bevarede meget pragtfuldt udstyrede Original paa Pergament viser, egenhændig underskreven af Christoffer Valkendorf og samtlige Professorer, og forsynet med Valkendorfs og Universitetets vedhængende Segl. Hovedbestemmelserne i disse Statuter ere følgende: Tvende Professorer skulde i Forbindelse med Universitetets Rektor føre Tilsyn med Stiftelsen; de skulde beskikke en af Alumnerne til Inspektor for to Aar, foreskrive ham, naar Kollegiet skulde aabnes om Morgenen og lukkes om Aftenen, og paalægge ham at føre Opsyn med Bibliotheket; to Gange om Aaret skulde de efterse alt i Kollegiet, Huset, Kamrene, Bibliotheket og Haven, om alt var i tilbørlig Stand; de skulde adspørge Inspektor, om han havde noget at klage over Alumnerne, og forespørge, hvilke Forelæsninger disse hørte, se deres

---

medio horæ sextæ matutinæ et novæ vespertinæ compareant, ibique piam aliquam cantionem modulentur». Jvfr. Wolf, Encomion Regni Dan. p. 363.

[1]) Lovene ere meddelte som Tillæg, Nr. 353, men vistnok noget ændrede fra den oprindelige Form.

[2]) Om disse Ændringer se Anm. til Tillæg Nr. 330, samt Ny kirkehist. Saml. V, 78. 91. 92—3. 96. 115.

Bøger, og, om fornødent, foreskrive dem, hvilke Forelæs-ninger de skulde høre. Fandtes nogen saa uskikkelig i Levned eller saa forsømmelig i sin Lærdom, at man intet sønderligt Haab kunde have om ham, kunde de med me-nige Professorers Samtykke vise ham ud af Kollegiet. Ønskede nogen Alumnus at rejse bort, skulde han have Professorernes Tilladelse; dog maatte han i det højeste kun blive borte i tolv Uger under Fortabelse af sin Plads [1]). Ingen maatte holde Børneskole i sit Kammer eller holde Drik og Gjæste-bud der, heller ikke maatte han blive ude af sit Kammer om Nattetide. Rektor og de tvende Professorer skulde oppebære Renten af Kollegiets Kapital og indkjøbe Bøger til Bibliotheket [2]). Naar nogen Del af Kapitalen blev ledig, skulde de sørge for, at den blev udsat paa sikre Steder

[redacted]

»hos nogen vis Kjøbsted«, eller »hos en god vis Adelsperson her i Danmark«. Hvad der var tillagt Professorerne for deres Tilsyn, skulde aarlig uddeles af Rektor blandt dem alle ved den almindelige Distributs. Hvad Studenternes Anpart angik, skulde først deraf tages, hvad der behøvedes til Husets Nødtørft. Studenterne skulde selv holde Gaden ren med Nabo og Gjenbo, og hver i sit Kammer holde Kakelovn og Vinduer vedlige, undtagen naar det var fornødent at omsætte hele Kakelovnen. Haven skulde skiftes i otte Parter, og deraf hver Part følge sit Kammer, og af dem, som deri boede, dyrkes med Frugttræer og Urter, og tilbørlig holdes vedlige [1]).

Skjønt Statuterne, som ovenfor er bemærket, vare vedtagne den 24de Marts 1599, modtog de dog enkelte Tillæg senere. Saaledes er Bestemmelsen om, at Studenterne selv skulde holde deres Vinduer og Kakelovne vedlige, bevislig først vedtagen i Konsistorium den 14de April s. A. [2]). Og den endelige Udfærdigelse skete ogsaa først i Maj 1600, som det fremgaar af Konsistoriets Forhandlinger, skjønt Dokumentet intet indeholder derom. Den 3die Maj 1600 læses nemlig: »Christoffer Valkendorf havde ladet opsende i Konsistorium tvende Exemplarer af de Constitutioner om hans Hus og Studenter, og begjærede, at de maatte blive forseglede og underskrevne«. Den 10de Maj samme Aar

---

ledes: Johannes Lundt Flensburgensis $^{31}/_{3}$ 1602; Georgius Christierni $^{22}/_{5}$ 1602; Christiernus Petri Vendalus $^{11}/_{10}$ 1602; Henricus Paulinus Othenianus $^{26}/_{6}$ 1603; Andreas Palæmonius Cimber $^{25}/_{12}$ 1603. Senere er en saadan Antegning bleven forsømt.

[1]) Se Tillæg, Nr. 330. I Anledning af den sidste Passus kan anføres følgende af Acta Consist. 12te Juni 1613: »Blev angivet, om Studiosi Collegii Valkendorphiani maatte lade andre sætte Kaal deres Haver. Blev slet negeret«.

[2]) Ny kirkehist. Saml. V, 116.

bemærkes: »Valkendorfs Constitutiones bleve af Professorerne underskrevne. Notarius blev sendt til Nicolaus Theophilus og Anders Krag, som vare syge«. Da den sidste Underskrift mangler, og han døde kort efter, har hans Svaghed sikkert været Aarsagen til, at han ikke har underskrevet med de andre. — Stifteren selv overlevede heller ikke ret længe den endelige Ordning af sit Kollegium; den 17de Januar 1601 gik Rigshofmester Christoffer Valkendorf nemlig til Hvile i en høj Alder, efter et saare arbejdsomt Liv, der giver ham Adkomst til at regnes blandt Fædrelandets bedste Mænd. Han jordedes i Vor Frue Kirke, hvor en Mindesten med en smuk og passende Indskrift betegnede hans Hvilested [1], indtil Ildens Magt udslettede dette og saa mangfoldige andre Minder fra Fortiden i denne Kirke. Men »Valkendorfs Boder«, som Samtiden sædvanlig kaldte hans Studenterbolig, har dog trods alle Tider [illegible]

[redacted]

efter Kollegiets Fundats tilkom dem og desuden paa trodsig Maade gjorde deres formentlige Krav gjældende.

3.
Andre Stipendier og Legater.

Medens det i ældre Tid ofte var sket, at Studenter ıdtog Understøttelse af det kongelige Rentekammer, særlig ır de agtede sig udenlands, saa blev sligt i Christian IV's l en sjelden Undtagelse, og fraregnet nogle faa, som fik ælp i Regjeringsraadets Tid[1]), mindes jeg kun eet Exempel denne Periode paa, at en Student ifølge kgl. Befaling derstøttedes af Rentekammeret[2]). Der kan maaske have ret flere, men mange har det sikkert ikke været. Kapitne i Roskilde, Lund, Aarhus og vel ogsaa andre underttede vel endnu efter gammel Skik enkelte Studenter rlig til Udenlandsrejser og undertiden til Afholdelse af gifterne ved deres Promotion[3]). Kapitelsstipendiet for ıdenter, der opholdt sig ved fremmede Universiteter, var lvanlig 60 Rdl. aarlig. Extraordinær akademisk Underıttelse af trængende Studenter, som tidligere jevnlig havde

---

1) Jvfr. Tillæg, Nr. 259 og 260.

2) Den 10de April 1618 udgik der kgl. Befaling til Rentemestrene om at udbetale Studenten Hans Jørgensen 100 Daler, »hans Studia dermed udi fremmede Lande at continuere« (Sjæl. Tegn. XXI, 334). Denne Hans Jørgensen var fra Helsingør og studerede Medicin. (Jvfr. A. C. 27/3, 17/6, 29/6, 27/7, 4/9 1622).

3) Om Roskilde Kapitels Understøttelser af studerende se Ny kirkehist. Saml. V, 101. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 3. 33. 36. 37. 63. Aarhus Kapitel understøttede den senere som Læge bekjendte Christen Bordum (Bordingius). Om Lunds Kapitel se Tillæg, Nr. 606. Det understøttede Caspar Bartholin under hans Studeringer (Vinding, Acad. Haun. p. 245). I Aaret 1598 anbefalede Universitetet Oluf Kock til Understøttelse af Kapitlet i Bergen (Ny kirkehist. Saml. III, 637).

fundet Sted, forekommer kun sjeldent i denne Periode[1]. Grunden var maaske den, at der ved de forskjellige Stiftelser og Legater efterhaanden aabnedes Udvej til flere regelmæssige Understøttelser. For at disse kunde blive nogenlunde ligelig fordelte, vedtog Professorerne i August 1610 efter Kanslerens Befaling, at ingen Student maatte have mere end to akademiske Beneficier[2]. Blandt disse vare Kommunitetet og Valkendorfs Kollegium de betydeligste. Foruden dem kunne følgende andre Stipendier og Legater nævnes.

1. Friis'ernes Legat. Om Stiftelsen af dette Legat er tidligere berettet[3]. I Niels Friis til Hesselager (Broder til Kansler Christian Friis til Borreby), der i Begyndelsen af Perioden var Lensmand paa Nykjøbing Slot og senere paa Tranekjær, og som døde 1611, havde Legatet en nøjeseende Patron, der med Omhu vaagede over, at

[redacted]

tid modtog de 25 Daler, hvortil Stipendiet aarlig beløb sig, men saa strax efter forlod Universitetet uden at fortsætte deres Studier, i hvilken Anledning han foreskrev den Forandring i Fundatsen, at Stipendiet for Fremtiden skulde uddeles maanedsvis, hvorved den omtalte Misbrug forebyggedes [1]). Et Par Breve, han i Aaret 1591 tilskrev Professorerne, vidne end yderligere om, hvor meget det laa ham paa Hjærte, at Legatet anvendtes efter sin Hensigt [2]). Denne hans Omhu gik endog til Mistænksomhed, som man ser af Konsistoriets Forhandlinger for 27de September 1595, da Biskop Vinstrup berettede, «at D. Eske (Christensen) i Fyn paa Niels Friis's Vegne begjærede Regnskab paa deres (ɔ: Friisernes) Pendinge, menendes, at Professorerne slaar Pengene under sig og handler utroligen» (ɔ: uredelig). For at undgaa saadan Mistanke var det maaske, at Professorerne indrettede en Bog, hvori Legatets Grundbestemmelser indskreves, og hvori tillige Stipendiarerne kvitterede for hver Gang de modtog Penge [3]). For Resten høre vi mest om Legatet derved, at en Portion deraf (25 Daler aarlig) var Honorar for en af de yngste Professorer, der førte Regnskab med Uddelingen, i hvilken Anledning det jevnlig omtales i Konsistoriets Forhandlinger, at «Frisiorum pecunia» eller «de Friisers Penge» tildeltes denne eller hin pædagogiske Professor som et Tillæg i hans Løn [4]). Andre Spørgsmaal

---

[1]) Brevet er indført i den friisiske Legatprotokol (Konsist. Arkiv, Nr. 53). Det er aftrykt i Hofmans Fundationer. I, 46—7.

[2]) Se Tillæg, Nr. 273—4.

[3]) Protokollen findes i Konsist. Arkiv, Nr. 53. Heri have Stipendiarerne fra 1. Januar 1601 af maanedlig kvitteret for Modtagelsen af Stipendiet.

[4]) Saaledes tilsagdes «de Friisers Penge» den 22. Jan. 1603 M. Hans Jensen Alanus; d. 24. Maj 1609 M. Knud Bleske; d. 22. Sept. 1610 M. Jesper Brochmand; d. 13. Okt. 1613 M. Elias Eisenberg.

vedkommende Legatet omtales ogsaa lejlighedsvis sammesteds, som naar det den 30te December 1609 bemærkes: «M. Dn. Rector gav til Kjende, at de Rentepenge et pecunia Frisiorum, som Børge Trolle skulde udgive, vare ikke endnu fremkomne til Jul, som Brevet formelder. Blev svaret, at man dermed kunde connivere en Tid lang». Under 4de April 1620 findes følgende Notits: «Som en af Stipendiariis Frisianis, som haver været herfra et ganske Aar, er nu kommen igjen og begjærer et helt Aars Stipendium, desligeste en af Stipendiariis Walkendorfianis, efter M. Dn. Rectoris Beretning blev svaret, at det Stipendium ikke kan undes dem, uden det sker med Nobiliss. Dn. Patronorum Bevilling og Samtykke». — Da en Søn af ovennævnte Niels Friis, Frederik Friis til Hesselager, i Aaret 1619 drog som Lensmand til Island, hvor han umiddelbart efter sin Ankomst døde, be-

2. Stipendium Regium, hvis Stiftelse tidligere er omtalt, ydede gjennem hele dette Tidsrum en Række unge Videnskabsmænd Lejlighed til under heldige Vilkaar at studere videre ved fremmede Højskoler. Efter Bestemmelsen skulde Sorø, Antvorskov og Ringsted Klostere yde Midlerne til Udredelsen af Stipendiet; men da der i Slutningen af Kong Frederik II's Tid blev oprettet en kongelig Skole i Sorø, blev dette Klosters Bidrag lagt over paa Antvorskov, der saaledes kom til at udrede 300 Daler aarlig, og Ringsted Kloster 100 Daler, og denne Forandring blev i Begyndelsen af nærværende Periode indskjærpet Lensmændene ved særlige kongelige Befalinger[1]). Men da denne Udredelsesmaade havde sine Ulemper, idet vedkommende Lensmænd ikke altid bar Omsorg for, at Pengene fremkom i rette Tid, saa tilstod Kongen, efter Professorernes Begjæring, ved aabent Brev af 29de November 1600, at de 400 Daler for Fremtiden maatte udbetales af det kongelige Rentekammer til hver Kyndelmisse[2]), — en Udredelsesmaade, som sikkert i Øjeblikket var meget heldig, men dog gav Anledning til, at Stipendiet i senere pengeknappe Tider helt inddroges. — Medens Forstanderen for Kommunitetet besørgede Uddelingen

paa Island gav dertil paa sit yderste» (jvfr. Joh. Svaning, Chronol. Dan. p. 105: «1620, Stipendium Frisianum auctum»). Navnlig vilde det være paafaldende, hvis Fundatsen var udstedt 1619, at den først over et Aar derefter overleveredes til Universitetet; jvfr. A. C. 23. Sept. 1620: «Indlagde M. Vulfgangus velb. Frederik Friises p. m. Fundats paa de Penge, som han paa sit yderste gav til fattige Studenter; item Johan Friises Haandskrift». I Gjessings Jubellærere I, 196—8 Not. er der meddelt nogle Efterretninger om Legatets Stifter, der imidlertid er sammenblandet med sin Farbroder Frederik Friis til Hagested.

[1]) Kongebreve af 29. Marts 1589 til Peder Reedtz, Lensmand paa Antvorskov, og af 12. Avgust 1590 til Christian Friis, Lensmand smst. (Sjælandske Tegnelser XVII, 142—3. 294—5).

[2]) Se Tillæg, Nr. 348.

af »Kongens Penge« til Stipendiarerne, tilkom Bortgivelsen af Stipendiet Konsistorium. Hyppig skete det dog i Christian IV's Mindreaarighed, at Regjeringsraadet ved sin Anbefaling afgjorde Sagen[1]; senere blandede Kongen sig vel sjeldent deri, men Universitetet kunde dog ikke godt undlade at tage Hensyn til Anbefalinger fra andre meget indflydelsesrige Mænd, som Statholder Brejde Rantzov[2], og ved Forhandlinger i Konsistorium om Bortgivelsen af Pladser udtaltes oftere, at intet maatte bestemmes, før man havde raadført sig med Kansleren[3]. Skjønt der vel i denne Periode endnu ikke saa bestemt fordredes, at Stipendiarerne skulde underkaste sig en forudgaaende Prøve — saaledes som det 1621 ved »Novellæ Constitutiones« indskjærpedes, — saa høre vi dog, at Professorerne undertiden forlangte et »specimen doctrinæ et profectus in studiis« af dem, der fra

Stipendiarer tillige forpligte sig til ikke at erhverve nogen Grad udenlands; i ethvert Tilfælde kunde det kun lovlig ske efter dertil erhvervet kongelig Tilladelse[1]). Tillige maatte vedkommende love med Flid at lægge sig efter det Studiefag (Theologi eller Medicin), til hvis Fremme Stipendiet var givet. Hertil kom senere en religiøs-konfessionel Forpligtelse[2]), og for Theologernes Vedkommende navnlig ogsaa Løfte om kun at besøge lutherske Højskoler. Sædvanlig antydedes det ogsaa, at vedkommende skulde være rede til senere at træde i Kirkens eller Skolens Tjeneste i sit Fædreland, ligesom det undertiden gjordes gjældende, at han ved at have nydt Stipendiet havde erhvervet en vis Ret til at komme i Betragtning, særlig ved Besættelse af Professorposter. — Stipendietiden var som oftest fem Aar; jævnlig bevilligedes dog endnu et sjette «Naadsensaar», naar vedkommende «solenniter» søgte derom[3]).

3. Juel'ernes Legat blev stiftet ved Fundats af 20de Januar 1604 med 2000 Dalers Hovedstol, hvilken Sum Albert Skeel til Jungetgaard havde betalt Familien Juel i Sone, fordi han 3die Pintsedag 1600 i Aalborg havde dræbt Niels Juel til Kongstedlund. Renten skulde af Repræsentanter for Familien Juel tildeles tvende Studenter fra Viborg eller Aalborg Skoler, «som ere vindskibelige udi Lærdom, tugtige udi Levned, og om hvilke er den For-

[1]) Se Tillæg, Nr. 257. 335. 397. Wormii Epistolæ, p. 14—5.

[2]) Den findes første Gang i M. Torbern Jakobsen Hasebards Revers af 2. Jan. 1618: «Recipio me Religioni puriori nostrarum Ecclesiarum juxta ordinationem Regiam unice addictum, in ea constanter perseveraturum» (Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 38). Endnu bestemtere er Forpligtelsen formuleret i M. Oluf Vinds Revers af 1. Juni 1620 (Tillæg, Nr. 497).

[3]) Se Tillæg Nr. 457. 493. Ny kirkehist. Saml. V, 115. A. C. 15. Febr. 1612; 4. Febr. 1614; 4. Maj 1619.

haabning, at de udi Fremtiden kunne være Skolen, den kristne Kirke og Religionen tjenlige og nyttige». Pengene skulde de anvende til dermed »at continuere deres Studia udi høje Skoler og Academier». Da Bispen og Kapitlet i Viborg fik Bestyrelsen af Legatet, blev Følgen, at det i Tidens Løb udelukkende kom Studenter fra Viborg til Gode, noget der dog ikke med Føje kunde paatales, da allerede Fundatsen havde givet Viborg Skole et bestemt Fortrin. Stipendietiden var oprindelig bestemt til fem Aar i det højeste; senere blev den indskrænket til tre Aar [1]).

4. Vinstrups Legat blev stiftet ved Fundats af 12te Marts 1613 [2]) af Sjælands Biskop D. Peder Jensen Vinstrup med 1000 Dalers Hovedstol. Fundatsen indeholder følgende Bestemmelser: Af det kgl. Kommunitet skal ud-

og at han senere trolig vil forkynde den samme Lære i Fædrelandet, naar han lovlig bliver kaldet til saadant Embede. Slægtninge af Stifteren skulde fortrinsvis have Adgang til Legatet, der forøvrigt blev overgivet til det theologiske Fakultets Bestyrelse [1]. I Konsistoriets Forhandlinger for 1ste Maj 1613 findes følgende: »Kom M. Elias Eisenberg paa Bispens, hæderlige og højlærde Mands D. Petri Vinstrupii, Vegne og indlagde 1000 Rdl. in numerata et probata pecunia, som Rev. Dn. Episcopus havde givet til Universitetet, deraf at afholde en Studiosum udenlands ved den Rente, som deraf aarligen gaar. Indlagde han i lige Maade en Bog dertil forordnet, at deri skulde først indskrives en Kopi af Bispens Brev paa forskrevne 1000 Daler, som han derpaa givet haver til Universitetet; dernæst at der skulde udi samme Bog flittelig antegnes deres Navne, som samme Rente skulle nyde, og hvorledes dermed aarligen handles, at den bliver henført til den rette Brug. Og skal Søren Ipsen, som nu er Bispens Famulus, om et Aar herefter annamme dette Stipendium«.

5. Kruchow'ernes Legat er stiftet ved Fundats af 24de Januar 1615 af Søstrene Christence og Anne Axelsdatter Kruchow, Døtre af Axel Kruchow til Aarslev Gaard i Fyn. Legatets Hovedstol, 200 enkende Rdl., blev skjænket til Latinskolen i Aalborg og overleveret til Stedets Biskop, Sognepræster og Borgmestere med den Bestemmelse, at Renten skulde tildeles en trængende Student fra Aalborg Skole [2]:

---

[1]) Hofman, Fundationer. IX. 64—5. Jfr. A. C. 1/5 1613.
[2]) Hofman, Fundationer. IV, 103. Om det Legat, som Universitetet fik 1623, efter at Christence Kruchow var henrettet for Trolddom (Stipendium decollatæ virginis) se Nyerup, Efterretn. om Regentsen, S. 41, og navnlig Acta Consist. 25. Juni 1623.

6. Finckes Legat er stiftet ved Fundats af 6te Januar 1619 af D. Thomas Fincke, Professor i Medicin ved Universitetet, med en Hovedstol af 2200 »gode, uforfalskede, fuldvægtige Rigsdaler«, der overdroges til det medicinske Fakultet. Legatets Hensigt var »at befordre gode Ingenia saa vel som Studia medica og philosophica«. Af Renten skulde derfor 100 Rdl. aarlig »gives en Philosopho og Medicinæ Studioso, udi fremmede Academiis sig dermed at underholde og fornævnte Studia at continuere«; 20 Rdl. skulde aarlig gjemmes til Fremvæxt, og 12 Rdl. tildeles de Professorer, som bestyrede Legatet [1]). I Konsistoriets Forhandlinger for 17de Februar 1620 bemærkes: »Dn. D. Casparus Bartholinus lod læse paa Dn. D. Thomæ Finckii Vegne en Fundats anlangende 2200 Rdl. til Facultatem Medicam etc. Og blev strax samme Fundats efter hans Begjæring

og Venusin havde, som det synes, især sat igjennem, at Senning var bleven kaldet til Sognepræst ved Vor Frue Kirke, skjønt der var andre vel anbefalede Ansøgere, og han dengang var en ung Mand, der ikke tidligere havde været Præst¹). Et Aar efter at Tilsagnet var givet, bemærkede imidlertid Universitetets Rektor, at han endnu ingen Penge havde faaet, saa at han vilde være undskyldt, naar han heller ingen Renter kunde uddele²). I Konsistoriets Forhandlinger for 12te December 1608 bemærkes: »Blev handlet om den Almisse, som M. Jonas havde givet nogle fattige Studenter, og blev besluttet at M. Jons Arvinger skal bekikkes ved Notarium, at de lægge fra sig velb. Christoffer Ulfelds til Svenstrup Haandskrift paa de 400 Daler, han havde af samme Penge«. Da Universitetet nogle Aar efter mindede M. Niels Klavsen Senning, der imidlertid var bleven Biskop i Oslo, om Sagen, svarede han den 3die November 1611: »Jeg har bekommet Eders velmente Skrivelse og Erindring om en ringe Almisse, jeg med andre i Guds Navn givet haver, hvilket mig saare vel mindes, saa vel som og at sl. M. Jon Jakobsen om samme Almisse et Opkast (ɔ: Udkast til en Fundats) begyndt havde, hvilket dog hid indtil for adskillige Forhindringer haver hvilet, og jeg gjerne engang vilde ønske, det kunde samtligen fuldkommes, meres og ej mindskes, hvortil jeg og gjerne vil gjøre min muligste Flid«. Hidtil havde han dog ikke kunnet overkomme at udrede Summen, men han lovede, at om han døde, inden det skete, skulde der findes Bestemmelser efter ham, der sikrede Summens Udredelse af hans Bo³). Da Bispen i Foraaret 1615 var i Kjøben-

¹) Se foran S. 579, Not. 1; samt Tillæg, Nr. 368. 371.
²) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 392.
³) Se Tillæg, Nr. 436.

havn, benyttede Professorerne Lejligheden til paa ny at minde ham Sagen. Han svarede da, at han for sin Del gjerne vilde holde, hvad han havde lovet, men for de andre kunde han ikke svare. Han vilde aarlig give en Student 12 Daler som Rente af de 200, og før han rejste tilbage til Oslo, anvise en Mand, hos hvem Renten aarlig kunde hæves [1]. Videre høres ikke om Sagen, og da vi ikke senere finde Spor af noget saadant Legat, maa det vel antages, at det ikke er kommet til at træde i Virksomhed, og at Rentebetalingen er ophørt ved Biskop Sennings snart efter paafølgende Død.

7.

Vor Frue Skole og dens Rektorer

kobsen, Student, Hans Skriver, Hr. Hans Skaanings (Kapellan ved S. Nicolai Kirke) Arvinger, Anders Frantsen, Borger i Kjøge og Hans Vorm. Skolens Bygmester var Jørgen Skult. Som de Mænd, under hvis Auspicier Arbejdet gjennemførtes, nævnes foruden Kong Christian IV, Rigshofmester Christoffer Valkendorf, Biskop Peder Vinstrup og Borgmester Oluf Mortensen[1]). Kongen gav den 15de September 1598 »til Børneskolens Bygnings Behov» i Kjøbenhavn de (tretten) gamle Boder i Kattesundet, som Christen Aalborg, fordum Skibshøvedsmand, havde været forlenet med i sin Livstid[2]), Paa Grund af disse Boders store Brøstfældighed bleve de ved Skjøde af 29de Januar 1610, af Biskop Peder Vinstrup, Borgmester Peder Munk, samt Skolens Forstandere, Raadmændene Jakob Brender og Peder Andersen, afhændede til Kjøbenhavns Borgmestere og Raad, eller, som vi nu sige, til Kommunen, for 700 Sl. Daler[3]). — Da Renteskriver Hans Michelsen havde taget sig selv af Dage og hans Gods derved var tilfaldet Kongen, bestemte denne den 15de September 1598, at noget Jordegods, den afdøde havde ejet i Malmø, skulde anvendes til Vor Frue Skoles Bygning, medens en Gaard, han efterlod i Svenborg, bestemtes til Underholdning for fattige Børn i Frue Skole. Den 14de Juli 1606 solgte Biskop Peder Vinstrup samt Borgmester Knud Markvorsen og Raadmand Jakob Brender, »Forstandere paa de fattige Skolebørns Vegne», Gaarden i Svenborg for

---

[1]) Resen, Inscript. Hafn. p. 253. Her og i Hofmans Fundat. IX, 115 Not. og i Jonges Kbhvns Beskr. S. 247 henføres Bygningens Opførelse dog til 1591, hvilket ikke kan være rigtigt. Pontoppidan, Orig. Hafn. p. 299 og Marm. Dan. I, 128 har det rette Aar, hvormed stemmer »Kjøbenhavns Stads Bog om Vor Frue Latinske Skole», Hdskr. i Raadstuearkivet.

[2]) Nielsen, Kbhvns Diplomatarium. II, 498.

[3]) Kbhvns Stads Bog om Vor Frue Latinske Skole, S. 80—1.

mærkes: »Bisko
haver givet de t
Skole, til at kjøl
mesteren [3])«. De
iværksat. Da d
udbrød en Ildebra
Gaard, der beboe
var Skolens »Fo
Del af Skolens Do
dorfs Gavebrev pa
noget nyt oprettet
Broder Erik Valke
Vaaningerne lejede
1632 solgtes for 1
hvorpaa Pengene
den grundmurede I

[1] Kbhvns Stads R...

Rektoren, Konrektoren og de tre øverste Hørere. Skolens Forstandere, der sædvanlig vare tvende af Stadens Raad, krævede imidlertid Kirkeværgerne til Regnskab for denne Anvendelse af Pengene, idet de paastod, at Valkendorf i sin Tid havde givet Vaaningerne til Bedste for fattige Skolebørn, medens Stadens tre Hovedkirker paa egen Regning skulde holde »Skolens Residenser« ved Magt. Efter at Sagen var paakjendt ved Bytinget, blev den endelig paadømt den 17de April 1643 af Herredagen; her blev Borgmesters og Raads Dom kjendt at staa ved Magt og Kirkeværgerne tilfundne af Kirkernes Midler at tilbagebetale de 1000 Sl. Dlr. med 10 Aars Renter, eller i alt 1600 Sl. Dlr.[1]).

Hvad Lærernes Boliger før 1634 angaar, da havde de tre Kirkers Værger i Aaret 1597 til dette Brug kjøbt tvende Huse, der grændsede op til Vor Frue Skole, af Borgerne Klavs Rogenthin og Albert Pedersen for 550 Daler. Det var disse Huse, der senere nedbrødes, og paa hvis Grund de ny Lærerboliger 1634 opførtes[2]).

Et vigtigt Bidrag til Lærernes Lønning afgav de saakaldte Ligpenge. Den »Ordning og Skik, efter hvilken Skolemesteren og Hørerne udi Vor Frue Skole skulle have dennem endeligen at forholde, naar Lig begraves«, der var vedtagen i Aaret 1577[3]), modtog under 17de Januar 1592 kongelig Stadfæstelse[4]). Samtidig fornyedes ogsaa Kongebrevet af 24de December 1581, hvorved Kongetienden af

---

[1]) Det af Erik Valkendorf udstedte orig. Gavebrev, med andre Dokumenter vedrørende de senere Stridigheder om Legatet, findes i Raadstuearkivet (jvfr. den trykte Katalog over samme, S. 121, samt Kbhvns Stads Bog om V. Frue Lat. Sk. S. 75—82), samt i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 192.

[2]) Anf. hdskr. »Stads Bog« S. 2—4, og Dok. i Konsist. Ark. P. 192.

[3]) Se Tillæg, Nr. 194.

[4]) Stadfæstelsen er indført i den nævnte »Stads Bog«, S. 12—16.

kan, foruden de
stoffersen, »Kla
100 Daler[2]); Bo
Testamente af 5/3
skriver paa Bratsl
200 Daler[4]); Pr
Død 1603 500 D
ikke er kommet t
efter og da ad en

[1]) Hofman, Fundati
Skolebørns Kapit
»Mag. Johan Kra
Søfren Pedersen
paa Skolens Veg
samt flere lignen
[2]) »Stadsbogen«, S.
Christoffer Mogen
3 Boder i Larslejs
Gavebrevet blev s
[3]) Hofman, Fund. ...

skjænkede Borgeren Søren Sørensen Lademager tvende Boder til fattige Husarme og nødtørftige Skolebørn[1]. I Marts s. A. gav Peder Thomesen Perlestikker i sit Testament 1000 gl. Daler til »arme Stakler« i Vor Frue Skole[2]. I Maj 1609 testamenterede Borgeren Gert Jensen og hans Hustru Skolen 200 Daler[3]; Lavrits Ebbesen til Tuestrup legerede 4/9 1614 400 Daler til Frue Kirke og Skole[4]; en anden Adelsmand, Gunde Lange til Søfde i Skaane, gav 29/9 1617 »efter (Borgmester) Iver Povlsens Forarbejdelse« 500 Daler til Skolen[5]. Studenten Christoffer Hansen, der døde 1615, testamenterede sine Efterladenskaber til Vor Frue Skolebørn[6]; Bryggerenken Anne Peder Krags gav dem 1615 50 Daler, og Christoffer Skoleholder 29/9 1617 120 Daler. Pestaaret 1619 var især rigt paa testamentariske Gaver; saaledes gav Borgeren Bent Skult 300, Kirstine sl. Jørgen Bentsens 200, Margrete Hans Taasings 350, Raadmand Hans Vibe 100 og Maren J. Hintzens 120 Daler — alt til Underholdning for fattige Børn i Frue Skole[7]. Endnu kunde det omtales, at Hr. Peder Skrams og Fru Elsebe Krabbes, i forrige Del omtalte, Legat, der var blevet de »vedtørvende Skolepeblinge« forholdt først af Sønnen

---

blandt Frue Skoles Legater; men siden betænkte Palle og Niels Pedersen (se foran, S. 648) Skolen i deres Testamenter 1617 og 1618 og have vel saaledes oprettet, hvad de tidligere havde unddraget den. (Jvfr. Ny kirkehist. Saml. 3. R. I, 472—7).

1) Orig. i Raadstuearkivet (Catalogen, S. 121). I »Stadsbogen« S. 81 omtales, at samme Mand 1611 gav til Skolen en Vaaning i Fiolstræde, der 1634 solgtes for 160 Sl. Daler.

2) Hofman, Fund. IX, 266—9.

3) »Stadsbogen«, S. 81. 220.

4) Orig. i Raadstuearkivet (Catalogen, S. 112). »Stadsbogen« S. 220

5) »Stadsbogen«, S. 81.

6) Registrering over hans Bo i Rostgaardske Saml. 121 Fol., p. 43.

7) »Stadsbogen«, S. 6—7. Hofman, Fund. IX, 116.

færreste af disse
Frue Skole. Til
Stilling, ikke blo
musicus for Stude
kommende Lærern
jevnlig paadømtes
følgende Oplysning
gjøre.

Ved Periodens
Han blev 1589 Pro
embedet af M. La
om hvem der aller
pædagogisk Professor
i Skolen var:

M. Frants Jo
hvor hans Fader, M
været Rektor ved Vo

Lektor ved Domkirken[1]). I Aaret 1578 kom han fra sin Fødebys Skole til Kjøbenhavns Universitet, hvor vi i Aarene 1583—4 finde ham præsiderende ved akademiske Disputationer[2]). 1586 blev han Rektor i Slagelse[3]) og tog i Maj 1591 Magistergraden i Kjøbenhavn under M. Joh. Sascerides's Dekanat[4]). I Aaret 1594 kaldtes han til Rektor til Vor Frue Skole. Det første, vi her høre om ham, er, at en af Skolens Hørere, Povl Terkelsen, den 26de Juli 1595 indstevnede ham for Konsistorium, fordi han havde forvist ham fra Skolen, som han mente uden skjellig Grund. Men da Høreren overbevistes om Lejermaal, faldt der ikke noget Ansvar paa Rektoren i denne Sag[5]). Den 22de December samme Aar foredrog Universitetets Rektor paa M. Frants Jonsens Vegne følgende Punkter i Konsistorium: »Det begjæres af Borgerskabet, at den Pande, som staar i Kirken, maatte føres ind i Skolen«. Hertil blev svaret: Professorerne vilde betænke sig derpaa[6]). »Han begjærede, at det ved et Program maatte paalægges Studenterne at unde ham Rum paa Pulpituret (i Kirken) med Musikken«. Hertil svaredes: Han skal staa nede i Koret[7]). »Han klager, at nogle Stu-

---

1) Se 1ste Del, S. 674—5. Hertil kunde føjes den lille Notits, som findes om M. Jon Andersen i Pontoppidans Orig. Hafn. S. 167, at han holdt Skole i det forrige Graabrødre Kloster (ventelig medens den egenlige Skole var under Bygning).

2) Se 2den Del, S. 423 Not.

3) Der siges sædvanlig, at han blev Rektor her 1584, men ifølge Gravskriften (se nedenfor) kan han først være bleven det i det angivne Aar (»bis duo lustra scholam Slagloslanam pietate rexit et Hafniacam«).

4) Se 2den Del S. 501. Det er altsaa urigtigt, naar 1585 sædvanlig angives som Promotionsaaret.

5) Ny kirkehist. Saml. V, 73—4.

6) Om denne Ildpande findes nærmere Oplysning i 2den Del, S. 725—6.

7) Grunden til, at denne Begjæring afsloges, fremgaar af A. C. 3. Okt. 1595: »Rursus indicavit Episcopus, voluntatem esse Rosenkrantzii

Rektor skal (he
Aaret 1604 hav
ledning af at ha
Tugtelse, der af
Drengens paafølg
Konsistorium, der
men da Skolemes
var en Følge af
Indrømmelse og
maatte trues derti
næret nogen Tvivl
ret. Til Slutning
i Skadeserstatning
musicus er intet
af Lektionskataloge
han vilde undervis
nendi) i det dertil
— Træt af en tyve

[redacted]

Anbefaling til et ledigt Kald. I den Anledning fik
mand Joachim Bylow paa Frederiksborg og Biskop
trup den 20de Marts 1606 Kongebrev om at drage
org for, at M. Frants, Skolemester i Kjøbenhavn, og
sten Lavritsen, en Borgers Søn sammesteds, der begge
e henvendt sig til Kongen om Anbefaling til det ledige
ørød Kald, kunde komme til at prædike for Menigheden
at den kunde træffe et Valg mellem dem [1]. Valget
imidlertid paa Christen Lavritsen; derimod blev M. Frants
en endnu i samme Aar kaldet til Sognepræst i Store-
inge, og ordineret den 18de Juni. Det var Kansler
stian Friis, der, efter at den tidligere Præst i Store-
inge var afsat for en Forseelse, benyttede en Patronats-
han som Prælat i Roskilde Domkapitel havde, til imod
ernes Ønske at beskikke M. Frants Jonsen til Præst i
eheddinge — maaske nærmest fordi han ønskede ham
fra Kjøbenhavn [2]. — Skjønt M. Frants ikke kunde vente
blive betragtet med venlige Øjne i sin ny Virkekreds,
de han dog lidet for at vinde Tilslutning som Præst
ialfald fremkom der 1609 Klage mod ham paa Ros-
e Landemode, at han forsømte sit Embede, idet han
fremmede Personer og tilstedte dem at gaa paa sin Prædike-
et halvt Aar i Rad uden nogen tvingende Nødvendig-
[3]. Dette forhindrede dog ikke, at han Aaret efter var
af de deputerede, som Stevns Herreds Præster sendte
Prinds Christians Hylding [4]. Han levede ogsaa som
st i Storeheddinge endnu i mange Aar og døde først

Ny kirkehist. Saml. V, 470.
Se 4de Del, S. 565. At Roskilde Kapitel havde Patronatsret til Storeheddinge ses af Ny kirkehist. Saml. V, 183.
Ny kirkehist. Saml. V, 59.
Ny kirkehist. Saml. V, 151.

de første siden
Menneskealder e
Egn, og derved
siddelse af hans
trætsamling af d
til Universitetsbib
lede af Frants Jo
Storeheddinge er

Hans Kraft
kjendes, blev 1592
allerede den 15de
Præst ved den ty
samme Aar havde

[1]) Indskriften herpaa
Personalhistorikere
paa Ligstenen over
Gjessing, Jubellære

Kragø Dekanat[1]). Han var en dygtig Musiker, og Hans Michelsen Ravn har bemærket om ham, at han dyrkede saa vel den praktiske som den theoretiske Musik og har udgivet en Bog om Musikken, foruden at han har efterladt et Haandskrift om samme Emne[2]). Dette var maaske den nærmeste Anledning til, at han blev Rektor ved Kjøbenhavns Skole og Lector musices 1606 efter M. Frants Jonsen. Om hans Kaldelse til denne Stilling har M. Joh. Stephanius i et Brev af 29de Juni s. A. bemærket: «I M. Frants's Sted er M. Hans Kraft antaget til at styre Skolen, det er sket ved Venners Mellemkomst (amicis procurantibus), efter at Kansleren og tilsidst ogsaa Kongen have givet deres Samtykke dertil. Jeg tror ikke, at man kunde have fundet en, der var mere skikket til Skolearbejdet end denne, med mindre en saadan skulde have været hentet andensteds fra. Imidlertid skal han ikke desto mindre fremdeles prædike Tydsk med samme Løn som hidtil, saa at der altsaa ved den dobbelte Lønning er sørget ganske godt for Mandens Livsophold, skjønt han er af dem, der bruger meget[3])». Blandt de Venner, der havde anbefalet Kraft, kunne vi maaske tænke paa Brevskriveren selv, om hvem vi vide, at han stod i et venskabeligt Forhold til ham, blandt andet

---

[1]) Se foran S. 521. Ny kirkehist. Saml. III, 144—5. 165. 185. I Arngrim Jonsens Stambog (Apotribe Calumniæ, Hamb. 1622, p. 115) findes følgende Vers af ham:

Nascimur in lacrumis, lacrumis quoque vita madescit,
Et vitam rursus linquimus in lacrumis.
O multas hominum lacrumas: absterget at omnes
Omnibus electis ipse Deus lacrumas.
M. Joh. Craptus 9. April. 1593.

[2]) Joh. Michael. Corvinus, Heptachordum Danicum (Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 531).

[3]) Se 4de Del, S. 565).

dømme i Roskilde, nedla
ved den tydske Kirke og
residerede som Kannik
indtraf efter 1630 [4]). —
Michel, der 1620 var H
lands med Understøttels
blev Præst i Odden i S

[1]) Et Brev fra Stephanius
sik, findes Stephanius's l

[2]) Han nævnes rigtignok a
ikke vedkom hans Rek
saaledes Forligsmægler
havde (se foran, S. 720
versitetets Rektor, »at
Bod udi S. Peders Str
dens, som hører til l
29. Okt. 1613 »lod Magn
Kraft havde ladet opby
sitetet uadspurgt, udaf
skyldig«. Den nævnte
var død for nylig og

[redacted]

bara, der var gift med den i sin Tid bekjendte M. Truels Nielsen (Aslovius), der døde som Sognepræst i Christiania[1]. — M. Hans Kraft er især bekjendt som Forfatter af Skriftet Pæan Danicus (1619), en Slags kortfattet Danmarks og Norges Statistik, der indeholder adskillige ret mærkelige Oplysninger, hvis Hovedmangel vel nærmest er den, at Forfatteren søger at fremstille alt i et saa glimrende Lys som muligt, og ikke i samme Grad dvæler ved Skyggesiderne. Skriftets Øjemed er nemlig at forherlige Christian IV's Rigsstyrelse.

Af Hørerne ved Kjøbenhavns Skole i Krafts Tid kjendes kun et Par, saasom: Peder Olufsen Haraldsted, om hvem et Testimonium udstedt for ham af Prof. Joh. Stephanius, 3. November 1607, oplyser, at han var født i Haraldsted af fattige Forældre, og først havde besøgt Ringsted Skole, hvorpaa han i 20 Aar havde været knyttet til Vor Frue Skole, først som Discipel og siden som Hører, 1603 havde han taget Bakkalavrgraden, og nu havde han faaet et hæderligt Embede, sikkert som Præst, men Stedet nævnes ikke[2]. Den som Sjælands Biskop siden bekjendte Lavrits Mortensen Scavenius var Hører ved Skolen 1610—12.

M. Frants Jørgensen blev i Maj 1612 Krafts Eftermand i Rektorembedet ved Vor Frue Skole. Det er vanskeligt med Sikkerhed at oplyse hans tidligere Livsforhold, da der samtidig var tvende andre Personer af samme Navn, med hvilke han idelig er sammenblandet af vore Personalhistorikere[3]. Efter omhyggelig Undersøgelse af alle For-

[1] Gjessing, Jubellærere. II, 2, 336—7.
[2] Kallske Saml. 512. 4to.
[3] Frants Jørgensen, der siges at være født 1571 og var en Søn af Hr. Jørgen Henriksen (Flinth), Succentor ved Roskilde Dom-

kirke og Sognep
blev Student fra
steds, hvor han
kirken. (Worms
Bloch, Roskilde

Frants Jo
Skole under Rek
Justinianum» (Ro
ledsagede med e
I, 318); i Aaret
25. Oktober s. A.
(Protokol i Konsi
Næstved; som saa
denne endnu var
flydelse hos Bisko
Hører ved Næstve
gusti, mangler Aar
kgl. Saml. 271. 8v
Venusins Dekanat
Programmet »Schol

[1] *Γάμιον μελος*, quu

[redacted]

versitet som den øverste af samtlige tolv Kandidater[1]). Formodentlig har denne Lærdomsprøve foranlediget, at han kort efter blev Rektor ved Vor Frue Skole, skjønt det ellers var noget usædvanligt, at en Sognepræst blev Rektor[2]). Men Rektorembedet i Kjøbenhavn har vistnok været betydelig bedre lønnet end de fleste andre lignende Embeder, paa Grund af de Indtægter, der faldt ved mange fornemme Folks Ligsbegjængelser. I Lectionskatalogen for 1612—3 har M. Frants Jørgensen som «Ludimoderator et Musicæ Professor» anmeldt Forelæsninger over Glareans Systema musicum, som han ogsaa senere ses at have holdt Forelæsninger over[3]). Den praktiske Musik synes han ogsaa at have drevet med Iver; ialfald læses i Acta Consistorii for 10de December 1613: «Angivet, at M. Franciscus, Rector Scholæ trivialis, havde kjøbt en Basun og dertil begjærede af Kirkens Pendinge 10 Daler. Blev svaret, at Pendingene skulde tages af Skolens Pendinge». — I henved tretten Aar forestod M. Frants Jørgensen Kjøbenhavns Skole; men den 26de Februar 1625 udgik der følgende kongelige Befaling til Biskop Hans Resen: «Vi bede Eder og naadigst ville, at I os elsk. Mr Frants, Skolemester her udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, foreholder samme Skoletjeneste med forderligste at resignere, som det sig bør, og igjen indsættes at være Lector Theologiæ udi Stiftsskolen udi vor Kjøbsted Roskilde; saa og gjører eders største Flid, at Skolen strax med en dygtig og skikkelig Person udi for^ne^ Mr Frants hans Sted forses,

---

[1]) I Programmet i Anledning af Promotionen betegnes han: Dn. Franciscus Georgii, Grest.»

[2]) At det virkelig var Præsten i Ondløse, der blev Rektor, stadfæstes derved, at Frants Jørgensens Eftermand i dette Embede indsattes 1ste Pintsedag 1612 (Wiberg, Alm. Præstehist. II, 539).

[3]) Se Tillæg, Nr. 438. 480. 489.

nasiets Oprettels
var Kannik i I
Aar den 28de .
været fritaget fo
skab med Ellen
(63de Aar) havde
Niels Frantsen, d

I Aaret 161(
rektor ved Vo
Landets Stiftssko
Navn. Den først

Rasmus Sv
Han var født i Od

[1]) Sjælandske Tegn
1, 151. Den 19
S. S. Theolog. L.
VI, 605).

[2]) Acta Consist. 12.

[3]) Gravskriften over

Skole[1]); i Maj 1610 fik han Plads blandt Kommunitetsalumnerne og blev senere Dekan i Klosteret; men i Juli 1611 blev han med flere af Dekanerne sammesteds relegeret, fordi han havde set igjennem Fingre med en Sammensværgelse af Alumnerne og havde undladt at sætte Professorerne i Kundskab derom[2]). I December 1615 blev han dog atter optagen i de akademiske Borgeres Tal, da han fremlagde godt Vidnesbyrd om sit Forhold i Mellemtiden[3]). Snart efter antog Biskop Resen ham som sin Famulus, og allerede i Aaret 1616 blev han Konrektor ved Vor Frue Skole[4]), hvorpaa han i Maj 1617 tog Magistergraden; den 2den August s. A. underskrev han Vikarernes Statuter i Roskilde[5]), hvoraf altsaa fremgaar, at han som Bidrag til sin Løn er bleven aflagt med et Vikariat sammesteds. Den 13de December 1619 blev han af Universitetet kaldet til Sognepræst i Faxe, i hvilken Stilling han virkede til sin Død 1645. — Hans Eftermand i Konrektoratet blev 1620 M. Niels Mortensen Skjelderup, der siden endte som Professor i Sorø.

Da en Del af de Hørere, som virkede i Rektor Frants Jørgensens Tid, ere omtalte i Hundrups Skrift «Lærerstanden ved Metropolitanskolen», indskrænker jeg mig her til at nævne nogle, som denne Forfatter ikke har kjendt.

---

[1]) Program for Odense Skole, 1866, S. 49.

[2]) Kommunitetets Matrikel i Konsist. Arkiv. A. C. 17/7 1611. (Jvfr. foran, S. 224—6).

[3]) A. C. 13/12 1615: «Erasmus Svenonis antea relegatus jam in gratiam recipitur, quod interim apud alios se bene gesserit». Det er ikke usandsynligt, at han har opholdt sig en Del af Tiden udenlands.

[4]) Worms Lexicon II, 456. Her siges, at han var Famulus hos Resen i nogle Aar. Dertil bliver der ikke godt Plads, da han ikke kan antages at have været det som relegeret Student.

[5]) Script. Rer. Dan. VI, 605.

ligere havde vær
opbevarede Notitse
Hører ved Skolen
hannem vitterligt
nyligen blev ihjelsl
I Almindelighed k
fungerede i faa A
snart en bedre Sti

Universi

Den mærkeligst
Frue Kirke i dett

[1]) Hans Testim. publ.

idelige Kroning 1596, hvorom tidligere er talt[1]), og hvortil ıning Anna Katarinas Kroning i Aaret 1598 sluttede Endvidere maa mærkes samme Dronnings Bisættelse i ı Kirke den 15de April 1612, og Reformationsjubilæet 31te Oktober 1617, der ogsaa tidligere er omtalt[2]).

Af Fornyelses- og Bygningsforetagende ved Kirken kan nævnes Arbejderne ved Kirkens Spir. I Aaret 1595 Kongen 500 Daler til Hjælp til Forbedring deraf, da var bygfældigt og «en kunstig Bygmester» var kommen ;yen og tilbød at rette og hjælpe derpaa[3]). Det maa ikke have forslaaet; thi snart efter klagedes over, at ›t stod for Fald, og der fortælles, at Kongen selv steg det for at undersøge, hvorledes det skulde «bebindes» Jernankere[4]). Men da disse Støttemidler ikke viste sig tilstrækkelige, blev Spiret nedtaget (nogle sige 1606) ›nere et nyt opført (1609—10) i en Højde af 100 Alen en en 14 Alen lang Jernstang med en forgyldt Krone paa det kobbertakte Spir. Paa hvert af Taarnets fire ner blev anbragt mindre Spir, 28 Alen høje. Men da dem nedblæste, bleve de andre tre senere nedtagne. dspiret, til hvis Opførelse Kongen gav et betydeligt ıg, stod indtil Branden 1728[5]).

Kirkens Orgel blev 1591 fornyet, hvilket kostede 1356 ; senere anvendtes der ogsaa betydeligt derpaa, og der lagt ikke ringe Vægt paa at have kunstforstandige

---

e foran, S. 85 flg.
e foran, S. 310 flg.
ielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium II, 486. Ny kirkehist. Saml. , 69.
uhms Saml. I, 2, 108—9.
Volf, Encomium Regni Daniæ, S. 338. Slange, Christian IV's ist. S. 261. Jonge, Kbhvns Beskrivelse, S. 152. Kirkehist. Saml. R. I, 395—6.

af de tvende Ki
akademiske Vær
smed til 1593,
Krag til 1600,
Stephanius til 1
Hans Jensen Al
Christoffer Moge
1604, Kæmner
Skriver (siden B
Guldsmed en sa
Anvendelsen af n
tvunget rigtigt Re
værgeriet• med e

¹) Resens Atlas Da
Organister funge
til 1592 (Nyt his
uddannet sig so
paa Grund af sin
Nielsen Kbhvn

det mindste en Del aldrig blev erstattet, skjønt man lagde Beslag paa alle hans Ejendomme; og der var flere af de andre Værger, som det kun med Møje lykkedes at aflægge Regnskab, hvorfor det ved Kongebrev af 1ste Juli 1619 strængelig blev paalagt Rektor og Professorer saa vel som Borgmestere og Raad at sørge for, at Kirkens Regnskaber bleve aflagte i rette Tid, og at ingen af Værgerne fik Lejlighed til at paadrage sig saa store Restancer [1]).

Forøvrigt er der intet, som i denne Periode mere tildrager sig Opmærksomheden end den gjennem en lang Aarrække fortsatte Strid mellem Universitetet og Stadens Magistrat om Patronatsretten til Frue Kirke, en Strid, hvorpaa vi dog ikke her skulle indlade os, ikke blot paa Grund af dens Vidtløftighed, men især fordi den fortsattes ud over Periodens Grændser og først fandt sin Afslutning ved en Herredagsdom 1630, en Afslutning, der dog ikke forhindrede, at den senere atter blussede op under andre Former [2]).

Sognepræster.

11. Mester Christen Jensen Guldager var født omtrent 1560 i Landsbyen Guldager i Nærheden af Varde. Om hans Ungdom savnes Efterretninger. Ventelig har han færdedes en Del Aar i Udlandet som Hovmester for adelige Ynglinge og taget Magistergraden der. Da der nemlig 1598 efter M. Desiderius Fos's Afgang var Tale om at kalde ham til Sognepræst ved Frue Kirke, og andre Kandidater,

[1]) Om Kirkeværgerne og Regnskaberne findes meget i de i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 389 flg. meddelte Efterretninger om Vor Frue Kirke fra 1600 til 1630.

[2]) Se Tillæg, Nr. 516. Pontoppidan, Orig. Hafn. S. 319—22. Ny kirkehist. Saml. V, 100—11. Kirkehist. Saml. 3. I, 411 flg.

saasom M. Niels Paaske (senere Biskop i Bergen), M. Niels Vandal og M. Lavrits (formodentlig Professoren M. Lavrits Klavsen Skavbo), ogsaa bragtes i Forslag, holdt Biskop Vinstrup paa M. Christen Jensen, fordi han var kaldt hjem fra sin Studierejse med Udsigt til dette Embede, hvorfor man ikke burde skuffe det ham givne Haab. Han blev da ogsaa kaldet den 20de November 1598[1]). Stadens Borgmestre og Raad, som vare misfornøjede med, at Professorerne ikke havde taget dem paa Raad med ved Valget, truede med at forholde den ny Præst hans Løn; men efter forskjellige Forhandlinger lykkedes det dog at bringe dem til at falde tilføje. Dette var Begyndelsen til den ovenomtalte langvarige Strid, der dog ikke grundede sig paa nogen Misfornøjelse fra Borgerskabets Side med M. Christen Jensens Person. — Efter faa Aars Tjeneste ved Frue Kirke, hvor M. Christen ogsaa var Provst, blev han i Januar 1602 be-

[redacted]

gtet D. Niels Hemmingsens Enke, Birgitte Lavrits-
der overlevede ham.

!. Mester Niels Klavsen Senning (eller Sinning)
lt i Helsingør, uvist naar. Han opholdt sig i Orleans
ɪvmester for Christoffer Ulfeldt (til Svenstrup i Skaane),
ldet udgik til ham om at overtage det anseelige
e som Sognepræst ved Vor Frue Kirke (og Sjælands
ɪverste Provst). Han maa aabenbart have haft meget
ılsesrige Venner i Hjemmet, der have talt hans Sag.
: har det været Christoffer Ulfeldts Moder, Fru Beate
lt, Søster til Rigskansler Arild Hvitfeldt og Hof-
nde hos Dronningen, der især har fremmet Sagen
ve; i Konsistorium var det M. Jon Venusin, der ved
enskab var knyttet til Hvitfeldt, som talte Sennings
)a Professorerne havde vedtaget at tilbyde ham Em-
vare de saa opmærksomme først at udbede sig Hof-
ndens Tilladelse til at hjemkalde hendes Søns Skole-
Og da dette var erhvervet, skrev de til Senning
ham snarest mulig at ile hjem for at overtage det
ltænkte Embede. Han kom da ogsaa medbringende
n Taksigelse fra den unge Christoffer Ulfeldt for den
der vistes hans kjære Lærer, hvis Ros Disciplen i
Udtryk forkyndte[1]. Den 30te Maj 1602 modtog
; Kaldsbrev som Sognepræst ved Vor Frue Kirke[2])
efter (13de Juli s. A.) tog han Magistergraden under
s Dekanat. Den 5te Oktober 1606 havde han Bryl-
d Biskop Peder Vinstrups Datter Elline[3], og den

ɒran S. 579, Not. 1, samt Tillæg Nr. 368. 371. 425.
.irkehist. Saml. V, 109. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 391.
lunds Kalender. Trolovelsen fandt Sted den 17. Juni 1606
r. Hist. IV. S. 565).

gjeringen, fik l
om at indstevı
Herredagene i Sl
Forhandlinger, i
at overbevise de
Landsforvisning
døde i Foraaret
hvor hun døde
Christoffer Ulfeldt
sitetet, er tidlige:

13. Mester
den 7de Septemb
Skjelderup samme
her ved Universit

[1]) Norske Rigsregis
urigtig: Sævingit
[2]) Slange, Christiaı

sin Fødebys Skole, indtil han efter sin Faders Død (1582) kom til Stavanger, hvor hans Svoger Biskop Jørgen Eriksen tog ham i sit Hus og siden sendte ham til den kgl. Skole i Sorø, fra hvilken han 1593 blev Student. Efter at have opholdt sig to Aar ved Kjøbenhavns Universitet og tre Aar i Wittenberg, kom Peder Skjelderup 1598 tilbage til Norge, hvor Biskop Jørgen Eriksen skaffede ham Ansættelse som Kapellan hos Sognepræsten i Mandal, hvis Eftermand han i Aaret 1604 skal være bleven [1]. Her vilde han formodentlig være forbleven sin Livstid, hvis han ikke havde haft det Held at tildrage sig Christian IV's Opmærksomhed, da denne 1607 gjæstede Stavanger i Anledning af Herredagene sammesteds. Da Kongen nemlig fik ham at høre prædike, fandt han saa meget Behag deri, at han kaldte ham til Slotspræst paa Frederiksborg, hvilket Embede var ledigt derved, at den hidtilværende Præst, M. Kort Qvist, var omkommet (April 1607) paa en Rejse til Rostok. Og da M. Niels Klavsen Senning snart efter befordredes til Oslo Bispestol, befalede Kongen Universitetet at kalde Hr. Peder Skjelderup til Sognepræst ved Frue Kirke. Professorerne vare lidt i Forlegenhed med, hvorledes de under disse Omstændigheder skulde bevare Skinnet af deres fri Valgret til Præsteembedet, thi Kongens Befaling maatte i ethvert Tilfælde efterkommes. De fik da Biskop Vinstrup til at skrive til Skjelderup om først at lade sig høre i Kirken paa sædvanlig Vis, og derpaa gav de ham samtlige deres Stemmer og udfærdigede den 15de Februar 1608 Kaldsbrev for ham [2]. I Marts samme Aar tog han Magistergraden under M. Iver Stubs Dekanat [3]. Da han i Aaret

[1] L. Daae, Throndhjems Stifts gejstlige Hist. S. 83 flg.
[2] Ny kirkehist. Saml. V, 109. Kirkehist. Saml. 3 R. I. 393.
[3] Se foran, S. 550.

1611, uden først at have erhvervet Professorernes Samtykke, havde kaldet Thomas Kortsen Wegner til Kapellan ved Frue Kirke, paadrog denne Adfærd ham en ubehagelig Sag, som endte med, at han maatte gjøre Professorerne en temmelig ydmygende Afbigt. Navnlig var Prof. Hans Resen bag ved ham[1]). Da M. Oluf Kocks Sag i Januar 1614 førtes for en Provsteret, hvori Skjelderup som Sjælands Stifts øverste Provst var tilkaldt som Dommer, søgte Resen at faa ham udskudt, fordi han var besvogret med Kock, som havde hans Søsterdatter til Ægte. Det lykkedes dog ikke, men Skjelderup kunde dog ikke frelse Kock, skjønt han mulig nok har haft Vilje dertil, da det snarere er at antage, at han har hørt til Resens theologiske Modstandere end til hans Venner[2]). — Den 8de Oktober 1622 blev M. Peder Skjelderup af Kongen beskikket til Biskop i Trondhjem. Om hans Virksomhed i dette Embede saa vel som om hans

[redacted]

Frue Kirke[1]). Den sidstnævnte døde senest 1595, den førstnævnte 1596. Siden kom følgende Mænd til at indtage disse Pladser:

Morten Pedersen Hove blev Kapellan her senest 1595. Han var ialfald Præst, da han den 8de Maj 1595 promoveredes til Magister under M. Hans Resens Dekanat. I Aaret 1598 forfremmedes han til Slotspræst i Kjøbenhavn, fra hvilket Embede han 1602 forflyttedes til Sognepræst i Hyllinge og Lyngby; senere blev han tillige Provst i Voldborg Herred og døde omtrent 1630[2]).

Efter den ovennævnte M. Hans Lavritsens Død den 22de Oktober 1596 var der en Del Strid om Besættelsen af det nederste Kapellani. Professorerne traadte rigtignok sammen, Dagen efter at Embedet var blevet ledigt, og valgte Niels Vognsen, som havde været Lærer for D. Jørgen Dybvads Sønner, og de havde allerede udfærdiget Kaldsbrev for ham, da det lykkedes Borgerskabet at standse Valget og at bringe den svage Provst Desiderius Fos, som var Kirkens Sognepræst, og tidligere havde samtykket i Niels Vognsens Valg, til at slutte sig til deres Opposition. Man paaskjød, at Niels Vognsen manglede et Testimonium fra Roskilde Skole, som han i sin Tid havde besøgt; men Sagen var nok egentlig den, at Borgerne havde en Kandidat, som de ønskede, nemlig en vis Mester Movrits. Ham vilde imidlertid Professorerne ikke have. Tilsidst blev man enig om at tage en tredie, nemlig Thomas Hansen Jeger, en Søn af den tidligere Sognepræst M. Hans Thomesen.

---

[1]) Se 2den Del, S. 710—4. 745—7.

[2]) Korte hdskr. Notitser i Gl. kgl. Saml. 1094 Fol. og 2990. 4to, sml. med Univ. Progr. af 7/8 1595; Rørdam, And. Arrebos Levnet, S. 40 Not.; Ny kirkehist. Saml. V, 53. 152. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 729.

skjønt det lykk
Vejen, blev B
maatte anden (
siden at give l
af Universitetets
lertid at anbefal
Præst blev han
efter at blive S
Vor Frue Kirke
Erik Ande
faa Præstekaldet
hvorfra det var
1596. Under V
1602 Magistergra
beskikket til dan
Aaret efter en K
Kjøbenhavn. Sam
til Kalmar, i hvi

Grave, Professor ved Gymnasiet i Lund, og var Moder til Biskop Erik Grave i Aarhus [1]).

Samuel Thomesen blev 1598 Kapellan efter M. Morten Pedersen Hoves Forflyttelse. Han var født i Hjørring og forekommer første Gang, da han i Aaret 1592 som Student blev indskreven til at nyde Kommunitetet [2]). Som Kapellan høres ikke meget om ham. I November 1609 befalede Professorerne ham, at han flittig skulde lære Børnene i Sognet deres Katekismus og Børnelærdom [3]). I Oktober 1610 tog han Magistergraden under M. Hans Jensen Alans Dekanat [4]), og den 12te Februar 1611 kaldtes han af Professorerne til Sognepræst i Gladsaxe og Herlev; i hvilken Stilling han døde den 9de Avgust 1619. Han havde 1604 ægtet Karen Olufsdatter, med hvem han havde ni Børn [5]).

Hr. Alexander (Sander) Olsen Otzing, der blev Kapellan, efter at M. Erik Andersen var bleven Hofpræst, var født 1569 i Nykjøbing i Sjælland, hvor hans Fader Oluf Matsen var Raadmand, Moderen hed Sidsel Mogensdatter. Han gik først otte Aar i Helsingør Skole og derpaa næsten tı Aar i Roskilde Skole, fra hvilken han 1593 blev Student. Endnu samme Aar blev han Hører ved Roskilde Skole og Kordegn ved Domkirken, og 1595 Kapellan ved en Kirke i Nærheden af denne By (ordineret 15de Oktober). Herfra kaldtes han 1596 til Sognepræst i Egebjerg i Ods Herred og ægtede samme Aar Karine Jensdatter, der ved ham blev Moder til ti Børn. I Marts 1610 indfandt han sig i

[1]) Poulson Bibliotheca Aarhusiensis, p. 84.
[2]) Kommunitetets Matrikel
[3]) Kirkehist Saml 3. R. I, 394.
[4]) Se foran, S. 615.
[5]) Wiberg, Alm Præstehistorie, I. 458.

hans Medtjene
sluttede da at
en Gang til Kj
da endelig baa
Maader erbyde
det sig bør». I
1610 blev Hr. A
lani, hvorpaa h
graden. I Janu
mod M. Oluf Ko
perede paa Grun
En Maaned efter
faa Dages Sygelej

Thomas Ko
M. Samuel Thom
23de April 1588,
Lunde. Faderen h
datter. Efter hen

der tilbudt ham Plads som øverste Hører ved Lunds Skole; men han afslog Tilbudet, da det var hans Agt at rejse udenlands med Niels Olufsen, en Søn af Kanniken Oluf Stisen i Lund, for at udvide sine sproglige og mathematiske Studier. Men der blev ikke noget af Planen paa Grund af Niels Olufsens Sygdom [1]. Thomas Kortsen vendte da tilbage til Kommunitetet i Kjøbenhavn. — Strax efter at den ovennævnte M. Samuel Thomesen var kaldet til Gladsaxe, antog Provsten, M. Peder Skjelderup, Thomas Kortsen til Kapellan i hans Sted og lod ham i de sidste Dage af Februar 1611 ordinere af Biskop Vinstrup, uden at han først, som ellers Skik var, havde erhvervet enten Testimonium publicum eller Kaldsbrev af Professorerne. Disse kom i megen Bevægelse derover; thi skjønt de erkjendte, at der neppe var nogen dygtigere Student at finde i Kommunitetet, vare de dog meget fortørnede over Forbigaaelsen. Det kom dog nærmest til at gaa ud over Provsten, paa hvis Ansvar det var sket, og Thomas Kortsen fik Lov at blive i Embedet og modtog den 27de April 1611 Professorernes Stadfæstelse derpaa [2]. Den 28de April 1612 promoveredes han til Magister af sin tidligere Privatpræceptor, M. Christen Longomontanus, og 1614 blev han øverste Kapellan. I Januar 1617 blev han kaldet til Sognepræst i Kallundborg [3]. Hans senere Historie maa her forbigaas. Som bekjendt endte han som Biskop i Stavanger Stift († 13de December 1654).

[1] Efter Thomas Kortsens egne Optegnelser (se Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie, S 227.

[2] Kirkehist. Saml 3. R. I, 397—400

[3] At det er urigtigt, naar der undertiden siges, at han 1615 blev res. Kapellan i Kallundborg, fremgaar bl. a. af Kirkehist. Saml. 3. R I, 472.

Anthonius Hansen Kolding var 1611—4 Prov- i Kommunitetet[1]), som saadan tog han den 18de Maj 161 Magistergraden. Den 14de Marts 1614 kaldtes han til Kapellan i M. Alexander Otzings Sted[2]), men fratraadte allerede Aaret efter, da han den 9de April 1615 af Kongen beskikkedes til Generalprovst paa Gulland[3]). I denne Stilling var han i ni Aar. Men da Kongen i September 162 besøgte Gulland, blev M. Anthonius suspenderet for forskjellige Forseelser (hvoriblandt nævnes, at han i tre Aar ikke havde været ved Herrens Bord og havde været drukken paa en Langfredag) og stillet for en Bisperet i Kjøbenhavn, der dømte ham fra Embedet. I et Brev af 2den Februar 1625 til hans fordums Sognepræst, daværende Biskop Skjelderup, omtaler D. Oluf Worm, at han efter sin Afsættelse nylig havde staaet aabenbar Skrifte[4]). Paa Gulland nærede mange dog en vis Medfølelse for ham, og da

Held[1]. Om han senere er kommen an nogensteds, maa vi lade uafgjort.

Valentin Christensen (Køler) var født i Malmø 18de December 1587, blev 1612 Student fra sin Fødebys Skole, og fik samme Aar Kommunitetet. Den 15de Juli 1615 blev han kaldet til Kapellan ved Frue Kirke og tog i Maj 1617 Magistergraden. I Maj 1620 fik han Tilladelse til at rejse udenlands paa et Aars Tid for at studere videre, mod at holde en af Professorerne godkjendt Underkapellan, Hr. Jens Voldum, til at bestyre Embedet i hans Fraværelse. Nogen Tid efter sin Hjemkomst blev M. Valentin, den 10de November 1622, kaldet til Sognepræst i Kallundborg. I dette Embede, hvor han ogsaa senere blev Provst, forblev han til sin Død (paa sin Gaard Hærvigsholm) den 4de Juli 1649[2].

Hans Nielsen Sæby blev den 4de April 1617 kaldet til Kapellan i M. Thomas Kortsen Wegners Sted. Han maa tidligere have været i gejstligt Embede, da han allerede betegnes som 'Hr.', idet Professorerne den 1ste Februar s. A. samtykte ham til det nederste Kapellani. Den Tid, der hengik mellem Samtykket og den formelige Kaldelse, tyder ogsaa paa, at han først har faaet denne, efter at han fuldkomment havde løsgjort sig fra sin tidligere Stilling. Paa denne Tid finde vi det nemlig sædvanlig overholdt, særlig ved ikke-kongelige Kaldelser, at vedkommende først maatte have nedlagt sit tidligere Embede, inden han kunde kaldes

[1] Kirkehist. Saml. 3. R. I, 466.

[2] Se Tillæg, Nr. 512 og 517. Rietz, Skånska Skolväs. Hist. S. 589. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 403—5. 416—7. Worms Lexicon. I, 534. Bricka og Gjellerup, Den danske Adel. I, 411—38. — Jens Nielsen Voldum blev 10/2 1613 indskreven til Kommunitetet i Kbhvn.

Landsby.

Patronat, vare
nemlig Faxe,
Gladsaxe, H
paa Amager og
af Professorerne
Patronatsret til
under vedkomm
logus secundus
natsretten til Va
ved det Kanonik
Profession, faaet

[1]) Se Tillæg, Nr. 5
Alm. Præstehist.
[2]) Videre Efterretni

Blandt «Universitetets Kirker» nævnes sædvanlig ogsaa Brøndshøj, hvortil Sjælands Biskop siden Peder Palladius's Tid havde Patronatsret. Hertil kom endnu Ovre ved Stranden eller Ovre ydre Kirke, der ejedes af Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og saaledes faktisk ogsaa var under Universitetets Patronat. — I den Stadfæstelse, som Christian IV den 5te Oktober 1596 meddelte Højskolens Privilegier, fremhævedes og bekræftedes udtrykkelig det Jus patronatus, som Universitetet fra tidligere Tid havde til forskjellige Kirker [1].

Som Professorerne i det hele søgte at strække deres Rettigheder saa vidt som muligt, saaledes ogsaa Patronatsretten. I Konsistoriets Forhandlinger for 12te September 1599 bemærkes, at Rector (Biskop Peder Vinstrup) forespurgte, «om Professores ville tilstede, at Præpositus maa introducere Hr. Otte (Hansen) i Smørum og Ledøje Kirker efter Ordinansen, hvilket de, der have Jus patronatus til Kirkerne, ikke pleje at lide». Hertil svaredes: «Professores saa det for godt an, at Bispen selv indsætter ham, og at Præpositus alligevel faar sin Rettighed af Kirkerne». Den 16de Maj 1607 blev i Konsistorium «handlet om Provstepenge» og besluttet, «at for Fremtiden ingen Provst skal ombedes paa Universitetes Vegne at indsætte nogle Præster i deres Kirker, men at de skulle indsættes formedelst Universitetets Breve». Under disse Forhold spurgtes der da kun lidet om Menighedernes Samtykke ved Præstevalg, indtil Kansler Chr. Friis til Kragerup 1621 foreskrev, at Kandidaterne ikke blot skulde lade sig høre af Professorerne, men ogsaa af Bønderne paa Stedet, inden Kaldsbrev for

[1]) Se Tillæg, Nr. 309.

versitets Kirker
havde noget Fo
Borup Kirke, d
Bygning maatte
1600 i Lighed
rerne maatte fin
alle Landsbykirk
have mere end e
til Flaaden, ogsaa
Kongebrev udgik

Hvad angaa

[1]) A. C. [11]/8 1621:
larii Mening og
Kald, før end h
af Sognemænden
han havde talt m
af deres Jure Pat
tionen kalde til d
enten hannem el

storiets Forhandlinger nogle oplysende Notitser, som her kunne meddeles. Saaledes bemærkede Biskoppen den 28de September 1596: »Herrerne have faaet at vide, hvor Kirkerne meget besværes med Gilde og Gjæstebud, naar Regnskab skal høres: at Professores derfor corrigere det, at ikke Kirkerne blive ubilligen besværede». Den 15de Oktober 1618 gav Rector tilkjende, at det var Kanslerens Befaling, at man herefter aarlig skulde høre alle Universitetets Kirkers Regnskab hos Rectoren, «dog uden vanlig Bekostning paa Mad og Øl». Og den 14de April 1619 meddelte han som Kanslerens Vilje, «at alle Universitetets Kirkers Regnskaber skulde efter denne Dag høres aarligen in Consistorio, ligesom det plejer at observeres in Capitulis». Allerede tidligere (20de Juni 1599) var det bestemt, at Kirkernes Beholdninger skulde være hos Rectoren og ikke hos de Bønder, som vare Kirkeværger, hvad undertiden kunde give Anledning til at Pengene gik tabt[1]). Skjønt dette i Begyndelsen paa sine Steder mødte Modstand, blev det dog gjennemført, og siden omtales det ofte, at hver Kirke havde sin Læderpung, hvori dens Beholdning gjemtes paa Konsistorium, og hvoraf man jevnlig forskudsvis afholdt løbende Udgifter til andre Ting, dog saaledes at det udlagte Beløb

---

[1]) Jvfr. A. C. 25/7 1599: »Blev talt om Kirkeværgerne af Gladsaxe, at de holde sig tilbage med det, som Kirken haver beholdet hos hos dennem: om man skulde tage Dele paa dennem, eller at tage Haanden af dennem paa en vis Tid at betale og levere samme Rest fra dennem til Universitetet. Item indicavit Dn. Rector, at de var begjærendes et Sejerværk i Kirken, og det efter Øvrigheds Befaling. Conclusum: Der kan intet gjøres med Sejerværket eller Bygning, før end Pengene bliver erlagt». Ib. 30/7 1603: »Dn. D. Resenius indlagde (i Konsistorium) ti Kirkebøger (ɔ: Regnskabsbøger) paa Universitetets Kirker, hvilke de have Jus Patronatus til».

[redacted]

Rettelser og Tillægsbemærkninger.

1ste Del.

S. VI. I den her givne Oversigt over de tidligere Arbejder i Universitetets Historie burde med Føje have været nævnt: Henrik Beckman, Communitatis Regiæ Havniensis Historia, Havn. 1785, et med ikke ringe Omhu udarbejdet Skrift.

S. 76, Not. (samt S. 115 og 238). Efter at Bemærkningerne om Universitetsfundatsen vare skrevne, fandtes en Original paa Pergament i Universitetsqvæsturens Arkiv.

S. 169. Om Cornelius Hamsforts Doktorpromotion se den Berigtigelse, jeg har meddelt i mine Hist. Kildeskr. I, 670—1.

S. 350—1. Om Brødrene Høyer findes en Berigtigelse i mine Hist. Kildeskr. I, 672, hvortil henvises.

S. 417. Lin. 6 f. n. Steder; læs: Sider.

S. 419. Om en Strid, M. Christoffer Jepsen (Ravensberg) havde 1529, se Danske Selskabs Tilvæxt, S. 255.

S. 492. Biskop Oluf Chrysostomus's Fortegnelse over Præsternes Bøger i Vendelbo Stift er nu trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 165—212.

S. 579. Svanings «Retractat» er nu trykt i mine Hist. Kildeskr. II, 117—62.

S. 659. Lin. 3 f. n. Rektor Mester Hans Albretsen; læs: Rektor, Mester Hans Albretsen. (Jvfr. Hist. Tidskr. 4. R. II, 858, Not. 2).

men e
S. 416. Formod
var fra
i L. A
ældre n
S. 425—55. O
i »Perle
140, h
Inscript.
kilde ov
fattet af
S. 461—2. I Ar
er aftryk
Madsen
S. 462. Rasmus
af hans
derici II»
S. 500. Agathe
ikke sin
S. 571. Om D. K
Beretning

[redacted]

S. 714. M. Lavrits Villadsen blev 1567 Konrektor og 1570 Rektor ved Haderslev Skole, i hvilken Stilling han blev til 1573 (Rhode, Haderslev Amts Beskr. S. 237. 250).

3die Del.

S. 20. Om Kong Jakobs Besøg paa Universitetet findes en gammel Beretning trykt i Engelstofts Univ.- og Skole-Ann. 1811. II, 166—7.

S. 30, Lin. 3 f. n. 1592; læs: 1593.

S. 79—80. Om Tilvejebringelse af Tømmer til Bygningen af det ny Kollegium (1594—6), se Norske Rigsregistr. III, 333. 416.

S. 99, Not. 1. Madjunge er Madkniv; i denne Betydning forekommer 'Junge' endnu i Norsk og i ældre Dansk (f. Ex. hos Kingo).

S. 137 (og 676). Hr. Cand. phil. A. Larsen, hvem jeg skylder flere Rettelser til dette Skrift, har gjort mig opmærksom paa, at Kongebrevet af 20. Febr. 1593 (Tillæg, Nr. 287) ikke siger, at det ny Kollegium skulde anvendes til Studenterboliger; men at det skulde opbygges til et Kollegium, for at de 100 Studenter des bedre kunde bekomme Værelse og Kammer i de andre Huse i Kollegiigaarden (hvilke før tildels havde været brugte til Auditorier, men kunde anvendes til Studenterboliger, naar de ny Auditorier kom i Stand).

S. 178, Lin. 22, Ry; læs: Rye. (I Norsk, hvor Ordet endnu bruges, udtales det nemlig i to Stavelser).

S. 223, Lin. 2, Orthoniensis; læs: Othoniensis.

S. 245. Den M. Jens Holm, Præst i Aalborg Stift, der 1611 var paa Forslag til at blive Professor, kan ikke have været en Søn af Biskop Jakob Holm. Hans fulde Navn var nemlig Jens Nielsen H.; han blev den 16. Decbr. 1601 immatrikuleret i Padua (Suhms Saml. II, 3, 8) og senere Sognepræst i Hundstrup og Østerild samt Provst i Hillerslev Herred.

S. 317, Lin. 3, Lund; læs: i Lund.

S. 609, Lin. 8, z

S. 629, Hr. Konto
mærksom
Bemærkni
skal forst
gik af so
Dag fik «
S. 701, Not. 2. S
osv.) udga
fra Helsing
paa de an

Register til I—III Del*).

*) De fremhævede Tal angive de Steder, hvor der findes udførligere Biografier af vedkommende Personer.

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

Kjøbenhavns Universitets Historie

fra 1588–1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3die Dels 1ste Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri

givet, tilligemed et Hefte Aktstykker og Historisk Tidsskrift IV. 4de Binds 1ste Hefte, for andet Halvaar 1873.

første Hefte

Binds andet

Historisk Tidsskri

første til tre

sjette Bind ti

Ladepris for

tagen for III,

Af de to fø

1ste Hefte af

Historisk Tidsskri

1869 1870,

1ste Hefte (18

hvert, for 2de

Historiske Aarbøge

Danmarks Histo

2den Del. 184

til den danske Literaturs Historie af N. M. Petersen. I.
iddelalderen. 1853. II. Reformationstiden. 1854. III.
t lærde Tidsrum 1855 og 1856. IV. Holbergs Tids
der, første Hefte 1857, andet Hefte 1858 og tredie Hefte 1858.
Oplysningens Tidsalder, Første Afdeling 1860; Anden
deling 1861. VI. Register og Tillæg 1864 (Hele Værket
udsolgt undtagen Registret, der koster 1 Rdl. 48 ß).

nsk-norske Somagts Historie 1535-1700, af H. G. Garde. 1861.
ogladepris 2 Rdl.)

llige Birgitta og Kirken i Norden, af Fr. Hammerich. 1865.
ogladepris 2 Rdl.)

i 1848. Af Otto Vaupell. 1863. Udsolgt. Andet Oplag
udkommet paa C. A. Reitzels Forlag.

i 1849. Af Otto Vaupell. 1866. Udsolgt. Andet Oplag
udkommet paa C. A. Reitzels Forlag.

i 1850. Af Otto Vaupell. 1867. Udsolgt. Andet Oplag
udkommet paa C. A. Reitzels Forlag.

havns Universitets Historie fra 1537-1621 af Dr. Holger Rør-
am. 1ste Bind med et Hefte Aktstykker 1868—1869, 2det Bind
ed 2 Hefter Aktstykker 1869 — 1872 samt 3die Binds 1ste Hefte
d 4de Hefte Aktstykker (1873). (Bogladepris for hvert af de to
rste Bind 3 Rdl. 48 ß).

Foreningens Medlemmer kunne erholde de af denne udgivne Skrifter, for-
s Forraad haves, mod Erlæggelse af de tilsvarende Bidrag, 1 Rdl.
ert Halvaar. Ethvert af Foreningen udgivet Skrift, der kun udgjør et
Bind, gjælder for 1 Halvaarslevering For ethvert Bind af de for
e Rækker af Historisk Tidsskrift betales som for 2 Halvaarsleveringer
becks Historiske Aarbøger regnes som udgjørende 3 Leveringer. Samme
sk biographiske Samlinger regnes til en Pris af 2 Leveringer. At
ns Universitetets Historie vil ethvert Bind med tilsvarende Aktstykker
som to Halvaarsleveringer Registret til 3die Række af Historisk Tids-
leveres, naar ønskes, gratis sammen med 6te Binds 3die Hefte; ellers
det med 48 ß

Anmeldelser om Indtrædelse modtages hos Foreningens Formand (Pro-
F. Schiern, Forhaabningsholms Allee Nr. 5,, dens Secretair Professor
ım Vesterbro Nr 125,, og dens Kasserer, (Universitetsboghandler, Can-
d Hegel Klareboderne Nr 3 samt hos Foreningens Correspondenter
Schubotheske Boghandels Commissionærer.

Kjøbenhavns Universitets Historie

fra 1588–1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3die Dels 2det Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri

…ivet tilligemed Historisk Tidsskrift, 4 R., 2 og et Hefte Aktstykker for 1ste Halvaar 1874.

...andet Hefte ...

Binds andet Hef...

Historisk Tidsskrift, ...

første til tredie ...

sjette Bind tilige...

ladepris for alle ...

tagen for III, 6...

Af de to første ...

1ste Hefte af før...

Historisk Tidsskrift, ...

1869—1870. 2de...

1ste og 2det Hefte...

Bind 3 Rdl hvert...

Historiske Aarbøger, ...

Danmarks Historie...

2den Del 1848. 8...

Kjøbenhavns

Universitets Historie

fra 1588—1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3dje Dels 3dje Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri

…vet for 1ste Halvaar 1875 (tilligemed Historisk Tidsskrift, 4 R., V 1).

Binds andet Heft

Historisk Tidsskrift,

første til tredje

sjette Bind tillige

ladepris for alle

tagen for III, 6te

66 Øre. Af de

Række 1ste Hefte

Historisk Tidsskrift,

1869—1870. 2det

1873—74, 5te Bind

3dje og 4de Bind

Historiske Aarbøger,

Danmarks Historie,

2den Del 1848. 3dje

Kjøbenhavns

Universitets Historie

fra 1588–1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3dje Dels 4de Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

givet for 1ste Halvaar 1876 (tilligemed Historisk Tidsskrift, 4 R., V 2).

Historisk Tidsskrift
første til tredje
sjette Bind tillig
ladepris for alle
tagen for III, 6
de to første B
Hefte af første

Historisk Tidsskrift,
1869—1870, 2
1873—74, 5te B
pris for 1ste Bind
7 Kroner).

Historiske Aarbøger,
Danmarks Historie
2den Del 1848, 3

Historisk - biographisk

Kjøbenhavns

Universitets Historie

fra 1537–1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3dje Dels 5te Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri

…givet for 2det Halvaar 1876 (tilligemed Historisk Tidsskrift, 4R. V…

…gen af Rettelserne til dette Værk, Titelblad til 3dje Bind samt et…

[illegible]

Historisk Tidsskrift,
første til tredje
sjette Bind tillig
ladepris for alle
tagen for III, 6te
de to første Ræ
Hefte af første

Historisk Tidsskrift,
1869—1870, 2de
1873—74, 5te Bi
og 4de Bind 6 Kr

Historiske Aarbøger,
Danmarks Historie,
2den Del 1848, 3d

Historisk-biographiske

Kjøbenhavns Universitets Historie

fra 1537–1621

af

Dr. Holger Rørdam.

3dje Dels 6te Hefte.

Udgivet

af

den danske historiske Forening.

Kjøbenhavn.

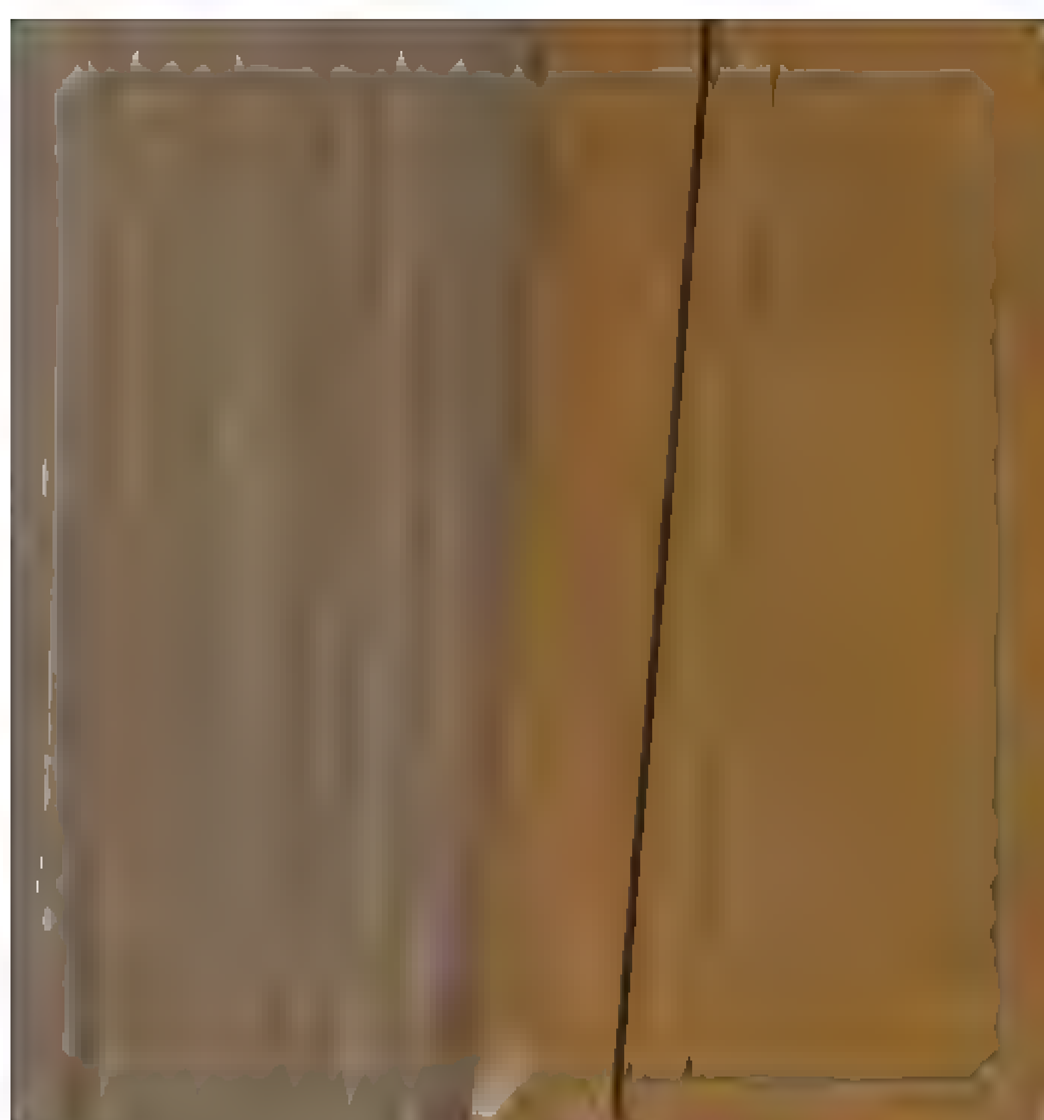
Bianco Lunos Bogtrykkeri

…ret for 1ste Halvaar 1877 (tilligemed Historisk Tidsskrift, 4. R. VI. 1.)

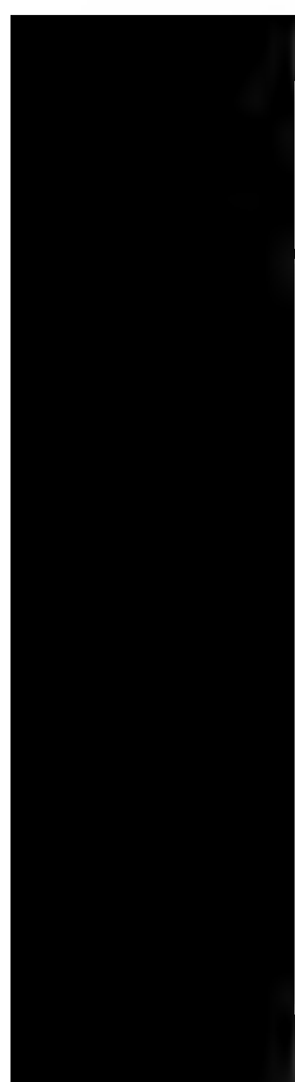
Historisk Tidsskrift,
første til tredje
sjette Bind tillig
ladepris for alle
tagen for III, 6
de to første B
Hefte af første

Historisk Tidsskrift,
1869—1870, 2d
1873—74, 5te B
og 4de Bind 6 K

Historiske Aarbøger,
Danmarks Historie
2den Del 1848, 3

Form 410